

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

**Η τιμωρητικότητα του κοινού
σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα
και οι στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Αναστασία Χαλκιά

Επιβλέπων: Ομότιμος Καθηγητής Ιάκωβος Φαρσεδάκης
Μέλη Επιτροπής: Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου
Καθηγητής Αντώνης Μαγγανάς

Αθήνα 2012

*Στη μνήμη των αγαπημένων μου γονέων
Ευθυμίου και Ευαγγελίας Χαλκιά*

Πρόλογος

Κοιτώντας πίσω, αναλογιζόμενη το χρόνο που διανύθηκε και τη μελέτη που απαιτήθηκε, από την υποβολή της πρότασης για την εκπόνηση της διατριβής έως και την ολοκλήρωσή της, μου δίδεται η δυνατότητα να αποτιμήσω με ηρεμία τη συμβολή εκείνων που συνέβαλλαν πρωτίστως στην πραγμάτωσή της αλλά και η ευκαιρία να εκφράσω γραπτώς τις ευχαριστίες μου απέναντί τους.

Οι φοιτήτριες Κυρίες Ανθούλα Αργυρίου, Ιόλη Τεροπάνου, Γιολάντα Γιαννοπούλου και Νατάσα Σταθάτου, διακρινόμενες από υπομονή και επιμέλεια, μερίμνησαν, με ουσιαστικό ενδιαφέρον, για τη συγκέντρωση μέρους των ερωτηματολογίων της έρευνας και τη βοήθειά τους εκείνη τη δύσκολη για εμένα περίοδο δεν θα την ξεχάσω.

Ο Καθηγητής Κύριος Αντώνης Μαγγανάς με την ευθάρρυνσή του να συνεχίσω τις σπουδές μου και την τιμητική για μένα αποδοχή του να οριστεί Μέλος της Τριμελούς Επιτροπής στάθηκε αρωγός στην εξέλιξη της διατριβής.

Η Καθηγήτρια Κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου συνέβαλλε καταλυτικά στη δυνατότητα διεξαγωγής και ολοκλήρωσης της έρευνας της διατριβής και στην εξασφάλιση των απαραίτητων προϋποθέσεων, αφ' ενός μέσω της προσωπικής της επικοινωνίας με θεσμικούς εκπροσώπους και της συμμετοχής φοιτητριών του προπτυχιακού μαθήματός της Εμπειρική Ψυχολογία II στη συγκέντρωση των ερωτηματολογίων, αφ' ετέρου με το επιστημονικό της έργο και κυρίως δια της προγενέστερης θεωρητικής και εμπειρικής μελέτης του θέματος που πραγματεύεται η παρούσα διατριβή, η οποία και τη διατρέχει. Επιπροσθέτως, η ουσιαστική της παρέμβαση, επιστημολογική και μεθοδολογική, κατά την εκπόνηση της διατριβής, επέτρεψε την ολοκλήρωσή της.

Ο Ομότιμος Καθηγητής Κύριος Γάβριλος Φαρσεδάκης καθόρισε με την ακαδημαϊκή του διδαχή και την επιστημονική του γνώση και στάση την επιλογή μου προς την κατεύθυνση της Ψυχολογίας και τη συνέχιση των σπουδών σε διδακτορικό επίπεδο. Καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής η υποστήριξή του, οι συμβουλές και οι επιστημονικές του, με την καθοδηγητική αυστηρή επιείκεια που τον διακρίνει, υπήρξαν καιρίες και ανεκτίμητες σε επιστημονικό και ηθικό επίπεδο. Το Μάθημά του είναι κεφαλαιώδες.

Η οικογένειά μου στήριξε εξ αρχής την απόφασή μου και τη μακροπρόθεσμη προοπτική δέσμευσης που περιελάμβανε, με αδιάπτωτη αγάπη και κατανόηση, και στάθηκε δίπλα μου, ευθαρρύνοντάς με, σε κάθε δυσεπίλυτο στάδιο της διαδρομής της.

Οι γονείς μου, αδιαλείπτως ανησυχούντες πως «κουράζομαι αρκετά», έπρατταν, όσο ήταν μαζί μας, ό,τι ήταν δυνατόν, προκειμένου να συμβάλλουν στην απρόσκοπτη αφοσίωσή μου στο στόχο που είχα θέσει και μου έδιναν πάντα, εκτός από την αγάπη τους, δύναμη, εκφράζοντας την πίστη τους πως μπορώ να τα καταφέρω.

Τους ευχαριστώ όλους εκ βάθρων και αμερίστως.

Η διατριβή τους περιέχει και ελπίζω στο μέτρο των ικανοτήτων μου και του ανθρωπίνως δυνατού να τους τιμά.

Αναστασία Χαλκιά

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Πρόλογος</i>	3
<i>Εισαγωγή</i>	9

Μέρος Α΄

Εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας του κοινού και της αντεγκληματικής πολιτικής

Κεφάλαιο 1

Εννοιολόγηση της τιμωρητικότητας

1. Εννοιολογική προσέγγιση	14
2. Διακρίσεις της τιμωρητικότητας	19
3. Τιμωρητικότητα και τιμωρία	24
4. Τιμωρητικότητα και «μη τιμωρητικότητα»	26
5. «Νέα τιμωρητικότητα»	29

Κεφάλαιο 2

Η έννοια της τιμωρίας

1. Εννοιολογική προσέγγιση	33
2. Σκοποί της ποινής	37
2.1. Ωφελιμισμός	38
2.2. Ανταπόδοση	40
2.3. Μικτές θεωρίες	44
3. Πέραν της τιμωρίας : αποκαταστατική δικαιοσύνη και καταργητισμός	47
4. Θεωρητική προσέγγιση	51
4.1. Κοινωνική αλληλεγγύη – E. Durkheim	51
4.2. Πάλη των τάξεων – G. Rusche & O. Kirchheimer	53
4.3. Εξουσία και γνώση – M. Foucault	54
4.4. Πολιτισμός – N. Elias	55
4.5. Κοινωνικός θεσμός – D. Garland	58

Κεφάλαιο 3

Θεωρητική προσέγγιση της τιμωρητικότητας του κοινού

1. Εισαγωγικά.....	63
2. Εργαλειακή θεώρηση υπό το πρίσμα της εγκληματικότητας.....	64
3. Συμβολική θεώρηση	73
4. Θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης»	90
5. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη.....	93
6. Συντηρητικός προσανατολισμός.....	97

Κεφάλαιο 4

Η αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος του κοινού

1. Εννοιολογική προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής.....	102
2. Σύντομη ιστορική προσέγγιση	109
3. Θεωρητική προσέγγιση	115
4. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική	117
4.1. Θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής του κοινού.....	125
4.2. Μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής.....	128
4.2.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη	128
4.2.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (Το.Σ.Π.Πα.).....	135

Κεφάλαιο 5

Επισκόπηση ερευνών – τιμωρητικότητα του κοινού

1. Εννοιολογική και ερευνητική προσέγγιση των κοινωνικών στάσεων	144
2. Μεθοδολογία εκτίμησης της τιμωρητικότητας του κοινού.....	152
3. Προσδιοριστικοί παράγοντες - Διεθνείς ερευνητικές προσεγγίσεις	161
3.1. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	164
3.2. Ενδο-εγκληματικοί παράγοντες.....	168
3.2.1. Μικρο-επίπεδο	169
α. Θυματοποίηση	169
β. Πρόσληψη της εγκληματικότητας.....	171
γ. Φόβος του εγκλήματος	172
δ. Εμπιστοσύνη απέναντι στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου.....	174
ε. Παράγοντες εγκληματογένεσης.....	176
στ. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη.....	177
3.2.2. Μακρο-επίπεδο	179
α. Τάσεις εγκληματικότητας και τόπος κατοικίας	179
β. Αντεγκληματική πολιτική	182

γ. Παρουσίαση εγκληματικού φαινομένου από τα ΜΜΕ.....	184
3.3. Εξω-εγκληματικοί παράγοντες.....	187
3.3.1. Μικρο-επίπεδο.....	187
α. Η πρόσληψη του «άλλου».....	188
β. Κοινωνική συνοχή και ανασφάλεια.....	188
γ. Θρησκευτικότητα.....	191
δ. Πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός.....	194
ε. Αυταρχική προσωπικότητα.....	195
3.3.2. Μακρο-επίπεδο.....	196
α. Περιβαλλοντικοί/κοινωνικοί παράγοντες.....	196
β. Πολιτισμικό πλαίσιο.....	197
4. Ελληνικές ερευνητικές προσεγγίσεις.....	199
5. Γενικά συμπεράσματα.....	204

Μέρος Β'

Εμπειρική διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού και των στάσεων του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική

Κεφάλαιο 6

Περιγραφή και μεθοδολογία της έρευνας

1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας.....	207
2. Ερωτήματα και θεωρητικές υποθέσεις.....	209
3. Μεθοδολογία.....	211
3.1. Επιλογή περιοχών της έρευνας.....	212
3.1.1. Περιοχές υψηλής εγκληματικότητας.....	216
3.1.2. Περιοχές χαμηλής εγκληματικότητας.....	218
3.1.3. Περιοχές μεσαίας εγκληματικότητας.....	219
3.2. Δειγματοληψία.....	221
3.3. Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας.....	223
3.4. Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου.....	224
3.5. Περιγραφή περιοχών έρευνας.....	226
3.5.1. Σχετικά με την έννοια του τόπου.....	226
3.5.2. Φιλοθέη.....	228
3.5.3. Ηλιούπολη.....	230
3.5.4. Άγιος Παντελεήμονας.....	231
3.5.5. Επισημάνσεις «επί τόπου».....	233
3.6. Στατιστική επεξεργασία και τεχνικές ανάλυσης.....	239

Κεφάλαιο 7

Παρουσίαση και ανάλυση ερευνητικών δεδομένων

1. Εισαγωγικά	244
2. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά	245
3. Τιμωρητικότητα του κοινού – μεταβλητές	248
3.1. Εξαρτημένες μεταβλητές	249
3.1.1. Κλίμακα τιμωρητικότητας.....	249
3.1.2. Καταλληλότερη ποινή.....	255
3.1.3. Σκοπιμότητα της ποινής.....	257
3.2. Ανεξάρτητες μεταβλητές (προσδιοριστικοί παράγοντες)	260
<i>α. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά</i>	261
<i>β. Πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα</i>	275
<i>γ. Αξιολόγηση των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα</i>	281
<i>δ. Θεσμική εμπιστοσύνη</i>	287
3.2.2. Εργαλειακοί προσδιοριστικοί παράγοντες.....	295
<i>α. Τάσεις εγκληματικότητας και τόπος κατοικίας</i>	295
<i>β. Η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα</i>	301
<i>γ. Πρόσληψη της εγκληματικότητας</i>	308
<i>δ. Θυματοποίηση</i>	313
<i>ε. Φόβος του εγκλήματος</i>	318
3.2.3. Συμβολικοί παράγοντες.....	327
<i>α. «Ετεροποίηση»</i>	327
<i>β. «Οντολογική ανασφάλεια»</i>	334
<i>γ. Ηθικές αξίες και επιβολή τιμωρίας</i>	344
3.2.4. Παράγοντες εγκληματογένεσης (θεωρία της κοινωνικής απόδοσης).....	352
3.2.5. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη.....	363
3.2.6. Δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου.....	372
<i>α. Συντηρητικός προσανατολισμός</i>	372
3.2.7. Αναλυτική διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού.....	380
<i>α. Αποτίμηση εξαρτημένων μεταβλητών</i>	380
<i>β. Ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης</i>	383
<i>γ. Ανάλυση μερικής συσχέτισης</i>	391
4. Στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική	393
4.1. Τυπολογίες δραστών/ποινικών αδικημάτων και καταλληλότερη ποινή	393
4.2. Προτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	398
4.3. Κοινωνική πρόληψη	404
4.4. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική	408
4.4.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη.....	408
4.4.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα).....	417
5. Γενικά συμπεράσματα	429
Επίλογος	442
Βιβλιογραφία	447

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	478
A. Συνοδευτική επιστολή του ερωτηματολογίου	478
B. Ερωτηματολόγιο της έρευνας	479
Γ. Κατάλογος Πινάκων	487
Δ. Κατάλογος Γραφημάτων	492

Εισαγωγή

Η παρούσα διατριβή πραγματεύεται αφ' ενός την έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού και αφ' ετέρου τις στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, σε σχέση με τη διαβάθμιση της εγκληματικότητας κάθε περιοχής μελέτης. Επιχειρεί, πρώτον, να αποσαφηνίσει την έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού και να διερευνήσει τους προσδιοριστικούς της παράγοντες σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας και, δεύτερον, να εξετάσει τις στάσεις του κοινού απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική και κυρίως τις πιο αυστηρές εξ αυτών αναφορικά με την επιλογή της καταλληλότερης ποινής ως προς συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα και δράστες, τα επιθυμητά μέτρα αντιμετώπισης του εγκλήματος, την κοινωνική πρόληψη και τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και ειδικότερα δύο εκ των μορφών της, την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (Το.Σ.Π.Πα.). Λαμβάνοντας υπόψη πως οι στάσεις του κοινού απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο είναι μέγιστης σημασίας τόσο για την απόδοση συγκεκριμένης βαρύτητας στα διάφορα ποινικά αδικήματα όσο και ως προς την αντιμετώπισή τους, καθώς και την ιδιαίτερη προσοχή που αποδίδουν οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί οργανισμοί στη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, το υπό διερεύνηση θέμα συνιστά σημαντική πτυχή της αντεγκληματικής πολιτικής, η μελέτη του οποίου δύναται να συμβάλει και στην αποτελεσματικότητά της.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο Μέρη, το πρώτο περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο των εννοιών υπό μελέτη, καθώς και την επισκόπηση των ερευνών για την τιμωρητικότητα του κοινού και το δεύτερο αφορά την παρουσίαση της έρευνας και των αποτελεσμάτων της σε τρεις, μικρής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας, περιοχές, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική στη Νομαρχία Αθηνών.

Αναλυτικότερα, στο *Μέρος Α'* παρουσιάζονται οι εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας του κοινού και της αντεγκληματικής πολιτικής. Παράλληλα, παρουσιάζεται η, σχετικά πρόσφατη στη βιβλιογραφία, έννοια της «νέας τιμωρητικότητας» ως σημείο τομής στην αντιμετώπιση του εγκλήματος. Απαραίτητη κρίθηκε για την πληρέστερη κατανόηση της έννοιας της τιμωρητικότητας, η αναφορά στους σκοπούς της ποινής στο πλαίσιο της ανταπόδοσης, του ωφελιμισμού καθώς και

της σύνθεσης που επιχειρήθηκε μέσω των μικτών θεωριών. Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται οι προσεγγίσεις των *E.Durkheim*, *G.Rusche* και *O.Kirchheimer*, *M.Foucault*, *N.Elias* και *D.Garland* που εξετάζουν την έννοια της τιμωρίας υπό το πρίσμα θεωρήσεων που αφορούν αφ' ενός το συναινετικό και συγκρουσιακό πρότυπο και αφ' ετέρου την πολιτισμική και θεσμική προσέγγιση.

Ως προς τη θεωρητική οριοθέτηση της τιμωρητικότητας του κοινού διακρίνονται δύο τάσεις, η *εργαλειακή* και η *συμβολική*, όπως αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Η εργαλειακή αφορά τους προσδιοριστικούς παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με το έγκλημα (π.χ. τάσεις εγκληματικότητας σε μια περιοχή, πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, θυματοποίηση, πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας). Η συμβολική προσέγγιση αναγάγει το έγκλημα σε σύμβολο στο οποίο αντανακλώνται στάσεις, πεποιθήσεις και αξίες του ατόμου που αφορούν ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, όπως, η διαδικασία «ετεροποίησης», η «οντολογική ανασφάλεια» και ο ρόλος του εγκλήματος και της τιμωρίας αναφορικά με την πρόσληψη περί διασάλευσης και επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών αντίστοιχα. Επιπροσθέτως, εξετάζονται η θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης» (παράγοντες εγκληματογένεσης) και η πρόσληψη της κοινωνικής ταυτότητας του δράστη ως προς τη δυνατότητά του να «αλλάξει» (και να «λυτρωθεί» κοινωνικά). Τέλος, μελετάται η επίδραση του συντηρητικού προσανατολισμού στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.

Αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική παρουσιάζονται οι εννοιολογικές της προσεγγίσεις, οι φορείς και οι κατευθύνσεις, καθώς και η θεωρητική της διάσταση, αφ' ενός από ατομοκεντρική και κοινωνιοκεντρική άποψη και αφ' ετέρου στο πλαίσιο της κοινωνικής αντίδρασης. Βασικός μέτοχος της αντεγκληματικής πολιτικής, ειδικότερα σύμφωνα με τις νεωτερικές τάσεις, καθίσταται το κοινό, οπότε και παρουσιάζεται η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική, εξεταζόμενη μέσα από δύο, σχετικά πρόσφατους για την ελληνική κοινωνία, θεσμούς, την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (Το.Σ.Π.Πα.). Οι εναλλακτικές, συμμετοχικού χαρακτήρα δράσεις της αντεγκληματικής πολιτικής, προϋποθέτουν και εμποδώνουν παράλληλα, την υπευθυνοποίηση των πολιτών, κάνοντας κατανοητό ότι η παραβατικότητα αφορά όλους τόσο ως προς τη γένεση όσο και ως προς την αντιμετώπισή της.

Στη συνέχεια μελετώνται έρευνες που έχουν διεξαχθεί διεθνώς και στην Ελλάδα για την τιμωρητικότητα του κοινού και παρουσιάζονται βάσει των προσδιοριστικών της παραγόντων, οι οποίοι ταξινομούνται, στο μικρο και μακρο-επίπεδο, σε παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα και σε παράγοντες πέραν αυτού.

Στο *Μέρος Β'* επιχειρείται η εμπειρική διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού και των στάσεων απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική σε περιοχές μικρής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας στη Νομαρχία Αθηνών, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική. Κατ'αρχάς, περιγράφονται η μεθοδολογία της έρευνας, η διαδικασία επιλογής των περιοχών και η παρουσίαση των ιδιαίτερων κοινωνικο-οικονομικών χαρακτηριστικών τους, τα ερωτήματα και οι βασικές υποθέσεις. Στη συνέχεια, αναλύονται τα ερευνητικά δεδομένα και παρουσιάζονται τα γενικά συμπεράσματα.

Συνοψίζοντας, η παρούσα διατριβή μελετά την τιμωρητικότητα του κοινού σε σχέση με τις τάσεις εγκληματικότητας της περιοχής κατοικίας και τις στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, επιχειρώντας να αναδείξει σημαντικά χαρακτηριστικά και εκφάνσεις των υπό διερεύνηση φαινομένων. Ειδική οπτική της μελέτης συνιστά η διαβάθμιση της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας. Συγκεκριμένα, για την επιλογή των περιοχών της έρευνας λήφθηκαν υπόψη, εκτός από κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια, οι τάσεις εγκληματικότητας, όπως αποτυπώνονται από την αστυνομική στατιστική, προκειμένου να διερευνηθεί η επίδρασή τους τόσο στις τιμωρητικές στάσεις όσο και απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η τιμωρητικότητα του κοινού συναρτάται τόσο με παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα όσο και με παράγοντες πέραν αυτού. Προσδιορίζεται, επίσης, βάσει αναλυτικής διερεύνησης, σε σημαντικό βαθμό, από χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, όπως ο συντηρητικός προσανατολισμός του και ακολούθως από παράγοντες που συνδέονται με ευρύτερες στάσεις συμβολικού χαρακτήρα, όπως η αναγωγή της τιμωρίας σε σύμβολο επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών, καθώς και με την απόδοση μόνιμης αρνητικής ταυτότητας στον δράστη και λιγότερο από τους παράγοντες εκείνους που συναρτώνται άμεσα, με λογικό και προφανή τρόπο, με την εγκληματικότητα, όπως, για παράδειγμα, οι τάσεις εγκληματικότητας σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, η θυματοποίηση, η πρόσληψη περί αύξησης της εγκληματικότητας.

Όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, διακρίνονται για τον ανθρωπιστικό τους χαρακτήρα, την πίστη στη θετική συμβολή του προνοιακού κράτους, υπό το πρίσμα της κοινωνικής πρόληψης, και προτάσσουν κατ' αρχήν ένα συνδυασμό μέτρων, κοινωνικού και κατασταλτικού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας· τείνουν δε να αυστηροποιούνται, ακολουθώντας την ένταση των τάσεων τιμωρητικότητας και των κοινωνικών προβλημάτων της περιοχής. Επιπροσθέτως, όσοι εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις διατηρούν επιφυλακτικότερες στάσεις απέναντι σε εναλλακτικά μέτρα αντιμετώπισης του εγκλήματος, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη ή νεωτερικά, όπως τα ΤοΣΠΠα. Υπό αυτή την έννοια η τιμωρητικότητα του κοινού παίρνει τη θέση ανασταλτικού παράγοντα για την περαιτέρω αποδοχή των εν λόγω μέτρων που, μαζί με άλλους συνεισφέροντες παράγοντες, μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και στην κατ' ουσίαν μη εφαρμογή τους.

Οι προτάσεις για την αντεγκληματική πολιτική δύνανται να αξιολογήσουν, μεταξύ άλλων, τις ανωτέρω διαπιστώσεις και να επικεντρωθούν στην ουσιαστική αντιμετώπιση του εγκλήματος, πέραν των «τιμωρητικών» αιτημάτων τμήματος των πολιτών, τα οποία ορμώνται πολλές φορές είτε από το συντηρητικό τους προσανατολισμό είτε από ζητήματα που βρίσκονται πέραν του εγκληματικού.

Η συμβολή της παρούσας διατριβής, επισημαίνεται: α. ως προς το *σχεδιασμό* της, πρώτον, στη μεθοδολογική επιλογή περιοχών με διαβάθμιση εγκληματικότητας, η οποία επιχειρεί να αναδείξει την αλληλεπίδραση και τη διασύνδεση του μακρο-επιπέδου με το μικρο-επίπεδο των τιμωρητικών στάσεων, δεύτερον, στην εκτίμηση της τιμωρητικότητας μέσα από τρία ερευνητικά εργαλεία (τρεις εξαρτημένες μεταβλητές) και, τρίτον, στη συμπερίληψη προσδιοριστικών παραγόντων της τιμωρητικότητας του κοινού, όπως η «ετεροποίηση», η «οντολογική ανασφάλεια», η θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης» αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης, η πρόσληψη για την αδυναμία αλλαγής («λύτρωσης») του δράστη καθώς και –σύμφωνα με τη βιβλιογραφική έρευνα της γράφουσας ενός παράγοντα που δεν έχει εξετασθεί γενικότερα, έως τώρα, όπως είναι- η τιμωρία ως λειτουργικό και συμβολικό επιχείρημα της επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών της κοινωνίας, β. ως προς τους *θεωρητικούς* της στόχους, στην προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού στη βάση του ερευνητικού σχεδίου που ακολουθήθηκε και, τέλος, στην εξέταση των στάσεων απέναντι στην

αντεγκληματική πολιτική και ειδικότερα απέναντι στη συμμετοχική, υπό το πρίσμα της τιμωρητικότητας του κοινού και του βαθμού που εκείνη δύναται να τις επηρεάζει.

Μέρος Α΄

Εννοιολογικές και θεωρητικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας του κοινού και της αντεγκληματικής πολιτικής

Κεφάλαιο 1

Εννοιολόγηση της τιμωρητικότητας

1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η διερεύνηση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, ενώ διαθέτει μακρά παράδοση στη διεθνή βιβλιογραφία, στην Ελλάδα είναι σχετικά πολύ πρόσφατη, δεδομένου ότι έως τώρα έχει διενεργηθεί μία μόνο έρευνα¹ στην περιοχή της πρωτεύουσας. Αναφορές, όμως, στην τιμωρητικότητα του κοινού έχουν υπάρξει σε έρευνες για τον φόβο του εγκλήματος.² Γενικότερα, η επιστημονική συμβολή

¹ Βλ. Ζαραφονίτου, Χρ., Κουράκης Ν.Ε (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, Αντ. Ν.Σάκκουλα, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, τόμ. 18, Αθήνα-Κομοτηνή και της ΙΔΙΑΣ: *Τιμωρητικότητα: σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2008α, «Κοινωνικές αντιλήψεις για την ποινική δικαιοσύνη και τιμωρητικότητα», στο *Ποινικές επιστήμες, θεωρία και πράξη, προσφορά τιμής στην Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2008γ, σ. 1215-1230, «Τιμωρητικότητα: Ανασφάλεια και Κοσμοθεωρία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011β, Τ. ΙΙ, σ. 1823-1836, “Punitiveness, fear of crime and social views”, στο Kury, H., Shea, E. (eds) *Punitivity. International developments*, Vol. 2: Insecurity and punitiveness. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, 2011γ, σ. 269-294.

² Ζαραφονίτου Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος. Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, ελληνικά/αγγλικά και της ΙΔΙΑΣ: «Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος σ’ ένα δήμο της ελληνικής πρωτεύουσας», στο *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Αφιέρωμα στη μνήμη Η.Δασκαλάκη*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2000, σ. 511-519, «Ο φόβος του εγκλήματος. Ενδοασεακή κατανομή της εγκληματικότητας και κοινωνικές αναπαραστάσεις του φαινομένου στο εσωτερικό της ελληνικής πρωτεύουσας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 2/2001, σ. 186-196, «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ. 8-9, 2006β, σ. 1031-1039, «Όψεις και διαστάσεις του κοινωνικού φαινομένου της ανασφάλειας», στο Ζαραφονίτου, Χρ. (επιμ.) *(Αν)ασφάλεια, αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007α, «Φόβος του εγκλήματος, (αν)ασφάλεια και απόψεις των μεταναστών για την αντεγκληματική πολιτική», στο Κοντιάδης, Ξ., Παπαθεοδώρου, Θ. (επιμ.) *Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*, Παπαζήσης, 2007β, σ. 229-251, “Fear of crime and victimisation: the Greek experience”, στο Helmut Kury (ed.) *Fear of crime-punitivity. New developments in theory and research*, Universitätsverlag, Dr.N.Brockmeyer, Bochum, (2008β), σ. 159-172, (A.Tseloni) “Fear of crime and victimisation: a multivariate multilevel analysis of competing measurements”, *European Journal of Criminology*, Vol.5(4)387-409, 2008ε, «Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής», (κοινή συμβολή με

στη μελέτη του θέματος και οι μελέτες και έρευνες της Καθηγήτριας Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Χριστίνας Ζαραφωνίτου αποτελούν **σημείο αναφοράς** για το θέμα, σύμφωνα με τον Ομότιμο Καθηγητή Εγκληματολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Ιάκωβο Φαρσεδάκη στο πρόλογο του βιβλίου *Τιμωρητικότητα*, όπου αναφέρει ότι η Καθηγήτρια Χρ.Ζαραφωνίτου **καθιέρωσε στην ελληνική εγκληματολογική ορολογία την λέξη «τιμωρητικότητα»** ως μια «*απαραίτητη επιστημονική λεξιπλασία*».³ Ο όρος συμπεριελήφθη **πρώτη φορά** στο άρθρο «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Η.Δασκαλάκη (1991)*⁴ όπου αναφέρεται ως εξής: «*Η μελέτη του φαινομένου αυτού καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η τιμωρητικότητα του κοινού στηρίζεται στην έννοια της επικινδυνότητας και αφορά αυτή την κατηγορία εγκληματιών*». Βεβαίως, υπάρχει και ειδικό υποκεφάλαιο στη μονογραφία της με τίτλο «Εμπειρική Εγκληματολογία» ήδη από την πρώτη της έκδοση (1995), καθώς και στις σημειώσεις του διδασκόμενου μαθήματος στον Τομέα Εγκληματολογίας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (1992-1993).

Ως προς την ετυμολογική προέλευση του όρου, η λέξη τιμωρητικότητα προκύπτει από το ρήμα *τιμωρώ* (τιμή+ορώ), έχοντας αρχικώς τη σημασία *προστατεύω την τιμή κάποιου, παρέχοντας βοήθεια* και στη συνέχεια έλαβε τη σημασία *επιβάλλω ποινή, εκδικούμαι, κολάζω*.⁵ Έτσι η έννοια της τιμωρίας κατ'αρχάς σήμαινε βοήθεια, συνδρομή και επικουρία, ιατρική συνδρομή και περίθαλψη, και κατόπιν απέκτησε τη σημασία της βοήθειας απέναντι σε κάποιον που αδικήθηκε μέσω της ανταπόδοσης, ή της παροχής του δικαιώματος της εκδίκησης και στη συνέχεια της επιβαλλόμενης από την πολιτεία ποινής.⁶ Ως τιμωρητικός αναφέρεται αυτός που έχει την τάση προς εκδίκηση, τιμωρία με αντίθετό του, τον «συγγνωμονικό».⁷ Χαρακτηριστικό είναι, επίσης, πως ο Αριστοτέλης

Ν.Κουράκη), *Ποινικός Λόγος*, τ. 5, 2008δ, σ. 1007-1015, «Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό παράδοξο», στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ.Σπινέλλη*, Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2010, σ. 125-150, “Criminal victimization in Greece and the fear of crime: a ‘paradox’ for interpretation”, *International Review of Victimology*, Vol.16.(3):277-300, 2009, “Fear of crime in contemporary Greece: research evidence”, στο *Criminology* (special issue), October 2011δ, σ. 50-63.

³ Βλ. Πρόλογο του Καθηγητή Ι.Φαρσεδάκη, στο Ζαραφωνίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π. σ. 21.

⁴ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (1991) «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα για τη Μνήμη του Ηλία Δασκαλάκη*, Πάντειον Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σ. 201-217:215.

⁵ Όπως αναφέρεται στο Ζαραφωνίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 21.

⁶ Δημητράκος, Δ. (1964) *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, τόμ. 14, Χ. Τεγόπουλος-Β. Ασημακόπουλος, Αθήνα, σ. 7213.

⁷ Στο ίδιο, σ. 7212.

αναφέρει ότι η τιμωρία προέρχεται από το θυμό και την οργή που προκλήθηκαν από την πράξη («δια θυμόν δε και οργήν τα τιμωρητικά», Αριστλ. Ρητ. 1368b, 12).⁸

Η βασική απόδοση μιας τιμωρητικής θέσης περιλαμβάνει την επιβολή πόνου, βλάβης και βασάνου (suffering) στα άτομα με τρόπο καταναγκαστικό αλλά απρόσωπο, από ειδικούς, οι οποίοι συχνά είναι νομικά εξουσιοδοτημένοι.⁹ Βασικά χαρακτηριστικά της αποτελούν:¹⁰

- η ανταπόδοση και η εκδίκηση, η προσανατολισμένη τιμωρία στο ατομικό νομικό και ηθικό υποκείμενο,
- η απάντηση κυρίως στο «κακό» που έγινε στο παρελθόν και αφορά λιγότερο τις μορφές τιμώρησης που δικαιολογούνται από την άποψη της μελλοντικής πρόληψης της παράβασης.

Θεωρείται, επίσης, ότι συνδέεται περισσότερο με την ανταπόδοση και λιγότερο με τον ωφελιμισμό και την εκδίκηση, ενώ παράλληλα ακυρώνει μια από τις βασικές αρχές της ανταπόδοσης, εκείνη της αναλογικότητας, διατηρώντας την υπερβολή πάνω από τον κανόνα.¹¹ Στις πιο ακραίες μορφές της περιλαμβάνει την εκδίκηση και τη σκληρότητα από τις οποίες προκύπτει για τον ασκούντα ευχαρίστηση και ικανοποίηση από τον πόνο και τη βάσανο των άλλων.¹² Συνοπτικά, η τιμωρητικότητα υποδηλώνει την υπέρβαση του κανόνα και επικεντρώνεται, κυρίως για μια μεγάλη κατηγορία εγκλημάτων, σε σημαντικό βαθμό στην επιβολή του θεσμού φυλάκισης και στη συνεχή αύξηση και αυστηροποίηση των μέτρων για την αντιμετώπιση του εγκλήματος.

Στη λογική αυτή εντάσσεται ο ορισμός που δίνει ο *S.Maruna*, ο οποίος θεωρεί ότι η τιμωρητικότητα του κοινού είναι «ο βαθμός υποστήριξης αυστηρότερων κυρώσεων για τους δράστες με έμφαση στη μεγαλύτερη διάρκεια της τιμωρίας, την αριθμητική αύξηση αυτών που τιμωρούνται και τέλος στην υποστήριξη των σκληρότερων συνθηκών κράτησης, για όσους εγκλείονται».¹³

⁸ Στο ίδιο.

⁹ Cohen, S. (1994) "Social control and the politics of reconstruction", στο Nelken, D. (ed.) *The futures of Criminology*, Sage, London, σ. 67, όπως αναφέρεται στο McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006) *The Sage dictionary of Criminology*, Sage, London, σ. 327.

¹⁰ McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006) *The Sage dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 327.

¹¹ Matthews, R. (2005) "The myth of punitiveness", *Theoretical Criminology*, Vol. 9(2):175-201, σ. 179.

¹² McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006) *The Sage dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 327.

¹³ Maruna, S. (2006) "The state of redemption", Cambridge University Public Opinion Project, www.shaddmaruna.info.pdf/Sheffieldredeemability.ppt, σ. 9.

Ο *H.Kury* ορίζει την τιμωρητικότητα του κοινού ως «τη θέληση για τιμωρία, την τάση να τιμωρούνται οι δράστες σε αναλογία με το κακό που διέπραξαν είτε για να αποτραπούν από τη διάπραξη νέων αδικημάτων ή να φυλακιστούν είτε απλώς να υποφέρουν κατ' αναλογία με το κακό που προξένησαν».¹⁴

Ο *D.Garland* θεωρεί ότι στην πραγματικότητα η τιμωρητικότητα «είναι μάλλον ένα επαίσχυντο συναίσθημα κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, τουλάχιστον ανάμεσα στη μορφωμένη ελίτ των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, έτσι ώστε τα επιχειρήματα για τις συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν στις φυλακές, την αυστηρότητα των ποινών, την υπεράσπιση της θανατικής ποινής τείνουν να εντάσσονται μέσα σε ωφελμιστικούς όρους - ακόμα και όταν φαίνεται προφανές ότι η αυστηρή μεταχείριση είναι το επιδιωκόμενο και όχι τα 'χρήσιμα αποτελέσματα'».¹⁵

Αν και πλέον η έννοια της τιμωρητικότητας χρησιμοποιείται ευρέως στη βιβλιογραφία, φαίνεται να παραμένει «αθεωρητική» στη βάση της και οι προσπάθειες ορισμού της να παραμένουν ημιτελείς.¹⁶ Έλλειψη συναίνεσης παρουσιάζεται, εξάλλου, σχετικά με το αν αποτελεί ατομικό χαρακτηριστικό, ευρύτερη στάση ή ένα πιο στενό σύνολο απόψεων σχετικά με το έγκλημα και την αντιμετώπισή του.¹⁷ Οι ανωτέρω διαπιστώσεις καθιστούν την έννοια περισσότερο ευάλωτη, όχι μόνο απέναντι στην κριτική αλλά κυρίως απέναντι στη θεωρητική και εμπειρική της διερεύνηση.

Η προσπάθεια εννοιολογικής προσέγγισης της τιμωρητικότητας θα πρέπει, πρώτον, να επικεντρωθεί στο διαχωρισμό των μορφών και των διακρίσεων της και, δεύτερον, να διευκρινισθεί η ποιοτική και ποσοτική διαφοροποίησή της από την έννοια της τιμωρίας. Ο διαχωρισμός αυτός ουσιαστικά εισάγει την έννοια της διαφοροποιημένης έντασης της τιμωρητικότητας, όπως προκύπτει από τις ποικίλες μορφές που παίρνει το αντικείμενο της καθώς από και την αλληλεπίδρασή της με αυτό. Οι αλληλεπιδράσεις δεν είναι έκδηλες και προφανείς και προκύπτουν συχνά μέσω της ύπαρξης και της αναπαραγωγής κοινωνικών στερεοτύπων. Για παράδειγμα, καταγράφονται διαφορετικές θεσμικές

¹⁴ Kury, H. Ferdinand, N. Obergfell-Fuchs, J. (2003β) "Does severe punishment mean less criminality?", *International Criminal Justice Review*, Vol. 13(1):110-147, σ. 110.

¹⁵ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society: a study in social theory*, Clarendon Press, Oxford, σ. 66.

¹⁶ Matthews, R. (2005) "The myth of punitiveness", ό.π., σ. 178.

¹⁷ Brown, E. (2006) "The dog that did not bark: punitive social views and the 'professional middle class' ", *Punishment and Society*, Vol. 8(3): 287-312, σ. 305.

πράξεις (π.χ. σε επίπεδο δικαστικών αποφάσεων) αναλόγως της έμφυλης, εθνικής, φυλετικής κοινωνικής και οικονομικής ταυτότητας του δράστη. Συχνά δε, οι πράξεις αυτές καταστρατηγούν τα δικαιώματα του ανθρώπου, λειτουργώντας κυρίως εις βάρος των μη προνομιούχων και των πιο ευάλωτων.¹⁸ Από την άλλη πλευρά, η βαρύτητα του κάθε αδικήματος εγείρει διαφορετικές εντάσεις στις τιμωρητικές στάσεις και διαφορετική αξιολόγηση από τον ποινικό νόμο. Συχνά δε η τιμωρητικότητα συνδέεται με την έννοια της επικινδυνότητας, όπως προκύπτει από μια συγκεκριμένη κατηγορία εγκληματιών.¹⁹

Η διαβάθμιση της επίσημης τιμωρητικότητας διαμορφώνεται, όσον αφορά το είδος (μορφές τιμωρίας) και την έντασή της (σύνολο καταδικαστικών αποφάσεων). Η διαβάθμιση της άτυπης τιμωρητικότητας μπορεί να καταγραφεί μέσω των στάσεων των πολιτών απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία του. Ιδιαίτερη σημασία για το γενικότερο προβληματισμό σχετικά με τις στάσεις των πολιτών ενέχουν ερωτήματα που σχετίζονται όχι μόνο με την ερμηνεία της τιμωρητικότητας αλλά και με την ερμηνεία των στάσεων που χαρακτηρίζονται ως «λιγότερο τιμωρητικές» ή «συγχωρητικές» απέναντι στο έγκλημα.²⁰

Γενικότερα, η έννοια της τιμωρητικότητας επικεντρώνεται στην ένταση και τη διαβάθμιση των τιμωρητικών αντιδράσεων, της πολιτείας και του κοινού, στη συγκριτική και ιστορική τους προσέγγιση καθώς και στους παράγοντες διαμόρφωσής τους στο μικρο και μακροεπίπεδο. Ως έννοια προϋποθέτει τον νομικό ορισμό του εγκλήματος και γι' αυτό το λόγο εμπίπτει, ως ένα βαθμό, στη θετικιστική προσέγγιση, εμπλουτισμένη, ωστόσο, με σύγχρονο σκεπτικισμό και ερμηνευτικές πολυπαραγοντικές προσεγγίσεις.

Ειδικότερα, η τιμωρητικότητα του κοινού υποδηλώνει την υπέρβαση του κανόνα και την απαίτηση για συνεχή αύξηση και αυστηροποίηση των μέτρων αναφορικά με την αντιμετώπιση του εγκλήματος, ακυρώνοντας τη σπουδαιότητα της αναγκαίας, κατάλληλης και ελάχιστης ποινής που αποτελεί κατάκτηση του νομικού μας πολιτισμού στο πλαίσιο της οριοθέτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

¹⁸ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1997) «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου: η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», στο Τσήτσουρα, Α. (επιμ.) (1997) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 135-146.

¹⁹ Ζαραφονίτου, Χρ. (1991) «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», ό.π.

²⁰ King, A. (2008) "Keeping a safe distance: individualism and the less punitive public", *British Journal of Criminology*, Vol. 48:190-208, σ. 192.

2. Διακρίσεις της τιμωρητικότητας

Η εννοιολογική προσέγγιση της τιμωρητικότητας θεωρείται από ορισμένους εγκληματολόγους, όπως ο M.Killias, πως ενέχει μια διττή διάσταση καθώς αναφέρεται σε δύο διαφορετικά επίπεδα: στο μακροεπίπεδο της κοινωνίας και στο μικροεπίπεδο αυτής.

Ο M.Killias διακρίνει την τιμωρητικότητα σε «υποκειμενική» και «αντικειμενική», με την πρώτη να αφορά το μικροκοινωνιολογικό επίπεδο και τη δεύτερη το μακροκοινωνιολογικό.²¹ Η «υποκειμενική» τιμωρητικότητα αφορά «την εκφρασμένη επιθυμία[...] οι ποινές και απαντήσεις στο έγκλημα, κυρίως από την πλευρά της αστυνομίας να γίνουν αυστηρότερες»²² και η «αντικειμενική» αναφέρεται «στην αυστηρότητα των ποινών που μια κοινωνία επιβάλλει στους καταδικασθέντες».²³

Κατ' αναλογία με την ανωτέρω διάκριση, η τιμωρητικότητα μπορεί να διαχωριστεί σε «επίσημη» και «άτυπη». Η *επίσημη τιμωρητικότητα* αφορά το σύνολο των τιμωρητικών θεσμοθετημένων μέτρων (θεσμικό πλαίσιο) για την αντιμετώπιση της παρέκκλισης και του εγκλήματος και η *άτυπη τιμωρητικότητα* τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών απέναντι στην αντιμετώπιση της παρέκκλισης και του εγκλήματος.

Για τον H.Kury²⁴ η τιμωρητικότητα έχει διαφορετικά νοήματα και την αναλύει εξειδικεύοντας σε περισσότερα επίπεδα:

Στο *νομοθετικό* επίπεδο, η τιμωρητικότητα σημαίνει περισσότερες συμπεριφορές απαγορευμένες από τον ποινικό νόμο, αυστηρότερες και περισσότερο μακροχρόνιες ποινές, περισσότερες δυσκολίες να αποφύγει κανείς την ποινή φυλάκισης.

Στο *δικαστικό* επίπεδο, σημαίνει αυστηρότερες δικαστικές αποφάσεις, υψηλότερες πιθανότητες εγκλεισμού, έλλειμμα στα δικαιώματα των κατηγορουμένων, μεγαλύτερο χρόνο φυλάκισης, μείωση των πρόωγων αποφυλακίσεων, μείωση αδειών και ευεργετικών υπολογισμών του χρόνου των εγκλείστων.

²¹ Killias, M. (2001) *Precis de Criminologie*, Staempfli Eds, SA Berne, σ. 399, όπως αναφέρεται στο Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, σ. 22.

²² Στο ίδιο.

²³ Στο ίδιο.

²⁴ Serrano-Maillo, A., Kury, H. (2008) "Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain", στο Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity: new developments in theory and research*, crime and crime policy, Vol. 3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum, σ. 321-348, σ. 322.

Στο αστυνομικό επίπεδο αφορά την επέκταση της χρήσης των συλλήψεων, την εκτεταμένη χρήση επέμβασης και δράσης σε διάφορα γεγονότα κ.ά..

Στο ατομικό επίπεδο, τέλος, αφορά την υποστήριξη περισσότερο τιμωρητικών μέτρων σε όλα τα παραπάνω επίπεδα.

Κατ' αντιστοιχία με τα ανωτέρω επίπεδα ο Kury ορίζει τέσσερις μορφές τιμωρητικότητας,²⁵ διακρινόμενες μεταξύ τους, ωστόσο, όμως, αλληλοσχετιζόμενες:

Πρώτον, τη *νομική τιμωρητικότητα*, η οποία είναι ουσιαστικά ο ποινικός νόμος.

Δεύτερον, τη *δικαστική τιμωρητικότητα* που αφορά την ενεργοποίηση της ποινικής τιμωρητικότητας μέσω των δικαστών, των εισαγγελέων και των δικαστηρίων.

Τρίτον, την *επιχειρησιακή (operational) τιμωρητικότητα*, η οποία σχετίζεται με τις στάσεις και τις πράξεις τις αστυνομίας, των σωφρονιστικών υπαλλήλων κ.ά..

Και τέλος, την *τοπική τιμωρητικότητα*, η οποία περιλαμβάνει τις στάσεις και τις δράσεις των πολιτών στην καθημερινή ζωή. Ο όρος «τοπική» αναφέρεται κυρίως στην επίδραση του τοπικού συναισθήματος, το οποίο και διαμορφώνει τις αποφάσεις των πολιτών σε βαθμό συχνά σημαντικότερο από το νόμο.

Για την *Χρ.Ζαραφώνιτου* οι διαστάσεις της τιμωρητικότητας απορρέουν αφ' ενός από τις στάσεις του κοινού απέναντι στα συγκεκριμένα εγκληματικά προβλήματα και αφ' ετέρου από το φιλοσοφικο-ιδεολογικό τους υπόβαθρο, τις στάσεις ζωής τους ή διαφορετικά την κοσμοθεωρία τους.²⁶

Η προσπάθεια αποτύπωσης των στάσεων των πολιτών απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο είναι ιδιαίτερα σημαντική, επειδή επιτελούν συγκεκριμένες κοινωνικές λειτουργίες και ενέχουν σημαντική πολιτική και πολιτισμική σημασία.²⁷ Διαθέτουν,

²⁵ Kury, H., Ferdinand, T. (2008α) "Punitivity: an introduction", στο Kury, H., Ferdinand, T. (eds) *International perspectives on punitivity, crime and crime policy*, Vol. 4, Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, Bochum, σ. 1-12, σ. 2.

²⁶ Βλ. Ζαραφώνιτου, Χρ., Κουράκης, Ν. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π. και της ΙΔΙΑΣ: (2011β) «Τιμωρητικότητα: ανασφάλεια και κοσμοθεωρία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, τόμ.ΙΙ, σ. 1823-1836, Ζαραφονίτου, Ch. (2011γ) "Punitiveness, fear of crime and social views", ό.π., σ. 272-274 & 289.

²⁷ Όπου για να χαρακτηριστεί μια πράξη ως έγκλημα, σύμφωνα με τη δεύτερη (ψυχοκοινωνική) προϋπόθεση που θέτει ο Pinatel θα πρέπει να θεωρείται από την πλειονότητα των κοινωνιών ως τέτοιο και, συνεπώς, σύμφωνα με τον Ιάκ.Φαρσεδάκη, «σε μια δημοκρατική κοινωνία, είναι αναγκαία η διεξαγωγή ερευνών στάσεων του πληθυσμού», Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 401-413, υποσ. 10, σ. 404.

συνεπώς, κοινωνική βαρύτητα όπως οι θεσμοθετημένοι τρόποι που επιλέγει η κοινωνία σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο για να αντιμετωπίσει το έγκλημα και να τιμωρήσει τους δράστες. Αξίζει να αναφέρει κανείς τον οιονεί ορισμό του πολίτη από τον Αριστοτέλη ως εκείνου που μετέχει στην εξουσία και την απονομή δικαιοσύνης.²⁸ Είναι, επομένως, σαφές ότι η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος συνιστά συνθήκη που ορίζει τόσο τη σχέση τους με την πολιτική όσο και τη σχέση τους με το δίκαιο.²⁹ Με αυτό τον τρόπο το δίκαιο και η πολιτική αποτελούν έννοιες που συνδέονται όχι μόνο με την επίσημη τιμωρητικότητα αλλά και με την άτυπη, καθιστώντας τον πολίτη ως τον «σημαντικό άλλο» στην οργάνωση των απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα. Το αγγλοσαξονικό δίκαιο είναι, εξάλλου, εκείνο που έχει υιοθετήσει στην πράξη περισσότερο την αυξημένη συμμετοχή του πολίτη στην άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής.

Μεταξύ της επίσημης και της άτυπης τιμωρητικότητας διαπιστώνεται αλληλεπίδραση, διαρκής ανατροφοδότηση συμβολικού και νομιμοποιητικού χαρακτήρα. Και οι δύο μορφές, επίσης, προϋποθέτουν έναν ορισμό του εγκλήματος στον οποίο υλοποιούνται οι όροι της παραβατικής δράσης που είθισται ως ένα βαθμό να ταυτίζονται με το νομικό ορισμό του εγκλήματος.³⁰ Κατ' ουσίαν, η επίσημη τιμωρητικότητα προσδιορίζεται από τον ποινικό νόμο, την προβλεπόμενη ποινή και τις δικαστικές αποφάσεις και η άτυπη βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση μαζί τους. Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές πως η επίσημη τιμωρητικότητα επηρεάζει την άτυπη σε σημαντικό βαθμό, ειδικότερα π.χ. ως προς τις εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης του εγκλήματος, τις οποίες δυσκολεύονται να εμπιστευτούν οι πολίτες, όταν το κράτος δεν τις υιοθετεί σε μεγάλη έκταση στην επίσημη ατζέντα του, και, συνεπώς, οι στάσεις απέναντί τους παραμένουν επιφυλακτικές. Στη διασαφήνιση του προβληματισμού που προκύπτει θα πρέπει οπωσδήποτε να μελετηθούν στην ιστορική και συγκριτική τους διάσταση τόσο τα δεδομένα της επίσημης

²⁸ Όπως αναφέρεται στο Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 15. Στην αρχαία Ελλάδα, επίσης, η εξουσία του πολίτη ήταν πολύ μεγάλη στη λειτουργία της δικαιοσύνης, αφού μπορούσε εκτός από το να ασκήσει δημόσια αγωγή να δικάζει, να εκδίδει αποφάσεις, να νομοθετεί, να ερμηνεύει τους νόμους, να διώκει, να συλλαμβάνει, να επιβάλλει ποινές, στο ίδιο, υποσημ. 3, σ. 17 και σ. 44-45.

²⁹ Στο ίδιο, σ. 15 και σ. 49.

³⁰ Βεβαίως για την επικυριαρχία του νομικού ορισμού του εγκλήματος τόσο στην Εγκληματολογία ως επιστήμη όσο και στην οργάνωση και άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής έχει ασκηθεί έντονη κριτική, η οποία βεβαίως έχει αποδώσει γόνιμες και νέες θεωρητικές τοποθετήσεις και εν μέρει έχει τροποποιήσει σε σημαντικό βαθμό τη μέχρι προσφάτως θεώρηση εγκληματικών συμπεριφορών και δράσεων που βρίσκονταν στις παρυφές του εγκληματολογικού, νομικού αλλά και κοινωνικο-πολιτικού ενδιαφέροντος, όπως το κρατικό έγκλημα, το περιβαλλοντικό έγκλημα, το επιχειρησιακό, η γενοκτονία, η ενδο-οικογενειακή βία κ.ά.

κοινωνικής αντίδρασης, όπως αποτυπώνονται στις επίσημες στατιστικές (αστυνομική, δικαστική, σωφρονιστική), καθώς και οι ισχύοντες νόμοι όσο και της άτυπης που προκύπτουν από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί έως τώρα, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τα στοιχεία και τα δεδομένα αυτά υπάρχουν· δηλαδή τηρούνται και καταγράφονται με σχολαστικότητα, συλλέγονται με αξιοπιστία και εγκυρότητα.

Η τιμωρητικότητα, όμως, είναι σαφές ότι δεν διαμορφώνεται εν κενώ αλλά μέσα σε συγκεκριμένο κάθε φορά ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Επομένως, η αντίληψη περί του εγκλήματος και της βαρύτητάς του σε κάθε κοινωνία και σε κάθε χρονική στιγμή είναι ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένη. Η αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας π.χ. για την παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο δε συνιστά μορφή τιμωρητικότητας με την έννοια της απαίτησης για αυστηροποίηση των υφιστάμενων ποινικών κυρώσεων. Συνιστά όμως ένδειξη τιμωρητικότητας τόσο επίσημης όσο και ανεπίσημης με κριτήριο τις γενικές αρχές του ποινικού δικαίου (αναγκαιότητα, αναλογικότητα). Απαραίτητο είναι να λαμβάνονται υπόψη οι πολιτισμικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα αναφορικά με τις αντιλήψεις περί της καταλληλότητας και της αναλογικότητας της προβλεπόμενης κύρωσης σε σχέση με το συγκεκριμένο αδίκημα.³¹

Προβλήματα, όμως, προκύπτουν ως προς τη εκτίμηση (μέτρηση), τόσο της επίσημης όσο και της άτυπης τιμωρητικότητας, συνθήκη που αποτελεί περιορισμό για την κατανόηση του φαινομένου. Σε σχέση με την επίσημη τιμωρητικότητα, ειδικότερα στο μακροεπίπεδο της προσέγγισής της, αυτό που καταγράφεται διεθνώς κατά τα τελευταία έτη είναι η αύξηση του έγκλειστου πληθυσμού.³² Σε συνδυασμό δε με τη μείωση ή τη σχετική σταθερότητα της εγκληματικότητας, όπως προκύπτει από την αστυνομική στατιστική,³³ η αύξηση αυτή, λειτουργεί ως δείκτης της επίσημης τιμωρητικότητας, με αποτέλεσμα να γίνεται λόγος για μια γενικότερη αυστηροποίηση της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα. Όμως, ο δείκτης εγκλεισμού από μόνος του δεν αποτελεί έγκυρη μέτρηση της επίσημης τιμωρητικότητας, καθώς θα πρέπει να ληφθούν

³¹ Matthews, R. (2005) "The myth of punitiveness, ό.π., σ. 179.

³² Walmsley, R. (2011) *World Prison Population List* (ninth edition), International Centre for Prison Studies (ICPS), <http://www.idcr.org.uk/wp-content/uploads/2010/09/WPPL-9-22.pdf>

³³ Βλ. Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., Mailley, J. (2011) "The crime drop and the security hypothesis, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 48(2):147-175, Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., Mailley, J. (2010) "Explaining and sustaining the crime drop in industrialized countries", *Crime prevention and community safety: An International Journal*, Vol. 12:24-41, Tseloni, A., Mailley, J., Farrell, G., Tilley, N. (2010) "Exploring the international decline in crime rates", *European Journal of Criminology*, Vol.7(5):375-394 και αφιέρωμα στο ενημερωτικό δελτίο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Εγκληματολογίας: "Why are crime rates falling (or are they)?", *Newsletter*, April 2010, Vol.9(1): 1-20, σ. 3-5 & σ. 16-19.

υπόψη κι άλλες μεταβλητές για την πληρέστερη, θεωρητική και εμπειρική, κατανόηση της επίσημης τιμωρητικότητας, όπως η διάρκεια εγκλεισμού, η πιθανότητα φυλάκισης (imprisonment risks), καθώς και οι θεσμοί της επιτήρησης και της αποφυλάκισης υπό όρους.³⁴ Επίσης, με το να συμπεριλαμβάνονται οι υπόδικοι στο δείκτη εγκλεισμού, παραβλέπεται το γεγονός ότι ένα ποσοστό από αυτούς είτε θα αθωωθεί είτε τεχνικά δεν έχει ακόμα επίσημα τιμωρηθεί.³⁵ Συχνά ο δείκτης αυτός αποτελεί το αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων άλλων θεσμικών φορέων, όπως η αλλαγή του νομικού πλαισίου και η ποινικοποίηση συμπεριφορών, η αυστηροποίησή του απέναντι σε συγκεκριμένα εγκλήματα, οι δικαστικές αποφάσεις και οι ευρύτερες πολιτικές διαχείρισης ενός τμήματος του πληθυσμού που είτε είναι αποκλεισμένο είτε ελέγχεται με ποινικό τρόπο.

Ο *H.Kury* προτείνει τέσσερις διαφορετικούς δείκτες εκτίμησης της επίσημης τιμωρητικότητας, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη ακρίβεια στη μέτρησή της: 1. δείκτης ποινικής αυστηρότητας (legal severity), 2. δείκτης ποινικών αποφάσεων (sentencing punitivity), 3. δείκτης διάρκειας εγκλεισμού, 4. δείκτης κατά παρέκκλισης ποινικών διαδικασιών (diversion).³⁶

Ο *M.Tonry* καταγράφοντας αναλυτικά τα προβλήματα της μέτρησης της επίσημης τιμωρητικότητας, όχι μόνο σε ένα κράτος αλλά και συγκριτικά μεταξύ κρατών, καταλήγει ότι για την αποτίμηση της τιμωρητικότητας θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη παραπάνω από ένας δείκτης (π.χ. ο πιο διαδεδομένος είναι ο δείκτης εγκλεισμού). Προτείνει ότι η, όσο το δυνατόν πιο ακριβής, αποτύπωση της αυξημένης ή μειωμένης τιμωρητικότητας θα πρέπει να ενσωματώνει μια σειρά μετρήσεων που αφορούν *πολιτικές*, όπως η θανατική ποινή, οι ελάχιστες υποχρεωτικές ποινές, οι νόμοι που αυξάνουν το χρόνο φυλάκισης, η προσωρινή κράτηση οι εναλλακτικές ποινές, η παραπομπή των ανηλίκων σε δικαστήρια ενηλίκων, η αποδυνάμωση της δικονομικής προστασίας (procedural protections) και *πρακτικές*, όπως ο υπολογισμός του ενήλικου

³⁴ Frost, N. (2008) "The mismeasure of punishment", *Punishment and Society*, Vol. 10(3):277-300.

³⁵ Selke, W.L., Anderson, S.A. (1992) "A model for ranking the punitiveness of the States", *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 8(2):217-232, σ. 219.

³⁶ Kury, H. Ferdinand, N. Obergfell-Fuchs, J. (2003β) "Does severe punishment mean less criminality?", *ό.π.*, σ. 126.

σωφρονιστικού πληθυσμού ξεχωριστά από τους ανηλίκους και των δεικτών υποδοχής (admission rates) ξεχωριστά για τους υπόδικους και τους κατάδικους.³⁷

Για την εκτίμηση της άτυπης τιμωρητικότητας απαραίτητη καθίσταται η μελέτη των στάσεων του κοινού απέναντι σε συγκεκριμένα εγκλήματα και ο προσδιορισμός των παραγόντων που τη διαμορφώνουν. Αναλυτική παρουσίασή της επιχειρείται στο Κεφ. 5 της παρούσας μελέτης που αναφέρεται στην επισκόπηση ερευνών.

3. Τιμωρητικότητα και τιμωρία

Η τιμωρία απέναντι στο έγκλημα, συνιστά κοινωνικά αποδεκτή και αναγκαία εν γένει αντίδραση. Η ένταση, όμως, αυτής της αντίδρασης πάνω από ένα «όριο» είναι που καθορίζει τη μετάβασή της σε ένα άλλο επίπεδο· αυτό της τιμωρητικότητας. Βασική αρχή, προκειμένου να βρεθεί το σημείο τομής ή η *ειδοποιός διαφορά* μεταξύ τιμωρίας και τιμωρητικότητας είναι η απαγόρευση της υπερβολής, η οποία αναλύεται περαιτέρω σε δύο άλλες αρχές: την αρχή της αναγκαιότητας και την αρχή της αναλογικότητας.³⁸

Για να αποσαφηνιστεί η έννοια της τιμωρητικότητας και να διαπιστωθεί η επίσημη ή/και η άτυπη εμφάνισή της στην κοινωνία, θα πρέπει να βρεθεί κατά πόσο η επίσημη αντίδραση στο έγκλημα καθίσταται υπερβολική και χάνει την αναλογικότητά της απέναντι στο τελεσθέν αδίκημα.³⁹ Βεβαίως, η αναλογικότητα της αντίδρασης βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με τις υφιστάμενες κοινωνικές αξίες, τις πεποιθήσεις και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις περί εγκλήματος και τιμωρίας, οπότε στην περίπτωση αυτή είναι απαραίτητη η συμπερίληψη της καταγραφής και η αποτίμηση της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης, δηλαδή, των στάσεων των πολιτών και της μεταβολής τους στο χρόνο και τον τόπο. Συνεπώς, η αναλογικότητα της παρέμβασης δεν αποτελεί σταθερή έννοια, έστω κι εάν από το Διαφωτισμό και μετά τείνει να αποκρυσταλλωθεί στο πλαίσιο της οριοθέτησης που διαγράφεται από τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την αναγνώρισή τους ως οικουμενικών, πανανθρώπινων και διαχρονικών αξιών. Το πρόταγμα της καθολικής τους ισχύος παρεμβαίνει ως το μόνο, μάλλον, σταθερό - έως τώρα - κριτήριο αποτίμησης των ποινικών αδικημάτων και ποινικών κυρώσεων, απέναντι

³⁷ Tonry, M. (2007) "Determinants of penal policies", στο Tonry, M. (ed.) *Crime, punishment, and politics in comparative perspective, Crime and Justice: a Review of Research*, Vol. 36:1-48, University of Chicago, Chicago, σ. 7-14.

³⁸ Κουράκης, Ν. (2008⁴) *Θεωρίες της ποινής. Μια εισαγωγή*, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 37-39.

³⁹ Matthews, R. (2005) "The myth of punitiveness", ό.π., σ. 179.

σε κάθε πολιτισμικό και αξιολογικό σκεπτικισμό⁴⁰ που προκύπτει με βάση τις επιμέρους -συχνά εξω-δυτικές- κουλτούρες. Ωστόσο, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αποτελούν ένα παγιωμένο σύνολο «αξιωμάτων» αλλά βρίσκονται αδιαλείπτως σε μια πορεία ωρίμανσης, αφού η προοπτική του μελλοντικού τους εμπλουτισμού δεν μπορεί να παραμεριστεί. Η πρώτη, δεύτερη και τρίτη γενιά δικαιωμάτων αποτελεί παράδειγμα που κατακυρώνει και αναγνωρίζει τις δυνατότητες της εξέλιξη και ωρίμανσής τους στο χρόνο. Από την άλλη πλευρά, η αναφορά στην αναλογικότητα της παρέμβασης κατ' ουσίαν εισάγει την έννοια και την *ιδέα της Δικαιοσύνης* ως ρυθμιστικής ή αλλιώς περιοριστικής αρχής του Δικαίου και κάθε πράξης που απορρέει από αυτό.⁴¹ Επομένως, κάθε ρύθμιση, προκειμένου να συνιστά τιμωρία και όχι τιμωρητικότητα, θα πρέπει να είναι διέπεται από Δικαιοσύνη και ως εκ τούτου να εμπεδώνει το αίσθημα περί δικαίου.

Εκτός όμως από την αναλογικότητα της παρέμβασης ως προς τη διαφοροποίηση μεταξύ τιμωρίας και τιμωρητικότητας θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η *αναγκαιότητα της παρέμβασης*, επίσης ιδωμένης μέσα από τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Λαμβάνοντας υπόψη δε ότι ένα μεγάλο τμήμα της καθημερινής ζωής των πολιτών ποινικοποιείται, η αναγκαιότητα πολλών από τις μορφές παρέμβασης μπορεί να κριθεί μη αναγκαία και υπερβολική και ως εκ τούτου τιμωρητική.⁴²

Υπό το πρίσμα των δύο ανωτέρω συνιστωσών, δηλαδή της αναλογικότητας της αντίδρασης και της αναγκαιότητας της παρέμβασης, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν σταθερή βάση για τη διάκριση της τιμωρίας από την τιμωρητικότητα, καθώς η τιμωρία, εφόσον εφαρμοστεί βάσει των κανόνων δικαίου, συνιστά παράγοντα προστασίας των δικαιωμάτων του θύματος, του δράστη και του κοινωνικού συνόλου εν γένει. Η επίσημη τιμωρητικότητα, ως υπέρβαση του κανόνα, δεν μπορεί παρά να αποτελεί μια *a priori* παραβίαση των δικαιωμάτων. Κάθε μορφή κοινωνικής αντίδρασης στο έγκλημα, κάθε κύρωση που μπορεί να χαρακτηριστεί «τιμωρητική» εμπεριέχει

⁴⁰Για το ζήτημα της αντικειμενικής εγκυρότητας των αξιών βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2007α) «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία: η οπτική των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στον *Τιμητικό τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, Μελέτες Ποινικού Δικαίου-Εγκληματολογίας-Ιστορίας του εγκλήματος*, Τόμ.Π, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 1207-1224(1208επ.) και τις εκεί υποσημειώσεις.

⁴¹ Μαγκάκης, Γ.Α. (1979) *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, τεύχ. Α', Παπαζήση, Αθήνα, σ. 50.

⁴²Παράδειγμα ποινικοποίησης συμπεριφορών συνιστούν οι διατάξεις περί αντικοινωνικής συμπεριφοράς (ASBO) που έχουν πλέον μακρά παράδοση στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τις τελευταίες δεκαετίες και οδήγησαν ένα μεγάλο μέρος, ειδικά νέων σε ηλικία ανθρώπων, στην εμπλοκή τους με την ποινική δικαιοσύνη και άλλους κοινωνικούς φορείς που ελέγχουν τη συμπεριφορά και την καθημερινότητά τους.

εγγενώς την ουσία της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ως εκ τούτου δεν δύναται να θεωρηθεί προστατευτική αυτών ακόμα κι εάν, για παράδειγμα, η επιβολή της μπορούσε να θεωρηθεί τύποις υποδειγματική ως προς αυτά. Στο βαθμό όμως, που γενικώς διαπιστώνεται σε διάφορα στάδια κατά την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής προσβολή των δικαιωμάτων, η σταθερότητα της διάκρισης μεταξύ τιμωρίας και τιμωρητικότητας στη βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δύναται να τεθεί υπό αίρεση, ως προς το βαθμό που στην καθημερινή πρακτική η διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων φαίνεται να μην είναι ούτε επαρκής ούτε μόνιμη. Παρόλα αυτά, χαρακτηριστικό είναι ότι τα διαφορετικά επίπεδα (επίσημης) τιμωρητικότητας⁴³ μεταξύ των κρατών συνδέονται, μεταξύ άλλων, και με τη διαφορετική έμφαση που εκείνα αποδίδουν στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.⁴⁴

4. Τιμωρητικότητα και «μη τιμωρητικότητα»

Αν προβληματισμός προκύπτει κατά την εννοιολογική οριοθέτηση τιμωρίας και τιμωρητικότητας, το ίδιο συμβαίνει μεταξύ των εννοιών της τιμωρητικότητας και της μη τιμωρητικότητας. Ιδιαίτερη σημασία θα είχε η μελέτη και ερμηνεία των στάσεων που θεωρούνται «λιγότερο τιμωρητικές» ή «συγχωρητικές» απέναντι στο έγκλημα.⁴⁵

Κίνδυνος, επίσης, ελλοχεύει για την πιθανή «παθολογικοποίηση» της έννοιας της τιμωρητικότητας, κυρίως όταν δεν προκύπτουν παράλληλες εξηγήσεις για τις μη τιμωρητικές συμπεριφορές.⁴⁶

Ως «μη-τιμωρητικές κοινωνίες» θεωρούνται οι «κοινωνίες που παραμένουν εξαιρέσεις[...], διατηρούν ακόμα χαμηλούς δείκτες εγκλεισμού και φαίνεται να αποδίδουν αξία στους επαγγελματίες της οργάνωσης αντεγκληματικής πολιτικής».⁴⁷ Στο σημείο αυτό βέβαια επαναπροκύπτει το θέμα της εκτίμησης της τιμωρητικότητας, κυρίως διεθνικά και δια-πολιτισμικά⁴⁸ αλλά και ως προς το είδος των εγκλημάτων στα οποία διαπιστώνεται τιμωρητική αντίδραση.⁴⁹ Οι δείκτες τιμωρητικότητας, επίσης, οφείλουν για να είναι έγκυροι, να είναι τόσο ποιοτικοί όσο και ποσοτικοί και οι συγκρίσεις μεταξύ

⁴³ Snacken, S. (2010) "Resisting punitiveness in Europe?", *Theoretical Criminology*, Vol. 14(3):273-292.

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 275 και 283-285επ.

⁴⁵ King, A. (2008) "Keeping a safe distance: individualism and the less punitive public", ό.π., σ. 192.

⁴⁶ Maruna, S., Matravers, A., King, A. (2004γ) "Disowning our shadow: a psychoanalytic approach to understanding punitive public attitudes", *Deviant Behavior*, Vol. 25(3):277-299, σ. 292.

⁴⁷ Nelken, D. (2005) "When a society is non-punitive? The Italian case", στο Pratt, J., Brown, D., Brown et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon, σ. 220.

⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 219.

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 222.

τιμωρητικότητας και μη τιμωρητικότητας να είναι του ίδιου είδους, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος να συγκρίνονται ανόμοια μεταξύ τους πράγματα. Η σύγκριση, επομένως, δεν προκύπτει μόνο διερευνώντας τα χαρακτηριστικά που λείπουν από μια μη-τιμωρητική κοινωνία και είναι εν αντιθέσει παρόντα σε μια τιμωρητική αλλά και αντίστροφα από τα χαρακτηριστικά που είναι παρόντα σε μια μη-τιμωρητική κοινωνία και λείπουν από μια τιμωρητική.⁵⁰ Η ιστορία και η κουλτούρα μιας χώρας αποτελούν διακριτούς παράγοντες που διαμορφώνουν το επίπεδο τιμωρητικότητάς της, ανεξάρτητα από άλλους κοινούς παράγοντες μακροεπιπέδου, όπως π.χ. η νεοφιλελεύθερη πολιτική και η παγκοσμιοποίηση, οι οποίοι μπορεί να είναι παρόντες αλλά η επίδρασή τους στην τιμωρητικότητα να είναι διαφορετική μέσα σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια.

Απαραίτητες, κατά συνέπεια, καθίστανται η μετριοπάθεια και, βεβαίως, η επιείκεια,⁵¹ λαμβάνοντας υπόψη την αριστοτελική επίδραση.⁵² Μια ενδιαφέρουσα εκδοχή σχετικά με την έννοια της επιείκειας είναι η «προσπάθεια εγκληματοποίησης των δυνατών όσο και των αδυνάτων».⁵³ Σημαντική διάστασή της αποτελεί στο ποινικό και δικαστικό επίπεδο η δυνατότητα εξατομίκευσης της ποινής αλλά σίγουρα δεν είναι η μόνη. Θα πρέπει, επίσης, να ληφθούν υπόψη «η νομιμότητα, η αναλογικότητα, η ισότητα, και όχι η συλλογική επιβολή ποινής, η Ηθική».⁵⁴ Το θέμα της ανοχής σε σχέση τόσο με τους πολίτες όσο και με την εξουσία τίθεται σε κάθε κοινωνία που «οι μορφές τιμώρησης διαφέρουν και η έκτασή της εξαρτάται από την ικανότητα της εξουσίας να ανέχεται τους παραβάτες της και από την ωριμότητα και ευαισθησία της ευρύτερης κοινωνίας».⁵⁵

Η ένταση του βαθμού τιμωρητικότητας, ειδικότερα όταν είναι πολύ υψηλή, αποδυναμώνει τις δυνατότητες οργάνωσης και άσκησης μιας ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής και συνιστά τελικά μια λανθάνουσα λειτουργία.⁵⁶ Η

⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 233.

⁵¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 67.

⁵² Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 16 και υποσ.48 και του ΙΔΙΟΥ: (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 85-87.

⁵³ Nelken, D. (2005) "When a society is non-punitive? The Italian case", ό.π., σ. 229.

⁵⁴ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 66-67.

⁵⁵ Garland, D. (1990β) "Frameworks of inquiry in the sociology of punishment", *British Journal of Sociology*, Vol. 41(1):1-15, σ. 11

⁵⁶ Η έννοια της λειτουργίας, όπως έχει διατυπωθεί από τον R. Merton διακρίνεται σε έκδηλη και σε λανθάνουσα. Οι έκδηλες λειτουργίες αναφέρονται στις σκόπιμες, εκούσιες και αντιληπτές συνέπειες ή στις συνέπειες για τις οποίες οι συμμετέχοντες είναι ενήμεροι. Οι λανθάνουσες αναφέρονται στις ακούσιες και μη αντιληπτές συνέπειες για τις οποίες οι συμμετέχοντες δεν είναι ενήμεροι. Οι τελευταίες δε, μπορεί να μην έχουν για όλους ευεργετικές συνέπειες, βλ. λήμμα "function", στο Scott, J., Marshall, G. (2005), ό.π.,

τιμωρητικότητα, επίσημη και άτυπη, αποτελεί λανθάνουσα λειτουργία, τόσο της έννοιας της τιμωρίας καθ' εαυτής όσο και της αντεγκληματικής πολιτικής γενικότερα, η οποία μεταθέτει προβλήματα που συνήθως σχετίζονται με την πολιτική ή/και τα κοινωνικά ζητήματα των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς και με δομικές μορφές της ανασφάλειας των πολιτών σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της εγκληματικότητας και της αντιμετώπισής της. Ωστόσο, η κατάταξη των κοινωνιών σε τιμωρητικές και μη τιμωρητικές παραμένει ένα σημαντικό θεωρητικό και εμπειρικό πρόβλημα. Πρόβλημα που προσπαθεί, πρώτον, να εξηγήσει γιατί οι κοινωνίες διαφέρουν ως προς τις τιμωρητικές τους αντιδράσεις στον τόπο και στο χρόνο και, δεύτερον, πώς μπορεί να μετρηθεί αυτή η διαφοροποίηση.

Ο D.Cressey⁵⁷ επισημαίνει ότι ανεξάρτητα από τις επιμέρους θεωρητικές ερμηνείες που έχουν υποστηριχθεί (πολιτισμική προσαρμογή, υπόθεση «αποδιοπομπαίου τράγου», κοινωνικές και οικονομικές δομές, κοινωνική αποδιοργάνωση, μηχανική και οργανική αλληλεγγύη) υπάρχουν και τα αντικειμενικά προβλήματα μέτρησης. Αναφέρει συγκεκριμένα τρία προβλήματα, η επίλυση των οποίων θα μπορούσε επικουρικά να βοηθήσει στην ερμηνεία και στην ακριβή εκτίμηση των τιμωρητικών κοινωνιών καθώς και στη σαφή διάκρισή τους από τις μη τιμωρητικές.

Ο Cressey αναφέρεται στις αποκλίσεις της τιμωρητικής αντίδρασης σε σχέση με τους «τρόπους» (modalities) που αυτή συμβαίνει και οι οποίοι σχετίζονται με την αυστηρότητα, την ομοιομορφία, την ευελιξία και τη βεβαιότητα επιβολής της τιμωρίας. Διαπιστώνει μια εσωτερική διαβάθμιση της τιμωρίας, ένα ποιοτικό στοιχείο που αφορά όχι την «ποσότητα» της τιμωρίας αλλά την «τροπικότητά» της. Για παράδειγμα, αναφέρει ότι *«η συχνότητα με την οποία επιβάλλονται οι τιμωρίες μπορεί να χρησιμεύσει ως δείκτης του βαθμού τιμωρητικότητας των κοινωνιών, το αν δηλαδή η αντίδρασή τους στην εγκληματικότητα είναι ή όχι τιμωρητική. Οι αποκλίσεις στη συχνότητα των τιμωριών μπορεί να ερμηνευτούν ως αποκλίσεις στον αριθμό των πράξεων που είναι τιμωρητέες από το νόμο ως εγκλήματα. Όμως, οι αποκλίσεις στη συχνότητα των τιμωριών μπορεί να ερμηνευθούν ως αποκλίσεις στις «τροπικότητες» της τιμωρίας, στη βεβαιότητα, ομοιομορφία, κ.λπ.. Οι τιμές των τροπικότητων αυτών συνοψίζονται στην αναλογία των επιβαλλόμενων τιμωριών με τον αριθμό των διαπραχθέντων εγκλημάτων, δηλαδή, με τη*

233 και Timasheff, N.S., Theodorson, G.A. (1983) *Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών*, μτφρ. Τσαούσης, Δ.Γ., Gutenberg, Αθήνα, σ. 440-441.

⁵⁷ Cressey, D. (1955) "Hypothesis in the Sociology of punishment", *Sociology and Social Research*, Vol. 39:394-400 στο Melossi, D. (1998) *The Sociology of punishment*, Ashgate, Hunts, σ. 97-103.

*συχνότητα την οποία οι τιμωρητές πράξεις πραγματικά τιμωρούνται».*⁵⁸ Τα άλλα δύο ζητήματα που αναφέρει σχετίζονται με την εξήγηση των αποκλίσεων όσον αφορά τη χρήση ειδικών μεθόδων επιβολής τιμωρίας, όπως η θανατική καταδίκη, η σωματική τιμωρία, η φυλάκιση, τα πρόστιμα καθώς και των διαφορών που παρουσιάζονται μεταξύ της επίσημης και άτυπης κοινωνικής αντίδρασης στο έγκλημα.

5. «Νέα τιμωρητικότητα»

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει σχετικά με τον όρο «νέα τιμωρητικότητα», ο οποίος απαντάται όλο και πιο συχνά στη σύγχρονη βιβλιογραφία, είναι ότι εάν γίνει δεκτό πως *«η επέκταση των τιμωρητικών κυρώσεων αποτελεί ιστορικά ενδημικό χαρακτηριστικό του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ερχόμαστε αντιμέτωποι με το ‘τι είναι νέο;’».*⁵⁹ Το μοντέλο της «νέας τιμωρητικότητας» αφορά τη συνεχή αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού σε διεθνές επίπεδο, τις ποινικές πρακτικές, την επιβολή «ντροπιαστικών» ποινών, τις φυλακές υψίστης ασφαλείας, τις συνθήκες κράτησης, τον ποινικό έλεγχο των ναρκομανών και των μεταναστών αλλά και τις τάσεις της κοινής γνώμης σε σχέση με τις τιμωρητικές στάσεις της απέναντι στο έγκλημα.

Ο όρος «νέα τιμωρητικότητα» εισάγει καινούργια προβληματική στην έννοια της τιμωρητικότητας καθ'εαυτής. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να αποσαφηνιστεί τι θεωρείται ως «παλαιά» τιμωρητικότητα και κυρίως πώς έχει μετασχηματιστεί, ώστε στη διεθνή βιβλιογραφία να δικαιολογείται η αναφορά στη «νέα» εκδοχή της. Επιπλέον, ποια είναι τα διακριτά χαρακτηριστικά της σε σχέση με την «παλαιά», προκειμένου τελικά να αποτιμηθεί, εάν η υποστήριξη της ύπαρξης ενός τέτοιου χαρακτηριστικού είναι επιστημονικά βάσιμη καθώς και εάν συνιστά αντικειμενικά ένα κοινωνικό φαινόμενο. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να εξετασθεί σε ποιο βαθμό το φαινόμενο αυτό παρουσιάζει διαβαθμίσεις και διαφορές σε σχέση με την κατανομή του στο σύγχρονο κόσμο.

Ως «νέα τιμωρητικότητα» περιγράφονται και κατανοούνται *«οι μορφές τιμωρίας που φαίνεται να παραβιάζουν τις παραγωγικές, συγκρατημένες και λογικές αρχές της σύγχρονης πειθαρχικής τιμωρίας και ξαναγυρίζουν πίσω, με διαφορετικούς τρόπους, στα συναισθηματικά και καταστρεπτικά ζητήματα της απόλυτης τιμωρίας».*⁶⁰ Ο ορισμός αυτός,

⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 101.

⁵⁹ Matthews, R. (2005) “The myth of punitiveness, ό.π., σ. 175.

⁶⁰ Pratt, J., Brown, D., Brown et al. (2005) “Introduction”, στο Pratt, J., Brown, D., Brown et al. (eds), ό.π., σ. xii-xiii.

ωστόσο, υπονοεί ότι «τα συναισθηματικά και καταστρεπτικά ζητήματα της απόλυτης τιμωρίας» έχουν ήδη προϋπάρξει. Επομένως, η «νέα τιμωρητικότητα» συνιστά ένα πισωγύρισμα σε παλαιότερες μορφές τιμωρίας και όχι κάτι νέο με την ουσιαστική έννοια του όρου. Δημιουργείται έτσι σύγχυση στο εννοιολογικό επίπεδο, αφού εκείνο που ορίζεται ως νέο είναι κάτι που υπήρξε παλαιότερα και το οποίο επανεμφανίζεται «με διαφορετικούς τρόπους» και επειδή θεωρείται ότι για καιρό αντικαταστάθηκε από κάτι άλλο, η επανεμφάνισή του προσλαμβάνεται, όχι ως πισωγύρισμα ή ως κυκλική διαδικασία αλλά ως «νέα» μορφή τιμωρητικότητας.

Ακριβώς λόγω των ανωτέρω, οι θεωρητικές ενστάσεις είναι πολλές. Η αυξημένη τιμώρηση δεν είναι καθολική, εν αντιθέσει, συστήνονται νέες εναλλακτικές μορφές αντιμετώπισης του εγκλήματος που εστιάζουν, για παράδειγμα, στα αισθήματα ντροπής (reintegrative shaming⁶¹ σύμφωνα με τον J.Braithwaite⁶²) ή στη διαχείριση των προβλημάτων (managerialism) και όχι στον πόνο και στη βάσανο των ατόμων.

Επίσης, πολλές μορφές σύγχρονης κανονικοποίησης των συμπεριφορών, όπως η χρήση της επιτήρησης και ο έλεγχος των ατόμων μέσω των νέων τεχνολογιών (συμπεριφορικός και χωρικός έλεγχος) δεν εμπεριέχουν την τιμωρία, στιγματισμό ή διαπόμπευση, αλλά αφορούν κυρίως τον έλεγχο της κίνησης «του προβληματικού πληθυσμού». Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι έτσι τελικά (διευρύνεται το δίκτυο της πειθαρχίας ('net widening'))⁶³ μέσω των εναλλακτικών κυρώσεων, όπως η απόλυση υπό όρους, η εκτροπή, η κοινωνική εργασία, τα θεραπευτικά μοντέλα κ.ά.. Τα παραδείγματα, εξάλλου, των κοινωνιών του Καναδά ή της Ιρλανδίας, συντείνουν στην ενίσχυση του επιχειρήματος ότι η εμφάνιση της τιμωρητικότητας αποτελεί εξαίρεση της αμερικάνικης κοινωνίας ('American exceptionalism')⁶⁴ ή έστω της αγγλοσαξονικής. Ωστόσο, με τις κυριαρχικές τάσεις που παρουσιάζουν, φαίνεται να επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα, παρ' όλες τις εθνικές ιδιαιτερότητες, την οργάνωση και τη χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής στην Ευρώπη και στον υπόλοιπο κόσμο.

Καθίσταται, όμως, εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί η έκταση της «νέας τιμωρητικότητας», καθώς εάν ειδωθεί στο μακροεπίπεδο, σχετίζεται κυρίως με τις

⁶¹ Επανενακτικό/διασπαστικό ντροπιασμο ή επανενακτική/διασπαστική ντροπή, σύμφωνα με τη μετάφραση του αγγλικού όρου από την Κρανιδιώτη, Μ.Π. (2007) *Η ολοκλήρωση, μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 275.

⁶² Makkai, T., Braithwaite, J. (1994) "Reintegrative shaming and compliance with regulatory standards", *Criminology*, Vol. 32(3):361-385.

⁶³ Matthews, R., λήμμα: "net-widening", στο McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006), ό.π., σ. 62.

⁶⁴ Matthews, R., λήμμα: "punitiveness", στο McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006), ό.π., σ. 328.

πολιτικές του αγγλοσαξονικού χώρου, με αποτέλεσμα η κυριαρχία του στην άσκηση και τη χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής σε διεθνές επίπεδο επιχειρείται «να κυριαρχήσει» και στην κριτική που τους ασκείται σε επιστημονικό επίπεδο. Δηλαδή, να γίνεται αντικείμενο μελέτης και κριτικής σε τέτοιο βαθμό, ώστε να υποσκελίζονται διαφοροποιημένες τάσεις της αντεγκληματικής πολιτικής άλλων χωρών ή, ειπωμένο διαφορετικά, το ειδικό (π.χ. ‘American exceptionalism’) να προσλαμβάνεται ως γενικό. Από την άλλη πλευρά, προσεγγίζοντας το φαινόμενο στο μέσο ή στο μικρο-επίπεδο «φωτίζονται» περισσότερο οι τάσεις εκείνες που εντάσσονται σε λιγότερο τιμωρητικές μορφές της αντεγκληματικής πολιτικής, όπως για παράδειγμα η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Σε κάθε περίπτωση η όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική «θέα» του μελετητή, συνιστά το διακριτό εκείνο σημείο όπου η έννοια της «νέας τιμωρητικότητας» μπορεί να αποδειχθεί περισσότερο ή λιγότερο επιστημονικά θεμελιωμένη.

Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, πέρα από «νέα» ή «παλαιά», η τιμωρία στις σύγχρονες κοινωνίες συνιστά προβληματική που κατέχει σημαντική θέση στη δομή της πολιτικής και της κοινωνικής ζωής και διαμορφώνει τις εμπειρίες της καθημερινής ζωής των πολιτών. Αν και η αυστηρότητα αποτελεί διακριτικό γνώρισμα της τιμωρίας, η υπερβολή στην τιμωρία συνιστά ένα ζήτημα που σχετίζεται με τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες. Η ιστορική προσέγγιση των τρόπων επιβολής της, από την άλλη, αποδίδει στη διάσταση του χρόνου και του τόπου τους θεμελιώδεις παράγοντες διαμόρφωσής της. Η αποτίμηση του επιπέδου ανθρωπισμού και ορθολογικότητας κάθε κοινωνίας είναι ένα διαρκές ζητούμενο αλλά και ένα διακύβευμα που συνδέεται με τις θεωρήσεις περί τιμωρίας και συνυπάρχει με αυτές κυρίως από το Διαφωτισμό και μετά.

Ο *J.Pratt*⁶⁵ θεωρεί ότι δύο χαρακτηριστικά διέπουν τη «νέα τιμωρητικότητα». Πρώτον, η εγκατάλειψη από τις αρχές κάθε ανθρωπιστικού επιχειρήματος, προκειμένου να τεθούν σε εφαρμογή αυστηρές ποινές και η ρητορική κάλυψη αυτού του θέματος προκύπτει μόνο μέσα από την ασφάλεια της κοινότητας και την αχρήστευση του δράστη. Δεύτερον, η υποχώρηση των ατομικών δικαιωμάτων απέναντι στα οφέλη και τα συμφέροντα της κοινότητας. Ως βασικά στοιχεία της «νέας τιμωρητικότητας», τις απαρχές της οποίας προσδιορίζει στη δεκαετία του '90, αναφέρει τη μεγαλύτερη συμμετοχή του κοινού στη θέσπιση νέων νόμων, όπως ο ‘Megan’s Law’ και ο ‘English Sex Offender Act 1997’,

⁶⁵ Pratt, J. (2000) “The return of the wheelbarrow men or the arrival of postmodern penalty?”, *British Journal of Criminology*, Vol. 40:127-145, σ. 131-134.

την άσκηση πίεσης μέσω των εκστρατειών από ομάδες της κοινότητας για τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, την επικράτηση των μη αναλογικών ποινών, όπως «τα τρία χτυπήματα» στις Η.Π.Α., την αόριστη κράτηση, την εκ νέου καταδίκη για την ίδια ποινή μετά το τέλος της έκτισης της ποινής, την απαγόρευση της κυκλοφορίας για τους εφήβους μετά από κάποια ώρα,⁶⁶ τη μόνιμη (τελικά) κατάσταση του «κράτους έκτακτης ανάγκης», τα ‘bootcamp’ στις Η.Π.Α.,⁶⁷ την ενημέρωση των κατοίκων για την αποφυλάκιση των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων και τη δυνατότητα πρόσβασης στα προσωπικά τους δεδομένα (διευθύνσεις, κ.λπ.),⁶⁸ την ηλεκτρονική επιτήρηση των εγκλείστων που παίρνει τη θέση της συμβουλευτικής. Τα παραπάνω συνιστούν για τον Pratt εκδηλώσεις της ασυνέχειας της ποινικής πολιτικής στη σημερινή μεταμοντέρνα ή μετανεωτερική κοινωνία σε σχέση με παλαιότερες μορφές της.

Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή εστιάζεται κυρίως στις εξελίξεις της Βόρειας Αμερικής, της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας και δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική του συνόλου των δυτικών κοινωνιών. Παραμένει, όμως, ενδεικτική της εξέλιξης ενός αρκετά μεγάλου τμήματος του δυτικού κόσμου. Επίσης, εάν ληφθεί υπόψη ότι η μεταφορά των πολιτικών σε πραγματικό αλλά και σε συμβολικό επίπεδο από το ένα κράτος στο άλλο αποτελεί μία πραγματικότητα,⁶⁹ τότε οι εξελίξεις αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα.

⁶⁶ Walsh, C., (2002) “Curfews: no more hanging around”, *Youth Justice*, Vol. 2(2):70-81.

⁶⁷ Welsh, M. (1997) “A critical interpretation of correctional bootcamps as normalizing institutions: discipline, punishment and the military model”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 13:184-205.

⁶⁸ Lacombe, D. (2008) “Consumed with sex: the treatment of sex offenders in risk society”, *British Journal of Criminology*, Vol. 48(1):55-64.

⁶⁹ Βλ. Simon, J. (2008) “Policy transfer and criminal justice: exploring US influence over British crime control policy”, *British Journal of Criminology*, Vol. 48(1):251-254 και Newburn, T., Jones, T. (2007) “Symbolizing crime control: reflections on zero tolerance”, *Theoretical Criminology*, Vol. 11(2):221-243.

Κεφάλαιο 2

Η έννοια της τιμωρίας

1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της τιμωρητικότητας δεν μπορεί να παραβλέψει μερικά από τα πιο παλιά, αλλά πάντα σύγχρονα και επίκαιρα, φιλοσοφικά και πολιτικά ερωτήματα που σχετίζονται τόσο με τα μέλη της κοινωνίας και τη μεταξύ τους σχέση όσο και με τη σχέση τους απέναντι στην εξουσία. Δεν μπορεί, επίσης, να παραβλέψει πέντε βασικά, απλά στη διατύπωση αλλά δύσκολα στην απάντηση, ερωτήματα σχετικά με το ποιος τιμωρεί, τι τιμωρεί, ποιον τιμωρεί, γιατί και πόσο.

Κατ' αρχήν, σε κάθε συζήτηση που αφορά την τιμωρία η έννοια της ελευθερίας καθίσταται κεντρική.⁷⁰ Υπάρχει ή όχι η ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και αν ναι, είναι απόλυτη ή μερική; Δίχως την αποδοχή της ελεύθερης βούλησης δεν υπάρχει ατομική ευθύνη, συνεπώς και ενοχή. Εάν ο δράστης δεν ενήργησε σύμφωνα με την ελεύθερη βούλησή του, τότε μπορεί να δικαιολογηθεί η τιμωρία; Από την άλλη πλευρά, πώς μπορεί να κατανοηθεί, να αξιολογηθεί μια πράξη και να τιμωρηθεί υπό το πρίσμα της άνισης κατανομής των νόμιμων δράσεων και ευκαιριών σε άτομα και κοινωνικές κατηγορίες;⁷¹

Ο *H.A. Bedau*⁷² ορίζει την τιμωρία σύμφωνα με το νόμο ως «την εξουσιοδοτημένη επιβολή των στερήσεων- αυτών της ελευθερίας, της ιδιωτικότητας ή άλλων αγαθών στα οποία το άτομο διαφορετικά θα είχε δικαίωμα ή την επιβολή ειδικών περιορισμών- επειδή αποδείχθηκε ένοχο κάποιας εγκληματικής παραβίασης, η οποία τυπικά συμπεριλαμβάνει την πρόκληση κακού σε έναν αθώο». Από το γενικό αυτό ορισμό προκύπτουν επτά σημαντικές παρατηρήσεις:⁷³

⁷⁰ McConville, S. "The necessity of chance", στο McConville, S. (ed.) (2003) *The use of punishment*, Willan Publishing, Devon, σ. 236.

⁷¹ Στο ίδιο.

⁷² Bedau, H.A., Erin, K. (2010) "Punishment", στο Zalta, E.N. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <http://plato.stanford.edu/entries/punishment/>

⁷³ Στο ίδιο.

1. Η τιμωρία είναι πράξη εξουσιοδοτημένη (authorized) και όχι τυχαία που προκύπτει από την πολιτική εξουσία.
2. Η τιμωρία εξειδικεύει τη στέρηση ως στέρηση δικαιωμάτων του δράστη, υπενθυμίζοντας ότι το έγκλημα είναι προσβολή των δικαιωμάτων του θύματος.
3. Η τιμωρία συνιστά έναν κοινωνικό θεσμό από τον οποίο προκύπτουν κοινωνικά ορισμένοι ρόλοι, σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες.
4. Η ενοχή είναι απαραίτητη συνθήκη για την τιμωρία.
5. Η πρακτική της τιμωρίας είναι συνδεδεμένη με σκοπούς ή λειτουργίες.
6. Η τιμωρία συνδέεται με την κοινωνική καταδίκη, γι' αυτό όλες οι στέρσεις δεν θεωρούνται τιμωρία (ποινικός νόμος).
7. Αν και όλοι οι άνθρωποι μαθαίνουν για την τιμωρία πριν έρθουν αντιμέτωποι με το νόμο (π.χ. γονεϊκή τιμωρία) η τιμωρία επιβαλλόμενη από το νόμο συνιστά ξεχωριστή περίπτωση.

Ο *H.L.A. Hart* ορίζει την πρότυπη ή την κεντρική έννοια της τιμωρίας σε σχέση με πέντε στοιχεία.⁷⁴

1. Πρέπει να περιλαμβάνει πόνο ή άλλες συνέπειες που κανονικά θεωρούνται δυσάρεστες,
2. πρέπει να ασκείται για παράβαση ενάντια σε ποινικούς κανόνες,
3. πρέπει να αφορά έναν πραγματικό ή υποτιθέμενο δράστη αυτής της παράβασης,
4. πρέπει να επιβάλλεται σκόπιμα από ανθρώπινα υποκείμενα άλλα από τον δράστη,
5. πρέπει να επιβάλλεται και να διαχειρίζεται από εξουσία θεμελιωμένη σε ένα νομικό σύστημα ενάντια στο οποίο έπραξε ο δράστης.

Επιπροσθέτως, αναφέρει και κάποιες δευτερεύουσες περιπτώσεις της τιμωρίας που αφορούν παραβιάσεις μη νομικών κανόνων ή εντολών (τιμωρίες στην οικογένεια ή το σχολείο) καθώς και αποκεντρωμένες τιμωρίες που επιβάλλονται εκτός των επίσημων εκπροσώπων.⁷⁵

Ο *J. Feinberg* διακρίνει την τιμωρία από άλλες κυρώσεις, όπως τα πρόστιμα, οι ποινικές ρήτρες, κ.λπ.. Η τιμωρία και συγκεκριμένα η τιμωρία που επιβάλλεται από τον ποινικό

⁷⁴ Hart, H.L.A. (2008) *Punishment and responsibility: essays in the philosophy of law*, Oxford, New York, σ. 4-5.

⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 5.

νόμο, εμπεριέχει συμβολική και επικοινωνιακή σημασία.⁷⁶ Εκτός δηλαδή από το σκοπό ή τους σκοπούς που επιτελεί κάθε μορφή τιμωρίας (πρόληψη, ανταπόδοση), υπάρχουν και λειτουργίες οι οποίες δεν είναι τόσο φανερές. Επιπροσθέτως, οι λειτουργίες της ποινής ενέχουν παράλληλα μια συμβολική (Durkheim, Erikson, Davidovitch), και μια στιγματιστική λειτουργία (κοινωνική αντίδραση) οι οποίες συμπληρώνουν και ενισχύουν τις κανονιστικές, τιμωρητικές, παιδευτικές και συμβολικές λειτουργίες του ποινικού νόμου.⁷⁷

Οι λειτουργίες αφορούν, όπως αναφέρει ο J. *Feinberg*, κυρίως τα εξής:⁷⁸

1. *Επίσημη αποκήρυξη της πράξης από την πολιτεία (authoritative disavowal).*

2. *Συμβολική απόρριψη/μη-συναίνεση (symbolic non-acquiescence).* Ο νόμος και οι ποινές που απορρέουν από αυτόν υπάρχουν και εφαρμόζονται στο «όνομα των ανθρώπων». Εξουσιοδοτούν οι πολίτες την εξουσία να τιμωρήσει, σύμφωνα με αυτό που θεωρούν δίκαιο.

3. *Επιβεβαίωση του νόμου (vindication of the law).* Η επιβεβαίωση πραγματώνεται μέσω της τιμωρίας. Με την τιμωρία αυτών που παραβαίνουν το νόμο, ο νόμος επιβεβαιώνεται, «ενεργοποιείται» και δεν χάνει το χαρακτήρα του, παραμένοντας ανενεργός.

4. *Άφεση αμαρτιών των άλλων (absolution of others).* Μέσω της τιμωρίας διανέμεται η ενοχή και η αθωότητα στους συμμετέχοντες κατά τη διαδικασία επιβολής της ποινής, όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση ενός σκανδάλου στο οποίο οι ύποπτοι είναι αρκετοί, με το να τιμωρούνται κάποιοι αυτομάτως αθωώνονται οι υπόλοιποι.

Ο D. *Garland* θεωρεί ότι η τιμωρία είναι «ένα σημαντικό και συμβολικό θέμα σε κάθε κοινωνία, επειδή αναφέρεται άμεσα στις ρίζες της κοινωνικής τάξης και κατέχει προεξέχουσα θέση στην ψυχική διαμόρφωση και εξέλιξη των μεμονωμένων ατόμων.[...] Οι μορφές τιμωρίας μεταβάλλονται και η έντασή της εξαρτάται από την ικανότητα των αρχών να ανέχονται αυτούς που προκαλούν και παραβιάζουν και από την ωριμότητα και την ευαισθησία της ευρύτερης κουλτούρας».⁷⁹

⁷⁶ Feinberg, J. (1998) "The expressive function of punishment", στο Duff, R.A., Garland, D. (eds) *A reader on punishment*, Oxford University Press, New York, σ. 74.

⁷⁷ Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 19-20 και 63-64.

⁷⁸ Feinberg, J. (1998) "The expressive function of punishment", ό.π., σ. 77-80.

⁷⁹ Garland, D. (1990β) "Frameworks of inquiry in the sociology of punishment", ό.π., σ. 11.

Βασικό και πρωτεύον ερώτημα που προκύπτει είναι πάνω σε ποια δικαιολογητική βάση το κράτος στηρίζει το δικαίωμα του τιμωρείν.⁸⁰ Οι απαντήσεις συναρτώνται εν πολλοίς και με την πολιτική φιλοσοφία και ως εκ τούτου η συγκεκριμένη θεματική δεν αναπτύσσεται περαιτέρω στην παρούσα εργασία. Συνοπτικά αναφέρεται ότι με το πέρασμα από τις φεουδαρχικές στις βιομηχανικές κοινωνίες και όσο η εξουσία του μονάρχη περιοριζόταν, δίνοντας τη θέση της σε συνταγματικές βασιλείες ή σε δημοκρατίες, ο ποινικός νόμος και η τιμωρία πέρασαν στο κράτος και το ερώτημα συγκεκριμενοποιήθηκε σχετικά με το ποιος είναι ο ρόλος αλλά και τα όρια του κράτους ως προς την άσκηση της τιμωρίας.⁸¹ Δικαιολογητική βάση στη σχέση κράτους-πολίτη αποτέλεσε η έννοια του κοινωνικού συμβολαίου στα έργα των Rousseau και Hobbes.⁸² Η επιβολή της τιμωρίας από το κράτος εισάγει επίσης ευρύτερες πολιτικές θεωρίες στη συζήτηση περί τιμωρίας, όπως είναι οι φιλελεύθερες θεωρίες (liberal theories) και οι θεωρίες περί κοινοτισμού (communitarian theories). Στις φιλελεύθερες θεωρίες έμφαση δίνεται στα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου με το κράτος να ασκεί στα άτομα ένα ασφαλές πλαίσιο δράσης, ενώ στις θεωρίες περί κοινοτισμού το κράτος έχει περισσότερο παρεμβατικό ρόλο (προνοιακό κράτος).⁸³

Επομένως, πριν την αναφορά στους σκοπούς της ποινής θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ σκοπών και αιτιολόγησής της, διότι συχνά επικρατεί σύγχυση.⁸⁴ Από την άλλη πλευρά, ευθύνη της φιλοσοφίας δεν είναι μόνο να δικαιολογήσει την τιμωρία αλλά να εξασφαλίσει ότι η εξουσία του κράτους όσον αφορά την τιμωρία υπόκειται σε συνεχή κανονιστικό έλεγχο και κριτική.⁸⁵ Το δικαίωμα του τιμωρείν, σύμφωνα με τον Beccaria⁸⁶ πρέπει να προκύπτει από την απόλυτη αναγκαιότητα, διαφορετικά καθίσταται τυραννικό. Η εν λόγω απόλυτη αναγκαιότητα συνίσταται στην υπεράσπιση της δημόσιας ελευθερίας, της φροντίδας της από το σφετερισμό των ατόμων. Η τιμωρία που

⁸⁰ Βλ. Harcourt, B.E. (2006) "Embracing chance: post-modern meditations to punishment", *Public Law and Legal Theory Working Paper No. 143*, The Law School, The University of Chicago, <http://www.law.uchicago.edu/Lawcon/index.html>, σ. 1-37:2, Simmons, A. J. (1995) "Lock and the right to punish", στο Simmons, A.J., Cohen, M. et al. (eds) *Punishment*, Princeton University Press, New Jersey, σ. 219-257.

⁸¹ Hudson, B. (1996) *Understanding justice: an introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*, Open University Press, Buckingham, σ. 7.

⁸² Στο ίδιο.

⁸³ Duff, A., Garland, D. (1998) "Introduction: thinking about punishment", στο Duff, A., Garland, D., ό.π., σ. 3.

⁸⁴ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 61.

⁸⁵ Duff, A., Garland, D. (1998) "Introduction: thinking about punishment", ό.π., σ. 6.

⁸⁶ Beccaria, C. (1764) [2004] *Περί εγκλημάτων και ποινών*, μτφρ.-επιμ. Ακριβοπούλου, Χρ. Σίμογλου, Αθ., Σαββάλας, Αθήνα, σ. 59-62.

υπερβαίνει τη διατήρηση του δεσμού εκείνου που δια της δικαιοσύνης καθιστά το συμφέρον των ατόμων ενωμένο, είναι από τη φύση της άδικη. Το άτομο, ως εκ τούτου, εκχωρεί το δικό του δικαίωμα άμυνας στην κοινωνία, η οποία, στο πλαίσιο του κοινωνικού συμβολαίου, μπορεί να τιμωρεί στο όνομα άλλων.⁸⁷ Συμπληρωματικά, δίχως την αναφορά στα δικαιώματα του ανθρώπου και τη συνταγματική τους κατοχύρωση, το δικαίωμα του τιμωρείν καθιστά απροσδιόριστα τα όρια της κρατικής παρέμβασης.⁸⁸ Βάσει των ανωτέρω, δύο θέσεις έχουν διατυπωθεί ως προς την αιτιολογία της ποινής, εκείνη της δικαστικής ανταπόδοσης και της κοινωνικής άμυνας.⁸⁹

2. Σκοποί της ποινής

Η έννοια της τιμωρίας, της δικαιολόγησής της και των σκοπών της, από την κλασική ελληνική αρχαιότητα έως σήμερα, έχουν εδραιώσει ένα corpus φιλοσοφικής και πολιτικής συζήτησης που διατρέχει την κανονιστική οργάνωση των κοινωνιών. Δύο μεγάλες θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν αναπτυχθεί όσον αφορά τους σκοπούς της ποινής, οι ανταποδοτικές και οι ωφελμιστικές. Η πρώτη βασίζεται στις κλασικές θεωρητικές τοποθετήσεις του Kant και του Hegel, είναι μη τελεολογικές και «κοιτούν πίσω» στην πράξη και τον εγκληματία. Οι δεύτερες βασίζονται στις προσεγγίσεις των C.Beccaria, J.Bentham και J.S.Mill, είναι τελεολογικές και αναφέρονται στις συνέπειες από την επιβολή της τιμωρίας.

Ωστόσο, τόσο η θεωρία της ανταπόδοσης όσο και οι ωφελμιστικές θεωρίες έχουν ως κοινό περιεχόμενο τους την επιβολή τιμωρίας στον δράστη,⁹⁰ σε αυτόν δηλαδή που καταλογίζεται η πράξη, εφόσον δεν μπορούσε να πράξει με διαφορετικό τρόπο. Και οι δύο θεωρήσεις στηρίζονται στις απαρχές της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και σε θρησκευτικές παραδοχές (μέσω της επίδρασης των Πατέρων της εκκλησίας και του κανονικού δικαίου της Δυτικής Εκκλησίας).⁹¹ Μεταξύ των δύο βασικών θεωριών σχετικά με τους σκοπούς της ποινής, ανταποδοτικών και ωφελμιστικών, επικρατεί έντονη σύγκρουση. Η προσπάθεια υπερκερασμού των φιλοσοφικών ατελειών τους καθώς και της σύζευξής τους προς μια πιο ολοκληρωμένη δικαιολόγηση της τιμωρίας,

⁸⁷ Ansel, M. (1995) [1954] *Η νέα κοινωνική άμυνα*, ό.π., σ. 47.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 90.

⁸⁹ Στο ίδιο.

⁹⁰ Δασκαλάκης, Η. (1973) *Η λειτουργία της ποινής: υπό το φως των δεδομένων της Εγκληματολογίας*, Αθήναι, σ. 14.

⁹¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας*, ό.π., σ. 23.

οδήγησε στις λεγόμενες *μικτές θεωρίες* με κύριους εκπρόσωπους τους H.L.A. Hart και J. Rawls.

2.1. Ωφελισμός

Προκύπτουσες από τη τελεολογία και την τελεολογική ηθική, οι ωφελιστικές θεωρίες προσεγγίζουν την τιμωρία με βάση τις συνέπειές της. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται ο ωφελισμός «*κρίνει την ηθικότητα των πράξεων από τα επακόλουθά τους και θεωρεί το πλέον επιθυμητό επακόλουθο ως το μεγαλύτερο αγαθό για το μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων, ορίζει δε το «αγαθό» με βάση την ευτυχία και την απουσία πόνου*».⁹² Βασικοί εκπρόσωποι του ωφελισμού θεωρούνται οι *J. Bentham* και *T.S. Mill*. Ο πρώτος ορίζει την ευτυχία ως βασική επιδίωξη και ο δεύτερος την ευχαρίστηση.⁹³ Πριν όμως από εκείνους και όσον αφορά την τελεολογία, ο Αριστοτέλης και οι σχολαστικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν ότι τα πράγματα εμπεριέχουν το σκοπό μέσα τους (εντελέχεια).⁹⁴ Βεβαίως, η παραπάνω θεώρηση συγκλίνει και με την κατοπινή θεολογική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία «*τα πάντα δημιουργήθηκαν και είναι προορισμένα να εκπληρώσουν ένα σκοπό ο οποίος έχει τεθεί από ένα νου που υπερβαίνει τη φύση, από το δημιουργό*».⁹⁵

Η ωφελιστική προσέγγιση της τιμωρίας επικεντρώνεται στις *συνέπειες* που απορρέουν από την επιβολή της και σχετίζονται με την (γενική και ειδική) πρόληψη, αποτρέποντας τη μελλοντική εγκληματική δραστηριότητα του τιμωρούμενου εγκληματία ή των υπολοίπων μελών της κοινωνίας, ουδετεροποιώντας για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα τον δράστη, αναμορφώνοντάς τον, ενδεχομένως, αποζημιώνοντας τα θύματα, κ.ά.. Με αυτή την έννοια θα λέγαμε ότι είναι προσανατολισμένη στο μέλλον και επικεντρώνεται στις θετικές συνέπειες από την επιβολή της τιμωρίας, εφόσον αυτές υπερβαίνουν το κακό που υφίστανται οι εγκληματίες.⁹⁶ Η ποινή για την ωφελιστική θεώρηση αποτελεί ένα όπλο κοινωνικής άμυνας.⁹⁷

Με κύριο υποστηρικτή της τον Bentham, ο οποίος υιοθετεί ουσιαστικά μια μηχανιστική προσέγγιση περί της ανθρώπινης πράξης σύμφωνα με την οποία το άτομο αποβλέπει σ'

⁹² Magee, B. (2005) *Η περιπέτεια της Φιλοσοφίας*, μτφρ. Μπουρλάκης, Π., Σαββάλας, Αθήνα, σ. 231.

⁹³ Delius, C., Gatzemeier, M., et al. (2000) *The story of Philosophy: from antiquity to the present*, Koneman, Cologne, σ. 116.

⁹⁴ Στο ίδιο.

⁹⁵ Λήμμα «τελεολογία» (2003) *Εγκυκλοπαιδικό λεξικό*, Πάπυρος-Larousse, Αθήνα, σ. 1702.

⁹⁶ Corlett, A. (2006) *Responsibility and punishment*, Springer, Netherlands, σ. 35.

⁹⁷ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 61.

έναν σκοπό ωφέλιμο,⁹⁸ σταθμίζοντας και υπολογίζοντας κάθε φορά τις θετικές ή αρνητικές συνέπειες της πράξης του και ως εκ τούτου η προσέγγιση αυτή εστιάζει στον αποτρεπτικό χαρακτήρα της ποινής διαμέσου του εκφοβισμού στο σύνολο του πληθυσμού (γενική πρόληψη) και στο δράστη (ειδική πρόληψη-βελτίωση). Ο Bentham θεωρεί πως η έννοια του «καλού» ταυτίζεται με την ανθρώπινη ευτυχία (felicific calculus) και γι' αυτό ο ρόλος του κράτους είναι να προωθεί την ανθρώπινη ευτυχία και να ελαχιστοποιεί τον ανθρώπινο πόνο.⁹⁹ Αναφορικά με την τιμωρία, αυτό σημαίνει ότι ο πόνος που υφίσταται ο δράστης δικαιολογείται, εάν με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται περισσότερος πόνος, αυτός, δηλαδή, που προκύπτει από το έγκλημα. Βασική, όμως, και κοινώς αποδεκτή συνέπεια, που μεγιστοποιεί την «ευτυχία», είναι η μείωση του εγκλήματος, η οποία επιτυγχάνεται, σύμφωνα με τους ωφελμιστές, μέσω τριών τρόπων:¹⁰⁰ Ο φόβος της τιμωρίας αποτρέπει τους πιθανούς δράστες, η φυλάκιση εξουδετερώνει το δράστη, καθιστώντάς τον ανενεργό για όσο διάστημα εκτίει την ποινή του, η τιμωρία αναμορφώνει το δράστη. Συμπληρωματικά, η πίστη στη λειτουργικότητα του θεσμού της δικαιοσύνης, εφόσον επιτελεί όλα τα παραπάνω με λειτουργικά δίκαιο τρόπο, συμβάλλει στη μεγιστοποίηση της ευτυχίας.

Πρόδρομος του Bentham θεωρείται ο Beccaria, βασική θέση του οποίου είναι ότι για να χαρακτηριστεί η τιμωρία αποτελεσματική, πρέπει να είναι δημόσια, κατάλληλη, αναγκαία, ελάχιστη και υπαγορευμένη από το νόμο.¹⁰¹ Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την εκτενή αναφορά του *Beccaria* στα δικαιώματα του δράστη, μπορεί κατά άλλους να υποστηριχθεί ότι οι θεωρήσεις του εντάσσονται και στην προσέγγιση της ανταπόδοσης.¹⁰²

Όσον αφορά το ερώτημα σχετικά με το πόσο πρέπει να τιμωρηθεί κάποιος, η έννοια της αναλογικότητας έχει μικρή σημασία, καθώς θεωρείται έννοια αντιπροοδευτική ή μη πρακτική, επειδή κάποιοι δράστες θα πρέπει να συνεχίσουν να τιμωρούνται ακόμα κι αν

⁹⁸ Βλ. Κουράκης, Ν. (2009⁵) *Ποινική καταστολή: μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 156.

⁹⁹ Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, ό.π., σ. 18.

¹⁰⁰ Murtagh, K. (2005) "Punishment", *The Internet encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/punishme/>, σ. 1-2.

¹⁰¹ Beccaria, C. [1764] *Περί εγκλημάτων και ποινών*, ό.π.

¹⁰² Young, D. (1983) "Utilitarian or retributivist?", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 11:317-326.

έχουν επιτυχώς αναμορφωθεί, ενώ άλλοι θα πρέπει να αποφυλακισθούν (έχοντας εκτίσει την ποινή που τους «άξιζε») ακόμα κι αν παραμένουν επικίνδυνοι για την κοινωνία.¹⁰³

Ωστόσο, ένα βασικό αντεπιχείρημα που αναπτύχθηκε από τους φιλοσόφους απέναντι στις εφαρμογές του ποινικού ωφελιμισμού αφορά την προβληματική γύρω από το θέμα της τιμώρησης ενός αθώου. «Εάν λοιπόν το κριτήριο της τιμωρίας είναι το όφελος (η χρησιμότητα), τι είναι αυτό που εμποδίζει την τιμωρία μερικών αθώων ατόμων, εάν ο πόνος τους αντισταθμίζεται από τα οφέλη στην πρόληψη του εγκλήματος και της ανάκτησης της εμπιστοσύνης του κοινού;».¹⁰⁴

Σημαντικά ερωτήματα που προκύπτουν αφορούν κυρίως το ποιες συνέπειες αποτιμούνται ως καλές ή κακές, ποιος τις κρίνει ως τέτοιες και ποιος/-οι τελικά επωφελούνται από αυτές. Επίσης, εστιάζοντας αποκλειστικά στις συνέπειες, ο άνθρωπος καταλήγει να αντιμετωπίζεται ως μέσο. Από την άλλη πλευρά, απορρίπτεται ο χαρακτήρας της πράξης καθ' εαυτής, αντεπιχείρημα που προβάλλεται κυρίως από τις ηθικές φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Επίσης, η ωφελιμιστική προσέγγιση θεωρείται πως αποδίδει πρωταρχική θέση στην έννοια του ωφελίμου έναντι του αδίκου και παραβλέπει ότι η «ποινή δεν εκφράζει μόνο τη γλώσσα του φόβου αλλά και της δικαιοσύνης».¹⁰⁵

2.2. Ανταπόδοση

Η φιλοσοφική προσέγγιση της ανταπόδοσης είναι επικεντρωμένη σε αυτό που συνέβη στο παρελθόν και προσανατολίζεται στη δίκαιη ανταπόδοση¹⁰⁶ και τη δικαιοσύνη. Η έννοια της ανταπόδοσης, στην κυριολεκτική της διάσταση έρχεται από πολύ παλιά στην ανθρώπινη ιστορία, είναι γνωστή και ως *lex talionis* και ενυπάρχει στον κώδικα του Χαμουραμί και την Ιουδαϊκή θρησκεία.

Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία αυτή, η δικαιοσύνη δικαιολογείται στη βάση ότι αποδίδει στους δράστες ό,τι αξίζουν, τη δίκαιη, δηλαδή, τιμωρία σε σχέση με την πράξη τους. Βασική αρχή που στηρίζεται η θεωρία της ανταπόδοσης είναι η ελευθερία της βούλησης, στην οποία η ανταπόδοση επενεργεί ως αποτέλεσμα της ελευθερίας αυτής. Ωστόσο, η

¹⁰³ von Hirsch, A. (2007) "Penal theories", στο Tonry, M. (ed.) *Crime, punishment and politics in comparative perspective*, University of Chicago Press, Chicago, σ. 659-681: 660.

¹⁰⁴ von Hirsch, A. (1992) "Proportionality in the Philosophy of punishment", *Crime and Justice*, Vol. 16:55-98, σ. 58.

¹⁰⁵ Cusson, M. (2002) *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 226.

¹⁰⁶ Bilz, K., Darley, J. (2004) "What's wrong with harmless theories of punishment", *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 79:1215-1252, σ. 1217.

αναγνώριση των ατόμων κατά τρόπο απόλυτο ως λογικών, ελεύθερων και αυτόνομων υποκειμένων αντιτίθεται στη σύγχρονη κατανόηση του εγκλήματος και της κοινωνικής του αντίδρασης, όπως τουλάχιστον ερευνώνται από την Εγκληματολογία και άλλες κοινωνικές επιστήμες. Από την άλλη πλευρά, η θεωρία της ανταπόδοσης σχετίζεται με ηθικές εκτιμήσεις σε αντίθεση με την ωφελμιστική θεωρία που αφορά τις συνέπειες από την επιβολή της τιμωρίας.

Βασικός και κλασικός πλέον υποστηρικτής της θεωρίας της ανταπόδοσης είναι ο *E. Kant*, ο οποίος πιστεύει στην απόλυτη δικαιοσύνη, χωρίς καμιά κοινωνική σκοπιμότητα.¹⁰⁷ Θεωρεί πως μόνο «ο νόμος της ανταπόδοσης (*ius talionis*), επιβαλλόμενος από το δικαστήριο (και όχι από ιδιωτική απόφαση) μπορεί να προσδιορίσει οριστικά την ποιότητα και την ποσότητα της τιμωρίας».¹⁰⁸ Η ανταπόδοση επιβάλλεται προκειμένου να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη και να πραγματωθεί η ιδέα αυτής.¹⁰⁹ Ωστόσο, για την εκπλήρωση των παραπάνω θα πρέπει να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις: ο δράστης να έχει συνείδηση των ηθικο-κοινωνικών αξιών για την παραβίαση των οποίων συνεπάγεται επιβολή ποινών, να αισθάνεται υπεύθυνος για την παραβίασή τους και να εκλαμβάνει την ποινή ως δίκαιη τιμωρία.¹¹⁰

Ο *Kant*¹¹¹ αναφέρεται στην «αρχή της ισότητας». Όταν η παράνομη πράξη έχει συντελεσθεί, τότε το πρόσωπο που τη διέπραξε, διετάραξε τη ζυγαριά της δικαιοσύνης. Το κακό που προξένησε πρέπει να επιστρέψει πίσω σε αυτόν μέσα από την τιμωρία του, προκειμένου να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη. Όμως, δεν θα πρέπει να του επιβληθεί οποιαδήποτε τιμωρία αλλά εκείνη ακριβώς που του αξίζει. Αυτό συνιστά την «αρχή της ανταπόδοσης». Ο Αριστοτέλης δεχόμενος το δίκαιο της ανταπόδοσης, αναφέρεται στο μέτρο της αναλογίας, θεωρώντας ότι είναι αυτό το είδος της ανταπόδοσης που διασφαλίζει την ισορροπία της πολιτείας.¹¹²

¹⁰⁷ Δασκαλάκης, Η. (1973) *Η λειτουργία της ποινής*, ό.π., σ. 4.

¹⁰⁸ Kant, I. (1996) [1797] *The metaphysics of morals*, μτφρ. Gregor, M., Cambridge University Press, Glasgow, σ. 106.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 104-105.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 106-140.

¹¹¹ Murtagh, K. (2005) "Punishment", *The Internet encyclopedia of Philosophy*, ό.π.

¹¹² Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, βιβλίο Πέμπτον, μτφρ. Δανέζης, Α., Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Πάπυρος, Αθήνα, 1975, σ. 249, «*Η κατ' αναλογίαν ανταπόδοσις συντελείται δια της συζεύξεως των γεγονότων κατά διαγώνιον [...]. Εάν καθορισθεί πρώτον η ισότης κατά την έννοια της αναλογίας, δεύτερον δε η αμοιβαιότης συμφώνως προς την αναλογίαν αυτήν, τότε θα λάβη χώραν εκείνο περι του οποίου ομιλούμεν (ανταπόδοσις)*».

Στην πιο ακραία της εκδοχή, η θεωρία περί ανταπόδοσης υποστηρίζει ότι όσοι διέπραξαν φόνο θα πρέπει να θανατωθούν. Ο Kant αναφέρει ότι «*εάν κάποιος διέπραξε ανθρωποκτονία, πρέπει να πεθάνει. Σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει αντικατάστατο που μπορεί να ικανοποιήσει τη δικαιοσύνη*»¹¹³ και συνεχίζει με το παράδειγμα που αναφέρεται στο νησί, όπου ακόμα και εάν όλοι οι κάτοικοι αποφάσιζαν να το εγκαταλείψουν, ο τελευταίος ανθρωποκτόνος που θα έμενε στη φυλακή, θα έπρεπε πρώτα να εκτελεστεί, έτσι ώστε ό,τι αξίζουν τα έργα του και η ενοχή του αίματος να μην προσκολληθούν στο λαό που δεν επέμενε για την τιμωρία του, διαφορετικά όλοι οι άνθρωποι θα μπορούσαν να θεωρηθούν συμμετοχοί σε αυτή τη δημόσια παραβίαση της δικαιοσύνης.¹¹⁴ Μεταφέρεται, συνεπώς, η ηθική αντίληψη για την ποινή στο πλαίσιο της κατηγορικής προσταγής του πρακτικού λόγου και όχι η ωφελμιστική.¹¹⁵

Επιπροσθέτως, ο Kant υποστηρίζει ότι ο θεσμός της τιμωρίας δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο, προκειμένου να επιτευχθούν άλλοι στόχοι τόσο για τον εγκληματία όσο και για την κοινωνία. Αντιθέτως, σε όλες τις περιπτώσεις ο εγκληματίας τιμωρείται, επειδή διέπραξε ένα έγκλημα. Κάθε άλλη αντιμετώπιση καθιστά τον άνθρωπο μέσο για σκοπούς άλλων και μόνο σε δεύτερο βαθμό μπορεί να κανείς να αξιολογήσει την κοινωνική χρησιμότητα της τιμωρίας ως δικαιολογητικό της λόγο.¹¹⁶ Ο Kant αναφέρει συγκεκριμένα: «*Διότι όλα τα έλλογα υπόκεινται στο νόμο, δεν πρέπει ποτέ να θεωρούν τον εαυτό τους και τα άλλα έλλογα όντα μόνο ως μέσα, αλλά πάντα ταυτόχρονα και ως αυτοσκοπούς*».¹¹⁷ Ο Hegel από την άλλη, θεωρεί πως ο δράστης έχει δικαίωμα να τιμωρηθεί, γιατί έτσι αποκαθίσταται ως ηθικό και υπεύθυνο δρων υποκείμενο.¹¹⁸ Αναφέρει, όμως, ότι «*η (κοιν)ωφέλεια δεν αρκεί για το καλό, χωρίς το δίκαιο. Επίσης και το δίκαιο δεν εγγίζει το καλό χωρίς την (κοιν)ωφέλεια. (Το να γίνει δικαιοσύνη δεν πρέπει να 'χει ως συνέπεια να χαθεί ο κόσμος)*».¹¹⁹

¹¹³ Kant, I. (1996) [1797] *The metaphysics of morals*, ό.π., σ.106.

¹¹⁴ Στο ίδιο, σ. 106.

¹¹⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, ό.π., σ. 119.

¹¹⁶ Όπως αναφέρεται στο Corlett, A. (2006) *Responsibility and punishment*, ό.π., σ. 46.

¹¹⁷ Kant, I. (1984) [1785] *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών*, μτφρ. Τζαβάρας, Γ., Δωδώνη, Αθήνα, σ. 87.

¹¹⁸ Young, D.B. (1983) "Utilitarian or retributivist?", ό.π., σ. 318.

¹¹⁹ Hegel, G. (2004) [1820] *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου ή φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, μτφρ. Γιακουμής, Σ., Δωδώνη, Αθήνα, σ. 147.

Η ιδέα της ανταπόδοσης εμπεριέχει κυρίως τριών ειδών μεταφορές:¹²⁰ της αποπληρωμής, της εξισορρόπησης και του μηδενισμού. Στην ποινική πρακτική, η *μεταφορά της αποπληρωμής* δηλώνει ότι ο εγκληματίας έχει ένα χρέος να ξεπληρώσει στην κοινωνία, όπως αυτό προέκυψε από την άδικη πράξη του και μέσω της έκτισης της ποινής του πληρώνει το τίμημα του εγκλήματος. Η *μεταφορά της εξισορρόπησης* υποστηρίζει ότι η παράβαση ταράζει την κοινωνική ισορροπία και η επιβολή και έκτιση της ποινής την αποκαθιστά. Τέλος, η *μεταφορά του μηδενισμού*, η οποία κυρίως υποστηρίζεται από τον Hegel, θεωρεί ότι η ποινή μηδενίζει τη φοβερή και δεινή πράξη του εγκλήματος και αυτό εφ' εξής παύει να υφίσταται.

Η άσκηση κριτικής απέναντι στη θεωρία της ανταπόδοσης υπήρξε έντονη. Οι θεωρητικοί της ανταπόδοσης κατηγορούνται κυρίως για τρία πράγματα:¹²¹ Πρώτον, ότι η ανταπόδοση (συχνά συγχέεται με την έννοια της εκδίκησης), η οποία εμπεριέχει την επιβολή του πόνου, θεωρείται καλό από μόνη της, ανεξάρτητα από τις οποιεσδήποτε καλές συνέπειες. Δεύτερον, κατηγορούνται για ταυτολογία, με την έννοια ότι η θέση πως μόνο ο ένοχος πρέπει να τιμωρείται είναι κυκλική, εφόσον η έννοια της «τιμωρίας» έτσι κι αλλιώς αφορά τους ενόχους. Τρίτον, κατηγορούνται για κεκαλυμμένο ωφελιμισμό, διότι όταν υποστηρίζουν ότι η τιμωρία ακυρώνει το έγκλημα ουσιαστικά αναφέρονται στη θετική της συνέπεια.

Ακόμα ένα πολύ σημαντικό στοιχείο της θεωρίας της ανταπόδοσης είναι η αναλογικότητα μεταξύ παράβασης και ποινής.¹²² Επειδή όμως η αναλογικότητα ως έννοια είναι πολύ ευρεία και στη γενική της θεώρηση δύναται να εμπεριέχει το στοιχείο της εκδίκησης ή της ασπλαχνίας και τελικά να διευκολύνει την επιβολή μη αναστρέψιμων ποινών, διανθίστηκε με τους περιορισμούς που τίθενται από την ελάχιστη και αναγκαία παρέμβαση και την απαραίτητη ύπαρξη ενόχου. Η προσέγγιση αυτή ουσιαστικά αναφέρεται στην αρνητική θεωρία της ανταπόδοσης του εγκλήματος, καθώς δεν επιχειρεί να προσδώσει κάποια θετική δικαίωση στην ποινή.¹²³ Γενικότερα, η έννοια της αναλογικότητας συνιστά έναν πολύ σημαντικό παράγοντα στην ποινική θεωρία και προϋπόθεση της δικαιοσύνης.¹²⁴

¹²⁰ Γκιούλη, Β. (2003) *Φιλοσοφία της ποινής*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα–Κομοτηνή, σ. 30-31.

¹²¹ Clarke, D. (1982) “Justifications of punishment”, *Contemporary Crises*, Vol. 6:25-57, σ. 27.

¹²² Γκιούλη, Β. (2003), ό.π., σ. 45-47.

¹²³ Στο ίδιο, σ. 47.

¹²⁴ von Hirsch, A. (1992) “Proportionality in the philosophy of punishment”, ό.π., σ. 93.

Σύγχυση επικρατεί μεταξύ των εννοιών της ανταπόδοσης και της εκδίκησης.¹²⁵ Συχνά υποστηρίζεται ότι η τιμωρία είναι έκφραση της εξουσίας και γι' αυτό το λόγο διακρίνεται από την εκδίκηση.¹²⁶ «Κλασσικοί δρώντες» της τιμωρίας είναι οι γονείς, το κράτος και ο θεός. Συνεπώς, η ανθρωποκτονία μπορεί να είναι πράξη εκδίκησης αλλά μέσα σε αυτή τη συλλογιστική δεν μπορεί να συνιστά τιμωρία. Ο *R.Nozick* επιχειρεί μια σημαντική διάκριση μεταξύ των δύο εννοιών, αναφέροντας τους εξής λόγους:¹²⁷

1. Η ανταπόδοση γίνεται για ένα κακό, ενώ η εκδίκηση γίνεται για να προκληθεί βλάβη, τραυματισμός ή κάτι μικρό και δεν χρειάζεται να είναι για ένα κακό.
2. Η ανταπόδοση θέτει ένα εσωτερικό όριο στην ποσότητα της τιμωρίας, ανάλογα με τη σοβαρότητα του κακού, ενώ η εκδίκηση δεν έχει ανάγκη από ένα εσωτερικό όριο. Η εκδίκηση από τη φύση της δεν έχει ανάγκη από όρια, αν και ο εκδικητής μπορεί να περιορίσει την εκδίκησή του για εξωτερικούς λόγους.
3. Η εκδίκηση είναι προσωπική: «Αυτό είναι για ό,τι έκανες στον/ην ... (εαυτό, πατέρα, ομάδα, κ.ά.). Ενώ αυτοί που επιβάλουν την ανταπόδοση δεν έχουν ειδικό ή προσωπικό δεσμό με το θύμα του κακού για το οποίο επιβάλουν την ανταπόδοση.
4. Η εκδίκηση περιλαμβάνει έναν ειδικό συναισθηματικό τόνο, ευχαρίστηση από τον πόνο του άλλου, ενώ η ανταπόδοση δεν εμπεριέχει συναισθηματικό τόνο ή εμπεριέχει άλλου είδους ευχαρίστηση για τη δικαιοσύνη που αποδόθηκε. Επομένως, αυτός που εκδικείται θέλει να είναι μάρτυρας (να δει, να είναι παρόν) της κατάστασης του εκδικούμενου, ενώ με την ανταπόδοση δεν υπάρχει κάποια ανάγκη να είναι κανείς μάρτυρας της επιβολής της.
5. Δεν υπάρχει γενικότητα στην εκδίκηση. Οι πράξεις εκδίκησης του εκδικητή εξαρτώνται από το πώς αισθάνεται τη συγκεκριμένη στιγμή, ενώ η ανταπόδοση ασκείται με βάση γενικές αρχές, εξουσιοδοτώντας για τιμώρηση και σε άλλες παρόμοιες καταστάσεις.

2.3. Μικτές θεωρίες

Οι μικτές θεωρίες αποπειρώνται να συνενώσουν τα πιο λειτουργικά μέρη των δύο προηγούμενων θεωριών και να υποσκελίσουν τα λιγότερο λειτουργικά. Έτσι λαμβάνουν υπόψη τους τόσο τις συνέπειες της τιμωρίας, όπως η μείωση του εγκλήματος, όσο και τις

¹²⁵ Ζαραφονίτου, Χρ. (2011α) «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων;», ό.π., σ. 115-129.

¹²⁶ Fletcher, G. (1999) "Punishment and responsibility", στο Patterson, D. (ed.) *A companion to philosophy of law and legal theory*, Blackwell, Cornwall, σ. 515.

¹²⁷ Nozick, R. (1983) *Philosophical explanations*, Harvard University Press, Harvard, σ. 366-368.

έννοιες της δικαιοσύνης και της ανταπόδοσης, οι οποίες θεωρούν πως πρέπει να παίζουν κεντρικό ρόλο στη δικαιολόγηση της τιμωρίας. Στην ποινική φιλοσοφία την αντίθεση των απόψεων μεταξύ Kant και Bentham γεφύρωσε η νεοκλασική νομική σκέψη και η νομοθεσία της παλινόρθωσης κατά τον 19^ο αιώνα, με την εισαγωγή της διάκρισης της αιτίας της ποινής (ηθική) και του σκοπού αυτής (ωφέλεια).¹²⁸

Μια από τις κυρίαρχες θεωρίες προς αυτή την κατεύθυνση έχει διατυπωθεί από τον *H.L.A.Hart*.¹²⁹ Θεωρεί ότι η πρωταρχική ερώτηση αφορά το τι είναι αυτό που δικαιολογεί τη πρακτική της τιμωρίας εν γένει (‘γενικός δικαιολογητικός σκοπός’) και η απάντηση μπορεί να δοθεί μόνο από τους ωφελμιστές, δηλαδή η μείωση του εγκλήματος. Η δεύτερη είναι σε ποιον πρέπει η τιμωρία να εφαρμοστεί (*Principles of Distribution*) (διανομή –retribution in distribution-) και η απάντηση μπορεί να δοθεί από τους θεωρητικούς της ανταπόδοσης, δηλαδή στον δράστη της παραβατικής πράξης και όχι αδιακρίτως, όπως μπορεί να συνέβαινε στην περίπτωση της τιμωρίας ενός αθώου.¹³⁰ Ενώ δηλαδή η δικαιολόγηση της τιμωρίας είναι ωφελμιστική, η δικαιολόγηση της απονομής συγκεκριμένων ειδών κυρώσεων είναι ανταποδοτική. Με τον τρόπο αυτό ο Hart εισάγει ένα σημαντικό διαχωρισμό μεταξύ των δικαιολογήσεων της ποινής (γιατί η ποινή πρέπει να υπάρχει) και των κριτηρίων για τη διασπορά των ποινών (ποιους και πόσο τιμωρούμε).¹³¹ Θεωρεί τέλος, ότι για να είναι ηθικά ανεκτή η τιμωρία, θα πρέπει να εκφράζει ένα συμβιβασμό μεταξύ διαφορετικών και συγκρουόμενων αρχών.¹³²

Ο *J. Rawls*,¹³³ από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ της δικαιολόγησης μιας πρακτικής ως συστήματος κανόνων (τιμωρία γενικά) που εφαρμόζονται και που επιβάλλονται, και της δικαιολόγησης μιας ιδιαίτερης δράσης (συγκεκριμένη τιμωρία) που εμπίπτει σε αυτούς τους κανόνες. Τα επιχειρήματα των ωφελμιστών είναι κατάλληλα όσον αφορά τις ερωτήσεις για τις πρακτικές, ενώ τα επιχειρήματα της ανταπόδοσης ταιριάζουν στην εφαρμογή των ιδιαίτερων κανόνων σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Για παράδειγμα, οι νομοθέτες δικαιολογούν την ποινική δικαιοσύνη σε ωφελμιστική βάση, ενώ οι δικαστές δικαιολογούν την επιβολή τιμωρίας σε ένα συγκεκριμένο δράστη σε ανταποδοτική βάση.

¹²⁸ Φαρσεδάκης, Γάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας*, ό.π., σ. 119.

¹²⁹ Murtagh, K. (2005) “Punishment”, *The Internet encyclopedia of Philosophy*, ό.π.

¹³⁰ Hart, H.L.A. (2008) *Punishment and responsibility*, ό.π., σ. 1-27.

¹³¹ von Hirsch, A. (1992) “Proportionality in the philosophy of punishment”, ό.π., σ. 62.

¹³² Hart, H.L.A. (2008) *Punishment and responsibility*, ό.π., σ. 1.

¹³³ Rawls, J. (1955) “Two concepts of rules”, *Philosophical Review*, Vol. 64:3-32, σ. 5.

Πέραν των μικτών θεωριών, όμως, στη σύγχρονη κοινωνία τα ανθρώπινα δικαιώματα, αποκτούν συνεχώς όλο και μεγαλύτερη ισχύ και θεωρητική θεμελίωση, με αποτέλεσμα να αποτελούν γενικώς αποδεκτή έννοια, η οποία λειτουργεί ως βάση για τη νομιμότητα και την αποδοχή των πρακτικών της ποινικής δικαιοσύνης.¹³⁴ Επιπλέον, μια βασική διάσταση της θεωρητικής προσέγγισης της τιμωρίας αφορά την *ηθική εκπαίδευση* που προκύπτει από την επιβολή των ποινών τόσο για τον ίδιο το δράστη όσο και για την ευρύτερη κοινωνία. Η ηθική εκπαίδευση μέσω της τιμωρίας αναφέρεται ήδη στους πλατωνικούς διάλογους και στη γενική της προσέγγιση συνδυάζει ανταποδοτικές και ωφελμιστικές προσεγγίσεις, εφόσον προβλέπει τη δίκαιη τιμωρία για το δράστη και τις ηθικές συνέπειες που αυτή θα έχει, όχι μόνο για εκείνον αλλά και για το σύνολο της κοινωνίας.¹³⁵ Στο σημείο αυτό η τιμωρία εκλαμβάνεται ως ένα επικοινωνιακό μέσο δια του οποίου μεταφέρονται ηθικά μηνύματα και εν μέρει ευκαταίιοι στόχοι από τη μεριά του κράτους και της κοινωνίας. Συνιστά, επομένως, μια «γλώσσα»¹³⁶ που καταδεικνύει την επικοινωνιακή διάσταση της τιμωρίας που σε συνδυασμό τόσο με τη συμβολική λειτουργία της όσο και τη στιγμιαιστική¹³⁷ αναδεικνύεται ο πολύσημος χαρακτήρας της.

Τέλος, όσον αφορά την έννοια της τιμωρητικότητας και τη φιλοσοφική προσέγγιση της τιμωρίας, όπως επίσης έχει αναφερθεί στο Κεφ.1, η τιμωρητικότητα θεωρείται ότι κοιτάει προς το παρελθόν, επομένως εμπεριέχει τις βασικές αρχές της ανταπόδοσης. Από την άλλη, προσπαθώντας να πείσει για τις θετικές συνέπειες από την αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής ουσιαστικά αναζητά στις αρχές του ωφελμισμού τη δικαιολόγησή της. Λόγω όμως, της υπερβολής που υιοθετεί στις απαντήσεις της καταστρατηγεί την έννοια της ανταπόδοσης, εξαιτίας της απουσίας αναλογικότητας. Υπό αυτή την έννοια, όταν ακυρώνεται η έννοια της δικαιοσύνης, τα θεμέλια του ωφελμισμού γίνονται σαθρά. Με βάση τα παραπάνω καταδεικνύεται ότι οι θεωρητικές διαμάχες που υιοθετούν τον απόλυτο διαχωρισμό μεταξύ των εννοιών, όπως συμβαίνει μεταξύ των θεωριών της ανταπόδοσης και του ωφελμισμού, αποτελούν ιδεατές κατασκευές, οι οποίες αν και βοηθούν στην πληρέστερη κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας, η καθεμία ξεχωριστά είναι αδύνατο να την αποτυπώσει στο σύνολό της. Μόνο μέσα από τη σύνθεση η απόδοση της κοινωνικής πραγματικότητας κατανοείται και ερμηνεύεται στο σύνολο των εκφάνσεών της. Η συμβολή, συνεπώς, των

¹³⁴ Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, ό.π., σ. 75.

¹³⁵ Corlett, A. (2006) *Responsibility and punishment*, ό.π., σ. 33.

¹³⁶ Primoratz, I. "Punishment as language", www.royalinstitutephilosophy.org/articles/article.php?id=21.

¹³⁷ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 63-64.

μικτών ή ενωτικών θεωριών είναι σημαντική και στοχεύει στην επίτευξη της ισορροπημένης και σχετικοποιημένης επιδίωξης όλων των σκοπών μαζί, ώστε και η πρόληψη (ειδική και γενική) να προσεγγισθεί και η εμπέδωση της πεποίθησης για ορθότητα και αποτελεσματικότητα του δικαίου να πραγματοποιηθεί.¹³⁸ Εξάλλου, η έννοια της τιμωρίας και της τιμωρητικότητας δεν εξαντλούνται στη φιλοσοφική τους προσέγγιση, καθώς οι ιστορικές, εγκληματολογικές, κοινωνιολογικές και πολιτικές προσεγγίσεις αποτελούν συνεισφέροντες κατανοητικούς παράγοντες.

3. Πέραν της τιμωρίας : αποκαταστατική δικαιοσύνη και καταργητισμός

Παράλληλα έχουν αναπτυχθεί άλλες προσεγγίσεις, συμπληρωματικές ως ένα βαθμό των προαναφερθεισών, οι οποίες αν και δεν θεωρούνται φιλοσοφικές, συνιστούν, στην ευρύτερη διάστασή τους, νεότερες προσεγγίσεις της έννοιας της τιμωρίας. Μία εξ αυτών είναι η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν θεωρείται κατ'ουσίαν τιμωρητική προσέγγιση. Επιχειρεί να αναγνωρίσει τα πολλαπλά «κακά» που προκύπτουν από το έγκλημα και την τιμωρία του, όσον αφορά τη θυματοποίηση (άμεσα θύματα, τρίτα πρόσωπα, ευρύτερη κοινότητα και θεσμοί), την τιμωρία (δράστες, τρίτα πρόσωπα), την πρόληψη (ειδικά μέτρα, φόβος εγκλήματος, υποβάθμιση της ποιότητας ζωής).¹³⁹ Επικεντρώνεται στη βλάβη, στο «κακό» που προκλήθηκε από το έγκλημα, προσπαθώντας να προωθήσει λύσεις που να λαμβάνουν υπόψη τους όλες τις ανωτέρω παραμέτρους.

Η αποκαταστατική κατεύθυνση, προσθέτει νέα οπτική, ανάμεσα στις άλλες που προαναφέρθηκαν, με την έννοια ότι δεν εστιάζει ούτε στην πρόληψη και την αποτροπή αλλά ούτε και στην καταστολή. Στην ουσία, επικεντρώνεται στο θύμα και την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη από το ίδιο το κράτος ή τον δράστη. Για πρώτη φορά η αποκαταστατική πολιτική εφαρμόστηκε αρχικά για εγκλήματα βίας το έτος 1963 στη Ν. Ζηλανδία και στα επόμενα χρόνια στη Βρετανία και στην Καλιφόρνια.¹⁴⁰

Στην Ευρώπη ειδικότερα, το Συμβούλιο της Ευρώπης, επίσης, με τις Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών, ήδη από το 1977 (Σύσταση R (77) 27) και στη συνέχεια το 1987 (Σύσταση R (87) 21) επέδειξε το ενδιαφέρον του για την αποζημίωση των θυμάτων των

¹³⁸ Κουράκης, Ν. (2008⁴) *Θεωρίες της ποινής. Μια εισαγωγή*, ό.π., σ. 72.

¹³⁹ Bilz, K., Darley, J. (2004) "What's wrong with harmless theories of punishment", *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 79:1215-1252, σ. 1233-1241.

¹⁴⁰ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 317-318.

εγκλημάτων βίας από το κράτος, στηριζόμενο στις αρχές της επιείκειας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.¹⁴¹ Στη συνέχεια, προστέθηκαν κι εγκλήματα κατά της περιουσίας, οικονομικά εγκλήματα, εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος και κατά του καταναλωτή. Νέες Συστάσεις διάνθισαν την κατεύθυνση προς την υιοθέτηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης από τα κράτη μέλη, όπως η το Παράρτημα στη Σύσταση Νο R (99) 19 για τη διαμεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις,¹⁴² η Σύσταση Rec (2000) 22 για τη βελτίωση της εφαρμογής των Ευρωπαϊκών Κανόνων για τις κυρώσεις και τα μέτρα που εκτελούνται στην κοινότητα,¹⁴³ η Σύσταση Rec (2001) 11 για της γενικές αρχές προς την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος.¹⁴⁴ Η πιο πρόσφατη Σύσταση αφορά την R (2006) 8 για τη βοήθεια στα θύματα του εγκλήματος.¹⁴⁵

Τα επιχειρήματα υπέρ της αποκαταστατικής πολιτικής, εντάσσονται κυρίως στο ενδιαφέρον για τα δικαιώματα των θυμάτων, σε αντιδιαστολή με τα υπέρογκα ποσά που δαπανούνται από το κράτος για τη μεταχείριση των εγκληματιών. Συνθήκη που θεωρείται άδικη για τα αθώα θύματα, τα οποία η πολιτεία, αν και είναι υποχρεωμένη, δεν κατάφερε να προστατέψει.¹⁴⁶ Από την άλλη πλευρά, οι αντιρρήσεις προς την κατεύθυνση αυτήν αφορούν την αποδυνάμωση του ποινικού συστήματος, το οποίο στηρίζεται κυρίως στο έννομο συμφέρον του θύματος, το οποίο θα υποχωρήσει μπροστά στη δυνατότητα της αποζημίωσής του και στην αρνητική επίδραση που θα έχει ενδεχομένως στους εν δυνάμει δράστες, οι οποίοι, γνωρίζοντας ότι τα θύματά τους θα αποζημιωθούν, μπορούν να ζουν, αντιμετωπίζοντας λιγότερα προβλήματα. Ωστόσο, ανακύπτουν διάφοροι περιορισμοί ως προς το εύρος των εγκλημάτων που μπορεί να εφαρμοστεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη και ως προς τον κίνδυνο αναγωγής των αδικημάτων σ' ένα τελικά «αδιωτικό δίκαιο».

¹⁴¹ Στο ίδιο και του ΙΔΙΟΥ: (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 100-111 & 227-230.

¹⁴² Αλεξιάδης, Σ. (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ.359-362.

¹⁴³ Στο ίδιο, σ. 378-387.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 388-397.

¹⁴⁵ Για μια συνολική παρουσίαση των κειμένων αναφορικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη βλ. για τον Ο.Η.Ε. http://www.restorativejustice.org/legislative-assembly/15statutes-cases-regulations-and-recommendations-from-national-regional-and-intergovernmental-bodies/copy_of_un και για το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Ευρωπαϊκή Ένωση http://www.restorativejustice.org/legislative-assembly/15statutes-cases-regulations-and-recommendations-from-national-regional-and-intergovernmental-bodies/copy_of_europe

¹⁴⁶ Αλεξιάδης, Σ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 53-54.

Τέλος, η καταργητική τάση, αν και δεν αποτελεί φιλοσοφική θεωρία αλλά εγκληματολογική προσέγγιση της τιμωρίας, εντάσσεται στο παρόν κεφάλαιο, καθώς με τα προτάγματά της αναπτύσσεται έντονος σκεπτικισμός σχετικά με την εν γένει έννοια του εγκλήματος και κατ' επέκταση με την αναγκαιότητα ή την αιτιολόγηση της τιμωρίας.¹⁴⁷

Η κατεύθυνση της ποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος, συνιστά βασικό θεμέλιο του δυτικού πολιτισμού, αναπόσπαστο τμήμα των κοινωνικών αναπαραστάσεων περί νομιμότητας και δικαιοσύνης αλλά και δέκτη οξύτατης αρνητικής κριτικής σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας και τα αποτελέσματά της. Προέκυψε λοιπόν η σύγχρονη κρίση της ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί με διάφορους τρόπους, εντός και εκτός του συστήματος αυτού. Ως κυριότεροι εμφανίζονται η απο-εγκληματοποίηση και η απο-ποινικοποίηση (νομοθετική, δικαστική, σωφρονιστική) καθώς και η παράκαμψη της ποινικής διαδικασίας μέσω άλλων ελεγκτικών μηχανισμών. Στο πλαίσιο της κριτικής αυτής αναπτύχθηκε η καταργητική τάση. Μια πρώτη μορφή της συνιστά η πρόταση για κατάργηση της ποινής από τον *Grammatica*.¹⁴⁸ Όμως, η ιστορική προέλευση των εγκληματολογικών καταργητικών τάσεων δεν είναι τόσο πρόσφατη. Θεωρείται ότι πρωτοεμφανίστηκε κατά το 1780, στη γερμανική περιοχή, με στόχο την κατάργηση της δουλείας, κάτω από την επίδραση του ουμανιστικού πνεύματος και της ουτοπικής φιλολογίας των Sain-Simon, Fourier, Burke κ.ά. και την ίδια περίπου περίοδο και στις Η.Π.Α.¹⁴⁹ Κατά τα τέλη της δεκαετίας του '60 καταργητικές τάσεις εμφανίστηκαν στις σκανδιναβικές χώρες και επέδρασαν σημαντικά στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής τους πολιτικής. Οι *T. Mathiesen, L. Hulsmann, N. Christie* και *H. Biangi* θεωρούνται από τους γνωστότερους υποστηρικτές της κατάργησης του ποινικού συστήματος. Συγκεκριμένα όμως, «πρόκειται για την κατάργηση του ποινικού συστήματος, το οποίο θεωρείται ως «κοινωνικό κακό» και όχι του δικαιικού συστήματος».¹⁵⁰ Βασικό σημείο της καταργητικής προσέγγισης είναι η «μετατόπιση της κύριας εστίας από τη συμπεριφορά στην κατάσταση και από τον δράστη στο θύμα».¹⁵¹

¹⁴⁷ Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, ό.π., σ. 12.

¹⁴⁸ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 313.

¹⁴⁹ Δημόπουλος, Δ. (1990) *Abolitionism*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 11-12.

¹⁵⁰ Νικολόπουλος, Γ. (1997) «Η προοπτική του ποινικού καταργητισμού στο έργο του Louk Hulsmann: θεωρητική θεμελίωση και κοινωνική στρατηγική», στο Hulsmann, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 12.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σ. 32.

Ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα της καταργητικής τάσης, το οποίο σχετίζεται με τις φιλοσοφικές προσεγγίσεις της τιμωρίας υποστηρίζει ότι η τιμωρία μπορεί να δικαιολογηθεί *θεωρητικά* (in principle) αλλά οι ισχύουσες ποινικές πρακτικές είναι τόσο μακριά από το ιδεατό που δεν μπορούν να δικαιολογηθούν. Επομένως, η δικαιολόγηση της τιμωρίας *στην πράξη* (in practice) είναι αδύνατη.¹⁵²

Η καταργητική τάση ονομάζεται και αρνητική αντεγκληματική πολιτική στη βάση της αντι-θετικιστικής προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου.¹⁵³ Αίρει τις αρχές της συναινετικής προσέγγισης απέναντι στις κοινές αξίες, τον ποινικό ορισμό του εγκλήματος, την ιδιαιτερότητα του εγκληματία, την ποινική αντίδραση σ' αυτόν. Προτείνεται αλλαγή ακόμα και στην ίδια τη γλώσσα («άλλη γραμματική») που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της «ποινικής διαλέκτου», όπως εγκληματίας, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική κ.ά.. Οι εν λόγω λέξεις εκφράζουν εκ των προτέρων μια στιγμιστική στάση που στεγανοποιεί τις εναλλακτικές δυνατότητες προσέγγισης και αντιμετώπισης των φαινομένων και των υποκειμένων που εμπλέκονται σε αυτά και παγιώνουν συγκεκριμένες στάσεις και αντιλήψεις απέναντί τους.¹⁵⁴ Ωστόσο, η καταργητική τάση δεν αποτελεί μια ενιαία ενότητα καθώς οι διάφοροι εκπρόσωποί της επικεντρώνονται σε διαφορετικά σημεία και τονίζουν επιμέρους επίπεδα κατάργησης.¹⁵⁵

Οπωσδήποτε, η τάση αυτή δεν αποτέλεσε έως τώρα κυρίαρχη κατεύθυνση της αντεγκληματικής πολιτικής και οι βασικές της θέσεις δεν έχουν υλοποιηθεί στο σύνολό τους. Κάτι τέτοιο, εξάλλου, θα ήταν αντιφατικό, εφόσον έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή αντεγκληματική πολιτική και τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Αναφέρεται, όμως, στην παρούσα μελέτη, διότι θεωρείται πως η κριτική της, κυρίως απέναντι στο ποινικό σύστημα και η επίδρασή της στην αντεγκληματική πολιτική, υπήρξε σημαντική, ιδιαίτερα στις σκανδιναβικές χώρες αλλά και ευρύτερα, καθώς διατύπωσε τη δυνατότητα ύπαρξης μιας διαφορετικής προσέγγισης στη σχέση εγκλήματος-τιμωρίας, και ανανέωσε την εγκληματολογική θεωρία και τις προτάσεις της.

¹⁵² Duff, R.A. (2005) "Punishment", στο LaFollette, H. (ed.) *The Oxford handbook of practical ethics*, Oxford, Oxford, σ. 331-357: 352.

¹⁵³ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 15.

¹⁵⁴ Ο Hulsman προτείνει να αντικατασταθούν με όρους, όπως «προβληματικές καταστάσεις», «ανεπιθύμητες συμπεριφορές», «εμπλεκόμενα άτομα», βλ. Hulsman, L., Bernat de Celis, J. (1997) *Άστοχες ποινές*, ό.π., σ. 151-152 και 158.

¹⁵⁵ Ο Mathiesen θεωρεί ότι η καταργητική πολιτική πρέπει να επεκταθεί στο σύνολο του καταπιεστικού καπιταλιστικού συστήματος και όχι μόνο στο ποινικό σύστημα, βλ. Δημόπουλος, Δ. (1990) *Abolitionismus*, ό.π., σ. 122-123.

4. Θεωρητική προσέγγιση

Οι κοινωνιολογικού προσανατολισμού εγκληματολογικές θεωρητικές προσεγγίσεις περί τιμωρίας αναφέρονται σε αυτό που *είναι* η τιμωρία, ενώ οι φιλοσοφικές σε αυτό που *πρέπει* να είναι.¹⁵⁶ Η τιμωρία δεν είναι αφηρημένη ανιστορική έννοια, μετασχηματίζεται ανάλογα με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ασκείται και μέσα από αυτό μπορεί να κατανοηθεί η δράση της και η σημασία της καθώς και οι κοινωνικές της συνέπειες.¹⁵⁷

Η τιμωρία έχει ειδωθεί μέχρι τώρα από πολλές και διαφορετικές πλευρές, κάποιες από τις οποίες θεωρούνται πλέον κλασικές προσεγγίσεις. Η θεωρητική προσέγγιση που ακολουθεί αναφέρεται σε μερικές από τις βασικότερες και πιο κλασικές προσεγγίσεις της τιμωρίας. Η καθεμία από αυτές φανερώνει ανάλογα με το συγκεκριμένο σημείο όπου εστιάζει και μια διαφορετική όψη του φαινομένου της τιμωρίας.

4.1. Κοινωνική αλληλεγγύη – E. Durkheim

Ο E. Durkheim εστιάζει κυρίως στις ηθικές και κοινωνικο-ψυχολογικές ρίζες της τιμωρίας καθώς και στη συμβολή της στην ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης.¹⁵⁸

Ο Durkheim τονίζει το διττό χαρακτήρα της τιμωρίας ως έκφραση του ψυχικού συναισθήματος των μελών της κοινωνίας από τη μια και της συλλογικής κοινωνικής ηθικής από την άλλη, η οποία δημιουργεί και αναδημιουργεί την κοινωνική συνοχή.¹⁵⁹

Ένα από τα βασικότερα σημεία της προσέγγισής του είναι ότι, παρόλο που το κράτος κατέχει το μονοπώλιο της επιβολής τιμωρίας, η συμμετοχή των μελών της κοινωνίας είναι ιδιαίτερα σημαντική.¹⁶⁰ Συγκεκριμένα, η πλειονότητα των μελών της κοινωνίας παρέχει στο κράτος την κοινωνική υποστήριξη και τη νομιμότητα στην εξουσία, προκειμένου να επεμβαίνει και να επιβάλλει την τιμωρία. Επίσης, παρ' όλες τις προσπάθειες να είναι η τιμωρία μια διαδικασία ορθολογική και χωρίς πάθος, τα τιμωρητικά συναισθήματα και η παθιασμένη αντίδραση συνεχίζουν να αποτελούν τη βάση της κοινωνικής απάντησης στο έγκλημα. Έτσι αυτό που αλλάζει τελικά είναι η μορφή που παίρνει η τιμωρία στο χρόνο¹⁶¹ και όχι οι λειτουργίες της.¹⁶² Χαρακτηριστικά,

¹⁵⁶ Hudson, B. (1996) *Understanding justice*, ό.π., σ. 8.

¹⁵⁷ Duff, A., Garland, D. (1998) "Introduction: thinking about punishment", ό.π., σ. 23 και 34.

¹⁵⁸ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society: a study in social history*, ό.π., σ. 13.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 34.

¹⁶⁰ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", *Crime and Justice*, Vol. 14:115-165, σ. 123.

¹⁶¹ Βλ. Durkheim, E. (2005) [1900] *Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1-29. Αναφερόμενος στην αλλαγή στο χρόνο, ο Durkheim διατυπώνει δύο βασικούς νόμους, τον νόμο των ποσοτικών μεταβολών και τον νόμο των ποιοτικών μεταβολών.

επισημαίνει ότι, αν και υποστηρίζεται ότι «η φύση της τιμωρίας αλλάζει και η κοινωνία δεν εκδικείται αλλά αμύνεται», θεωρεί ότι «η φύση της πρακτικής δεν αλλάζει, επειδή οι συνειδητές προσθέσεις αυτών που την επιβάλλουν τροποποιούνται».¹⁶³ Η «διαφοροποίηση της τιμωρίας» μεταξύ παλαιότερων και νεότερων κοινωνιών «βρίσκεται στο γεγονός ότι η τιμωρία σήμερα παράγει τα αποτελέσματά της με μεγαλύτερη συνειδητοποίηση γι' αυτό που είναι».¹⁶⁴

Από την προσέγγιση του Durkheim απουσιάζει η προοπτική της δυναμικής των αντικρουόμενων κοινωνικών δυνάμεων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση της τιμωρίας. Ως αποτέλεσμα καθίσταται εν μέρει προβληματική και η έννοια της συλλογικής συνείδησης και των κοινωνικών αξιών που εστιάζουν σε μεγάλο βαθμό στη συναίνεση των μελών της κοινωνίας. Η προσέγγισή του γι' αυτούς τους λόγους εντάσσεται κυρίως στο συναινετικό μοντέλο, εφόσον επικεντρώνεται στη λειτουργική προσέγγιση της τιμωρίας, παραβλέποντας τη συγκρουσιακή οπτική της.

Για τον Durkheim η τιμωρία δεν παράγει εξουσία αλλά μόνο ενισχύει την ηθική τάξη, η οποία ήδη βρίσκεται εξουσιαστικά εκεί.¹⁶⁵ Στο πλαίσιο της λειτουργιστικής διάστασης που εισάγει ο Durkheim επικεντρώνεται στην προστασία των ηθικών αξιών, η προσβολή των οποίων διαρρηγνύει σημαντικά στρώματα της συλλογικής συνείδησης, παραβλέποντας τη σημασία της διάστασης της σύγκρουσης συμφερόντων και ως εκ τούτου τη μεταβλητή της εξουσίας ως δομικό στοιχείο της κοινωνίας.¹⁶⁶ Η επικοινωνιακή και συμβολική διάσταση της τιμωρίας που εισάγει ο Durkheim θεωρείται όχι μόνο κλασική αλλά και σημαντική, καθώς διαλεύκανε πολύ νωρίς πλευρές της τιμωρίας που δεν ήταν προφανείς ως τότε. Συνέβαλε μέσα από τον επιστημονικό διάλογο που αναπτύχθηκε στην εμφάνιση νέων και σημαντικών θεωριών που προσπάθησαν να αποτυπώσουν το πολυδιάστατο φαινόμενο της τιμωρίας υπό το πρίσμα άλλων προοπτικών, όπως εκείνων που σχετίζονται με την πολιτική οικονομία και το ρόλο της εξουσίας.

¹⁶² Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", ό.π., σ. 123.

¹⁶³ Durkheim, E. (1984) [1893] *The division of labor in society*, The Free Press, New York, σ. 44-45.

¹⁶⁴ Στο ίδιο.

¹⁶⁵ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 60.

¹⁶⁶ Καλογερόπουλος, Δ. (2005) *Συνειδητοποιήσεις σε σχέση με τη διαχείριση του εγκληματικού ζητήματος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 35 και 40.

4.2. Πάλη των τάξεων – G. Rusche & O. Kirchheimer

Οι G.Rusche και O.Kirchheimer,¹⁶⁷ στο πλαίσιο της μαρξιστικής προσέγγισης της πάλης των τάξεων, επιχείρησαν να ερευνήσουν ποια είναι η συμβολή της τιμωρίας στις ταξικές σχέσεις και στην αναπαραγωγή τους. Προσεγγίζοντας την τιμωρία στην ιστορική της εξέλιξη διαπίστωσαν ότι οι νόμοι, οι δείκτες φυλάκισης μαζί με τις συνθήκες κράτησης δομούνται από τις οικονομικές αναγκαιότητες της εκάστοτε ιστορικής περιόδου και οι οποιοσδήποτε ποινικές αναμορφώσεις παραμένουν τελικά υποκειμένες στις κρίσεις της αγοράς.¹⁶⁸ Παράλληλα, η φυλάκιση επιτελεί πειθαρχική και εκπαιδευτική λειτουργία, η οποία συνίσταται στη μείωση της αντίστασης των φτωχών τάξεων απέναντι στη μισθωτή βιομηχανική εργασία και στην αξιολόγησή της ως καλύτερη σε σχέση με τις συνθήκες που επικρατούν στη φυλακή ('less-eligibility'). Για τους Rusche και Kirchheimer η τιμωρία αποτελεί ιστορικό και κοινωνικό φαινόμενο και κάθε σύστημα παραγωγής τείνει να ανακαλύπτει τιμωρίες που ανταποκρίνονται στις ισχύουσες κοινωνικές σχέσεις, εντάσσεται στις ευρύτερες στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου (ειδικότερα της κατώτερης τάξης), και συνιστά μηχανισμό ρύθμισης της πάλης των τάξεων και ιδεολογικό μηχανισμό ρύθμισης των συμφερόντων της άρχουσας τάξης.¹⁶⁹

Γενικότερα, συνοψίζοντας τις μαρξιστικές προσεγγίσεις, μέσα στις οποίες εντάσσεται κι εκείνη των Rusche και Kirchheimer, ως βασικά στοιχεία καταγράφονται η λειτουργία της τιμωρίας ως μέσο διακυβέρνησης της μιας τάξης ενάντια της άλλης, η οποία διαμορφώνεται ανάλογα με τους στόχους της άρχουσας τάξης και αυτό μπορεί να επιτυγχάνεται είτε δια της κρατικής μέριμνας και της φιλανθρωπίας είτε δια του εξαναγκασμού και του ελέγχου (τιμωρία).¹⁷⁰ Ο προσανατολισμός των προσεγγίσεων αυτών υπήρξε καταλυτικός, διότι διεύρυνε τη μελέτη της τιμωρίας σε θεματικές πέραν του εγκλήματος και της εγκληματικότητας και τη συνέδεσε με την κρατική πολιτική διαχείρισης και διακυβέρνησης του προβλήματος των φτωχών τάξεων από την άρχουσα τάξη. Σε σχέση με την οπτική του Durkheim, οι μαρξιστικές προσεγγίσεις εντάσσονται στο συγκρουσιακό μοντέλο, το οποίο προσεγγίζει την τιμωρία ως μέσο για την επίτευξη των στόχων της άρχουσας τάξης. Το σύνολο της ποινικής δικαιοσύνης «είναι όργανο και

¹⁶⁷ Rusche G. και Kirchheimer, O. (2008) [1939] *Punishment and social structure*, Transaction Publishers, New Brunswick.

¹⁶⁸ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 93-95.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 90-93.

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 130.

συγχρόνως πεδίο ταξικών συγκρούσεων».¹⁷¹ Με αυτήν την έννοια η τιμωρία προσεγγίζεται βάσει ωφελιμιστικών κριτηρίων σαν να υπήρχε ένας εκ των προτέρων σχεδιασμός από την κυρίαρχη τάξη με σκοπό την άσκηση ιδεολογικής επιρροής και ελέγχου, και συνάδει με τις βασικές θέσεις της Κριτικής Εγκληματολογίας· ειδικότερα με το επίπεδο ανάλυσης που αναφέρεται στην «πολιτική οικονομία της κοινωνικής αντίδρασης».¹⁷²

4.3. Εξουσία και γνώση – M. Foucault

Ο M. Foucault επιχειρεί, μελετώντας τις θεσμικές δομές εξουσίας παράλληλα με τους «λόγους» της επιστήμης, να εξηγήσει τις τεχνικές μέσω των οποίων ο άνθρωπος κατέστη ελεγχόμενος, τιθασευμένος, πειθαρχημένος και άρα συνεργάσιμος και υπάκουος από την εξουσία και τη γνώση. Μια βασική τεχνική, υποστηρίζει στο έργο του *Surveiller et Punir*¹⁷³ (1975), όσον αφορά την τιμωρία και συγκεκριμένα τη φυλακή (όπως μεταξύ άλλων και τα άσυλα, τα σχολεία, ο στρατός, τα εργοστάσια) είναι μέσω αυτού που ονομάζει ‘dispositif’, δηλαδή, ενός συστήματος συντονισμένων λειτουργιών στο οποίο συμμετάσχουν θεσμικοί, φυσικοί (physical) και διοικητικοί μηχανισμοί και δομές γνώσης, οι οποίοι ενισχύουν και διατηρούν την άσκηση της εξουσίας μέσα στο (κοινωνικό) σώμα, κάνοντας δυνατή την υποταγή του μέσα από πολυμορφικές τεχνικές.¹⁷⁴ Το ετερογενές σύστημα του ‘dispositif’ είναι διαφορετικό σε κάθε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο και μπορεί να γίνει κατανοητό αναλύοντας μόνο αυτό το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο. Η ‘dispositif’ αυτή μέσω της πειθαρχίας κατά τη διάρκεια του «μεγάλου εγκλεισμού» που συνιστά η φυλακή, προσπαθεί να ελέγξει τμήμα του αντιπαραγωγικού και ενοχλητικού τμήματος του πληθυσμού. Περιγράφει το πέρασμα από τα βασανιστήρια και τη θανάτωση στην επιτήρηση και την πειθαρχία που συντελούνται μέσα στη φυλακή αλλά δεν το θεωρεί επιεικέστερο ή ανθρωπιστικό, αντίθετα θεωρεί ότι συνιστά ένα διαφορετικό επίπεδο ελέγχου πάνω στο σώμα και την ψυχή του εγκλειστού, το οποίο βρίσκει τη δικαιολόγησή του μέσα από την επιστήμη, τη γνώση, όπως παράγονται και ασκούνται από γιατρούς, ψυχολόγους, εγκληματολόγους κ.ά.. Στο έργο του και αναφορικά με την τιμωρία, η σχέση μεταξύ γνώσης και εξουσίας είναι καταλυτική για τον έλεγχο και την πειθαρχία του υποκειμένου. Η τιμωρία όμως πια

¹⁷¹ Λάζος, Γ. (2007) *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 89.

¹⁷² Στο ίδιο, σ.134.

¹⁷³ Foucault, M. (1989) [1975] *Επιτήρηση και τιμωρία: η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Χατζηδήμου, Κ.–Ράλλη, Ι., Ράππα, Αθήνα.

¹⁷⁴ Brenner, N. (1994) “Foucault’s new functionalism”, *Theory and Society*, Vol. 23:679-709, σ. 670 και 675.

δεν κατανοείται ως μορφή της εξουσίας αλλά ως εξουσία καθ' εαυτή.¹⁷⁵ Η εξουσία όμως για τον Foucault είναι πολλαπλή και προέρχεται από παντού.

Η συμβολή της προσέγγισής του επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τα μεταγενέστερα κείμενα περί τιμωρίας, ωστόσο, της ασκήθηκε έντονη κριτική. Γενικότερα, θεωρεί πως η λειτουργία της τιμωρίας και της φυλακής επιτελεί ένα συγκεκριμένο σκοπό, εκείνον του ελέγχου του υποκειμένου. Ακόμα και η διαπιστωμένη αποτυχία της φυλακής για την αναμόρφωση και την επανένταξη του δράστη και τα υψηλά επίπεδα υποτροπής θεωρεί ότι συνιστά έναν από τους λόγους της ύπαρξής της (*raison d'être*).¹⁷⁶ Η κρυμμένη χρησιμότητα της φυλακής είναι ο έλεγχος της εργατικής τάξης μέσω της δημιουργίας εγκληματιών. Αυτή η επιμονή για τη θεώρηση του συνολικού φαινομένου της τιμωρίας αποκλειστικά μέσα από την οπτική της εξουσίας, όχι μόνο περιορίζει την επεξηγηματική δυναμική της θεωρίας, αλλά καταδεικνύει και τις αδυναμίες οποιασδήποτε μονόπλευρης προσέγγισης για την τιμωρία.¹⁷⁷ Η ανάλυση της ιδεολογίας και της εξουσίας για την κατανόηση και ερμηνεία της τιμωρίας και των μετασχηματισμών της στο χρόνο και στις διαφορετικές κοινωνίες καθίστανται ανεπαρκείς, εάν δεν μελετηθεί η συμβολή των πολιτισμικών δυνάμεων. Γι' αυτή τη συμβολή η θεώρηση του Elias κατέχει ιδιαίτερη αξία.

4.4. Πολιτισμός – N. Elias

Για τον *N. Elias* η έννοια του πολιτισμού «σχετίζεται με ποικίλα δεδομένα: με το επίπεδο της τεχνικής, με τους τρόπους συμπεριφοράς, με την εξέλιξη της επιστημονικής γνώσης, με θρησκευτικές ιδέες και συνήθειες».¹⁷⁸ Τα δεδομένα αυτά μεταβάλλονται καθώς αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης μεταβολής στην κοινωνική συγκρότηση, συνιστώντας τελικά τη διαδικασία του πολιτισμού, του μετασχηματισμού, δηλαδή, των πολιτισμικών κανόνων, των στάσεων και των συμπεριφορών απέναντι στην οργάνωση της καθημερινότητας των μελών της κοινωνίας. Ο μετασχηματισμός αυτός συνδέεται την αύξηση του ελέγχου που θέτουν οι κοινωνικοί κανόνες στο άτομο, τον αυτοπεριορισμό του ατόμου στο πλαίσιο «του κοινωνικού προτύπου του θυμικού βίου» και την «εκλέπτυνση» της συμπεριφοράς του. Συνέπεια των παραπάνω είναι η υποχώρηση των

¹⁷⁵ Garland, D. (1990β) "Frameworks of inquiry in the sociology of punishment", ό.π., σ. 5.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 6.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 7.

¹⁷⁸ Elias, N. (1997) [1939] *Η διαδικασία του πολιτισμού: μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες*, τόμ. I., μτφρ. Λουπασάκης, Θ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 25.

βίαιων συμπεριφορών, αυτών που στη σύγχρονη κοινωνία προκαλούν την «απέχθεια». Η πρόσληψη της έννοιας του πολιτισμού στη Δύση αποτελεί μια ιεραρχική έννοια, σύμφωνα με την οποία το παρόν στάδιο αξιολογείται ως πάγια κατάκτηση από τα μεσαία και τα ανώτερα στρώματα. Από την άλλη, ειδικότερα κατά τον 19^ο αιώνα, η κατάκτηση αυτή κατατάσσει τα υπόλοιπα μέλη στο εσωτερικό της κοινωνίας ή άλλους λαούς ως «απολίτιστους» και θέτει ως αναγκαίο σκοπό τη διάσωση του κεκτημένου πολιτισμού ή την ανάπτυξή του πάνω στο ίδιο πλαίσιο στους υπόλοιπους.¹⁷⁹

Ο πολιτισμός εξηγείται, σύμφωνα με την προσέγγιση του Elias, ως διαδικασία η οποία διαμόρφωσε την κοινωνία της Δύσης μέσα από τη συγκεκριμένη ιστορικο-κοινωνική ανάπτυξη και οργάνωσή της. Ωστόσο, ο Elias παράλληλα αναγνωρίζει ότι μεταξύ της διανομής της εξουσίας στην κοινωνία και της διαδικασίας του πολιτισμού διαπιστώνεται μια πολύ σημαντική σχέση.¹⁸⁰ Η σύνδεση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση και ερμηνεία της τιμωρίας, διότι προσφέρει την απαραίτητη ισορροπία έτσι ώστε, όπως υποστηρίζεται από τον Garland, η πολιτισμική ανάλυση δεν πρέπει να αποτελέσει τελικά ένα ανεξάρτητο αναλυτικό πεδίο αλλά εσωτερική πτυχή των κοινωνικών σχέσεων και να ενταχθεί στο πλαίσιο της ευρύτερης και πολυδιάστατης προσέγγισης της τιμωρίας.¹⁸¹

Η τιμωρία, στο πλαίσιο των πολιτισμικών και ψυχικών μετασχηματισμών κατά τη διαδικασία του πολιτισμού στη Δύση, σταμάτησε να αποτελεί δημόσιο θέαμα της βασάνου και της θανάτωσης του δράστη, και επιβάλλεται «πίσω από τη σκηνή» από ειδικούς και επαγγελματίες. Παράλληλα οι ποινές έπαψαν να είναι σωματικές και βίαιες («βάρβαρες»), η θανατική καταδίκη σταδιακά καταργήθηκε σε μεγάλο τμήμα του δυτικού κόσμου και αντικαταστάθηκαν από το θεσμό της φυλάκισης.¹⁸² Νεότερα επίσης, προτάγματα για την αντιμετώπιση του δράστη κατέλαβαν κυρίαρχη θέση, όπως η αναμόρφωση και η επανένταξη, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με την εξόντωσή του μέσω των βασανιστηρίων και της θανάτωσης του.¹⁸³

¹⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 165.

¹⁸⁰ Fontaine, S. (1978) "The civilizing process revisited: interview with Norbert Elias", *Theory and Society*, Vol. 5(2):243-253, σ. 251.

¹⁸¹ Garland, D. (2006) "Concepts of culture in the sociology of punishment", *Theoretical Criminology*, Vol. 10(4):419-447, σ. 420.

¹⁸² Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 224.

¹⁸³ Pratt, J. (2002) *Punishment and civilization: penal tolerance and intolerance in modern society*, Sage, London, σ. 2.

Σύμφωνα με τον J.Pratt αυτή η «δέσμευση» της Δύσης μπορεί να είναι πολιτισμένη και να δρα πολιτισμένα, οδήγησε, όμως, τη σύγχρονη κοινωνία, αναφορικά με την τιμωρία, στην εμφάνιση «απολίτιστων» μορφών τιμώρησης¹⁸⁴ με αποτέλεσμα το ερώτημα που προκύπτει να αφορά όχι το «πώς η κοινωνία γίνεται περισσότερο ή λιγότερο πολιτισμένη [...] αλλά το πώς η τιμωρία παίρνει μια μορφή, η οποία προσδιορίζεται ως «πολιτισμένη» και ποιες είναι οι συνέπειες από αυτό τον προσδιορισμό».¹⁸⁵

Η απουσία των σωματικών ποινών, η αόρατη προς το κοινό τιμωρητική μηχανή, η δέσμευση για την καλύτερευση των ποινών, η αποστειρωμένη επίσημη γλώσσα της τιμωρίας, πέραν από οποιονδήποτε συναισθηματισμό συνιστούν το πλαίσιο που χαρακτήρισε κυρίως το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα αναφορικά με την οργάνωση της τιμωρίας.¹⁸⁶ Σε αντίθεση τις τελευταίες δεκαετίες διαπιστώνεται μια διαδικασία «αποπολιτισμού» (decivilizing)¹⁸⁷ με κύρια χαρακτηριστικά της την αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού και τη συνεχή υποβάθμιση των συνθηκών κράτησης, παράλληλα με τη συναισθηματικά φορτισμένη κοινωνική ανησυχία των πολιτών για το έγκλημα και την αυστηροποίηση των στάσεων τους απέναντι σε αυτό.¹⁸⁸ Ωστόσο, «η διαδικασία του πολιτισμού και η διαδικασία του «απο-πολιτισμού» μπορούν να συμβαίνουν ταυτόχρονα στην ίδια κοινωνία και όχι μόνο στις ίδιες ή διαφορετικές κοινωνίες σε διαφορετικές χρονικές στιγμές»¹⁸⁹. Συνεπώς, η αμφιθυμία της κοινωνικής αντίδρασης, ειδικότερα στον αγγλοσαξονικό χώρο, συνιστά ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της πολιτισμικής προσέγγισης της τιμωρίας και η διαδικασία του πολιτισμού «δεν εγγυάται ότι τα αποτελέσματά της θα είναι πολιτισμένα».¹⁹⁰

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 3.

¹⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 13.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 145.

¹⁸⁷ Ο N.Elias θεωρεί ότι η διαδικασία του πολιτισμού μπορεί ανά πάσα στιγμή να ανακοπεί από διάφορους παράγοντες, όπως πόλεμοι, κοινωνικές καταστροφές, οικονομική κατάρρευση κ.ά. Τότε λαμβάνει χώρα η διαδικασία του «αποπολιτισμού» (decivilization), βλ. και Pratt, J. (2005) “Elias, punishment and decivilization”, στο Pratt, J., Brown, D. et al. (eds) *The new punitiveness*, ό.π., σ. 259.

¹⁸⁸ Pratt, J. (2002) *Punishment and civilization*, ό.π., σ. 156-163.

¹⁸⁹ Pratt, J. (2005) “Elias, punishment and decivilization”, ό.π., σ. 260. Για παράδειγμα στις σύγχρονες κοινωνίες της Δύσης συνυπάρχουν τάσεις, όπως η αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού, η αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου, η απαγόρευση κυκλοφορίας των ανηλίκων μετά από μια ορισμένη ώρα (curfews), ειδικές φυλακές τύπου “boot camp” παράλληλα με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, την αποποινικοποίηση και την απεγκληματοποίηση, την αύξηση της επιβολής προστίμου.

¹⁹⁰ Στο ίδιο.

4.5. Κοινωνικός θεσμός – D. Garland

Ο *D. Garland*¹⁹¹ υποστηρίζει ότι το να επιχειρείται η θεωρητική θεμελίωση της χρησιμότητας της τιμωρίας μέσω των θετικών αποτελεσμάτων της ή μέσω των πολιτικών στόχων που επιτυγχάνει, συνιστά καταγραφή ενός μόνο τμήματος της δυναμικής της. Παράλληλα, άλλες μη ωφελιμιστικές και πολλές φορές ανορθολογικές και μη εργαλειακές δυνάμεις ενυπάρχουν στην τιμωρία. Στο σημείο αυτό η θεωρητική προσέγγιση του Durkheim περί τιμωρίας καλύπτει το ερμηνευτικό κενό αφού αναλύει την τιμωρία ως συναισθηματική αντίδραση απέναντι στην παραβίαση των κυρίαρχων κοινωνικών αξιών μέσα από την οποία ενισχύεται και εκφράζεται η συλλογική συνείδηση. Με αυτό τον τρόπο, μεταξύ του κράτους και της τιμωρίας παρεμβάλλεται ένας τρίτος παράγοντας, τα άτομα μέλη της κοινωνίας, ως δυναμικά στοιχεία στη διαμόρφωση της τιμωρίας. Η τιμωρία έτσι συνιστά ένα θεσμό μέσα από τον οποίο εκφράζονται οι κοινωνικές αξίες και απελευθερώνεται ψυχική ενέργεια,¹⁹² έστω κι αν αυτό μπορεί να οδηγήσει, αναλόγως κάθε φορά του κοινωνικού πλαισίου, σε έλλειψη ανοχής ή ακόμα και σε κοινωνική βία.¹⁹³ Δεν εξαντλούνται, επομένως, το νόημα και η ωφέλεια της τιμωρίας μόνο στην επιβολή του νόμου και της τάξης, αλλά έχουν κοινωνικές συνέπειες και συμβολική σημασία που αφορούν το σύνολο της κοινωνίας, τις κοινωνικές σχέσεις, την κοινωνική αλληλεγγύη και την κοινωνική ευαισθησία.¹⁹⁴

Σύμφωνα με τον Garland το κοινωνικό νόημα της τιμωρίας δεν έχει κατανοηθεί επαρκώς και αυτό που χρειάζεται είναι μια περιγραφική εισαγωγή η οποία να αφορά τα κοινωνικά θεμέλια της τιμωρίας, τις πιο χαρακτηριστικές σύγχρονες μορφές και την κοινωνική της σημασία.¹⁹⁵ Ο Garland ορίζοντας την κουλτούρα με βάση τις κοινωνικές αξίες, το κοινωνικό νόημα, το συναίσθημα, *conception* και τις ευαισθησίες (*sensibilities*), θεωρεί ότι η τιμωρία, όπως και κάθε άλλος κοινωνικός θεσμός διαμορφώνεται από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο αλλά επίσης παράγει τα δικά της νοήματα, αξίες, ευαισθησίες, μέσα από το σύνολο όλων των πρακτικών της ανεξαιρέτως, τα οποία συνεισφέρουν με σημαντικό τρόπο στην διαμόρφωση της κυρίαρχης κουλτούρας.¹⁹⁶

Αποτελεί συνεπώς παράγοντα πολιτισμικής παραγωγής και κοινωνικής σημασίας (*social signification*). Λειτουργεί, από τη μια πλευρά, ως ένας ρυθμιστής των κοινωνικών

¹⁹¹ Garland, D. (1990β) "Frameworks of inquiry in the sociology of punishment", ό.π., σ. 8.

¹⁹² Στο ίδιο.

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 9.

¹⁹⁴ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", ό.π., σ. 115-165 και 118.

¹⁹⁵ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 9.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 249.

συμπεριφορών και, από την άλλη, μεταφέρει κοινωνικά και συμβολικά νοήματα «όχι μόνο για το έγκλημα και την τιμωρία αλλά επίσης για τη δύναμη, την εξουσία, τη νομιμότητα, την κανονικότητα, την ηθική, την ατομικότητα, τις κοινωνικές σχέσεις και άλλα σχετικά θέματα».¹⁹⁷

Το «ακροατήριο» της τιμωρίας, συνεχίζει ο Garland, δεν είναι μόνο οι δράστες αλλά και οι ειδικοί που ασχολούνται με την οργάνωση και την άσκηση της τιμωρίας καθώς και οι πολίτες εν γένει.¹⁹⁸ Το κοινωνικό και πολιτισμικό μήνυμα που μεταφέρεται στο «ακροατήριο» συνδέεται με α. την κοινωνική εξουσία, β. το μεμονωμένο υποκείμενο, και γ. τις κοινωνικές σχέσεις ως εξής:¹⁹⁹

α. Η σύγχρονη κοινωνική αναπαράσταση και το νόημά της που προάγει η τιμωρία σε σχέση με την *κοινωνική εξουσία* αφορά ένα κράτος που φροντίζει τους πολίτες του, φροντίζει για την καλύτερευση της κοινωνικής ζωής και έχει την ευθύνη για την κανονικοποίηση της ατομικής και κοινωνικής συμπεριφοράς.

β. Σε σχέση με το *μεμονωμένο άτομο*, η τιμωρία λειτουργεί ως ο «εξουσιαστικός Άλλος», συμβάλλοντας στον ορισμό και την κατανόηση τόσο των άλλων όσο και των εαυτών μας. Ανάμεσα στους υπόλοιπους θεσμούς, σύμβολα, κατηγορίες και πρακτικές που μαθαίνουν, επιβάλλουν, «εκπολιτίζουν», σύμφωνα με συγκεκριμένους τρόπους το να μετάσχει κανείς στην κοινωνία, η τιμωρία συμβάλει κι εκείνη θέτοντας σε εφαρμογή τα δικά της μέσα γι' αυτό το σκοπό.

γ. Αναφορικά με τις *κοινωνικές σχέσεις* οι ποινικές πρακτικές θέτουν τα νόμιμα όρια των ανεκτών συμπεριφορών και αποδίδουν νόημα και εννοιολόγηση στους δεσμούς που συνδέουν τα άτομα τόσο μεταξύ τους όσο και με τους βασικούς κοινωνικούς θεσμούς.

Εν κατακλείδι, ο Garland θεωρεί ότι η τιμωρία αποτελεί κοινωνικό θεσμό και αυτή η προσέγγιση συνιστά από μόνη της ένα διαφορετικό τρόπο να σκεφτεί και να προσεγγίσει κανείς την τιμωρία. Η έννοια του κοινωνικού θεσμού σημαίνει ότι «*ρυθμίζεται από ένα σύνολο ιστορικών και κοινωνικών δυνάμεων, ότι έχει ένα δικό της θεσμικό πλαίσιο και ένα σύνολο ρυθμιστικών και σημαινόντων πρακτικών, οι οποίες παράγουν μια σειρά ποινικών και κοινωνικών επιδράσεων*».²⁰⁰ Έτσι αναδεικνύονται η πολλαπλότητα του νοήματός της, η πολλαπλότητα των προσδιοριστικών της παραγόντων, η πολλαπλότητα

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 252.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 260-265.

¹⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 265-273.

²⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 284.

των επιδράσεων της. Επιπλέον, προσεγγίζοντας την τιμωρία ως κοινωνικό θεσμό πληθαίνουν τα κριτήρια με τα οποία αποτιμάται και αλλάζουν οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες απέναντί της. Παύει δηλαδή να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά η τιμωρία ως ένα μέσο για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών: *«Η συνειδητοποίηση της ευρύτερης ποινικής σημασίας καθιστά ευκολότερο το να υποστηριχτεί ότι η αναζήτηση αξιών, όπως η δικαιοσύνη, η ανοχή, η ευπρέπεια (decency), η ανθρωπιά, η ευγένεια πρέπει να αποτελεί τμήμα της αυτοσυνείδησης κάθε ποινικού θεσμού- μια εγγενή και θεμελιακή άποψη του ρόλου του- και όχι εκτροπή από τους «πραγματικούς» σκοπούς ή ένα εμπόδιο στην ικανότητά του να είναι αποτελεσματικός».*²⁰¹

Οι αναλύσεις της τιμωρίας υπό το πρίσμα του κοινωνικού θεσμού, θα πρέπει να εξερευνήσουν τις σχέσεις και τις τάσεις μεταξύ των διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, όπως για παράδειγμα αυτών που τονίζουν τη συμβολή της στον κοινωνικό έλεγχο και αυτών που εστιάζουν στη συναισθηματική αντίδραση. Η σύλληψη της τιμωρίας μέσα από αυτό το μεθοδολογικό πλαίσιο παραμένει σημαντική και ανακατανέμει τη θεωρητική συμβολή των εκάστοτε προσεγγίσεων, προτείνοντας να ερευνηθεί πώς οι διαφορετικές ερμηνείες μπορούν να συνδεθούν μεταξύ τους.

Ωστόσο, καταλήγει ο Garland, *«παρά τα αιτήματα των ενθουσιωδών αναμορφωτών, τα ενδιαφέροντα του κράτους, της κοινωνίας, του θύματος και του δράστη δεν μπορούν ποτέ να «εναρμονιστούν» είτε με την αναμόρφωση είτε με ο,τιδήποτε άλλο. Η επιβολή της τιμωρίας από το κράτος στους πολίτες του ενέχει το χαρακτήρα εμφυλίου πολέμου σε μινιατούρα - απεικονίζει μια κοινωνία δεσμευμένη σε αγώνα με τον εαυτό της. Και αν και αυτό είναι ίσως μερικές φορές απαραίτητο, δεν είναι ποτέ τίποτε άλλο από ένα απαραίτητο κακό».*²⁰² Από την άλλη πλευρά, *«η τιμωρία είναι προδιαγεγραμμένο να μην «επιτυγχάνει» ποτέ σε σημαντικό βαθμό, διότι οι συνθήκες που περισσότερο συμβάλλουν στη συμμόρφωση -ή προωθούν το έγκλημα και την παρέκκλιση- βρίσκονται έξω από τις αρμοδιότητες των ποινικών θεσμών».*²⁰³

Παράλληλα με τις προαναφερθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις της έννοιας της τιμωρίας, οι σύγχρονες αναλύσεις ενσωματώνουν δύο βασικά στοιχεία:

²⁰¹ Στο ίδιο, σ. 292.

²⁰² Στο ίδιο, σ. 292.

²⁰³ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives", ό.π. σ. 158.

α. Την εμπειρία του εγκλήματος και συγκεκριμένα των υψηλών τάσεων της εγκληματικότητας των σύγχρονων κοινωνιών ως κανονικό κοινωνικό γεγονός. Ο Garland καταθέτει τη σύνθετη διάσταση της εμπειρίας αυτής, ονομάζοντάς την «σύμπλεγμα εγκλήματος» (*crime complex*)²⁰⁴ που τις ιδιαίτερες στάσεις, απόψεις και συμπεριφορές που διαμορφώνονται από την εμπειρία (άμεση ή έμμεση) της υψηλής εγκληματικότητας των σύγχρονων κοινωνιών καθώς και του τρόπου σκέψης και των νέων συναισθημάτων που αναπτύσσονται γύρω από το έγκλημα και την ανασφάλεια. Αν και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες οι δείκτες εγκληματικότητας είναι συγκριτικά χαμηλοί, όπως για παράδειγμα στην Ελλάδα, ωστόσο, καταγράφονται και κυρίως προσλαμβάνονται ως υψηλότεροι σε σχέση με το απώτερο παρελθόν, δημιουργώντας διάχυτο φόβο του εγκλήματος,²⁰⁵ φοβικές πολιτισμικές αναπαραστάσεις και προβολές μέσω των Μ.Μ.Ε και, τέλος, πολιτική εκμετάλλευση του εγκλήματος προς όφελος κυρίως των εκάστοτε πολιτικών και εκλογικών στόχων.

β. Την αυστηροποίηση των κοινωνικών αντιδράσεων, η οποία συνδέεται έντονα με την έννοια της τιμωρητικότητας, όπως αυτή εκφράζεται κυρίως μέσα από την αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου και τη συνεχή αύξηση του σωφρονιστικού πληθυσμού. (Αυστηροποίηση, η οποία συνδέεται με την αδυναμία του κράτους να ελέγξει επαρκώς το έγκλημα και να παράσχει ασφάλεια στους πολίτες του).²⁰⁶

Θα πρέπει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά εκφράζουν τις σύγχρονες κοινωνίες στο μακροεπίπεδο, καθώς όταν συγκεκριμενοποιήσει κανείς τις χώρες στις οποίες αναφέρονται, παρουσιάζονται αρκετές διαφοροποιήσεις και καταγράφονται παράλληλα και μη τιμωρητικές δράσεις.²⁰⁷ Γι' αυτό το λόγο, έχουν καταγραφεί πολλές αντιρρήσεις σχετικά με την αποτίμηση της κοινωνικής αντίδρασης ως τιμωρητικής και αυστηρής εν γένει.²⁰⁸ Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έκδηλο στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς παρατηρείται ταυτόχρονα να χαράσσονται προγράμματα και να ασκούνται πολιτικές που αφορούν τόσο τιμωρητικές κατευθύνσεις, όσο και

²⁰⁴ Βλ. Garland, D. (2000) 'The culture of high crime societies', *British Journal of Criminology*, Vol. 40(3):347-375, σ. 365 και του ΙΔΙΟΥ: (2001) *The culture of control*, Oxford University Press, Oxford, σ. 163-165.

²⁰⁵ Βλ. αντί άλλων βιβλιογραφία Ζαραφονίτου, Χρ., όπως παρατίθεται στο Κεφ.1 και τη σχετική με το φόβο του εγκλήματος, ειδ. Ζαραφονίτου, Ch. (2009γ) "Criminal victimisation in Greece and the fear of crime: a 'paradox' for interpretation", *International Review of Victimology*, vol. 16(3):277-300.

²⁰⁶ Garland, D. (1996) "The limits of the sovereign state", *British Journal of Criminology*, Vol. 36(4):445-471, σ. 460.

²⁰⁷ O'Donnell, I. (2004) "Interpreting penal change: a research note", *Criminal Justice*, Vol.4(2):199-206.

²⁰⁸ Matthews, R. (2005) "The myth of punitiveness", ό.π.

εναλλακτικές, όπως π.χ. η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ωστόσο, κάποιες τάσεις αν και φαίνεται να κυριαρχούν, βρίσκονται πάντα σε συμπληρωματική θέση με άλλες, συνιστώντας όλες μαζί το πλέγμα του επίσημου, ανεπίσημου, ιδιωτικού και δημόσιου κοινωνικού ελέγχου.

Κεφάλαιο 3

Θεωρητική προσέγγιση της τιμωρητικότητας του κοινού

1. Εισαγωγικά

Οι στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα είναι πολυεπίπεδες και πολυδιάστατες και διαμορφώνονται από ένα πλήθος παραγόντων που εντοπίζονται τόσο στο μακροεπίπεδο της κοινωνίας όσο και στο μικροεπίπεδο αυτής.

Η θεωρητική τους προσέγγιση μπορεί να διακριθεί σε δύο σημαντικές κατευθύνσεις: την εργαλειακή (*instrumental*) και τη συμβολική (*symbolic, expressive, relational*).

Η κάθε μία από τις προσεγγίσεις αυτές, προσπαθώντας να κατανοήσει και να ερμηνεύσει την τιμωρητικότητα του κοινού, εστιάζει σε συγκεκριμένους παράγοντες διαμόρφωσής της. Η εργαλειακή επικεντρώνεται στους παράγοντες που σχετίζονται άμεσα με το έγκλημα (ενδο-εγκληματικούς) και η συμβολική σε εξω-εγκληματικούς παράγοντες που συνδέονται με τα άλλα κοινωνικά θέματα και ευρύτερες κοινωνικές στάσεις.

Η διάκριση της τιμωρητικότητας του κοινού σε εργαλειακή και συμβολική επιχειρείται κυρίως για λόγους μεθοδολογικούς. Η διχοτομική αναλυτική προσέγγιση μεταξύ εργαλειακής και συμβολικής θεώρησης απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, διαφορετικά δύναται να εξαχθούν παραπλανητικά συμπεράσματα σχετικά με την ερμηνεία της τιμωρητικότητας του κοινού. Στην κοινωνική πραγματικότητα ο απόλυτος μεταξύ τους διαχωρισμός καθίσταται ανέφικτος, καθώς κάθε μία από τις δύο προσεγγίσεις αλληλεπιδρά και εμπεριέχεται στην άλλη. Εξάλλου, συμβολικοί όσο και εργαλειακοί λόγοι συμβάλλουν στη διαμόρφωση, όχι μόνο των στάσεων του κοινού αλλά και γενικότερα στην οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής. Εκτός, δηλαδή, από τους άμεσους «εργαλειακούς» σκοπούς της γενικής ή της ειδικής πρόληψης υπάρχουν ταυτόχρονα κι άλλες συμβολικές διαστάσεις σε κάθε μέτρο της αντεγκληματικής πολιτικής, με πιο «κλασικές» τη συμβολική λειτουργία του ποινικού νόμου και της ποινής.²⁰⁹

²⁰⁹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 21 και σ. 63.

Σύμφωνα με τον D.Garland κάθε κοινωνική δράση περιλαμβάνει και τις δύο προσεγγίσεις, την εργαλειακή και τη συμβολική, και ίσως είναι καλύτερο, αναλυτικά και μεθοδολογικά, να τονιστεί εξ αρχής η μεταξύ τους ισορροπία και η δυναμική τους αλληλόδραση.²¹⁰ Πολύ περισσότερο δε κάθε μία από τις προσεγγίσεις, θα πρέπει να κατανοείται μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο και στις ιστορικές συνθήκες από τις οποίες αναδύονται τα σύμβολα και τα οποία διαμορφώνονται και διαμεσολαβούνται από τα δρώντα υποκείμενα.²¹¹ Συνεπώς, οι προσεγγίσεις που ακολουθούν δεν είναι στη βάση τους αλληλοαποκλειόμενες αλλά συμπληρωματικές. Η επιμέρους βαρύτητά τους στην τελική διαμόρφωση του φαινομένου της άτυπης τιμωρητικότητας, όπως ορίζεται στην προκείμενη μελέτη, θα προκύψει από την εμπειρική διερεύνησή τους.

Παράλληλα με την εργαλειακή και τη συμβολική θεώρηση, στα κεφάλαια που ακολουθούν εξετάζονται η θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης» (attribution theory) αναφορικά με τους παράγοντες που αποδίδουν οι ερωτώμενοι στην εγκληματογένεση καθώς και η προσέγγιση που αφορά την πρόσληψη σχετικά με την κοινωνική ταυτότητα του δράστη και της δυνατότητάς του να «λυτρωθεί» κοινωνικά (redemption theory) έννοιες που αναλύονται στη συνέχεια του κεφαλαίου. Τέλος, μελετάται ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου, ο οποίος σύμφωνα με την ελληνική²¹² και διεθνή βιβλιογραφία, συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με την τιμωρητικότητα του κοινού.

2. Εργαλειακή θεώρηση υπό το πρίσμα της εγκληματικότητας

Η εργαλειακή (instrumental) θεώρηση επιχειρεί να συνδέσει άμεσα τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα με τα προβλήματα που προκύπτουν από το έγκλημα αυτό καθ'εαυτό, όπως οι *υψηλές τάσεις της εγκληματικότητας, η πρόσληψη περί αύξησής τους, η θυματοποίηση, η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα.*

Η εργαλειακή θεώρηση αναφέρεται κυρίως στο λογικό συμπέρασμα πως οι στάσεις του κοινού απέναντι στο έγκλημα σχετίζονται με την ένταση του εγκλήματος²¹³ που

²¹⁰ Garland, D. (2007) "Rethinking the symbolic-instrumental distinction: meanings and motives in American capital punishment", στο Brannigan, A., Pavlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life: essays in honour of W.G. Carson*, Routledge – Cavendish, σ. 110-130:130.

²¹¹ Στο ίδιο.

²¹² Βλ. βιβλιογραφία Ζαραφονίτου Χρ., όπως παρατίθεται στο τέλος της μελέτης και ειδικότερα Ζαραφονίτου, Ch. (2011γ) "Punitiveness, fear of crime and social views", ό.π., σ. 269-294.

²¹³ Σχετικά με τα ζητήματα που αφορούν την εκτίμηση της εγκληματικότητας βλ. ενδεικτικά: Φαρσεδάκης,, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., Αλεξιάδης, Σ. (1973) *Το φαινόμενο της εγκληματικότητας: προβλήματα και προοπτικά*, Δημοσιεύματα Εταιρίας Προστασίας Αποφυλακισμένων

εμφανίζεται στην περιοχή τους.²¹⁴ Επομένως, η εγκληματικότητα ως έννοια καθ' εαυτή, αφ' ενός μέσα από την αστυνομική στατιστική όπως καταγράφεται σε κάθε περιοχή, αφετέρου μέσα από την υποκειμενική πρόσληψή της, αποκτά καιρική σημασία στο πλαίσιο της εν λόγω θεώρησης, καθώς διατρέχει, δια των συνεπειών της, σε αντικειμενικό και υποκειμενικό επίπεδο, τις άλλες έννοιες που αναφέρονται στο παρόν υποκεφάλαιο, όπως, για παράδειγμα, η θυματοποίηση, ο φόβος του εγκλήματος, η εγκληματικότητα ως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα.

Η εγκληματικότητα ορίζεται ως «το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράττονται σε ένα δεδομένο χρονικό διάστημα και τόπο» και η μελέτη της «θέτει πολλά ερωτήματα, ως προς το ύψος της, τις διακυμάνσεις της, τη σύνθεσή της, την αιτιολογία της, την πρόβλεψη της εξέλιξής της».²¹⁵ Στερείται «ατομικού» χαρακτήρα και συνιστά στατιστικό μέγεθος.²¹⁶ Από την άλλη πλευρά, το έγκλημα καθ' εαυτό, ως ένα εκ των στοιχείων του εγκληματικού φαινομένου²¹⁷ «δεν είναι αυτονόητο»²¹⁸ αφ' ενός από ιστορική και συγκριτική άποψη στο χρόνο και στον τόπο, αφ' ετέρου βάσει της διάκρισης μεταξύ νομικού και πραγματικού εγκλήματος.²¹⁹

Η εκτίμηση της εγκληματικότητας ενέχει έντονο προβληματισμό. Κατ' αρχήν, η αστυνομική στατιστική, όπως και το σύνολο των εγκληματολογικών στατιστικών, διακρίνονται από ανακρίβεια, οφειλόμενη κυρίως στο σκοτεινό αριθμό εγκληματικότητας «που αποτελεί τη διαφορά μεταξύ πραγματικής και εμφανούς εγκληματικότητας»²²⁰ και ως εκ τούτου το δείγμα που διαθέτει η επιστήμη δεν είναι αντιπροσωπευτικό. Η συνθήκη αυτή, εξάλλου συνιστά και «ειδικό μεθοδολογικό εμπόδιο» στην Εγκληματολογία που δεν αντιμετωπίζουν οι άλλες κοινωνικές

Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη και Πανούσης, Ι. (2008) *Καθ' υπερβολήν: χρήσεις και καταχρήσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 49-78.

²¹⁴ Βλ. και Sutton, M., Tseloni, A. (2011) "Area crime and fear of crime levels: has analysis of British Crime Survey diluted crime concentration and homogenized risk?", Zarafonitou Ch. (guest ed.) *Fear of crime: a comparative approach in the European context*, special issue, *Criminology*, October 2011, σ. 32-39.

²¹⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 40.

²¹⁶ Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 94.

²¹⁷ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ.23-39.

²¹⁸ Cusson, M. (2002) [1998] *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 27.

²¹⁹ Βλ. Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π, σ. 33-43.

²²⁰ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 153. Για την αντιμετώπιση του ζητήματος νέες τεχνικές, όπως οι έρευνες αυτοεξομολόγησης, οι έρευνες θυματοποίησης, έρευνες για το κόστος του εγκλήματος, συγκριτικές και ιστορικές έρευνες, επιχειρούν να αποτυπώσουν την εγκληματικότητα και να υπερκεράσουν τα προβλήματα των εγκληματολογικών στατιστικών, στο ίδιο, σ. 155-157.

επιστήμες.²²¹ Όμοια προβλήματα παρουσιάζει και η γεωγραφική σκιαγράφηση της εγκληματικότητας.

Η μελέτη της εγκληματικότητας απασχόλησε από πολύ νωρίς την επιστήμη της Εγκληματολογίας. Η γαλλο-βελγική χαρτογραφική σχολή (A.Quételet και A.M.Guerry), σηματοδότησε την πρώτη προσπάθεια συστηματικής μελέτης της εγκληματολογικής στατιστικής και ανάπτυξης της μεθόδου της γεωγραφικής χαρτογράφησης, προκειμένου να αποτυπωθεί η εγκληματικότητα κατά γεωγραφική περιοχή.²²² Στόχος αποτέλεσε η διερεύνηση συσχετίσεων της εγκληματικότητας στο χώρο και τον χρόνο, αφ' ενός με το φυσικό περιβάλλον, αφ' ετέρου με κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και δημογραφικές μεταβλητές.

Κατόπιν, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, αναπτύχθηκε από τη Σχολή του Σικάγο²²³ και συγκεκριμένα από τους C.Shaw & H.McKay, η οικολογική προσέγγιση της αστυακής χαρτογράφησης της εγκληματικότητας, η οποία αποτύπωσε την εγκληματικότητα, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική, σε διάφορες ζώνες της πόλης και διαπιστώθηκε, μεταξύ άλλων, ότι η παραβατικότητα συγκεντρωνόταν στο εσωτερικό της πόλης που χαρακτηριζόταν από χαμηλά ενοίκια και περιβαλλοντική υποβάθμιση.²²⁴ Στη συνέχεια, έλαβαν χώρα πλείστες διεθνείς και ευρωπαϊκές μελέτες αποτύπωσης της εγκληματικότητας στο γεωγραφικό χώρο, οι οποίες συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της περιβαλλοντικής Εγκληματολογίας.²²⁵ Στην Ελλάδα, η εγκληματικότητα στο αστυακό πλαίσιο έχει μελετηθεί από την Καθηγήτρια Χ.Ζαραφονίτου.²²⁶

²²¹ Farsedakis, J. (2003) "For the advancement of Criminology. Prerequisites and demands", στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 357-366:362.

²²² Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 86-87, Ζαραφονίτου, Χρ. (2004α²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 35 & 54-56.

²²³ Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 99-100, Χάιδου, Α. (1996) *Θεωρητική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 132-144, Τάτσης, Ν.Χ., Θανοπούλου, Μ. (επιμ.) (2009) *Η κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγο: οι απαρχές μιας ερευνητικής παράδοσης*, Παπαζήση, Αθήνα, Φουστέρης, Ε. (1996) «Περιβάλλον και εγκληματογένεση: η οικολογική προσέγγιση της εγκληματικότητας από τη Σχολή του Σικάγο», στο Ζαραφονίτου, Χρ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, Τετράδια Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 77-83.

²²⁴ Maguire, M. (ed.) (2003) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham, σ. 7-8.

²²⁵ Bottoms, A.E., Wiles, P. (2002) "Environmental Criminology", στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds) (2002) *Oxford handbook of Criminology*, Oxford University Press, New York, σ. 620-656.

²²⁶ Βλ. Ζαραφονίτου, Ch. (1989) *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de doctorat, Université Paris II, «Τα εγκλήματα βίας στο κατ' εξοχήν αστικοποιημένο

Η τεχνολογική εξέλιξη, από την άλλη πλευρά, έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη εξελιγμένων Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (Geographic Information Systems-GIS) ικανών να αποτυπώσουν με υψηλή ακρίβεια τη γεωγραφική κατανομή του εγκλήματος, συνδυάζοντας παράλληλα και άλλες πληροφορίες, και να συνεισφέρουν σε υψηλού επιπέδου τεχνικές αναλύσεις σχετικά με την εγκληματικότητα στο χώρο και το χρόνο.²²⁷

Γενικότερα, η μελέτη της εγκληματικότητας χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος της «οικολογικής πλάνης» (ecological fallacy),²²⁸ η οποία μπορεί να οδηγήσει σε ακατάλληλα συμπεράσματα, χρησιμοποιώντας δεδομένα από ένα επίπεδο ανάλυσης σε ένα άλλο.²²⁹ Επιπροσθέτως, η γεωγραφική εγκληματολογική ανάλυση, σύμφωνα με τους Brantingham & Brantingham, είναι απαραίτητο να λαμβάνει υπόψη της την αστεακή μορφή του τόπου υπό εξέταση και να μελετά το έγκλημα σε σχέση με ό,τι συμβαίνει στην περιοχή,²³⁰ καθώς η εγκληματικότητα εμφανίζεται μέσα σε ένα δυναμικό πλαίσιο που διαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες, όπως ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός, η χρήση της γης, οι οικονομικές και εμπορικές συνιστώσες της περιοχής, το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο των κατοίκων και όσων εργάζονται στην περιοχή, καθώς και τη θέση που κατέχει η περιοχή μέσα στη γενικότερη ιεραρχία των πόλεων.²³¹ Συνεπώς, δεν δύναται να αποκοπεί από την περιοχή μέσα στην οποία συμβαίνει ούτε να μελετηθεί ανεξάρτητα από αυτήν.

Επιπροσθέτως, η εγκληματικότητα παρουσιάζει μεταβλητότητα και δεν κατανέμεται ομοιόμορφα όχι μόνο από περιοχή σε περιοχή αλλά και στο εσωτερικό τους.²³² Ωστόσο, οι κάτοικοι της κάθε περιοχής, παρά τα αντικειμενικά της χαρακτηριστικά, έχουν διαφορετική πρόσληψη αυτής, λόγω των διαφορετικών κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών τους, του τρόπου ζωής τους, των προηγούμενων εμπειριών τους κ.ά.· υπάρχει δηλαδή ένας «μοναδικός υποκειμενικός χώρος» για κάθε άτομο που έστω κι «αν

περιβάλλον της Αθήνας», *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Μάρτιος 1989, σ. 144-147, «La violence en milieu urbain. Athènes: un cas concret», *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, no 1, 1994, σ. 29-44.

²²⁷McLaughlin, E. (2006) "Geographies of crime", στο McLaughlin, E., Muncie, J. (eds) *The Sage dictionary of Criminology*, Sage, London, σ. 185-186.

²²⁸ Βλ. Robinson, W.T. (1950) "Ecological correlations and the behavior of individuals", *American Sociological Review*, Vol.15:351-357.

²²⁹ Brantingham, P., Brantingham, P. (1984) *Patterns in crime*, Macmillan, London, σ. 224 & 228-231.

²³⁰ Στο ίδιο, σ. 249.

²³¹ Wortley, R., Mazerolle, L. (eds) (2008) *Environmental Criminology and crime analysis*, Willan Publishing, Devon, σ. 87.

²³² Brantingham, P., Brantingham, P. (1984) *Patterns in crime*, ό.π., σ. 332.

τείνει να είναι παρόμοιος για άτομα σε παρόμοιες περιστάσεις δεν είναι ποτέ πανομοιότυπος». ²³³

Ο G.Larfee, ²³⁴ επιχειρηματολογώντας κυρίως απέναντι στους F. Zimring, E.Hawkins & S. Kamin ²³⁵ σχετικά με τη βασική τους τοποθέτηση ότι η υποχώρηση της επιρροής των νομοθετών και η μετατόπιση της εξουσίας σε διαδικασίες, όπως, για παράδειγμα, το δημοψήφισμα, δύναται να έχουν ως αποτέλεσμα την αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής, με κύριο παράδειγμα το νόμο για τα «τρία χτυπήματα» (three strikes), εισάγει τη διάσταση των υψηλών τάσεων εγκληματικότητας ως παράγοντα διαμόρφωσης των στάσεων των πολιτών και της αντεγκληματικής πολιτικής κατ' επέκταση. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι είναι η ανοδική πορεία των τάσεων εγκληματικότητας και, ειδικά της βίαιης, που αυξάνει τις απαιτήσεις των πολιτών για αυστηρότερη αντιμετώπιση του εγκλήματος. Ο Larfee υποστηρίζει ότι «χωρίς τους υψηλούς δείκτες εγκληματικότητας ως εξήγηση, φαίνεται ότι το κοινό που ψήφισε υπέρ του νόμου των τριών χτυπημάτων ήταν κυρίως παράλογο κι εκδικητικό». ²³⁶ Οι υψηλοί δείκτες εγκληματικότητας και η ανησυχία των πολιτών σχετικά με το έγκλημα λειτουργούν ως διαμορφωτικοί παράγοντες της τιμωρητικότητάς τους. Ως αποτέλεσμα θεωρεί ότι οι πτωτικές τάσεις της εγκληματικότητας, θα ακολουθηθούν σύντομα από τη μείωση των άτυπων τιμωρητικών αντιδράσεων. Για τον Larfee «το έγκλημα είναι μέρος του προβλήματος». Ωστόσο, μεταξύ των δεικτών εγκληματικότητας και της πρόσληψής τους από τους πολίτες τις περισσότερες φορές υπάρχει ένα κενό που ονομάζεται 'reassurance gap'. ²³⁷ Ενώ δηλαδή οι δείκτες της εγκληματικότητας παρουσιάζουν μείωση, οι πολίτες, εν αντιθέσει, τείνουν να θεωρούν ότι η εγκληματικότητα αυξάνει. ²³⁸ Το κενό αυτό εξηγείται κυρίως μέσα από τις αβεβαιότητες που προκύπτουν στην «ύστερη νεωτερικότητα», την κοινωνική κατασκευή και χρησιμοποίηση του εγκλήματος μέσα

²³³ Στο ίδιο, σ. 333.

²³⁴ Larfee, G. (2002) "Too much democracy or too much crime? Lessons from California's three strikes law", *Law and Social Inquiry*, Vol. 27(4):875-902.

²³⁵ Βλ. Zimring, F., Hawkins, E., Kamin, S. (2001) *Punishment and democracy: three strikes and you're out in California*, Oxford University Press, New York.

²³⁶ Larfee, G. (2002) "Too much democracy or too much crime? Lessons from California's three strikes law", ό.π.

²³⁷ Hough, M. (2006) "Crime, public attitudes to crime and political responses to crime", *Renewal*, Vol. 14(3):23-29, http://www.accessmylibrary.com:80/coms2/summary_0286-32149983_ITM

²³⁸ Ζαραφονίτου, Χρ. (2006β) «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», ό.π., σ. 1031-1039.

από τα Μ.Μ.Ε. και τους πολιτικούς και, τέλος, από την αταξία και τα είδη αντικοινωνικής συμπεριφοράς που προκαλούν ανασφάλεια.²³⁹

Σύμφωνα με την άποψη του D.Garland στη βάση της εργαλειακής θεώρησης υπάρχει η σχέση κόστους-οφέλους σύμφωνα με την οποία η αυστηροποίηση των απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα συμβάλλει στη μείωσή του, εξυπηρετεί, δηλαδή, ένα σκοπό πολύ σημαντικό.²⁴⁰ Η σύνδεση αυτή στηρίζεται στον ωφελιμισμό, όπως κυρίως διατυπώθηκε από τον *J.Bentham*.²⁴¹ Η αυστηροποίηση των επιβαλλόμενων ποινών και ειδικότερα των στερητικών της ελευθερίας ποινών εκλαμβάνεται ως η αποτελεσματικότερη λύση για την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Επιπροσθέτως, το φιλοσοφικό ρεύμα του πραγματισμού, όπως διατυπώθηκε από τον *J.Dewey*, θεωρείται ότι συνδέεται με την εργαλειακή θεώρηση. Ο Dewey ήταν αυτός που εισήγαγε την έννοια της «εργαλειακής αλήθειας», του «ινστρουμενταλισμού», υποστηρίζοντας ότι οι ιδέες είναι όργανα, εργαλεία και μέσα για να βάλουμε σε τάξη την πραγματικότητα.²⁴² Γι' αυτό η διάκρισή τους δεν στηρίζεται στο αν είναι ψευδείς ή αληθείς, αλλά στο αν είναι αποτελεσματικές ή αναποτελεσματικές.²⁴³ Για τον Dewey ωφέλεια και αλήθεια είναι δύο όψεις της ίδιας πραγματικότητας. Η αυστηρή τιμωρία, επομένως, συνιστά ένα αποτελεσματικό όργανο/μέσο για την αντιμετώπιση των υψηλών τάσεων της εγκληματικότητας.

Ο *J.Blad*, ασκώντας κριτική στις πρακτικές του ποινικού συστήματος, υποστηρίζει ότι ο «ποινικός ινστρουμενταλισμός» (penal instrumentalism) «σημαίνει, πρώτον, το να βλέπει και να χρησιμοποιεί την τιμωρία ως ένα εργαλείο αντεγκληματικής πολιτικής αλλά, δεύτερον, να αγνοεί τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η τιμωρία μπορεί πράγματι να είναι ένα όργανο που επιτυγχάνει συγκεκριμένους σκοπούς, όπως και να αγνοεί τα όρια που επιβάλλονται ως προς τη χρήση της τιμωρίας».²⁴⁴

²³⁹ Hough, M. (2006) "Crime, public attitudes to crime and political responses to crime, ό.π., σ. 23.

²⁴⁰ Garland, D. (1991) "Sociological perspectives on punishment", ό.π., σ. 157.

²⁴¹ Βλ. Κεφ. 2., υποκεφ. 2.: Σκοποί της ποινής.

²⁴² Θεοδωρίδης, Χ. (2004) [1933] *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα, σ. 130-131.

²⁴³ King, P. J. (2004) [2004] *100 Φιλόσοφοι. Η ζωή και το έργο των μεγαλύτερων στοχαστών του κόσμου*, μτφρ. Κατσικερός, Α., Σαββάλας, Αθήνα, σ. 142-143.

²⁴⁴ Blad, J. (2003) "Against penal populism", από την εισήγησή του στο "Building a global alliance for restorative justice and family government", *The Fourth International Conference on Conferencing Circles and Other Restorative Practices*, 28-30 August 2003, Veldhoven, Netherlands, International Institute for Restorative Justice, www.iirp.org/library/n/03_blad.html, σ. 132-133:134.

Άλλοι παράγοντες που συνδέονται με την εργαλειακή θεώρηση είναι η θυματοποίηση και ο φόβος του εγκλήματος. Οι φόβοι και οι ανησυχίες που προκαλούνται από τους παραπάνω παράγοντες θεωρείται ότι υποκινούν αυστηρότερες στάσεις απέναντι στην αντιμετώπιση του εγκλήματος με στόχο τη μείωσή του και τη μείωση των πιθανοτήτων θυματοποίησης κατ' επέκταση. Η εργαλειακή θεώρηση, λόγω της άμεσης θεωρητικής της σύνδεσης με το έγκλημα και την πιθανότητα θυματοποίησης, συνδέεται και με τη 'victimization thesis', (αντικειμενική και φαντασιακή)²⁴⁵ η οποία προσπαθεί να εξηγήσει το φόβο του εγκλήματος μέσα από το ίδιο το έγκλημα.

Ο φόβος του εγκλήματος ταξινομείται από ορισμένες έρευνες²⁴⁶ στο πλαίσιο της εργαλειακής προσέγγισης θεωρώντας πως αφορά ζητήματα που σχετίζονται με εγκληματικούς παράγοντες και το φόβο θυματοποίησης συγκεκριμένα. Ωστόσο, ο φόβος του εγκλήματος δεν σχετίζεται μόνο με το έγκλημα αλλά και με ευρύτερες κοινωνικές ανασφάλειες του ατόμου και των επιμέρους κοινωνικών ομάδων.²⁴⁷

Ο φόβος του εγκλήματος ως έννοια προέρχεται από τις Η.Π.Α. της δεκαετίας του '60, όπου οι δείκτες της εγκληματικότητας, ειδικά στις μεγάλες πόλεις, και οι φυλετικές εξεγέρσεις, άρχισαν να σημειώνουν ιδιαίτερη αύξηση.²⁴⁸

Ο προσδιορισμός δύο, εκ πρώτης άποψης, συναφών εννοιών, του φόβου του εγκλήματος και της ανασφάλειας, έχει διττή διάσταση και διακρίνονται μεταξύ τους ως εξής:²⁴⁹ Ως φόβος του εγκλήματος ορίζεται ως «το συλλογικό άγχος των κατοίκων μιας περιοχής, μιας πόλης ή χώρας, το οποίο προέρχεται από το φόβο πιθανής θυματοποίησης των ίδιων ή κοντινών τους προσώπων από βίαιες εγκληματικές επιθέσεις».²⁵⁰ Από την άλλη πλευρά, η

²⁴⁵ Farrall, S., Gray, E. and Jackson, J. (2007) *Theorizing the fear of crime: the cultural and social significance of insecurities about crime*, Working Paper No. 5, ESRC Grant RES-000-23-1108, σ. 2-3.

²⁴⁶ Βλ. Tyler, T., Boeckmann, R. (1997) "Three strikes and you're out, but why?", *Law and Society Review*, Vol. 31(2):237-266, Tyler, T., Weber, R. (1982) "Support for the death penalty: instrumental response to crime or symbolic attitude?", *Law and Society Review*, Vol. 17(1):21-46, Maruna, K., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties", στο Bottoms, A., Rex S. et al. (eds) *Alternatives to prison: options for an insecure society*, Willan Publishing, Devon, σ. 83-112, Leverentz, A. (2011) "Neighborhood context of attitudes toward crime and reentry", *Punishment & Society*, Vol.13(1):64-92.

²⁴⁷ Βλ. βιβλιογραφία Ζαραφονίτου Χρ. και ειδικότερα *Ο φόβος του εγκλήματος* (2002), ό.π., σ. 35 και αλλού.

²⁴⁸ Zedner, L. (2002), "Victims", στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds) (2002) *Oxford handbook of Criminology*, Oxford, New York, σ. 425.

²⁴⁹ Ζαραφονίτου, Χρ. (2007α) «Όψεις και διαστάσεις του κοινωνικού φαινομένου της ανασφάλειας», στο Ζαραφονίτου, Χρ. (επιμ.) *Ανασφάλεια, αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 35-58:36-37.

²⁵⁰ Léauté, J. (χ.η.) «Criminologie et penologie», *Les cours de droit*, Paris, Cusas, σ. 16, όπως αναφέρεται στο Ζαραφονίτου, Χρ. (2000) «Ο φόβος του εγκλήματος: ερευνητικά πορίσματα και σύγχρονοι προβληματισμοί», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π., Τσαμπαρλή, Δ. κ.ά. (επιμ.), ό.π., σ. 493.

ανασφάλεια συνιστά γενικότερη έννοια που αφορά την πρόσληψη του ατόμου αναφορικά με την έννοια του «ευάλωτου» ή της «ευπάθειας» (vulnerability) και αφορά είτε το ίδιο είτε τους οικείους του, υπό το πρίσμα της εγκληματικότητας ως κοινωνικό πρόβλημα που ενέχει συχνά και συμβολική σημασία.²⁵¹ Συνιστά πλέον κοινωνικό πρόβλημα με ιδιαίτερη πολυπλοκότητα, το οποίο υπερβαίνει το έγκλημα και τις συνέπειες του ως γενεσιουργές αιτίες του και συνδέεται με μεγάλη ποικιλία μεταβλητών, που καταδεικνύουν τη σύνδεσή του με την οργάνωση και τη λειτουργία της ευρύτερης κοινωνίας.²⁵²

Με βάση τα ερευνητικά πορίσματα προκύπτει ότι «...αν και τα ερευνητικά πορίσματα καταδεικνύουν ότι η ανασφάλεια δεν απορρέει αποκλειστικά από την εγκληματικότητα, στην πράξη παρατηρείται μια λογικά ανακόλουθη ταύτιση με αυτή».²⁵³ Μέσα σε αυτή τη συλλογιστική ο φόβος του εγκλήματος προσδιορίζεται ως συνέπεια «άλλοτε άμεσων ατομικών βιωμάτων και άλλοτε πρόσληψης της εμπειρίας άλλων ατόμων, διαμορφωμένης συχνά μέσω διαφόρων καναλιών πληροφόρησης και μάλιστα παισιωμένης από ευρύτερες ανησυχίες σχετικά με το 'σύγχρονο τρόπο ζωής'».²⁵⁴

Ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί ένα κατ' εξοχήν αστακό φαινόμενο,²⁵⁵ το οποίο συνδέεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αστικοποίησης και των συνεπειών που απορρέουν από αυτήν, όσον αφορά την ποιότητα ζωής των κατοίκων, την πληθυσμιακή πυκνότητα, την αποδιοργάνωση των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων, την απουσία του άτυπου κοινωνικού ελέγχου.²⁵⁶ Αποτελεί, επίσης, παράμετρο ενός δομικού φόβου, ο οποίος προϋποθέτει την αναγνώριση της δομικής θυματοποίησης,²⁵⁷ ως απόρροια των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δομών που συμβάλλουν στη δημιουργία παραβατών, θυμάτων και φόβου του εγκλήματος.

²⁵¹ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2007α) «Όψεις και διαστάσεις του κοινωνικού φαινομένου της ανασφάλειας», ό.π., σ. 36-37.

²⁵² Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π., σ.33.

²⁵³ Στο ίδιο, σ. 15.

²⁵⁴ Lupton, D., Tulloch, J. (1999) "Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition", στο *British Journal of Criminology*, Vol.50(3):507-523, σ. 521, όπως αναφέρεται στο Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 15-16.

²⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 41.

²⁵⁶ Στο ίδιο.

²⁵⁷ Αρτινοπούλου, Β. (2000) «Νέες μορφές θυματοποίησης στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π. κ.ά. (επιμ.) (2000) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, σ. 105.

Οι συνέπειες του φόβου²⁵⁸ αφορούν πολλαπλά επίπεδα της ατομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Σε προσωπικό επίπεδο τα άτομα οδηγούνται σε αυτοπεριορισμούς και ατομικές πρωτοβουλίες αυτοπροστασίας, μέσω της ιδιωτικής ασφάλειας και της περιστασιακής πρόληψης, που έχουν επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής και τείνουν να εμφανίζουν ρατσιστικές και ξενοφοβικές τάσεις και τιμωρητικές αντιδράσεις απέναντι στο έγκλημα.²⁵⁹ Ως κοινωνικό φαινόμενο, ο φόβος του εγκλήματος και η έντασή του σε κάθε κοινωνία συνιστά ένα από τους σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης της αντεγκληματικής πολιτικής. Κατ' αρχάς κλονίζεται η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς και τη λειτουργία τους, όπως η αστυνομία και τα δικαστήρια, οι οποίοι θεωρούνται, είτε ανεπαρκείς προς το ρόλο τους είτε αρκετά επιεικείς.²⁶⁰

Ο φόβος του εγκλήματος αφορά «*θεσμοποιημένη οικονομική και κοινωνική ανασφάλεια*»,²⁶¹ στην οποία το έγκλημα μετέχει ως αντανάκλαση των φόβων αυτών και κατευθύνει τα αιτήματα μακριά από την κοινωνική τους διάσταση, προς λύσεις τεχνικού (περιστασιακή πρόληψη) και κατασταλτικού χαρακτήρα που απαλύνουν συγκυριακά και προσωρινά το ανώτερο από όλα τα στρώματα φόβου που επικάθονται στον κοινωνικό ιστό, το φόβο του εγκλήματος. Με αυτό τον τρόπο, όμως, δημιουργείται ένα κυκλικό σχήμα αναπαραγωγής του, καθώς τόσο το αίτημα για ασφάλεια, όσο και η συνεχής «οχυροποίηση» της ατομικής και κοινωνικής ζωής, γεννούν περισσότερο φόβο και ανασφάλεια. Και ο φόβος αυτός θα αυξάνεται συνεχώς, όσο η αντεγκληματική πολιτική αναπτύσσεται ανορθολογικά, και βρίσκεται εγκλωβισμένη μέσα στο πλαίσιο που ορίζεται από τον «ηθικό πανικό».²⁶²

Στην εργαλειακή προσέγγιση έχει ασκηθεί κριτική κυρίως από τα επιχειρήματα της συμβολικής προσέγγισης καθώς η πρώτη αποτυγχάνει να εξηγήσει επαρκώς τις μη άμεσα συνδεδεμένες με το έγκλημα συνισταμένες που διαμορφώνουν τις τιμωρητικές στάσεις.²⁶³ Από την άλλη πλευρά, ο απόλυτος διαχωρισμός μεταξύ των δύο προσεγγίσεων,

²⁵⁸ Ζαραφονίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 63-83.

²⁵⁹ Βλ. στο τέλος της παρούσας μελέτης, Ζαραφονίτου Χρ. σχετικά με τον φόβο του εγκλήματος.

²⁶⁰ Ζαραφονίτου, Χρ. (2004γ) «Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: ποινικοποίηση των 'αντικοινωνικοτήτων' και της 'αταξίας'», *Ποινικός Λόγος*, τεύχ. 4, σ.2049-2059: 2050-2051.

²⁶¹ Chevigny, P. (2003), "The populism of fear", *Punishment and Society*, Vol. 5(1): 77-96.

²⁶² Mathiesen, T. (2003), "Contemporary policy – a study in moral panics", *22nd Criminological Research Conference (PC-CRC), European Committee on Crime Problems (CDPC)*, 24-26 Νοεμβρίου, Strasbourg, σ. 1-11, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/crime_policy/conferences/PC-CRC\(2003\)8E-TMathiesen.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/crime_policy/conferences/PC-CRC(2003)8E-TMathiesen.pdf), σ. 2.

²⁶³ King, A. (2008) "Keeping a safe distance", ό.π., σ. 192.

εργαλειακής και συμβολικής, καθίσταται κατανοητό ότι είναι περισσότερο μεθοδολογικός, καθώς η δυναμική της κάθε προσέγγισης αλληλεπιδρά με την άλλη. Όπως παρατηρεί ο *D.Garland*, οι τάσεις εγκληματικότητας και ειδικότερα οι ανοδικές, δεν είναι μια στατιστική θεωρητική αφαίρεση αλλά επιδρούν δυναμικά και αποκτούν νόημα και σημασία στη λαϊκή συνείδηση και την ατομική ψυχολογία, διαμορφώνουν τις ανησυχίες της μεσαίας τάξης και συμβάλλουν στη δημιουργία στάσεων, αναγνωρίζοντας τους ενόχους, ονομάζοντας το πρόβλημα και εφευρίσκοντας τους «αποδιοπομπαίους τράγους».²⁶⁴

3. Συμβολική θεώρηση

Η συμβολική θεώρηση (*symbolic/expressive/relational*), σε σχέση με την εργαλειακή, εκφράζει μια διαφορετική προσέγγιση, όσον αφορά την κατανόηση των τιμωρητικών στάσεων απέναντι στο έγκλημα, καθώς αναφέρεται σε παράγοντες που βρίσκονται πέραν του εγκλήματος και του εγκληματικού φαινομένου εν γένει, και επιχειρεί να ερμηνεύσει την τιμωρητικότητα, εντάσσοντάς την στην ολότητα που συνιστά το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίζονται. Η διάσταση αυτή παρέχει τη δυνατότητα σύνδεσης φαινομενικά διάσπαρτων φαινομένων σε ένα δυναμικό ερμηνευτικό πλαίσιο. Συνεπώς, η άτυπη τιμωρητικότητα, σύμφωνα με τη συμβολική θεώρηση, αφορά ένα πιο σύνθετο σχήμα κατανόησης και ερμηνείας σε σχέση με τη μονοσήμαντη σύνδεσή της με το έγκλημα. Δηλαδή, οι τιμωρητικές απαντήσεις δεν συνιστούν μόνο μια λογική απάντηση απέναντι στους υψηλούς δείκτες εγκληματικότητας, στην πρόσληψη του εγκλήματος ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος, στο φόβο θυματοποίησης αλλά επίσης και μια συναισθηματική συμβολική αντίδραση, η οποία τροφοδοτείται και από τις «αφηγήσεις» της τιμωρίας.²⁶⁵

Η συμβολική προσέγγιση ως προς την ερμηνεία των τιμωρητικών στάσεων επιχειρεί τη μετάβαση από το εγκληματικό ζήτημα καθ' εαυτό σε ευρύτερα ζητήματα που συνδέουν συμβολικά το κοινωνικό γεγονός του εγκλήματος και της τιμωρίας με άλλα κοινωνικά φαινόμενα, αναφύοντας έτσι τις μεταξύ τους σχέσεις. Η εν λόγω μετάβαση μετασχηματίζει το έγκλημα σε «σύμβολο»²⁶⁶ που πιστοποιεί την ύπαρξη και τη

²⁶⁴ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π, σ. 153-154.

²⁶⁵ Redekop, P. (2005) "Culture of peace and cultures of punishment", Menno Simmons College, http://io.uwinnipeg.ca/~msc/downloads/MsC-research_redekop1.pdf, σ. 1-17:17.

²⁶⁶ Θα πρέπει να αναφερθεί επίσης ότι ο *Κ.Καστοριάδης* υποστηρίζει ότι το συμβολικό εμπεριέχεται μέσα σε κάθε θεσμό, μέσα σε κάθε τι που υπάρχει στον κοινωνικο-ιστορικό κόσμο. Προσθέτει, όμως, ότι το

διαμεσολάβηση άλλων κοινωνικών γεγονότων, τα οποία προσλαμβάνονται ως «παθολογικά» και τα ταυτίζει με αυτό.²⁶⁷

*Ο D.Garland αναφορικά με τη συμβολική διάσταση της τιμωρίας υποστηρίζει ότι «η τιμωρία είναι ένα σοβαρό και συμβολικό θέμα σε κάθε κοινωνία, διότι σχετίζεται άμεσα με τις ρίζες της κοινωνικής ευταξίας (social order) και κατέχει περίοπτη θέση στην ψυχική διαμόρφωση και εξέλιξη των μεμονωμένων ατόμων».*²⁶⁸ Εξάλλου, «η διαδικασία συμβολοποίησης [...] είναι παραγωγική για την κοινωνική διαδικασία από τη στιγμή που δημιουργεί μια κοινωνική τάξη, εκφράζει νόημα και ελέγχει τις δράσεις. Τα σύμβολα δεν είναι αυτόνομα. Αποτελούν εργαλεία για δράση, σηματοδοτούν και δραματοποιούν τις κοινωνικές σχέσεις».²⁶⁹

Με τη συμβολική προσέγγιση εισάγεται η *ποιοτική διάσταση* στην ερμηνεία των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών, η οποία σχετίζεται με τη συμβολοποίηση του εγκλήματος ως εκδήλωση ‘κοινωνικής παθογένειας’ και την επιβολή αυστηρών ποινών ως προϋπόθεση διατήρησης της κοινωνικής συνοχής, μέσω της αποδοχής του κυρίαρχου συστήματος αξιών και ενίσχυσης της κοινωνικής αλληλεγγύης. Επομένως, τόσο το έγκλημα όσο και η τιμωρία του γίνονται «σύμβολα» μιας μάχης που εμπίπτει στο δυϊσμό μεταξύ «κακού» και «καλού», όπου η κοινωνική διασάλευση που συνιστά το έγκλημα, επιχειρείται να αποκατασταθεί μέσα από την τιμωρία του. Έγκλημα και τιμωρία συνιστούν δύο έννοιες αδιαχώριστες, η μια σημασιοδοτείται από την άλλη.

Η έννοια της τιμωρίας συνδιαλέγεται με τα σημαινόμενά της, δηλαδή, με έννοιες όπως: κοινωνική συνοχή, διασφάλιση και επιβεβαίωση των κοινωνικών αξιών, εύρυθμη κοινωνική οργάνωση. Στην περίπτωση αυτή δεν ενδιαφέρει, εάν η ύπαρξη των φαινομένων αυτών είναι κοινωνικά αντικειμενική με βάση συγκεκριμένους δείκτες

συμβολικό δεν εξαντλεί την ουσία του χωρίς να ληφθεί υπόψη η «φαντασιακή συνιστώσα κάθε συμβόλου» (σ.189), το φαντασιακό συνιστά το «αναγκαίο συμπλήρωμα» (σ. 191). Υπό αυτή την έννοια «το φαντασιακό πρέπει να χρησιμοποιήσει το συμβολικό [...] ο συμβολισμός προϋποθέτει τη φαντασιακή ικανότητα και τούτο διότι προϋποθέτει την ικανότητα να θεωρούμε ένα πράγμα σαν κάτι που δεν είναι, να το βλέπουμε διαφορετικά απ’ ό,τι είναι» (σ. 189), βλ. Καστοριάδης, Κ. (1978) [1975] *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας*, μτφρ. Χαλικιάς, Σ., Σπαντιδάκη, Γ., Σπαντιδάκης, Κ., Κέδρος, Αθήνα.

²⁶⁷ Jackson, J. (2004) “Experience and expression: social and cultural significance in the fear of crime” [online], LSE Research Online, σ. 1-28:7 και 17, <http://eprints.lse.ac.uk/archive/00000804>.

²⁶⁸ Garland, D. (1990β) “Frameworks of inquiry in the sociology of punishment”, ό.π., σ. 11.

²⁶⁹ Halas, E. (2002) “Symbolism and social phenomena: toward the integration of past and current theoretical approaches”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 5(3):351-366, σ. 359.

εκτίμησής τους αλλά η πρόσληψή τους ως ‘αντικειμενικές’ πραγματικότητες από τα μέλη της κοινωνίας.²⁷⁰

Η συμβολική θεώρηση, εν προκειμένω, εστιάζεται στις θεωρίες της κοινωνικής δράσης «οι οποίες δίνουν σημασία στον ατομικό ορισμό μιας κατάστασης».²⁷¹ Πάντοτε όμως αυτή η ατομική ή συλλογική (ευρύτερων κοινωνικών ομάδων) πρόσληψη της κατάστασης χρειάζεται να συνδέεται με τις θεωρήσεις περί της κοινωνικής δομής, ώστε να προσεγγίζεται στο μέτρο του επιστημονικά, ως τώρα, εφικτού η κατανόηση της σχέσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ μικρο και μακρο-επιπέδου, «εγώ» και «κόσμου».²⁷² Ωστόσο, ο συμβολισμός δεν θα πρέπει στην περίπτωση της συμβολικής διαντίδρασης να νοείται αποκλειστικά και μόνο ως μια γνωστική διάσταση της στάσης του υποκειμένου ή ευρύτερων συλλογικοτήτων αλλά και ως παράγοντας δράσης. Γι’ αυτό η σημασία του είναι ιδιαίτερα σημαντική όχι μόνο για τη διαμόρφωση στάσεων αλλά και για την κοινωνική διαδικασία εν γένει.

Στο πλαίσιο της ιστορικής προσέγγισης των κοινωνικών επιστημών διαπιστώνεται ότι η επικρατούσα τάση περί ορθολογιστικής πρόσληψης των κοινωνικών δομών και των κοινωνικών δράσεων, υποβάθμισε σημαντικά τον ρόλο και τη σημασία σημαντικών στοιχείων που ανήκουν στη συμβολική περιοχή (ψυχικές, συναισθηματικές και φαντασιακές δομές) ή τουλάχιστον δεν επιχειρήθηκε η σύνθεση διαφορετικών παραγόντων μεταξύ τους, προκειμένου να υπάρξει πληρέστερη επιστημονική κατανόηση και ερμηνεία. Βεβαίως, στον τομέα αυτό η συμβολή μελετητών όπως ο E. Durkheim και G.H. Mead είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Ο E. Durkheim υπήρξε από τους πρώτους που υποστήριξαν ότι η κοινωνική ζωή σε όλες τις εκφάνσεις και καθ’ όλη τη διάρκεια της ιστορίας της είναι δυνατή μόνο λόγω ενός

²⁷⁰ Συγκεκριμένα, το νόημα της άτυπης τιμωρητικότητας, όπως προσεγγίζεται στον ορισμό περί νοήματος από τον M. Weber: «νόημα είναι το νόημα το οποίο [...] αποδίδεται υποκειμενικά σε έναν εννοιακά κατασκευασμένο καθαρό τύπο από τον υποτιθέμενο δράντα ή τους υποθετικούς δράντες. Και όχι κάποιο αντικειμενικά ‘σωστό’ ή μεταφυσικά θεμελιωμένο ‘αντικειμενικό’ νόημα.», Weber, M. (1997) *Βασικές έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Κένταυρος, Αθήνα, σ. 32.

²⁷¹ Halas, E. (2002) “Symbolism and social phenomena: toward the integration of past and current theoretical approaches”, ό.π., σ. 360.

²⁷² Mills, C.W. (1985) [1959] *Κοινωνιολογική φαντασία*, μτφρ. Μακρυνικόλα, Ν., Τσακνιάς, Σ., Παπαζήση, Αθήνα, σ. 10.

απέραντου συμβολισμού.²⁷³ Ο συμβολισμός μπορεί να κατανοηθεί μέσα από την εισαγωγή μεταφορών:²⁷⁴ μια μεταφορά έχει δύο στοιχεία, ένα πρωταρχικό/βασικό (primary) και ένα επικουρικό (subsidiary). Το πρωταρχικό/βασικό αποκτά τα χαρακτηριστικά του επικουρικού. Έτσι, η μεταφορά επιλέγει, δίνει έμφαση και υποτιμά ορισμένα χαρακτηριστικά του πρωταρχικού στοιχείου που συνδέονται με το επικουρικό. Το έγκλημα λοιπόν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεταφορικά, όταν το νόημά του αναφέρεται σε μια άλλη κατάσταση όπως η κοινωνική τάξη (social order).

Η μετάβαση από την κοινωνική αντίδραση στον εγκληματία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Fauconnet²⁷⁵ συντελείται μέσα από την κοινωνική αδυναμία εξάλειψης του εγκλήματος. Αφού λοιπόν η κοινωνία δεν μπορεί να εξαλείψει το έγκλημα, «εγείρει ένα σύμβολο, δηλαδή ένα ον, τον «ένοχο» που καλόπιστα υποκαθιστά στο τελεσθέν έγκλημα». Επομένως, «η καταστροφή ενός συμβόλου θα αντικαταστήσει την καταστροφή του εγκλήματος, μια που αυτό το ίδιο δεν μπορεί να καταστραφεί».

Ο E. Durkheim συνδέει την τιμωρία με τις κυρίαρχες κοινωνικές αξίες και τη συλλογική συνείδηση²⁷⁶ και αποπειράται εν μέρει μια σύζευξη μικρο και μακρο-επιπέδου, σύμφωνα με την οποία στους θεσμούς αντανακλώνται οι επικρατούσες κοινωνικές αξίες της κοινωνίας. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ένα κοινό κι ενιαίο εν μέρει πλαίσιο ηθικότητας, νοημάτων και αξιών, το οποίο πραγματώνεται στον κοινωνικό θεσμό της τιμωρίας, ασκείται και επιβάλλεται από αυτόν. Γι' αυτό και αναφέρει ότι «είναι οι εγκληματικές πράξεις που παραβιάζουν τους ιερούς κανόνες της συλλογικής συνείδησης και παράγουν τιμωρητικές αντιδράσεις».²⁷⁷ Η προσβολή των κοινωνικών αξιών έτσι όπως τις έχει εσωτερικεύσει η συλλογική συνείδηση προκαλεί στα μέλη της κοινωνίας έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις (θυμός, αγανάκτηση, προσβολή) που υποκινούνται από κοινωνικο-ψυχολογικούς μηχανισμούς και παρέχουν στην εξουσία τη δυνατότητα παρέμβασης. Η έννοια της αξίας, αν και αφηρημένη και ως ένα βαθμό ιδεατή, αφορά,

²⁷³ Durkheim, E. (1912) *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, Alcan, Paris, σελ. 331, όπως αναφέρεται στο Halas, E. (2002) "Symbolism and social phenomena: toward the integration of past and current theoretical approaches", ό.π., σ. 356.

²⁷⁴ Halas, E. (2002) "Symbolism and social phenomena: toward the integration of past and current theoretical approaches", ό.π., σ. 358-359.

²⁷⁵ Βλ. Δασκαλάκης, Η. (1973) *Η λειτουργία της ποινής*, ό.π., σ. 152, Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 64.

²⁷⁶ Σύμφωνα με τον E. Durkheim είναι «η συνείδηση των συνειδήσεων που εξασφαλίζει την κοινωνική συνοχή, αποτελεί το θεμέλιο της ανθρώπινης γνώσης και καθορίζει την ατομική συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις», όπως αναφέρεται στο λήμμα «συλλογική συνείδηση» στο Τσαούσης, Δ. (1987) *Χρηστικό λεξικό Κοινωνιολογίας*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 250.

²⁷⁷ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 29.

ωστόσο, τα πολιτιστικά κριτήρια που ενέχουν κοινή αποδοχή βάσει των οποίων τα μέλη της κοινωνίας συγκρίνουν και αποτιμούν την ηθική, αισθητική ή γνωστική σημασία αντικειμένων, στάσεων, επιθυμιών και αναγκών των ανθρώπων.²⁷⁸ Οι «συλλογικές αξίες είναι αντικειμενικές σε σχέση με το υποκείμενο, μια και είναι ανεξάρτητες από την υποκειμενική βούληση»²⁷⁹ και αποτελούν «κεντρικές εξηγητικές έννοιες των ανθρωπίνων πραγμάτων. Ο άνθρωπος δεν εκφέρει, σχεδόν, καμιά φράση, χωρίς να εμφανισθούν σ' αυτήν, ρητά ή σιωπηρά, κάποιες εκτιμητικές έννοιες», γι' αυτό και η αναφορά τους στους κλασικούς της κοινωνιολογικής επιστήμης είναι συνεχής.²⁸⁰

Για τον Durkheim, το έγκλημα παραβιάζει την ηθικότητα της κοινωνίας με αποτέλεσμα τα άτομα να αντιδρούν σε συναισθηματικό και ψυχολογικό επίπεδο. Το έγκλημα, σύμφωνα με την προσέγγισή του «συνίσταται από πράξεις που τα μέλη της κοινωνίας καταδικάζουν στο σύνολό τους σε κάθε κοινωνία και τα καταδικάζουν, γιατί ενοχλούν τα συλλογικά συναισθήματα που σε κάθε τύπο κοινωνίας βρίσκονται μέσα σε κάθε υγιή συνείδηση».²⁸¹ Και συνεχίζει, υποστηρίζοντας ότι «μια πράξη είναι εγκληματική όταν προσβάλλει τα δυνατά και με σαφήνεια καθορισμένα επίπεδα της συλλογικής συνείδησης».²⁸² Ο Durkheim ορίζει τη συλλογική συνείδηση ως «το σύνολο των πεποιθήσεων και των συναισθημάτων στην πλειονότητα των μελών της κοινωνίας που διαμορφώνουν ένα καθοριστικό σύστημα με τη δική του ανεξάρτητη ζωή».²⁸³

Η θεώρηση αυτή προϋποθέτει τη διευρυμένη συναίνεση των μελών της κοινωνίας ως προς τις κυρίαρχες ηθικές και κοινωνικές αξίες και εμπεριέχει μια συμβολική ερμηνεία του εγκλήματος και της τιμωρίας που στηρίζεται στη διατήρηση της κυρίαρχης ηθικής τάξης και συνοχής, οι οποίες διασαλεύονται με τις εγκληματικές πράξεις αλλά ταυτόχρονα επιβεβαιώνονται και ενισχύονται μέσω των τιμωρητικών απαντήσεων της κοινωνίας.

Ειδικότερα, μέσω του έργου του *De la division du travail social* [1893] θεωρεί ότι ο νόμος συμβολίζει τη φύση της κοινωνικής αλληλεγγύης και το έγκλημα κατανοείται ως κανονικό (εμφανίζεται σε όλες τις κοινωνίες) και λειτουργικό (επιβεβαίωση συλλογικών

²⁷⁸ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2007α) «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία: η οπτική των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», ό.π., σ. 1207-1224:1207.

²⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 1208.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 1210.

²⁸¹ Durkheim, E. (1984) [1893] *The division of labor in society*, ό.π., σ. 34.

²⁸² Στο ίδιο, σ. 39.

²⁸³ Στο ίδιο.

πεποιθήσεων και συναισθημάτων, κοινωνική συνοχή, κοινωνική αλληλεγγύη) κοινωνικό γεγονός, το οποίο παραβιάζει τα συλλογικά συναισθήματα και η τιμωρία (ποινή) είναι «*μια παθιασμένη αντίδραση διαβαθμισμένης έντασης, που η κοινωνία επιβάλλει, μέσω ενός συγκροτημένου σώματος, σε εκείνα από τα μέλη της που παρέβησαν ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς*».²⁸⁴ Τόσο δηλαδή το έγκλημα όσο και η τιμωρία βασίζονται στα συλλογικά συναισθήματα, τα οποία το πρώτο παραβιάζει και η δεύτερη εκφράζει, έχοντας ως βασική λειτουργία τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και της ενίσχυσης της κοινωνικής συνείδησης. Και συνεχίζει, υποστηρίζοντας ότι «*δεν πρέπει να λέμε ότι μια πράξη προσβάλλει τη συλλογική συνείδηση γιατί είναι εγκληματική αλλά ότι είναι εγκληματική επειδή προσβάλλει τη συλλογική συνείδηση. Δεν καταδικάζουμε κάτι επειδή είναι έγκλημα, είναι έγκλημα επειδή το καταδικάζουμε*».²⁸⁵ Η λειτουργία της ποινής εστιάζεται στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης μέσω της διατήρησης της συλλογικής συνείδησης. Συνοψίζοντας, ο Durkheim με τους δύο ορισμούς του για το έγκλημα και την τιμωρία καταδεικνύει ότι «*αυτό που χαρακτηρίζει το έγκλημα είναι αυτό που εξηγεί την τιμωρία*».²⁸⁶

Το χαρακτηριστικό της παθιασμένης αντίδρασης, όμως, είναι πιο εμφανές όσο λιγότερο ‘πολιτισμένη’ θεωρείται πως είναι η κοινωνία.²⁸⁷ Στο σημείο αυτό διακρίνεται η θεωρητική συνάφεια με τον N.Elias, ο οποίος αναγνωρίζει την αντιστοιχία των ψυχικών-διανοητικών και των κοινωνικών δομών καθώς και την αλληλεπίδραση που ασκούν οι μεν στις δε.²⁸⁸ Ο Durkheim, ωστόσο, θεωρεί ότι και σήμερα (αναφερόμενος στην εποχή του) ο ρόλος των συναισθημάτων είναι καθοριστικός στην τιμωρία και αυτό αρκεί να το διαπιστώσει κανείς πηγαίνοντας στα δικαστήρια. Για τον Durkheim τα συναισθήματα αυτά που υποκινούν την τιμωρία και τιθασεύονται από αυτή, προκειμένου να εκφραστούν με δημόσιο και θεσμοθετημένο τρόπο, σύμφωνα με τις κοινωνικές αξίες, συμβάλλουν στην κοινωνική αλληλεγγύη και την κοινωνική συνοχή. Εφόσον, η κοινωνική αντίδραση αφορά συναισθήματα, υπογραμμίζεται ο εξωλογικός της χαρακτήρας.²⁸⁹ Είναι ιδιαίτερα σημαντικό που ο Durkheim απέδωσε ιδιαίτερη σημασία

²⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 52.

²⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 40.

²⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 44.

²⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 44.

²⁸⁸ Βλ. Elias, N. (1997) [1939] *Η διαδικασία του πολιτισμού: μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες*, ό.π.

²⁸⁹ Σε αντίθεση, ο Foucault στη θέση που κατέχει το συναίσθημα απέναντι στο ποινικό σύστημα τοποθετεί τους γραφειοκρατικούς οργανισμούς και ορίζει την τιμωρία ως μια ορθολογική δραστηριότητα

στο συναισθηματικό υπόβαθρο της τιμωρίας και το συμβολισμό που εμπεριέχει, τα οποία υποκινούνται από την προσβολή των κυρίαρχων αξιών που έχει υιοθετήσει η συλλογική συνείδηση –συνθήκη εξάλλου που ορίζει και την εγκληματική πράξη. Ωστόσο, η θεωρητική προσέγγιση του Durkheim έχει γίνει αντικείμενο οξείας κριτικής, λόγω του λειτουργικού της χαρακτήρα και την απουσία της έννοιας της σύγκρουσης και της ιεράρχησης των εξουσιών στο εσωτερικό της.²⁹⁰

Όπως παρατηρεί ο Garland,²⁹¹ ο Durkheim, αναγνωρίζει το δυαδικό χαρακτήρα της τιμωρίας, ως ατομικό ψυχικό συναίσθημα και ως συλλογική κοινωνική ηθική, η συνύπαρξη των οποίων δημιουργεί και αναδημιουργεί την κοινωνική συνοχή.

Για τον Durkheim, επίσης, οι ηθικοί κανόνες και οι κοινωνικές αξίες προϋπάρχουν της τιμωρίας αλλά η τιμωρία κατέχει ένα σημαντικό ρόλο για τη διατήρησή τους. Συνεπάγεται δηλαδή ότι η τιμωρία περιορίζει την «απο-ηθικοποίηση»²⁹² της κοινωνίας που προκύπτει από την παραβατικότητα και την ανυπακοή απέναντι στους νόμους και την καθεστηκυία τάξη που ορίζει το σωστό και το δίκαιο. Η τιμωρία δηλαδή δεν δημιουργεί εξουσία -η εξουσία είναι ήδη εκεί- αλλά συμβάλει στη διατήρησή της.

Εν κατακλείδι, η τιμωρία συνοψίζει, ως ατομική απαίτηση των μελών της κοινωνίας και ως επίσημη κοινωνική απάντηση μια επικοινωνιακή, συμβολική, μεταφορική και πολιτισμική διάσταση.²⁹³ Διάσταση που εμπεριέχει έναν σημαντικό βαθμό συναινετικού προσανατολισμού ως προς τις επικρατούσες αξίες και την εξουσία που τις εκφράζει καθώς και των τρόπων που επιλέγει για να τις διατηρεί σταθερές.

Στη σύνδεση κοινωνικής αλληλεγγύης και συναισθημάτων αναφέρεται και ο *G.H. Mead*, τονίζοντας τη διοχέτευση των επιθετικών συναισθημάτων προς τις ομάδες και τα άτομα εκείνα που λειτουργούν κοινωνικά ως «αποδιοπομπαίοι τράγοι».²⁹⁴ Σε αυτό όμως το συμβολικό πλαίσιο που ορίζεται από τη σχέση τιμωρίας και αλληλεγγύης, η τιμωρία γίνεται όλο και πιο ακραία, όταν αυξάνουν οι φόβοι (υπαρκτοί και μη) για διάρρηξη της αλληλεγγύης. Ο Mead, όπως και ο Durkheim, εστιάζει ιδιαίτερα στο συναισθηματικό

σχεδιασμένη να διατηρεί την εξουσία και τον έλεγχο, βλ. Redekop, P. (2005) “Cultures of peace and cultures of punishment”, ό.π., σ. 4.

²⁹⁰ Σε αντίθεση π.χ. με τον Weber που θέτει το ερώτημα της συμβολής του νόμου στη διαμόρφωση των οικονομικών και κοινωνικών δομών. Cotterrell, R. (1991) “The Durkheimian tradition in the sociology of law”, *Law & Society Review*, Vol. 25(4):923-946, σ. 925.

²⁹¹ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 34.

²⁹² Στο ίδιο, σ. 43.

²⁹³ Στο ίδιο, σ. 46.

²⁹⁴ Redekop, P. (2005), ό.π., σ. 6.

υπόβαθρο της ποινικής δικαιοσύνης και στη συναισθηματική αντίδραση των μελών της κοινωνίας. Και τα δύο υποστηρίζει ότι υποκινούνται από τα εχθρικά ένστικτα απέναντι στον «προσωπικό εχθρό», ο οποίος γίνεται «δημόσιος», εφόσον με την πράξη του παραβίασε όσα ορίζονται από το νόμο. Έτσι η νομική μάχη λαμβάνει χώρα στη θέση της παλαιότερης φυσικής μάχης.²⁹⁵ Αναδεικνύοντας τον κοινό εχθρό μέσα από τη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης, υποβαθμίζονται οι ομοιότητές του με τα μέλη της ομάδας και η έμφαση δίνεται στη διαφορά που πλέον τον ξεχωρίζει και η οποία τείνει να γίνει σταθερή μέσω της απόδοσης στίγματος. Η ένωση των μελών της κοινότητας συντελείται λοιπόν στη βάση της «συναισθηματικής αλληλεγγύης της επιθετικότητας».²⁹⁶ Η συμβολική θεώρηση, ακριβώς επειδή εμπεριέχει εντονότερα συναισθήματα σε εχθρότητας και επιθετικότητας απέναντι σε αυτόν που παραβίασε τις αξίες της κοινωνίας, εγείρει και αυξημένες απαιτήσεις τιμώρησης. Ένα πολύ σημαντικό ερώτημα που θέτει ο Mead σχετίζεται με το ποια άλλη μορφή συναισθηματικής αλληλεγγύης μπορεί να αντικαταστήσει με ασφάλεια αυτήν της επιθετικότητας.²⁹⁷ Πώς, δηλαδή, μπορεί να υφίσταται κοινωνική αλληλεγγύη με άλλους τρόπους και όχι κυρίως μέσω της ενίσχυσης της διαφοράς και της σύγκρουσης.

Σημαντικό είναι ότι η θεώρηση της συμβολικής διαντίδρασης, με βασικό της εκπρόσωπο τον Mead, επιχειρεί στο μικροεπίπεδο να συλλάβει το κοινωνικό νόημα της δράσης των υποκειμένων από τη δική τους οπτική γωνία,²⁹⁸ το νόημα δηλαδή που οι ίδιοι αποδίδουν στις πράξεις τους.²⁹⁹ Συγκεκριμένα η θεωρία αυτή «τονίζει ότι σε κάθε κοινωνική ομάδα υπάρχει ένα κοινωνικά επιδοκιμαζόμενο σύνολο συμβόλων και συμβολικών αξιολογήσεων: τα σύμβολα παρέχουν ένα πλαίσιο, μέσα στο οποίο τα μέλη ερμηνεύουν πράξεις και κατασκευάζουν νοήματα [...] Τα άτομα ερμηνεύουν χαρακτηρίζουν και αντιδρούν στις πράξεις των άλλων από το νόημα που αποδίδουν σε αυτές και όχι από τις πράξεις αυτές καθ' εαυτές».³⁰⁰ Δηλαδή, «οι πράξεις των κοινωνικών υποκειμένων

²⁹⁵ Mead, G.H. (1918) "The Psychology of punitive justice", *American Journal of Sociology*, Vol. 23: 577-602, σ. 42.

²⁹⁶ Στο ίδιο.

²⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 52.

²⁹⁸ Jupp, V., λήμμα "interactionism", στο McLaughlin, E., Muncie, J. (eds) (2006) *The Sage dictionary of Criminology*, ό.π., σ. 221-222.

²⁹⁹ Ο Mead εισήγαγε έτσι τη θέση που αναφέρεται ως «αντικειμενικός σχετικισμός» (objective relativism) και υποστηρίζει ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι θέασης της «πραγματικότητας» και στο σημείο αυτό διαφαίνεται η συμβολή και η σημασία της γλώσσας, των συμβόλων και της επικοινωνίας τόσο στον ατομικό και συλλογικό αναστοχασμό όσο και στην έννοια της «κοινωνικής πράξης», Scott, J. Marshall, G. (2005) "Mead, George Herbert", *Oxford dictionary of Sociology*, Oxford, New York, σ. 397-398.

³⁰⁰ Λαμπροπούλου, Ε. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Κριτική, Αθήνα, σ. 111.

απέναντι στην πραγματικότητα που τα περιβάλλει εξαρτώνται από τα νοήματα με τα οποία τα άτομα την επενδύουν [...] αυτά τα νοήματα αποτελούν προϊόντα της κοινωνικής διαντίδρασης [...] και συντελούνται μέσω μιας ερμηνευτικής διαδικασίας»³⁰¹ του ατόμου. Δημιουργείται έτσι μια κοινωνική σήμανση³⁰² με την έννοια ότι διευκολύνεται η πρόσληψη εκ μέρους των υποκειμένων ότι μετέχουν σε όμοια κατάσταση, μοιράζονται κοινούς κανόνες ως μέλη της ίδιας ομάδας, και έχουν έτσι τη δυνατότητα να χαρακτηρίσουν τους «άλλους» ως «ξένους», «παραβατικούς», «επικίνδυνους» κ.ά.. Επεκτείνοντας αυτή την προσέγγιση θα λέγαμε ότι το έγκλημα συνιστά για τα άτομα ένα «σημαίνον σύμβολο»³⁰³ και «συνομιλεί» διαμέσου των τιμωρητικών αντιδράσεων και των κοινωνικών αξιών που αυτές μεταφέρουν με τα μέλη της κοινωνίας. Η συμβολοποίηση, σύμφωνα με τον Mead, «συγκροτεί αντικείμενα τα οποία δεν είχαν συγκροτηθεί προηγουμένως, αντικείμενα που δεν θα υπήρχαν εκτός του πλαισίου των κοινωνικών σχέσεων όπου η συμβολοποίηση συμβαίνει».³⁰⁴ Συνεπώς, η συμβολική προσέγγιση για την ερμηνεία των τιμωρητικών στάσεων εστιάζεται στην προοπτική της υποκειμενικής απόδοσης νοήματος και ερμηνείας μέσα στο υπό εξέταση θεσμικό πλαίσιο και τη συγκεκριμένη κοινωνική δομή.

Το έγκλημα συνιστά κάτι παραπάνω από την παρέκκλιση και την παράβαση των κανόνων. Ομοίως και η αντιμετώπισή του. Στο έγκλημα και την αντιμετώπισή του συμβολίζονται οι κυρίαρχες κοινωνικές αξίες και κοινωνικοί δεσμοί της κοινωνίας και τα μέσα που αυτή διαθέτει και δημιουργεί για να τις διατηρεί και να τις προασπίζει. Η εγκληματική πράξη δεν συνιστά απλώς παράβαση του νομικού κανόνα αλλά προσβολή των κοινωνικών αξιών που είτε θέτει σε κίνδυνο τους κοινωνικούς δεσμούς είτε εκφράζει τη διάρρηξή τους. Μια από τις βασικότερες προϋποθέσεις διασφάλισής τους συνιστά η κοινωνική πρακτική της τιμωρίας, η απάντηση, δηλαδή, στην προσβολή που υπέστησαν. Το μήνυμα που παρέχεται δεν είναι η τιμωρία αλλά η αίσθηση της αποκατάστασης της κοινωνικής τάξης. Και η τιμωρία, δηλαδή, λειτουργεί σε ένα συμβολικό επίπεδο, όπως και η πρόσληψη του εγκλήματος. Συντελείται, επομένως, αλληλουχία συμβολισμού στη σύνδεση εγκλήματος-τιμωρίας. Μια αδιάσπαστη σύνδεση που καλείται η εξουσία γενικότερα, το σύγχρονο κράτος συγκεκριμένα και η κοινότητα σε μικρότερη κλίμακα να

³⁰¹ Craib, I. (2000) *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία: από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, μτφρ. Τζιαντζή, Μ-Λέκκας, Π., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 161.

³⁰² Lallement, M. (2004) [2000] *Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών*, μτφρ. Λυκούδης Μ., Μεταίχμιο, Αθήνα, σ. 517.

³⁰³ Craib, I. (2000) *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία: από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, ό.π., σ. 161.

³⁰⁴ Mead, G.H. (1967) [1934] *Mind, self and society*, The University of Chicago Press, U.S.A., σ. 78.

την πραγματώσει, ώστε να μη διαρραγεί ο κοινωνικός ιστός αλλά και η κρατική εξουσία. Όταν η συμβολική αυτή σύνδεση εκλείπει ή όταν προσλαμβάνεται ως ανεπαρκής ή προβληματική, τότε εκδηλώνεται κρίση στο συγκεκριμένο τμήμα της κοινωνίας και γίνεται αντιληπτή ως κρίση του θεσμού της αστυνομίας, της δικαιοσύνης, της φυλακής. Οι απαιτήσεις του κοινού για αποτελεσματική τιμωρία μετασχηματίζονται και λαμβάνουν χώρα προτάσεις αυστηροποίησης των τιμωρητικών πράξεων και αύξησης του κοινωνικού ελέγχου εν γένει. Το μήνυμα 'παθογένειας' που εκπέμπει το έγκλημα καλείται να αποκαταστήσει η τιμωρία που εκπέμπει με τη σειρά της το μήνυμα της εύρυθμης θεσμικής λειτουργίας.

Ο Garland θεωρεί ότι ο έλεγχος του εγκλήματος, κυρίως στις Η.Π.Α. και στο Ηνωμένο Βασίλειο διακρίνεται από δύο βασικά χαρακτηριστικά: την προσαρμοστική στρατηγική (adaptive strategy) και την κυρίαρχη κρατική στρατηγική (sovereign state strategy). Η πρώτη αφορά την πρόληψη και την διεισδυτικότητα και η δεύτερη τον αυξημένο έλεγχο και την «εκφραστική» τιμωρία, οι οποίες προκύπτουν ως απάντηση στο κοινωνικό γεγονός που συνιστούν οι αυξημένοι δείκτες της εγκληματικότητας.³⁰⁵

Όσον αφορά τη δεύτερη στρατηγική χαρακτηρίζεται από ένα τιμωρητικό διαχωρισμό (punitive segregation), σχεδιασμένο αποκλειστικά για να τιμωρεί και να αποκλείει.

Στο επίπεδο της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης και τιμωρητικότητας αυτό επιτυγχάνεται μέσα κυρίως από τις αυστηρότερες ποινές, την αυξημένη επιβολή της ποινής της φυλάκισης, του νόμου των «τριών χτυπημάτων», των ελαχίστων υποχρεωτικών ποινών, των φυλακών υψίστης ασφαλείας, των πολιτικών της μηδενικής ανοχής, των νόμων σχετικά με την αντικοινωνική συμπεριφορά κ.ά.. Επιβάλλονται εκφραστικές/συμβολικές μορφές τιμωρίας που χρησιμοποιούν τα σύμβολα της καταδίκης και της επιβολής βασάνου, προκειμένου να επικοινωνήσουν το μήνυμά τους, τόσο στο δράστη όσο κυρίως και στο κοινό σχετικά με τη δημόσια ασφάλεια και την προστασία του, καθώς και με τη (φαινομενική) διαχείριση συνθηκών διακινδύνευσης.³⁰⁶ Άλλα χαρακτηριστικά της στρατηγικής αυτής είναι ο λαϊκισμός και η πολιτικοποίηση του εγκλήματος καθώς και η κυρίαρχη θέση των θυμάτων που τείνει να εκμηδενίσει το ενδιαφέρον για το δράστη.³⁰⁷

³⁰⁵ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π., σ. 140.

³⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 142.

³⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 142-143.

Από την πλευρά της άτυπης κοινωνικής αντίδρασης διαπιστώνονται η έντονη μετατόπιση προς τον συναισθηματισμό και η έμφαση στην έκφραση των συναισθημάτων, ωθώντας τον πολιτικό διάλογο προς την κατεύθυνση της αυστηροποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής.³⁰⁸

Ωστόσο, αυτή η «νέα εμπειρία εγκλήματος»,³⁰⁹ η οποία συνιστά συλλογική πολιτισμική εμπειρία των σύγχρονων κοινωνιών, επιδρά στη διαμόρφωση των στάσεων της μεσαίας τάξης απέναντι στο έγκλημα, μέσα από τις σημαντικές κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών. Μια σημαντική κοινωνική αλλαγή,³¹⁰ ως μεταβλητή επίδρασης στη διαμόρφωση στάσεων, είναι το έλλειμμα ελέγχου της μικρής εγκληματικότητας και των ενδείξεων της κοινωνικής αταξίας του αστεακού περιβάλλοντος, τα οποία σε συνδυασμό με τις κοινωνικές αλλαγές που σηματοδοτούνται από την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους και την επέκταση της αγοράς, αποδυναμώνουν τα δίκτυα της αλληλεγγύης, της συνοχής και της ασφάλειας στην κοινότητα.³¹¹ Τονίζει, επομένως, και ο Garland, τόσο τη συναισθηματική διάσταση της απαίτησης των πολιτών για την επίταση της επίσημης τιμωρητικότητας όσο και τη σύνδεσή της με ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές που επιδρούν στην πρόσληψη των μελών της κοινωνίας περί αποδυνάμωσης της κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Σημαντική διάσταση του τιμωρητικού διαχωρισμού, συνιστά η σύγχρονη προσέγγιση όσον αφορά τους κοινωνικά «αποδιοπομπαίους τράγους» που θέτει ο *L. Wacquant*³¹² για τον πληθυσμό των εγκλειστών στις Η.Π.Α. και την Ευρώπη που αποτελείται, στη μεγάλη του πλειονότητα, από Αφροαμερικάνους στις πρώτες και μετανάστες στη δεύτερη. Για τον Wacquant³¹³ η αλλαγή στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, δεν αφορά κάποια αλλαγή στην εγκληματικότητα καθ'εαυτή, αλλά συνίσταται στο διαφορετικό τρόπο που η κοινωνία αντιμετωπίζει τους μη έχοντες και τους χωρίς 'status' πληθυσμούς, είτε λόγω της κοινωνικής τους θέσης είτε λόγω καταγωγής τους. Τέτοιους πληθυσμούς αποτελούν

³⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 145.

³⁰⁹ Το νόημα που παίρνει το έγκλημα σε συγκεκριμένο πολιτισμικό πλαίσιο και σε συγκεκριμένο χρόνο.

³¹⁰ Οι άλλοι παράγοντες, σύμφωνα με τον Garland είναι η διαμόρφωση των νοικοκυρών της μεσαίας τάξης και τα Μ.Μ.Ε.

³¹¹ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π., σ. 156-157.

³¹² Βλ. Wacquant, L. (2001) "Deadly symbiosis", στο Garland, D. (ed.) *Mass imprisonment: social causes and consequences*, Sage, London, σ. 82-120 και του ΙΔΙΟΥ: (2005) "Social insecurity and the punitive upsurge", *Radical Philosophy Review*, Vol. 11(1):9-27.

³¹³ Wacquant, L. (2006) *Punishing the poor: the new government of social insecurity*, Duke University Press, Durham, NC, σ. 5.

η άνεργη νεολαία που παραμένει ακαθοδήγητη, οι ζητιάνοι και οι άστεγοι, οι χρήστες ναρκωτικών, οι μετανάστες και κυρίως εκείνοι που δεν διαθέτουν τα απαραίτητα πιστοποιητικά νόμιμης διαμονής στη χώρα. Και στην Ελλάδα, υπό το ρεύμα της αθρόας μετανάστευσης από τις φτωχές χώρες, οι πολίτες ένοιωσαν σε έντονο βαθμό συναισθήματα ρατσισμού και ξενοφοβίας και μια λανθάνουσα έλλειψη ανεκτικότητας προς τον «άλλο».³¹⁴

Τα υποβαθμισμένα κοινωνικά σύνολα κατασκευάζονται από το πολιτικό και δημοσιογραφικό πεδίο ως οι υποτιθέμενοι δράστες που διαρρηγνύουν την ομοιογενή εργασία και «ενσαρκώνουν τη γενικευμένη κοινωνική ανασφάλεια». Γι' αυτό είναι απαραίτητο, σύμφωνα με τον Wacquant, να απεγκλωβιστεί κανείς από το σχήμα «έγκλημα και τιμωρία» και να προσεγγίσει τη λειτουργία της τιμωρίας και ειδικότερα της φυλακής ως συστατικό στοιχείου του κράτους που στοχεύει στη διαχείριση του πληθυσμού.³¹⁵

Υπό παρόμοια οπτική, ο Z. Bauman συνδέει κι εκείνος τους «εσωτερικούς δαίμονες» της κοινωνίας με τη δίψα για «τιμωρία του εγκλήματος» και «απόδοσης δικαιοσύνης».³¹⁶ Όσο ενισχύονται οι «δαίμονες» αυτοί τόσο γίνεται ακόρεστη η απαίτηση για τιμώρηση ενός κατασκευασμένου «απτού εχθρού που μπορεί κανείς να τον πολεμήσει ξανά και ξανά, ακόμα και να ελπίζει ότι θα τον κατανικήσει».³¹⁷ Ως εσωτερικοί δαίμονες θεωρούνται από τον Bauman οι καταπιεσμένοι, περιβάλλοντες φόβοι που διεισδύουν καθημερινά στους κόλπους της κοινωνίας, οι οποίοι προκύπτουν μέσα από τις δομές του σύγχρονου κράτους όπως αυτές αποτυπώνονται από την υποχώρηση του προνοιακού κράτους, την κοινωνική ανασφάλεια, την ανεργία, την κατάλυση των θέσεων εργασίας εφ' όρου ζωής και την υποχρέωση σε «ευελξία» των εργαζομένων, την «ενοχοποίηση» της φτώχειας, προσλαμβάνουσας ως ατομικό αδίκημα και όχι ως κοινωνικό πλήγμα, τη σύζευξη της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα, το μετασχηματισμό της αγοράς σε κέντρο βάρους της αναπαραγωγής του συστήματος, η οποία καταλαμβάνει τη θέση που είχε παλαιότερα το κράτος, την «καταναλωτική σαγήνη» ως μέσο απόκτησης ευτυχίας

³¹⁴ Καρύδης, Β. (1996) *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα, σ. 118-138.

³¹⁵ Wacquant, L. (2008) "The body, the ghetto and the penal state", *Qualitative Sociology*, December 2008: in press, <http://issc.berkeley.edu/media/documents/pdf/bodyghettopenal.pdf>, σ. 1-29:11.

³¹⁶ Bauman, Z. (2002) [1997] *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, μτφρ. Μπαμπασάκης, Γ.Ι., Ψυχογιός, Αθήνα, σ. 90.

³¹⁷ Στο ίδιο, σ. 81-83.

αλλά και αξιοπρέπειας. Όσοι μένουν εκτός της απορυθμισμένης πλέον λειτουργίας της αγοράς είναι οι «ελαττωματικοί καταναλωτές», ο «πλεονάζων πληθυσμός», αυτοί που «θα μπορούσαν να θεωρηθούν εγκληματίες ανά πάσα στιγμή».³¹⁸

Τα ανωτέρω, σύμφωνα με τον Z.Bauman, συνιστούν την πορεία διαμόρφωσης της σύγχρονης κοινωνίας κατά τις τελευταίες δεκαετίες που ονομάτισε τους φόβους και τις ανησυχίες των πολιτών, καθώς επέφερε διαφορά ουσίας και ποιότητας ως προς την πρόσληψή τους μέσω του εγκλήματος, παρέχοντας «έναν εύκολο στόχο, ώστε να εκτονώνονται εκεί οι ανησυχίες που προκαλεί ο διάχυτος φόβος να αποβεί κάποιος κοινωνικά περιττός».³¹⁹ Όλη, συνεπώς, η αυστηρότητα εκείνων που παλεύουν να ανταπεξέλθουν σε έναν αβέβαιο κόσμο, εξαντλείται στους «κοινωνικά περιττούς». Είναι από τον δικό τους περιορισμό (χωρικό και νοητικό) που προσδοκάται πως θα επανέλθει η απολεσθείσα τάξη και ασφάλεια. Εφόσον οι «άλλοι» ως εκ βαθέων διαφορετικοί απεικονίζονται υπό το πρίσμα της έλλειψης κανονικότητας: «τους λείπουν η κοινωνικοποίηση, οι κοινωνικές χάρες, ο πολιτισμός, ο αυτο-έλεγχος ... ο,τιδήποτε».³²⁰ Για άλλη μια φορά, δηλαδή, η εγκληματικότητα μεταδίδει ένα συμβολικό νόημα, με πιο εντυπωσιακό σύμπτωμά της (ως προς την αντίδραση σε αυτή) την αλλαγή του ρόλου και του νοήματός της, την παλινόρθωση της θανατικής ποινής³²¹ (κυρίως στις Η.Π.Α.).

Επιχειρείται, επομένως, μέσω της κατασκευασμένης αναγκαιότητας για τιμωρία των «κοινωνικά περιττών» και των παράνομων δράσεών τους μια διττή συμβολική επιβεβαίωση άσκησης ελέγχου σε έναν κόσμο που βιώνεται ως «ανεξέλεγκτος»: η πρώτη αφορά το κράτος, καθώς μέσω της αυστηρής τιμώρησης, αποκαθίσταται η αίρεση της εξουσίας του που προκύπτει από την εγκληματικότητα και τους υψηλούς δείκτες της και η δεύτερη αφορά τους πολίτες, οι οποίοι θεωρούν πως μέσω της τιμώρησης των «αποκλινόντων άλλων», παρέχεται η δυνατότητα αποκατάστασης του χαμένου αστικού μύθου της κοινωνικής συνοχής και της διασφάλισης των κοινωνικών αξιών.

Το ζήτημα του Άλλου, βεβαίως, συνδιαλέγεται με την έννοια της ταυτότητας, με αποτέλεσμα στις κοινωνικές επιστήμες να δημιουργείται έντονος προβληματισμός με

³¹⁸ Στο ίδιο, σ. 30.

³¹⁹ Bauman, Z. (2005) [2004] *Σπαταλημένες ζωές: οι απόβλητοι της νεωτερικότητας*, μτφρ. Καρασαρίνης, Μ., Κατάρτι, Αθήνα, σ. 105.

³²⁰ Young, J. (1999) *The exclusive society: social exclusion, crime and difference in late modernity*, Sage, London, σ. 96.

³²¹ Bauman, Z. (2002) *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, ό.π., σ. 92.

θέματα, όπως το δίπτυχο ταυτότητα-ετερότητα, την έννοια της «διαφορετικότητας» και συχνά παλαιότερες εννοιολογήσεις φαίνεται να μην επαρκούν ως προς την προσέγγιση των σύγχρονων κοινωνικών φαινομένων.³²² Αυτό το δίπτυχο είναι όμοιο με εκείνο που αφορά τις δύο αντιφατικές στρατηγικές της αντεγκληματικής πολιτικής που αναφέρει ο D.Garland: η «εγκληματολογία του εαυτού» (*criminology of the self*), όπου ο παραβάτης είναι ένας κανονικός άνθρωπος, όπως εμείς, και η «εγκληματολογία του άλλου» (*criminology of the other*) όπου ο παραβάτης είναι ο κοινωνικά αποκλεισμένος, ο επικίνδυνος ξένος, ο φτωχός άλλος.³²³

Ο Άλλος, ωστόσο, δεν είναι μόνο ένας ξένος, κάποιος που δεν «είναι ένας από μας» αλλά επίσης κάποιος που δεν επιτρέπεται να γίνει «ένας από εμάς», όπως θα επιθυμούσε ενδεχομένως, εν αντιθέσει της έννοιας περί παγκοσμίας φιλοξενίας, όπως τίθεται στα κείμενα των Καντ και Φίχτε.³²⁴ Επιπροσθέτως, όσον αφορά την ιδιότητα του ξένου, υπό το πρίσμα της εγγύτητας και της απόστασης που εμπεριέχεται σε κάθε ανθρώπινη σχέση, μπορεί να υποστηριχθεί ότι εκείνος που θεωρείτο «μακρινός» βρίσκεται τώρα κοντά (μας).³²⁵ Δομείται έτσι ένα στοιχείο «ξένωσης» στη σχέση μεταξύ του ξένου και εμάς, όπου οποιαδήποτε κοινά στοιχεία που θα μπορούσαν να μας «φέρουν κοντά» (εγγύτητα) είναι μακριά μας στο μέτρο που αυτά τα στοιχεία εκτείνονται πέραν από αυτόν.³²⁶ Τα κοινά στοιχεία στηρίζονται σε κάτι πιο γενικό που περικλείει τα μέρη, αλλά η «ξένωση» αποκλείει εκ προοιμίου κάθε κοινό στοιχείο (μερικές φορές κι εκείνο της καθολικότητας της ανθρώπινης φύσης). Βεβαίως, «η συνείδηση ότι έχουμε από κοινού μόνο το απόλυτα καθολικό [καθολικά ανθρώπινη ομοιότητα] οδηγεί στον υπερτονισμό αυτού που δεν είναι κοινό».³²⁷

Ο Άλλος, επίσης, είναι στενά συνδεδεμένος με ερωτήματα που σχετίζονται με την «ασφάλεια στην κοινότητα» ή στη γειτονιά/περιοχή κατοικίας, με τους όρους διαβίωσης του σύγχρονου τρόπου ζωής και ως εκ τούτου με την αποξένωση και τον αστεακό τρόπο

³²² Τσίγκανου, Ι. (2009) «Πρόλογος», στο Βουρουξή, Χ., Σαρρή, Ν., Φραγκίσκου, Α. *Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ. 17-29:25.

³²³ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π., σ. 137 και 182-183.

³²⁴ Ricoeur, P. (2010) "Being a stranger", *Theory, Culture, Society*, Vol. 27(5):37-48, σ. 39 και 43.

³²⁵ Simmel, G. (2004) «Παρέκβαση για τον ξένο», στο Simmel, G. *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα: κοινωνιολογικά φιλοσοφικά και αισθητικά κείμενα*, μτφρ. Σγκριώτης, Γ.- Σταθάτου, Ο., Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 170.

³²⁶ Στο ίδιο, σ. 175.

³²⁷ Στο ίδιο, σ. 175-176.

ζωής.³²⁸ Ο Άλλος αποκτά τη θέση του «παρία» στην «κοινωνική συμβολική του χώρου», συμβάλλοντας παράλληλα στην ψυχολογική μετατόπιση του μοιρασμένου κοινωνικού χρόνου, των κοινών νοημάτων, των κοινών μύθων, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι να αισθάνονται ανυπεράσπιστοι, δίχως «συμβολικά αναχώματα» και «επαναλαμβανόμενους ανακουφιστικούς μηχανισμούς» και ταξινομητικές βεβαιότητες.³²⁹ Εν γένει, «το ανεξέλεγκτο άνοιγμα του χώρου, οι φαντασιακά κλειστές, νοηματικά συμπαγείς και συμβολικά αυτάρκειες εθνικές επικράτειες επιβιώνουν μόνο ως νοσταλγικές αναπολήσεις μιας ανεπίστρεπτα χαμένης εποχής».³³⁰

Γενικότερα, οι προαναφερθείσες στάσεις απέναντι στον άλλο συνιστούν μια εννοιολογική ενότητα που μπορεί να συνοψισθεί στην έννοια της «ετεροποίησης» στο πλαίσιο της απόδοσης στην ελληνική του αγγλικού όρου: “othering”.

Η εν λόγω έννοια, στο παρόν πλαίσιο, αφορά τις στάσεις απέναντι κυρίως στους μετανάστες ως τους «εγκληματικούς άλλους» και τους δράστες/παραβάτες ως «τους προβληματικούς, διαφορετικούς, άλλους».

Ο Young αναφέρεται στη διαδικασία της ετεροποίησης (process of othering) η οποία δύναται να δημιουργήσει έναν ‘καλό εχθρό’, μέσα από πεποιθήσεις που θεωρούν τον άλλον ως «αιτία» μιας σειράς προβλημάτων και ως εγγενώς διαφορετικό από τους υπόλοιπους.³³¹ Ετεροποίηση είναι «η προβολή χαρακτηριστικών σε έναν άλλον και μέσω αυτής στον εαυτό, προκειμένου να δικαιολογηθούν προνόμια και διαφορές και να περιορισθούν τα συναισθήματα της οντολογικής ανασφάλειας... Μια ειδικά ισχυρή πηγή αυτών των διαφορών επικεντρώνεται στο έγκλημα και την αποκλίνουσα συμπεριφορά: Έτσι ο ‘κανονικός’ έρχεται σε αντίθεση με τον ‘αποκλίνων’ και ο νομοταγής με τον εγκληματία (πολύ συχνά συνδέονται με την κοινωνική τάξη και τη φυλή κ.λπ.)».³³²

Στη βάση της διαδικασίας ετεροποίησης, σύμφωνα με τον Young, βρίσκεται η οντολογική ανασφάλεια (ontological insecurity)³³³ που μαζί με την οικονομική αστάθεια

³²⁸ Hughes, G. (2007) “The politics of community safety and the problem of the ‘stranger’ ”, στο Brannigan, A., Pavlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life*, ό.π. σ. 182-193, σ. 183.

³²⁹ Τσουκαλάς, Κ. (2010) *Η επινόηση της ετερότητας: «ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 66-70.

³³⁰ Στο ίδιο, σ. 68.

³³¹ Young, J. (2003) “Merton with energy, Katz with structure: the Sociology of vindictiveness and the Criminology of transgression”, ό.π., σ. 400.

³³² Ferrell, J., Hayward, K., Young, J. (2008) *Cultural Criminology. An invitation*, Sage, London, σ. 23.

³³³ Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η έννοια της «οντολογικής ανασφάλειας» διατυπώθηκε πρώτη φορά από τον ψυχίατρο R.D. Laing (*The divided self*, 1960) και η οποία θεωρεί ότι αφορά τη συνθήκη του να νοιώθει

δημιουργούν ένα δυναμικό συνδυασμό από την άποψη των τιμωρητικών απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα και τη δυνατότητα ύπαρξης «αποδιοπομπαίων τράγων». ³³⁴ Έτσι, μέσω της οντολογικής ανασφάλειας προκύπτει η ανάγκη να δοθούν λιγότερο ανεκτικοί ορισμοί της παρέκκλισης και να επιβεβαιωθούν οι αρετές της εσω-ομάδας. ³³⁵ Ορίζει την έννοια της οντολογικής ανασφάλειας ως «αβεβαιότητα της ύπαρξης». ³³⁶ Στην «ύστερη νεωτερικότητα», με την υποχώρηση του κυριαρχικού ρόλου της παράδοσης, η προσωπική ή/και η συλλογική βιογραφία, όπως πραγματώνονται στους θεσμούς της οικογένειας, της εργασίας αλλά και στο περιβάλλον κατοικίας, προσλαμβάνονται ως επισφαλείς. Στο πλαίσιο αυτό η εθνικότητα, η φυλή, το φύλο, η κοινωνική τάξη, η θρησκεία θεωρούνται ως 'ασφαλείς τόποι' μέσα σε ένα περιβάλλον που λογίζεται ανασφαλές. ³³⁷ Αποδίδονται, συνεπώς, συγκεκριμένες και στιβαρές κοινωνικές ταυτότητες, αφ'ενός στους άλλους, αφετέρου στην εαυτού εικόνα. Εν προκειμένω, οριοθετούνται, στην προσπάθεια αναζήτησης ενός 'ασφαλούς τόπου', τοποθετήσεις της μορφής 'ποιοι είμαστε εμείς' και 'ποιοι είναι οι άλλοι'. Σύμφωνα με τον Young, η οντολογική ανασφάλεια προκαλεί μια κρίση ταυτότητας ³³⁸ που αντιμετωπίζεται δια της 'ουσιοκρατίας' ³³⁹ η οποία 'δύναται' να περιγράψει/ορίσει με ακρίβεια και ως εκ τούτου να αντιμετωπίσει την οντολογική ανασφάλεια. Η εν λόγω μορφή ουσιοκρατίας αυξάνει τη δυσφήμιση, τον αποκλεισμό, την τιμωρία αυτών που θεωρούνται κατ' ουσίαν διαφορετικοί από τον εαυτό μας, που στερούνται ουσιαστικές και πολύτιμες ποιότητες και εκκινεί την ετεροποίηση, δημιουργώντας ένα χάσμα μεταξύ 'αυτών' κι 'εμάς'.

Επιπροσθέτως, ο A. Giddens επιχειρήσε μια προσέγγιση της νεωτερικότητας, την οποία παρομοίασε με το Τζάγκερνωτ της ινδουιστικής παράδοσης, που προκαλούσε φόβο και

κανείς «είναι κανείς πεθαμένος», ενώ είναι φυσικά ζωντανός. Με άλλα λόγια είναι η απουσία του συναισθήματος ότι κάποιος «είναι μέσα στον κόσμο» με την αίσθηση ότι υπάρχει για άλλους και οι άλλοι υπάρχουν γι' αυτόν, http://en.wikipedia.org/wiki/R._D._Laing. Είναι, επομένως, σαφές ότι οι Giddens και Young μετέφεραν την έννοια από το ψυχολογικό στο κοινωνιολογικό επίπεδο, συνδέοντάς την με την επίδραση που έχουν στο άτομο κοινωνικοί παράγοντες, όπως αυτοί διαμορφώνονται μέσα από τα χαρακτηριστικά της «ύστερης νεωτερικότητας».

³³⁴ Young, J. (χ.η.) "From inclusive to exclusive society: nightmares in the European dream", <http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/inclexcl.htm> και του ΙΔΙΟΥ: (2003) "Merton with energy, Katz with structure: the Sociology of vindictiveness and the Criminology of transgression", *Theoretical Criminology*, Vol. 7(3):389-414, σ. 399-400 και 403.

³³⁵ Young, J. (χ.η.) "From inclusive to exclusive society: Nightmares in the European dream", *ό.π.*

³³⁶ Young, J. (2007) *The vertigo of late modernity*, Sage, London, σ. 3.

³³⁷ Στο ίδιο.

³³⁸ Στο ίδιο, σ. 35.

³³⁹ Στο ίδιο, σ. 35, 43, 210.

ενθουσιασμό ταυτόχρονα,³⁴⁰ και θεωρεί ότι ο δυναμισμός της προκύπτει από τρία στοιχεία: το διαχωρισμό χρόνου και τόπου, την αποσύνδεση των κοινωνικών συστημάτων και την αναστοχαστική διάταξη και αναδιάταξη των κοινωνικών σχέσεων.³⁴¹ Βασικά θεσμικά της όργανα είναι: ο καπιταλισμός, η εκβιομηχάνιση, η παρακολούθηση των πολιτών σε όλες τους τις δραστηριότητες και ο έλεγχος των μέσων βίας.³⁴² Αυτό που κυρίως έχει διασαλευτεί, υποστηρίζει, είναι η πεποίθηση πως είναι εφικτή η λειτουργία μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο εμπιστοσύνης και ασφάλειας και έτσι υπεισέρχεται η έννοια της διακινδύνευσης, η οποία εμπεριέχει κάθε φορά το δικό της αξιολογικό σύστημα ιεράρχησης των ατομικών και συλλογικών κινδύνων (‘περιβάλλοντα διακινδύνευσης’³⁴³).

Δύο επομένως έννοιες, η εμπιστοσύνη³⁴⁴ και η διακινδύνευση³⁴⁵ είναι συνυφασμένες με την πρώτη να αποσκοπεί στη μείωση ή και ελαχιστοποίηση των κινδύνων στους οποίους είναι εκτεθειμένες κάποιες δραστηριότητες³⁴⁶ και στη σταθεροποίηση των αισθημάτων της οντολογικής ασφάλειας (ontological security).³⁴⁷ Σύμφωνα με τον Giddens, η οντολογική ασφάλεια *«αναφέρεται στη βεβαιότητα που έχουν οι περισσότεροι άνθρωποι για τη συνέχεια της προσωπικής ταυτότητάς τους και τη σταθερότητα του κοινωνικού και υλικού περιβάλλοντος δράσης τους. Κάποια αίσθηση αξιοπιστίας προσώπων και πραγμάτων τόσο θεμελιώδης στην ιδέα της εμπιστοσύνης, είναι απαραίτητα στα αισθήματα οντολογικής ασφάλειας· επομένως εμπιστοσύνη και οντολογική ασφάλεια είναι έννοιες ψυχολογικά συναφείς»*.³⁴⁸ Διαφορετικά το άτομο, μέσα από την πρόσληψη της διακινδύνευσης και την έλλειψη εμπιστοσύνης, διακατέχεται από αισθήματα οντολογικής ανασφάλειας και την υποκειμενική αίσθηση της απώλειας του ελέγχου. Σε σχέση δε με το εξωτερικό περιβάλλον, το οποίο αλλάζει διαρκώς, το άτομο καθίσταται συνεχώς

³⁴⁰ Τάτσης, Ν.Χ. (1997) *Κοινωνιολογία: ιστορική εισαγωγή και θεωρητικές θεμελιώσεις*, τόμ. Α΄, Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 300.

³⁴¹ Giddens, A. (2001) [1990] *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, μτφρ. Μερτίκας, Γ., Κριτική, Αθήνα, σ. 32.

³⁴² Τάτσης, Ν.Χ. (1997) *Κοινωνιολογία: ιστορική εισαγωγή και θεωρητικές θεμελιώσεις*, ό.π., σ.301-302.

³⁴³ Giddens, A. (2001) [1990] *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας* ό.π., σ. 54.

³⁴⁴ Σύμφωνα με τον Giddens, η εμπιστοσύνη *«ορίζεται ως πεποίθηση για την αξιοπιστία ενός προσώπου ή συστήματος, εν σχέσει προς κάποιο δεδομένο σύνολο αποτελεσμάτων ή συμβάντων, όπου αυτή η πεποίθηση εκφράζει πίστη στην εντιμότητα ή την αγάπη τρίτου, ή στην ορθότητα αφηρημένων αρχών (τεχνική γνώση)»*, στο ίδιο, σ. 52.

³⁴⁵ Σύμφωνα με τον U.Beck η διακινδύνευση ορίζεται ως *«ο συστηματικός τρόπος να αντιμετωπίζει κανείς τους κινδύνους και τις ανασφάλειες που προκαλούνται και παρουσιάζονται από την ίδια την νεωτερικότητα»*, Beck., U. (1992) *Risk society: towards a new modernity*, Sage, London, σελ. 21.

³⁴⁶ Giddens, A. (2001) [1990] *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, ό.π., σ. 53.

³⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 115-125 & σ. 161-165.

³⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 116.

απασχολημένο με την κατανόηση όλων των πιθανών διακινδυνεύσεων που αφορούν την ύπαρξή του και παραλύει απέναντι σε ό,τι αφορά την πρακτική δράση.³⁴⁹ Υπάρχει δηλαδή μια συνεχή ενδεχομενικότητα, πάνω στην οποία ο έλεγχος, ατομικός ή συλλογικός, είναι ανύπαρκτος ή περιορισμένος.

Τέλος, ανάμεσα στο έγκλημα και την τιμωρία, παρεμβαίνουν, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη δημιουργία, αναπαραγωγή και διατήρηση των κοινωνικών νοημάτων, ιεραρχημένοι διαμεσολαβητές («μεγα»-φορείς δράσης).³⁵⁰ Τέτοιοι σημαντικοί φορείς δράσεις μπορεί να είναι τα Μ.Μ.Ε. και εν γένει εκτενώς διαδεδομένα πολιτισμικά προϊόντα (π.χ. ταινίες, τηλεοπτικά σήριαλ) που δημιουργούν διαμεσολαβημένες εμπειρίες εγκλήματος, συμβάλλοντας περαιτέρω στην κοινωνική κατασκευή του και στην αναπαραγωγή της κοινωνικής του αναπαράστασης.

Ως προς την εξήγηση των τιμωρητικών στάσεων και σύμφωνα με την έννοια της «αιτιότητας» στο βαθμό που μπορεί να διαπιστωθεί και πολύ περισσότερο να εκτιμηθεί, θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η αιτιότητα εμφανίζεται ως σύνολο αλληλοεξαρτώμενων παραγόντων ενταγμένων σε χώρο και τόπο και διακρίνεται σε εξωτερική (ό,τι περιβάλλει το φαινόμενο) και εσωτερική (το εσωτερικό αυτού του περιβάλλοντος που γεννά αυτό το φαινόμενο).³⁵¹ Στη λογική αυτή, υπό το πρίσμα της εργαλειακής και της συμβολικής προσέγγισης, μπορεί να υποστηριχτεί ότι όσον αφορά την τιμωρητικότητα του κοινού, εξωτερική αιτιότητα συνιστούν οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας, η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό πρόβλημα, ο φόβος θυματοποίησης και εσωτερική αιτιότητα αποτελούν η συμβολοποίηση του εγκλήματος μέσω του νοήματος που αποδίδεται σε αυτό από τα δρώντα υποκείμενα και η οποία συνδέει το έγκλημα με την πρόσληψη περί απουσίας της κοινωνικής συνοχής, τη διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών και αξιών, της οντολογικής ανασφάλειας και της ετεροποίησης.

Εν κατακλείδι, η τιμωρία αποτελεί συμβολικό συμπλήρωμα στο ήδη συμβολοποιημένο έγκλημα. Μέσα από τη συμβολική θεώρηση επιχειρείται σύνδεση της αντικειμενικής πραγματικότητας που συνιστά το έγκλημα με το υποκειμενικό νόημα που αυτό λαμβάνει. Η σύνδεση αυτή δομεί τελικά την εμπειρία (άμεση ή διαμεσολαβημένη) ευρύτερων

³⁴⁹ Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Polity Press, Cambridge, σ. 53.

³⁵⁰ Μουζέλης, Ν. (1997) *Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία: η έννοια της ιεραρχίας από τη μικρο- στη μακρο-κοινωνιολογία*, Θεμέλιο, Αθήνα, σ. 115.

³⁵¹ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., Αθήνα, σ. 143

κοινωνικών συνόλων, τις στάσεις τους και θεσπίζει τη φαντασιακή και τη συμβολική σχέση τους με την έννοια και τις προσδοκίες που προκύπτουν από την τιμωρία ως πραγματικότητα και ως δυνατότητα ταυτόχρονα. Συνεπώς, το έγκλημα δεν είναι, σε μακροκοινωνιολογική διάσταση, παρά η συνισταμένη, όπου συναντώνται ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα μέσα στην οποία συμπυκνώνεται η αγωνία του υποκειμένου για την εύρυθμη κοινωνική λειτουργία και τη σταθερότητα της κοινωνικής του θέσης σε αυτήν.

4. Θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης»

Η θεωρία της κοινωνικής απόδοσης αναφέρεται «στους κανόνες που οι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν όταν προσπαθούν να συνάγουν τις αιτίες της συμπεριφοράς που παρατηρούν», οι οποίες αποδίδονται είτε σε περιβαλλοντικούς/κοινωνικούς παράγοντες είτε σε ατομικούς.³⁵² Θεμελιωτής της εν λόγω θεωρίας υπήρξε ο *F.Heider*³⁵³ με τη θεωρία του περί της απλοϊκής ψυχολογίας (theory of naive psychology), η οποία στη συνέχεια, επηρέασε, πέραν της Κοινωνικής Ψυχολογίας, κι άλλα επιστημονικά πεδία³⁵⁴ των κοινωνικών επιστημών, τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά, με επιφανείς συνεχιστές, μεταξύ άλλων, τους N.Jones και H.Kelly.³⁵⁵

Οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να λειτουργήσουν ως «απλοϊκοί» ψυχολόγοι, ώστε να ερμηνεύσουν, να προβλέψουν και να ελέγξουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, αναζητούν και αποδίδουν αιτίες. Παρατηρούνται δύο είδη κοινωνικής απόδοσης, σύμφωνα με τον Heider:³⁵⁶ α. η εσωτερική (προσωπικότητα, ικανότητες, στάσεις, κίνητρα) και β. η εξωτερική (περιστάσεις, εξωτερικές πιέσεις, κοινωνικό περιβάλλον, τύχη). Μεταξύ των δύο υπάρχει αρνητική σχέση, δηλαδή, όσο το άτομο συνιστά αίτιο μιας ορισμένης συμπεριφοράς τόσο λιγότερο θεωρείται ως αίτιο το περιβάλλον. Η τάση να αποδίδεται μεγαλύτερη σημασία στην εσωτερική απόδοση έναντι της εξωτερικής,

³⁵² Λήμμα “attribution theory”, στο Scott, J., Marshall G., (2005³) *Oxford dictionary of Sociology*, ό.π., σ. 27.

³⁵³ Η θεωρία της κοινωνικής απόδοσης αναπτύσσεται συστηματικά στο βιβλίο του Heider, F. (1958) *The Psychology of interpersonal relations*, Wiley, New York και του ΙΔΙΟΥ: “An experimental study of apparent behavior”, *American Journal of Psychology*, Vol. 57:243-249.

³⁵⁴ Βλ. ενδεικτικά *Law and Human Behavior*, Vol.2(4):285-393, Special issue “attribution theory”, όπου εξετάζεται η συνεισφορά της θεωρίας της απόδοσης τόσο στο νόμο όσο και στη διακριτική ευχέρεια των δικαστών, Herzog, S. (2008) “An attitudinal explanation of biases in the criminal justice system: an empirical testing of defensive attribution theory”, *Crime and Delinquency*, Vol. 54(3):457-481, Flanagan, T.J. (1987) “Change and influence in popular Criminology: public attributions of crime causations”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 15:231-243.

³⁵⁵ Weiner, B. (2008) “The history of attribution theory and research”, *Social Psychology*, Vol. 39(3):151-156.

³⁵⁶ Κοκκινάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική Ψυχολογία: εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*, Τυπωθήτω, Αθήνα, σ. 63-64.

αποτελεί το ονομαζόμενο «θεμελιώδες σφάλμα απόδοσης».³⁵⁷ Υποτιμάται, δηλαδή, η επίδραση των εξωτερικών παραγόντων και υπερτιμάται η επίδραση των εσωτερικών ως προς την ερμηνεία της συμπεριφοράς.

Σε συνάρτηση της ανωτέρω θεωρίας με την εγκληματολογική προσέγγιση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι εσωτερικές ή ενδογενείς αποδόσεις στηρίζονται περισσότερο σε σταθερούς παράγοντες. Δηλαδή, όσο πιο εσωτερικά «αίτια» διακρίνει ο παρατηρητής στην ερμηνεία της συμπεριφοράς τόσο πιο σταθερά θεωρεί ότι είναι. Ως εκ τούτου η «αλλαγή», ο μετασχηματισμός τους, προσλαμβάνεται ως δυσκολότερος, εφόσον τα εσωτερικά «αίτια» αναφέρονται κυρίως σε 'δομικά' χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, συγκριτικά με τα εξωγενή που αναφέρονται σε περιβαλλοντικά/κοινωνικά «αίτια» τα οποία θεωρούνται ως πιο ευμετάβλητα και ρευστά. Υπό αυτό το πρίσμα, όταν η εγκληματογένεση αποδίδεται σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, ο παρατηρητής/εξωτερικός κριτής, θεωρεί ότι αυτά τα χαρακτηριστικά αποτελούν μόνιμα και σταθερά γνωρίσματα του ατόμου, που δύσκολα επιδέχονται αλλαγές. Αποδίδεται έτσι μια μόνιμη αρνητική ταυτότητα στον δράστη που συμπίπτει με την έννοια του στίγματος και τη θεωρία της ετικέτας μέσω κλινικο-κοινωνιολογικής ψυχολογίας. Παράλληλα η απόδοση εσωτερικών «αιτιών» στην εγκληματογένεση (π.χ. προσωπικότητα του δράστη) συνάδει και με την έννοια της ελεύθερης βούλησης³⁵⁸ με την έννοια ότι το άτομο μπορούσε να πράξει αλλιώς, να συμπεριφερθεί διαφορετικά και να μην παραβιάσει το νόμο, για παράδειγμα. Εν αντιθέσει, η απόδοση της εγκληματογένεσης σε περιβαλλοντικά αίτια συνδέεται ως ένα βαθμό με την έννοια του κοινωνικού ντετερμινισμού, εφόσον θεωρείται πως κοινωνικοί παράγοντες συντέιναν στην παραβατική πράξη και συνεπώς το άτομο είχε περιορισμένα ή και ανύπαρκτα περιθώρια ατομικής επιλογής. Στην πρώτη περίπτωση, σύμφωνα και με την επισκόπηση των ερευνών αναφορικά με την τιμωρητικότητα του κοινού που θα παρουσιαστεί στο Κεφάλαιο 5, ο παρατηρητής κρίνει αυστηρότερα τον δράστη και ενέχει τιμωρητικότερες στάσεις απέναντί του. Στη δεύτερη περίπτωση, ο παρατηρητής κρίνει επιεικέστερα τον δράστη και διατηρεί μετριοπαθέστερες στάσεις.

³⁵⁷ Παπαστάμου, Σ. (1989) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 128-138.

³⁵⁸ Σύμφωνα με τα πειράματα που έχουν γίνει θεωρείται ότι «η ελεύθερη επιλογή οδηγεί συχνότερα σε ενδογενείς αποδόσεις απ' ό,τι οι συνθήκες μη ελεύθερης επιλογής», ό.π., Παπαστάμου, Σ. (1989), σ. 123.

5. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη

Όσον αφορά την έννοια της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη, η οποία συνιστά απόδοση στην ελληνική γλώσσα του αγγλικού όρου *redemption*³⁵⁹/*'redeemability'*, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η χρήση της στο θεωρητικό και ερευνητικό πεδίο της Εγκληματολογίας είναι σχετικά πρόσφατη. Η πρώτη αναφορά της πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Liverpool Desistance Study³⁶⁰ καθώς και σε σχετική μονογραφία³⁶¹ και στη συνέχεια, όπως θα αναφερθεί και εκτενέστερα στο Κεφ. 5 που αφορά την επισκόπηση ερευνών, στο ερευνητικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ (UCPOP) όπου επιχειρήθηκε η διερεύνηση της έννοιας της «λύτρωσης» του δράστη σε συνάρτηση με τις τιμωρητικές στάσεις.³⁶² Στη συνέχεια, η έννοια αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης κι άλλων ερευνών που επιχειρήσαν να αναλύσουν τη σχέση της με την τιμωρητικότητα του κοινού.

Ο όρος λύτρωση σημαίνει: α. δια λύτρων απελευθέρωση, β. απαλλαγή από δεινού τινός, η απολύτρωση, γ. απαλλαγή εξ υποχρέωσης.³⁶³ Συμπληρωματικά, σημαίνει: απαλλαγή κάποιου από το βάρος επώδυνης κατάστασης, απαλλαγή από δεινά, ανακούφιση από ένα κακό, ανάκτηση της ελευθερίας.³⁶⁴

Η χριστιανική παράδοση εισήγαγε και ανέπτυξε την ιδέα της λύτρωσης «την ιδέα της εξαγοράς του διαπραχθέντος πταισματος και την έννοια μιας ατομικής προσπάθειας του αμαρτωλού για να σβήσει αυτό το πταίσμα, επιδιώκοντας στην προσπάθεια να γίνει καλύτερος. Αυτήν την ιδέα ατομικής προσπάθειας και αυτή τη συνειδητοποίηση της ζημιάς που προκλήθηκε, όχι μόνο αναφορικά με την ηθική της εμβέλεια, εννοεί η νέα κοινωνική άμυνα να διατηρήσει κατά τρόπο σταθερό, χωρίς εντούτοις να περιορίζεται αυστηρά, το είδαμε, στην έννοια του αμαρτήματος και της τιμωρίας».³⁶⁵ Υπό την έννοια αυτή το

³⁵⁹ Βλ. Stavropoulos, D.N., Hornby, A.S. (1997) *Oxford English-Greek Learner's Dictionary*, OUP, Oxford, ο όρος αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα ως εξαγορά, επανόρθωση/εκπλήρωση, λύτρωση, σ.541.

³⁶⁰ Maruna, S., Porter, L., Carvalho, I. (2004δ) "The Liverpool Desistance Study and Probation Practice: opening the dialogue", *Probation Journal*, Vol. 51(3):221-232.

³⁶¹ Maruna, S. (2001) *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives*, APA, Washington.

³⁶² Maruna, K., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties", στο Bottoms, A., Rex, S. et al. *Alternatives to prison: options for an insecure society*, Willan Publishing, Devon, σ. 83-112.

³⁶³ Βλ. λήμμα «λύτρωση», στο Δημητράκος, Δ. (1964) *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας*, ό.π., σ. 4409.

³⁶⁴ Μπαμπινιώτης, Γ. (2002) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, σ.1028

³⁶⁵ Ansel, M. (1995) [1954] *Η νέα κοινωνική άμυνα*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 564-565.

ζήτημα της λύτρωσης του δράστη, συνιστά μια από τις διαστάσεις των αρχών της νέας κοινωνικής άμυνας.

Σύμφωνα με τον S.Maruna³⁶⁶ η πίστη στην κοινωνική λύτρωση του δράστη (redeemability) αναφέρεται στις πεποιθήσεις του κοινού πως οι δράστες, ακόμα και οι «χειρότεροι» εξ αυτών, μπορούν να αλλάξουν συμπεριφορά. Στην αντίθετη περίπτωση το κοινό θεωρεί ότι η εγκληματική δράση, παίρνει μόνιμο χαρακτήρα και θεωρείται ουσιαστικά οριστική, ειδικά μετά από μια ορισμένη ηλικία και ένα βάθος εμπειρίας σε παραβατικές δράσεις που οδηγούν πλέον στους «σκληρούς εγκληματίες». Υποστηρίζεται, επομένως, ότι ο «δράστης δεν αλλάζει» και πως η εγκληματική δράση αποτελεί ένα μόνιμο στοιχείο στο άτομο.

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη σχετίζεται με τις έννοιες του στίγματος, της κοινωνικής επανένταξης και της κοινωνικής ταυτότητας. Από την άλλη πλευρά, συνδιαλέγεται επίσης με την έννοια της συγχώρεσης και της ‘αποχής’ από το έγκλημα (desistance). Αναλυτικότερα, όσον αφορά την έννοια του στίγματος³⁶⁷ το άτομο κατατάσσεται από τους άλλους με στερεοτυπικό τρόπο και του αποδίδονται χαρακτηριστικά και ιδιότητες που είναι διαφορετικές από τις αποδεκτές και επιθυμητές. Υπό αυτή την έννοια στιγματισμός «είναι η διαδικασία εγκαθίδρυσης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας»,³⁶⁸ η οποία πολλές φορές προσλαμβάνεται ως αμετάβλητη ταυτότητα, με συνέπειες που αφορούν την έκπτωση από ρόλους, τη δημιουργία του στερεοτύπου του εγκληματία και στην «εαυτού εικόνα»,³⁶⁹ έχοντας, δηλαδή, ατομικές και κοινωνικές, τυπικές και άτυπες, επιπτώσεις τόσο στην ηθικότητα όσο και στην κανονικότητα με την οποία προσλαμβάνονται οι «άλλοι» μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο αλλά και στο πώς το ίδιο το άτομο προσλαμβάνει τον εαυτό του.³⁷⁰ Παράλληλα, υπό το πρίσμα της απόδοσης αρνητικής ταυτότητας και των επιπτώσεών της, μπορεί πλέον να

³⁶⁶ Maruna, S., King, A. (2009) “Once a criminal, always a criminal?: ‘Redeemability’ and the psychology of punitive public attitudes”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol.15(1-2):7-24.

³⁶⁷ Λήμμα «στίγμα», αρχ. στίγμα <στίζω, ανεξίτηλο σημάδι στο δέρμα από χτύπημα ή χάραγμα με οξύ όργανο ή καυτηρίαση, κηλίδα πάνω σε οποιαδήποτε επιφάνεια, (μτφ.) ηθική κηλίδα, (ιατρ.) σύμπτωμα νοσηρής καταστάσεως όχι φανερό, βλ. Μείζον ελληνικό λεξικό, Φυτράκης-Τεγόπουλος, Αθήνα, ηλεκτρονική έκδοση. Τα σημάδια δημοσιοποιούσαν ότι ο φορέας τους ήταν δούλος, εγκληματίας ή προδότης, βλ. Goffman, I. (2001)[1963] *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, μτφρ. Μακρυγιάννη, Δ., Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σ. 65.

³⁶⁸ Δασκαλάκης, Η. (1985α) *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ό.π., σ. 146.

³⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 146-159.

³⁷⁰ Jenkins, R. (2007) [2004] *Κοινωνική ταυτότητα*, μτφρ. Γεωργοπούλου, Κ., Σαββάλας, Αθήνα, σ. 238-259.

υποστηριχθεί ότι βρίσκουν έρεισμα τόσο η θεωρία της αυτοεπιβεβαιούμενης προφητείας³⁷¹ (R.Merton)³⁷² όσο και το θεώρημα τους Thomas (W.I. Thomas).³⁷³

Όσον αφορά την έννοια της συγχώρεσης και της σύνδεσής της με την λύτρωση, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συγχώρεση προϋπάρχει της λύτρωσης, διότι η λύτρωση συνιστά τελικό σκοπό της συγχώρεσης.³⁷⁴ Σκοπός της, δηλαδή, είναι να αποκαταστήσει την κανονικότητα που διαταράχθηκε σε κοινωνικό, εθνικό, πολιτικό, ψυχολογικό επίπεδο.³⁷⁵ Επίσης, η H.Arendt³⁷⁶ στο βιβλίο της *Human Condition* θεωρεί ότι η συγχώρεση είναι μια ανθρώπινη δυνατότητα, η οποία συνδέεται με τη τιμωρία, διότι η τιμωρία θέτει ένα όριο πάνω σε μια ιδιότητα, η οποία, δίχως την παρέμβασή της, θα μπορούσε να συνεχιζόταν επ' άπειρον. Συνεπώς, εφόσον οι άνθρωποι μπορούν να τιμωρηθούν μπορούν και να συγχωρεθούν. Ως εκ τούτου όμως, η συγχώρεση και η κοινωνική λύτρωση του δράστη κατ' επέκταση, μεταφέρουν «προϋποθέσεις» και «εξουσία», γιατί εκείνος που μπορεί να συγχωρεί είναι εκείνος που δικάζει, τιμωρεί ή υιοθετεί συγκεκριμένες στάσεις, όπως το κοινό, και επομένως κρίνει και εκτιμά.³⁷⁷ Υπό την προϋπόθεση της «υπό σύμβαση» συγχώρεσης, αφού έχει «πληρωθεί» το τίμημα στην κοινωνία από το παραβάτη, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η κοινωνική λύτρωση συνδέεται, παραδόξως, και με την έννοια της ανταπόδοσης. Η ανταπόδοση αφορά την έννοια της «πληρωμής» του δράστη, να δώσει πίσω, δηλαδή μέσω της τιμωρίας του, ό,τι χρωστά στην κοινωνία, προκειμένου να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη. Η κοινωνική λύτρωση φαίνεται να μεταφέρει το ίδιο νόημα, αναπτύσσοντάς το περαιτέρω, αφού συνδέει πράξεις του παρελθόντος (παράβαση) και μελλοντικές υποσχέσεις (αλλαγή συμπεριφοράς του δράστη) μέσω της επιβολής τιμωρίας.

Από την άλλη πλευρά, η αποχή από το έγκλημα (desistance),³⁷⁸ εν αντιθέσει με την αυτοεπιβεβαιούμενη προφητεία και τις συνέπειες του στίγματος, στο βαθμό που είναι επιτεύξιμη και παράλληλα υποκείμενη σε αντικειμενικές και έγκυρες εκτιμήσεις,³⁷⁹

³⁷¹ Farrell, R.A. Swigert, V.L. (1978) "Prior offense record as a self-fulfilling prophecy", *Law & Society Review*, Vol. 12(3):437-453.

³⁷² Merton, R. (1968) *Social theory and social structure*, Free Press, New York.

³⁷³ Βλ. Thomas, W.I. (1966) *On social organization and social personality: selected papers*, University of Chicago Press, Chicago, σ. 301, Merton, R.K. (1995) "The Thomas Theorem and the Matthew Effect", *Social Forces*, Vol. 74(2):379-422.

³⁷⁴ Derrida, J. (2001) [1997] *On cosmopolitanism and forgiveness*, Routledge, Oxon, σ. 33-34.

³⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 34.

³⁷⁶ Όπως αναφέρεται στο ίδιο, ό.π., σ. 37.

³⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 59.

³⁷⁸ Maruna, S. (2004) "Desistance from crime and explanatory style", *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol.20(2):184-200.

³⁷⁹ Για τις δυσκολίες εννοιολόγησης και ερευνητικής διερεύνησης της αποχής από το έγκλημα βλ. ενδεικτικά: Maruna, S., λήμμα "desistance", στο McLaughlin, E., Muncie, J. (eds) (2001), ό.π., σ. 120-123.

συμβάλλει θετικά στην πρόσληψη περί της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη, τόσο σε ατομικό επίπεδο για τον ίδιο όσο και σε κοινωνικό αναφορικά με τις στάσεις του κοινού. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ελάχιστα μηνύματα επικοινωνούνται στο κοινό για τις περιπτώσεις σχετικά με την θετική και σύννομη εξέλιξη της συμπεριφοράς των δραστών.

Χαρακτηριστικό είναι ότι το «σενάριο της κοινωνικής λύτρωσης» δεν αφορά μόνο τις στάσεις του κοινού αλλά και τις στάσεις του δράστη απέναντι στον εαυτό του και την/τις παραβατική/ές του πράξεις. Από την πλευρά των παραβατών, η κοινωνική λύτρωση επιτρέπει στο άτομο να μεταγράψει ένα ντροπιαστικό παρελθόν, μέσα από διάφορους τρόπους και διαδικασίες (ψυχολογικούς και θεσμικούς) σε ένα απαραίτητο προανάκρουσμα προς μια παραγωγική και άξια να τη ζήσει κανείς ζωή, συχνά θεωρώντας ότι οφείλει να «δώσει κάτι πίσω» στην κοινωνία ως ένδειξη ευγνωμοσύνης.³⁸⁰

Επιπροσθέτως, αυτές οι δύο στάσεις, του κοινού και των δραστών, βρίσκονται συχνά σε αλληλεξάρτηση, εάν ληφθεί υπόψη ότι «οι κοινωνίες που δεν πιστεύουν ότι οι παραβάτες τους μπορεί να αλλάξουν, θα έχουν παραβάτες που δεν πιστεύουν ότι μπορούν να αλλάξουν».³⁸¹ Πραγματικά, φαίνεται να υπάρχει μια θεσμική «πεποίθηση» που απορρίπτει εκ προοιμίου τη δυνατότητα της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη καθώς και τη δυνατότητα επανένταξής του, αφού, όλοι όσοι δεν έχουν λευκό ποινικό μητρώο στην Ελλάδα, δεν μπορούν ποτέ να εργασθούν σε δημόσιο φορέα. Ομοίως, στις Η.Π.Α., σε ορισμένες πολιτείες οι πρώην κατάδικοι δεν μπορούν ποτέ να ψηφίσουν σαν να βρίσκονται μονίμως υπό το καθεστώς μιας τιμωρίας που δεν τελειώνει («παρεπόμενες ποινές»)³⁸² Υπάρχουν, δηλαδή, πεποιθήσεις απορριπτικές της κοινωνικής λύτρωσης στο μικροεπίπεδο (στάσεις του κοινού) και στο μακροεπίπεδο (θεσμικοί κανόνες). Ως αποτέλεσμα «οι άνθρωποι δεν αλλάζουν» και μερικοί νόμοι θεμελιώνουν, επιβεβαιώνουν και αναπαράγουν αυτή την πεποίθηση.

³⁸⁰ Maruna, S. (2001) *Making good: how ex-convicts reform and rebuilt their lives*, ό.π., σ. 87.

³⁸¹ Στο ίδιο, σ. 166.

³⁸² Mauer, M. "Comparative international rates of incarceration: an examination of causes and trends", Paper presented to the U.S. Commission on Civil Rights, June, 20, 2003, http://www.sentencingproject.org/doc/publications/inc_comparative_intl.pdf

6. Συντηρητικός προσανατολισμός

Παράλληλα με τις προαναφερθείσες προσεγγίσεις, η τιμωρητικότητα του κοινού θεωρείται ότι συναρτάται με δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως ο συντηρητικός ή ο αυταρχικός του προσανατολισμός στον κόσμο.

Ως συντηρητικός προσλαμβάνεται εκείνος που «εμμένει στη διαφύλαξη της παράδοσης, της καθιερωμένης τάξης πραγμάτων και αντιμετωπίζει με επιφύλαξη ή και εχθρότητα τους νεωτερισμούς»,³⁸³ που «συντελεί στη διαφύλαξη ενός πράγματος στην αρχική του μορφή».³⁸⁴ Συχνά στη βιβλιογραφία ο ευρύτερος προσανατολισμός του ατόμου απέναντι στον κόσμο αναφέρονται ως «ιδεολογικο-φιλοσοφικές αντιλήψεις του ατόμου», «κοσμοθεωρία», «φιλοσοφία ζωής» και συναρτούν την τιμωρητικότητα με το «αξιακό/ιδεολογικό πλαίσιο των υποκειμένων».³⁸⁵ Επιπροσθέτως οι τιμωρητικές στάσεις συνδέονται με τις ανωτέρω αντιλήψεις υπό το πρίσμα της εγκληματικότητας ως κοινωνικό πρόβλημα.³⁸⁶ Ο όρος αναφέρεται στην πολιτική φιλοσοφία (E.Burke³⁸⁷), ωστόσο, δεν εξαντλείται σε αυτή (π.χ. κοινωνικό/πολιτισμικό επίπεδο). Αφορά ευρύτερη στάση ζωής με έμφαση όχι απλώς στην απουσία αλλαγής, αλλά στη συστηματική και θεωρητική αντίσταση στην αλλαγή.³⁸⁸

Εκτός από το συντηρητικό προσανατολισμό του ατόμου, εξετάζεται συχνά και ο αυταρχικός προσανατολισμός του ατόμου, καθώς σύμφωνα με τις προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί, συναρτάται με την τιμωρητικότητα του κοινού. Ο E.Fromm³⁸⁹ υπήρξε από τους πρώτους μελετητές του αυταρχικού χαρακτήρα του ατόμου υπό το πρίσμα κυρίως της ψυχαναλυτικής προσέγγισης και της προσέγγισης ειδικών χαρακτηριστικών στην προσωπικότητα του ατόμου, ωστόσο, η συστηματική μελέτη του φαινομένου πραγματοποιήθηκε με την έρευνα του πανεπιστημίου του Berkeley. Στο πλαίσιο αυτό, η συμβολή του Adorno υπήρξε καθοριστική, ειδικά με την δημιουργία της ονομαζόμενης F-scale, που αποτέλεσε τελικά και ένα από τα βασικά σημεία της έρευνας. Ο Adorno

³⁸³ Λήμμα «συντηρητικός», Εγκυκλοπαιδικό λεξικό Πάπυρος-Λαρούς, Αθήνα, 2003, σ. 1671.

³⁸⁴ Λήμμα «συντηρητικός», Μπαμπινιώτης, Γ. (2002) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, ό.π., σ. 1712.

³⁸⁵ Ζαραφονίτου, Χρ. (2011β) «Τιμωρητικότητα: ανασφάλεια και κοσμοθεωρία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η επιστήμη της Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 1824 & σ. 1836.

³⁸⁶ Ζαραφονίτου, Ch. (2011γ) “Punitiveness, fear of crime and social views”, ό.π., σ. 269-294:287-289.

³⁸⁷ Θεωρείται ο θεμελιωτής του όρου. Οι θέσεις του αποτυπώνονται κυρίως στο βιβλίο του *Reflexions on the revolution in France* (1790).

³⁸⁸ Huntington, S.P. (1957) “Conservatism as an ideology”, *The American Political Science Review*, Vol.51(2):454-473, σ. 461.

³⁸⁹ Fromm, E. (1941) [2001] *Fear of freedom*, Routledge, London, σ. 122-158.

θεωρεί ότι το αυταρχικό άτομο διακρίνεται από υποτακτικότητα, έλλειψη κριτικής στάσης, εξιδανικευμένες ηθικές αρχές της εσω-ομάδας (αυταρχική υποταγή) καθώς και την τάση να απορρίπτει, να κατηγορεί και να τιμωρεί εκείνους που παραβιάζουν τις συμβατικές αξίες (αυταρχική επιθετικότητα).³⁹⁰ Χαρακτηριστικό του γνώρισμα τελικά είναι «ένα σύμπλεγμα χαρακτηριστικών που προδιαθέτουν το άτομο στην προκατάληψη».³⁹¹ Επιπροσθέτως, ως συμβατικό/τυπικό (conventional) άτομο χαρακτηρίζει εκείνο που παρουσιάζει άκαμπτη προσκόλληση προς τις αξίες της μεσαίας τάξης.³⁹² Οι δύο έννοιες, σύμφωνα με την κριτική που έχει ασκηθεί, παρουσιάζουν όψεις αλληλοεπικάλυψης, όπως, για παράδειγμα, η «ακαμψία» των αυταρχικών και η «εναντίωση στους νεωτερισμούς» των συντηρητικών, με αποτέλεσμα να καθίσταται δύσκολο να διαχωριστούν μεταξύ τους.³⁹³

Ο συντηρητικός και ο αυταρχικός προσανατολισμός συνδέονται με την τιμωρητικότητα, ειδικότερα όπως προκύπτει μέσα και από την ερευνητική διαδικασία (βλ. Κεφ. 5: Επισκόπηση ερευνών). Επίσης, η τιμωρητικότητα συνιστά μια πιο ισχυρή στάση, όταν δεν επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στην αντιμετώπιση του εγκλήματος αλλά στις ιδεολογικο-φιλοσοφικές συνιστώσες του ατόμου,³⁹⁴ αποτελώντας τελικά ένα δομικό χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς του.

Γι' αυτό σχετικά με τον γενικότερο προσανατολισμό του ατόμου και τη στάση του μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι και τη σχέση του με τις τιμωρητικές στάσεις θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως «όλες οι στάσεις, συμπεριλαμβανομένων των τιμωρητικών, προέρχονται από το ίδιο μέρος, έτσι όλες οι στάσεις ίσως αναπαριστούν η μια την άλλη, παρά μερικές είναι αιτίες των άλλων».³⁹⁵ Για παράδειγμα, αυτό σημαίνει ότι μπορεί κάποιος να είναι φυλετικά προκατειλημμένος και τιμωρητικός αλλά οι δύο αυτές ιδιότητες να μην συνδέονται στη βάση αιτίας-αιτιατού αλλά να αποτελούν γνωρίσματα

³⁹⁰ Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N. (1950) *The authoritarian personality*. Studies in prejudice, Norton Library, New York, σ. 255.

³⁹¹ Κοκκινιάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική ψυχολογία: εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*, ό.π., σ. 226.

³⁹² Στο ίδιο.

³⁹³ Βλ. Ray, J. (1973) "Conservatism, authoritarianism and related variables: a review of empirical study", στο Wilson, G.D. (ed.) *The psychology of conservatism*, Academic Press, London, Smolik, J. (2008) "The influence of the concept of authoritarian personality today", *Zima*, σ. 1-15:12.

³⁹⁴ Βλ. Ζαραφονίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 31-45.

³⁹⁵ Welch, K. (2004) *Punitive attitudes and the racial typification of crime*, PhD, Florida State University, <http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-05252004-005153/unrestricted/KAWDissertation.pdf>, σ. 26.

μία άλλης βασικής (underlying) πηγής ή αιτίας. Η σχέση αυτή θα πρέπει να διερευνηθεί σε βάθος κυρίως μέσω της εμπειρικής διαδικασίας.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η τιμωρητικότητα θα μπορούσε να διακριθεί σε τρεις μορφές: την εργαλειακή, τη συμβολική και τη δομική τιμωρητικότητα. Η πρώτη σχετίζεται με τους παράγοντες που συνδέονται άμεσα με το έγκλημα, δηλαδή με την εργαλειακή θεώρηση, η δεύτερη με τη συμβολική και η τρίτη με δομικά στοιχεία της προσωπικότητας, τα οποία λειτουργούν ως βασικές πηγές της τιμωρητικότητας. Ωστόσο, η παραπάνω κατάταξη, τέμνοντας το φαινόμενο σε τρία μέρη, αποσυνθέτει τη δυναμική του. Κυρίως η διάκριση αυτή επιχειρείται για μεθοδολογικούς και ταξινομητικούς λόγους και για την καλύτερη επεξεργασία και κατανόηση των ευρημάτων που προκύπτουν από την ερευνητική διαδικασία. Γι' αυτό και τίθεται το ερώτημα εάν η διχοτόμηση «εργαλειακή ή συμβολική» τιμωρητικότητα έχει νόημα.³⁹⁶ Η τιμωρητικότητα του κοινού, όπως, εξάλλου, και η επίσημη τιμωρητικότητα, είναι και εργαλειακή και συμβολική. Προκύπτουν από το έγκλημα και το εγκληματικό φαινόμενο στο σύνολό του, επιχειρούν να το αντιμετωπίσουν, αλλά επεκτείνονται και πέραν αυτού: στο συμβολικό-φαντασιακό επίπεδο που διαχειρίζεται συναισθήματα, πολιτισμικά και ιστορικά στοιχεία, τις προσλαμβάνουσες σχετικά με το δυισμό καλού/κακού, ηθικού/ανήθικου. Όπως αναφέρθηκε, επίσης, και στην αρχή της ενότητας, η τιμωρητικότητα συνιστά πολυσύνθετο φαινόμενο και μόνο από αυτή την οπτική μπορεί να αποτυπωθεί όχι μόνο η δυναμική του αλλά και οι συνέπειές του στην αντεγκληματική πολιτική και την κοινωνία γενικότερα. Εν γένει συνιστά ένα σύνθετο ζήτημα που συνδυάζει τόσο υποκειμενικές προσλήψεις και εμπειρίες όσο και αντικειμενικά, δομικά στοιχεία της κοινωνίας, υπό το πρίσμα της ισχύος της διαχείρισης (απολεσθείσας και μη) «των σχέσεων ως προς τους τρεις κόσμους κάθε ανθρώπου: της σχέσης του προς τον εαυτόν, της σχέσης του προς τον άλλον, της σχέσης του προς τον κόσμο [...]».³⁹⁷

³⁹⁶ Βλ. Garland, D. (2007) "Rethinking the symbolic – instrumental distinction. Meanings and motives in American capital punishment", στο Branningan, A. Ravlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life. Essays in Honour of W.G. Carson*, ό.π., σ. 108-130:124 και τη σχετική ανάλυση αναφορικά με την επιβολή της ποινής του θανάτου και την εργαλειακή/συμβολική της διάσταση.

³⁹⁷ Καλογερόπουλος, Δ. (2011) «Η οριοθέτηση της Εγκληματολογίας», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1923-1982:1957.

Τέλος, μια σημαντική προσέγγιση του φαινομένου της τιμωρητικότητας προκύπτει από την ψυχαναλυτική θεώρηση.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση συνιστά προσπάθεια εφαρμογής των ψυχαναλυτικών εννοιών στην ερμηνεία των τιμωρητικών τάσεων και των διαφορετικών εντάσεων της. Βασική θέση της είναι ότι σ' ένα ασυνείδητο επίπεδο, οι μηχανισμοί άμυνας του εγώ μπορούν να βοηθήσουν στην ερμηνεία των εμφανιζόμενων διαφορών στην τιμωρητικότητα του κοινού.³⁹⁸ Η τιμωρητικότητα αποτελεί «προβολή σκιών».³⁹⁹ Μόνο που οι σκιές δεν είναι «εκεί έξω» αλλά «εδώ», μέσα μας. Είναι συνεπώς οι δικές μας ενοχές και ανασφάλειες που προβάλλονται στους «άλλους».

Όπως αναφέρουν οι *Maruna/Matravers/King* για την κατανόηση των προβολών αυτών υπάρχουν πέντε βασικά σημεία (κλειδιά), τα οποία αποτελούν και διαφορετικές εκδοχές της υπόθεσης του «αποδιοπομπαίου τράγου»:⁴⁰⁰

- αίσθηση κατωτερότητας ή ντροπής για τη δικιά μας ασημαντότητα,
- ενοχή για τη δική μας συμμετοχή στη δημιουργία των προβλημάτων που συνδέονται με το έγκλημα,
- μετουσίωση της ζήλιας και του θαυμασμού για τα «κατορθώματα» των εγκληματιών,
- σαδιστικές τάσεις για την ταπείνωση των άλλων,
- ενοχή που σχετίζεται με τις δικές μας σεξουαλικές επιθυμίες.

Συνοψίζοντας, η αντίδραση των πολιτών απέναντι στο έγκλημα επικεντρώνεται στο «αμφίρροπο των συναισθημάτων» μεταξύ της επιθυμίας και της απαγόρευσής της. Δηλαδή, κάθε απαγόρευση προκαλεί στον άνθρωπο αμφίρροπα και αντιφατικά συναισθήματα. Σε συνειδητό επίπεδο προκαλείται αποστροφή για το αντικείμενο της απαγόρευσης και σε ασυνείδητο η επιθυμία του απαγορευμένου αντικειμένου.⁴⁰¹ Και είναι τελικά ο δράστης ή ο εν δυνάμει δράστης που παίρνει τη θέση του «αποδιοπομπαίου τράγου», συμβάλλοντας έτσι στην εκτόνωση των αποθηκευμένων επιθυμιών και τον εξορκισμό του «κακού» από την κοινωνία, η οποία βρίσκεται μετά την επιβολή τιμωρίας ηθικά επανασυνδεμένη. Φωτίζει, ωστόσο, η προσέγγιση αυτή κάποιες σκοτεινές ερμηνευτικές πλευρές, οι οποίες μπορούν να συμβάλλουν μαζί με τις υπόλοιπες θεωρήσεις σε μια συνολική κατανόηση και ερμηνεία των στάσεων των

³⁹⁸Maruna, S., Matravers, A., King, A., (2004γ) “Disowning our shadow: a psychoanalytic approach to understanding punitive public attitudes”, ό.π., σ. 281.

³⁹⁹Στο ίδιο, σ. 284.

⁴⁰⁰Στο ίδιο, σ. 286.

⁴⁰¹Δασκαλάκης, Η. (1973) *Η λειτουργία της ποινής: υπό το φως των δεδομένων της Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 144-147.

πολιτών απέναντι στο έγκλημα και την αντιμετώπισή του. Βεβαίως, η ανωτέρω θεωρητική προσέγγιση, είναι δύσκολο να επαληθευτεί ή όχι εμπειρικά, καθώς στηρίζεται σε ασυνείδητους μηχανισμούς άμυνας. Επίσης, η ερευνητική της προσέγγιση αποτελεί αντικείμενο διαφορετικού είδους ερευνών και δεν θα μας απασχολήσει στην προκείμενη μελέτη.

Κεφάλαιο 4

Η αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος του κοινού

1. Εννοιολογική προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής

Η αντεγκληματική πολιτική συνιστά ένα ευρύ και σύνθετο επιστημονικό πεδίο. Δεδομένης της συμβολής της στην κοινωνική ευρυθμία, η μελέτη της αποτελεί βασική παράμετρο για την ορθολογική οργάνωση των κοινωνικών απαντήσεων απέναντι στο έγκλημα αλλά και για τον επαναπροσδιορισμό της εννοιολόγησής του.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εννοιολογικές προσεγγίσεις, οι κατευθύνσεις και οι φορείς της αντεγκληματικής πολιτικής. Ακολουθούν η θεωρητική και ιστορική της προσέγγιση. Στη συνέχεια αναπτύσσονται δύο εκ των μορφών της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα), οι οποίες αποτελούν, ειδικά η πρώτη, πρόσφατους θεσμούς για την Ελλάδα, στηριζόμενοι στη συμμετοχή του θύματος –αλλά και άλλων εκπροσώπων, αναλόγως του προγράμματος που ακολουθείται, αφ' ενός, και στη συμμετοχή του κοινού, αφ' ετέρου.

Σχετικά με τον ορισμό της έννοιας της αντεγκληματικής πολιτικής έχουν προκύψει μέσα στην ιστορική της πορεία πολλές προσεγγίσεις. Από τις αρχικές⁴⁰² περιοριστικές προσεγγίσεις που αναφέρονταν κυρίως στις κατασταλτικές κρατικές πολιτικές, προοδευτικά υιοθετήθηκαν ευρύτεροι ορισμοί,⁴⁰³ οι οποίοι, κατά την εξέλιξη της εγκληματολογικής θεωρίας και της κοινωνικής αναγκαιότητας για την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, συμπεριέλαβαν στην αντιμετώπιση του εγκλήματος διευρυμένες κοινωνικές πολιτικές του κράτους.

⁴⁰² Ο Feuerbach όρισε την αντεγκληματική πολιτική στο βιβλίο του *Manuel de droit penal*, 1803, ως «το σύνολο των κατασταλτικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κράτος αντιδρά στο έγκλημα», όπως αναφέρεται στο Delmas-Marty, M. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφονίτου, Χρ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 27.

⁴⁰³ Για παράδειγμα, ο εγκληματολόγος Ferri στο έργο του *Sociologica criminale*, 1880, αναφέρθηκε στα «υποκατάστατα της ποινής», στην καταπολέμηση των κοινωνικών πηγών του εγκλήματος, στη λήψη, δηλαδή, κοινωνικών μέτρων αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός του ποινικού κώδικα, όπως, για παράδειγμα, η προστασία των εγκαταλελειμμένων παιδιών, βλ. Αλεξιάδης, Στ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ. 22-23 και Κουράκης, Ν. (1994) «Βάσεις και τάσεις της συγχρόνου αντεγκληματικής πολιτικής», σ. 475, στο Κουράκης Ν. (επιμ.), ό.π.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει την αντεγκληματική πολιτική ως «το σύνολο των μέτρων που τείνουν στην προστασία της κοινωνίας από την εγκληματικότητα, στη φροντίδα για τη μελλοντική εξέλιξη του εγκληματία και στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του θύματος»,⁴⁰⁴ τονίζοντας με τον ορισμό αυτό το ευρύ πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής, το οποίο αφορά την πρόληψη, τον εγκληματία και το θύμα.

Ο *M.Ancel* συμπληρώνει στην Πρώτη Σύσκεψη Αντεγκληματικής Πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης, το 1975, ότι «μια πραγματική αντεγκληματική πολιτική είναι ένα σύστημα συναρτημένο και λογικό αντεγκληματικής κοινωνικής αντίδρασης»,⁴⁰⁵ θεωρώντας πως τυχαίες και ασυνεχείς απαντήσεις στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας δεν σχετίζονται με την αντεγκληματική πολιτική.

Η *M.Delmas-Marty* οριοθετεί το πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής ως «το σύνολο των διαδικασιών, μέσω των οποίων το κοινωνικό σώμα οργανώνει τις απαντήσεις του στο εγκληματικό φαινόμενο».⁴⁰⁶

Ο *Η.Δασκαλάκης* θεωρεί ότι είναι «η επιστήμη και η τέχνη που ανακαλύπτει και οργανώνει ορθολογικά τις καλύτερες δυνατές λύσεις στα προβλήματα που θέτει το εγκληματικό φαινόμενο»⁴⁰⁷ και «για αντεγκληματική πολιτική μπορεί να μιλήσει κανείς από τη στιγμή κατά την οποία η αντίδραση κατά του εγκλήματος παύει να υπακούει σε τυφλούς συγκινησιακούς μηχανισμούς και να εκδηλώνεται αποκλειστικά με τη χρήση της δύναμης και αρχίζει να διαπλάσσεται ορθολογικά, ως σκόπιμη δράση που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένων στόχων».⁴⁰⁸

Η αντεγκληματική πολιτική «αναφέρεται αφενός μεν στον καθορισμό των κοινωνικών καταστάσεων και γεγονότων που υπάγονται στη δικαιοδοσία του ΣΑΠΔ και αφετέρου στα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταστολή τους»,⁴⁰⁹ και αφορά τα επίπεδα της πρωτογενούς εγκληματοποίησης ή απεγκληματοποίησης, και συγκεκριμένα την κοινωνικοπολιτική διαδικασία που συνίσταται στην αξιολόγηση ορισμένων αγαθών για τα οποία θεσπίζει ή καταργεί ποινικούς κανόνες και της δευτερογενούς

⁴⁰⁴ Conseil de l'Europe, La participation du public a la politique criminelle. Strasbourg, 1984, όπως αναφέρεται στο Τσήτσουρα, Α. (1994) «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 63.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο.

⁴⁰⁶ Delmas-Marty, M. (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π., Αθήνα, σ. 28.

⁴⁰⁷ Δασκαλάκης, Η. (1985β) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 21.

⁴⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 21.

⁴⁰⁹ Νικολόπουλος, Γ. (2008) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα» της Χάγης και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 9

εγκληματοποίησης (ποινικοποίησης ή αποποινικοποίησης), δηλαδή, της διαδικασίας που αφορά τη δραστηριοποίηση (ή μη δραστηριοποίηση) του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, αλλά και όλων των εξωποινικών φορέων (διοικητικές δομές, θεραπευτικές μονάδες, «κοινωνία των πολιτών» κ.ά.) που λαμβάνουν μέρος με την αντίδρασή τους στο έγκλημα.⁴¹⁰

Ωστόσο, κάθε εννοιολόγηση της αντεγκληματικής πολιτικής, υποδηλώνει και την αδυναμία προσέγγισης της έννοιας, λόγω της ευρύτητας του αντικειμένου της. Συνιστά, συνεπώς, πολυσύνθετη έννοια και ευρύ πεδίο διαδικασιών που μεταβάλλεται αναλόγως της μεταβολής του εγκληματικού φαινομένου που θέλει να αντιμετωπίσει. Η αντιμετώπιση αυτή, όμως, μεταβάλλει περαιτέρω το ίδιο το εγκληματικό φαινόμενο, καθώς η επίδραση που ασκεί σε αυτό καθίσταται καταλυτική για την εξέλιξή του. Συνεπώς, τόσο το έγκλημα όσο και η αντεγκληματική πολιτική είναι δύο άρρηκτα συνδεδεμένα μέρη, τα οποία δεν γίνεται να προσεγγιστούν αποκομμένα. Για παράδειγμα, ο τρόπος που αντιμετωπίζουμε το έγκλημα, καθώς και οι αποδέκτες των ενεργειών της αντιμετώπισης, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εγκληματικότητας και όλες οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις του εγκλήματος εμπεριέχουν, άμεσα ή έμμεσα, προτάγματα για την αντιμετώπισή του.

Από τους βασικότερους φορείς της αντεγκληματικής πολιτικής είναι το σύνολο των νομικών κανόνων, που αφορά τις πράξεις και τις συμπεριφορές που ορίζονται ως ποινικά κολάσιμες και οι κυρώσεις που απορρέουν από την τέλεσή τους. Η αξιολόγηση αυτή ερμηνεύεται είτε μέσα από την προοπτική του συναινετικού προτύπου, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα συνιστά πράξη, φυσιολογική, αναγκαία και χρήσιμη με κοινωνιολογικούς όρους,⁴¹¹ που αποδοκιμάζεται όμως από το σύνολο της κοινωνίας, διότι παραβιάζει τις συνολικές αντιλήψεις και αξίες της⁴¹² είτε μέσα από την προοπτική του συγκρουσιακού προτύπου, το οποίο αναγνωρίζει σε γενικές γραμμές ότι οι διαφορετικές από οικονομική ή πολιτιστική άποψη κοινωνικές ομάδες βρίσκονται στην κοινωνία σε κατάσταση σύγκρουσης συμφερόντων και οι πιο ισχυρές διασφαλίζουν τις αξίες και τα συμφέροντά τους μέσα από την εγκληματοποίηση (ποινική κατοχύρωση)

⁴¹⁰ Νικολόπουλος, Γ. (2005β) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, ό.π., σ. 2-4.

⁴¹¹ Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social*, όπως αναφέρεται στο Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 23-24.

⁴¹² Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social*, όπως αναφέρεται στο Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 32.

συγκεκριμένων συμπεριφορών. Σύνθεση των παραπάνω είναι το ονομαζόμενο πλουραλιστικό πρότυπο, το οποίο αναγνωρίζει τη σύγκρουση των κοινωνικών ομάδων, αλλά θεωρεί ότι αυτή μετριάζεται μέσα από ένα αξιολογικά ουδέτερο δικαιοσύνη, για το οποίο μπορεί να υπάρξει γενική συμφωνία.⁴¹³ Η αστυνομία, από την άλλη πλευρά, τροφοδοτεί, μέσω των δραστηριοτήτων της, το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης.⁴¹⁴ Ως επίσημος φορέας κοινωνικού ελέγχου και αντεγκληματικής πολιτικής δρα προληπτικά και κατασταλτικά. Στις αρμοδιότητές της εμπίπτουν η αστυνόμευση περιοχών και ειδικών χώρων, οι περιπολίες, η εξιχνίαση των παραβάσεων, η συλλογή των απαραίτητων στοιχείων, προκειμένου να τεκμηριωθεί η παραπομπή ή όχι μιας υπόθεσης. Η εισαγγελική και η ανακριτική αρχή αποτελούν, επίσης, φορείς αντεγκληματικής πολιτικής και αλληπάλληλα φίλτρα αθώωσης (έμμεση διακριτική ευχέρεια σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο) ή καταδίκης.⁴¹⁵ Και οι τρεις παραπάνω φορείς, λαμβάνοντας υπόψη και τις παραμέτρους από τις οποίες καθορίζονται και επηρεάζονται, συνιστούν σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης μιας ορθότερης αντεγκληματικής πολιτικής, βασιζόμενης στα δικαιώματα του ανθρώπου, η οποία καθορίζει όχι μόνο τη γενική αλλά και την ειδική πρόληψη, καθώς επηρεάζει την περαιτέρω δράση του συλληφθέντα.⁴¹⁶

Η επιβολή κυρώσεων, μέσα από τις ποικίλες θεωρητικές κατασκευές,⁴¹⁷ θεωρείται μέσο της αντεγκληματικής πολιτικής.⁴¹⁸ Ο εγκλεισμός στη φυλακή και η στέρηση της ελευθερίας που συνεπάγεται, αποτελεί την πιο αυστηρή ποινή, από την οποία προτάσσεται ότι (πρέπει να) πραγματώνονται, σε μια διαρκή αλληλεπίδραση, τόσο οι στόχοι της γενικής όσο και της ειδικής πρόληψης. Αποτροπή, εκφοβισμός, θεραπεία, επανόρθωση, σωφρονισμός, επανένταξη, αχρήστευση συνιστούν μερικές από τους (αντιφατικούς) στόχους της κατά τους δύο τελευταίους αιώνες της λειτουργίας της. Στόχοι, οι οποίοι διαδοχικά αλλάζουν ή μετασχηματίζονται, αναλόγως των κοινωνικών

⁴¹³ Δημόπουλος, Δ. (1990) *Abolitionism*, ό.π., σ. 50.

⁴¹⁴ Το πρώτο αστυνομικό σώμα συστήθηκε στην Αγγλία το 1829 και μέχρι το 1870 υπήρχε οργανωμένη αστυνομική δύναμη σε όλες τις μεγαλουπόλεις των Η.Π.Α., βλ. Λαμπροπούλου, Ε. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 203.

⁴¹⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1984) *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 33.

⁴¹⁶ Βλ. αντί άλλων Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1984) *Ανακριτική*, ό.π., σ. 23-89 και Λαμπροπούλου, Ε. (1999) *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 154-167 και Λαμπροπούλου, Ε. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 195-219.

⁴¹⁷ Διορθωτική-αναμορφωτική, ειδικοπροληπτική-εκφοβιστική, προληπτική-διδακτική, διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, βλ. Αναγνωστάκη, Μ. (1994) «Η διαδικασία επιβολής ποινής ως στάδιο της αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 78.

⁴¹⁸ Στο ίδιο.

δικαιολογήσεων που κυριαρχούν για τη νομιμοποίηση της λειτουργίας της σε συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

Ευρωπαϊκοί και διεθνείς οργανισμοί, επίσης, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Interpol, η Europol, η Eurojust, συνιστούν διαμορφωτές της αντεγκληματικής πολιτικής και στοχεύουν στην εναρμόνιση των δράσεων, στη συνεργασία μεταξύ των τοπικών και των διεθνών φορέων και στις υπερεθνικές απαντήσεις απέναντι στη σύγχρονη εγκληματικότητα.

Εκτός όμως από τους επίσημους φορείς της αντεγκληματικής πολιτικής, υπάρχουν οι και οι φορείς που εντάσσονται στον «περι-ποινικό»⁴¹⁹ τομέα και αναφέρονται κυρίως στους διοικητικούς μηχανισμούς που λειτουργούν στο πλαίσιο των φορέων της ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής, όπως π.χ. επιμελητές ανηλίκων, κοινωνικοί λειτουργοί των φυλακών, κ.ά.. Παραλλήλως, συνυπάρχει ο «παρα-ποινικός»⁴²⁰ τομέας που αποτελείται π.χ. από μονάδες απεξάρτησης, θεραπευτικές μονάδες, κ.λπ..

Η «κοινωνία των πολιτών»⁴²¹ επίσης, αν και ο όρος⁴²² είναι σχετικά ασαφής σχετικά με το ποιοι και πώς συνιστούν την «κοινωνία» αυτή, συμμετάσχει ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής μέσα από τις δράσεις που αναπτύσσει σε τοπικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Βασικά της χαρακτηριστικά είναι η εθελοντική συμμετοχή στις οργανώσεις των πολιτών, η οποία διακρίνεται από την αναγκαστική που χαρακτηρίζει τη σχέση με το κράτος, η «αυτο-κυβέρνηση» (self-governing), η αυτο-υποστήριξη ως ένα βαθμό, η αυτονομία από το κράτος και ο μη κερδοσκοπικός χαρακτήρας.⁴²³ Ως όρος θέτει κυρίως ερωτήματα για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική συμμετοχή στις σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες διακρίνονται από υψηλή ετερογένεια και από τον τρόπο

⁴¹⁹ Νικολόπουλος, Γ. (2005β) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, ό.π., σ. 2.

⁴²⁰ Στο ίδιο.

⁴²¹ Στο ίδιο, σ. 3.

⁴²² Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει το London School of Economics (LSE) «η κοινωνία των πολιτών αναφέρεται στο χώρο της συλλογικής δράσης γύρω από κοινά ενδιαφέροντα, σκοπούς και αξίες. Θεωρητικά, οι θεσμικές μορφές της διακρίνονται από αυτές του κράτους, της οικογένειας και της αγοράς, αν και στην πράξη τα σύνορα ανάμεσα στο κράτος, την κοινωνία των πολιτών και την αγορά είναι συχνά πολύπλοκα, ασαφή και διαπραγματεύσιμα. Η κοινωνία των πολιτών αγκαλιάζει συνήθως μία ποικιλομορφία χώρων, δραστηνών και θεσμικών μορφών, οι οποίες ποικίλλουν στο βαθμό της τυπικότητας, της αυτονομίας και της εξουσίας. Οι κοινωνίες των πολιτών συχνά αποτελούνται από οργανώσεις, όπως οι φιλανθρωπικές, οι μη κυβερνητικές, οι τοπικές ομάδες, οι γυναικείες οργανώσεις, οι οργανώσεις που βασίζονται σε θέματα πίστης, τα επαγγελματικά σωματεία, τα συνδικάτα, οι ομάδες αυτοβοήθειας, τα κοινωνικά κινήματα, οι επιχειρηματικοί σύλλογοι, οι ομάδες υπεράσπισης», www.lse.ac.uk/collections/CCS.

⁴²³ Bowden, B. (2006) "Civil society, the state, and the limits to global society", *Global Society*, Vol. 20 (2):175-178, σ. 174.

που το κράτος, η αγορά και ο πολιτισμός αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η κοινωνία των πολιτών λειτουργεί όχι μόνο σε τοπικό⁴²⁴ ή εθνικό επίπεδο αλλά και σε παγκόσμιο, όπως η Διεθνής Αμνηστία. Ωστόσο, έχει ασκηθεί έντονη κριτική σχετικά με τη θετική αξιολόγηση της παρέμβασης της κοινωνίας των πολιτών, σε εθνικό και σε παγκόσμιο επίπεδο, διότι, αν και θεωρείται ότι συνιστά ένα κοινό αγαθό των δημοκρατικών κοινωνιών και φραγμό στην αυταρχικότητα του κράτους, από την άλλη πλευρά, μπορεί να συμβάλει είτε στη διάπραξη αδικιών και στη μη δυνατότητα ελέγχου και κανονικοποίησης των λειτουργιών της⁴²⁵ είτε στην απόκτηση σημαντικής πολιτικής εξουσίας στα μέλη της, χωρίς, ωστόσο, να έχουν εκλεγεί ή οριστεί άμεσα.⁴²⁶ Γενικότερα, μια ολοκληρωμένη προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει ως φορείς της όλο το κοινωνικό σύνολο και τους θεσμούς που το δομούν. Οικογενειακοί, εκπαιδευτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί θεσμοί συναποτελούν ένα δίκτυο παρεμβάσεων σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα τόσο στο μακροεπίπεδο της συνολικής εγκληματικότητας και της πρόληψής της όσο και στο μικροεπίπεδο του μεμονωμένου εγκλήματος και της πρόληψής του.

Η αντεγκληματική πολιτική διακρίνεται σε πολλές και διαφορετικές κατευθύνσεις, οι οποίες δρουν στο πλαίσιο αντιμετώπισης του εγκλήματος συνδυαστικά και συγκρουόμενα, ανάλογα κάθε φορά με το κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο λειτουργίας τους. Βασικές κατευθύνσεις της, εκτός της καταργητικής (abolitionism), της αποκατάστασης της βλάβης (θυματολογική πολιτική) και της αντεγκληματικής πολιτικής διαμέσου του εκσυγχρονισμού του συστήματος ποινικής καταστολής, είναι η κοινωνική αντεγκληματική πολιτική και η ποινική αντεγκληματική πολιτική.⁴²⁷ Μέσα στο πεδίο της κοινωνικής αντεγκληματικής πολιτικής μπορούν να συμπεριληφθούν ουσιαστικά όλα τα μέτρα εξω-ποινικής αντιμετώπισης που αφορούν τις γενικότερες κρατικές πολιτικές της κοινωνίας καθώς και τις δράσεις που αναλαμβάνει ο ιδιωτικός τομέας γενικότερα, την οργανωμένη συμμετοχή του κοινού στην πρόληψη του εγκλήματος και τις προφυλάξεις των μεμονωμένων ατόμων ως προς τις καθημερινές τους δραστηριότητες. Η κοινωνική αντεγκληματική πολιτική χωρίζεται σε πρωτογενή,

⁴²⁴ Π.χ. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας, προγράμματα επιτήρησης συνοικιών κ.ά.

⁴²⁵ Bowden, B. (2006) "Civil society, the state, and the limits to global society", ό.π.

⁴²⁶ Agnew, J. (2002) "Democracy and human rights", στο Johnston, R.J., Taylor, P. (eds) *Geographies of global change*, Blackwell, London.

⁴²⁷ Βλ. Αλεξιάδης, Στ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 281-320 και του ΙΔΙΟΥ: Αλεξιάδης, Στ. (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 15-62.

δευτερογενή και τριτογενή.⁴²⁸ Σε πρωτογενή, όταν τα μέτρα αφορούν το συνολικό πληθυσμό και προσπαθούν να μειώσουν ή να εξαλείψουν τη συμβολή των παραγόντων που οδηγούν στην εγκληματογένεση. Σε δευτερογενή, όταν τα μέτρα αφορούν ειδικότερες κοινωνικές ομάδες και είναι περισσότερο εξειδικευμένα και σε τριτογενή, όταν τα μέτρα αφορούν συγκεκριμένα άτομα. Στη συγκεκριμένη κατεύθυνση, η άσκηση του ελέγχου αναφέρεται κυρίως πριν από την πιθανή τέλεση του εγκλήματος, προσπαθώντας να προλάβει την εμφάνισή του και συνιστά γι' αυτό το λόγο κατ' ουσίαν πρόληψή του.⁴²⁹ Ως κατεύθυνση, παραμένει ευρεία και καθίσταται ιδιαίτερα δυναμική, καθώς συνδιαλέγεται με ένα διευρυμένο δίκτυο θεσμών που αφορούν τελικά το σύνολο της κοινωνικής οργάνωσης και τις τελικές επιλογές της πολιτείας.

Η ποινική αντεγκληματική πολιτική αφορά το σύνολο των ποινικών νόμων, οι παραβιάσεις των οποίων επισείουν συγκεκριμένες κυρώσεις. Στοχεύει στη γενική πρόληψη, αρνητική και θετική, και ειδική πρόληψη. Η γενική αρνητική πρόληψη αποτρέπει μέσω του εκφοβισμού και του παραδειγματισμού, μέσω της απειλής της ποινής ή της επιβολής αυτής, ενώ η γενική θετική πρόληψη έχει ως στόχο την έμμεση διαπαιδαγώγηση του κοινωνικού συνόλου για τη θεμελίωση και σταθεροποίηση της σύννομης συμπεριφοράς και της αποδοχής των κανόνων. Η ειδική ποινική πρόληψη αφορά την αποφυγή υποτροπής του δράστη μέσω «της προσαρμογής της ποινής, κατ' είδος και μέτρο, προς την προσωπικότητα του δράστη».⁴³⁰ Ωστόσο, η σύνθεση στην ποινή, όσον αφορά τη γενική και ειδική πρόληψη, θεωρείται η πιο ορθή άποψη, που έχει διατυπωθεί ήδη από τους αρχαίους Έλληνες κλασικούς.⁴³¹

Η κατεύθυνση της ποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος, συνιστά βασικό θεμέλιο του δυτικού πολιτισμού, αναπόσπαστο τμήμα των συλλογικών αναπαραστάσεων περί νομιμότητας και δικαιοσύνης αλλά και δέκτη οξύτατης αρνητικής κριτικής σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της και τα αποτελέσματά της. Προέκυψε, επομένως, μια σύγχρονη κρίση της ποινικής αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί

⁴²⁸ Αλεξιάδης, Στ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 283.

⁴²⁹ Βλ. Τσήτσουρα, Α. (2003) *Η πρόληψη της εγκληματικότητας*, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειον Πανεπιστήμιο, σ. 6-24.

⁴³⁰ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 62.

⁴³¹ Στο ίδιο.

με διάφορους τρόπους, εντός και εκτός του συστήματος αυτού. Στο πλαίσιο της εν λόγω κριτικής, αναπτύχθηκε η *καταργητική τάση* και η *αποκαταστατική δικαιοσύνη*.⁴³²

2. Σύντομη ιστορική προσέγγιση

Η αντεγκληματική πολιτική μπορεί να χωριστεί σε δύο μεγάλες ιστορικές περιόδους: την παραδοσιακή και τη μοντέρνα.⁴³³ Η πρώτη διακρίνεται στη δημόσια επιβολή της ως ένα δημόσιο τελετουργικό γεγονός που λαμβάνει χώρα ενώπιον των πολιτών και χαρακτηρίζεται από την επιβολή του πόνου και του βασανισμού στο δράστη. Η δεύτερη θεωρείται περισσότερο ορθολογική ως προς τη διαδικασία, μέρος μιας συνεχούς διοικητικής εξειδίκευσης των εμπλεκόμενων φορέων και λιγότερο ορατή στο ευρύτερο κοινό.

Σε όλη την ιστορική πορεία, από τις χαρακτηριζόμενες ως πρωτόγονες κοινωνίες μέχρι τις σύγχρονες, ένα κοινό στοιχείο διαπιστώνεται που ορίζει και χαρακτηρίζει την κοινωνική συνείδηση των λαών και τη συλλογική τους μνήμη, ανεξάρτητα από την υφή και τον ορισμό των εγκλημάτων: η τιμωρία, η οποία μέχρι σήμερα, μέσω των βασικών χαρακτηριστικών της ποινής, διατηρεί εν μέρει τις αρχές της ανταπόδοσης του «κακού» ή της «βλάβης» και ικανοποιεί δια των συμβολικών πράξεών της, την κάθαρση της κοινωνίας από τους «μιαρούς» δράστες.⁴³⁴ Κατά μίαν έννοια αυτό συνιστά και το «λαϊκό» αίσθημα δικαιοσύνης. Προσεγγίζεται, δηλαδή, η δικαιοσύνη, όπως αναφέρει και ο De Greef,⁴³⁵ από το συναίσθημα της δικαιοσύνης, το οποίο συνιστά ένα πρωτογενές ψυχικό στοιχείο για τον άνθρωπο και την αρετή της δικαιοσύνης, η οποία αποτελεί προϊόν επεξεργασίας στο χρόνο εξαρτώμενο, όμως, από όρους που δεν πληρούνται σε κάθε περίπτωση και σε κάθε άνθρωπο.

Επειδή το έγκλημα είναι ένα παγκόσμιο και διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο, η ερμηνεία του και η προσπάθεια αντιμετώπισής του διατρέχει την ιστορία των κοινωνιών.⁴³⁶ Ουσιαστικά, μαζί με τις άλλες όψεις του φαινομένου αυτού, τον κανόνα (ποινικός νόμος), και την κύρωση (ποινή), αποτελούν ένα αδιαχώριστο σύνολο το

⁴³² Βλ. Κεφ.2, υποκεφ.3 της παρούσας μελέτης και υποκ. 4.4.1. στη συνέχεια.

⁴³³ Redekop, P. (2005) "Culture of peace and cultures of punishment", ό.π., σ. 3-4.

⁴³⁴ Δασκαλάκης, Η. (1973) *Η λειτουργία της ποινής*, ό.π., σ. 33-34.

⁴³⁵ Όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 119.

⁴³⁶ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 72.

εγκληματικό φαινόμενο, το οποίο συνιστά, εξάλλου, και το αντικείμενο της Εγκληματολογίας.⁴³⁷

Η ιστορική ποικιλία της αντίδρασης στο έγκλημα και της προσπάθειας αντιμετώπισής του είναι αρκετά μεγάλη, θα επιχειρηθεί, όμως, η ευσύνοπτη παρουσίασή της, προκειμένου να δειχθεί η δυνατότητα προσαρμογής και η σχέση διαντίδρασης της αντεγκληματικής πολιτικής με την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική διαδρομή των κοινωνιών.

Για πολλούς αιώνες κύρια απάντηση στο εγκληματικό φαινόμενο στάθηκε το *φυλετικό εθμικό δίκαιο*, βασισμένο στα άγραφα ήθη, έθιμα και κανόνες της φυλής. Τηρητές και ελεγκτές του ήταν ο αρχηγός της φυλής ή οι ομάδες των πρεσβυτέρων αυτής. Στις πρωτόγονες κοινωνίες η αντίδραση κατά του εγκλήματος επικεντρωνόταν στην αντεκδίκηση, η οποία ήταν απεριόριστη, πριν επικρατήσει η αρχή της αναλογίας μεταξύ προσβολής και αντεκδίκησης.⁴³⁸ Επιπροσθέτως, κεντρικό ρόλο στη γένεση «μιας υποτυπώδους έννοιας του εγκλήματος και της ποινής στις πρωτόγονες κοινωνίες έπαιξαν οι έννοιες του *Τοτέμ και του Ταμπού*».⁴³⁹ Παράλληλα, συνυπάρχει η ιδιωτική εκδίκηση ή βεντέτα ή εκδίκηση του αίματος, η οποία, σχεδόν μέχρι σήμερα, μετασχηματίζεται, προσλαμβάνει νέες μορφές, με στόχο την επίλυση διαφορών έξω από τις θεσπισμένες μορφές υπό το πλαίσιο της αυτοδικίας.⁴⁴⁰

Η *πρώτη γραπτή απόδειξη κανόνων*, η οποία περιέχει συλλογή νόμων και αποφάσεων, ρυθμιστικών της κοινωνίας των βαβυλωνίων, είναι ο Κώδικας του Χαμουραμπί, ο οποίος χαραχθηκε σε στήλη που τοποθετήθηκε στο βαβυλωνιακό ναό Μαρντούκ πριν από 4.500 χρόνια περίπου. Θεωρείται πως αποτέλεσε τη βάση για τη νομοθεσία των λαών της Μέσης Ανατολής και επηρέασε στη συνέχεια την Κρήτη, τις πόλεις του Αιγαίου και το νόμο του βιβλικού Μωυσή.⁴⁴¹ Για πρώτη φορά θεσμοθετείται η «δίκαιη» ανταπόδοση του αδικήματος και η εκ των προτέρων γνώση της τιμωρίας του.

⁴³⁷ Στο ίδιο, σ. 14-15.

⁴³⁸ Δασκαλάκης, Η. (1985β), *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 3

⁴³⁹ Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 52.

⁴⁴⁰ Βλ. για το θέμα της ιδιωτικής εκδίκησης Αρχιμανδρίτου, Μ. (2007) *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία: βεντέτα και νόμος. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

⁴⁴¹ Μπανταουη, Χ., (2003) «Ο κώδικας του Χαμουραμπί», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 12-17.

Όσον αφορά το *θρησκευτικό πεδίο*, στο Μωσαϊκό νόμο είναι γνωστή η έννοια της εκδίκησης και της ανταπόδοσης του κακού (οφθαλμός αντί οφθαλμού). Στην εβραϊκή και τη χριστιανική θρησκεία, παράδειγμα αντίδρασης στην παράβαση αποτελεί η θεϊκή τιμωρία με τον διωγμό των πρωτόπλαστων από τον παράδεισο και ο φόνος του Άβελ από τον Κάιν με όλες τις συνέπειες της πράξης. Η χριστιανική θρησκεία, ωστόσο, εμπλουτίζεται με τις έννοιες της επιείκειας και της συγχώρεσης.⁴⁴² Στον ισλαμικό κόσμο, πηγή κανόνων συνιστούν το Κοράνι και η Σαρία.

Στην *Αρχαία Ελλάδα*, πρώτος νομοθέτης θεωρείται ο Δράκων (7^{ος} αι. π.χ.) με τα γνωστά «δρακόντεια μέτρα»⁴⁴³ του, ο οποίος, ανάμεσα στα άλλα, καταργεί την αυτοδικία και κάνει διάκριση μεταξύ ακούσιας και εκούσιας ανθρωποκτονίας. Οι νόμοι αυτοί καταργούνται στη συνέχεια από τον Σόλωνα, στον οποίο και αποδίδεται η δημιουργία του δικαστηρίου της Ηλιαίας, το οποίο μαζί με τον Άρειο Πάγο, αποτελούν τα αρχαιότερα δικαστήρια της Αρχαίας Αθήνας.⁴⁴⁴ Εκτός των προαναφερθέντων, στην Αρχαία Ελλάδα, διατυπώθηκε η ιδέα της κοινωνικής επανένταξης του δράστη. Τα έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη θέτουν για πρώτη φορά τις έννοιες του «σωφρονιστηρίου», της αόριστης καταδίκης και της εξατομίκευσης της ποινής.⁴⁴⁵ Ο Πλάτων θεωρεί ότι σκοπός της ποινής είναι η βελτίωση του δράστη και όσον αφορά την ποινή του θανάτου ο εκφοβισμός.⁴⁴⁶ Ο Αριστοτέλης, επίσης, αναφέρεται στην πρόληψη και επιλέγει την επανόρθωση, προκειμένου να αποκατασταθεί η βλάβη.⁴⁴⁷ Κύριο χαρακτηριστικό της αθηναϊκής δημοκρατίας ήταν ότι «η πόλις ήταν εκείνη που κατηύθυνε τη διαδικασία στο πλαίσιο σαφών και προκαθορισμένων κανόνων».⁴⁴⁸

Στη *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία*, ο Δωδεκάδελτος νόμος,⁴⁴⁹ εισάγει στη ρωμαϊκή αντίληψη την έννοια του νόμου κατά τα αρχαία ελληνικά πρότυπα.⁴⁵⁰ Το έργο των κλασικών

⁴⁴² Για τη σχέση του ποινικού δικαίου και της Εγκληματολογίας με τα ιερά ευαγγέλια βλ. Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 194-212.

⁴⁴³ Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5^{ος} και 4ος π.Χ. αιώνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 78-79.

⁴⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 80-81 και σ. 92-11.

⁴⁴⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη: απ' την αρχαιότητα έως σήμερα*, ό.π., σ. 19-20.

⁴⁴⁶ Χάιδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 8.

⁴⁴⁷ Στο ίδιο.

⁴⁴⁸ Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5^{ος} και 4ος π.Χ. αιώνας*, ό.π., σ. 221.

⁴⁴⁹ Βλ. Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή, σ.97-98.

ρωμαίων νομικών αποτέλεσε τη βάση της σύγχρονης νομικής επιστήμης και με τον λεγόμενο Αναφορικό Νόμο (lex citationis) των αυτοκρατόρων Θεοδοσίου Β΄ και Βαλεντινιανού Γ΄ δίδεται τέλος στην ανασφάλεια που προκαλούσαν αντιφατικές μεταξύ των νομικών απόψεις.⁴⁵¹

Στο *Βυζάντιο*, χαρακτηριστικά παραδείγματα θεωρούνται η Θεοδοσιανός Κώδικας, ο Ιουστινιανός Κώδικας (Corpus Juris Civilis) και ο Πανδέκτης του Τριβωνιανού. Τα κείμενα αυτά αποτέλεσαν, επίσης, τη βάση του δυτικοευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού και της νομικής επιστήμης,⁴⁵² από την εποχή των κωδικοποιήσεων, όπως ο Ναπολέοντειος Κώδικας, ο αυστριακός, ο γερμανικός κ.ά..⁴⁵³ Σημαντική στο βυζαντινό δίκαιο είναι η επίδραση του Χριστιανισμού, σύμφωνα με τον οποίο, μπορεί ο δημιουργός του δικαίου να είναι ο αυτοκράτορας, πηγή του δικαίου, όμως, είναι ο Θεός και έτσι δομείται η σχέση του ηγεμόνα με το θεϊόν.⁴⁵⁴

Το *Μεσαίωνα*, και κυρίως μετά το 1200, η θέσπιση των εγκλημάτων και των ποινών διακρίνεται από μεγάλη αυστηρότητα και με την επίδραση της καθολικής εκκλησίας παρατηρείται έντονη ανάμειξη μεταξύ δικαίου και ηθικής.⁴⁵⁵ Η *Ιερά Εξέταση*, η αντιμεταρρύθμιση και η προσπάθεια καταστολής της μαγείας, με το ανελέητο κυνήγι «μαγισσών», αποτελούν πρακτικές εξαιρετικής σκληρότητας, και συμπληρώνονται από ιδιαίτερα αποτρόπαιες σωματικές ποινές, όπως η εκτέλεση στον τροχό, ο διαμελισμός και γενικότερα κάθε είδους βασανισμός.⁴⁵⁶ Οι ποινές αυτές επιβάλλονται κυρίως με δημόσιο τρόπο.

Στη συνέχεια η *σχολή του φυσικού δικαίου*⁴⁵⁷ επέδρασε στα θεολογικά δόγματα και κατάφερε την απαγκίστρωση του δικαίου από αυτά. Ο *Γαλλικός Διαφωτισμός* και η *Γαλλική Επανάσταση* αποτελούν ιστορικό και κοινωνικό ορόσημο, ως προς τις αλλαγές που έφεραν μέσω της θεμελίωσης της έννοιας και της προάσπισης των Δικαιωμάτων του

⁴⁵⁰ Τζάμτζη, Ι. (2003) «Ρωμαϊκό δίκαιο», στο «Η ιστορία του δικαίου» μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 18-23.

⁴⁵¹ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ. 101 και 103-104.

⁴⁵² Τυπικά υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ του ηπειρωτικού ευρωπαϊκού δικαίου (Civil Law) και του αγγλοσαξονικού (Common Law).

⁴⁵³ Πιτσάκης, Κ. (2003) «Η νομική παράδοση στο Δυτικό μεσαίωνα» στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 36.

⁴⁵⁴ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ.143.

⁴⁵⁵ Κουράκης, Ν. (1985) *Ποινική καταστολή*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 84.

⁴⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 86.

⁴⁵⁷ Strauss, L. (1988) *Φυσικό δίκαιο και ιστορία*, μτφρ. Ροζάνης Σ., Λυκιαρδόπουλος, Γ., Γνώση, Αθήνα.

Ανθρώπου, όπως ορίζονται από τη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τα Συντάγματα του 1791 και 1793, το κοινωνικό συμβόλαιο (Rousseau) και τις θέσεις του Voltaire και του Montesquieu.

Ο Beccaria υποστηρίζει την ίδια περίπου εποχή ότι η ποινή πρέπει να είναι ταχεία, αναγκαία και δημόσια, ανάλογη με το αδίκημα και ορισμένη εκ των προτέρων ρητά από το νόμο.⁴⁵⁸ Στην Αγγλία, ο Bentham θεωρεί ότι οι ποινές πρέπει να στοχεύουν στην αναμόρφωση του δράστη.⁴⁵⁹

Η φυλακή,⁴⁶⁰ ως θεσμός, οποίος λειτουργεί με διττό σκοπό, γενικοπροληπτικό και ειδικοπροληπτικό, συνιστά την ύψιστη μορφή ποινής, καθώς στερεί το θεμελιώδες αγαθό των ανθρωπίνων κοινωνιών, ειδικά μετά την εξάπλωση των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης, την ατομική ελευθερία. Αποτελεί θεσμό που εξελίχθηκε με βάση τις τιμωρητικές στάσεις της καθολικής εκκλησίας, σύμφωνα με την οποία ο «αμαρτωλός» μετανοούσε και εξιλεωνόταν με την απομόνωση και εμπλουτίστηκε με τις αρχές του προτεσταντισμού και την υποχρεωτική εργασία, όπως εκφράζονταν μέσα από την ανάγκη του οικονομικού συστήματος για εργατικά χέρια. Οι πρώτες φυλακές ανοίγουν στο Λονδίνο στα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Με το θεσμό αυτό, υποχωρεί η επιβολή των σωματικών ποινών και φυσικά το θέαμα της δημόσιας εκτέλεσής τους, χαρακτηρίζοντας έτσι τη φυλακή ως έναν πιο «πολιτισμένο» τρόπο επιβολής ποινών.

Στα τέλη του 19^{ου} και στον 20^ο αι. κυριάρχησε στο δυτικό κόσμο ο εξανθρωπισμός του ποινικού δικαίου, μαζί με την επανακοινωνικοποίηση και την αναμόρφωση του δράστη, ως βασικοί στόχοι του ποινικού συστήματος, σε συνδυασμό με ιατρικά, θεραπευτικά μοντέλα και εναλλακτικές ποινές. Παράλληλα, προσπάθησαν να συνδυασθούν εξωποινικές πολιτικές αντεγκληματικής πολιτικής που εντάσσονται στο πλαίσιο της επίδρασης του κοινωνικού περιβάλλοντος και των υποχρεώσεων του προνοιακού κράτους. Η κριτική που ασκήθηκε στο σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης και στους σωφρονιστικούς θεσμούς ήταν ιδιαίτερα έντονη και προέκυψε τόσο από τις νέες θεωρητικές τοποθετήσεις των επιστημόνων όσο και από την ερμηνεία των εμπειρικών δεδομένων. Η κριτική στην πιο ακραία και ριζοσπαστική της έκφανση, και ειδικότερα

⁴⁵⁸ Χάιδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, ό.π., σ. 12.

⁴⁵⁹ Στο ίδιο.

⁴⁶⁰ Βλ. Δασκαλάκης, Η. (1985β) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 41-43, Λαμπροπούλου, Έ. (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ό.π., σ. 224 -229, Χάιδου, Α. (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα, ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, ό.π., σ. 36 και 47-48.

στην «μεταμοντέρνα» προσέγγισή της, οδήγησε σε «κρίση» του σύγχρονου δικαίου, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τις επικρατούσες αντιλήψεις.⁴⁶¹

Όσον αφορά τον ελληνικό χώρο,⁴⁶² η τουρκική κατάκτηση επέβαλε στο σύνολο σχεδόν του γεωγραφικού χώρου της, ένα θεοκρατούμενο δίκαιο, το οποίο στηριζόταν στο Κοράνι. Ωστόσο, ο Πατριάρχης της Κωνσταντινουπόλεως διατηρούσε σημαντική ποινική δικαιοδοσία, καθώς και οι επίσκοποι, και, εν αντιθέσει με το αστικό δίκαιο, οι «κανόνες» του ποινικού δικαίου διαμορφώνονταν σύμφωνα με την ελεύθερη εκτίμηση του κλήρου και το περί δικαίου αίσθημα που διατηρούσε.⁴⁶³ Παρόλα αυτά για τις σημαντικές ποινικές υποθέσεις μόνο οι τουρκικές αρχές μπορούσαν να αποφασίζουν.⁴⁶⁴

Η Επανάσταση του 1821, όπως ήταν φυσικό, επέφερε αλλαγές και κρίθηκε απαραίτητη η θέσπιση Ελληνικού Ποινικού Κώδικα. Ο πρώτος ελληνικός ποινικός νόμος (1823)⁴⁶⁵ ονομάστηκε «Απάνθισμα των εγκληματικών της δευτέρας των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως». Στη συνέχεια, το 1827, ψηφίστηκε το «Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος» και το 1934 τέθηκε σε ισχύ ο Ποινικός Κώδικας, τον οποίο συνέταξε ο Λούντβιχ φον Μάουερ.⁴⁶⁶ Ο κώδικας αυτός έμεινε σε ισχύ, με σχετικές συμπληρώσεις, μέχρι το 1950.

Η ιστορική αναδρομή επικεντρώθηκε κυρίως σε μια σχηματική ιστορία του δικαίου, ως βασικό και κυρίαρχο μέσο εξαναγκασμού στους κανόνες, καθώς οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής ή άλλης αντεγκληματικής πολιτικής είτε δεν ήταν οργανωμένη από την επίσημη εξουσία είτε δεν ήταν συνειδητή, ως απάντηση στο έγκλημα. Οι άγραφοι κανόνες και οι γραπτοί κανόνες δικαίου συνιστούν την πρώιμη και τη βασική μορφή αντεγκληματικής πολιτικής σε μια μεγάλη ιστορική διαδρομή,⁴⁶⁷ πριν τη σχετικά πρόσφατη αμφισβήτησή τους, ως προς την λειτουργία και αποτελεσματικότητά τους και πριν τη σύγχρονη υιοθέτηση εξωποινικών αντεγκληματικών κατευθύνσεων.

⁴⁶¹ Παπαχρίστου, Θ. (1999) *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 35-36.

⁴⁶² Μαγκάκης, Γ. (1979) *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, ό.π., σ. 28-31.

⁴⁶³ Geib, G. [1835] *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, μτφρ. Πανταζόπουλος, Ν.Ι., Γκοβόστη, Αθήνα, σ. 105-106.

⁴⁶⁴ Στο ίδιο.

⁴⁶⁵ Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α. (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 81.

⁴⁶⁶ Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι. (1993) *Ιστορία δικαίου*, ό.π., σ. 238-247.

⁴⁶⁷ Γι' αυτό το λόγο η «μακρά ιστορική διαδικασία» που συνεπάγεται ο χαρακτήρας του δικαίου, η διατήρηση της έννομης τάξης και η καταστολή, όπως συνδέονται με τις πολιτισμικές αξίες των κοινωνικών ομάδων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές αποτελεί βασικό μεθοδολογικό εργαλείο του εγκληματικού φαινομένου και ως εκ τούτου θεμελιώνει, ένα νέο επιστημονικό κλάδο, την Εγκληματολογική Ιστοριογραφία, στο Μαυρής, Μ. (2003) «Η ιστορική διάσταση της αντεγκληματικής πολιτικής - μια προσέγγιση στο πλαίσιο της εγκληματολογικής ιστοριογραφίας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ. 126.

3. Θεωρητική προσέγγιση

Η αντεγκληματική πολιτική δεν προκύπτει εν κενώ, αντίθετα καθορίζεται από το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον της συγκεκριμένης κοινωνίας σε δεδομένη χρονική περίοδο. Από το περιβάλλον αυτό όμως, προκύπτουν και αναπτύσσονται συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, οι οποίες καθορίζουν με τη σειρά τους τις αντεγκληματικές επιλογές. Η αντεγκληματική πολιτική είναι και εξαρτώμενη από την ερμηνεία του εγκλήματος, δηλαδή, από τους παράγοντες εγκληματογένεσης που κυριαρχούν σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και θεωρείται ότι συμβάλλουν στο έγκλημα. Οι επικρατούσες εγκληματολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου συμβάλλουν καθοριστικά στην τελική διαμόρφωση και υλοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής.

Συνεπώς, κάθε θεωρία προσέγγισης και ερμηνείας του εγκλήματος εμπεριέχει και την υπόσχεση για την αντιμετώπισή του, καθώς οι γενεσιουργοί του παράγοντες υπαινίσσονται και τους τρόπους περιορισμού του. Κατά μία έννοια, θα λέγαμε ότι ταυτίζονται αυτοί οι παράγοντες με την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις, καθ' όλη την μέχρι τώρα εξέλιξη της Εγκληματολογίας αλλά και πολύ πιο πριν, από την ελληνική αρχαιότητα, είναι πολλές και αντικρουόμενες. Το ίδιο και η χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής. Ωστόσο, κάθε θεωρία, φωτίζει μια συγκεκριμένη πλευρά του συνολικού φαινομένου και της αντιμετώπισής του. Συνεπώς, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι μόνο μέσα από τη σύνθεση των εκάστοτε ερμηνειών προσεγγίζεται το εγκληματικό φαινόμενο και ως εκ τούτου η αντιμετώπιση του εγκλήματος.

Κατατάσσοντας την αντεγκληματική πολιτική με βάση το θεωρητικό της υπόβαθρο, διακρίνονται σχηματικά τρεις τάσεις:⁴⁶⁸

-*Η ατομοκεντρική προσέγγιση*, η οποία θεωρεί ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα ιδιότυπων ατομικών χαρακτηριστικών του εγκληματία. Το έγκλημα υπάρχει, διότι υπάρχουν εγκληματίες που καθορίζονται είτε από βιολογικά⁴⁶⁹ είτε από ψυχοπαθολογικά⁴⁷⁰ χαρακτηριστικά και η αντεγκληματική πολιτική στοχεύει στην

⁴⁶⁸ Δασκαλάκης, Η. (1985β) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 21-25.

⁴⁶⁹ Ενδεικτικά: κατά φύση εγκληματίες (Gall, Lombroso), με βάση την κληρονομικότητα (Mendel, Lange), τις οργανικές δυσλειτουργίες (Vold, Bernard, Witkin, Wilson), Χάιδου, Α. (1996) *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

⁴⁷⁰ Ενδεικτικά: Pinel, Morel, Scheider, καθώς και η επίδραση των Freud, Adler, Jung, Χάιδου, Α. (1996), ό.π.

επιβολή μέτρων που θα συμβάλλουν στη μεταβολή της προσωπικότητας του εγκληματία ή στην αχρήστευσή του μέσω του εγκλεισμού.

-Η *κοινωνιοκεντρική προσέγγιση*, η οποία θεωρεί ότι η εγκληματογένεση είναι αποτέλεσμα του κοινωνικού περιβάλλοντος⁴⁷¹ και ο εγκληματίας αντιμετωπίζεται ως ιδιότυπη κοινωνική περίπτωση. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται μέτρα που αφορούν την κοινωνική πολιτική και τους τρόπους δράσης του προνοιακού κράτους (κοινωνικές παροχές, μέτρα κατά της ανεργίας, περίθαλψη, ασφάλεια κ.ά.).

-Οι θεωρίες που επικεντρώνονται στην *κοινωνική αντίδραση*⁴⁷² απέναντι στο έγκλημα και τον εγκληματία, υποστηρίζοντας ότι καμιά διαφορά δεν διακρίνει τον δράστη από τον μη δράστη, παρά μόνο η εμπλοκή του ενός με τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Η αντεγκληματική πολιτική στην περίπτωση αυτή στρέφεται σε αποποινικοποιήσεις και ανάληψη μέτρων που μειώνουν τις στιγματιστικές επιδράσεις του ποινικού συστήματος.

Συνεπώς, «*ανάλογα με το τι δέχεται κανείς ως αίτιο*⁴⁷³ του εγκλήματος καθορίζεται και ο τρόπος αντίδρασης κατ' αυτού». ⁴⁷⁴ Θεμελιώδες, είναι το τι ορίζεται κάθε φορά ως έγκλημα, ώστε να αντιδράσει σε αυτό η κοινωνία. Επιπλέον, ποια είναι η ένταση της αντίδρασης αυτής, δηλαδή, σε ποια συγκεκριμένα εγκλήματα αντιδρά η κοινωνία περισσότερο ή λιγότερο έντονα. Μόνο μέσω της μελέτης αυτών των ερωτημάτων μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την ιεράρχηση των εγκλημάτων και των απαντήσεων σε αυτά σε συγκεκριμένη κοινωνία, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.

Από τις θετικιστικές αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος, που αφορούν τόσο τους ατομικούς (βιολογικούς, ψυχολογικούς), όσο και τους κοινωνικούς παράγοντες, μέχρι τις θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και τις συνθετικές πολυπαραγοντικές απόψεις, η αντεγκληματική πολιτική επηρεάστηκε σημαντικά, με αποτέλεσμα να εφαρμοστούν ποικίλα μοντέλα αντεγκληματικής πολιτικής, τα οποία λειτουργούν είτε

⁴⁷¹ Ενδεικτικά: σχολή της Lyon (Tarde, Manouvrier), σχολή του Chicago, θεωρία της μάθησης/διαφορικός συγχρωτισμός (Park, Sutherland, Shaw-Mckay), ανομία (Durkheim, Merton), υποπολιτισμικές θεωρίες (A.Cohen, Cloward, Ohlin, Miller), πολιτισμική σύγκρουση (Sellin), αλληλεπίδραση (Becker), θεωρίες ελέγχου, (Sykes, Matza, Hirschi), θεωρία της ολοκλήρωσης και πολυπαραγοντικές προσεγγίσεις (intergrated theories) (Laub, Sampson, Glueck), βλ. Χάϊδου, Α. (1996), ό.π., και θεωρία της λογικής επιλογής (Clarke), θεωρία των καθημερινών δραστηριοτήτων (L.Cohen, Felson), επανενοποιητικό ντρόπιασμα (Braithwaite), γενική θεωρία του εγκλήματος (Gottfredson, Hirschi).

⁴⁷² Ενδεικτικά: Mead, Becker, Schur, Lemert, βλ. Δασκαλάκης, Η. (1985) *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ό.π., σ. 18-22.

⁴⁷³ Ωστόσο, σήμερα αναφορά γίνεται κυρίως στον όρο «παράγοντες» του εγκλήματος, αποδίδοντας έτσι ορθότερα τη συμβολή και τη μεταξύ τους σύνδεση των πολλών μεταβλητών που συμβάλλουν στην εμφάνιση του εγκληματικού φαινομένου.

⁴⁷⁴ Δασκαλάκης, Η. (1985) *Μεταχείριση εγκληματία*, ό.π., σ. 23-24.

συγκρουόμενα μεταξύ τους είτε επικουρικά το ένα του άλλου, με στόχο πάντα τη μείωση της εγκληματικότητας. Θα πρέπει, ωστόσο, να ληφθεί υπόψη ότι το αίτημα της μείωσης της εγκληματικότητας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αποτελεί κι αυτό ένα ακόμα επιχείρημα ελέγχου (control argument).⁴⁷⁵

4. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική

Η συμμετοχή του κοινού στις κοινωνικές διαδικασίες βασίζεται στην πεποίθηση ότι εκείνοι που επηρεάζονται από την απόφαση έχουν το δικαίωμα να μετάσχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.⁴⁷⁶ Κυρίως, όμως, το ζήτημα της εγκληματικότητας, ακριβώς επειδή αφορά όλους τους πολίτες δεν μπορεί να αποτελεί υπόθεση μόνο του κράτους.⁴⁷⁷ Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται ότι οι πολίτες κατέχουν έναν πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής, ειδικότερα στις αγγλοσαξονικές χώρες. Παραδοσιακά, το κοινό συμμετέχει άμεσα ή έμμεσα με πολλούς τρόπους τόσο στη χάραξη όσο και στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και η συμμετοχή αυτή θα πρέπει να θεωρείται αυτονόητη σε ένα δημοκρατικό κράτος.⁴⁷⁸

Η αντεγκληματική πολιτική παραδοσιακά αποτελούσε χώρο στο οποίο κυριαρχούσαν οι ειδικοί και οι επαγγελματικές ελίτ (professional elites) στις οποίες οι πολίτες είχαν εναποθέσει το σχεδιασμό των απαντήσεων στο εγκληματικό φαινόμενο. Σταδιακά, όμως, και με την όξυνση των προβλημάτων που σχετίζονταν με την αύξηση της εγκληματικότητας και τη σχετική ανεπάρκεια της δημόσιας πολιτικής, η εμπιστοσύνη και η συναίνεση των πολιτών άρχισαν να κλονίζονται και ρόλος των ειδικών να υποχωρεί.⁴⁷⁹

Ο *J.Habermas* υποστηρίζει ότι η συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, μέσω της διαδικασίας του ορθολογικού-κριτικού διαλόγου, είναι απαραίτητη για τη λήψη κανονιστικών αποφάσεων και την άσκηση πολιτικής. Η διαδικασία αυτή συνδέει την αντεγκληματική πολιτική με ό,τι οι πολίτες θεωρούν πιο σημαντικό και καθίσταται δυνατή μέσω της διαβουλευτικής συνειδητοποίησης των πολλαπλών αξιών που βασίζεται η τιμωρία. Στο πλαίσιο αυτό, η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων σχετίζεται

⁴⁷⁵ Gibbs, J. (1995) "The notion of control and Criminology's policy implications", στο Barlow, H. (ed.) *Crime and public policy: putting theory to work*, Westview Press, Oxford, σ. 85.

⁴⁷⁶ International Association for Public Participation, (2007) *IAP2 Core Values*, <http://www.iap2.org/>

⁴⁷⁷ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998α) «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3, σ. 236-238:236.

⁴⁷⁸ Τσήτσουρα, Α. (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1, σ. 32-44.

⁴⁷⁹ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π, σ. 150.

με την έννοια της δημόσιας σφαίρας⁴⁸⁰ και της επικοινωνιακής ορθολογικότητας, όπως ορίζονται από τον Habermas. Ο διάλογος, σύμφωνα με τον Habermas, δίνει την ευκαιρία, σε όλους όσους επηρεάζονται από τις συγκεκριμένες πολιτικές να εκθέσουν τις απόψεις τους. Μόνο στο πλαίσιο του ανοικτού, ορθολογικού-κριτικού διαλόγου και συζήτησης οι διάσπαρτες απόψεις των υποκειμένων μπορούν να μετασχηματισθούν σε κοινή γνώμη. Υπό αυτή την έννοια, ο Habermas επιχειρεί να αναδείξει το ρόλο και τη δυναμική της επικοινωνίας στη διαμόρφωση και το μετασχηματισμό της κοινωνικής πραγματικότητας, στο πλαίσιο της δι-αντιδραστικής λειτουργίας μεταξύ των ανθρώπων⁴⁸¹ και, στη συνέχεια, να διατυπώσει τις δυνατότητες ανάπτυξης μιας ηθικής της επικοινωνιακής δράσης, συμβάλλοντας στην εξέλιξη της κοινωνίας, πέραν των ηγεμονικών μέσων συντονισμού, όπως το χρήμα, η εξουσία, ο εργαλειακός Λόγος που υποσκάπτουν και εποικίζουν τα μέσα του βίοκοσμου (οικογένεια, θρησκεία, επικοινωνιακός Λόγος).⁴⁸² Η θεωρία του περί της διαβουλευτικής δημοκρατίας έχει δεχθεί έντονη κριτική που στηρίζεται κυρίως στην ιδεαλιστική προσέγγιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και της διασφάλισης του ανοικτού, συνεχούς και ορθολογικού διαλόγου.

Παράδειγμα συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική, που δείχνει και το βαθμό εμπιστοσύνης που μπορεί να αποδώσει κανείς στη συμβολή της διαδικασίας που αναφέρει ο Habermas για την λήψη αποφάσεων άσκησης πολιτικής, είναι η εφαρμογή του νόμου για τα «τρία χτυπήματα» και η θέσπιση των ‘problem-solving courts’.⁴⁸³ Ο νόμος για τα «τρία χτυπήματα» θεσπίστηκε έπειτα από δημοψήφισμα στο πλαίσιο ενός «θερμού» κλίματος, λόγω της

⁴⁸⁰ Η έννοια της δημόσιας σφαίρας, σύμφωνα με τον Habermas αποτελείται από πολύπλοκα δίκτυα, πολλαπλών και επικαλυπτόμενων «κοινών», συγκροτούμενων μέσα από την κριτική επικοινωνία ατόμων, ομάδων, ενώσεων, κοινωνικών κινήματων, δημοσιογραφικών επιχειρήσεων και άλλων πολιτειακών θεσμών και προκύπτει μέσα από τις προϋποθέσεις της επικοινωνιακής ορθολογικότητας. Επιπροσθέτως, αναφέρεται στην καθολική δημόσια σφαίρα με ηθικο-πρακτικές αξιώσεις για δικαιοσύνη, βλ. Dahlberg, L. (2005) “The Habermasian public sphere: taking difference seriously?”, *Theory and Society*, Vol. 34(2):111-136, σ. 112-113 και επ. για την κριτική αποτίμηση της έννοιας.

⁴⁸¹ Φωτόπουλος, Ν. (2010) «Από τον μονοδιάστατο άνθρωπο στην αποικιοποίηση του βιοκόσμου: Χέρμπερτ Μαρκούζε και Γιούργκεν Χάμπερμας απέναντι στη νεωτερικότητα», στο Κονιόρδος, Σ.Μ. (επιμ.) *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 325-346:334.

⁴⁸² Στο ίδιο, σ. 337-339.

⁴⁸³ Dzur, A.W., Mirchandani, R. (2007) “Punishment and democracy: the role of public deliberation”, *Punishment and Society*, Vol. 9(2):151-175. Τα δικαστήρια αναφέρονται ως “problem-solving courts” και εμφανίζονται μέχρι τώρα στις Η.Π.Α., τον Καναδά, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστραλία και αφορούν κυρίως υποθέσεις ναρκωτικών και προσφάτως επεκτείνονται και σε υποθέσεις που αφορούν την ενδοοικογενειακή βία, τις διαρρήξεις και την πορνεία. Ψυχολόγοι, ψυχοθεραπευτές και ψυχίατροι εμπλέκονται στα προγράμματα θεραπείας, επανεστιάζοντας κατά μια έννοια στην αναμόρφωση του δράστη μέσα από το «επιστημονικό» και «ιατρικό» μοντέλο αντιμετώπισης των παρεκκλινόντων, βλ. Hutchinson, S. (2006) “Countering catastrophic Criminology”, *Punishment and Society*, Vol. 8(4):452-456.

δολοφονίας ενός ανήλικου κοριτσιού, εν μέσω εκλογικής περιόδου, υπό την επιρροή ομάδων πίεσης. Εν αντιθέσει, η θέσπιση των ‘problem-solving courts’⁴⁸⁴ προέκυψε μετά από αργή, σταθερή και πολύχρονη διαβούλευση και εφαρμογή/αξιολόγηση πιλοτικών προγραμμάτων. Τα ανωτέρω τονίζουν αφ’ ενός τη διαφορά μεταξύ κοινής γνώμης (public opinion) και απλής γνώμης (mere opinion)⁴⁸⁵ και αφ’ ετέρου τις συνέπειες που έχει μια λαϊκιστικού τύπου πολιτική με μια πολιτική που στηρίζεται αμιγώς στον ορθολογικό, δημόσιο διάλογο, όπως τον αντιλαμβάνεται ο Habermas.⁴⁸⁶ Επιπροσθέτως, μέσα από τη συμμετοχή του κοινού στις διαδικασίες, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αλλάζει το ίδιο το κοινό. Από την άλλη πλευρά, το επιχείρημα ότι η συμμετοχή του κοινού μπορεί να οδηγήσει σε πιο αυστηρές και τιμωρητικές πολιτικές, εφόσον υποστηρίζει ότι, για παράδειγμα, οι «δικαστικές αποφάσεις είναι επιεικείς» δεν μπορεί να θεωρηθεί έγκυρο. Η συμμετοχή στη διαδικασία αλλάζει τους συμμετέχοντες.⁴⁸⁷

Σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο διαπιστώνονται θεσμοθετημένες τάσεις ενίσχυσης της συμμετοχής του κοινού και αναπτύσσονται δράσεις που στηρίζονται στην εν λόγω συμμετοχή.⁴⁸⁸ Κεντρική παράμετρος για την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας τους, πέραν της πολιτειακής συμβολής, καθίσταται το βασικό συστατικό τους μέρος, δηλαδή, οι ίδιοι οι πολίτες. Ειδικά, στην Ελλάδα, όπου η έννοια της κοινότητας δεν είναι αναπτυγμένη, η δυναμική της κοινωνίας των πολιτών καθίσταται χαμηλή και προβληματική. Σημαντικό πρόταγμα παραμένει η παρακίνηση του κοινού και η σταθεροποίηση της συμμετοχής του στις κοινωνικές διαδικασίες. Ωστόσο, η αναφορά στην έννοια του «κοινού» είναι ελλιπής δίχως την συμπερίληψη της μελέτης των εννοιών της κοινής γνώμης αφ’ ενός και του τιμωρητικού και ποινικού λαϊκισμού, αφ’ ετέρου.

⁴⁸⁴ Τα δικαστήρια ‘problem-solving courts’ εμφανίζονται έως τώρα στις Η.Π.Α., στον Καναδά, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Αυστραλία και αφορούν κυρίως υποθέσεις ναρκωτικών, καθώς και υποθέσεις που αφορούν την ενδοοικογενειακή βία, τις διαρρήξεις και την πορνεία. Ειδικό επιστήμονες συμβάλλουν στα προγράμματα θεραπείας, επανεστιάζοντας κατά μία έννοια στην αναμόρφωση του δράστη μέσα από το ‘επιστημονικό’ και ‘ιατρικό’ μοντέλο αντιμετώπισης των παρεκκλινόντων, βλ. Hutchinson, S. (2006) ‘Countering catastrophic criminology’, *Punishment and Society*, Vol.8(4):463-447, σ. 452-456.

⁴⁸⁵ Habermas, J. (1991) *The structural transformation of public sphere*, MIT Press, Massachusetts, σ. 246-251.

⁴⁸⁶ Hauser, G.A. (2007) “Vernacular discourse and the epistemic dimension of public opinion”, *Communication Theory*, Vol.17(4):333-339.

⁴⁸⁷ Ο μετασχηματισμός αυτού του είδους υποστηρίζεται από πολύ παλιά, βλ. Rousseau, Tocqueville, J.S. Mill, όπως αναφέρεται στο Johnstone, G. (2000) “Penal policy making: elitist, populist or participatory?”, *Punishment & Society*, Vol. 2(2):161-180, σ. 167-168.

⁴⁸⁸ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, ό.π.

Γενικότερα, ο όρος «κοινή γνώμη»⁴⁸⁹ έχει ενδυναμωθεί και επικαλείται συχνά ως σημείο αναφοράς, δικαιολόγησης και νομιμοποίησης. Ως έννοια, όταν δε τίθεται εξ αρχής υπό αμφισβήτηση, κατέχει ένα διττό χαρακτήρα. Η αναφορά στην κοινή γνώμη λειτουργεί ως επίκληση της ισχυροποίησης της νομιμότητας των εκάστοτε δράσεων ή μη δράσεων που είτε θα ληφθούν (ή δεν θα ληφθούν) στο μέλλον είτε ελήφθησαν (ή δεν ελήφθησαν) στο παρελθόν. Σε κάθε περίπτωση, δηλαδή, μπορεί να φανεί χρήσιμη, και συνιστά τον από μηχανής θεό που διευκολύνει το πέρασμα στη πράξη ή στη απραξία.

Από την άλλη πλευρά, η κοινή γνώμη είναι συνυφασμένη και με την έννοια της άγνοιας, και πολλές φορές, οι αρμόδιοι φορείς για την άσκηση πολιτικής, διακηρύσσουν ότι θα πράξουν ή δεν θα πράξουν κάτι, το οποίο αν και ενάντια στη κοινή γνώμη, είναι, ωστόσο, προς όφελος της, αλλά εκείνη δεν είναι σε θέση να το γνωρίζει. Παρόλα αυτά, και με εμπειρικά διαπιστωμένη την άγνοια του νόμου από πλευράς κοινού, η πολιτεία οφείλει να προβλέψει εκείνους τους μηχανισμούς που δύναται να συλλέγουν τις ανησυχίες και τις απόψεις της κοινής γνώμης απέναντι στο έγκλημα και τις ποινές.⁴⁹⁰

Ένα, ακραίο ίσως, παράδειγμα, χαρακτηριστικό, όμως, εκδήλωσης της «κοινής γνώμης» συνέβη στο Portsmouth το 2000, όπου κάτοικοι της περιοχής, ορμώμενοι από την κακοποίηση και τη δολοφονία ενός κοριτσιού, υποστήριξαν ότι η Δημαρχία δεν κάνει τίποτα σχετικά με τους παιδόφιλους, όπως π.χ. να αναγράφεται έξω από την κατοικία τους ότι εκεί διαμένει παιδόφιλος. Με τη βοήθεια των ‘ταμπλόιντ’ εφημερίδων οργάνωσαν διαμαρτυρία κατά τη διάρκεια της οποίας μικρά παιδιά περπατούσαν κάτω από ‘πανώ’ που έγραφαν «σκοτώστε τους παιδόφιλους».⁴⁹¹ Αυτή η μορφή άμεσης πίεσης από τους πολίτες, σε όσους παίρνουν αποφάσεις αυξάνει, ενώ παρατηρείται ότι η συμμετοχή του κοινού στο επίσημο πολιτικό σύστημα μειώνεται.⁴⁹² Για παράδειγμα, ένα χρόνο μετά από αυτή τη διαμαρτυρία, η συμμετοχή στις γενικές εκλογές των κατοίκων της περιοχής ήταν η πιο χαμηλή από το 1918.⁴⁹³ Προκύπτει συνεπώς μια αντιφατική συνθήκη. Ενώ διαφαίνεται ύφεση του κοινωνικού κεφαλαίου (υποχώρηση της ενασχόλησης με τα κοινά), παράλληλα, εντείνονται τα αιτήματα για να εισακουσθεί ο

⁴⁸⁹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (1991) «Αναπαραστάσεις του εγκληματικού φαινομένου, ό.π. και ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ: (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 24 επ.

⁴⁹⁰ Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 506-513.

⁴⁹¹ Ryan, M. (2005) “Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales”, ό.π., σ. 144.

⁴⁹² Στο ίδιο, σ. 144-145.

⁴⁹³ Στο ίδιο, σ. 145.

λόγος των πολιτών, όσον αφορά τις πολιτικές αντιμετώπισης του εγκλήματος που θίγουν το κάθε άτομο μεμονωμένα και το καθιστούν «συμβολικό θύμα».

Θεωρώντας ότι, στο μακροεπίπεδο της αντεγκληματικής πολιτικής διαμορφώνονται τάσεις αυστηροποίησης και ενίσχυσης των μηχανισμών επιτήρησης και καταστολής, πολλές έρευνες επιβεβαιώνουν ότι αντίστοιχες τάσεις τιμώρησης παρουσιάζονται και στην κοινή γνώμη. Συγκεκριμένα θεωρούν ότι οι τάσεις της κοινής γνώμης εντάσσονται μέσα σε αυτό που έχει ονομαστεί *τιμωρητικός λαϊκισμός* (populist punitiveness), επηρεάζοντας σημαντικά την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου.⁴⁹⁴ Θεωρείται εν γένει ότι οι παράγοντες που σε τελευταία ανάλυση συγκροτούν τη λαϊκιστική πλατφόρμα είναι *«η εναντίωση στους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, η ηθικοποίηση και μυθοποίηση της λαϊκής θέλησης, η χρήση του «λαού» ως θεμελιώδους έννοιας, η χαρισματική ηγεσία, η εκ των άνω πολιτική ενσωμάτωση των λαϊκών στρωμάτων»*,⁴⁹⁵ όπου στο πλαίσιο αυτό μπορεί «*κανείς να βρει ένα ριπίδιο συναισθημάτων που περιλαμβάνει τη νοσταλγία, το άγχος, την αβοηθησία, το μίσος, τη φιλεκδικία, την έκσταση, τη μελαγχολία, την οργή, το φόβο, την αγανάκτηση, το φθόνο, τη χαιρεκακία και τη μνησικακία*».⁴⁹⁶

Το κενό και την υποχώρηση άσκησης ουσιαστικής πολιτικής της, έρχεται να καλύψει η συναισθηματική φόρτιση, η οποία όχι μόνο είναι επιθυμητή από το πολιτικό σύστημα, αλλά προάγεται προκειμένου να καλυφθεί η ανορθολογική, από την πλευρά του, διαχείριση καίριων κοινωνικών προβλημάτων. Από την άλλη μεριά, ο λαϊκισμός συμβάλει στη διοχέτευση των όποιων αμφισβητήσεων εντός και προς όφελος της διατήρησης του συστήματος, διότι δεν ασκεί δομική κριτική, αλλά απευθυνόμενος στη φερόμενη ως λαϊκή θέληση, ακυρώνει τον οποιοδήποτε δημοκρατικό διάλογο σχετικά με τις πιθανές εναλλακτικές δυνατότητες άσκησης πολιτικής.⁴⁹⁷

Ο τιμωρητικός λαϊκισμός ορίζεται ποικιλοτρόπως. Ο Bottomley τον προσεγγίζει ως *«την αρκετά απρόοπτη συναρμογή της αρνητικής κοινής γνώμης, όσον αφορά στο έγκλημα και τους δράστες, με ένα πολιτικό περιβάλλον, το οποίο τροφοδοτεί και συνδανλίζει τους φόβους και τα συναισθήματα του κοινού, αντί να επιδιώκει την ενημέρωσή του και τον*

⁴⁹⁴ Bottomley, K. (2002) «Εγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: «Αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6: 640-646, σ. 644.

⁴⁹⁵ Δεμερτζής, Ν., Λίποβατς, Θ. (2006) *Φθόνος και μνησικακία: τα πάθη της ψυχής και η κλειστή κοινωνία*, Πόλις, Αθήνα, σ. 190.

⁴⁹⁶ Στο ίδιο, ό.π., σ. 195.

⁴⁹⁷ Mouffe, C. (2004) *Το δημοκρατικό παράδοξο*, μτφρ. Κιουπκιολής, Α., Πόλις, Αθήνα, σ. 217-218.

κατευνασμό των έλλογων, ενίοτε, αντιδράσεων, που προκαλούν τα τρομακτικά εγκλήματα, τα οποία βρίσκονται στους κύριους τίτλους των *M.M.E.*».⁴⁹⁸ Ο λαϊκισμός γενικότερα στηρίζεται στη πεποίθηση ότι τα ένστικτα, οι προσδοκίες ή οι δυσφορίες του λαού αποτελούν το μόνο νόμιμο κριτήριο της πολιτικής κρίσης.⁴⁹⁹

Τα ανωτέρω αποτελούν μια εννοιολογική προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη της το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο και το σημαντικό ρόλο της εισροής πληροφοριών μέσω των *M.M.E* και γι' αυτό μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα σημαντική. Επίσης, ο ορισμός του Bottomley «αποφεύγει» να προσδιορίσει την αιτιολογική και χρονική αλληλουχία εμφάνισης των δύο διαφορετικών συνιστωσών, του πολιτικού περιβάλλοντος και της κοινής γνώμης. Δηλαδή, εάν η κοινή γνώμη επιδρά στο πολιτικό περιβάλλον ή εάν το πολιτικό περιβάλλον κατευθύνει την κοινή γνώμη προς τον τιμωρητικό λαϊκισμό. Τελικά, συνδέει και τα δύο κάτω από ένα κοινό πλαίσιο «συναρμογής» και οπωσδήποτε χρειάζονται περισσότερες ερευνητικές προσεγγίσεις, προκειμένου να μελετηθεί το φαινόμενο του τιμωρητικού λαϊκισμού στο σύνολό του.

Παράλληλα με τον τιμωρητικό λαϊκισμό συνυπάρχει ο *ποινικός λαϊκισμός*. Ο *ποινικός λαϊκισμός* (penal populism) είναι έννοια συναφής με τον τιμωρητικό λαϊκισμό (populist punitiveness)⁵⁰⁰ και ορίζεται «ως η τιμωρητική πολιτική που αναπτύσσεται πρωτίστως με βάση τη δημοτικότητα της»,⁵⁰¹ όπου ψηφοφόροι λογίζονται ως «καταναλωτές της πολιτικής»,⁵⁰² εκφράζοντας απλώς προτιμήσεις, και «συνίσταται στην άσκηση ενός συνόλου ποινικών πολιτικών με σκοπό να κερδίσουν ψήφους αντί να μειώνουν το έγκλημα ή να προωθήσουν τη δικαιοσύνη».⁵⁰³ Ο ποινικός λαϊκισμός συνδέεται λοιπόν με έναν πολιτικό σχεδιασμό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τη μείωση της επιρροής των ειδικών, την εστίαση στη συναισθηματική φόρτιση των πολιτών, στον ανορθολογισμό στο βαθμό

⁴⁹⁸ Bottomley, K. (2002) «Έγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα–αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», ό.π., σ. 644.

⁴⁹⁹ Heywood, A. (2006) [1994] *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ. Καράμπελας, Γ., Πόλις, Αθήνα, σ. 595.

⁵⁰⁰ Bottoms, A.E. (1995) “The philosophy and politics of punishment and sentencing”, στο Clarkson, C., Morgan, R. (eds) *The politics of sentencing reform*, Clarendon Press, Oxford.

⁵⁰¹ Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, D., Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion: lessons from five countries*, Oxford University Press, New York, σ. 64-65. Η προσέγγιση αυτή που ορίζει ως πρωταρχικό κριτήριο τη δημοτικότητα των πολιτικών μέτρων για την τελική υιοθέτησή τους εκ μέρους της πολιτείας και η οποία υποστηρίζεται από τον Bottoms (1995) αφορά την ίδια τη φύση της σύγχρονης δημοκρατίας. Γιατί φαίνεται πως η άσκηση πολιτικής δεν εξαρτάται από μια ενιαία θεώρηση περί πολίτη και κοινωνίας αλλά εστιάζεται πλέον σε καιροσκοπικές λύσεις που για χάρη μιας εκλογικής νίκης ή στην πορεία προς αυτή προτείνονται λύσεις για «ευήκοντα ώτα». Συνεπώς, όταν ο λαϊκισμός γίνεται και τιμωρητικός και ποινικός, τότε η σημασία του και οι συνέπειές τους ξεπερνούν το έγκλημα και την τιμωρία και ανάγονται σε μείζον πολιτικό θέμα.

⁵⁰² Στο ίδιο, ό.π., σ. 66.

⁵⁰³ Στο ίδιο, σ. 5.

που η αποτελεσματικότητα των μέτρων, εάν αξιολογηθεί, είναι συνήθως αρνητική, καθώς τα μέτρα προσβλέπουν σε πρόσκαιρες λύσεις που επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν το υψηλό ενδιαφέρον για το κοινωνικό πρόβλημα της εγκληματικότητας και την ελλιπή ή λανθασμένη γνώση γι' αυτήν, καθώς και για το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, ο ποινικός λαϊκισμός δεν εξαντλείται μόνο στην πολιτική καιροσκοπία. Εν αντιθέσει, θα πρέπει να συνεκτιμηθεί όλο το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνιών που ενδυνάμωσαν αυτά τα φαινόμενα στη βάση, κυρίως στον αγγλοσαξονικό χώρο, της κατασκευής ενός «τιμωρητικού» κοινού.⁵⁰⁴

Από την άλλη πλευρά, καμιά δράση της αντεγκληματικής πολιτικής, δεν θα ήταν δυνατόν να προσληφθεί ως «αποδεκτή», «νόμιμη», «ορθή», «αναγκαία», εάν δεν στηριζόταν σε ένα ελάχιστο προαπαιτούμενο επίπεδο νομιμοποίησης. Η νομιμοποίηση αυτή βασίζεται σε διάφορα πεδία όπως, τα συμφέροντα, η παράδοση, οι αντιλήψεις σχετικά με το νόμιμο, η πίστη σε διάφορους φορείς εξουσίας, καθώς και στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση.⁵⁰⁵ Καθένας από τους προσδιοριστικούς παράγοντες που αναφέρθηκαν παραπάνω μεταφέρει ένα «νόημα» το οποίο ζητά δικαιολόγηση. Η δικαιολόγηση αυτή προκύπτει μέσα από νομιμοποιητικές ιδεολογίες και μύθους. Με αυτό τον τρόπο καλλιεργείται, όπως αναφέρει ο M.Weber, ένα minimum συναίνεσης απέναντι στην εξουσία και η αμοιβαιότητα του νοήματος και των προσδοκιών ανάμεσα σε εξουσιαζόμενους και εξουσιαστές.⁵⁰⁶ Παρόλο που σήμερα οι όροι αυτοί, τουλάχιστον εκείνοι που αφορούν τους εξουσιαστές, γίνονται όλο και πιο ασαφείς, απρόσωποι και κατακερματισμένοι, αυτό δεν σημαίνει πως δεν υφίστανται δίκτυα εξουσίας που επιβάλλουν το δικό τους νόημα, το οποίο στη συνέχεια αποτελεί ένα «κοινό τόπο» επικοινωνίας. Η διαδικασία νομιμοποίησης είναι αέναη, επιβεβαιώνεται συνεχώς στο παρόν και συμβάλλει στη διαμόρφωση του μέλλοντος. Είναι δυναμική η ίδια, καθώς στηρίζεται στη διαντίδραση των συμβαλλόμενων μερών σε αμοιβαίες συνθήκες αποδοχής, γιατί είναι αποδεδειγμένο ότι η «ωμή» επιβολή αποφάσεων είναι χωρικά και χρονικά περιορισμένη. Συνεπώς, η νομιμοποίηση είναι μέρος της ευρύτερης διακυβέρνησης της κοινωνίας και εντάσσεται ανάμεσα στους παράγοντες διαμόρφωσης των κοινωνικών σχέσεων, μεταφοράς επικοινωνίας και νοήματος, καθώς και στους

⁵⁰⁴ Pratt, J. (2007) *Penal populism*, Routledge, Oxon, σ. 29-35.

⁵⁰⁵ Weber, M. (1997) *Βασικές έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Κένταυρος, Αθήνα, σ. 112-113.

⁵⁰⁶ Αντωνοπούλου, Μ., (1991) *Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της Κοινωνιολογίας*, Παπαζήση, Αθήνα, σ. 229-232.

παράγοντες μείωσης της πρόσληψης της κοινωνίας ως ασταθούς. Παράγεται μέσα από τη διαδικασία της εξήγησης και της δικαιολόγησης.⁵⁰⁷

Οι νομιμοποιητικές ιδεολογίες ή οι «νομιμοποιητικοί μύθοι» συνιστούν ένα σύνολο δικαιολογήσεων της εξουσίας που κάνουν αποδεκτές τις λειτουργίες των θεσμών, την ιεραρχία, τις κοινωνικές ανισότητες, τον αποκλεισμό συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων και το στιγματισμό τους.⁵⁰⁸ Στη διάρκεια της ιστορίας των κοινωνιών και των πολιτισμών μπορεί κανείς να καταγράψει πολλούς τέτοιους μύθους. Υπάρχουν, τόσο τοπικοί μύθοι που επικεντρώνουν στην εντοπιότητα, όσο και εθνικοί ή και με παγκόσμια πλέον εμβέλεια. Για παράδειγμα, οι ομάδες που απολαμβάνουν υψηλό status θεωρούνται επιτυχημένες αλλά συχνά προβληματικές ως προς τις συναισθηματικές τους σχέσεις, ενώ αυτές με χαμηλό status θεωρείται ότι εστιάζουν περισσότερο σε αξίες της κοινότητας και στην αρμονία των κοινωνικών σχέσεων.⁵⁰⁹

Η κυριαρχία αυτών των νομιμοποιητικών ιδεολογιών ενισχύει τη σταθερότητα ενός συστήματος μέσω της αποδοχής του και διατηρεί την υφισταμένη τάξη πραγμάτων.

Ωστόσο, κατά διαστήματα παρουσιάζονται σε συστήματα που στηρίζονται στην άνιση ταξική εξουσία διάφορες «κρίσεις νομιμοποίησης», όπως επισημαίνει ο Habermas, που προσαρμόζουν εκ νέου τις δικαιολογήσεις, προκειμένου να διατηρηθούν οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί στη θέση τους. Κάποιες από αυτές τις κρίσεις αντιμετωπίστηκαν, με διάφορους τρόπους, ανάμεσα στους οποίους, ήταν και στην πρόσφατη ιστορία των δυτικών κρατών, η υποχώρηση του προνοιακού κράτους.⁵¹⁰ Η κατασκευή νομιμότητας προκύπτει μέσα από τη συνέργια των παραπάνω μηχανισμών και της συμβολικής τους διαντίδρασης με το κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η «γενίκευση της αναγνώρισης των αποφάσεων»⁵¹¹ που προκύπτουν από την συνεργασία του ιδιωτικού και του δημόσιου φορέα, στην προσπάθειά τους να διαχειριστούν τις καταστάσεις κινδύνου και κρίσεων, έτσι ώστε ο πληθυσμός να μπορεί

⁵⁰⁷ Berger, P., Luckman, T. (2003)[1966] *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, ό.π., σ. 179.

⁵⁰⁸ Tyler, T. (2005) "Introduction: Legitimizing Ideologies", *Social Justice Research*, Vol. 18(3): 211-215, σ. 211-213.

⁵⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 214.

⁵¹⁰ Όπως αναφέρεται στο Jary, D., Jary, J. (χ.η) *Collins, Λεξικό όρων κοινωνιολογίας*, Ι.Φλώρος, Αθήνα, σ. 585.

⁵¹¹ Τσίρος, Ν. (2005) *Κοινωνιολογικοί αναστοχασμοί για το πολιτικό και το δίκαιο: η συστημική θεωρία του Niklas Luhmann*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 218.

κατά ένα μεγάλο βαθμό να αυτο-ελέγχει τη συμπεριφορά του και ταυτόχρονα να είναι ελέγξιμος από τους εν λόγω φορείς.

Το έγκλημα, είναι ένα από τα προβλήματα που μπορεί να αποσπάσει τη μεγαλύτερη συναίνεση, καθώς αφορά όλη τη κοινωνία και μπορεί να πλήξει τον καθένα. Θεωρείται δηλαδή, μεταξύ άλλων, όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο 3 και την εκεί βιβλιογραφία και «διαταξικό» πρόβλημα. Μπορεί να αυξήσει τη συμφωνία μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης, υποβαθμίζοντας μερικώς τις διαφωνίες που σημειώνονται σε άλλα θέματα, όπως αυτά που σχετίζονται με την οικονομία (π.χ. εισοδηματική πολιτική, κρατικές παροχές κ.ά.). Αυτό όμως που καθίσταται προφανές είναι ότι θα πρέπει η συμμετοχή του κοινού να στηρίζεται στην γνώση και την, όσο το δυνατό επαρκή και αντικειμενική, πληροφόρηση. Στην κατεύθυνση αυτή το βάρος δεν επωμίζονται μόνο τα Μ.Μ.Ε. αλλά το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας και της πολιτείας. Μόνο έτσι μπορεί να προκύψει η δημοκρατική συναρμογή μεταξύ πολιτικής και κοινής γνώμης, πέρα από προκαταλήψεις, στερεότυπα και ιδεοληπτικές συλλογικές αναπαραστάσεις.

4.1. Θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής του κοινού

Ήδη από το 4^ο Συνέδριο για την Πρόληψη και τον Έλεγχο του Εγκλήματος και της Παραβατικότητας του Ο.Η.Ε., το 1970, στο Κιότο, η συμμετοχή του κοινού κατέχει ιδιαίτερη θέση.⁵¹² Η εστίαση στη συμμετοχή του κοινού συνεχίστηκε το 1990 με τους πρότυπους ελάχιστους κανόνες για τα μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα (Κανόνες του Τόκιο)⁵¹³ καθώς και το 2002 με την δράση για την προώθηση μιας αποτελεσματικής πρόληψης του εγκλήματος (Απόφαση 2002/13).⁵¹⁴

Το 1983, το Συμβούλιο της Ευρώπης, με τη Σύσταση (R) (83) 7 συστήνει στα κράτη μέλη να προωθήσουν τη συμμετοχή του κοινού στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής με στόχο την πρόληψη του εγκλήματος σε τοπικό και εθνικό επίπεδο μέσα από ad hoc συμβουλευτικές επιτροπές, μόνιμα σώματα καθώς, επίσης, και μέσω ευρείας διαβούλευσης, προκύπτουσας κυρίως από δημόσιες συζητήσεις.⁵¹⁵

⁵¹² United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), <http://www.unodc.org/unodc/en/crime-congress/crime-congresses-previous.html>

⁵¹³ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <http://www2.ohchr.org/english/law/tokyorules.htm>

⁵¹⁴ United Nations (U.N.), <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-13.pdf>

⁵¹⁵ Βλ. σχετικά με τη συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην Εγκληματολογία και τη Σύσταση για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, ό.π., σ. 132.

Επιπροσθέτως, συστήνεται η παρουσίαση στο κοινό των τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής που ακολουθείται από τις αρχές. Από την άλλη πλευρά, οι αρχές οφείλουν να γνωρίζουν τις παρατηρήσεις του κοινού επ' αυτών των πολιτικών. Όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής συστήνεται, μέσα από την παροχή κατάλληλης πληροφόρησης, η συνειδητοποίηση από πλευράς του βασικού ρόλου που μπορεί να έχει στην πρόληψη του εγκλήματος, στην επανένταξη των δραστών και κυρίως τη συμμετοχή του στις εναλλακτικές κυρώσεις και στη βοήθεια στα θύματα. Επίσης, ειδική αναφορά γίνεται στην κοινωνική πρόληψη και τη συμμετοχή του κοινού κυρίως σε θέματα που άπτονται της οικογένειας, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού της πόλης και της κοινότητας, της ενίσχυσης του διαλόγου σε επίπεδο γειτονιάς και, τέλος, στις βασικές προφυλάξεις που μπορεί να λάβει το κοινό μέσα από την περιστασιακή πρόληψη.

Κατόπιν ακολούθησαν συναφείς Συστάσεις αναφοράς στη συμμετοχή του κοινού,⁵¹⁶ όπως η Σύσταση R (87) 19 για την οργάνωση της πρόληψης του εγκλήματος, η Σύσταση R (87) 21 για την ανάγκη βοήθειας του θύματος από το κοινό, η Σύσταση R (92) 16 για τις κυρώσεις και τα μέτρα στην κοινότητα, η Σύσταση R (96) 8 για την αντεγκληματική πολιτική στην Ευρώπη σε μια εποχή αλλαγής, η Σύσταση R (99) 19 για τη μεσολάβηση σε ποινικές υποθέσεις,⁵¹⁷ η Σύσταση Rec (2003) 21 που αφορά τη συνεργασία στην πρόληψη του εγκλήματος. Κεντρικά σημεία των Συστάσεων αναδεικνύονται η αναγκαιότητα συνεργασίας του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική, η παροχή αντικειμενικής πληροφόρησης με απώτερο σκοπό την προστασία του κοινωνικού συνόλου με την κοινωνικοποίηση όσων βρίσκονται σε κίνδυνο και την επανένταξη των δραστών.⁵¹⁸

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήδη από το 2001 με τη Λευκή Βίβλο (COM 2001 428 τελικό)⁵¹⁹ αναγνωρίζει την ιδιαίτερη σημασία της συμμετοχής των πολιτών σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο «στην εκπόνηση και υλοποίηση των πολιτικών», καθώς και της κοινωνίας

⁵¹⁶ Βλ. Αλεξιάδης, Σ. (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π.

⁵¹⁷ Όπως αναφέρονται στο Τσήτσουρα, Α. (2007) «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 122-129.

⁵¹⁸ Στο ίδιο, σ.129.

⁵¹⁹ Ανακοίνωση της Επιτροπής της 25ης Ιουλίου 2001 «Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση - Μια Λευκή Βίβλος» [COM(2001) 428 τελικό - Επίσημη Εφημερίδα C 287 της 12.10.2001], http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/110109_el.htm

των πολιτών. Επιπροσθέτως, η συμμετοχή του κοινού τονίζεται στην πρόληψη της εγκληματικότητας (Com 2004 165 τελικό).⁵²⁰

Οι έμμεσοι τρόποι συμμετοχής του κοινού που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής αφορούν την αντιπροσώπευση στο Κοινοβούλιο και οι άμεσοι τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης σε νομοσχέδια, δημοψηφίσματα, συνέδρια, στις ομάδες πίεσης, στις Μ.Κ.Ο. κ.ά.⁵²¹ Η συμμετοχή του κοινού στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής συμπεριλαμβάνει όλο το εύρος του πεδίου που αφορά την αντιμετώπιση του εγκλήματος, από την πρόληψη, π.χ. σύλλογοι γονέων, αθλητικοί σύλλογοι, τη γνωστοποίηση των αδικημάτων και τη μαρτυρία, τα εξωποινικά μέτρα, την προστασία του θύματος, την ποινική δίκη με τους ενόρκους και το ακροατήριο ως την εκτέλεση των ποινών, τους συλλόγους αρωγής φυλακισμένων, την αντιμετώπιση του αποφυλακισμένου κ.ά.⁵²²

Η ενεργός συμμετοχή του κοινού προβλήθηκε ως παράγοντας που συμβάλλει στην ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών, την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φόβου του εγκλήματος και την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης απέναντι στις κρατικές επιλογές. Ωστόσο, η διαμόρφωση της κοινής γνώμης συνιστά και αυτή μια δυναμική διαδικασία που επηρεάζεται διαδραστικά από πλήθος παραγόντων, ατομικών και κοινωνικών. Οι πολίτες που φοβούνται βέβαια, ζητούν περισσότερα και καλύτερα μέτρα αστυνομικής προστασίας, όμως *«οι αναπαραστάσεις των πολιτών για το έγκλημα, τον εγκληματία και το ποινικό σύστημα, εξαρτώνται σημαντικά από τις γενικότερες στάσεις και απόψεις τους για την κοινωνία, τις αξίες και τους κανόνες οι οποίοι ρυθμίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και κρίση τους»*.⁵²³ Η τεχνολογία, επίσης, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στη δυνατότητα ενίσχυσης της παρουσίας της κοινής γνώμης και της διάδοσης των αιτημάτων της. Τα ζωντανά προγράμματα της τηλεόρασης, η ψηφιακή τηλεόραση, το Διαδίκτυο την ενθάρρυναν και την ενδυνάμωσαν.⁵²⁴

⁵²⁰ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2004), «Πρόληψη της εγκληματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Βρυξέλλες, 12.3.2004, Com (2004) 165 τελικό, σ. 1-19, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0165:FIN:EL:PDF>

⁵²¹ Τσήτσουρα, Α. (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», ό.π., σ. 36.

⁵²² Στο ίδιο, σ. 37-40.

⁵²³ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος: Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας*, ό.π., σ. 73.

⁵²⁴ Ryan, M. (2005) “Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales” στο Pratt, J., Brown D. et al. (eds), ό.π., σ. 146.

4.2. Μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής

Στην παρούσα μελέτη θα προσεγγιστούν δύο εκ των μορφών της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα) που αποτελούν πολύ σημαντικούς, πλην, όμως, στην πράξη, έως τώρα, σχεδόν ανενεργούς θεσμούς στην Ελλάδα. Την παρουσίασή τους συνοδεύει, στο Κεφάλαιο 7, η εμπειρική διερεύνηση των στάσεών του κοινού απέναντι στους εν λόγω θεσμούς, καθώς η συμμετοχή των πολιτών, στο πλαίσιο δημοκρατικών κοινωνιών, κρίνεται απαραίτητη και σημαντική.

4.2.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη

Η έννοια του θύματος θεωρήθηκε ότι υπήρξε περιθωριοποιημένη και σχετικά αγνοημένη τόσο στις θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις της εγκληματολογίας όσο και στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ως αποτέλεσμα διαπιστώθηκε η ελλιπής αναγνώριση των δικαιωμάτων του και η αντίστοιχη υπερτίμηση των δικαιωμάτων του δράστη. Το κενό αυτό ήρθε να καλύψει η κίνηση για τα δικαιώματα του θύματος, που επέφερε σταδιακές αλλαγές στο περιεχόμενο της αντεγκληματικής πολιτικής και σηματοδότησε την αρχή εμφάνισης διαφορετικών προσεγγίσεων, νέων κλάδων στην Εγκληματολογία, όπως η θυματολογία, καθώς και η εισαγωγή νεωτερικών θεσμών, όπως η συνδιαλλαγή θύματος-δράστη που περιλαμβάνει τη διαμεσολάβηση, η διαιτησία κ.ά., με στόχους την αποζημίωση του θύματος, την αποκατάσταση ή τη συμφιλίωση θύματος-δράστη, την ειδική μεταχείριση και προστασία του θύματος. Θα πρέπει να αναφερθεί, ωστόσο, ότι η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη, η διαιτησία είτε δημόσια είτε ιδιωτική, υπήρξε πανελλήνιος θεσμός στην Αρχαία Ελλάδα και πραγματοποιείτο σε δύο στάδια, αφ' ενός μέσω της συμφιλίωσης των δύο μερών και αφ' ετέρου μέσω της επίλυσης της διαφοράς, εάν η απόπειρα συμφιλίωσης αποτύγχανε.⁵²⁵

Η κίνηση για τα δικαιώματα των θυμάτων προσέφερε νέες αντιλήψεις, ευρύτερη προσέγγιση μερικών βασικών εννοιών της Εγκληματολογίας και παράλληλα νέους προβληματισμούς σχετικά με την αναδόμηση των σχέσεων θύματος και δράστη, τα όρια της ποινικής αντιμετώπισης και τη διασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων των εμπλεκόμενων φορέων στο σύνολό τους.

⁵²⁵ Βλ. Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα*, ό.π., σ. 59-62 και Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαϊκών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ως θύμα, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης,⁵²⁶ ορίζεται το φυσικό πρόσωπο που υπέστη βλάβη, συμπεριλαμβάνοντας το φυσικό ή πνευματικό τραυματισμό, τη συναισθηματική βία ή την οικονομική απώλεια, τα οποία προκλήθηκαν από πράξεις ή παραλήψεις που παραβιάζουν τον ποινικό νόμο ενός κράτους μέλους. Ο όρος θύμα περιλαμβάνει επίσης, όπου κρίνεται κατάλληλο, την άμεση οικογένεια ή τους εξαρτώμενους από το άμεσο θύμα. Στο ορισμό του Συμβουλίου προστίθενται ακόμα οι έννοιες της επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, που αφορά την κατάσταση κατά την οποία το ίδιο θύμα υποφέρει περισσότερα από ένα εγκληματικά συμβάντα για μια συγκεκριμένη περίοδο χρόνου, και της δευτερογενούς θυματοποίησης, η οποία αναφέρεται στη θυματοποίηση που συμβαίνει, όχι ως άμεσο αποτέλεσμα της εγκληματικής πράξης αλλά δια της απάντησης των θεσμών και των ατόμων στο θύμα.

Τα δικαιώματα των θυμάτων αναπτύχθηκαν αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τις δεκαετίες '60 και '70,⁵²⁷ στο πλαίσιο της γενικότερης άνθησης των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου.⁵²⁸ Ωστόσο, κατά τις τελευταίες δεκαετίες αποδίδεται όλο και μεγαλύτερη προσοχή και προστασία στα θύματα και του ρόλου τους κατά την πορεία της δίωξης και της ποινικής διαδικασίας. Χαρακτηριστική, εξάλλου, είναι η ιστορική πορεία που διαγράφηκε σχετικά με το θύμα και ακολούθησε τα εξής στάδια: το αγνοημένο θύμα, το ένοχο θύμα, το ευάλωτο θύμα, τα καινούργια θύματα.⁵²⁹ Ακραία τάση των δικαιωμάτων του θύματος αποτελεί η αναγωγή του θύματος σε «συμβολικό» θύμα, η οποία απαιτεί την απορύθμιση της ισορροπίας των δικαιωμάτων ανάμεσα στο θύμα και το δράστη, προς όφελος του πρώτου και σε βάρος του δεύτερου, με συνέπειες που ευρίσκονται στις τιμωρητικές στάσεις μέρους των πολιτών και στην απαίτηση για «εκδίκηση» αντί για δικαιοσύνη.

Η σύγχρονη, εξάλλου, προβληματική του θυματολογικού κινήματος, εστιάζει στην απαίτηση για ποινικοποίηση συμπεριφορών⁵³⁰ και προσφέρεται για πολιτική

⁵²⁶ Council of Europe, European Committee on Crime Problems (CDPC), "Draft recommendation on assistance to crime victims", Council of Europe, Strasbourg, 10-04-2006, www.coe.int/tcj, σ. 3.

⁵²⁷ Zedner, L. (2002) "Victims", στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., (επιμ.) *The Oxford handbook of Criminology*, ό.π., σ. 432.

⁵²⁸ Στην ανάπτυξη του θυματολογικού κινήματος ώθησαν παράλληλα κινήματα, όπως για παράδειγμα το φεμινιστικό και η ιδιαίτερη έμφαση που αποδόθηκε στο βιασμό και στην αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας, στο Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.12/2006: 1310-1317, σ. 1316.

⁵²⁹ Houchon, G. (1988) «Το θύμα, συντελεστής προόδου στην Εγκληματολογία», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1:10-31, σ. 11.

⁵³⁰ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα επίσης, ότι πολλοί νόμοι παίρνουν το όνομά τους από το όνομα των θυμάτων, τα οποία στάθηκαν αφορμή για τη δημιουργία τους, π.χ. Megan's law, Jenna's law, Sara's

εκμετάλλευση, ειδικά στα κυβερνητικά και κομματικά προγράμματα της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης, λειτουργώντας ως πολιτικό σύμβολο δικαιολόγησης της επέκτασης και της αύξησης του κοινωνικού ελέγχου και ενίσχυσης των νεοσυντηρητικών πολιτικών επιχειρημάτων.⁵³¹

Παράλληλα, σε διεθνές επίπεδο κατοχυρώθηκε η αναγνώριση των δικαιωμάτων του θύματος μέσα από τις αποφάσεις, τις συστάσεις και τις οδηγίες οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα δικαιώματα των θυμάτων, όμως, κινητοποίησαν και την κοινωνία των πολιτών, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πολλές μη κυβερνητικές οργανώσεις προστασίας θυμάτων που λειτουργούν ως ομάδες πίεσης απέναντι στην κρατική πολιτική και ασκούν ενισχυτικό ρόλο για την περαιτέρω ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Στην εξέλιξη του θυματολογικού κινήματος, εμφανίζεται, επίσης, ένας «ανταγωνισμός» μεταξύ των θυμάτων, σχετικά με το ποιο θα θεωρηθεί περισσότερο θύμα από το άλλο, ώστε να διεκδικήσει τις ανάλογες αποζημιώσεις, με αποτέλεσμα να διακρίνεται η μετάβαση από το δίκαιο ή μη της τιμωρίας στο δίκαιο της αποζημίωσης, η οποία διατυπώνεται στο ερώτημα: «*Πώς μέσα σε μερικές δεκαετίες περάσαμε, στο επίπεδο της συλλογικής ηθικής ευαισθησίας, από μία «αξιοκρατική» αντίληψη (είναι δίκαιο να τιμωρηθεί κάποιος για ό,τι έκανε) σε μια «θυματολογική» αντίληψη της δικαιοσύνης (είναι δίκαιο να αποζημιωθεί κάποιος γι' αυτά που υπέστη)*».⁵³² Προκύπτει, συνεπώς, ότι το θυματολογικό κίνημα επηρεάζει και επιδρά καθοριστικά στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής σε τοπικό, εθνικό και διεθνές πλαίσιο. Η επίδραση διαφαίνεται τόσο στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης (προγράμματα αστυνομίας και διεξαγωγή ποινικής δίκης) όσο και στο κοινωνικό πεδίο (προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών σε κεντρικό και τοπικο/περιφερειακό επίπεδο).⁵³³ Τα δικαιώματα των θυμάτων συνέβαλλαν και στην εμφάνιση μιας διαφορετικής από την ποινική διευθέτησης του προβλήματος ανάμεσα στο δράστη και στο θύμα, την αποκαταστατική δικαιοσύνη.

law, όπως αναφέρεται στο Garland, D. (2001) *The culture of control: crime and social order in contemporary society*, ό.π., σ. 143.

⁵³¹ Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», ό.π., σ. 1310 και Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Θυματολογία – σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 24-25.

⁵³² Μαγγανάς, Α. (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», ό.π., σ. 1315.

⁵³³ Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Θυματολογία – σύγχρονες προσεγγίσεις», ό.π., σ. 62-72.

Αναλυτικότερα, ο όρος αποκαταστατική (ή επανορθωτική) δικαιοσύνη είναι αρκετά ευρύς⁵³⁴ και συμπεριλαμβάνει ένα πλήθος διαφορετικών προγραμμάτων και πρακτικών. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εντάσσεται στις κύριες μορφές συμμετοχικής δικαιοσύνης,⁵³⁵ «στηρίζεται στη συμμετοχή του κοινού και τους ενεργούς πολίτες. Αυτό επιτρέπει μια πιο συμμετέχουσα κοινωνία των πολιτών που βάζει φραγμούς στην μονοπωλιακή και πατερναλιστική τάση του κράτους»⁵³⁶ και αποτελεί έκφραση του κοινοτικού πνεύματος και του ρόλου της κοινότητας.⁵³⁷ Επιπροσθέτως, ο οδηγός των Η.Ε. για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNONC) 2006 για τα προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναφέρει ότι οι συμμετοχικές απαντήσεις στο έγκλημα στηρίζονται στις προσεγγίσεις της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.⁵³⁸ Η «συμμετοχική δικαιοσύνη», όπως επίσης, αναφέρεται, η οποία περιλαμβάνει και την αποκαταστατική δικαιοσύνη, στοχεύει στη συμμετοχή όλων των ατόμων που θίγονται από μία διαφορά προκειμένου να λυθεί το προκείμενο πρόβλημα και «προϋποθέτει ότι όλα τα μέρη είναι σε θέση να συμμετάσχουν πλήρως και με τη θέλησή τους στο διάλογο και τις διαπραγματεύσεις».⁵³⁹

Για την κατανόηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η έννοια κλειδί είναι η βλάβη που προκάλεσε η πράξη και όχι η παραβίαση του κανόνα ή οι ανάγκες του παραβάτη.⁵⁴⁰ Κατ'ουσίαν, εκφράζει ένα εναλλακτικό πλαίσιο σκέψης απέναντι στην παράβαση, που έχει επηρεασθεί σημαντικά από τις αντιλήψεις και στους τρόπους αντιμετώπισης του εγκλήματος των μη δυτικών κοινωνιών (π.χ. Αβοριγίνες, Μαόρι, Ινδιάνοι).⁵⁴¹

Οι βασικές αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης συνοψίζονται στα εξής.⁵⁴²

-Το έγκλημα συνιστά παράβαση ενάντια στις ανθρώπινες σχέσεις.

⁵³⁴Βλ. για τη διευκρίνιση του όρου, Αρτινοπούλου, Β. (2011) «Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.Ι., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774:756-758.

⁵³⁵ Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, ό.π., σ. 38.

⁵³⁶ Bazemore, G. Schiff, M. (2001) *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*, Elsevier, Cincinnati, OH, σ. 143.

⁵³⁷ Τσήτσουρα, Α. (2007) «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», ό.π., σ. 128.

⁵³⁸ Handbook of Restorative Justice Programmes, Criminal Justice Handbook Series, New York, 2006, σ.1-114(7), http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf

⁵³⁹ Μαγγανάς, Α. (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, ό.π., σ.37.

⁵⁴⁰ Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική δικαιοσύνη*, τεύχ. 2/2000:553-561, σ. 553.

⁵⁴¹ Zedner, L. (2002) “Victims”, ό.π., σ. 445.

⁵⁴² Seymour, A. (2001) “Restorative Justice/Community Justice”, στο National Victim Assistance Academy Textbook (Washington, D.C.: National Victim Assistance Academy), όπως αναφέρεται στο Siegel, L. (2005) *Criminology: the core*, ό.π., σ. 199.

- Τα θύματα και η κοινότητα είναι κεντρικά στη διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης.
- Η πρώτη προτεραιότητα των διαδικασιών της δικαιοσύνης είναι η βοήθεια των θυμάτων.
- Η δεύτερη είναι η αποκατάσταση, κατά το μέτρο του δυνατού, της κοινότητας.
- Ο δράστης έχει ατομική ευθύνη απέναντι στα θύματα και στην κοινότητα για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν.
- Ο δράστης θα αναπτύξει καλύτερη ικανότητα και κατανόηση ως αποτέλεσμα της εμπειρίας, αποκτηθείσα μέσα από τη διαδικασία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.
- Οι συμμετέχοντες μοιράζονται τις υπευθυνότητες για την αποκαταστατική δικαιοσύνη μέσα από τη συνεργασία για δράση.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως προαναφέρθηκε, περιλαμβάνει πολλά και ποικίλα προγράμματα. Το βασικό πλαίσιο, όμως, ορίζεται από την αμοιβαία συναίνεση του θύματος και του δράστη να συμμετάσχουν στη διαδικασία, εφόσον βέβαια ο δράστης έχει παραδεχθεί την ενοχή του. Οι απόψεις των δύο μερών εκθέτονται, παρέχοντας τη δυνατότητα ο δράστης να αντιληφθεί το μέγεθος της βλάβης που προκάλεσε και το θύμα, να ακούσει το λόγο του δράστη και να κατανοήσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώθηκε η συμπεριφορά του. Ο δράστης μέσα από τη συγγνώμη του στο θύμα και την αποζημίωση που προφέρει, «επανεώνεται» με την κοινότητα και το θύμα. Παρόντες στη διαδικασία αυτή μπορεί να είναι τοπικοί εκπρόσωποι, μέλη των δύο οικογενειών ή ακόμα και κρατικοί φορείς, όπως επιμελητές ανηλίκων (όταν η υπόθεση αφορά ανήλικους). Γενικώς, η όλη διαδικασία στοχεύει στην εμπέδωση της «κοινωνικής ειρήνης», στη μείωση του φόβου και στην ειρηνική και «ανθρώπινη» επίλυση των διαφορών. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, εάν ο δράστης δεν αποκαλυφθεί ή εάν δεν μπορεί να αποζημιώσει, η πολιτεία οφείλει, εφόσον κάτι τέτοιο προβλέπεται, να αναλάβει την υποχρέωση της αποκατάστασης της βλάβης.

Σχετικά με τα προγράμματα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης πρότυπο αποτελεί το αμερικάνικο πρόγραμμα με τίτλο «Πρόγραμμα Συμφιλίωσης Θύματος-Δράστη» (Victim Offender Reconciliation Program) (VORP). Τα προγράμματα αυτά λαμβάνουν χώρα σε όλες τις επαρχίες του Καναδά και σε 80 πολιτείες των Η.Π.Α.⁵⁴³ Στην Ευρώπη, σε έρευνα που έγινε, καταδεικνύεται ότι μόνο για τη Δανία μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι

⁵⁴³ Δημόπουλος, Χ. (2006) *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 506.

προσανατολισμένη στο θύμα.⁵⁴⁴ Το ελληνικό δίκαιο θεωρείται ότι έχει υιοθετήσει το μικτό σύστημα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (αξίωση αποκατάστασης της ζημίας από το θύμα ενώπιον του δικαστηρίου, συμμετοχή του θύματος στην ποινική διαδικασία).⁵⁴⁵

Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη εμπεριέχονται δύο διαφορετικές απόψεις η μινιμαλιστική και η μαξιμαλιστική. Σύμφωνα με την πρώτη η αποκαταστατική δικαιοσύνη θεωρείται ως απλή παρέμβαση στην ποινική διαδικασία, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη, θεωρείται ότι μακροπρόθεσμα πρέπει και μπορεί να αποτελέσει πλήρη και συστηματική λύση απέναντι στην τιμώρηση και την επανένταξη.⁵⁴⁶ Από την άλλη πλευρά, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν είναι δύο αλλά τρία, θύμα, δράστης και κοινότητα. Εμπεριέχεται, συνεπώς, ο «κοινοτισμός» που δημιουργεί ιδιαίτερο προβληματισμό σχετικά με το ποιος ή ποιοι θα εκπροσωπούν την κοινότητα και πώς μέσα στο πλαίσιο αυτό δεν θα υπεισέρχονται άλλοι εξωτερικοί παράγοντες επηρεασμού και επιβολής, όπως π.χ. το κοινωνικό και οικονομικό status του θύματος στην κοινότητα.⁵⁴⁷ Στο σημείο αυτό, ο ρόλος του κράτους πρέπει να παραμένει σημαντικός και να διατηρεί τον κανονιστικό του χαρακτήρα.⁵⁴⁸

Γενικότερα, οριοθετώντας την αποκαταστατική δικαιοσύνη από τη βαρύτητα του εγκλήματος, τη δημόσια ασφάλεια και το βαθμό εξαναγκασμού, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι μπορεί μέσα σε αυτά τα όρια να συμβάλλει σε μια καλύτερη από άποψη χρόνου και κόστους και ποιότητας δικαιοσύνη. Εξάλλου, οι αποτιμήσεις προγραμμάτων επίσης δείχνουν ότι σε γενικές γραμμές, από τα ήδη υφιστάμενα προγράμματα, προκύπτει ικανοποίηση και των δύο μερών. Επίσης, το θύμα δεν θα πρέπει να θεωρεί πως αδικήθηκε και ο δράστης ότι χρησιμοποιήθηκε ως εκπαιδευτικό εργαλείο.⁵⁴⁹ Μια ακόμη πιο σύγχρονη διάσταση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αφορά τη συμβολή της όχι μόνο μεταξύ μεμονωμένου δράστη και θύματος αλλά και

⁵⁴⁴ Zedner, L. (2002) "Victims", σ. 446.

⁵⁴⁵ Δημόπουλος, Χ. (2006) *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, ό.π., σ. 485-486

⁵⁴⁶ Μαγγανάς, Α. (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσο επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», ό.π., σ. 554.

⁵⁴⁷ Στο ίδιο.

⁵⁴⁸ Στο ίδιο.

⁵⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 560.

μεταξύ ευρύτερων κοινωνικών κατηγοριών, όπως για παράδειγμα συνέβη μεταξύ των διαφορετικών φυλών μετά το τέλος του εμφυλίου στη Ρουάντα.⁵⁵⁰

Δεν θα πρέπει, όμως, να θεωρηθεί πανάκεια απέναντι στα προβλήματα της ποινικής δικαιοσύνης, διότι, πρώτον, η αποκαταστατική δικαιοσύνη δεν αποτελεί σφαιρική λύση, λόγω των αντικειμενικών ορίων που προαναφέρθηκαν και, δεύτερον, πρέπει να συνυπάρχει και με άλλα μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα. Τέλος, ελλοχεύει ο κίνδυνος προς ένα πισωγύρισμα σε παλαιότερες εποχές, όπου η παράβαση και η διαχείρισή της θα συνιστούν τελικά υπόθεση μεταξύ ιδιωτών. Η αξίωση του κοινωνικού συνόλου για δικαιοσύνη θεωρείται κεκτημένο. Επιπροσθέτως, διακρίνεται από τις λεγόμενες γκρίζες ζώνες που αφορούν κυρίως χαρακτηρισμούς οντολογικού χαρακτήρα: α. τι είναι η αποκαταστατική δικαιοσύνη, β. πώς ορίζεται το έγκλημα, γ. πώς ορίζεται το θύμα.⁵⁵¹

Στην Ελλάδα, ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης εισήχθη με το Ν.3189/2003 για την παραβατικότητα των ανηλίκων,⁵⁵² ως ανάγκη συμμόρφωσης με τις συστάσεις της Ε.Ε., προκειμένου να συνειδητοποιήσει τις διαστάσεις της πράξης του και να ικανοποιήσει το θύμα με τον πιο κατάλληλο τρόπο.⁵⁵³ Όμως, η εφαρμογή αυτή έλαβε χώρα χωρίς να προϋπάρξει κάποιο πιλοτικό πρόγραμμα, το οποίο θα υποβοηθούσε την καλύτερη εφαρμογή του νόμου σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο.⁵⁵⁴ Διαπιστώνονται, ωστόσο, προβλήματα τόσο της ίδιας της νομοθετικής ρύθμισης καθ'εαυτής όσο και από τη (μη) εφαρμογή της στην πράξη.⁵⁵⁵ Συγκεκριμένα, οι διατάξεις του Ν.3189/2003 παρέχουν εναλλακτικές δυνατότητες που αφορούν «τη διαμεσολάβηση μεταξύ δράστη και θύματος μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων για έκφραση συγγνώμης από πλευράς ανηλίκου καθώς και για εξώδικο διακανονισμό των συνεπειών του αδικήματος, όπως η αποζημίωση του θύματος ή με κατ' άλλον τρόπο μείωση των συνεπειών της

⁵⁵⁰ Brannigan, A. (2007) "Restorative justice in post-genocidal Rwanda: from community to citizenship as a basis for social justice", στο Brannigan A., Pavich, G. (eds) *Governance and regulation in social life*, ό.π., σ. 207-220.

⁵⁵¹ Αρτινοπούλου, Β. (2011) «Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», ό.π., σ. 772-774.

⁵⁵² Αρτινοπούλου, Β. (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαιοσύνης συστημάτων*, ό.π., σ.98-107.

⁵⁵³ Papadopoulou, P. (2006) "Victim-offender mediation for minors in Greece", *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7(1):1-3, σ. 1.

⁵⁵⁴ Στο ίδιο.

⁵⁵⁵ Γιοβάνογλου, Σ. (2007) «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων», στο Γεωργούλας, Σ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 407-417.

πράξης από τον ανήλικο.⁵⁵⁶ Στη συνέχεια, και ένας ακόμα νόμος, εκείνος που αφορά την ενδοοικογενειακή βία, ο Ν.3500/2006, συμπεριέλαβε τη συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη.

Σημαντικά ερωτήματα όμως προκύπτουν αναφορικά με την αποκαταστατική δικαιοσύνη και σχετίζονται με τα εξής: *«μπορεί και πρέπει η αποκαταστατική δικαιοσύνη το κυρίαρχο παράδειγμα της τιμωρίας ή πρέπει να παραμείνει περιθωριακή; Κατά πόσο η αποκαταστατική δικαιοσύνη στηρίζεται σε μία συνεκτική θέαση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του θύματος, του δράστη και του κράτους; Προσφέρει επαρκείς ασφαλιστικές δικλείδες ως προς τη διαδικασία, για τα θύματα και για τους δράστες; Ποιες είναι οι εφαρμογές της για τα αδικήματα χωρίς θύμα και για τα αδικήματα που το θύμα δεν είναι ένα αλλά πολλά;»*⁵⁵⁷

Καταληκτικά, ο προβληματισμός για την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι ιδιαίτερα έντονος και σημαντικός, διότι, κατά μία έννοια, ενυπάρχει σε αυτή μια σταδιακή υποχώρηση της ποινικής αξίωσης της πολιτείας και ταυτόχρονα ένα ευρύ και ανεξερεύνητο ακόμα πεδίο εφαρμογών και συνεπειών που χρειάζεται προσοχή και επιστημονική μελέτη, προκειμένου να προασπιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισορροπία⁵⁵⁸ στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης δράστη θύματος και να διασφαλιστεί η τήρηση της αρχής της νομιμότητας.

4.2.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (Το.Σ.Π.Πα.)

Τα Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας στις χώρες της Ευρώπης και συγκεκριμένα στη Δανία και τη Σουηδία δημιουργήθηκαν ήδη από τη δεκαετία του '70 και στη Γαλλία το 1981 καθώς και σε άλλες χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο και αναπτύχθηκαν ακόμη περισσότερα κατά τη δεκαετία του '90.⁵⁵⁹ Η φιλοσοφία του θεσμού εδράζεται αφ' ενός στην *«ανάγκη προώθησης της αντεγκληματικής πολιτικής»*,

⁵⁵⁶ Βλ. Κουράκης, Ν. (2006β) «Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)», <http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes16.pdf>

⁵⁵⁷ Zedner, L. (2002) "Victims" ό.π., σ. 446.

⁵⁵⁸ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2011α) «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων;», ό.π., σ. 115-129:123.

⁵⁵⁹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ.44-52, Λαμπροπούλου, Έ. (2003β) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ.10, σ.155-176:156, Παπαθεοδώρου, Θ. (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6, σ. 602-607:602.

αφ'ετέρου στη μείωση της ανασφάλειας και δυσπιστίας των πολιτών αναφορικά με την ικανότητα του κράτους να προστατεύει έννομα και κοινωνικά αγαθά.⁵⁶⁰ Επιπροσθέτως, υπό το πρίσμα της «εγγύτητας» αφορούν δράσεις που προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες, προβλήματα και χαρακτηριστικά των τοπικών κοινωνιών⁵⁶¹ και υπό το πρίσμα της «διεταιρικότητας» αποδίδεται «*συλλογική νομιμοποίηση των τοπικών κοινωνιών στην αντιμετώπιση των σχετικών με την ασφάλεια των πολιτών προβλημάτων*».⁵⁶² Από την άλλη πλευρά, τα ΤοΣΠΠΑ, εντάσσονται στο πλαίσιο που ορίζει η κοινωνική πρόληψη.⁵⁶³

Για τα ΤοΣΠΠΑ σημαντική, επίσης, καθίσταται η συμβολή της κοινότητας. Η κοινοτική πρόληψη εμφανίστηκε κυρίως στην Η.Π.Α. κατά τη δεκαετία του '70 και στη συνέχεια στη δεκαετία του '80 στη Μεγάλη Βρετανία για να εξαπλωθεί κατόπιν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η έννοια της κοινότητας, η οποία έχει θρησκευτική αλλά και τοπική προέλευση, συνδέθηκε με την τοπική αυτοδιοίκηση και με το κίνημα του κοινοτισμού στις συζητήσεις των κοινωνικών επιστημών, λαμβάνοντας πολιτικές προεκτάσεις και λειτουργώντας ως απάντηση στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές στρατηγικές, ειδικά στη ρεπουμπλικανική παράδοση των Η.Π.Α.⁵⁶⁴ Οι παράγοντες διάδοσης της κοινοτικής πρόληψης αρχικά σχετίστηκαν κυρίως με τη διαπίστωση που προέκυψε μέσω των αστυνομικών στατιστικών, η οποία φανερώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος των παράνομων πράξεων διαπράττονται στα μεγάλα αστικά κέντρα, το 95% των κατοίκων πέφτουν θύματα στον τόπο διαμονής τους και τα 2/3 των δραστών τελούν τα εγκλήματα στο χώρο κατοικίας τους.⁵⁶⁵ Στη συνέχεια, και για τις υπόλοιπες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι παράγοντες διάδοσης της κοινοτικής πρόληψης σχετίζονται με το άνοιγμα των συνόρων μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την εισροή μεταναστών, το φόβο του εγκλήματος και την αξιολόγηση του ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος από τον πληθυσμό, την οξεία αρνητική κριτική απέναντι στην αστυνομία, την ανάπτυξη των υπηρεσιών ιδιωτικής ασφάλειας.⁵⁶⁶

⁵⁶⁰ Παπαθεοδώρου, Θ. (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», ό.π., σ. 604.

⁵⁶¹ Στο ίδιο, σ. 603.

⁵⁶² Στο ίδιο, σ. 607.

⁵⁶³ Βλ. Ζαραφονίτου, Χρ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π.

⁵⁶⁴ Κοτζιάς, Ν. (1999) «Η κοινωνική θέση του κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελευθερισμό», στο Ετζιόνι, Α. *Η κοινωνία της υπευθυνότητας*, μτφρ. Γανιάρη Α., Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 13-14.

⁵⁶⁵ Λαμπροπούλου, Έ. (2003α) «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: το «νέο» παράδειγμα στην αντεγκληματική πολιτική», στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.), ό.π., σ. 778.

⁵⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 788-789.

Η κοινοτική πρόληψη στηρίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο του κοινοτισμού (κομμουνταρισμού), χωρίς ωστόσο, να υπάρχει ακόμη και σήμερα συμφωνία σχετικά με την έννοια της κοινότητας και την αντιδιαστολή της με την ευρύτερη κοινωνία. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, πολίτης θεωρούνταν μόνο εκείνος που μετείχε ενεργά στα κοινά, συνεπώς οι ρίζες της έννοιας είναι πολύ παλιές.⁵⁶⁷ Ενωσιολογικά η κοινότητα νοείται «ως κάτι μικρότερο της κοινωνίας, κάτι περισσότερο «δεμένο», κάτι στο οποίο η παράδοση και οι ηθικές αξίες έχουν προτεραιότητα έναντι των οικονομικών συναλλαγών και όπου η προσωπική δέσμευση είναι πολύ πιο σημαντική από τους θεσμούς, από τους απρόσωπους μηχανισμούς της κοινωνίας».⁵⁶⁸ Ο κοινοτισμός προβάλλει επίσης, ένα ουμανιστικό πρόταγμα που λειτουργεί σε τοπικό επίπεδο και αναφέρεται στην αξίωση της επαναδημιουργίας θετικών κοινωνικών δεσμεύσεων ανάμεσα στους πολίτες, στην υποχώρηση του τυφλού ατομισμού και εγωισμού, στην προάσπιση της ανθρώπινης υπόστασης, της πολυπολιτισμικής⁵⁶⁹ κοινωνίας και στην ενδυνάμωση της συλλογικής ζωής της κοινότητας με την ενεργό συμμετοχή των πολιτών σε αυτήν.⁵⁷⁰

Η έννοια της κοινοτικής πρόληψης αφορά «τις παρεμβάσεις που αποσκοπούν στην αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών, οι οποίες επηρεάζουν την εγκληματική δράση στο εσωτερικό των συνοικιών».⁵⁷¹ Η δικαιολογητική της βάση εδράζεται στο προφανή ρήση ότι η πρόληψη της εγκληματικότητας αντιμετωπίζεται καλύτερα στον τόπο εκδήλωσης του προβλήματος, δηλαδή στην πόλη, τη συνοικία, τη γειτονιά και από τους κατοίκους και τους φορείς γενικά που το βιώνουν και πλήττονται από αυτό.⁵⁷² Κυρίαρχα, επομένως, χαρακτηριστικά της κοινοτικής πρόληψης είναι ο τοπικός και αποκεντρωμένος

⁵⁶⁷ Λαμπροπούλου, Έ. (2003β) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», ό.π., σ. 160.

⁵⁶⁸ Καρκατσούλης, Π. (2000) «Κοινότητα – κοινοτισμός – κοινωνία – κοινωνική θεωρία: από την αυτονομία στην αυτο-αναφορά», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ. 4, σ. 1, www.media.uoa.gr/issues/4_issue/karkats.html.

⁵⁶⁹ Η πολυπολιτισμικότητα αυτή προϋποθέτει την ανάπτυξη της ανεκτικότητας του πολίτη και της πολιτείας απέναντι στο «άλλο», όπου όριο της συνιστούν μόνο τα ανθρώπινα δικαιώματα, βλ. Walzer, M. (1998) [1997] *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, μτφρ. Μανδελάκη, Κ., Καστανιώτη, Αθήνα και Κοτζίνας, Ν., Προλεγόμενα, στο ίδιο, σ. 47.

⁵⁷⁰ Κοτζίνας, Ν. (1999) «Η κοινωνική θέση του κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελευθερισμό», στο Ετζιόνι, Α. (1999), ό.π., σ. 40-41.

⁵⁷¹ Tonry, M., Farrington, D. (eds) (1995) "Strategic approaches to crime prevention", στο Tonry, M., Farrington, D. (1995) *Building a safer society. Strategic approaches to crime*, University of Chicago, Chicago, σ. 2, όπως αναφέρεται στο Ζαραφώνιτου, Χρ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο*, ό.π., σ. 25.

⁵⁷² Ζαραφώνιτου, Χρ. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, ό.π., σ. 184.

χαρακτήρας, η συμμετοχή των πολιτών και η διεταιρικήτητα.⁵⁷³ Εντάσσεται συνεπώς στο συναινετικό μοντέλο αξιών (συσπείρωση γύρω από ένα κοινό στόχο, μείωση εγκληματικότητας) και στη θεωρητική προσέγγιση του πραγματισμού (με την ιδιαίτερη παράδοσή της στις Η.Π.Α.) και αφορά ένα συμμετοχικό μοντέλο αντιμετώπισης του εγκλήματος.⁵⁷⁴ Εστιάζοντας στον τοπικό χαρακτήρα της αντεγκληματικής πολιτικής, εκτός από τα ΤοΣΠΠα, περιλαμβάνονται και άλλες δράσεις, όπως τα «Δίκτυα Κέντρων Νεότητας», οι «Ασφαλείς Πόλεις», τα προγράμματα περιστασιακής πρόληψης, ο «Αστυνομικός της Γειτονιάς» και η «Αστυνομία της Εγγύτητας», οι περιπολίες πολιτών, οι «Συμβάσεις Ασφαλείας».⁵⁷⁵

Στην Ελλάδα, τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα) συνιστούν σχετικά πρόσφατο θεσμό (άρθρο 16 του Ν.2713/1999) ο οποίος, με βάση την έως τώρα πορεία του, δεν έχει επιδείξει ιδιαίτερη δυναμική ως προς τις δράσεις του και την εμπέδωση της ασφάλειας και ως προς τη συμμετοχή των πολιτών. Εντάσσονται στη λογική της εμπέδωσης του συναισθήματος ασφάλειας στην τοπική κοινότητα και στηρίζεται στη συμμετοχή των μελών της. Ειδικά το δεύτερο κατέστη στην Ελλάδα και το πιο ασθενές σημείο του, μετά την έλλειψη επαρκούς χρηματοδότησης και στήριξης του θεσμού από πλευράς της πολιτείας.

Οι δήμοι επέδειξαν απροθυμία για την ανάληψη του έργου και γενικώς δεν διατέθηκαν οι οικονομικοί πόροι προς αυτή την κατεύθυνση ούτε σε τοπικό ούτε σε κεντρικό επίπεδο.⁵⁷⁶ Γενικότερα, η έλλειψη πόρων και προσωπικού αλλά και το έλλειμμα όσον αφορά την πληροφόρηση προς το κοινό και την επικοινωνία με αυτό του μηνύματος που μεταφέρουν, καθώς και η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των φορέων αποτέλεσαν τα δομικά προβλήματα της ανεπιτυχούς εφαρμογής του θεσμού.⁵⁷⁷ Ωστόσο, με το άρθρο 13 του Ν.3387/12-09-2005 («Κέντρο Μελετών Ασφάλειας (ΚΕ.ΜΕ.Α.) και άλλες

⁵⁷³ Στο ίδιο, σ. 16-21 και 184.

⁵⁷⁴ Στο ίδιο, ό.π., σ. 14-15 και 24.

⁵⁷⁵ Για την αναλυτική παρουσίαση των προγραμμάτων και μοντέλων τοπικής πρόληψης βλ. στο ίδιο.

⁵⁷⁶ Παπαθεοδώρου, Θ. (2002) *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 302.

⁵⁷⁷ Zarafonitou, Ch. (2003) “ ‘New’ tendencies in prevention policy in Greece: Local Crime Prevention Councils and the partnership model”, στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ., ό.π., σ. 1563-1573:1570-1571.

διατάξεις») ρυθμίστηκε εκ νέου και πιο ολοκληρωμένα το θέμα των Συμβουλίων⁵⁷⁸ και στη συνέχεια από τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 84 του Ν. 3463/30.06.2006.

Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας⁵⁷⁹ αποτελούν συμβουλευτικά γνωμοδοτικά όργανα για την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής και αποκεντρωμένης αντιπαραβατικής πολιτικής, προσαρμοσμένης στις ιδιαίτερες ανάγκες και απαιτήσεις των τοπικών κοινωνιών. Συγκροτούνται και λειτουργούν με απόφαση του οικείου δημοτικού ή κοινοτικού συμβουλίου όπως ισχύει, σε Δήμους και Κοινότητες με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. Αποτελούνται από πέντε (5) έως έντεκα (11) άμισθα μέλη, τα οποία είναι επιστήμονες και λειτουργοί που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και εμπειρία στον τομέα της παραβατικότητας, όπως δικαστικοί λειτουργοί, εγκληματολόγοι, κοινωνιολόγοι, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και αστυνομικοί. Έργο των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Παραβατικότητας είναι η καταγραφή και η μελέτη της παραβατικής συμπεριφοράς σε τοπικό επίπεδο, η κατάρτιση σχετικών προγραμμάτων στην περιφέρεια του Δήμου ή της Κοινότητας που λειτουργούν, η διοργάνωση ημερίδων, σεμιναρίων και συναφών εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης της κοινής γνώμης, καθώς και ο συντονισμός και η εφαρμογή πρωτοβουλιών από τους κοινωνικούς φορείς της περιοχής κατάλληλων να προλάβουν ή να περιορίσουν ορισμένες μορφές της μικρομεσαίας εγκληματικότητας και της εν γένει παραβατικής συμπεριφοράς, με στόχο την εμπέδωση της ασφάλειας των κατοίκων και δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης.

Το πλαίσιο λειτουργίας τους αναφέρεται,⁵⁸⁰ σύμφωνα με παλαιότερη ανακοίνωση του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη – Ελληνική Αστυνομία (πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης), *«στην προώθηση και εμβάθυνση της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και στη μείωση του αισθήματος ανασφάλειας, μέσω της κατά το δυνατόν άρσης των όρων του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης καθώς και την δραστηριοποίηση των πολιτών για την πρόληψη της καθημερινής και μικρομεσαίας εγκληματικότητας»*. Εισάγει δηλαδή τις έννοιες και ένα μέρος από τους τρόπους με τους οποίους εμπεδώνεται και πραγματώνεται η συνευθύνη, η συνδιοίκηση και η ευρύτερη

⁵⁷⁸ Κουράκης, Ν. (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», *Ποινικός Λόγος*, 2/2005, www.poinikologos.gr/arxeio/05t2e.html

⁵⁷⁹ Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων, http://www.eetaa.gr:8080/kodikas/k_arthra.jsp?arthro=84

⁵⁸⁰ Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (Ελληνική Αστυνομία) – πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, www.ydt.gr/main/Section?jsp?SectionID=10376

συμμετοχική διαδικασία στον τομέα της πρόληψης. Ωστόσο, πέρα από το ότι τα ΤοΣΠΠα επικεντρώνουν στην πρόληψη, περιστασιακή και κοινωνική, σε επίπεδο κοινότητας, στηρίζονται, για πρώτη φορά, στην ενεργή συμμετοχή του πολίτη και στον εθελοντισμό του, με σκοπό την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης.⁵⁸¹ Από τα στοιχεία του παλαιού Υπουργείου Δημόσιας Τάξης⁵⁸² (νυν Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία) προκύπτει ότι έχουν συσταθεί και λειτουργούν 82 συνολικά Σ.Π.Ε. στους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Χανίων, Λασιθίου, Ημαθίας, Σάμου, Κιλκίς, Λευκάδας, Κέρκυρας, Λέσβου, Μεσσηνίας, Γρεβενών, Σερρών, Κοζάνης, Αιτωλοακαρνανίας, Κορινθίας, Μαγνησίας, Έβρου, Ζακύνθου και Πιερίας.

Στην έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο της παρούσης μελέτης, στην υπό εξέταση περιοχή της Ηλιούπολης είχε συσταθεί ΤοΣΠΠα, αλλά, όπως προκύπτει από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων του Κεφαλαίου 7, καθώς και από τον Πρόεδρο του ΤοΣΠΠα⁵⁸³ της περιοχής, παρ'όλες τις προσπάθειες, η λειτουργία τους επικεντρώθηκε περισσότερο στη διοργάνωση ημερίδων και συνεδρίων ενημερωτικού χαρακτήρα. Επίσης, το 2004, διενεργήθηκε έρευνα αναφορικά με την διερεύνηση της εγκληματικότητας στην περιοχή. Ωστόσο, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, ακόμα και των επίσημων φορέων της, όπως οι διευθυντές των σχολείων, ήταν αμελητέα.

Η έννοια της αντεγκληματικής πολιτικής, όπως προαναφέρθηκε, είναι σύνθετη και ευρεία. Διένυσε μια μακρά πορεία στο χρόνο μέχρι να αποκτήσει το σύγχρονο διευρυμένο περιεχόμενό της απέναντι στο σύνολο του αντικειμένου που αφορά, δηλαδή, το εγκληματικό φαινόμενο. Σύγχρονες θεωρήσεις, επίσης, καθιστούν τη συμμετοχή του κοινού απαραίτητο τμήμα των κοινωνικών απαντήσεων στο έγκλημα. Διακυβεύματα, όμως, παραμένουν, η γνώση και η ενημέρωση του κοινού, η επάρκεια και εγκυρότητά της που συμβάλλουν στη δόμηση των στάσεων τους για το εγκληματικό φαινόμενο, η γνώση της πολιτείας για τις στάσεις των πολιτών και τέλος το κοινωνικό κεφάλαιο που είναι (αν είναι) διατεθειμένο το κοινό να επενδύσει ως απόρροια της συμμετοχής του.

⁵⁸¹ Κουράκης, Ν. (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», ό.π.

⁵⁸² Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη-Ελληνική Αστυνομία (πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης), www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=10375

⁵⁸³ Κουρτέσης, Ι.Π. (2007) «Το Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας στην Ηλιούπολη», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.), ό.π., σ. 69-75.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν οδηγό και όριο στην άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής, συμμετοχικής ή μη. Δεδομένου ότι το έγκλημα συνιστά προσβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αντεγκληματική πολιτική καλείται, όχι μόνο να προστατεύσει τα άτομα και τους θεσμούς από τη προσβολή αυτή αλλά και το σύνολο των παρεμβατικών της δράσεων να εξασφαλίσουν τη διασφάλιση των δικαιωμάτων, όσων τα προσέβαλλαν, όσων υπέστησαν τη προσβολή, καθώς και του κοινωνικού συνόλου. Η τήρηση αυτής της συνθήκης συνιστά το βάσιμο ενός κράτους δικαίου και μιας κοινωνίας που υποχρεούται να εξασφαλίζει την ουσιαστική εφαρμογή των δεσμευτικών κειμένων που αποτελούν θεμέλια του πολιτισμού της.

Παρατηρώντας τα ανθρώπινα δικαιώματα από διάφορες πλευρές της αντεγκληματικής πολιτικής προκύπτει ότι η αντεγκληματική πολιτική ενώ καλείται να διασφαλίζει -και πράγματι το επιτυγχάνει σε πλήθος περιπτώσεων- τα ανθρώπινα δικαιώματα, μπορεί ταυτόχρονα να τα προσβάλλει ή να διευκολύνει τη προσβολή τους. Η προσβολή ή η διευκόλυνση αυτής, όπως αναφέρεται στη συνέχεια, συμβαίνει με δύο τρόπους: είτε με τις δράσεις της είτε με τη μη ανάληψη δράσεων. Συνεπώς, η αντεγκληματική πολιτική αποτελεί για τα ανθρώπινα δικαιώματα εχέγγυο της διασφάλισής τους, ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν για την αντεγκληματική πολιτική όριο της παρέμβασής της αλλά και υποχρέωση για παρέμβαση.

Σχετικά με την προσβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα στο πλαίσιο άσκησης ή μη της αντεγκληματικής πολιτικής παραβιάσεις προκύπτουν στα εξής: στον τομέα της πρόληψης και ειδικότερα υπό το πρίσμα της επικινδυνότητας,⁵⁸⁴ κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην ποινική δίκη,⁵⁸⁵ στην επιβολή της στερητικής της ελευθερίας ποινή⁵⁸⁶ στον τρόπο εκτέλεσης της ποινής,⁵⁸⁷ στην επιβολή της θανατικής ποινής η οποία «δεν μπορεί να ανήκει στο χώρο του ποινικού δικαίου, δεν μπορεί να αποτελεί θεσμό δικαίου»,⁵⁸⁸ στις ανεφάρμοστες ποινικές διατάξεις,⁵⁸⁹ στα δικαιώματα των θυμάτων,⁵⁹⁰ σε

⁵⁸⁴ Βλ. Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, ό.π., σ. 85-94, Δημόπουλος, Χ. (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 308-449.

⁵⁸⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1997) «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», ό.π., σ. 135-146.

⁵⁸⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1997) «Στερητική της ελευθερίας ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (επιμ.), ό.π., σ. 87-109.

⁵⁸⁷ Κακκαλής, Π. (1997) «Ελληνική σωφρονιστική νομοθεσία και πράξη από την άποψη των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στο Τσήτσουρα, Α. (επιμ.), ό.π., σ. 111-120.

⁵⁸⁸ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1994) «Η «ποινή» του θανάτου», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ. 269.

πολιτικές τις Ε.Ε., όπως το «Πρόγραμμα της Χάγης για την ενδυνάμωση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης» (2004)⁵⁹¹ κ.ά.. Όριο στη χάραξη και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής είναι τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και βασικές παράμετροί της η αναγκαιότητα και η αναλογικότητα της παρέμβασης αλλά ταυτόχρονα και η υποχρέωση παρέμβασης.⁵⁹²

Υπό αυτό το πρίσμα, η συμβολή της Εγκληματολογίας καθίσταται καθοριστική για την χάραξη της ορθολογικής αντεγκληματικής πολιτικής. Η Εγκληματολογία εντάσσεται μέσα στο ευρύτερο «παράδειγμα» των κοινωνικών επιστημών και εστιάζει το επιστημονικό ενδιαφέρον της στη προσπάθεια κατανόησης και ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου και στις δυνατότητες της συστηματικής αντιμετώπισής του στο σύνολό του μέσω συλλογικών και ατομικών δράσεων. Ο ρόλος της Εγκληματολογίας, και ειδικά ο δημόσιος ρόλος της, δεν εξαντλείται σε προσπάθειες ενημέρωσης και «εκπαίδευσης» του κοινού και «συνταγογραφήσεις» σχετικά με το τι πρέπει ή δεν πρέπει να κάνουν οι εγκληματολόγοι αλλά κυρίως περιλαμβάνει τη γενικότερη επιστημονική της συνεισφορά μέσα από τη γνώση και την έρευνα «σε μια καλύτερη πολιτική αντιμετώπισης τους εγκλήματος και της ρύθμισής του».⁵⁹³ Η Εγκληματολογία, δηλαδή, παίρνει επιστημονική θέση, παρεμβαίνοντας με βάση τα επιστημονικά της πορίσματα και καταφέρνοντας να περιορίσει την επίδραση της «θρησκείας, της πολιτικής, της ιδεολογίας» στην άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής.⁵⁹⁴ Εξάλλου, είναι το ίδιο το αντικείμενο της Εγκληματολογίας που ορίζει και την «κοινωνική χρησιμότητα» αυτής, υπό το πρίσμα των «θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όλων των εμπλεκόμενων μερών».⁵⁹⁵

⁵⁸⁹ Κουράκης, Ν. (2006α) «Ποινικές διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες: ένα κρίσιμο πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής», (πρώτη δημοσίευση: *Ποινικός Λόγος*, 2001, 2175-2179), www.niotho-asfalisis.gr/na/meletes9.pdf, σ. 3-4.

⁵⁹⁰ Σπινέλλης, Δ. (1997) «Προστασία του θύματος και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α., (επιμ.), ό.π., σ. 173-194.

⁵⁹¹ Νικολόπουλος, Γ. (2005α) «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο 'ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης': το 'Πρόγραμμα της Χάγης' και τα διακυβεύματα μίας υπερκρατικής βαθμίδας κοινωνικού ελέγχου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3:323-332.

⁵⁹² Ανάλογης της υποχρέωσης για παράδειγμα της κοινωνικοποίησης των ανηλίκων, βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1986) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 14.

⁵⁹³ Loader, I. Sparks, R. (2010) *Public Criminology?*, Routledge, Oxon, σ. 117.

⁵⁹⁴ Fattah E.A., (2008) "The future of Criminology as a social science and academic discipline", *Annales Internationales de Criminologie* Vol. 46: 137-161, σ. 151.

⁵⁹⁵ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», ό.π., σ. 401-413:413.

Δάνεια της Εγκληματολογίας στο έργο αυτό συνιστούν η εξέλιξη των επιστημών γενικότερα και επίτευγμα η αυτόνομη ανάπτυξή της ως ιδιαίτερο και ανεξάρτητο επιστημονικό πεδίο. Στην ιστορική και επιστημονική της πορεία έως τώρα έχει κατακτήσει, μέσα από την εξέλιξη των θεωρητικών και των ερευνητικών της προσεγγίσεων, γνώση και εξουσία, έχει κατηγορηθεί η ίδια, ως «δράστης» για προσεγγίσεις που εκ των υστέρων θεωρήθηκαν λανθασμένες. Συνεχίζει, ωστόσο, να διατηρεί τον ενοποιητικό της χαρακτήρα, παρ'όλες τις συγκρούσεις που εμφανίζονται στο εσωτερικό της, και να μετάσχει με τους λόγους της και τις επιστημονικές δράσεις της στο δημόσιο διάλογο περί εγκλήματος. Εν κατακλείδι, η αντεγκληματική πολιτική απαιτείται να είναι μια συνεχώς ανανεούμενη κρατική δέσμευση προστασίας του κοινωνικού συνόλου και του μεμονωμένου πολίτη, απέναντι στην προβολή των δικαιωμάτων που προκύπτουν από το έγκλημα και μια πολυεπίπεδη επανεφεύρεση⁵⁹⁶ των κοινωνικών απαντήσεων σε αυτό. Τελικά είναι από αυτές τις προϋποθέσεις που οφείλει να αντλεί τη νομιμοποίηση των παρεμβάσεών της.

⁵⁹⁶ Delmas-Marty, M. (1991) *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, ό.π., σ. 377.

Κεφάλαιο 5

Επισκόπηση ερευνών – τιμωρητικότητα του κοινού

1. Εννοιολογική και ερευνητική προσέγγιση των κοινωνικών στάσεων

Το παρόν κεφάλαιο παρουσιάζει έρευνες για την τιμωρητικότητα του κοινού που έχουν διεξαχθεί κυρίως διεθνώς και στην Ελλάδα και επικεντρώνεται τόσο στη μεθοδολογία εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων όσο και στους προσδιοριστικούς της παράγοντες. Οι εν λόγω έρευνες αναφέρονται έμμεσα και άμεσα, εφόσον είναι αλληλένδετα θέματα, και στην αντεγκληματική πολιτική μέσω των ερωτήσεων που τίθενται στο κοινό π.χ. επιλογή μεταξύ κοινωφελούς εργασίας ή φυλάκισης για ένα συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα.

Η επισκόπηση ερευνών κρίνεται απαραίτητη, πρώτον, επειδή παρέχει τη σύζευξη των θεωρητικών προσεγγίσεων και των μεθόδων και τεχνικών της κοινωνικής έρευνας που συμβάλλουν στην εμβάθυνση της μελέτης για την έννοια της τιμωρητικότητας και, δεύτερον, διότι αποτελούν τη βάση στην οποία στηρίχθηκε η διδακτορική έρευνα. Θα πρέπει, ωστόσο, να αναφερθεί ότι πέραν της παρουσίασης της υπό μελέτη έννοιας και των προσδιοριστικών της παραγόντων, κάθε έρευνα που αφορά κοινωνικές στάσεις, οφείλει να λαμβάνει υπόψη της το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά τις κοινωνικές στάσεις και γι' αυτό κρίνεται αναγκαίο να προηγηθεί της επισκόπησης ερευνών η εννοιολογική προσέγγιση των κοινωνικών στάσεων.

Η έννοια των *κοινωνικών στάσεων*⁵⁹⁷ είναι πολύ σημαντική για τις κοινωνικές επιστήμες. Οι στάσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς του ατόμου και των ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και μέσα από τη μελέτη τους καθίσταται εφικτή η ερμηνεία, η πρόβλεψη και, ως ένα βαθμό, ο έλεγχός τους.⁵⁹⁸

Ο όρος *attitude* «*προήλθε από τη λατινική λέξη *aptitudo* που σημαίνει ικανότητα (*fitness*), γι' αυτό και κατά την αρχική χρήση του όρου μια στάση εθεωρείτο ότι καθιστά κάποιον ικανό να εμπλακεί στην εκτέλεση ενός έργου*».⁵⁹⁹

⁵⁹⁷ Για μια αναλυτική παρουσίαση του θέματος των στάσεων, του «κοινού» και της «κοινής γνώμης», βλ. Ζαραφονίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., Κεφ.ΙΙ, σ. 24-29.

⁵⁹⁸ Κοκκινάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική ψυχολογία*, ό.π., σ. 92.

⁵⁹⁹ Μιχαλοπούλου, Κ. (2002) *Κλίμακες μετρήσεως στάσεων*, Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 11.

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί για τις στάσεις είναι αρκετοί και συχνά συμπληρωματικοί ή αλληλεπικαλυπτόμενοι. Σύμφωνα με τον ορισμό του D.Katz⁶⁰⁰ η στάση «είναι η προδιάθεση ενός ατόμου απέναντι σε κάποιο σύμβολο ή αντικείμενο ή πλευρά (*aspect*) του κόσμου του με ευνοϊκό ή δυσμενή τρόπο [...] Όταν συγκεκριμένες στάσεις οργανώνονται σε μια ιεραρχική δομή, τότε αποτελούν σύστημα αξιών».⁶⁰¹ Παρεμφερής είναι ο ορισμός που δίνουν οι Eagly & Chaiken που θεωρούν τη στάση ως «μια εσωτερική τάση, η οποία εκφράζεται με την αξιολόγηση ενός συγκεκριμένου αντικειμένου με κάποιον βαθμό έννοιας ή δυσμένειας».⁶⁰² Επίσης, ένας από τους πιο γνωστούς ορισμούς διατυπώνεται από τον M.Rokeach, ο οποίος αντιμετωπίζει τη στάση τόσο ως έννοια προσανατολισμού όσο και ως έννοια που υποδηλώνει τάση προς συγκεκριμένη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι η στάση είναι «ένας σχετικά σταθερός οργανισμός από πεποιθήσεις γύρω από ένα αντικείμενο ή μια κατάσταση που προδιαθέτει (κάποιον) να απαντήσει με κάποιο τρόπο που εκφράζει προτιμήσεις (του) (*preferential manner*)».⁶⁰³ Ο Katz, όμως, επιχειρεί μια σημαντική διάκριση, αναφέροντας ότι «όλες οι στάσεις περιλαμβάνουν πεποιθήσεις αλλά όλες οι πεποιθήσεις δεν είναι στάσεις».⁶⁰⁴ Ωστόσο, κεντρικό χαρακτηριστικό των περισσότερων ορισμών είναι ότι οι στάσεις εκφράζουν πάντα μια αξιολόγηση για κάποιο πρόσωπο, αντικείμενο ή κατάσταση.⁶⁰⁵

Το σθένος των στάσεων⁶⁰⁶ ποικίλει. Μπορεί να είναι εφήμερες ή ιδιαίτερα ανθεκτικές σε διάφορες πειστικές εκκλήσεις.⁶⁰⁷ Γενικώς, όμως, οι αξιολογήσεις ενός ατόμου για ένα ζήτημα ή ένα άλλο πρόσωπο μπορεί να αλλάζουν γρήγορα, όσο προστίθενται νέες πληροφορίες, αντίθετα βασικά γνωρίσματα της προσωπικότητας ενός ατόμου μετασχηματίζονται πιο δύσκολα.⁶⁰⁸ Για να μπορέσει κανείς να αλλάξει τις στάσεις πρέπει να γνωρίζει το σθένος τους.⁶⁰⁹

⁶⁰⁰ Katz, D. (1960) "The functional approach to the study of attitudes", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24(2):163-204, σ. 168.

⁶⁰¹ Στο ίδιο, σ. 168.

⁶⁰² Eagly, A.H., Chaiken, S. (1993) *The psychology of attitudes*, Harcourt Brace College Publishers, Fort Worth, σ. 1.

⁶⁰³ Λήμμα "attitude", στο Scott, J., & Marshall, G. (2005) *Oxford dictionary of Sociology*, ό.π., σ. 25.

⁶⁰⁴ Katz, D. (1960) "The functional approach to the study of attitudes", ό.π., σ. 168.

⁶⁰⁵ Κοκκινάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική ψυχολογία*, ό.π., σ. 93.

⁶⁰⁶ Το σθένος των στάσεων «καθορίζει τη χρονική σταθερότητα των στάσεων, την αντίστασή τους στην αλλαγή και το βαθμό στον οποίο επηρεάζουν την επεξεργασία πληροφοριών και τη συμπεριφορά», βλ. Κοκκινάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική ψυχολογία*, ό.π., σ. 121.

⁶⁰⁷ Roberts, J., Hough, M. (eds) (2002) *Changing attitudes to punishment: public opinion, crime and justice*, Willan Publishing, Cullompton, Devon, σ. 17.

⁶⁰⁸ Ajzen, I. (1988) *Attitudes, personality and behavior*, Open University Press, Milton Keynes, σ. 7.

⁶⁰⁹ Stalans, L. (2002) "Measuring attitudes to sentencing", στο Roberts, J., Hough, M. (eds), ό.π., σ. 19-20.

Όσον αφορά τη συμβολή τους στην συμπεριφορά, οι μελετητές των στάσεων συχνά δεν συναινούν μεταξύ τους, θεωρώντας ότι είτε οι στάσεις είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά είτε ότι μπορεί να μην οδηγούν σε πράξη, δηλαδή, να μην αποκαλύπτονται πλήρως, ακριβώς επειδή η εκδήλωση της συμπεριφοράς εξαρτάται κάθε φορά από το πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα.⁶¹⁰ Ανεξάρτητα όμως από αυτούς τους παράγοντες και όσον αφορά την τελική επίδρασή τους στη συμπεριφορά, οι κοινωνικοί κανόνες, η εσωτερίκευση των οποίων είναι απαραίτητη για την κοινωνική ένταξη, επιδρούν σε σημαντικότερο βαθμό στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς από ότι οι στάσεις.⁶¹¹ Λαμβάνοντας υπόψη, εξάλλου, τον ορισμό του M. Weber για τις μορφές της κοινωνικής δράσης (λογική, αξιολογική, συναισθηματική και παραδοσιακή) καταδεικνύεται η πολυπλοκότητα των δύο εννοιών -στάσης και δράσης- αλλά και τα κοινά τους δομικά στοιχεία.⁶¹²

Ως προς τα δομικά στοιχεία των στάσεων μια από τις κυρίαρχες προσεγγίσεις είναι αυτή των Rosenberg & Hovland (1960), γνωστή και ως «τριδιάστατο μοντέλο στάσεων». Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο⁶¹³ κάθε στάση αποτελείται από τρεις δομικές κατηγορίες: τις *γνωστικές* (πεποιθήσεις, ιδέες), τις *συναισθηματικές* (συναισθήματα, όπως φόβος, συμπάθεια, μίσος) και τις *συμπεριφορικές* (τάση να πράξει κανείς με συγκεκριμένο τρόπο). Οι πρώτες εκφράζουν τις *πεποιθήσεις* απέναντι στο αντικείμενο της στάσης, οι δεύτερες τα *συναισθήματα* και οι τρίτες την πιθανή κλίση για *δράση*. Ο διαχωρισμός αυτό υποστηρίζει ότι η στάση συνιστά πολυδιάστατη κατασκευή, ωστόσο, έχει ασκηθεί έντονη κριτική⁶¹⁴ του μοντέλου αυτού. Μερικώς τροποποιημένο, το μοντέλο αυτό ιεραρχείται και η γνώση και το συναίσθημα θεωρούνται παράγοντες πρώτης τάξης, ενώ η κλίση για συμπεριφορά παράγοντας δεύτερης τάξης.

Πολλές φορές ο τρόπος που δομούνται οι στάσεις θυμίζει ιστό αράχνης. Συχνά είναι ενσωματωμένες σε άλλες στάσεις και συνδέονται με εικόνες, πεποιθήσεις, συναισθήματα

⁶¹⁰ Σχετικά με τη συζήτηση αυτή βλ. λήμμα “attitude”, στο Scott, J., & Marshall, G. (2005) *Oxford dictionary of Sociology*, ό.π., σ. 25-26 και Jary, D., Jary, J. (χ.η.) *Λεξικό όρων Κοινωνιολογίας*, Ι.Φλώρος, Αθήνα, σ. 60-61.

⁶¹¹ Κοκκινάκη, Φ. (2006) *Κοινωνική ψυχολογία*. ό.π., σ. 134.

⁶¹² Weber, M. (1997) *Βασικές έννοιες κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Κένταυρος, Αθήνα, σ. 77-82.

⁶¹³ όπως αναφέρεται στο Ajzen, I. (1988) *Attitudes, personality and behavior*, ό.π., σ. 4-5.

⁶¹⁴ Για παράδειγμα ένα άτομο μπορεί να αισθάνεται άβολα σ’ ένα νοσοκομείο (αρνητικό συναίσθημα απέναντι στο ιατρικό επάγγελμα) αλλά ταυτόχρονα να πιστεύει ότι οι γιατροί γνωρίζουν πολύ καλά τη δουλειά του (θετικό γνωστικό στοιχείο) και να συμφωνεί να εγχειρισθεί (συμπεριφορικό στοιχείο).

και εμπειρίες.⁶¹⁵ Κάποιες στάσεις ανακαλούνται πιο εύκολα στη μνήμη από άλλες. Σύμφωνα με τη γνωστική ψυχολογία, υπάρχουν τουλάχιστον δύο στρώματα στάσεων στη μνήμη. Το πρώτο περιέχει τις στάσεις «επιφάνειας» (*surface attitudes*) και το άλλο τις «εσωτερικές» στάσεις (*inner attitudes*). Η δυνατότητα πρόσβασης στις πρώτες είναι πιο εύκολη, διότι συνδέονται περισσότερο με πολιτικές και θρησκευτικές αξίες, οι οποίες συζητιούνται ή απασχολούν τη σκέψη συχνότερα. Οι πιο συχνές στάσεις «επιφάνειας» απέναντι στην τιμωρία είναι αυτές που αφορούν τη θανατική ποινή, την επιείκεια ή την αυστηρότητα των δικαστηρίων, τους σκοπούς της ποινής και την τιμωρία στερεοτυπικών ομάδων δραστών, όπως οι δολοφόνοι, οι διαρρήκτες, οι ληστές και οι έμποροι ναρκωτικών.⁶¹⁶ Η ευελιξία ή ποικιλομορφία και οι ιδιαίτερες αποχρώσεις των στάσεων ανακαλύπτονται από τη μέτρηση των «εσωτερικών» στάσεων. Στην περίπτωση αυτή χρειάζονται λεπτομερείς περιγραφές των εγκληματικών περιπτώσεων, συζήτηση πάνω σε συγκεκριμένες περιπτώσεις⁶¹⁷

Οι λειτουργίες που επιτελούν οι στάσεις σύμφωνα με την προσέγγιση του Katz είναι τέσσερις:⁶¹⁸

1. η *οργανική, προσαρμοστική ή ωφελιμιστική λειτουργία*: επηρεασμένη από τον Bentham, στοχεύει στην εξασφάλιση των θετικών συνεπειών,
2. η *εγω-αμυντική λειτουργία*: επηρεασμένη από τον Freud, αποτελεί μηχανισμό προστασίας από τις δυσκολίες του εξωτερικού κόσμου,
3. η *λειτουργία έκφρασης αξιών*: αναφέρεται στην ευχαρίστηση που προκύπτει από την έκφραση στάσεων σύμφωνων με το σύστημα αξιών και την αυτο-εικόνα του ατόμου,
4. η *γνωσιακή λειτουργία*: αφορά την προσπάθεια οργάνωσης των νοημάτων, των προσλήψεων και των πεποιθήσεων του ατόμου έτσι ώστε να παρέχουν συνέπεια και σαφήνεια για το άτομο.

Οι κοινωνικές στάσεις σε σχέση με την «κοινή γνώμη» αποτελούν διαφορετική έννοια, αν και πολλές φορές στη βιβλιογραφία καταγράφεται εναλλαγή των δύο λέξεων στο ίδιο κείμενο, χωρίς να διευκρινίζεται η ακριβής έννοια της κάθε μίας.

Η έννοια της κοινής γνώμης είναι ιδιαίτερα ρευστή και ασαφής και αυτό αποδεικνύεται από τις προσπάθειες ορισμού της, οι οποίες αναφέρονται σε όρους όπως «χαλαρά

⁶¹⁵ Stalans, L. (2002) "Measuring attitudes to sentencing", ό.π., σ. 18.

⁶¹⁶ Στο ίδιο, σ. 18-19.

⁶¹⁷ Στο ίδιο, σ. 19.

⁶¹⁸ Katz, D. (1960) "The functional approach to the study of attitudes", ό.π., σ. 170.

δομημένη ομάδα», «με κάποια μορφή ενότητας» και καταδεικνύουν τόσο τους χαλαρούς δεσμούς της «ομάδας» όσο και την έλλειψη σταθερότητάς της.⁶¹⁹

Πολλοί παράγοντες επηρεάζουν τη διαδικασία διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, κάθε ένας από τους οποίους σε διαφορετικές στιγμές της διαδικασίας παίζει και διαφορετικό ρόλο.⁶²⁰ Γι' αυτό θα πρέπει να ληφθούν υπόψη παράγοντες, όπως η προδιαθέσεις, η χρήση των M.M.E., η διαπροσωπική συζήτηση καθώς και η πρόσληψη της άποψης που έχει η κοινότητα για τα συγκεκριμένα θέματα.⁶²¹ Πρωτίστως, όμως, η έννοια απαιτείται να γίνεται αντιληπτή διαμέσου της επικοινωνιακής διαδικασίας.

Συνδέοντας την έννοια με την ερευνητική της προσέγγιση, η κοινή γνώμη αναφέρεται στις εκφρασμένες απόψεις των μελών ενός γενικού πληθυσμού, οι οποίες συνήθως συλλέγονται μέσω δημοσκοπήσεων και ερευνών και συχνά «επικαλείται παρά κατανοείται».⁶²² Επίσης, σε ερευνητικό επίπεδο, οι διαφοροποιήσεις στην κοινή γνώμη, καθώς και οι παράγοντες που την επηρεάζουν, παραμένουν σχετικά ανεπαρκώς αναπτυγμένοι.⁶²³ Τα προβλήματα εγκυρότητας (validity) σχετίζονται με την υψηλά εξειδικευμένη φύση του ερεθίσματος, την έλλειψη εξοικείωσης με το σενάριο της ερώτησης, το χρονικό περιορισμό της συνέντευξης.⁶²⁴

Σε σχέση με τη γνώμη, «η στάση διαφοροποιείται επειδή είναι περισσότερο βαθιά, λιγότερο ορθολογική και παρουσιάζει διάρκεια συχνά πολύ μεγάλη. Όσο για τη γνώμη, αυτή είναι περισσότερο ορθολογική και συνιστά μίαν αντίδραση συμπτωματική ή μεμονωμένη. Μπορεί να υποστηρίξει κάποιος πως οι στάσεις είναι το υπόβαθρο των γνωμών και των λοιπών τυποποιημένων συμπεριφορών».⁶²⁵ Οι γνώμες μπορούν να έρθουν σε αντίφαση με τις στάσεις, αποκαλύπτουν περισσότερα για την προσωπικότητα και συνδέονται με στερεότυπα και προκαταλήψεις.⁶²⁶ Γενικότερα, όπως προαναφέρθηκε, η έννοια της «κοινής γνώμης» θεωρείται αμφιλεγόμενη και στερείται ενός κοινά

⁶¹⁹ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 25 και γενικότερα για τις έννοιες της κοινής γνώμης, του κοινού και των κοινωνικών στάσεων σ. 24-29.

⁶²⁰ Hoffman, L.H., Glynn, C., Huge, M., Sietman, R.B., Thomson, T. (2007) "The role of communication in public opinion processes: understanding the impacts of intrapersonal, media and social filters", *International Journal of Public Opinion Research Advance Access published July, 2007*, σ. 20.

⁶²¹ Στο ίδιο, σ. 2.

⁶²² Hancock, L., λήμμα: "public opinion", στο McLaughlin, R., Muncie, J. (eds) (2006), ό.π., σ. 325-326.

⁶²³ Στο ίδιο, σ. 325-326.

⁶²⁴ Στο ίδιο, σ. 326.

⁶²⁵ Javeau, C. (2000) *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*, μτφρ. Τζαννόνε-Τζώρτζη Κ., Τυπωθήτω, Αθήνα, σ. 105.

⁶²⁶ Στο ίδιο, σ. 105.

αποδεκτού ορισμού, αν και έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης από το σύνολο των κοινωνικών επιστημών.⁶²⁷

Όσον αφορά τις έρευνες, η διαφορά γνώμης και στάσης προκύπτει μεταξύ του να ρωτάει κανείς, ζητώντας απ' ευθείας τη γνώμη κάποιου και του να μετράει τη στάση του, προσπαθώντας να συνδυάσει τις αποκρίσεις του στις ερωτήσεις αντιλήψεων σε κάποιο είδος βαθμού.⁶²⁸ Έτσι η γνώμη προσεγγίζεται κυρίως μέσα από τις έρευνες δημοσκόπησης και σφυγμομέτρησης και η στάση μέσω ερευνών που χρησιμοποιούν κλίμακες μέτρησης στάσεων. Γνώμη είναι η προφορική έκφραση μιας στάσης αλλά οι στάσεις μπορούν να εκφραστούν και έξω-λεκτικά.⁶²⁹ Συγκεκριμένα οι στάσεις, λεκτικές ή έξω-λεκτικές, συνιστούν «υποθετική κατασκευή, η οποία δεν είναι προσβάσιμη στην άμεση παρατήρηση· συμπεραίνεται από απαντήσεις που μπορούν να μετρηθούν».⁶³⁰ Οι απαντήσεις αυτές, δεδομένης της κατασκευής προς έρευνα αντανακλούν θετικές ή αρνητικές απαντήσεις σχετικά με το αντικείμενο της στάσης και είναι οιονεί απεριόριστες.

Σημαντική είναι η καταγραφή του V.Price, στο κλασικό πλέον βιβλίο του *Κοινή Γνώμη*, για τη σχέση μεταξύ γνώμης και στάσης. Ο Price υποστηρίζει ότι η γνώμη είναι παρατηρήσιμη και λεκτική απόκριση σε κάποιο ζήτημα και όχι κεκαλυμμένη ψυχολογική διάθεση ή τάση. Δεύτερον, η στάση υποδηλώνει συναίσθημα, ενώ η γνώμη στρέφεται προς τη νόηση και τέλος η στάση είναι ένας «συνολικός, διαρκής προσανατολισμός σε μια γενική πράξη ερεθισμάτων», σε αντίθεση με τη γνώμη που αναφέρεται «σε συγκεκριμένο ζήτημα σε δεδομένο πλαίσιο συμπεριφοράς».⁶³¹

Ωστόσο, εκτός από την «κοινή γνώμη» και τις κοινωνικές στάσεις σημαντική είναι η έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών στο διατομικό ή δια-ομαδικό επίπεδο προϋποθέτουν την ύπαρξη των κοινωνικών αναπαραστάσεων.⁶³² Η έννοια αναπτύχθηκε από τον Moscovici και συνδέεται, ως ένα βαθμό, με την έννοια των συλλογικών αναπαραστάσεων του Durkheim. Οι συλλογικές αναπαραστάσεις

⁶²⁷ Ζαραφωνίτου Χρ. (2006α) «Ο ρόλος των κοινωνικών αντιλήψεων στη διαμόρφωση πολιτικών για την αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων», *Εξαρτήσεις* τεύχ.10:79-90, σ. 79.

⁶²⁸ Μιχαλοπούλου, Κ. (2002), ό.π., σ. 14.

⁶²⁹ Katz, D. (1960) "The functional approach to the study of attitudes", ό.π., σ. 168.

⁶³⁰ Ajzen, I. (1988) *Attitudes, personality and behavior*, ό.π., σ. 4.

⁶³¹ Price, V. (1996) [1992] *Κοινή γνώμη*, μτφρ. Μπούμπαρης, Ν., Οδυσσέας, Αθήνα, σ. 88-89.

⁶³² Παπαστάμου, Σ. (1989) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, ό.π., σ. 416.

«αντικατοπτρίζουν τη συλλογική εμπειρία της ομάδας και δεν είναι μόνο αντικείμενα αλλά και έννοιες που εκφράζουν αντιλήψεις για τη ζωή και τον κόσμο»⁶³³ και ‘εκτοπίζουν’ εν μέρει, την παλαιότερη έννοια της «συλλογικής συνείδησης» που είχε αναπτύξει ο Durkheim.⁶³⁴ Ο Durkheim θεωρεί ότι οι συλλογικές αναπαραστάσεις «εκφράζουν πρώτα απ’ όλα καταστάσεις της κοινότητας, εξαρτώνται από τον τρόπο με τον οποίο συντίθεται και οργανώνεται η κοινότητα, από τη μορφολογία της, από τους θρησκευτικούς, ηθικούς και οικονομικούς θεσμούς της κ.λπ.[...]. Οι αναπαραστάσεις που την εκφράζουν [κοινωνία] έχουν επομένως ένα τελείως διαφορετικό περιεχόμενο από τις καθαρά ατομικές αναπαραστάσεις και μπορούμε να είμαστε εκ των προτέρων σίγουροι ότι οι πρώτες προσθέτουν κάτι στις δεύτερες».⁶³⁵

Σύμφωνα με τον Moscovici οι κοινωνικές αναπαραστάσεις έχουν δύο όψεις: την όψη της εικόνας και την όψη της σημασίας (μία εικόνα σε μία σημασία και μία σημασία σε κάθε εικόνα), γι’ αυτό αποτελούν ειδική μορφή σκέψης που διαφέρει από τις ιδεολογίες ή τις επιστημονικές ιστορίες (επεξεργασμένα θεωρητικά σχήματα) και από τις εικόνες που προκύπτουν ως απόρροια των αντιλήψεων.⁶³⁶ Η λειτουργία των κοινωνικών αναπαραστάσεων διακρίνεται από δύο γενικά χαρακτηριστικά: την αντικειμενοποίηση και την επικέντρωση.⁶³⁷ Η πρώτη μετατρέπει το αφηρημένο σε συγκεκριμένο (μία έννοια σε εικόνα) και η δεύτερη ενσωματώνει ό,τι νέο στην γνωστική μας δομή, προκειμένου να γίνει οικείο, ερμηνεύσιμο και κατατάξιμο. Ωστόσο, κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορεί να επηρεάσουν τη συμπεριφορά, αλλά δεν υπαγορεύουν την συμπεριφορά.⁶³⁸

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, όπως τουλάχιστον γίνονται περισσότερο αντιληπτές στον ευρωπαϊκό χώρο, επικεντρώνουν κυρίως στην κοινότητα, στις συλλογικές πρακτικές και στη θεσμοποίηση της κοινωνικής γνώσης, σε αντίθεση με την αμερικανική αντίληψη για τις στάσεις που επικεντρώνεται στον ατομικισμό και στην υποκειμενική εκτίμηση.⁶³⁹ Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, σε αντίθεση με τις συλλογικές

⁶³³ Τσαούσης, Δ.Γ. (1987) *Χρηστικό λεξικό Κοινωνιολογίας*, ό.π., σ. 249.

⁶³⁴ Scott, J, Marshall, G. (2005) *Oxford dictionary of sociology*, ό.π., σ. 87.

⁶³⁵ Durkheim, E. (1968) [1912] *Les formes élémentaires de la vie religieuse*, PUF, σ. 12-28, όπως αναφέρεται μεταφρασμένο από την Ανθογαλίδου, Θ., στο Ντυρκέμ, Ε. (1968) «Συλλογικές αναπαραστάσεις και αντιληπτικές κατηγορίες», στο Virtual School, The sciences of Educations Online, τόμ. 1, τεύχ. 1,

<http://web.auth.gr/virtualschool/1.1/TheoryResearch/DurkheimRepresentations.html>, σ. 5.

⁶³⁶ Παπαστάμου, Σ. (1989) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, ό.π., σ. 418-419.

⁶³⁷ Στο ίδιο, σ. 423.

⁶³⁸ Howarth, C. (2006) “How social representations of attitudes have informed attitude theories: the consensual and the reified”, *Theory and Psychology*, Vol. 16(5):691-714, σ. 695.

⁶³⁹ Στο ίδιο, ό.π., σ. 692.

αναπαραστάσεις, είναι πιο δυναμικές και ευμετάβλητες μορφές σκέψεις, συνιστούν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η επικοινωνία και καθιστούν εφικτή την κατανόηση του κόσμου και την νοηματοδότησή του, συμπεριλαμβάνοντας και το περιεχόμενο αυτής της νοηματοδότησης.⁶⁴⁰ Ωστόσο, υπάρχουν «ηγεμονικές» αναπαραστάσεις, οι οποίες κατέχουν τόσο κεντρικό ρόλο στην κουλτούρα που δεν είναι δυνατή η απομάκρυνση από αυτές.⁶⁴¹ Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η έννοια της δικαιοσύνης. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις υπάρχουν και έξω από το υποκείμενο και όχι μόνο μέσα σ' αυτό, προϋπάρχουν της γέννησής του, δομούν και αναδομούν τις κοινωνικές ταυτότητες σε αλληλεπίδραση με τους άλλους και το σημείο εκκίνησής τους είναι η κοινωνική γνώση, ενώ των στάσεων είναι το άτομο.⁶⁴² Συμβιβαστική εκδοχή των παραπάνω διαφοροποιήσεων είναι ότι οι στάσεις συνιστούν έκφραση των κοινωνικών αναπαραστάσεων.⁶⁴³ Στο σημείο αυτό είναι σημαντική και η κοινωνική αναπαράσταση των ίδιων στάσεων που ορίζει τον τρόπο ερμηνείας των σκέψεων και δράσεων σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.⁶⁴⁴

Η μελέτη των προαναφερθεισών εννοιών και η περαιτέρω διεύρυνση και κατανόησή τους συνεισφέρουν στην πληρέστερη ερμηνεία της κοινωνικής δράσης και της σχέσης της με την κοινωνική δομή, των στοιχείων, δηλαδή, που συνθέτουν το μακρο-επίπεδο της κοινωνίας. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να προσεγγισθούν υπό το πρίσμα της κοινωνίας ως υποκειμενικής πραγματικότητας, όπως αυτή προσλαμβάνεται και εσωτερικεύεται από το άτομο, στο πλαίσιο της πρωτογενούς και δευτερογενούς κοινωνικοποίησης, συντηρείται και μετασχηματίζεται, διαμορφώνοντας εν τέλει την ταυτότητα του υποκειμένου, η οποία διατηρεί διαλεκτική σχέση με την κοινωνία.⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ Χρυσοχόου, Ξ. (2008) *Κοινωνικές αναπαραστάσεις*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειον Πανεπιστήμιο, Αθήνα, σ. 1.

⁶⁴¹ Howarth, C. (2006) "How social representations of attitudes have informed attitude theories", *ό.π.*, σ. 696.

⁶⁴² Στο ίδιο, σ. 697-698.

⁶⁴³ Στο ίδιο, σ. 700. Και ο Moscovici θεωρεί τις στάσεις στοιχείο των κοινωνικών αναπαραστάσεων (τα άλλα δύο είναι οι πληροφορίες και το επίπεδο της αναπαράστασης), όπως αναφέρεται στο Ζαραφονίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, *ό.π.*, σ. 29.

⁶⁴⁴ Howarth, C. (2006) "How social representations of attitudes have informed attitude theories", *ό.π.*, σ. 703

⁶⁴⁵ Berger, P., Luckman, T. (2003) [1966] *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, μτφρ. Αθανασίου, Κ., Νήσος, Αθήνα, σ. 239-328.

2. Μεθοδολογία εκτίμησης της τιμωρητικότητας του κοινού

Οι έρευνες για τις τιμωρητικές στάσεις, ειδικότερα στον αγγλοσαξονικό χώρο, έχουν μακρά παράδοση. Το γεγονός ότι στις χώρες αυτές η συμμετοχή του κοινού στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής είναι πιο άμεση ως προς την εκλογή του νομοθετικού και δικαστικού σώματος, δικαιολογεί την ερευνητική ανάπτυξη της εν λόγω θεματολογίας. Η πρώτη εμπειρική καταγραφή των στάσεων των πολιτών απέναντι στο έγκλημα αφορά την έρευνα των Sharp και Otto στις Η.Π.Α. το 1909.⁶⁴⁶

Οι έρευνες που καταγράφονται αποτελούν είτε κλασικές πλέον εμπειρικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας από μελετητές που ασχολούνται πολλά χρόνια με την εν λόγω έννοια στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. είτε πιο πρόσφατες δημοσιεύσεις που προσπαθούν να αναδείξουν νεότερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Μεθοδολογικές διαφορές διαπιστώνονται στις έρευνες αυτές, σημαντικότερες εκ των οποίων είναι η τεχνική μέσω της οποίας εκτιμάται κάθε φορά η έννοια της τιμωρητικότητας αλλά και το περιεχόμενο της.

Η μεθοδολογία που έχει ακολουθηθεί για τη εκτίμηση και την καταγραφή των στάσεων των πολιτών απέναντι στο έγκλημα εντάσσεται κυρίως σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: ποσοτική ανάλυση αντιπροσωπευτικού δείγματος από το κοινό, ποιοτική ανάλυση σε ομάδες εστιασμένης συζήτησης (focus groups), μελέτες που συμπεριλαμβάνουν μη αντιπροσωπευτικά δείγματα (purposive), όπως για παράδειγμα φοιτητές.⁶⁴⁷ Βεβαίως, πολλές φορές ποσοτικές προσεγγίσεις συνυπάρχουν με ποιοτικές, έτσι ώστε να προκύπτει τελικά ένας συνδυασμός των δύο μεθοδολογικών προσεγγίσεων και μια πιο πολύπλευρη και ολοκληρωμένη προσέγγιση της έννοιας. Συνεπώς, μια από τις βασικότερες αποφάσεις του ερευνητή είναι, εάν θα διεξάγει ποσοτική ή ποιοτική έρευνα ή εάν θα χρησιμοποιήσει παράλληλα και τις δύο.

Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η δυνατότητα σύγκρισης της τιμωρητικότητας του κοινού στον ίδιο ή διαφορετικό τόπο καθώς και η έγκυρη μελέτη της διαφοροποίησής της στο χρόνο είναι εξαιρετικά δύσκολες, καθώς οι έρευνες χρησιμοποιούν διαφορετικές

⁶⁴⁶ Kury, H., Ferdinand, T. (1999) "Public opinion and punitivity", *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22(3-4):373-392, σ. 374. Η έρευνα αυτή παρουσιάστηκε στο άρθρο: Sharp, F.C., Otto, M.C. (1909) "A study of the popular attitudes towards retributive punishment" *International Journal of Ethics*, Vol. 20:341-357.

⁶⁴⁷ Roberts, L.D., Stalans, L. (1999) *Crime, public opinion and justice*, Westview Press Inc., London, σ. 14.

μεθόδους και τεχνικές για τη εκτίμηση της τιμωρητικότητας.⁶⁴⁸ Ωστόσο, πολύ συχνά πλέον οι ερευνητές, όχι μόνο διερευνούν κοινά θέματα με την ίδια μεθοδολογία, αλλά χρησιμοποιούν και όμοιες ερωτήσεις, με αποτέλεσμα να καθίσταται εφικτή η καλύτερη κατανόηση των στάσεων των πολιτών πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα, καθώς και η σύγκρισή τους στο χρόνο και τον τόπο.⁶⁴⁹

Από την άλλη πλευρά, η ποικιλία των παραγόντων που συνεισφέρουν στη διαμόρφωση του σύνθετου φαινομένου της τιμωρητικότητας έχει αναδείξει επαρκώς μέχρι τώρα την πολυπλοκότητά του παράλληλα, όμως, και την αντιφατικότητα που διέπει τα αποτελέσματα των ερευνών. Για τους λόγους αυτούς οποιεσδήποτε γενικεύσεις και συμπεράσματα σχετικά με τις τάσεις και τη φύση των τιμωρητικών στάσεων θα πρέπει να διατυπώνονται με ιδιαίτερη προσοχή. Εντούτοις, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, πως, όπως ισχύει για το σύνολο των κοινωνικών φαινομένων, είναι η συμβολή των διαφορετικών παραγόντων και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση που συντελεί τελικά στη διαμόρφωσή τους. Μόνο μέσα από τη θεωρητική και ερευνητική σύνθεση των παραγόντων αυτών μπορεί να αποδοθεί η ευρύτητα, η δυναμικότητα και η πολυπλοκότητα του αντικειμένου προς μελέτη. Διαφορετικά, η κατανόηση και ερμηνεία του καθίστανται περιορισμένες και ανεπαρκείς και γι' αυτό το λόγο επιστημονικά μη έγκυρες.

Όπως προαναφέρθηκε, για την εκτίμηση της τιμωρητικότητας του κοινού η εμπειρική έρευνα παρουσιάζει ποικιλία μεθόδων και τεχνικών. Καθώς, όμως, η έννοια της τιμωρητικότητας, θεωρητικά και εμπειρικά, δεν είναι σαφώς και επαρκώς προσδιορισμένη,⁶⁵⁰ προκύπτουν προβλήματα τόσο στη θεωρητική της προσέγγιση όσο και στην εμπειρική της αποτύπωση. Μερικοί ερευνητές χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων μέσα στην ίδια έρευνα, άλλοι χρησιμοποιούν δύο ή περισσότερες ερωτήσεις ή ακόμα και μία μόνο ερώτηση. Τέλος, ένα σημαντικό τμήμα ερευνών χρησιμοποιεί πολυθεματικές κλίμακες μέτρησης της

⁶⁴⁸ Roberts, L. D., Indermaur, D. (2007) "Predicting punitive attitudes in Australia", *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol.17(1):1-13, σ. 2, http://www.accessmylibrary.com/comsite5/bin/aml_landing_tt.pl?purchase_type=ITM&item_id=0286-32409134&action.

⁶⁴⁹ Roberts, J.V., Hough, M. (2005) *Understanding public attitudes to criminal justice*, Open University Press, Berkshire, σ. 160.

⁶⁵⁰ Kury, H., Oberfell-Fuchs, J. (2008β) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (Punitivity)", στο Kury, H. (ed.), ό.π., σ. 277.

τιμωρητικότητας. Ωστόσο, καθίσταται προφανές ότι μία μόνο ερώτηση δεν μπορεί να αποδώσει τη διάσταση, τη διαφορετικότητα και την πολυπλοκότητα των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών. Επιπροσθέτως, αδυνατεί να μετρήσει επαρκώς τις στάσεις, καθώς χρειάζονται περισσότερες ερωτήσεις ή μια αξιόπιστη κλίμακα εκτίμησης, αποτελούμενη από μερικές ερωτήσεις/δηλώσεις, προκειμένου να αποδοθεί η ένταση και η διαβάθμιση τού υπό μελέτη φαινομένου. Ειδικότερα, όταν η μοναδική ερώτηση αφορά την υποστήριξη ή όχι της θανατικής καταδίκης για το αδίκημα της ανθρωποκτονίας, τότε προστίθεται μία ακόμη δυσκολία. Έχει παρατηρηθεί ότι στις χώρες όπου η θανατική ποινή έχει καταργηθεί, το ερώτημα παραμένει τόσο υποθετικό και γενικό που η αξιολόγηση της θετικής απάντησης έχει ελάχιστη ουσιαστική βαρύτητα ως προς τη εκτίμηση της τιμωρητικότητας.⁶⁵¹ Οι ερωτώμενοι μπορούν να τάσσονται υπέρ της θανατικής ποινής, αλλά γνωρίζουν πως η πιθανότητα να εφαρμοστεί ξανά είναι πολύ μηδαμινή.

Επίσης, η αναφορά στο αδίκημα της ανθρωποκτονίας είναι συχνά πολύ γενική και ορισμένοι μπορεί να είναι υπέρ της θανατικής ποινής με προϋποθέσεις, αναλόγως δηλαδή των συγκεκριμένων περιστάσεων και όχι για το σύνολο των περιπτώσεων. Επομένως, με την ερώτηση αυτή, όταν ειδικά αποτελεί, το μοναδικό δείκτη εκτίμησης της τιμωρητικότητας, δεν αντικαθρεφτίζονται με εγκυρότητα οι τιμωρητικές στάσεις.

Γενικά, από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι οι ερωτήσεις οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνότερα και πλέον μπορεί να ειπωθεί ότι θεωρούνται κλασικές στις έρευνες των τιμωρητικών στάσεων είναι αυτές που αφορούν:

- α. την επιβολή ή όχι της θανατικής στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας,
- β. την αυστηρότητα ή επιείκεια των δικαστικών αποφάσεων,
- γ. την επιλογή της καταλληλότερης ποινής αναφορικά με ένα συγκεκριμένο σενάριο, όπου η επιλογή της φυλάκισης συνδέεται με τις τιμωρητικές στάσεις και ο χρόνος φυλάκισης που επιλέγεται από τους ερωτώμενους ανάλογα με την ένταση (διαβάθμιση) των τιμωρητικών τους στάσεων. Κλασική θεωρείται η ερώτηση που καθιέρωσε η ICVS⁶⁵² σχετικά με την επιλογή της καταλληλότερης ποινής για έναν 21χρονο άνδρα, ο οποίος κρίθηκε ένοχος διάρρηξης σπιτιού για δεύτερη φορά, κλέβοντας μία τηλεόραση.

⁶⁵¹ Στο ίδιο, σ. 280.

⁶⁵² Η ερώτηση επακριβώς έχει ως εξής: «Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές απόψεις για την τιμωρία που πρέπει να επιβάλλεται στους δράστες. Πάρτε για παράδειγμα την περίπτωση ενός 21χρονου άνδρα, ο

Βασικά προβλήματα που έχουν διαπιστωθεί για τη εκτίμηση της τιμωρητικότητας του κοινού είναι:

1. Η άγνοια ή η περιορισμένη πληροφόρηση των πολιτών για θέματα που αφορούν την ποινική δικαιοσύνη και τους τρόπους αντιμετώπισης του εγκλήματος, με αποτέλεσμα οι απαντήσεις που καταγράφονται πολλές φορές να αποτελούν τελικά επίπλαστη στάση. Ο ερωτώμενος, δηλαδή, απλώς επιλέγει μία απάντηση από αυτές που του παρέχονται, προκειμένου να «ξεμπερδέψει» και με τον ερευνητή και με το ερωτηματολόγιο.
2. Η κατασκευή των στάσεων μέσα από το εργαλείο (τα εργαλεία) της εκτίμησης. Δηλαδή, ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνεται η ερώτηση, το εύρος των δυνατών απαντήσεων που παρέχονται στον ερωτώμενο, καθώς και το πλαίσιο μέσα στο οποίο τίθεται η ερώτηση (π.χ. ποιες ερωτήσεις έχουν προηγηθεί).

Η πλειονότητα των πολιτών έχει περιορισμένη άμεση εμπειρία της ποινικής δικαιοσύνης, της λειτουργίας των φυλακών και πολύ περισσότερο της έκτασης ύπαρξης και επιβολής των εναλλακτικών κυρώσεων. Ειδικά στις σύγχρονες κοινωνίες που η εκτέλεση της ποινής ή των κυρώσεων λαμβάνει χώρα χωρίς την παρουσία του κοινού, σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές όπου η τιμωρία ήταν θεατή, ως μέρος της κοινωνικής ζωής των πολιτών.

Επίσης, η γνώση που έχουν οι πολίτες για το έγκλημα και την τιμωρία είναι ελλιπής και μερικώς διαστρεβλωμένη. Στηρίζεται σε βασικούς διαμεσολαβητές όπως τα Μ.Μ.Ε (π.χ. ειδήσεις) και τα πολιτισμικά προϊόντα (σήριαλ, ταινίες κ.ά.). Γι' αυτό χρειάζεται προσοχή έτσι ώστε οι έρευνες που διεξάγονται να αποτυπώνουν τελικά τις στάσεις των πολιτών και όχι τη γνώση τους σχετικά με το έγκλημα και την τιμωρία.⁶⁵³

Έχει παρατηρηθεί επιπλέον ότι λόγω της περιορισμένης εμπειρίας και της ελλιπούς γνώσης, οι πολίτες μπορεί να μην έχουν διαμορφωμένη άποψη για κάποια από τα θέματα των ερωτήσεων, όπως η υφ' όρον απόλυση, η κοινωνική εργασία κ.ά., γι' αυτό και προτείνεται από κάποιους ερευνητές να χρησιμοποιούνται πρώτα ερωτήσεις φίλτρο

οποίος κρίθηκε ένοχος διάρρηξης για δεύτερη φορά. Αυτή τη φορά έκλεψε μία τηλεόραση. Ποια από τις παρακάτω ποινές θεωρείται την πιο κατάλληλη γι' αυτή την περίπτωση: (1) κοινοτική εργασία, (2) πρόστιμο, (3) αναστολή ποινής, (4) φυλακή». Επικεντρώνοντας στην πιο τιμωρητική κατηγορία που είναι η «φυλακή», όσοι την επέλεξαν κλήθηκαν στη συνέχεια να επιλέξουν τη χρονική διάρκεια του εγκλεισμού με 14 συνολικά τιμές που εκτείνονταν από τον «ένα μήνα ή λιγότερο» έως «ισόβια».

⁶⁵³ Roberts, L.D., Stalans, L. (1999) *Crime, public opinion and justice*, ό.π., σ. 51-52.

(filter questions), όπως «έχετε σκεφτεί σχετικά με το είδος της τιμωρίας που θα πρέπει να επιβάλλεται στους ληστές», έτσι ώστε να φαίνεται, εάν μια στάση είναι αποτέλεσμα προηγούμενου προβληματισμού του ερωτώμενου ή απλώς προκύπτει επιφανειακά, επειδή έτυχε το άτομο να ερωτηθεί για το συγκεκριμένο θέμα.⁶⁵⁴

Επομένως, αυτό που καταγράφεται σε ανάλογες περιπτώσεις είναι οι «μη-στάσεις» (non-attitudes) και συνήθως, εφόσον οι ερωτώμενοι δεν έχουν ξανασκεφτεί σχετικά με το θέμα, απαντούν σύμφωνα με αυτό που θεωρούν ότι πιστεύει η «πλειονότητα» ή αυτό που «ξέρουν» από τα Μ.Μ.Ε.⁶⁵⁵

Όταν σήμερα αναφερόμαστε στο έγκλημα με γενικό τρόπο, οι περισσότεροι τείνουν να ανακαλούν τις πιο βίαιες εγκληματικές περιπτώσεις, εκείνες που προβάλλονται κατά κύριο λόγο στα Μ.Μ.Ε., τους πιο βίαιους και υπότροπους δράστες, οι οποίοι ασκούν ανάιτια βία απέναντι σε άγνωστα προς αυτούς άτομα. Αυτή όμως η συνθήκη συνιστά ένα μεθοδολογικό εμπόδιο, το οποίο καταγράφεται κυρίως στις γενικές και ευρείες ερωτήσεις (ατυπικές) που διατυπώνονται για την εκτίμηση των τιμωρητικών στάσεων. Έτσι, πολλές φορές, αυτό που μετράται ίσως δεν είναι η τιμωρητικότητα αλλά ο φόβος που υποβόσκει απέναντι στη βία και το επικίνδυνο έγκλημα.⁶⁵⁶ Κατ' επέκταση, ανακαλώντας στους ερωτώμενους το «μύθο της βίας» μέσα από γενικές ερωτήσεις, υπάρχουν σοβαρές πιθανότητες για καταγραφή (κατασκευή) εντονότερων τιμωρητικών στάσεων.⁶⁵⁷

Έχει παρατηρηθεί πως όταν οι ερωτήσεις γίνονται πιο συγκεκριμένες, όπως στην περίπτωση των «σεναρίων», στα οποία δίνονται περισσότερες πληροφορίες για το δράστη, το έγκλημα, τις συνθήκες τέλεσής του κ.ά., οι τιμωρητικές απαντήσεις μειώνονται.⁶⁵⁸ Επίσης, το είδος των ερωτήσεων επηρεάζει τις απαντήσεις. Όσον αφορά τις τιμωρητικές στάσεις, σε έρευνα που έγινε σε φοιτητές τμήματος Εγκληματολογίας

⁶⁵⁴ Durham, A.M. III (1993) "Public opinion regarding sentences for crime: does it exist?", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 21:1-11.

⁶⁵⁵ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008β) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (Punitivity)", ό.π., σ. 280.

⁶⁵⁶ Casey, S., Mohr, P. (2005) "Law-and-order politics, public-opinion polls and the media", *Psychiatry, Phychology and Law*, Vol. 12(1):141-151, σ. 145.

⁶⁵⁷ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008β) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (punitivity)", ό.π., σ. 281.

⁶⁵⁸ Roberts, L.D., Stalans, L. (1999) *Crime, public opinion and justice*, ό.π.,σ. 223 και Hamilton, K., Harvey, R. (2005) "The role of statistics and public opinion in the implementation of international juvenile statistics standards", HEUNI Paper No. 21:1-37, σ. 24-37.

παρατηρήθηκε ότι οι κλειστές ερωτήσεις καταγράφουν υψηλότερα επίπεδα τιμωρητικών στάσεων από τις ανοιχτές.⁶⁵⁹

Η συχνή απάντηση των ερωτώμενων ότι οι δικαστικές αποφάσεις είναι επιεικείς παρουσιάζει δύο σφάλματα:⁶⁶⁰ α. εάν η ερώτηση είναι γενική και δεν προσδιορίζεται το είδος του αδικήματος και ο δράστης, τότε και η απάντηση είναι αναξιόπιστη και μη έγκυρη,⁶⁶¹ β. η γνώση για τις αποφάσεις των δικαστηρίων είναι περιορισμένη. Γι' αυτό το λόγο όταν οι ερωτήσεις είναι συγκεκριμένες και το κοινό πιο πληροφορημένο (έρευνες κατά της οποίες παρέχεται ειδική πληροφόρηση) διαφοροποιούνται και οι απαντήσεις. Τέλος, έχει φανεί πως η κυρίαρχη αντεγκληματική πολιτική και ειδικότερη η έμφαση στη ποινή της φυλάκισης «κανονικοποιεί» αυτό το είδος της τιμώρησης στη συνείδηση των πολιτών και ενισχύει την ήδη υπάρχουσα σχέση μεταξύ εγκλήματος και φυλάκισης, με αποτέλεσμα η επιλογή της φυλάκισης ως απάντηση στο έγκλημα να μοιάζει φυσική και αυτονόητη.

Η κατασκευή των στάσεων διαθέτει, όμως, ακόμα μία διάσταση, αυτή που προκύπτει από την παροχή επαρκών και κατάλληλων εναλλακτικών απαντήσεων στον ερωτώμενο. Γι' αυτό το λόγο οι ερευνητές πρέπει να είναι σίγουροι ότι παρέχουν στον ερωτώμενο πλήρη επιλογή ερωτήσεων με όλες τις δυνατές απαντήσεις που μπορούν να δοθούν, διαφορετικά οι στάσεις θα αντανακλούν τις προτιμήσεις των ερευνητών και όχι αυτές του υπό έρευνα πληθυσμού.⁶⁶² Ένα παράδειγμα της περίπτωσης αυτής είναι οι ερωτήσεις σχετικά με την πρόληψη του εγκλήματος. Συμβαίνει μερικές φορές να παραλείπονται από το ερωτηματολόγιο απαντήσεις ή να είναι πολύ λιγότερες αριθμητικά σε σχέση με τις πιο τιμωρητικές, όπως η φυλάκιση, το χτίσιμο νέων φυλακών κ.ά., αυτές που αφορούν την κοινωνική πρόληψη, το ρόλο της οικογένειας και τη στήριξή της στην ανατροφή των παιδιών.

⁶⁵⁹ Durham III, A.M. (1989) "Judgements of appropriate punishment: The effect of question type", ό.π.

⁶⁶⁰ Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion*, Oxford, New York, σ. 21-34.

⁶⁶¹ Τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι απαντώντας γενική ερώτηση δίνουν περισσότερες τιμωρητικές απαντήσεις, γιατί έρχονται πρώτα στο μυαλό τους τα σοβαρότερα εγκλήματα και οι πιο επικίνδυνοι δράστες, τα οποία δεν είναι αντιπροσωπευτικά του μέσου όρου των περιπτώσεων. Επίσης, δεν σκέφτονται αμέσως εναλλακτική της φυλακής αντιμετώπιση και δεν λαμβάνουν υπόψη ότι η δυνατότητα να περιοριστεί η εγκληματικότητα μέσα από το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης δεν είναι απεριόριστη, βλ. Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion*, ό.π., σ. 29.

⁶⁶² Roberts, J.V., Hough, M. (2005) *Understanding public attitudes to criminal justice*, Open University Press, Berkshire, σ. 20.

Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την ερώτηση σχετικά με τη σκοπιμότητα της ποινής, η δυνατότητα επιλογής μίας μόνο σκοπιμότητας της ποινής έναντι των υπολοίπων, μπορεί να δημιουργήσει κατασκευασμένη στάση, διότι είναι πιθανό οι πολίτες να μην προτιμούν μόνο μία σκοπιμότητα.⁶⁶³ Εναλλακτικά, σε πολλά ερωτηματολόγια δίνεται η δυνατότητα ιεράρχησης της σημασίας των σκοπών ή η δυνατότητα πολλαπλών απαντήσεων. Διαφορετικά, υπάρχει κίνδυνος να καταγραφούν υψηλές τιμωρητικές στάσεις, ενώ κατ' ουσίαν δεν υφίστανται. Αντίθετα, όταν οι έρευνες εμπεριέχουν όλες τις δυνατές επιλογές σχετικά με τις διαστάσεις της αντιμετώπισης του εγκλήματος και η εκτίμηση της τιμωρητικότητας αφορά παραπάνω από μία ερωτήσεις, συγκεκριμένες και όχι μόνο γενικές, τότε προκύπτει ότι οι στάσεις του κοινού είναι «πολύπλοκες, προοδευτικές, κάτω υπό συγκεκριμένες συνθήκες, και όχι άκαμπτα τιμωρητικές»⁶⁶⁴.

Σχετικά με την ερώτηση για τους σκοπούς της ποινής παρουσιάζεται μια ακόμα μεθοδολογική αδυναμία. Μερικές έρευνες αντιμετωπίζουν τη σκοπιμότητα της ποινής ως δείκτη εκτίμησης της τιμωρητικότητας του ατόμου, ενώ άλλες ως επεξήγηση αυτής. Δηλαδή, τα άτομα που επιλέγουν την φυλάκιση έναντι της αναμόρφωσης του δράστη μπορεί να θεωρηθούν, αναλόγως του σχεδιασμού της έρευνας,⁶⁶⁵ είτε πιο τιμωρητικά ή η τιμωρητικότητά τους -η οποία έχει μετρηθεί προηγουμένως από άλλους δείκτες- να ερμηνευτεί μέσα από τις αντιλήψεις τους περί της τιμωρίας. Η δεύτερη περίπτωση εμπίπτει περισσότερο όμως στην ταυτολογία, εφόσον επεξηγεί ένα φαινόμενο με εκφάνσεις του ίδιου φαινομένου. Σε άλλες έρευνες,⁶⁶⁶ ωστόσο, οι σκοποί της ποινής αποτελούν ένα γενικότερο δείκτη της τιμωρητικότητας, όπως, για παράδειγμα, στην έρευνα που έγινε για την τιμωρητικότητα στην Αθήνα, το 2006.⁶⁶⁷

⁶⁶³ Roberts, L.D., Stalans, L. (1999) *Crime, public opinion and justice*, ό.π., σ. 200.

⁶⁶⁴ Cullen, F.T., Fisher, B.S., Applegate, B.K. (2000) "Public opinion about punishment and corrections" στο Tonry, M. (ed.) *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 27, The University of Chicago Press, Chicago, σ. 1-79: 8.

⁶⁶⁵ Βλ. Warr, M., Stafford, M. (1984) "Public goals of punishment and support for the death penalty" *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 21:95-111, Oswald, M., Hupfeld, J., Klug, S.C., Gabriel, U. (2002) "Lay-Perspectives on criminal deviance, goals of punishment and punitivity", *Social Justice Research*, Vol. 15(2):85-98, Payne, B., Gainey, R.R., Triplett, R., Danner, M. (2004) "What drives punitive beliefs? Demographics characteristics and justifications of sentencing", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 32(3): 195-206.

⁶⁶⁶ Applegate, B.K., Cullen, T.F., Fisher, B.S. (2002) "Public views toward crime and correctional policy: is there a gender gap?", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 30:89-100, McCorkle, R.C. (1993) "Research note: punish or rehabilitate? Public attitudes toward six common crimes", *Crime and Delinquency*, Vol. 39(2):240-252.

⁶⁶⁷ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., 133 και της ΙΔΙΑΣ: (Κουράκης, Ν. & Συνεργάτες) (2009α) *(Αν)ανασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγληματική πολιτική*, ό.π.

Αναφορικά με τους σκοπούς της ποινής και το συσχετισμό τους με την τιμωρητικότητα και ειδικότερα όσον αφορά το διαχωρισμό μεταξύ καταστολής/τιμωρίας και αναμόρφωσης έχει ασκηθεί έντονη κριτική. Έρευνα που έγινε στην Ολλανδία το 2005⁶⁶⁸ προσπαθεί να προσβάλει τον «εγκληματολογικό μύθο», όπως αναφέρει, που έχει επηρεάσει πολύ σημαντικά τις εγκληματολογικές έρευνες και σύμφωνα με τον οποίο η επιλογή της καταστολής/τιμωρίας λαμβάνεται ως συντηρητική/τιμωρητική τοποθέτηση του ατόμου και η επιλογή της αναμόρφωσης ως προοδευτική/μη τιμωρητική. Βασική υπόθεση της εν λόγω έρευνας ήταν ότι προοδευτική στάση απέναντι στην καταστολή είναι μόνο η κατάργηση (απεγκληματοποίηση), η οποία και επιβεβαιώθηκε από τα ευρήματα της έρευνας. Με βάση τα αποτελέσματα, η υποστήριξη της καταστολής και της αναμόρφωσης του δράστη δεν αποκλείουν η μία την άλλη και η αναμόρφωση είναι το ίδιο δημοφιλής και σε όσους διακρίνονται από συντηρητική πολιτική ιδεολογία. Οι υποστηρικτές της κατάργησης ανήκαν στους πολιτικά προοδευτικούς και ήταν ελάχιστα πιθανό να υποστηρίζουν την τιμωρία του δράστη. Τέλος, η σχέση μεταξύ αυταρχισμού και υποστήριξης της επανένταξης δεν βρέθηκε να είναι αρνητική. Με αυτή την έρευνα, επιχειρείται, πρώτον, κριτική σε ένα συγκεκριμένο και κυρίαρχο μεθοδολογικό σχεδιασμό διερεύνησης των στάσεων του κοινού απέναντι στο έγκλημα και, δεύτερον, η κυριαρχία του διαχωρισμού αυτού ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της επιρροής του κοινωνικού ελέγχου (ακόμα και στις έρευνες).

Γενικότερα, στο βαθμό που η έρευνα για την τιμωρητικότητα παρουσιάζει μεθοδολογικά προβλήματα και μερικές φορές κατηγορείται για υπεραπλούστευση, οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών συνιστούν μια κατασκευή. Δεδομένης δε της σημασίας που έχει η αξιολόγηση των στάσεων αυτών για την οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής καθώς και η επίκλησή τους από τους πολιτικούς και τα Μ.Μ.Ε., η κατασκευή μπορεί να είναι εκτός από αντιεπιστημονική και επικίνδυνη. Η σημαντική έρευνα που έγινε στο Freiburg το 2005⁶⁶⁹ καταδεικνύει με σαφήνεια και επάρκεια τα μεθοδολογικά προβλήματα της εκτίμησης της τιμωρητικότητας αλλά κυρίως θέτει σταθερές βάσεις για τη μελλοντική εξέλιξη των εμπειρικών ερευνών στο χώρο αυτό. Συγκεκριμένα, μέσα από τις υποθέσεις της έρευνας, επιχειρήθηκε να μελετηθούν τα μεθοδολογικά

⁶⁶⁸Mascini,P. Houtman, D. (2006) “Rehabilitation and repression: reassessing the ideological embeddedness”, *British Journal of Criminology*, Vol. 46(5):822-846.

⁶⁶⁹Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008β) “Methodological problems in measuring attitudes to punishment (punitivity)”, ό.π., σ. 277-302.

προβλήματα εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων. Έτσι οι υποθέσεις διαμορφώθηκαν ως εξής: 1. η εκτίμηση των στάσεων απέναντι στην τιμωρία μέσα από την τυποποιημένη έρευνα οδηγεί σε σημαντική υπερεκτίμηση της τιμωρητικότητας σε δεδομένο πληθυσμό, 2. η θέση της ερώτησης για τη θανατική καταδίκη μέσα σε τυποποιημένο ερωτηματολόγιο επηρεάζει τη μέτρησή της, 3. οι διαφορετικοί επιχειρησιακοί ορισμοί της τιμωρητικότητας, όπως χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφία, δεν καλύπτουν την ίδια εννοιολογική κατασκευή.

Με βάση τα αποτελέσματα προέκυψε ότι η επιλογή της μεθόδου επιδρά στην τιμωρητικότητα. Κατεγράφη υψηλότερη τιμωρητικότητα μέσα από τη συμπλήρωση γραπτών ερωτηματολογίων από τους ίδιους τους ερωτώμενους σε σχέση με τις προφορικές συνεντεύξεις. Συγκεκριμένα η τιμωρητικότητα στην πρώτη περίπτωση ήταν δύο φορές υψηλότερη. Η διαφοροποιημένη προφορική μέθοδος φάνηκε ότι δίνει πιο ακριβή αποτελέσματα σχετικά με την εκτίμηση των τιμωρητικών στάσεων. Ωστόσο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι μπορεί να είναι η διαπροσωπική επαφή μεταξύ συνεντευκτή και ερωτώμενου, η οποία ενδεχομένως επηρέασε τα αποτελέσματα της έρευνας. Το σημαντικότερο εύρημα όμως, είναι *«ότι στο επίπεδο των στάσεων, η τιμωρητικότητα συνιστά πολύπλοκη έννοια και δεν υπάρχει ένα ενοποιημένο (ομογενοποιημένο) σύνολο παραγόντων που την επηρεάζει»*.⁶⁷⁰ Αντίθετα, υπάρχουν διαφορετικές πτυχές των τιμωρητικών στάσεων απέναντι σε διαφορετικά εγκλήματα. Έτσι, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας οι τιμωρητικές στάσεις απέναντι π.χ. στα σοβαρά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας συνδέονται με το υψηλότερο εισόδημα, τις συντηρητικές αξίες. Από την άλλη πλευρά, στα αδικήματα κατά του προσώπου, η τιμωρητικότητα συνδέεται σε πολύ σημαντικό βαθμό με την ηλικία.

Διαπιστώνονται, επομένως, πολύπλοκες σχέσεις μέσα από τις οποίες προκύπτουν οι τιμωρητικές στάσεις. Οι τιμωρητικές στάσεις αξιολογούνται σε διαφορετική βάση ανάλογα με το είδος του αδικήματος, τα χαρακτηριστικά του δράστη, τις συνθήκες τέλεσης του αδικήματος και συνδέονται σε σχέση με αυτά με διαφορετικούς παράγοντες διαμόρφωσής τους. Στα ανωτέρω συμβάλλει, ως προς τη διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων, η μεθοδολογία εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων.

⁶⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 299.

3. Προσδιοριστικοί παράγοντες - Διεθνείς ερευνητικές προσεγγίσεις

Οι στάσεις των πολιτών απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα ή προβλήματα θα πρέπει να γίνουν περισσότερο αντιληπτές ως μια δυναμική διαδικασία στην οποία μετέχουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους πολλαπλοί παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί όχι μόνο είναι πολλοί αλλά παίζουν διαφορετικό ρόλο και ασκούν διαφορετικά επίπεδα επίδρασης σε διάφορες στιγμές της διαδικασίας διαμόρφωσης της κοινής γνώμης.⁶⁷¹

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες έχουν ταξινομηθεί στο παρόν κεφάλαιο σε παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα (ενδο-εγκληματικοί) και σε παράγοντες πέραν αυτού (εξω-εγκληματικούς) υπό το πρίσμα της μικρο και μακρο-προσέγγισης. Ζητούμενο, στην έρευνα και τη θεωρία είναι πάντα η τελική επίτευξη της σύνθεσης των δύο επιπέδων ανάλυσης, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε ερευνητικό επίπεδο.⁶⁷² Παράλληλα, πέρα από τη σύνθεση των δύο επιπέδων ζητούμενα είναι και η «ολοκλήρωση» στη θεωρία, στις ερευνητικές μεθόδους (ποσοτικές, ποιοτικές) καθώς και η διεπιστημονικότητα.

Πριν παρουσιασθεί αναλυτικότερα στα υποκεφάλαια που ακολουθούν η επίδραση των προσδιοριστικών παραγόντων στην τιμωρητικότητα του κοινού, θα αναφερθούν τα αποτελέσματα δύο διεθνών ερευνών που αναφέρονται, μεταξύ άλλων θεμάτων και στην έννοια της τιμωρητικότητας, παρέχοντας τη δυνατότητα σύγκρισης, σε ευρωπαϊκή και διεθνή βάση, εφόσον οι εν λόγω έρευνες διενεργούνται παράλληλα σε πολλά κράτη με τα ίδια ακριβώς μεθοδολογικά εργαλεία, ώστε να δειχθεί η διάσταση των τιμωρητικών στάσεων, διεθνώς και στην Ευρώπη.

Ωστόσο, πριν από αυτή την αναφορά, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η συμβολή της κλασσικής πλέον έρευνας που διεξήχθη με επιστημονικούς υπεύθυνους τους T. Sellin και M.E.Wolfgang⁶⁷³ σχετικά με τη βαρύτητα των ποινικών αδικημάτων, όπως προσλαμβάνεται από το κοινό. Ορμώμενοι από τα προβλήματα που προκύπτουν από τη νομική διάκριση των εγκλημάτων επιχείρησαν να συνθέσουν έναν δείκτη της βαρύτητας των εγκλημάτων, ο οποίος αποδίδει παράλληλα ένα περιεχόμενο στην έννοια του

⁶⁷¹ Hoffman, L.H., Glynn, C., Huges, M. (2007) "The role of communication in public opinion processes: Understanding the impacts of intrapersonal, media and social impacts", ό.π., σ. 1-26:20

⁶⁷² Για το θέμα της σύνθεσης μικρο και μακρο-επιπέδου βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», ό.π., σ. 412 και Φαρσεδάκης Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 138.

⁶⁷³ Sellin, T., Wolfgang, M.E. (1964) *The measurement of delinquency*, Wiley, USA.

εγκλήματος,⁶⁷⁴ και ο οποίος προσδιορίζεται κυρίως από την έκταση και το μέγεθος της σωματικής βλάβης, τους πιθανούς κινδύνους, τις χρηματικές απώλειες, τη βιαιότητα των μέσων, το «ευάλωτο» του θύματος, τη βλάβη που προκαλείται από τις εξαρτησιογόνες ουσίες, την εγκληματική πρόθεση.⁶⁷⁵ Με την κλίμακα που κατασκεύασαν, και παρ'όλη την επιμέρους κριτική που ακολούθησε με τη δημοσίευση της έρευνας, οι ερευνητές βάσιμα υποστήριξαν ότι προσπάθησαν να συμβάλουν στη μέτρηση ενός κοινωνικού γεγονότος, όπως είναι το έγκλημα, σε ένα χώρο, εκείνου των κοινωνικών επιστημών, όπου η πρόοδος στα ζητήματα της μέτρησης επέρχεται με αργά βήματα.⁶⁷⁶

Στο πλαίσιο της Συγκριτικής Εγκληματολογίας, τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών σε διεθνές επίπεδο έχουν μελετήσει η International Crime Victimization Survey (ICVS) και η European Crime and Safety Survey (EU ICS) που διεξήχθη μέχρι τώρα μία φορά.. Η εκτίμησή τους, όμως, προκύπτει μέσα από μια μοναδική ερώτηση, συνθήκη η οποία όπως προαναφέρθηκε, είναι περιοριστική για την αποτύπωση της διάστασης πολύπλοκων στάσεων.

Η European Crime and Safety Survey (EU ICS)⁶⁷⁷ μελέτησε τις στάσεις των ευρωπαίων πολιτών απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία.⁶⁷⁸ Μεταξύ των στόχων της έρευνας είναι η ανάπτυξη ενός εργαλείου εκτίμησης του εγκλήματος και τυποποιημένων δεικτών για τις στάσεις απέναντι σε αυτό, έτσι ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση σε διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά πλαίσια και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές. Για τη εκτίμηση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού χρησιμοποιήθηκε η ερώτηση: «Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές απόψεις για την τιμωρία που πρέπει να επιβάλλεται στους δράστες. Πάρτε για παράδειγμα την περίπτωση ενός 21χρονου άνδρα, ο οποίος κρίθηκε ένοχος διάρρηξης για δεύτερη φορά. Αυτή τη φορά έκλεψε μία τηλεόραση. Ποια από τις παρακάτω

⁶⁷⁴ Cusson, M. (2002) *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 43.

⁶⁷⁵ Μαγγανάς, Α. (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, ό.π., σ. 533.

⁶⁷⁶ Sellin, T., Wolfgang, M.E. (1964) *The measurement of delinquency* ό.π., σ.349.

⁶⁷⁷ Βλ. Zafaronitou, Ch. (2009) "Criminal victimisation in Greece and the fear of crime: a 'paradox' for interpretation", ό.π.. Οι χώρες που συμμετείχαν ήταν συνολικά 18, ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα, η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω της συμπλήρωσης 37.764 ερωτηματολογίων με τη μέθοδο CATI. Bernd Kühnrich & Harald Kania (2005) *Attitudes toward punishment in the European Union: results from the 2005 European Crime Survey with focus on Germany*, <http://www.europeansafetyobservatory.eu/doc/Punitiveness.pdf>.

⁶⁷⁸ Οι χώρες που συμμετείχαν ήταν συνολικά 18, ανάμεσα στις οποίες και η Ελλάδα, η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω της συμπλήρωσης 37.764 ερωτηματολογίων με τη μέθοδο CATI, Bernd Kühnrich & Harald Kania (2005) *Attitudes toward punishment in the European Union: results from the 2005 European Crime Survey with focus on Germany*, <http://www.europeansafetyobservatory.eu/doc/Punitiveness.pdf>

ποινές θεωρείται την πιο κατάλληλη γι' αυτή την περίπτωση: (1) κοινωφελής εργασία (2) πρόστιμο (3) αναστολή ποινής (4) φυλακή». Επικεντρώνοντας στην πιο τιμωρητική κατηγορία που είναι η «φυλακή», όσοι την επέλεξαν κλήθηκαν να επιλέξουν τη χρονική διάρκεια του εγκλεισμού με 14 συνολικά τιμές που εκτείνονταν από τον «ένα μήνα ή λιγότερο» έως «ισόβια». Με βάση τα αποτελέσματα 58,5% των ερωτηθέντων επέλεξαν την «εργασία στην κοινότητα» και 24,2% τη «φυλακή». Δεδομένου ότι αυτή η δεύτερη ποινή θεωρείται η αυστηρότερη, το Ηνωμένο Βασίλειο έδωσε το πιο υψηλό ποσοστό τιμωρητικών απαντήσεων (50,4%) με την Ιρλανδία (39,1%), την Ελλάδα (34,1%), την Ολλανδία (33,5%) και τη Σουηδία (31,7%) να ακολουθούν στην κατάταξη. Οι λιγότερο τιμωρητικές απαντήσεις δόθηκαν από την Γαλλία (12,7%), την Πολωνία (13,6%), την Αυστρία (13,9%), τη Φιλανδία (14,2%) και το Λουξεμβούργο (14,4%). Σχετικά με τη διάρκεια εγκλεισμού η πρώτη πιο συχνή επιλογή (30,6%) ήταν η κατηγορία «από 2 έως 6 μήνες» και η δεύτερη ήταν «η φυλάκιση για ένα χρόνο» (18,3%). Στην ειδική ανάλυση που έγινε για τη Γερμανία, το φύλο, η ηλικία και το εργασιακό status (occupational status) αποτέλεσαν τους πιο σημαντικούς παράγοντες πρόβλεψης της τιμωρητικότητας. Στη συνέχεια κατά μέσο όρο τις πιο τιμωρητικές απαντήσεις έδωσαν όσοι δεν είχαν θυματοποιηθεί, οι άνεργοι, αυτοί που φοβούνταν περισσότερο, αυτοί που μένουν σε νοικοκυριά τριών ατόμων, χαμηλού εισοδήματος, αυτοί που χρησιμοποιούν τρία ή περισσότερα μέτρα αυτοπροστασίας (ασφάλειας).

Σύμφωνα με τη διεθνή έρευνα θυματοποίησης (ICVS) του 2000,⁶⁷⁹ στην ερώτηση σχετικά με την κατάλληλη τιμωρία σε ένα υπότροπο δράστη 21 ετών που έκλεψε μετά από διάρρηξη μια τηλεόραση η ποινή που θεωρήθηκε ως κατάλληλη στο σύνολο των 16 κρατών που συμμετείχαν ήταν η κοινωφελής εργασία (41%). Η ποινή της φυλάκισης επιλέχθηκε από το 34% με την υψηλότερη υποστήριξη από τις Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιαπωνία. Σημαντικό είναι το εύρημα πως η υποστήριξη της φυλάκισης είναι γενικά μεγαλύτερη στις χώρες με τους υψηλότερους δείκτες φυλάκισης. Επίσης, καταγράφεται σε σχέση με τις προηγούμενες έρευνες θυματοποίησης μια γενικότερη σκλήρυνση των στάσεων απέναντι στην τιμωρία.

⁶⁷⁹ van Kesteren, J.N., Mayhew, P. & Nieuwbeerta, P. (2000) "Criminal victimization in seventeen industrialised countries: key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey", The Hague, Ministry of Justice, WODC, http://www.unicri.it/www/analysis/icvs/pdf_files/key2000i/pdf/11-icvs-h5.pdf, σ. 77-89.

Στην τελευταία διεθνή έρευνα θυματοποίησης 2004-2005⁶⁸⁰ η κοινωφελής εργασία επιλέχθηκε από το 48% των χωρών συνολικά και η φυλάκιση από το 38%. Ποσοστό αυξημένο κατά 4% σε σχέση με το αντίστοιχο της προηγούμενης έρευνας. Στον δυτικό κόσμο υψηλή τιμωρητικότητα καταγράφεται στις Η.Π.Α. και στις αγγλόφωνες χώρες. Αντίθετα, οι σκανδιναβικές χώρες, η Γαλλία και η Ελβετία επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό την κοινωφελή εργασία.

3.1. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σηματοδοτούν σε σημαντικό βαθμό τη θέση του υποκειμένου στην κοινωνική δομή και αποτελούν αξιόλογους δείκτες των πολιτισμικών επιδράσεων που δέχεται το άτομο σε συγκεκριμένο κοινωνικό τόπο και ιστορικό χρόνο. Κριτική έχει ασκηθεί στις προσεγγίσεις που συγχέουν τις πολιτισμικές και δομικές επιδράσεις στα μέλη της κοινωνίας. Και οι δύο όμως –δομική και πολιτισμική προσέγγιση- είναι προφανές πως δεν είναι απόλυτα διαχωρισμένες και υπάρχει αλληλοεπικάλυψη μεταξύ τους ως προς τις εξηγήσεις που προσφέρουν.⁶⁸¹ Η θεσμική προσέγγιση αναγνωρίζει την επίδραση των κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων σε κάθε διαφορετική ομάδα και η πολιτισμική εστιάζει κυρίως στις θεωρίες της κοινωνικής εκμάθησης και το διαφορικό συγκρωτισμό. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραλείπεται και η συμβολή των στάσεων (ατομικές και ομαδικές) στη διαδικασία του κοινωνικού μετασχηματισμού και της κοινωνικής αλλαγής.

Τις διαφορές με βάση το φύλο προσεγγίζουν δύο αντίθετες μεταξύ τους υποθέσεις.⁶⁸² Η μία υποστηρίζει ότι οι γυναίκες αισθάνονται πιο ευάλωτες απέναντι στο έγκλημα και, επομένως, φοβούνται περισσότερο, με αποτέλεσμα οι στάσεις τους να είναι πιο τιμωρητικές και η άλλη ότι στη πατριαρχική κοινωνία ο ρόλος της γυναίκας στηρίζεται περισσότερο στις αξίες της συγχώρεσης, της αποδοχής και της ανεκτικότητας, επειδή η θέση της στην οικογένεια είναι πολύ σημαντική ως προς τη διασφάλιση της οικογενειακής συνοχής.

Η υπόθεση του ευάλωτου μπορεί να υποστηριχθεί και για την ηλικία και για την οικογενειακή κατάσταση. Δηλαδή, όσο μεγαλώνει η ηλικία τόσο η αίσθηση του

⁶⁸⁰ van Dijk, J., van Kesteren, J., Smit, P/, Tilburg University, UNICRI, UNODC, (2007) “Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS”. The Hague, Ministry of Justice, WODC, ό.π., σ. 147-153.

⁶⁸¹ Kiekolt, K.J. (1988) “Recent developments in attitude and social structure”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 14:381-403, σ. 383.

⁶⁸² Kelley, J., Braithwaite, J. (1990) “Public opinion and the death penalty in Australia”, *Justice Quarterly*, Vol. 7(3):529-563 και την αναφορά των σχετικών ερευνών που αναφέρονται στο άρθρο.

ευάλωτου αυξάνεται, επομένως, αυξάνουν οι τιμωρητικές στάσεις. Από την άλλη πλευρά, όσοι είναι παντρεμένοι και έχουν αποκτήσει παιδιά αισθάνονται ευάλωτοι κυρίως σε σχέση με τα αγαπημένα τους πρόσωπα, όπως τα παιδιά, τα οποία πρέπει να τα προστατέψουν όσο το δυνατόν περισσότερο.

Άλλη προσέγγιση τονίζει τη διάκριση, γνωστή και ως «χάσμα φύλου» (gender gap)⁶⁸³ σύμφωνα με την οποία οι άνδρες και οι γυναίκες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τις στάσεις τους απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των ερευνών δεν επιβεβαιώνουν πάντα την υπόθεση αυτή. Η θεωρητική προσέγγιση αυτής της υπόθεσης στηρίζεται σε διαφορετικές απόψεις, όπως στις διαφορετικές πιθανότητες παράβασης, θυματοποίησης και σύλληψης μεταξύ ανδρών και γυναικών. Από την άλλη πλευρά, υποστηρίζεται ότι οι γυναίκες ζητούν να ελαχιστοποιήσουν το κακό και προσανατολίζονται περισσότερο στην προστασία του άλλου. Επιπλέον, υιοθετούν την «ηθική της φροντίδας» σε αντίθεση με τους άνδρες που προσανατολίζονται στην «ηθική της δικαιοσύνης».⁶⁸⁴ Οι παραπάνω προσεγγίσεις, σε μεγάλο βαθμό, αναπαράγουν τα κοινωνικά στερεότυπα περί διαχωρισμού των φύλων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του.

Σε έρευνα που έγινε στο Οντάριο του Καναδά το 1997,⁶⁸⁵ και στην οποία κεντρικό ερώτημα ήταν εάν το φύλο συνδέεται με την τιμωρητικότητα, δεν προέκυψαν διαφορές με βάση το φύλο, όσον αφορά την ερώτηση αναφορικά με την επιείκεια των δικαστηρίων. Λαμβάνοντας, όμως, υπόψη τις απαντήσεις απέναντι στα διαφορετικά σενάρια περί της αντιμετώπισης των δραστών, η διάσταση του φύλου φαίνεται να έχει σημαντικό ρόλο, ειδικότερα όμως σε σχέση με τους ανήλικους δράστες και όχι με τους ενηλίκους. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες καταγράφονται λιγότερο τιμωρητικές σε σχέση με τους άνδρες μόνο, όμως, ως προς τις στάσεις τους απέναντι στους ανήλικους.

Έρευνα που διεξήχθη στο Οχάιο των Η.Π.Α., το 1996,⁶⁸⁶ καταγράφει ότι το φύλο αναφορικά με άλλες μεταβλητές ασκεί μικρή επίδραση στις στάσεις των πολιτών. Οι μεγαλύτερες διαφορές, ωστόσο, καταγράφονται σε σχέση με τη θανατική ποινή και την

⁶⁸³ Applegate, B.K., Cullen, F.T., Fisher, B.S. (2002) "Public views toward crime and correctional policies: is there a gender gap?", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 30:89-100, σ. 89.

⁶⁸⁴ Όπως αναφέρονται οι θεωρητικές προοπτικές στο ίδιο.

⁶⁸⁵ Spratt, J. (1999) "Are members of the public tough on crime? The dimensions of public "punitiveness", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 27(5):467-474.

⁶⁸⁶ Applegate, B.K., Cullen, F.T., Fisher, B.S. (2002) "Public views toward crime and correctional policies: is there a gender gap?", ό.π..

αναμόρφωση του δράστη. Οι γυναίκες σε ποσοστό 12% περισσότερο από τους άνδρες υποστηρίζουν την αναμόρφωση του δράστη και με διαφορά 18% λιγότερο από τους άνδρες υποστηρίζουν τη θανατική ποινή. Οι διαφορές μεταξύ των φύλων που καταγράφονται ερμηνεύονται μέσα από την επίδραση άλλων μεταβλητών, όπως η αντικειμενική εγγύτητα με το έγκλημα-θυματοποίηση και η ουδέτερη επαφή με το δράστη- και η υποκειμενική εγγύτητα με το έγκλημα -φόβος του εγκλήματος και πρόσληψη για την γειτονιά. Τόσο η αντικειμενική όσο και η υποκειμενική εγγύτητα στο έγκλημα έχουν μεγαλύτερη επίδραση στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες.

Τελικό συμπέρασμα της έρευνας είναι ότι υπάρχει ένα μικρό αλλά σημαντικό χάσμα μεταξύ των στάσεων ανδρών και γυναικών απέναντι στο έγκλημα, την τιμωρία, τις φυλακές, με τις γυναίκες να παρουσιάζονται πιο προστατευτικές και συμπονετικές απέναντι στο δράστη. Οι γυναίκες, επίσης, έχουν καταγραφεί ως περισσότερο τιμωρητικές σε σχέση με τους άνδρες όσον αφορά την ασέλγεια σε παιδί και στην κατοχή ναρκωτικών.⁶⁸⁷

Γενικότερα, για τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και ειδικότερα το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση έρευνα που έγινε στη Βιρτζίνια θεωρεί ότι σχετίζονται με την τιμωρητικότητα αλλά δεν αποτελούν δυνατούς προβλεπτικούς παράγοντες διαμόρφωσης αυτής.⁶⁸⁸ Η συγκεκριμένη έρευνα υποστηρίζει ότι μεγαλύτερη βαρύτητα στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων έχουν οι σκοποί της ποινής που αποδίδουν οι πολίτες στην τιμωρία. Συναρτάται, δηλαδή, το πώς πρέπει και το γιατί πρέπει να τιμωρούνται οι δράστες με τις τιμωρητικές στάσεις. Η σχέση αυτή επιδρά περισσότερο στην τιμωρητικότητα, έναντι των κοινωνικο-δημογραφικών παραγόντων.

Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγει και έρευνα,⁶⁸⁹ που έγινε σχετικά με την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών. Προέκυψε ότι το φύλο (άνδρες) συσχετίζεται με την υποστήριξη τιμωρητικών στάσεων, ειδικά για τους βίαιους ανήλικους δράστες, αλλά όχι με όσους έχουν διαπράξει άλλα αδικήματα, όπως αυτά κατά της ιδιοκτησίας. Επίσης, η οικογενειακή κατάσταση και συγκεκριμένα όσοι είναι παντρεμένοι παρουσιάζουν σε

⁶⁸⁷ McCorkle, R.C. (1993) "Research note: punish or rehabilitate? Public attitudes toward six common crimes", *Crime and Delinquency*, Vol. 39(2):240-252.

⁶⁸⁸ Payne, B.K., Gainey, R.R., Triplett, R.A., Danner, M.J.E. (2004) "What drives punitive beliefs?: Demographic characteristics and justifications for sentencing", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 32:195-206.

⁶⁸⁹ Jang, I.F., Ball, J.B., Walsh, A. (2008) "Predicting public opinion toward juvenile offender", *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 19:285-300.

υψηλότερο ποσοστό τιμωρητικές στάσεις απέναντι σε ανηλίκους που διαπράττουν αδικήματα κατά της περιουσίας, αλλά η σχέση δεν επιβεβαιώνεται στα υπόλοιπα αδικήματα. Η πολιτική ιδεολογία, επίσης, στη συγκεκριμένη έρευνα δεν επιδρά στις τιμωρητικές στάσεις για κανένα είδος αδικήματος. Το πιο συνεπές εύρημα ήταν ότι όσοι επιλέγουν ως σκοπό την τιμωρία, αντί της αναμόρφωσης του δράστη, είναι περισσότερο τιμωρητικοί, ανεξάρτητα από το είδος του αδικήματος.

Τα αντιφατικά ερευνητικά αποτελέσματα ως προς την επίδραση του φύλου οφείλονται, υποστηρίζουν ορισμένοι μελετητές, στη μεθοδολογία, καθώς και τα δύο φύλα εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις αλλά εκφράζονται με έναν ειδικό και διαφορετικό τρόπο που δεν μπορεί να αναφανεί πάντα μέσα από έναν ερευνητικό σχεδιασμό (π.χ. θεωρητική προσέγγιση, είδος και περιεχόμενο ερωτήσεων).⁶⁹⁰

Η πολυπλοκότητα των τιμωρητικών στάσεων και ο τρόπος που κάθε παράγοντας παρεμβαίνει για τη διαμόρφωσή τους καταδεικνύεται πολύ καλά σε έρευνα που έγινε παλαιότερα (1982) στις Η.Π.Α. αλλά τα ευρήματά της συνεχίζουν να είναι σημαντικά.⁶⁹¹ Το πιο σημαντικό εύρημα είναι ότι όσοι φοβούνται πως θα γίνουν θύματα κάποιου αδικήματος μέσα στον επόμενο χρόνο, τείνουν να έχουν πιο τιμωρητικές στάσεις. Επίσης, όσοι υποστηρίζουν το προνοιακό κράτος (φιλελεύθεροι) είναι λιγότερο τιμωρητικοί. Συνεπώς, δύο διαφορετικοί παράγοντες (φόβος θυματοποίησης ή ο πολιτικός προσανατολισμός του ατόμου) σχετικά με τη συμβολή τους στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων επιβεβαιώνονται ταυτόχρονα.

Επίσης, ενώ οι άνδρες και οι νεότεροι είναι πιο τιμωρητικοί μέσα στο σχήμα αυτό, η σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές φύλο, ηλικία και τιμωρητικότητα είναι αρκετά πολύπλοκες. Για παράδειγμα οι γυναίκες είναι λιγότερο τιμωρητικές, αλλά εάν ανησυχούν ότι θα μπορεί να γίνουν θύματα κάποιου αδικήματος, γίνονται πιο τιμωρητικές. Η άμεση σχέση, επίσης, μεταξύ ηλικίας και τιμωρητικότητας είναι αντίστροφη, δηλαδή, αν και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αισθάνονται πιο ευάλωτοι, είναι οι νεότεροι που καταγράφονται πιο τιμωρητικοί. Οι μεγαλύτεροι, επίσης, δεν προκύπτει ότι θυματοποιούνται σε μεγαλύτερο βαθμό. Έτσι, η υποστήριξη του «ευάλωτου»

⁶⁹⁰ Kutateladze, B., Crossman, A.M. (2009) "An exploratory analysis of gender differences in punitiveness in two countries", *International Criminal Justice Review*, Vol. 19(3):322-343, σ.325.

⁶⁹¹ Langworthy, R.H., Whitehead, J.T. (1986) "Liberalism and fear as explanations of punitiveness", *Criminology*, Vol. 24(3):575-591.

(vulnerability thesis) δεν επιβεβαιώνεται. Η επιβεβαίωσή της προκύπτει από τη σχέση μεταξύ φόβου και στάσεων απέναντι στην τιμωρία και όχι από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Γι' αυτό το λόγο, η πολύπλοκη αλληλόδραση μεταξύ δημογραφικών χαρακτηριστικών και άλλων μεταβλητών, όπως ο φόβος του εγκλήματος, καθιστά δύσκολη και εν μέρει λανθασμένη την απόπειρα πρόβλεψης των τιμωρητικών στάσεων μέσω αποκλειστικά των δημογραφικών χαρακτηριστικών. Στην ίδια έρευνα, επίσης, δεν προκύπτει άμεση σχέση μεταξύ του εισοδήματος ή της εκπαίδευσης και της τιμωρητικότητας.

Αντίθετα, όμως, όσον αφορά την εκπαίδευση, σε πολλές έρευνες φαίνεται να υπάρχει θετική σχέση μεταξύ των ετών της εκπαίδευσης και των τιμωρητικών στάσεων. Όσο πιο πολλά τα χρόνια της εκπαίδευσης τόσο λιγότερο τιμωρητικές είναι οι στάσεις των πολιτών. Αυτό φαίνεται και στην έρευνα που έγινε το 2005 στον Καναδά, σύμφωνα με την οποία απ' όλα τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά μόνο η εκπαίδευση είχε άμεση επίδραση στην τιμωρητικότητα. Η εκπαίδευση θεωρείται ως μια διαδικασία που μπορεί να θέσει σε αμφισβήτηση τις παραδοσιακές και συντηρητικές πεποιθήσεις και ταυτόχρονα να προσανατολίσει σε πιο φιλελεύθερες και ανεκτικές προοπτικές προσέγγισης τις στάσεις απέναντι σε κοινωνικά θέματα.⁶⁹²

Η πλειονότητα των ερευνών αναδεικνύει την επίδραση των κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών στις τιμωρητικές στάσεις αλλά γενικώς κρίνεται ως περιορισμένη, όταν άλλες μεταβλητές λαμβάνονται υπόψη στην ανάλυση. Γι' αυτό οποιαδήποτε γενίκευση πρέπει να αντιμετωπίζεται με προσοχή, καθώς σε κάθε περίπτωση είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη τα αναλυτικά εργαλεία που έχουν χρησιμοποιηθεί, οι μεταβλητές ελέγχου και η εν γένει διαδικασία μέσα από την οποία προέκυψαν τα συγκεκριμένα συμπεράσματα.

3.2. Ενδο-εγκληματικοί παράγοντες

Η θυματοποίηση, η πρόσληψη της εγκληματικότητας, ο φόβος του εγκλήματος, η εμπιστοσύνη στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου θεωρούνται παράγοντες άμεσα σχετιζόμενοι με το έγκλημα. Ομοίως, οι στάσεις που αφορούν τους παράγοντες εγκληματογένεσης καθώς και την κοινωνική «λύτρωση» του δράστη. Ωστόσο, κάθε

⁶⁹² Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A. (2007) "Crime volume and law and order culture", *Justice Quarterly*, Vol. 24(2):291-308, σ. 296.

ταξινόμηση ενέχει τα δικά της προβλήματα. Στη παρούσα ουσιαστικά θεωρείται ότι ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί, με βάση το μεγαλύτερο μέρος της ερευνητικής βιβλιογραφίας, ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο δεν προκύπτει μονομερώς από το έγκλημα. Ωστόσο, περιελήφθη στη συγκεκριμένη ενότητα με τη λογική ότι αναφέρεται άμεσα στο έγκλημα, έστω κι αν δεν προκύπτει μόνο από αυτό.

3.2.1. Μικρο-επίπεδο

Οι παράγοντες που σχετίζονται με το εγκληματικό φαινόμενο μπορούν να καταταχθούν σε εκείνους που αναφέρονται στο μικρο-επίπεδο και σε εκείνους που αναφέρονται στο μακρο-επίπεδο. Στο μικρο-επίπεδο θα παρουσιαστούν οι προσδιοριστικοί παράγοντες που αφορούν τη θυματοποίηση, την πρόσληψη της εγκληματικότητας, το φόβο του εγκλήματος, την εμπιστοσύνη απέναντι στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, τους παράγοντες εγκληματογένεσης (θεωρία κοινωνικής απόδοσης), την αποδοχή/απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη.

α. Θυματοποίηση

Η εμπειρία θυματοποίησης συνιστά ένα σημαντικό παράγοντα που διαχωρίζει εκ προοιμίου τους πολίτες σε θύματα και μη θύματα. Και μόνο αυτό το γεγονός αρκεί να αποτελέσει ερευνητικό διακύβευμα, όσον αφορά τη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Εξάλλου, μοιάζει να ακούγεται λογικό ότι όσοι έχουν βιώσει την εμπειρία της θυματοποίησης τείνουν να διαμορφώσουν πιο τιμωρητικές στάσεις απέναντι στο έγκλημα. Ωστόσο, τα εμπειρικά αποτελέσματα δεν φαίνεται να ενισχύουν την άποψη αυτή, καθώς δεν προκύπτει σταθερή σχέση μεταξύ θυματοποίησης και τιμωρητικών στάσεων.

Τα αντιφατικά αποτελέσματα των ερευνών παρουσιάζουν κυρίως δύο διαστάσεις:⁶⁹³ α. τα θύματα από τα μη θύματα δεν διαφοροποιούνται ως προς τις τιμωρητικές τους στάσεις. Η ερμηνεία που δίδεται στη διαπίστωση αυτή εστιάζεται στο γεγονός ότι είναι λίγα τα θύματα που έχουν βιώσει μακροχρόνιες και σοβαρές συνέπειες από το έγκλημα και από την άλλη, τα θύματα των λιγότερων σοβαρών εγκλημάτων,⁶⁹⁴ μέσω της προσωπικής τους εμπειρίας, συνειδητοποιούν πως ό,τι τους συνέβη δεν ήταν τελικά τόσο

⁶⁹³ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 79-81.

⁶⁹⁴ Το ίδιο ισχύει και για τη θυματοποίηση στο αδίκημα της διάρρηξης, όπως προκύπτει από την ICVS 1996 στο Meyhew, P., Kesteren, J.V. (2002) "Cross-national attitudes to punishment", στο Roberts, J.V., Hough, M. (eds) *Changing attitudes to punishment*, Willan Publishing, Devon, σ. 81.

σοβαρό. Σε αντίθεση, τα μη θύματα τείνουν να υπερβάλλουν σε σχέση με τις συνέπειες της πιθανής τους θυματοποίησης,⁶⁹⁵ β. η επίδραση της θυματοποίησης στις τιμωρητικές στάσεις εξαρτάται από το είδος του εγκλήματος και όχι από τη θυματοποίηση αυτή καθ'εαυτή. Συνεπώς τα θύματα δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μια ομοιογενή ομάδα, η οποία διαμορφώνει κοινές στάσεις απέναντι στο έγκλημα.

Στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της ICVS όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στην τιμωρία⁶⁹⁶ στο σύνολο των χωρών που συμμετείχαν προκύπτει ότι «τα μη-θύματα είναι λίγο πιο τιμωρητικά από τα θύματα».⁶⁹⁷ Με εξαίρεση, επίσης, τη Βόρεια Ιρλανδία, τον Καναδά, τις Η.Π.Α. και την Ισπανία, στις υπόλοιπες χώρες τα θύματα ήταν λιγότερα τιμωρητικά από τα μη-θύματα. Όμως, οι διαφορές ήταν αμελητέες με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πραγματική διαφοροποίηση μεταξύ θυμάτων και μη-θυμάτων ως προς τις στάσεις τους απέναντι στην τιμωρία. Μικρές διαφορές, επίσης, προκύπτουν, εάν οι στάσεις αξιολογηθούν απέναντι στα διαφορετικά είδη εγκλημάτων στα οποία υπήρξε θυματοποίηση, συνολικά και ανά χώρα, καθώς επίσης και ανά φύλο και ηλικία.

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν και τα αποτελέσματα από την Γενική Κοινωνική Έρευνα (GSS) όπου διεξάγει στον Καναδά το 1993, σύμφωνα με τα οποία η θυματοποίηση, ανεξάρτητα από το είδος εγκλήματος, δεν επιδρά στις τιμωρητικές στάσεις.⁶⁹⁸ Αντίθετα, οι τιμωρητικές στάσεις των θυμάτων φαίνεται να αυξάνουν όσο αυξάνει ο φόβος του εγκλήματος. Αλλά αυτό ισχύει και για το συνολικό δείγμα, ανεξάρτητα από τη θυματοποίησή του.

Την αρνητική σχέση μεταξύ θυματοποίησης και τιμωρητικών στάσεων επιβεβαίωσε και η επόμενη Γενική Κοινωνική Έρευνα, το 1999, στον Καναδά,⁶⁹⁹ σύμφωνα με την οποία οι ερωτώμενοι που είχαν είτε βίαιη είτε μη βίαιη θυματοποίηση κατά τους τελευταίους

⁶⁹⁵ Βλ. Walker, N., Hough, M. (eds) (1988) *Public attitudes to sentencing: surveys from five countries*, Gower, Aldelshot, όπως αναφέρεται στο Meyhew, P., Kesteren, J.V. (2002) "Cross-national attitudes to punishment", ό.π., σ. 77, Ζαραφονίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π.

⁶⁹⁶ Kuhn, A. (1993) "Attitudes to punishment", στο Alvazzi del Frate, A., Zvekic, U., van Dijk, J.J.M. (eds) *Understanding crime: experiences of crime and crime control*, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), http://www.unicri.it/wwk/publications/books/series/understanding/18_ATTITUDES_TOWARDS_PUNISHMENT.pdf, σ. 271-292.

⁶⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 277.

⁶⁹⁸ Sprott, J.B., Doob, A.N. (1997) "Fear, victimization and attitudes to sentencing, the courts and the police", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 39(3):275-291.

⁶⁹⁹ Roberts, V.J. (2001) "Fear of crime and attitudes to criminal justice in Canada: a Review of recent trends", Public Works and Government Services Canada, σ. 1-36:22, http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/fearofcrime_e.asp.

12 μήνες, δεν παρουσίασαν σημαντική διαφορά σε σχέση με τις στάσεις των μη θυμάτων και το ίδιο ίσχυσε και στις περιπτώσεις πολλαπλής θυματοποίησης.⁷⁰⁰ Στη μη διαφοροποίηση μεταξύ θυμάτων και μη-θυμάτων κατέληξε και έρευνα που έγινε στην Πενσυλβάνια.⁷⁰¹

Η British Crime Survey 1998, επίσης, δεν παρουσιάζει διαφορές ως προς τις τιμωρητικές στάσεις των θυμάτων, όταν πρόκειται να επιλέξουν την καταλληλότερη ποινή για τη διάρρηξη.⁷⁰² Όμως, όταν αξιολογούν τη θυματοποίησή τους ως «σοβαρή», δηλαδή, όταν την αναφέρουν στην αστυνομία, έχουν τραυματιστεί ή η περιουσία τους εκλάπη ή κατεστράφη, τότε είναι αρκετά πιθανό να επιλέξουν την ποινή της φυλάκισης.⁷⁰³

Σε αντίθεση, τα αποτελέσματα της 2005 European Crime Survey (EU ICS), στην ειδική ανάλυση που έγινε για τη Γερμανία,⁷⁰⁴ έδειξαν ότι η θυματοποίηση είναι η τρίτη πιο σημαντική μεταβλητή για τη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Έτσι, αυτοί που δεν είχαν προηγούμενες εμπειρίες θυματοποίησης παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά τιμωρητικότητας απ' όλες τις άλλες ομάδες και με μεγάλη διαφορά από τα θύματα. Τα θύματα, όμως, των εγκλημάτων βίας σε σχέση με τα υπόλοιπα θύματα είναι κατά μέσο όρο περισσότερο τιμωρητικά.

β. Πρόσληψη της εγκληματικότητας

Το έγκλημα ως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα στην έρευνα που διεξάγει το 2005 στον Καναδά, αποτέλεσε τον παράγοντα που επέδρασε περισσότερο από όλους τους άλλους τις τιμωρητικές στάσεις.⁷⁰⁵ Η μεταβλητή αυτή εκτιμήθηκε μέσα από τους παρακάτω δείκτες: α. το έγκλημα γίνεται όλο και χειρότερο στον Καναδά στις μέρες μας, β. ο κίνδυνος ληστείας ή επίθεσης από συμμορίες ανηλίκων αυξήθηκε τα τελευταία χρόνια. Ο δεύτερος σημαντικός παράγοντας που επέδρασε στην τιμωρητικότητα ήταν ο θυμός απέναντι, όμως, μόνο στα αδικήματα της επίθεσης και της διάρρηξης σπιτιού.

⁷⁰⁰ Roberts, J.V., Tufts, J. (2002) "Sentencing juveniles offenders: comparing public preferences and judicial practice", *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 13:46-64, σ. 58.

⁷⁰¹ Blumstein, A., Cohen, J. (1980) "Sentencing of convicted offenders: an analysis of the public's view", *Law and Society Review*, Vol. 14(2):223-261, σ. 243.

⁷⁰² Mattinson, J., Mirrlees-Black, C. (2000) *Attitudes to crime and criminal justice: findings from the 1998 British Crime Survey*, Home Office Research Study 200, London, σ. 1-112:39.

⁷⁰³ Στο ίδιο, σ. 1-112:39.

⁷⁰⁴ Kuhnrich, B., Kania, H. (2005) *Attitudes towards punishment in the European Union: results from the 2005 European Crime Survey with focus on German*, ECSS Project: Research Report MPI [30-12-2005], Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg/Germany, σ. 1-71:45-46.

⁷⁰⁵ Hartnagel, T.F., Templeton, L. (2008) "Perceptions, emotions and experience of crime: effects on attitudes toward punishment in a Canadian survey", στο Kury, (ed.), ό.π., σ. 349-370.

Προκύπτει, συνεπώς, ότι η περαιτέρω μελέτη των συναισθημάτων είναι απαραίτητη για την πληρέστερη κατανόηση των τιμωρητικών στάσεων.

Τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε στην Αυστραλία σε εθνικό επίπεδο το 2002,⁷⁰⁶ αναφέρουν ότι εκτός από την πολύ σημαντική σημασία που έχουν οι στάσεις απέναντι στο ποινικό σύστημα για τη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών, ισχυροί συσχετισμοί προκύπτουν και από την πρόσληψη για την εγκληματικότητα. Οι ανακριβείς προσλήψεις περί αύξησης της εγκληματικότητας συνδέονται με περισσότερο τιμωρητικές στάσεις. Η σύνδεση μεταξύ των μεταβλητών της πρόσληψης της εγκληματικότητας, η οποία σχετίζεται με την πεποίθηση ότι το έγκλημα αυξάνεται και της απαίτησης για αυστηρότερες ποινές ή της εκτίμησης ότι οι δικαστικές αποφάσεις είναι επιεικείς προκύπτει και από την GSS στον Καναδά το 1997⁷⁰⁷.

Όμως, όσον αφορά το έγκλημα, είτε αυξάνεται είτε μειώνεται είτε παραμένει σταθερό, οι πολίτες φαίνεται να θεωρούν κυρίως πως η κατάσταση είναι χειρότερη από την προηγούμενη(-ες) χρονιά(-ες) και εντοπίζουν την αύξηση στα πιο σοβαρά αδικήματα, αυτά, δηλαδή, που κυρίως παρουσιάζονται στα Μ.Μ.Ε. Οι επίσημοι δείκτες της εγκληματικότητας, όμως, δεν φαίνεται να επαληθεύουν τις παραπάνω απαντήσεις.⁷⁰⁸ Φαίνεται, συνεπώς, πως με βάση τα παραπάνω «η πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας και η αναγωγή του εγκλήματος σε σημαντικό πρόβλημα επηρεάζονται από άλλους παράγοντες και όχι από την πραγματική ένταση των αδικημάτων».⁷⁰⁹

γ. Φόβος του εγκλήματος

Ο φόβος του εγκλήματος συνιστά έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες, ο οποίος έχει ερευνηθεί εκτενώς ως προς τη συμβολή του στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Ο φόβος του εγκλήματος διευκολύνει την εμφάνιση του *τιμωρητικού παράδοξου*⁷¹⁰ πως ενώ οι τάσεις της εγκληματικότητας για μια μεγάλη περίοδο από το 1990 και μετά στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. σημειώνουν πτώση, ο φόβος του εγκλήματος αυξάνει, συμβάλλοντας στην αυστηροποίηση των τιμωρητικών στάσεων απέναντι στο έγκλημα.

⁷⁰⁶ Roberts, L.D., Indermaur, D. (2007), ό.π.

⁷⁰⁷ Sprott, J. (1999) "Are members of the public tough on crime? The dimensions of public "punitiveness", ό.π.

⁷⁰⁸ Roberts, J., Stalans, L., Indermaur, Hough, M. (2003) *Penal populism and public opinion*, ό.π., σ. 21-34.

⁷⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 23.

⁷¹⁰ Ryan, M. (2004) "Red tops, populists and the irresistible rise of public voice", *Journal for Crime, Conflict and the Media*, Vol. 1(3):1-14, σ. 1.

Στην GSS του 1993⁷¹¹ και 1999,⁷¹² στον Καναδά η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι ο φόβος του εγκλήματος είναι βασικός παράγοντας διαμόρφωσης των τιμωρητικών στάσεων, έτσι ώστε αυτοί που παρουσιάζουν τα υψηλότερα επίπεδα φόβου υποστηρίζουν περισσότερο τη φυλάκιση και δείχνουν τη μεγαλύτερη εναντίωση για την αποκατάσταση και αναμόρφωση του δράστη. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι όσο αυξάνει ο φόβος του εγκλήματος αυξάνει και η αναλογία εκείνων που θεωρούν ότι οι αποφάσεις των δικαστηρίων είναι επεικειές. Αυτό ισχύει τόσο για τα θύματα όσο και για αυτούς που δεν έχουν θυματοποιηθεί. Ο φόβος συνδέεται με το φύλο (γυναίκες) και την ηλικία (μεγαλύτεροι σε ηλικία) σε σχέση με την αξιολόγηση των αποφάσεων των δικαστηρίων, αλλά επιδρά περισσότερο στις τιμωρητικές στάσεις, ανεξάρτητα από το φύλο και την ηλικία.

Ωστόσο, σε αντίθετα συμπεράσματα καταλήγουν άλλες έρευνες. Παλαιότερα αποτελέσματα που προκύπτουν από την NORC από το 1980 και 1986 δείχνουν ότι η επίδραση του φόβου του εγκλήματος, του φόβου διάρρηξης καθώς και του φόβου ληστείας δεν ασκούν σημαντική επίδραση στην τιμωρητικότητα.⁷¹³

Επίσης, σε έρευνα που έγινε στην Πενσυλβανία το 2001,⁷¹⁴ οι βασικές υποθέσεις ήταν πως όσο πιο πολύ φοβάται ένα άτομο τόσο περισσότερο θα υποστηρίξει: α. τη θανατική ποινή και β. το χτίσιμο νέων φυλακών, διατηρώντας ελεγχόμενα την ηλικία, τη φυλή/εθνικότητα, την εκπαίδευση, το εισόδημα, την πολιτική τοποθέτηση. Οι υποθέσεις όμως δεν επαληθεύτηκαν, καθώς ο βαθμός ανησυχίας ενός ατόμου δεν επηρεάζει τις στάσεις του απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία.⁷¹⁵

Το 2003 η έρευνα που έγινε από το Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ (University of Cambridge Public Opinion Project (UCPOP))⁷¹⁶ εξέτασε την ποσοστιαία συμμετοχή διαφόρων παραγόντων (regression models) στην επίδραση που ασκούν ως προς τη

⁷¹¹ Sprott, J.B., Doob, A.N. (1997) "Fear, victimization and attitudes to sentencing, the courts and the police", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 39(3):275-291.

⁷¹² Roberts, V.J. (2001) "Fear of crime and attitudes to criminal justice in Canada: a review of recent trends", Public Works and Government Services Canada, σ. 1-36:30, http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/fearofcrime_e.asp.

⁷¹³ Sectret, P., Johnson, B. (1989) "Racial differences toward crime control", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 17:361-375.

⁷¹⁴ Sims, B., Johnston, E. (2004) "Examining public opinion about crime and justice: a statewide study", *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 15:270-293.

⁷¹⁵ Στο ίδιο, σ. 290.

⁷¹⁶ Maruna, S., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties", ό.π., σ. 83-112.

διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Όταν λοιπόν τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά κρατηθούν σταθερά, τότε ο φόβος του εγκλήματος είναι η μοναδική μεταβλητή που μπορεί να «προβλέψει» τις τιμωρητικές στάσεις. Εάν, όμως, στο μοντέλο αυτό προστεθούν άλλοι παράγοντες, όπως η ανησυχία σχετικά με τη νεολαία, η οικονομική πίεση, ή στη συνέχεια, κάποιες βασικές πεποιθήσεις και αξίες του ατόμου, όπως ότι το έγκλημα αποτελεί ατομική επιλογή, τότε η επίδραση του φόβου του εγκλήματος μειώνεται σημαντικά.

Σε τηλεφωνική έρευνα που έγινε το 1992 στο Winnipeg στον Καναδά⁷¹⁷ επιχειρήθηκε να φανεί η επίδραση που έχουν κυρίως ο φόβος του εγκλήματος και οι προσωπικές αξίες (πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός) στην τιμωρητικότητα. Ωστόσο, τα αποτελέσματα δεν υποστήριξαν επαρκώς το θεωρητικό μοντέλο, έτσι ώστε ο φόβος του εγκλήματος φαίνεται να μην ασκεί άμεση επίδραση στην τιμωρητικότητα. Σε αντίθεση, οι κοινωνικές αξίες του ατόμου, περισσότερο κι από τις πολιτικές του πεποιθήσεις, επέδρασαν σημαντικά στην διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.

δ. Εμπιστοσύνη απέναντι στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου

Σε ερευνητικό επίπεδο έχει ήδη επισημανθεί ότι η πρόσληψη των πολιτών για τη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης, καθώς και οι πεποιθήσεις τους σχετικά με τους σκοπούς της ποινής επηρεάζουν σημαντικά τις στάσεις τους απέναντι στο έγκλημα.⁷¹⁸ Σε θεωρητικό επίπεδο η έννοια της εμπιστοσύνης μπορεί να συνδεθεί με το βαθμό νομιμοποίησης που παρέχει η πλειονότητα των πολιτών στο ποινικό σύστημα μιας χώρας. Διαφορετικά η κοινωνία οδηγείται σε «κρίση νομιμοποίησης» που αίρει την εμπιστοσύνη των πολιτών απέναντι στο κράτος.

Γενικότερα, σε ερευνητικό επίπεδο, η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους θεσμούς του κοινωνικού ελέγχου φαίνεται να συνδέεται θετικά με τις τιμωρητικές στάσεις.

Ο F. Zimring αναφέρει ότι οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών προκύπτουν τόσο από το φόβο του εγκλήματος όσο και από την έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην κυβέρνηση, τους θεσμούς και τους φορείς της. Υποστηρίζει ότι «ένας πολίτης είναι πιο πιθανό να θέλει να έχει τη δύναμη να τιμωρεί μια κυβέρνηση που εμπιστεύεται παρά αστυνομικοί,

⁷¹⁷ Baron, F., Hartnagel, T. (1996) "Lock'em up: attitudes toward punishing juvenile offenders", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 38, http://www.accessmylibrary.com:80/coms2/summary_0286-9382804_ITM.

⁷¹⁸ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 45.

δικαστές και διοικητικοί υπάλληλοι που μισεί και δεν εμπιστεύεται. Οι ακραίες τιμωρητικές τάσεις στα μισά της δεκαετίας του '90 καθοδηγήθηκαν από έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην κυβέρνηση». ⁷¹⁹

Η εκτίμηση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την Australian Commission Electoral Poll, που διεξήχθη το 2002, επιβεβαιώνει το συμπέρασμα αυτό. ⁷²⁰ Αυτοί που έχουν εμπιστοσύνη στα δικαστήρια και θεωρούν ότι η αστυνομία δεν είναι διεφθαρμένη είναι λιγότερο τιμωρητικοί. Γενικά, ο πιο δυνατός παράγοντας πρόβλεψης της τιμωρητικότητας ήταν οι στάσεις απέναντι στο ποινικό σύστημα, πολύ περισσότερο από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τη θρησκευτική συμμετοχή, τις πολιτικές πεποιθήσεις.

Τα αποτελέσματα της μελέτης που διεξήχθη στη Γερμανία, ⁷²¹ βάσει των δεδομένων που προέκυψαν από την German General Social Survey (GGSS), καταδεικνύουν ότι υπάρχει σημαντική θετική σχέση μεταξύ της έλλειψης εμπιστοσύνης απέναντι στα δικαστήρια και των τιμωρητικών στάσεων, καθώς φαίνεται ότι η δυσπιστία απέναντι στα δικαστήρια επηρεάζει σημαντικά την επιθυμία του κοινού να τιμωρηθούν αυστηρότερα οι δράστες. ⁷²² Από την άλλη πλευρά, η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην αστυνομία δεν επηρεάζει θετικά την επιθυμία του κοινού για επιβολή αυστηρότερων ποινών. ⁷²³

Επίσης, σύμφωνα με αμερικανική έρευνα, στηριζόμενη στα δεδομένα της 2000 National Election Study (NES), ⁷²⁴ προκύπτει ότι εκείνοι που διάκεινται ευνοϊκά απέναντι στο Ανώτατο Δικαστήριο, δεν είναι λιγότερο πιθανό να είναι τιμωρητικοί. Γενικά, το μοντέλο που αποτέλεσε μια από τις κεντρικές υποθέσεις της μελέτης, δηλαδή, ότι όσοι δείχνουν έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στα δικαστήρια και παράλληλα θεωρούν ότι η εγκληματικότητα αυξάνει, είναι πιο τιμωρητικοί, επιβεβαιώθηκε με χαμηλότερη, όμως, στατιστική σημαντικότητα από την προσδοκώμενη. Στην ICVS ⁷²⁵ επίσης προκύπτει ότι όσο πιο τιμωρητικό είναι ένα άτομο τόσο περισσότερο αισθάνεται ικανοποιημένο από

⁷¹⁹ Zimring, F. (2008) "Public sentiment, political action and governmental crime policy - on the origins and significance of mixed feelings", *Criminology and Public Policy*, Vol. 7(3):467-471, σ. 470-471.

⁷²⁰ Roberts, L.D., Indermaur, D. (2007) "Predicting punitive attitudes in Australia", ό.π.

⁷²¹ Cochran, J.C., Piquero, A.R. (2011) "Exploring sources of punitiveness among German citizens", *Crime & Delinquency*, Vol. 20(1):1-28.

⁷²² Στο ίδιο, ό.π., σ.16.

⁷²³ Στο ίδιο.

⁷²⁴ Unnever, J.D., Cullen, F.T. (2010) "The social sources of Americans' punitiveness: a test of three competing models", *Criminology*, Vol. 48(1):99-129, σ. 114-115 & σ.118.

⁷²⁵ Kuhn, A. (1993) "Attitudes to punishment", ό.π.

την αστυνομία. Ωστόσο, η σχέση προκύπτει να έχει μικρή επίδραση στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.

ε. Παράγοντες εγκληματογένεσης

Έρευνες εστιάζουν στη σύνδεση μεταξύ της θεωρίας της κοινωνικής απόδοσης αιτιών και των τιμωρητικών στάσεων. Συγκεκριμένα, θέτουν ως βασική υπόθεση ότι η απόδοση αιτιών ως προς την εγκληματογένεση συνδέεται με την τιμωρητικότητα.

Από τις πρώτες έρευνες σχετικά με τις αιτιολογικές προσεγγίσεις της εγκληματογένεσης ήταν εκείνη που διενεργήθηκε από την J.S. Carroll (1978)⁷²⁶ με δείγμα από εμπειρογνώμονες σχετικά με αποφάσεις στο θέμα της υφ' όρον απόλυσης. Τα ερευνητικά πορίσματα καταλήγουν ότι η απόδοση της εγκληματογένεσης σε μόνιμους και σταθερούς στο χρόνο παράγοντες, εσωτερικών του δράστη και όχι περιβαλλοντικών, οδηγούν τους ειδικούς να θεωρούν ότι υπάρχουν αυξημένοι κίνδυνοι υποτροπής των δραστών και κατ' επέκταση αύξησης της εγκληματικότητας, με συνέπεια να επιλέγουν για τους δράστες αυστηρότερες και λιγότερο ευνοϊκές εφαρμογές της υφ' όρον απόλυσης.

Η έρευνα του D.F. Hawkins (1981)⁷²⁷ διερευνά, μεταξύ άλλων, τις τιμωρητικές στάσεις των ερωτώμενων αναφορικά με συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα και τη σχέση τους με τους ατομικούς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες εγκληματογένεσης. Βάσει των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι η πρόσληψη των ερωτώμενων για τους παράγοντες εγκληματογένεσης συνδέεται με τις τιμωρητικές στάσεις και συγκεκριμένα η απόδοση της εγκληματογένεσης στα ατομικά χαρακτηριστικά του δράστη συναρτάται με την τιμωρητικότητα.

Ομοίως, η έρευνα που διενεργήθηκε από τους F.T. Cullen, G.A. Clark et al. (1985)⁷²⁸ καταλήγει σε ανάλογα συμπεράσματα καθώς εκείνοι που έχουν έναν θετικιστικό προσανατολισμό, έναντι της κλασικιστικής προσέγγισης, επιδεικνύουν λιγότερο τιμωρητικές στάσεις και τάσσονται υπέρ της επανένταξης του δράστη.

⁷²⁶ Carroll, J.S. (1978) "Causal theories of crime and their effect upon expert parole decisions", *Law and Human Behavior*, Vol.2(4):377-388.

⁷²⁷ Hawkins, D.L. (1981) "Causal attribution and punishment for crime", *Deviant Behavior*, Vol. 2(3): 207-230.

⁷²⁸ Cullen, F.T., Clark, G.A. et al. (1985) "Attribution, salience and attitudes toward criminal sanctioning", *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 12(3): 305-331.

Η μελέτη του R.L. Young, (1991),⁷²⁹ προσπάθησε να διερευνήσει, εάν υπάρχει διαφορά θεώρησης ως προς το θέμα της θανατικής ποινής. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι η τιμωρητικές στάσεις των λευκών σχετίζονταν με το αν αποδίδουν την εγκληματική συμπεριφορά στα χαρακτηριστικά του δράστη ή του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, εκείνοι που θεωρούσαν ως παράγοντα εγκληματογένεσης τα χαρακτηριστικά του δράστη τάσσονταν υπέρ της θανατικής ποινής.

Τα ανωτέρω αποτελέσματα ως προς τη συμβολή της απόδοσης αιτιών αναφορικά με την εγκληματογένεση και τη σχέση της με την τιμωρητικότητα επιβεβαιώνονται από την έρευνα που διεξήχθη από τους H.G. Grasmick, A.L. McGill (1994).⁷³⁰ Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επίδραση των παραγόντων εγκληματογένεσης στην τιμωρητικότητα ερευνητικά έχει σταθερά αποτελέσματα, τα οποία καταδεικνύουν τη σύνδεση μεταξύ των δύο εννοιών. Πιο πρόσφατες έρευνες επιβεβαιώνουν και πάλι τη σύνδεση αυτή, όπως η έρευνα που διενεργήθηκε υπό το πλαίσιο του προγράμματος του πανεπιστημίου του Cambridge από τους S.Maruna & A.King,⁷³¹ η οποία διαπιστώνει, ωστόσο, ότι περισσότερο από τη θεωρία της κοινωνικής απόδοσης, στην τιμωρητικότητα επιδρά η πρόσληψη περί της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη.

στ. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη

Ο όρος κοινωνική «λύτρωση» του δράστη αποτελεί μετάφραση του αγγλικού όρου 'redeemability'/redemption. Η έννοια της κοινωνικής λύτρωσης συνδιαλέγεται με τις έννοιες της κοινωνικής επανένταξης, του στιγματισμού, της κοινωνικής ταυτότητας και ειδικά της απόδοσης μόνιμης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας στο δράστη και της αποχής του από το έγκλημα (desistance). Η πεποίθηση στην λύτρωση του δράστη εδράζεται στη δυνατότητά του «να (ξανα)βρει τον ίσιο δρόμο» ή/και να σταματήσει να παραβατεί, εφόσον επιθυμεί, και υποστηρίζεται (κοινωνικά) για να το κάνει. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, εκείνοι που συμφωνούν ότι οι δράστες μέσω της τιμωρίας τους μπορούν να «λυτρωθούν», να «αλλάξουν» και να επανεναχθούν ομαλά στην κοινωνία, συνδέονται αρνητικά με τις τιμωρητικές στάσεις και έως τώρα το σύνολο των ερευνητικών πορισμάτων επιβεβαιώνει την αρνητική σχέση μεταξύ των δύο στάσεων, εκείνης της αποδοχής της κοινωνικής λύτρωσης και της τιμωρητικότητας.

⁷²⁹ Young, R.L. (1991) "Race, conceptions of crime and justice and support for the death penalty", *Social Psychology Quarterly*, Vol. 54 (1):67-75.

⁷³⁰ Grasmick, H.G., McGill, A.L. (1994) "Religion, attribution style and punitiveness toward juvenile offenders", *Criminology*, Vol. 32(1):23-46.

⁷³¹ Maruna, S., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties", *ό.π.*, σ. 83-112.

Μία από τις πρώτες και βασικές έρευνες πάνω σε αυτό το θέμα είναι εκείνη που διενεργήθηκε με επιστημονικό υπεύθυνο τον S.Maruna, στο πλαίσιο του Cambridge University Public Opinion Project (CUPOP),⁷³² σε έξι περιοχές της Αγγλίας, χρησιμοποιώντας τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές μεθόδους.

Συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε να αποδείξει ότι οι τιμωρητικές στάσεις συνδέονται περισσότερο με την απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη έναντι άλλων προσδιοριστικών παραγόντων, όπως π.χ. η εκπαίδευση, ο φόβος του εγκλήματος αλλά και οι πεποιθήσεις περί απόδοσης ‘αιτιών’ στην εγκληματογένεση (π.χ. ατομικοί ή περιβαλλοντικοί παράγοντες). Πράγματι, σύμφωνα με την ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης, φάνηκε η επεξηγηματική συμβολή της έννοιας της κοινωνικής λύτρωσης στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων έναντι των άλλων παραγόντων.

Έρευνα που διεξήχθη σε τέσσερις διαφορετικές κοινότητες της Μασαχουσέτης⁷³³ διερεύνησε τη σχέση μεταξύ τιμωρητικών στάσεων υπό το πρίσμα της πρόσληψης του εγκληματικού ζητήματος. Εφόσον, το έγκλημα προσλαμβάνεται ως τοπικό πρόβλημα, οι τιμωρητικές στάσεις είναι χαμηλότερης έντασης, ενώ όταν το έγκλημα προσλαμβάνεται ως ένα γενικότερο πρόβλημα, τότε οι τιμωρητικές στάσεις είναι εντονότερες. Υπό αυτή τη διάσταση, και στις δύο περιπτώσεις, η πεποίθηση ότι ο δράστης μπορεί να λυτρωθεί συνεισφέρει σε χαμηλότερα επίπεδα τιμωρητικότητας, μόνο που στην πρώτη περίπτωση ο δράστης αντιμετωπίζεται συχνότερα ως Άλλος, ενώ στη δεύτερη καταγράφονται μεγαλύτερα επίπεδα αποδοχής της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη.

Επιπροσθέτως, την έννοια της κοινωνικής λύτρωσης ως προς τη σύνδεσή της με την τιμωρητικότητα του κοινού μελέτησε έρευνα που διενεργήθηκε μεταξύ Δεκεμβρίου 2003-Ιανουαρίου 2004 στην περιοχή του Sheffield.⁷³⁴ Οι ερευνητές υιοθέτησαν μερικώς τροποποιημένη την κλίμακα της κοινωνικής λύτρωσης που χρησιμοποίησε ο S.Maruna και κατέληξαν, επιβεβαιώνοντας τα πορίσματα προηγούμενων ερευνών, ότι η κοινωνική λύτρωση συνδέεται σε υψηλό βαθμό με την τιμωρητικότητα.

⁷³² Βλ. στο ίδιο καθώς και των ιδίων “Once a criminal, always a criminal? ‘Redeemability’ and the psychology of punitive public attitudes”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 15 (1-2): 7-24.

⁷³³ Leverentz, A. (2011) “Neighborhood context of attitudes toward crime and reentry”, *Punishment and Society*, Vol. 13 (1): 64-92.

⁷³⁴ Bottoms, A., Wilson, A. (2004) “Attitudes to punishment in two high-crime communities”, στο Bottoms, A., Rex, S., Robinson G. *Alternatives to prison: options for an insecure society*, Willan Publishing, Cullompton-Devon, σ. 366-405.

3.2.2. Μακρο-επίπεδο

Εκτός όμως από τη μελέτη των παραγόντων διαμόρφωσης των τιμωρητικών στάσεων στο μικροεπίπεδο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η επίδραση των παραγόντων μακροεπιπέδου. Ένα παράδειγμα σύνδεσης μικρο και μακρο-επιπέδου είναι ο βαθμός που οι κυρωτικές πρακτικές της κάθε χώρας συνδέονται με τις στάσεις των πολιτών. Η σύνδεση αυτή είναι ιδιαίτερα δύσκολο να μελετηθεί, διότι απαιτείται ταυτόχρονα ενδεδειγμένη διερεύνηση στο μακροεπίπεδο και στο μικροεπίπεδο, προκειμένου να φανεί η μεταξύ τους διασύνδεση.

Στην παρούσα ενότητα θα μελετηθούν οι τάσεις εγκληματικότητας αναφορικά με τον τόπο κατοικίας, η αντεγκληματική πολιτική και τα ΜΜΕ.

α. Τάσεις εγκληματικότητας και τόπος κατοικίας

Μια διαφορετική σύνδεση μικρο και μακρο-επιπέδου επιχειρείται σε σχέση με την επίδραση των δεικτών εγκληματικότητας μιας περιοχής στις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών. Οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας θεωρείται ότι συμβάλουν στην ανάπτυξη της κουλτούρας του «νόμου και της τάξης» σε θεσμικό και ατομικό επίπεδο. Η προσέγγιση της αναφερόμενης εγκληματικότητας και της πρόσληψής της, δηλαδή, οι δύο εκδοχές της, η «αντικειμενική»⁷³⁵ και η υποκειμενική, επιδρούν και αλληλεπιδρούν στη διαμόρφωση των στάσεων και επηρεάζουν το βαθμό τιμωρητικότητας των πολιτών. Σε ερευνητικό επίπεδο, ελάχιστες έρευνες έχουν γίνει σχετικά με το εάν και πώς παράγοντες μακροεπιπέδου, όπως οι δείκτες εγκληματικότητας, επηρεάζουν τις στάσεις των πολιτών απέναντι στα θέματα που σχετίζονται με το έγκλημα και την τιμωρία. Στις Η.Π.Α. είναι γνωστές τέσσερις συνολικά έρευνες.

Η πρώτη που καταγράφεται δημοσιεύτηκε το 1979 από τον Rankin.⁷³⁶ Περιλαμβάνει δεδομένα από την General Social Survey και δείκτες που αφορούν βίαια εγκλήματα, όπως ο βιασμός και η επίθεση. Τα αδικήματα αυτά, όμως, δεν αποτελούν αξιόπιστους δείκτες. Επίσης, η έρευνα δεν περιλαμβάνει μεταβλητές, όπως η ηλικία και το φύλο.⁷³⁷ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η αύξηση της υποστήριξης για τη θανατική ποινή προβλέπεται μετά από τρία χρόνια αύξησης του βίαιου εγκλήματος.

⁷³⁵ Ο όρος μπαίνει σε εισαγωγικά, καθώς είναι γνωστά και έχουν αναφερθεί και στη παρούσα μελέτη τα προβλήματα που σχετίζονται με τους δείκτες εγκληματικότητας.

⁷³⁶ Rankin, J. (1979) "Changing attitudes toward capital punishment", *Social Forces*, Vol. 58:194-211

⁷³⁷ Όπως αναφέρεται στο Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A. (2007), ό.π., σ. 294.

Η δεύτερη χρονολογικά έρευνα χρησιμοποιεί παλαιά δεδομένα από την Gallup Opinion Poll, τα οποία αναφέρονται στο 1930, και αφορούν 50 πολιτείες των Η.Π.Α..⁷³⁸ Η έρευνα αυτή βρήκε πολύ σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ του δείκτη ανθρωποκτονιών και της υποστήριξης της θανατικής καταδίκης.⁷³⁹ Και σε αυτή την έρευνα, αν και ο δείκτης ανθρωποκτονιών θεωρείται πολύ αξιόπιστος, δεν συμπεριλήφθησαν σημαντικές μεταβλητές ελέγχου, όπως για παράδειγμα ο πολιτικός συντηρητισμός.

Η τρίτη έρευνα⁷⁴⁰ συμπεριέλαβε, εκτός από τους δείκτες ανθρωποκτονιών σε κάθε περιοχή, ένα σύνολο 21 ανεξάρτητων μεταβλητών ανάμεσα στις οποίες τον πολιτικό συντηρητισμό και τους κοινωνικούς δεσμούς (οικογένεια, θρησκεία) αναφορικά με την επίδρασή τους στις στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας οι δείκτες ανθρωποκτονιών επιδρούσαν στη διαμόρφωση των στάσεων των πολιτών, ανεξάρτητα από τις υπόλοιπες μεταβλητές.⁷⁴¹ Όσο πιο υψηλοί οι δείκτες ανθρωποκτονιών, τόσο πιο υψηλές ήταν οι τιμωρητικές στάσεις.

Η τέταρτη έρευνα⁷⁴² επιχειρεί να μελετήσει την επίδραση των δεικτών ανθρωποκτονιών παράλληλα με τη επίδραση των ισχυρών κοινωνικών δεσμών του ατόμου στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Χρησιμοποίησε δεδομένα από την International Social Survey Program (ISSP) με αναφορά στο 1990. Υπόψη έλαβε το δείκτη αυτοκτονιών της ίδιας χρονιάς από τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και συμπεριληφθήκαν τελικά 14 χώρες.⁷⁴³ Εκτός από το δείκτη ανθρωποκτονιών, άλλες μεταβλητές που συμπεριλήφθησαν ήταν η εμπιστοσύνη στο κοινοβούλιο, η πλήρης απασχόληση, η θρησκευτική συμμετοχή, η εκπαίδευση, η οικογενειακή κατάσταση, η ηλικία και το φύλο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όσο πιο υψηλός είναι ο δείκτης αυτοκτονιών σε μια χώρα τόσο υψηλότερη είναι η υποστήριξη της θανατικής καταδίκης και της αυστηροποίησης των θανατικών αποφάσεων. Ο δείκτης αυτοκτονιών αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης της υποστήριξης της θανατικής καταδίκης και

⁷³⁸ Handberg, R., Uncovis, C. (1985) "Public opinion, the death penalty and the crime rate", *Free Inquiry in Creative Sociology*, Vol. 13:36-57.

⁷³⁹ Όπως αναφέρεται στο Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A. (2007) "Crime volume and law and order culture", ό.π., σ. 293.

⁷⁴⁰ Baumer, E.P., Messner, S., Rosenfeld, R. (2003) "Explaining spatial variation in support for capital punishment: a multi-level analysis", *American Journal of Sociology*, Vol. 108:844-875.

⁷⁴¹ Όπως αναφέρεται στο Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A. (2007) "Crime volume and law and order culture", ό.π., σ. 294.

⁷⁴² Στο ίδιο.

⁷⁴³ Αυστρία, Βρετανία, Βόρεια Ιρλανδία, Πολωνία, Ρωσία, Η.Π.Α., Ανατολική Γερμανία, Δυτική Γερμανία, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ισραήλ, Ολλανδία, Νέα Ζηλανδία, Νορβηγία.

τον τρίτο πιο σημαντικό της αυστηροποίησης των δικαστικών αποφάσεων. Η εκπαίδευση είναι ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο λιγότερο τιμωρητικά είναι τα άτομα. Θετική σχέση, επίσης, υπάρχει ανάμεσα στις τιμωρητικές στάσεις και την οικονομική ασφάλεια, το γάμο και την ηλικία. Οι έχοντες σταθερή και πλήρη απασχόληση, οι παντρεμένοι και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία παρουσιάζουν τιμωρητικές στάσεις σε υψηλότερο βαθμό.

Σημαντικό στην έρευνα αυτή είναι ότι χρησιμοποίησε δεδομένα πέρα από αυτά που αναφέρονται στις Η.Π.Α. και, επομένως, αποτελεί την πρώτη απόπειρα σύνδεσης των δεικτών εγκληματικότητας (δείκτης ανθρωποκτονίας) και τιμωρητικότητας σε διεθνές επίπεδο. Η έρευνα αυτή επιβεβαιώνει αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών που είχαν διενεργηθεί στις Η.Π.Α. Εκτός όμως από την αποτύπωση των δεικτών και την επίδρασή τους στην τιμωρητικότητα, σημαντική καθίσταται και η πρόσληψη περί της εγκληματικότητας με αποτέλεσμα τα άτομα που θεωρούν ότι το έγκλημα αυξήθηκε να είναι περισσότερο τιμωρητικά από εκείνα που έχουν αντίθετη άποψη.⁷⁴⁴

Ωστόσο, από τους ερευνητές αναφέρεται ότι ενδέχεται σε εναλλακτικές πολιτιστικές συνθήκες, διαφορετικές από αυτές της ρητορείας για το «νόμο και την τάξη», οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας να μην είχαν την ίδια επίπτωση στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων του κοινού και να συμπεριελάμβαναν απαιτήσεις για την αύξηση των σωφρονιστικών προβλημάτων, της αποκαταστατικής δικαιοσύνης κ.ά..⁷⁴⁵ Τονίζεται έτσι ο ρόλος του γενικότερου πλαισίου αντεγκληματικής πολιτικής που επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις στάσεις των πολιτών, ανεξάρτητα από τις αναφερόμενες τάσεις της εγκληματικότητας.

Σχετικά με τη διερεύνηση της επίδρασης των δεικτών τιμωρητικότητας -μόνο όμως ως προς τις περιοχές υψηλής εγκληματικότητας⁷⁴⁶ χωρίς να επιχειρηθεί σύγκριση με τις περιοχές χαμηλής ή μεσαίας εγκληματικότητας- μελετήθηκαν τα αποτελέσματα της έρευνας που έγινε στην Ισπανία το 2005 στο πλαίσιο της εθνικής έρευνας GIS.⁷⁴⁷ Οι

⁷⁴⁴ Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A., (2007) "Crime volume and law and order culture", ό.π., σ. 304.

⁷⁴⁵ Στο ίδιο.

⁷⁴⁶ Στο άρθρο δεν αναφέρονται τα κριτήρια βάση των οποίων οι υπό μελέτη περιοχές χαρακτηρίστηκαν υψηλής εγκληματικότητας, δηλαδή ποια αδικήματα συμπεριλήφθησαν προκειμένου να δοθεί αυτός ο χαρακτηρισμός.

⁷⁴⁷ Serrano-Maillo, A., Kury, H. (2008) "Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain", στο Kury, H. (ed.), ό.π., σ. 321-348.

αντικειμενικοί δείκτες εγκληματικότητας μπορεί να παίζουν, σύμφωνα με την ανάλυση της έρευνας ρόλο στην τιμωρητικότητα, ωστόσο, με βάση τη θεωρία που αναπτύχθηκε και η οποία παρουσιάστηκε προηγουμένως, η επίδρασή τους μειώνεται, όταν άλλες μεταβλητές, όπως οι αξίες του ατόμου και τα συναισθήματα ανασφάλειας προστεθούν στο μοντέλο ανάλυσης.

Επίσης, έρευνα που έγινε στη Μασαχουσέτη, το 2007, σε περιοχές χαμηλής και υψηλής εγκληματικότητας, έδειξε ότι υπάρχει μερική επίδραση της περιοχής στις στάσεις του κοινού απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία, η οποία, όμως, διαμεσολαβείται και από άλλους παράγοντες, όπως εάν το έγκλημα θεωρείται τοπικό και ειδικό της περιοχής πρόβλημα, από την πληθυσμιακή ομοιογένεια των κατοίκων, την πίστη στην λύτρωση του δράστη κ.ά..⁷⁴⁸

β. Αντεγκληματική πολιτική

Στην κοινωνιολογική θεωρία η μελέτη των στάσεων ακολουθεί δύο συνήθως κατευθύνσεις: τη θεσμική και την πολιτισμική.

Ένα ερευνητικό παράδειγμα, το οποίο μεταφέρει το προβληματισμό αυτό και αποπειράται να συνδέσει το μακροεπίπεδο με το μικροεπίπεδο είναι η έρευνα που διεξάγει σε δύο πόλεις στις πρώην Ανατολική και Δυτική Γερμανία αντίστοιχα κατά το διάστημα 1991-1992.⁷⁴⁹ Η κεντρική υπόθεση ήταν ότι η άτυπη τιμωρητική αντίδραση συνδέεται με την επίσημη, καθώς η πρώτη επηρεάζεται από την παραδοσιακή αντεγκληματική πολιτική της χώρας και τις ισχύουσες κοινωνικές παραδόσεις εν γένει.⁷⁵⁰

Πράγματι η υπόθεση αυτή επαληθεύεται και από άλλες έρευνες, στο βαθμό που τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών είναι συγκρίσιμα, καθώς οι στάσεις των πρώην Ανατολικογερμανών ακόμη και μετά την πτώση του τείχους και παρά τις χαμηλές τάσεις εγκληματικότητας ήταν περισσότερο τιμωρητικές σε σχέση με αυτές των Δυτικών.

Παράδειγμα αποτελούν οι στάσεις απέναντι στη θανατική ποινή στη Δυτική Γερμανία και πως αυτές μετασχηματίζονται μετά την κατάργηση της θανατικής ποινής (μείωση της υποστήριξης της θανατικής ποινής), αλλά και πως συνεχίζουν να αλλάζουν (αύξηση της υποστήριξης της θανατικής ποινής), όταν συμβαίνουν σημαντικά κοινωνικά και πολιτικά

⁷⁴⁸ Leverentz, A. (2011) "Neighbourhood context of attitudes toward crime and reentry", ό.π., σ. 64-92.

⁷⁴⁹ Kury, H., Smartt, U. (2003α) "Attitudes to punishment: international comparisons", στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 721-745.

⁷⁵⁰ Για το σχολιασμό της έρευνας αυτής πρβλ. Ζαραφονίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 43-45.

γεγονότα, όπως για παράδειγμα η σύλληψη μελών της RAF και η ένωση των δύο Γερμανιών.

Ένα άλλο ενδεικτικό παράδειγμα, σύμφωνα με την έρευνα στις δύο πόλεις (Jena-Freibourg) αποτελεί η διαφορά των στάσεων μεταξύ των κατοίκων των πρώην Ανατολικής και Δυτικής Γερμανίας απέναντι σε δύο παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, τη χρήση χασίς και την άμβλωση, ως αποτέλεσμα της διαφορετικής αντεγκληματικής πολιτικής του κάθε κράτους στα αδικήματα αυτά. Οι πρώην πολίτες της Ανατολικής Γερμανίας ήταν πιο τιμωρητικοί απέναντι στη χρήση χασίς και λιγότερο τιμωρητικοί απέναντι στην άμβλωση, ακριβώς όπως ήταν και το κράτος τους απέναντι στα αδικήματα αυτά. Οι πολίτες της πρώην Δυτικής Γερμανίας αντίστοιχα ήταν πιο τιμωρητικοί απέναντι στην άμβλωση και πολύ λιγότερο απέναντι στη χρήση χασίς ως αποτέλεσμα της κρατικής αντεγκληματικής πολιτικής και των ισχυουσών κοινωνικών και θρησκευτικών αξιών. Τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση συνέβαλλαν επίσης στην καταγραφή διαφοροποιήσεων. Σημαντικότερη υπήρξε το φύλο, με τους άνδρες να καταγράφονται εν γένει πιο τιμωρητικοί. Από την άλλη πλευρά, η επίδραση της ηλικίας και της εκπαίδευσης εξαρτώνται η πρώτη από το είδος του αδικήματος και η δεύτερη από το μέγεθος του κοινωνικού κακού στο θύμα. Τέλος, η προηγούμενη εμπειρία θυματοποίησης δεν φαίνεται να επιδρά στην τιμωρητικότητα. Παράγοντες όπως τα M.M.E. και η πολιτικοποίηση του εγκλήματος εκτιμήθηκαν ως ιδιαίτερα σημαντικοί.

Τα συμπεράσματα σχετικά με τη σύνδεση της επίσημης αντεγκληματικής πολιτικής και των ισχυουσών κοινωνικών παραδόσεων επιβεβαιώνονται και από τη μελέτη των δεδομένων της ICVS⁷⁵¹ και της σύγκρισης του δείκτη εγκλεισμού σε κάθε χώρα. Ακραιο παράδειγμα, αλλά αξίζει να αναφερθεί, αποτελεί η Κίνα, η οποία, κατέχοντας ένα από τα υψηλότερα ρεκόρ στις θανατικές καταδίκες καθώς και τις πρώτες θέσεις με βάση το δείκτη εγκλεισμού, παρουσιάζει την υψηλότερη τιμωρητικότητα καθώς το 82% επιλέγει τον εγκλεισμό στην κλασική ερώτηση για την καταλληλότερη ποινή για τον 21 υπότροπο που κλέβει μια τηλεόραση.

⁷⁵¹ Kury, H., Smartt, U. (2003α) “Attitudes to punishment: international comparisons”, στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.), ό.π., σ. 721-745.

Έρευνα στις Η.Π.Α. επίσης προσπάθησε να συνδέσει τις τιμωρητικές στάσεις με: α. τον πληθυσμό των αφροαμερικάνων της περιοχής και το δείκτη ανεργίας, β. την πληθυσμιακή σχέση μεταξύ αφροαμερικάνων και λευκών, γ. την πρόσληψη σχετικά με τους αφροαμερικάνους ως απειλή για τη δημόσια ασφάλεια.⁷⁵² Οι υποθέσεις επιβεβαιώθηκαν και ιδιαίτερα σημαντική για τη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων ήταν η πληθυσμιακή αλλαγή που συντελείται σε κάθε περιοχή. Όπου δηλαδή η φυλετική σύνθεση του πληθυσμού άλλαζε και διαπιστωνόταν ότι ο πληθυσμός των αφροαμερικάνων αύξανε, καταγράφονταν υψηλότερες τιμωρητικές στάσεις.

γ. Παρουσίαση εγκληματικού φαινομένου από τα ΜΜΕ

Αρκετές έρευνες έχουν ασχοληθεί επισταμένως με την ιδιαίτερη επίδραση των Μ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Συχνά τα εμπειρικά συμπεράσματα καταλήγουν σε αντιφατικές απόψεις σχετικά με τη θετική ή αρνητική τους συμβολή στη διαμόρφωση του φαινομένου. Αναφερόμενες στα Μ.Μ.Ε. και την κατασκευή των εικόνων εγκλήματος που διαμορφώνουν, οι έρευνες εστιάζουν σε δύο κυρίως μέσα: την τηλεόραση (ειδησεογραφικά δελτία, σήριαλ, ζωντανά προγράμματα) και τις λαϊκές εφημερίδες τύπου 'tabloid'. Τα μέσα αυτά αποτελούν βασικούς πολιτισμικούς παράγοντες, οι οποίοι διαμεσολαβούν με τρόπο που στηρίζεται στη δραματοποίηση, το συναίσθημα, την ηθικολογική προσέγγιση και μπορούν να πυροδοτήσουν τις απαιτήσεις των πολιτών προς την ενίσχυση των αυταρχικών και κατασταλτικών πολιτικών.

Ο Garland υποστηρίζει ότι σε συνάρτηση με τη σταθερή, καθημερινή εμπειρία εγκλήματος που βιώνουν τα μεσαία στρώματα κατά τις τελευταίες δεκαετίες «τα Μ.Μ.Ε. δραματοποίησαν και ενίσχυσαν μια νέα δημόσια εμπειρία – μια εμπειρία με βαθιά ψυχολογική αντήχηση- και με αυτό τον τρόπο θεσμοθέτησαν την εμπειρία αυτή».⁷⁵³ Εικόνες εγκλήματος και τιμωρίας, συναισθήματα θυμού και φόβου αποτελούν τα βασικά στοιχεία που προκαλεί αυτή διαμεσολαβημένη εμπειρία εγκλήματος. Η τηλεόραση συνεχίζει ο Garland άλλαξε και τους κανόνες του πολιτικού λόγου, διαμορφώνοντάς τον σε πιο λαϊκίστικο, συναισθηματικό, πιο κοντά σε αυτό που αποκαλείται «δημόσιο αίσθημα» (πολύ συχνά πρόκειται για διπλή κατασκευή, κατασκευή από τα Μ.Μ.Ε. και κατασκευή κατά τον τρόπο που έχουμε μάθει να προσλαμβάνουμε τις στάσεις των

⁷⁵² King, R.D., Wheelock, D. (2007) "Group threat and social control: race, perceptions of minorities and the desire to punish", *Social Forces*, Vol. 85(3):1255-1281.

⁷⁵³ Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π., σ. 158.

πολιτών και το αναφερόμενο ως «δημόσιο αίσθημα».⁷⁵⁴ Από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ο Garland, χωρίς μια θεμελιωμένη, καθημερινή και συλλογική εμπειρία εγκλήματος, είναι απίθανο ότι οι ειδήσεις, οι δραματοποιημένες εκπομπές για το έγκλημα και τα σήριαλ μπορούν να προσελκύσουν και να επηρεάσουν νομοτελειακά το ευρύ ακροατήριο.⁷⁵⁵ Ωστόσο, άλλοι ερευνητές θεωρούν, αναλύοντας τόσο τα ΜΜΕ όσο και άλλα πολιτισμικά προϊόντα, όπως οι κινηματογραφικές ταινίες, ότι η επίδραση των ΜΜΕ είναι καταλυτική, καθώς αποτελούν το διαμεσολαβούμενο μονοπάτι μεταξύ των αλλαγών στο μακρο-επίπεδο και του πώς τα άτομα τις βιώνουν.⁷⁵⁶

Σύμφωνα με έρευνα που διενεργήθηκε στην Γερμανία το 2004 από το Criminological Research Institute of Lower Saxony (KFN)⁷⁵⁷ σχετικά με την πρόσληψη της εγκληματικότητας, διαπιστώθηκε ότι υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ των δεικτών εγκληματικότητας και της πρόσληψης αυτών. Συγκεκριμένα οι ερωτηθέντες θεώρησαν ότι υπήρξε αύξηση και μάλιστα σημαντική σε όλα σχεδόν τα αδικήματα.

Στη συνέχεια ερευνήθηκε η επίδραση της αυξημένης παρακολούθησης τηλεόρασης και ειδικά προγραμμάτων, ειδήσεων, σειρών που αναφέρονται στο έγκλημα και βρέθηκε ότι υπάρχει σημαντική σχέση. Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει, σύμφωνα με τους ερευνητές, είναι σε ποιο βαθμό συμβάλλουν τα Μ.Μ.Ε. στη διαφορά αυτή και κατά δεύτερο λόγο, εάν αυτή η διαστρεβλωμένη πρόσληψη κρύβεται πίσω από τις τιμωρητικές στάσεις. Η έρευνα αυτή συνδυάστηκε με προηγούμενη έρευνα (1992) του ίδιου ερευνητικού ινστιτούτου και ως βασικό συμπέρασμα προέκυψε ότι «τα Μ.Μ.Ε. συμβάλλουν στην πρόσληψη περί αύξησης του εγκλήματος και ότι αυτές οι προσλήψεις περί αύξησης είναι στενά συνδεδεμένες με τις προτιμήσεις για αυστηρότερες ποινές».⁷⁵⁸

⁷⁵⁴ Χαρακτηριστικά ο Garland αναφέρει την περίπτωση του Μ. Dukakis, ο οποίος σε ένα καθοριστικό τηλεοπτικό debate φάνηκε, μέσα από τις απαντήσεις που έδωσε σχετικά με το έγκλημα και την τιμωρία του ως επιεικής σχετικά με την αντιμετώπιση του εγκλήματος. Θεωρήθηκε ότι η στάση του αυτή έπαιξε, αν όχι καθοριστικό, τουλάχιστον πολύ σημαντικό λόγο για την αποτυχία του στις προεδρικές εκλογές, βλ. Garland, D. (2001) *The culture of control*, ό.π., σ. 157.

⁷⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 158.

⁷⁵⁶ Cavender, G. (2004) "Media and crime policy. A reconsideration of David Garland's *the culture of control*", *Punishment and Society*, Vol. 6(3):335-348.

⁷⁵⁷ Pfeiffer, C., Windzio, M., Kleiman, M. (2005) "Media use and its impact on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", *European Journal of Criminology*, Vol. 2 (3): 259-285, σ. 262-65.

⁷⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 275.

Διαφορετικά αποτελέσματα προκύπτουν από την National Opinion Survey⁷⁵⁹ του 1995, σύμφωνα με την οποία κανένα από τα Μ.Μ.Ε. δεν συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις. Εν αντιθέσει, παράγοντες, όπως η φυλή, η εκπαίδευση, το εισόδημα, ο φόβος του εγκλήματος και η οικογενειακή κατάσταση έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση.

Επίσης, μικρής κλίμακας έρευνα που διενεργήθηκε από το Open University του Ηνωμένου Βασιλείου εξέτασε πώς τα Μ.Μ.Ε. διαμορφώνουν τη γνώση και τις στάσεις των πολιτών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα οι εφημερίδες τύπου 'tabloid' συμβάλλουν περισσότερο από την τηλεόραση στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.⁷⁶⁰

Τα αποτελέσματα,⁷⁶¹ επίσης, που προέκυψαν από τα δεδομένα της Σουηδικής Εθνικής Έρευνας σχετικά με την κοινωνία, την κοινή γνώμη και τα Μ.Μ.Ε., δείχνουν ότι υπάρχει θετικός συσχετισμός μεταξύ της κατανάλωσης των 'tabloid' εφημερίδων και των τιμωρητικών στάσεων, ειδικά στους άνδρες. Ωστόσο, η γενικότερη ερμηνεία των αποτελεσμάτων συσχετίζεται περισσότερο με την αλλαγή στον τρόπο παρουσίασης του εγκλήματος και της θυματοποίησης κατά τα τελευταία χρόνια στη Σουηδία από τις εφημερίδες τύπου 'tabloid' και λιγότερο από την κατανάλωσή τους.⁷⁶²

Παρ' όλη την αντιφατικότητα των αποτελεσμάτων θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων είναι σημαντική αλλά όχι αιτιώδης. Αποτελεί «προϊόν αλληλεπίδρασης» και «το αποτέλεσμα» κάθε φορά «διαφοροποιείται ανάλογα με τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του μέσου και του μηνύματος και ανάλογα με τις περιστάσεις».⁷⁶³

Από την άλλη πλευρά, τα Μ.Μ.Ε. ασκούν έμμεση επίδραση στις τιμωρητικές στάσεις. Για παράδειγμα η πρόσληψη περί αύξησης ή μείωσης της εγκληματικότητας επηρεάζεται από τα Μ.Μ.Ε. και αυτή με τη σειρά της επηρεάζει τις στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από έρευνα που έγινε τον Ιανουάριο του 2004 που έγινε από το Εγκληματολογικό Ερευνητικό Ινστιτούτο της Κάτω Σαξονίας (KFN)

⁷⁵⁹ Dowler, K. (2003) "Media consumption and public attitudes toward crime and justice: the relationship between fear of crime, punitive attitudes and perceived police effectiveness", *Journal of Criminal Justice and Popular Crime*, Vol. 10(2): 109-126.

⁷⁶⁰ Gillespie, M. McLaughlin, E. (2003) "*Media and the shaping of public knowledge and attitudes towards crime and punishment*", London:RCP, <http://www.rethinking.org.uk/latest/pdf/briefing4.pdf>, σ. 1-4.

⁷⁶¹ Demker, M., Towns, A., Otterstrom, G.D., Sembring, J. (2008) "Fear and punishment in Sweden: exploring penal attitudes", *Punishment and Society*, Vol. 10(3):319-332, σ. 327.

⁷⁶² Στο ίδιο, σ. 327-329.

⁷⁶³ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 94.

σχετικά με την πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας.⁷⁶⁴ Τα ερευνητικά αποτελέσματα έδειξαν ότι ο παράγοντας που επηρεάζει περισσότερο τις στάσεις είναι η πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας που έχουν οι πολίτες για κάθε έγκλημα. Παράλληλα, όμως, από την έρευνα πρόκυψε ότι υπάρχει σαφής ένδειξη πως οι ευρέως διαδεδομένες προσλήψεις για τις τάσεις της εγκληματικότητας επηρεάζονται σημαντικά από τα Μ.Μ.Ε.⁷⁶⁵ Συνεπώς ο ρόλος τους, αν και συχνά έμμεσος, είναι, ωστόσο, σημαντικός.

3.3. Εξω-εγκληματικοί παράγοντες

Εκτός από τους παράγοντες που θεωρείται ότι σχετίζονται άμεσα με το έγκλημα και συμβάλλουν στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων, αρκετές έρευνες έχουν διερευνήσει, παράλληλα ή/και ξεχωριστά, τη συμβολή των εξω-εγκληματικών παραγόντων, όπως ο ιδεολογικός και πολιτικός προσανατολισμός του ατόμου, οι αξίες και πεποιθήσεις, το θρησκευτικό του συναίσθημα καθώς και η έννοια του «εγκληματικού Άλλου». Ο ιδεολογικός προσανατολισμός του ατόμου ή διαφορετικά η κοσμοθεωρία του αποτελεί μία από τις δύο σημαντικές όψεις των επιστημονικών αναλύσεων της τιμωρητικότητας.⁷⁶⁶ Η άλλη όψη συνδέεται με τις συγκεκριμένες απόψεις των πολιτών για το έγκλημα και την αντιμετώπισή του. Παράλληλα, πέραν των εξω-εγκληματικών παραγόντων που αναφέρονται στο μικρο-επίπεδο έχουν διερευνηθεί και εκείνοι που αφορούν το μακρο-επίπεδο.

3.3.1. Μικρο-επίπεδο

Στο μικρο-επίπεδο θα εξετασθούν η πρόσληψη του «άλλου» στο πλαίσιο θεμάτων ετερότητας, ευρύτερες κοινωνικές στάσεις απέναντι σε θέματα κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής ανασφάλειας, η θρησκευτικότητα του ατόμου και ο πολιτικός και κοινωνικός συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου καθώς η αυταρχική προσωπικότητα.

⁷⁶⁴ Pfeiffer, C., Kleimann, M. (2007) "Media, evil and society: media use and its impact on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", στο Aromaa, K. (ed.) *Penal policy, justice reform and social exclusion*, Plenary presentations held at the Fifth Annual Conference of the European Society of Criminology, 31 August-3 September 2005, Krakow, Poland, HEUNI, Pub. Series No. 48, <http://www.heuni.fi/uploads/ynja0887ytz.pdf>, σ. 45-69.

⁷⁶⁵ Πρβλ. Flanagan, T.J. (1996) "Public Opinion and Public Policy in Criminal Justice: the role of Media", στο Flanagan, T., Longmire, D. (eds) *Americans view crime and justice: a national public opinion survey*, Sage, California, σ. 154-157.

⁷⁶⁶ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 31.

α. Η πρόσληψη του «άλλου»

Στην εξέταση των αισθημάτων εχθρότητας ή ρατσισμού απέναντι σε διαφορετικές ομάδες και τη σύνδεσή τους με την τιμωρητικότητα εντάσσονται οι ακόλουθες έρευνες. Η γενικευμένη εχθρότητα απέναντι σε όσους προσλαμβάνονται ως διαφορετικοί στη βάση ενός φυλετικού, εθνικού, θρησκευτικού χαρακτηριστικού έχει συνδεθεί εμπειρικά με τις τιμωρητικές στάσεις. Η τάση αυτή «δαιμονοποιεί» του άλλους, θεωρώντας τους ως διαφορετικούς και εγκληματικούς στις περισσότερες περιπτώσεις, και μειώνει την ανεκτικότητα των πολιτών, μεταβιβάζοντας τις ανησυχίες και τις ανασφάλειες που έχουν σε κοινωνικό επίπεδο προς τις ομάδες αυτές.

Από έρευνα που έγινε στη Φλόριδα το 1995⁷⁶⁷ προέκυψε ότι το να κατηγορεί κάποιος το προνοιακό κράτος και τη μετανάστευση είναι από τους πιο δυνατούς παράγοντες πρόβλεψης της τιμωρητικότητας. Τα συμπεράσματα αυτά επιβεβαιώνουν τη θεωρητική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία η τιμωρητικότητα απέναντι στους δράστες είναι μέρος μιας γενικότερης δυσαρέσκειας, η οποία αντιμετωπίζει τους φτωχούς ως αποδιοπομπαίους τράγους. Η έρευνα αυτή επιχειρεί να συνδέσει την τιμωρητικότητα με ευρύτερα κοινωνικά προβλήματα, τα οποία ξεπερνούν το πρόβλημα του εγκλήματος και του ελέγχου του.

Στις Η.Π.Α. η έντονη παρουσία των Αφροαμερικάνων και των Λατίνων στη συνέχεια, προσέλκυσε το επιστημονικό ενδιαφέρον των ερευνητών. Έρευνα που έγινε σε εθνική κλίμακα το 2002⁷⁶⁸ έδειξε ότι η φυλετική απεικόνιση του εγκλήματος -οι μαύροι ως κοινωνική απειλή και η ταύτισή τους με το βίαιο έγκλημα, τα ναρκωτικά και τις συμμορίες- είναι ένας σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης της τιμωρητικότητας, ειδικότερα για την κατηγορία των λευκών. Το συμπέρασμα αυτό ισχύει ακόμα και όταν ελεγχθούν άλλες μεταβλητές, όπως δημογραφικοί παράγοντες, ο φόβος του εγκλήματος και η ανησυχία για το έγκλημα.

β. Κοινωνική συνοχή και ανασφάλεια

Έρευνες επιχειρούν να συνδέσουν την τιμωρητικότητα με ευρύτερες κοινωνικές αξίες και στάσεις του ατόμου. Σύμφωνα με τους Tyler & Beckmann⁷⁶⁹ η τιμωρητικότητα του

⁷⁶⁷ Hogan, M.G., Chiricos, T., Gerz, M. (2005) "Economic insecurity, blaming and punitive attitudes", *Justice Quarterly*, Vol. 22(3):392-412.

⁷⁶⁸ Chiricos, T., Welch, K., Gertz, M. (2004) "Racial typification of crime and support for punitive measures", *Criminology*, Vol. 42(2):359-389.

⁷⁶⁹ Tyler, T., Boeckmann, R. (1997) "Three strikes and you're out, but why?", ό.π.

κοινού δεν προκύπτει μόνο από το φόβο του εγκλήματος ή επειδή το κοινό θεωρεί πως τα δικαστήρια δεν αποφασίζουν σωστά αλλά από κυρίως από ανησυχίες που αντανακλούν με συμβολικό τρόπο την υποχώρηση της συναίνεσης σε ηθικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς από και τις κοινωνικές αξίες που προσανατολίζουν το κάθε άτομο. Συγκεκριμένα, η έρευνα έλαβε χώρα στο East Bay της Νότιας Καλιφόρνιας σε ένα μικρό δείγμα 166 ενηλίκων, με αφορμή την ψήφιση της νομοθεσίας για «τρία χτυπήματα», το 1994. Τρεις ‘τύποι’ ανεξάρτητων μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν για τη συμμετοχή τους στην τιμωρητικότητα, η οποία εκτιμήθηκε μέσα από την υποστήριξη της νομοθεσίας για τα «τρία χτυπήματα» καθώς και μέσα από δύο 4βάθμιες κλίμακες σχετικά με την αυστηρότητα της αντιμετώπισης του δράστη και την προθυμία εγκατάλειψης της διαδικαστικής προστασίας του κατηγορούμενου.

Ο πρώτος τύπος αφορά τις ανησυχίες που συνδέονται με το έγκλημα, όπως ο φόβος θυματοποίησης, το έγκλημα ως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα και ο φόβος του εγκλήματος. Οι μεταβλητές αυτές θεωρείται ότι έχουν «εργαλειακή» σύνδεση με το έγκλημα. Ο δεύτερος αφορά τις κοινωνικές συνθήκες, δηλαδή εξωεγκληματικούς παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται «συμβολικά» με το έγκλημα, όπως η κοινωνική συνοχή και οι κοινωνικοί δεσμοί (συνθήκες στην πολιτεία, στη γειτονιά στην οικογένεια, παρουσία άλλων εθνοτήτων και φυλών). Ο τρίτος συνδέεται με τις κοινωνικές αξίες, όπως ο αυταρχισμός, ο δογματισμός και ο φιλελευθερισμός. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι κοινωνικές αξίες αποτελούν τον πυρήνα από τον οποίο πηγάζουν οι τιμωρητικές στάσεις και έχουν τόσο άμεσες όσο και έμμεσες επιδράσεις σε αυτήν. Επηρεάζουν άμεσα τις απόψεις των πολιτών σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να αντιμετωπιστούν όσοι παραβαίνουν το νόμο και έμμεσα, ενισχύοντας τις απόψεις τους σχετικά με την επικινδυνότητα και την ηθική συνοχή του κόσμου που τους περιβάλλει. Η αντίληψη, δηλαδή, περί υποχώρησης των ηθικών αξιών και της πειθαρχίας στην οικογένεια, καθώς και της ύπαρξης διαφορετικών φυλών και εθνοτήτων σε μια κοινωνία, συμβάλλει στην αύξηση της τιμωρητικότητας. Τέλος, σύμφωνα με το μοντέλο ανάλυσης που εφαρμόστηκε τη μεγαλύτερη επίδραση ασκούν οι συντηρητικές και αυταρχικές αντιλήψεις. Σε αντίθεση, οι ανησυχίες σχετικά με το έγκλημα είχαν τη μικρότερη επίδραση στην τιμωρητικότητα. Θετική και σημαντική παράλληλα είναι η σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και τιμωρητικότητας, επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα άλλων ερευνών σύμφωνα με τα οποία όσο πιο υψηλό είναι το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο πιο χαμηλά επίπεδα της τιμωρητικότητας καταγράφονται. Επιπροσθέτως, σε παρόμοια αποτελέσματα είχε καταλήξει παλαιότερη εμπειρική μελέτη με τον ίδιο επιστημονικό

υπεύθυνο σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την υποστήριξη της θανατικής ποινής.⁷⁷⁰

Σημαντική ως προς τη θεωρητική της προσέγγιση και τα συμπεράσματά της, παρ' όλα τα μεθοδολογικά της προβλήματα που αναφέρονται αναλυτικά από τους ερευνητές, είναι η μελέτη των αποτελεσμάτων της έρευνας που έγινε στην Ισπανία, το 2005, σε εθνικό δείγμα.⁷⁷¹ Η μελέτη αυτή επιχειρεί να συνδέσει την τιμωρητικότητα τόσο με τις αξίες όσο και με τα αισθήματα ανασφάλειας. Οι ερευνητές επιχείρησαν να διερευνήσουν εμπειρικά, στο ατομικό επίπεδο ανάλυσης, το θεωρητικό μοντέλο του Kury⁷⁷² σύμφωνα με το οποίο: *«οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες επηρεάζουν τις αντιδράσεις και τις στάσεις απέναντι στο έγκλημα: όσο πιο πολύ το άτομο αισθάνεται ανασφαλές για οποιονδήποτε λόγο τόσο περισσότερο τιμωρητικό τείνει να είναι. Η ανασφάλεια, όπως και ο φόβος του εγκλήματος, μπορούν να προκύψουν από τις γρήγορες αλλαγές που συμβαίνουν στην κοινωνία και τα αυξημένα προβλήματα που δημιουργούν, όπως ανεργία, οικονομικά προβλήματα, δημόσιες συζητήσεις για παγκόσμια προβλήματα όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, η αύξηση της θερμοκρασίας κ.ά.»*⁷⁷³ Συνεπώς, το τιμωρητικό πλαίσιο μιας περιοχής ή ενός κράτους, στο επίσημο και το άτυπο επίπεδο, εξαρτάται σημαντικά από τις κοινωνικές συνθήκες, όπως ακριβώς και το έγκλημα αυτό καθ' αυτό.⁷⁷⁴ Η συγκεκριμένη μελέτη διερευνά μόνο την οικονομική ανασφάλεια ως προς τα συναισθήματα ανασφάλειας. Ταυτόχρονα, όμως, επιχειρεί να μελετήσει και την επίδραση των αξιών. Έτσι οι υποθέσεις διαμορφώνονται ως εξής: *α. οι αξίες συνδέονται με την τιμωρητικότητα σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό, β. τα αισθήματα ανασφάλειας συνδέονται με την τιμωρητικότητα, ακόμα και μετά των έλεγχο όλων των μεταβλητών.*

Από την ανάλυση προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

α. γεωγραφικές-δομικές μεταβλητές: οι περιοχές υψηλής εγκληματικότητας (Μαδρίτη και μεσογειακές ακτές) συμβάλλουν, αλλά σε μικρό βαθμό, στην τιμωρητικότητα των πολιτών. Από την άλλη πλευρά, το μικρό μέγεθος της κοινότητας συνδέεται με

⁷⁷⁰ Tyler, T., Weber, R. (1982) "Support for the death penalty: instrumental response to crime or symbolic attitude?", ό.π.

⁷⁷¹ Serrano-Maillo, A., Kury, H. (2008) "Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain", στο Kury, H. (ed.), ό.π., σ. 321-348.

⁷⁷² Το υπόλοιπο μέρος του θεωρητικού του μοντέλου, το οποίο συνδέει την τιμωρητικότητα με την πρόσληψη των πολιτών για τους αυξημένους δείκτες τιμωρητικότητας, την πρόσληψη για τον αυξημένο κίνδυνο θυματοποίησης και το φόβο του εγκλήματος δεν διερευνάται στην παρούσα έρευνα.

⁷⁷³ Serrano-Maillo, A., Kury, H. (2008) "Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain", ό.π., σ. 327.

⁷⁷⁴ Kury, H., Ferdinand, T. (1999) "Public opinion and punitivity", *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22(3):373-392, σ. 388.

χαμηλότερα επίπεδα τιμωρητικότητας. Η επίδραση όμως αυτών των δύο παραγόντων μειώνεται, όταν άλλες μεταβλητές προστίθενται στην ανάλυση.

β. *κοινωνικο-δημογραφικές μεταβλητές*: οι μικρότεροι σε ηλικία και οι έγγαμοι παρουσιάζουν μεγαλύτερο βαθμό τιμωρητικότητας. Όσο πιο μορφωμένος είναι εκείνος με το υψηλότερο εισόδημα στο νοικοκυριό τόσο λιγότερο τιμωρητικός είναι ο ερωτώμενος. Το φύλο, τέλος, δεν φαίνεται να ασκεί σημαντική επίδραση. Όταν, όμως, οι αξίες και τα συναισθήματα ανασφάλειας προστίθενται στην ανάλυση, τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά χάνουν τη σχετικότητά τους ως προς την τιμωρητικότητα.

γ. *αξίες*: οι αξίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην τιμωρητικότητα με σημαντικότερη εκείνη της εκπαίδευσης του ερωτώμενου. Όσο πιο χαμηλό το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο υψηλότερες οι τιμωρητικές στάσεις. Ακολουθεί σε σημασία η συντηρητική πολιτική ιδεολογία.

δ. *αισθήματα ανασφάλειας*: τα αισθήματα ανασφάλειας (οικονομική ανασφάλεια), αν και πολυδιάστατη έννοια, ακούν τη μεγαλύτερη επίδραση στην τιμωρητικότητα. Όσο πιο ανασφαλές είναι το άτομο, τόσο ψηλότερες τιμωρητικές στάσεις παρουσιάζει.

Από την παραπάνω έρευνα προκύπτει ότι διαφορετικές μεταβλητές σχετίζονται με την τιμωρητικότητα και κάθε μια έχει μια ανεξάρτητη συμμετοχή στη διαμόρφωση αυτής. Τα αισθήματα ανασφάλειας, όμως, όπως προκύπτει στην έρευνα, κατέχουν τη σημαντικότερη θέση.

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της διερεύνησης της σύνδεσης των τιμωρητικών στάσεων με ευρύτερες στάσεις, επιχειρήθηκε η μελέτη των εννοιών της «οντολογικής ανασφάλειας» και της «διαχείρισης των τρομοκρατικών επιθέσεων» στο πλαίσιο της κατανόησης της τιμωρητικότητας του κοινού, φωτίζοντας και εκβαθύνοντας έτσι μία από τις πολλές όψεις της.⁷⁷⁵

γ. Θρησκευτικότητα

Η θρησκεία, έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο ιστορικά η κοινωνία κατανοεί και αντιδρά απέναντι σε συμπεριφορές που ορίζει ως εγκληματικές, ειδικότερα δε η ποινική αντεγκληματική πολιτική είναι βαθιά επηρεασμένη από αυτή.⁷⁷⁶ Όσον αφορά τη σύνδεση της θρησκείας με την τιμωρητικότητα, ενώ γενικώς τείνει να κυριαρχεί η άποψη ότι εκείνοι που παρουσιάζουν έντονη θρησκευτικότητα και ειδικότερα όσοι είναι

⁷⁷⁵ Maruna, S., Van Marle, F. (2010) "Ontological insecurity and terror management. Linking to free-floating anxieties", *Punishment and Society*, Vol. 12(1): 7-26.

⁷⁷⁶ Garland, D. (1990α) *Punishment and modern society*, ό.π., σ. 203.

«φανατικά» (fundamentalist) θρησκευόμενοι παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά τιμωρητικών στάσεων. Ωστόσο, όμως, από τη βιβλιογραφία προκύπτει ότι η σύνδεση δεν είναι ούτε προφανής ούτε άμεση.

Συγκεκριμένα υπάρχουν πολλές έρευνες⁷⁷⁷ που διαπιστώνουν απουσία σύνδεσης μεταξύ τιμωρητικών στάσεων και θρησκευτικού φανατισμού. Δεύτερον, η οποιαδήποτε σύνδεση μπορεί να προκύψει, διαφέρει με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως, π.χ. η φυλή, και η περιοχή.⁷⁷⁸ Τέλος, όταν καταγράφεται θετική σχέση, αυτή είναι οριακά σημαντική και ο βαθμός της σύνδεσης είναι πολύ μικρός.

Από την άλλη πλευρά, το θέμα της θρησκευτικότητας είναι αρκετά πολύπλοκο, διότι εκτός από έναν φανατικά θρησκευόμενο ή από μια συντηρητική θρησκευτική άποψη που παρουσιάζει έναν θεό αμερόληπτο και τιμωρό, υπάρχουν εκείνοι που ως θρησκευόμενοι διατηρούν την εικόνα ενός θεού συμπονετικού και συγχωρητικού απέναντι στους άλλους.⁷⁷⁹ Η κατηγορία αυτή λαμβάνει σοβαρά υπόψη τη ρήση «γύρισε το άλλο μάγουλο» και κατ' επέκταση εκείνοι που ανήκουν σε αυτήν είναι λιγότεροι τιμωρητικοί απέναντι στο έγκλημα.

Τη εν λόγω διάκριση παρουσιάζουν τα ευρήματα με βάση την ανάλυση από τα δεδομένα της General Social Survey (GSS) το 1998⁷⁸⁰. Η υπόθεση ότι ο θρησκευτικός συντηρητισμός προβλέπει την τιμωρητικότητα υποστηρίζεται σε χαμηλό βαθμό από τα αποτελέσματα. Σε αντίθεση όσοι είναι θρησκευόμενοι αλλά η εικόνα του θεού γι' αυτούς είναι περισσότερο συμπονετική, είναι λιγότερο πιθανό να υποστηρίζουν τη θανατική ποινή ή την αυστηροποίηση των αποφάσεων των δικαστηρίων. Λαμβάνοντας υπόψη τα δύο αυτά αποτελέσματα, φαίνεται ότι η θρησκεία μπορεί να έχει διαφορετικές επιδράσεις στη διαμόρφωση των στάσεων απέναντι στο έγκλημα και τον έλεγχό του. Η επίδρασή της, δηλαδή, είναι πλουραλιστική και όχι μονοσήμαντη, όπως μερικές φορές παρουσιάζεται από άλλες έρευνες.

⁷⁷⁷ Unnever, J.D., Cullen, F.T., Applegate, K. (2005) "Turning the other cheek: reassessing the impact of religion on punitive ideology", *Justice Quarterly*, Vol. 22(3):304-339, σ. 312.

⁷⁷⁸ Τα συμπεράσματα αυτά αναφέρονται σε έρευνες που έχουν γίνει κατά κύριο λόγο στις Η.Π.Α., επομένως, η ειδική αναφορά στην περιοχή αφορά τη διάκριση ανάμεσα στις πολιτείες, οι οποίες κάποιες είναι περισσότερο προσανατολισμένες στο θρησκευτικό φανατισμό από άλλες, με αποτέλεσμα οι έρευνες που γίνονται σε επίπεδο πολιτείας και όχι σε επίπεδο ομοσπονδιακό, να παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες με βάση την περιοχή απ' όπου προέρχεται το δείγμα.

⁷⁷⁹ Οι έρευνες που αναφέρονται αφορούν τη χριστιανική θρησκεία (καθολικοί, προτεστάντες, ευαγγελιστές κ.ά.).

⁷⁸⁰ Unnever, J.D., Cullen, F.T., Applegate, K. (2005) "Turning the other cheek", ό.π.

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξε έρευνα με αντιπροσωπευτικό δείγμα 1.000 ατόμων από την πολιτεία του Οχάιο το 1996.⁷⁸¹ Συγκεκριμένα, οι «συμπονετικοί» όσο και οι «φανατικοί» θρησκευτικοί προσανατολισμοί ασκούν επίδραση στις στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα. Οι πρώτοι είναι λιγότερο τιμωρητικοί, ακόμα και όταν τα ιδιαίτερα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά συμπεριληφθούν στην ανάλυση, ενώ τα αποτελέσματα για τη δεύτερη ομάδα, η οποία προσλαμβάνει το θεό ως τιμωρό, δεν είναι τόσο συνεπή ως προς την υπόθεση σχετικά με την υποστήριξη τιμωρητικών στάσεων. Παρ' όλα αυτά, όμως, παρουσιάζουν την τάση να υποστηρίζουν τιμωρητικές απαντήσεις στο έγκλημα και λιγότερο την αναμόρφωση του δράστη.

Στο στερεότυπο της ομοιόμορφης επίδρασης της θρησκείας στην τιμωρητικότητα εντάσσεται η έρευνα που έγινε στην Οκλαχόμα, το 1991, σε 395 ενηλίκους.⁷⁸² Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το να είναι κανείς ευαγγελιστής ή «φανατικά» θρησκευόμενος συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με την υποστήριξη της θανατικής ποινής, των αυστηρότερων δικαστικών αποφάσεων και τη θέσπιση νόμων σχετικά με τους ανήλικους και ενήλικους δράστες. Στην έρευνα αυτή, επίσης, σημαντική ήταν και η επίδραση του πολιτικού συντηρητισμού απέναντι στην τιμωρητικότητα καθώς και η αντίστροφη συμβολή της εκπαίδευσης σε αυτήν. Ωστόσο, ειδικά όσον αφορά τα αποτελέσματα σχετικά με τη θρησκεία, οι ερευνητές αναγνωρίζουν τα όρια της έρευνάς τους, καθώς θεωρούν ότι το δείγμα είναι σχετικά μικρό και προέκυψε από μια μεμονωμένη κοινότητα, επομένως, η δυνατότητα γενίκευσης και η σταθερότητα της σύνδεσης μεταξύ θρησκείας και τιμωρητικότητας καθίστανται περιορισμένες.

Στη συνέχεια, μέρος της ομάδας των ίδιων ερευνητών μελέτησαν τις σχέσεις ανάμεσα στην θρησκεία και τις αιτίες που αποδίδει το κοινό στην εγκληματογένεση των ανηλίκων και την τιμωρητικότητα. Η έρευνα διεξάγει πάλι στην Οκλαχόμα την επόμενη χρονιά (1992).⁷⁸³ Στην έρευνα αυτή επιβεβαιώθηκε η βασική υπόθεση ότι η τάση των πολιτών να αποδίδουν την εγκληματογένεση στο χαρακτήρα του δράστη και όχι σε άδικες περιβαλλοντικές επιδράσεις, είναι η παρεμβαίνουσα μεταβλητή (intervening variable), η

⁷⁸¹ Applegate, B.K., Cullen, F.T., Vander Ven, T. (2000) "Forgiveness and fundamentalism: reconsidering the relationship between correctional attitudes and religion", *Criminology*, Vol. 38(3):719-754.

⁷⁸² Grasmick, H.G., Cochran, J.K., Bursik, R.J., Kimpel, M. (1993) "Religion, punitive justice and support for the death penalty", *Justice Quarterly*, Vol. 10(2):289-314.

⁷⁸³ Grasmick, H.G., McGill, A.L. (1994) "Religion, attribution style and punitiveness toward juvenile offenders", ό.π.

οποία συνδέει το θρησκευτικό συντηρητισμό με τις τιμωρητικές στάσεις απέναντι στους ανήλικους δράστες.

δ. Πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός

Σχετικά με την επίδραση του πολιτικού προσανατολισμού σε έρευνα που έγινε το 1982 στις Η.Π.Α.,⁷⁸⁴ ο φιλελευθερισμός εκτιμήθηκε μέσα από κλίμακα που αφορούσε το βαθμό που οι ερωτώμενοι υποστηρίζουν την αύξηση των κρατικών δαπανών σε προγράμματα για τους φτωχούς, για την παιδεία, την υγεία και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Η υπόθεση της έρευνας υποστήριζε ότι όσοι είναι φιλελεύθεροι θα είναι και λιγότερο τιμωρητικοί και επαληθεύτηκε από τα δεδομένα. Γενικότερα, όμως, όπως καταδεικνύεται στις περισσότερες έρευνες, ο πολιτικός συντηρητισμός συνδέεται θετικά με τις τιμωρητικές στάσεις.

Σε έρευνα που έγινε στον Καναδά στην πόλη Μανιτόμπα, το 1993,⁷⁸⁵ επιβεβαιώθηκε μία από τις υποθέσεις της έρευνας σχετικά με την επίδραση του κοινωνικού και πολιτικού συντηρητισμού στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων ως βασικοί προβλεπτικοί παράγοντες της τιμωρητικότητας. Ο πολιτικός φιλελευθερισμός εκτιμήθηκε μέσα από το δείκτη: «πρέπει να επιτρέπεται σε όσους θέλουν να ανατρέψουν την κυβέρνηση με επανάσταση να συγκεντρώνονται σε δημόσιους χώρους και να εκφράζουν τις απόψεις τους» και ο κοινωνικός φιλελευθερισμός μετρήθηκε μέσα από κλίμακα αποτελούμενη από τρεις δείκτες: 1. «η υπακοή και ο σεβασμός στην εξουσία είναι οι πιο σημαντικές αξίες που πρέπει να μαθαίνουν τα παιδιά», 2. «οι άνθρωποι που έρχονται στον Καναδά πρέπει να αλλάζουν τον τρόπο ζωής τους, έτσι ώστε να μοιάζουν με όλους τους άλλους», 3. «το γεγονός ότι περισσότερες γυναίκες εργάζονται έξω από το σπίτι, οδήγησε σε περισσότερο δυστυχισμένους γάμους».

Ο φιλελευθερισμός, επίσης, μετρήθηκε σε σχέση με τους σκοπούς της τιμωρίας με δύο δείκτες: 1. «η αναμόρφωση/επανεκπαίδευση του νεαρού δράστη είναι σημαντικότερη από το «πληρώσει» για το έγκλημα που διέπραξε, 2. «στέλνοντας τους νεαρούς δράστες στη φυλακή, δεν τους αποτρέπει από το να διαπράξουν εγκλήματα». Με βάση τα αποτελέσματα εκείνοι που είναι περισσότερο συντηρητικοί πολιτικά είναι πιο τιμωρητικοί, όσο και εκείνοι που υποστηρίζουν τη φιλοσοφία της αποτροπής. Όμως, ο

⁷⁸⁴ Langworthy, R.H., Whitehead, J.T. (1986) "Liberalism and fear as explanations of punitiveness", *Criminology*, Vol. 24:575-591.

⁷⁸⁵ Baron, F., Hartnagel, T. (1996) "Lock' em up: attitudes towards punishing young offenders", ό.π.

κοινωνικός συντηρητισμός υπήρξε σημαντικότερος προβλεπτικός παράγοντας της τιμωρητικότητας από τον πολιτικό.

Η σύνδεση της τιμωρητικότητας με τις ευρύτερες στάσεις απέναντι στο κοινωνικό γίγνεσθαι προκύπτει και από την канаδική έρευνα της ομάδας διερεύνησης των στάσεων απέναντι στην εγκληματικότητα (GRAC).⁷⁸⁶ Τα άτομα που παρουσίασαν τις πιο τιμωρητικές στάσεις ήταν συντηρητικού προσανατολισμού με χαμηλό βαθμό ανεκτικότητας και αντιδραστικά απέναντι στις κοινωνικές αλλαγές.

ε. Αυταρχική προσωπικότητα

Παράλληλα, μελέτες σχετικά με την έννοια της αυταρχικής προσωπικότητας έχουν διενεργηθεί υπό το πρίσμα της τιμωρητικότητας του κοινού. Πρωταρχική μελέτη για τον αυταρχισμό διεξήγαγε η ομάδα του T.Adorno, το 1950.⁷⁸⁷ Ο Adorno θεωρεί ότι η τιμωρητικότητα είναι βασικό στοιχείο της αυταρχικής προσωπικότητας, ωστόσο, έρευνες που έχουν γίνει αίρουν τη μονοδιάστατη προσέγγιση του και προτάσσουν ότι η τιμωρητικότητα είναι πολυδιάστατη και δεν εξαντλείται απλώς στη σύνδεσή της με τον αυταρχισμό. Επίσης, είναι φυσιολογική και όχι ψυχοπαθολογική.⁷⁸⁸

Γενικότερα η έννοια της αυταρχικής προσωπικότητας, όπως προσεγγίστηκε από τον Adorno και τους συνεργάτες του, δέχτηκε έντονες κριτικές. Αρκετά χρόνια μετά, στη δεκαετία του '70, ο Καθηγητής Ψυχολογίας B.Altmeyer στο Πανεπιστήμιο Μανιτόμπα (Καναδάς) μετά από έρευνες που διεξήγαγε, υποστήριξε ότι τελικά τρεις είναι όψεις του αυταρχισμού, από τις πολλές που έχουν μελετηθεί: η αυταρχική υποταγή, η αυταρχική επιθετικότητα και ο συμβατισμός (conventionalism). Τις δηλώσεις που εκτιμούν αυτές τις όψεις τις ονόμασε 'right-wing authoritarianism' (rwa)⁷⁸⁹ και στη συνέχεια κατοπινοί μελετητές παρουσίασαν πιο συντομευμένες εκδοχές της κλίμακας.⁷⁹⁰

⁷⁸⁶ Όπως αναφέρεται στο Ζαραφονίτου, Χρ. (2004α²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π, σ. 262-265.

⁷⁸⁷ Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N. (1950) *The authoritarian personality. Studies in prejudice*, Norton Library, New York.

⁷⁸⁸ Ray, J.J. (1985) "The punitive personality", *The Journal of Social Psychology*, 125(3):329-333.

⁷⁸⁹ Altemeyer, B. (2006) *The authoritarians*, University of Manitoba, <http://members.shaw.ca/jeanaltemeyer/drbob/TheAuthoritarians.pdf>

⁷⁹⁰ Zakrisson, I. (2005) "Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale", *Personality and Individual Differences*, Vol.39(5):863-872.

Ο αυταρχισμός σε έρευνα που έγινε το 1980 στο Ιλινόις αποτέλεσε τη μεταβλητή με την πιο δυνατή επίδραση στην υποστήριξη της θανατικής καταδίκης.⁷⁹¹ Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η επίδραση του συνόλου των κοινωνικών αξιών (δογματισμός, αυταρχισμός και φιλελευθερισμός) στην τιμωρητικότητα στην Καλιφόρνια.⁷⁹²

Ο αυταρχισμός (right-wing authoritarianism) συσχετίστηκε με την τιμωρητικότητα με τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε φοιτητές πανεπιστημίων του Λονδίνου (University College London, Goldsmiths University and City University).⁷⁹³ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα επισημάνθηκε η κυρίαρχη συσχέτιση, έναντι των άλλων μεταβλητών, μεταξύ τιμωρητικού συναισθήματος και αυταρχισμού.

3.3.2. Μακρο-επίπεδο

Στο μακρο-επίπεδο θα παρουσιασθούν οι έρευνες που εστιάζουν στη σύνδεση της τιμωρητικότητας του κοινού με περιβαλλοντικούς/κοινωνικούς παράγοντες καθώς και με εκείνους που αναφέρονται στο πολιτισμικό πλαίσιο.

α. Περιβαλλοντικοί/κοινωνικοί παράγοντες

Παρόλη τη σημασία που έχει η διερεύνηση της σχέσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ μικρο και μακρο-επιπέδου, είναι σχετικά λίγες οι έρευνες που επιχειρούν να εστιάσουν στην εν λόγω διασύνδεση.

Το ερώτημα, ωστόσο, σχετικά με την εμπειρική αποτύπωση της σύνδεσης των κοινωνικών, πολιτικών και κοινωνικών δομών και του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνονται οι στάσεις και οι αντιδράσεις των πολιτών απασχόλησε τους ερευνητές ήδη από το 1980,⁷⁹⁴ θεωρώντας ότι οι «αλλαγές στις αντικειμενικές συνθήκες πρέπει επίσης να επιφέρουν αλλαγές σε φαινομενολογικές αλλαγές στην ψυχολογική λειτουργία».⁷⁹⁵ Οι απειλές που προκύπτουν ως απόρροια δομικών αλλαγών στην κοινωνία μπορεί να επιδρούν στις διαθέσεις και τις στάσεις των μελών έτσι ώστε στο τέλος να επηρεάζουν και τις τιμωρητικές αντιδράσεις τους. Σε αυτό το συμπέρασμα

⁷⁹¹ Tyler, T., Weber, R. (1982) "Support for the death penalty: instrumental response to crime or symbolic attitude?", *Law and Society Review*, Vol. 17(1):21-46.

⁷⁹² Tyler, T., Boeckmann, R. (1997) "Three strikes and you're out, but why?", *Law and Society Review*, Vol. 31(2):237-266.

⁷⁹³ Gerber, M., Jackson, J. (2011) "Authority and punishment: the ideological basis of punitive sentiment", Social Science Research Network, ηλεκτρονικό αντίγραφο από <http://ssrn.com/abstract=1800481>, σ. 1-17.

⁷⁹⁴ Vidmar, N., Miller, D. (1980) "Sociopsychological processes underlying attitudes toward legal punishment", *Law & Society Review*, Vol. 14(3):565-602.

⁷⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 594.

καταλήγουν παλαιότερες έρευνες που μέτρησαν σε διάφορες περιόδους το επίπεδο των κοινωνικών απειλών και παρατήρησαν αύξηση των αυταρχικών τάσεων, συμπεριλαμβανομένης και της τιμωρητικότητας απέναντι στους δράστες.⁷⁹⁶

Η σύνδεση επίσης της τιμωρητικότητας με τα κοινωνικά προβλήματα επιχειρείται μέσα από έρευνα⁷⁹⁷ που έγινε σε μικρό δείγμα με τη μέθοδο της συνέντευξης εις βάθος και σύμφωνα με την οποία προκύπτει ότι ο θυμός που προκαλείται στους πολίτες από κοινωνικά προβλήματα, προβάλλεται στους δράστες. Έτσι μέσω της αποτελεσματικής τιμωρίας των δραστών, θεωρείται ότι επιτυγχάνεται μερικώς η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων.

β. Πολιτισμικό πλαίσιο

Οι πολιτισμικές προσεγγίσεις της τιμωρητικότητας είτε της επίσημης είτε της άτυπης, δεν είναι έως τώρα πολλές, δεδομένου και των δυσκολιών που ενέχουν παρόμοιες συγκρίσεις, οι οποίες απαιτούν ταυτόχρονα αφ'ενός την κατανόηση και ερμηνεία διαφορετικών πολιτισμικών πλαισίων και αφ'ετέρου έγκυρα ερευνητικά εργαλεία, ικανά να επιτύχουν συγκρίσεις σε διαφορετικά περιβάλλοντα με ακρίβεια και αξιοπιστία.

Οπωσδήποτε, οι διαφορές μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών, όπως για παράδειγμα του δυτικού και του ασιατικού, είναι μεγαλύτερες, καθώς διαφορετικές αξίες αναφύονται μέσα από τα πεδία της θρησκείας, της οργάνωσης του κράτους, της θέσης των γυναικών και των παιδιών, της διασφάλισης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κ.ά.. Στις μουσουλμανικές χώρες, για παράδειγμα, όπου κυριαρχεί η Σαρία (Shari'a), η πρόσκληση της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που κυριαρχεί στις μη μουσουλμανικές χώρες και παρόλη την επιρροή των κοινωνικών κινήματων στις εν λόγω χώρες όσο και έξω από αυτές, η τάση να διατηρούνται ακόμα αποτρόπαιες πράξεις, εμμένοντας στη δικαιολογητική βάση των τοπικών πολιτισμικών αξιών, παραμένει ισχυρή και δεσπόζουσα.⁷⁹⁸ Χαρακτηριστικό είναι ότι στο πλαίσιο των ισλαμικών αξιών, σε έρευνα που διεξήχθη στο Ιράν η πλειονότητα των ερωτωμένων θεωρεί ότι το «Ισλάμ έχει τους καλύτερους κανόνες για την αντιμετώπιση των

⁷⁹⁶ Sales, S. (1972) "Economic threat as a determinant of conversion rates in authoritarian and non-authoritarian churches", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 23 και Sales, S. (1973) "Threat as a factor of authoritarianism", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 44, όπως αναφέρονται στο Vidmar, N., Miller, D. (1980) "Sociopsychological processes underlying attitudes toward legal punishment", ό.π., σ. 594.

⁷⁹⁷ Gaubatz, K. (1994) *Crime in Public Mind*, University of Michigan Press, Michigan.

⁷⁹⁸ Ghassemi, G. (2009) "Criminal punishment in Islamic societies: empirical study of attitudes to criminal sentencing in Iran", *European Journal of Criminal Policy*, Vol. 15:159-180.

εγκλημάτων»⁷⁹⁹, στάση που καταδεικνύει τον ηγετικό ρόλο της θρησκείας συγκριτικά με τους νόμους του κράτους αλλά, ενδεχομένως, και την αδυναμία ή/και φόβο των ερωτωμένων να απαντήσουν κάτι διαφορετικό από ό,τι ορίζει η ισλαμική θρησκεία.

Από την άλλη πλευρά, έρευνα που έγινε σε Κινέζους φοιτητές που φοιτούν σε πανεπιστήμιο της Γερμανίας (και υπό την έννοια αυτή αποτελούν προνομιούχα μέλη της κινεζικής κοινωνίας) δείχνει ότι είναι πολύ τιμωρητικοί και η στάση αυτή ερμηνεύεται μέσα από το ίδιο το κινεζικό κράτος «που παρέχει μια τιμωρητική κουλτούρα στους πολίτες του, η οποία συνεισφέρει στις τιμωρητικές στάσεις και παράλληλα τις ενισχύει».⁸⁰⁰

Ωστόσο, διαφορές εντοπίζονται και μεταξύ των κοινωνιών του δυτικού κόσμου και αυτό το σημείο παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον. Για παράδειγμα, σε άρθρο του D.Green⁸⁰¹ αναφέρονται δύο παρόμοιες περιπτώσεις, το 1994, μία στη Νορβηγία και μία στην Αγγλία, που ανήλικα παιδιά βασάνισαν και σκότωσαν άλλα παιδιά. Στη Νορβηγία οι ανήλικοι δράστες δεν «δαιμονοποιήθηκαν» από τα ΜΜΕ ή από το κοινό, αντίθετα επικράτησε μόνο μια απέραντη θλίψη για ό,τι συνέβη. Στη συνέχεια, τα παιδιά δεν τιμωρήθηκαν και, όπως αναφέρεται, επανεντάχθηκαν ομαλά, μετά από κατάλληλους χειρισμούς, στην κοινότητα. Εν αντιθέσει, η κατάσταση ήταν πολύ διαφορετική στην Αγγλία όπου κυριάρχησαν η οργή και η αηδία τόσο του κοινού όσο και των ΜΜΕ για το αποτρόπαιο έγκλημα. Τα παιδιά δικάστηκαν σαν ενήλικοι και καταδικάστηκαν σε οκτώ χρόνια φυλάκισης, και αποφυλακίστηκαν με νέες ταυτότητες, προκειμένου να προστατευθούν.

Οι ανωτέρω διαφορετικές αντιδράσεις των δύο κοινωνιών εγείρουν δύσκολα ως προς την απάντησή τους ερωτήματα. Κάποιες ερμηνευτικές προσεγγίσεις επικεντρώνουν στην πολιτική των νεοφιλελεύθερων κρατών, που εστιάζει στην ατομική ευθύνη εν αντιθέσει με τις «συνενωμένες κοινωνικές δημοκρατίες»⁸⁰² που στηρίζονται στις αρχές της

⁷⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 178.

⁸⁰⁰ Qi, S., Oberwittler, D. (2009) "On the road to the rule of law: crime, control and public opinion in China", *European Journal of Criminal Policy*, Vol. 15(1-2): 137-157, σ. 154.

⁸⁰¹ Στο ίδιο, σ. 523-524.

⁸⁰² Για τη διαφορά μεταξύ των υπολοίπων χωρών της δυτικής Ευρώπης και των Σκανδιναβικών κρατών βλ. ενδεικτικά: Bondeson, U. (2005) "Levels of punitiveness in Scandinavia: description and explanation", στο Pratt, J., Brown, D. et al. (eds) *The new punitiveness*, ό.π., σ. 189-200, όπου αναφέρονται η συμβολή της μετριοπαθούς αντεγκληματικής πολιτικής, του προνοιακού κράτους και της απουσίας των εφημερίδων τύπου 'tabloid' ως συνεισφέροντες παράγοντες σε επεικέστερες στάσεις απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία.

συλλογικής ευθύνης, στο κυρίαρχο σύστημα αξιών και τις πολιτισμικές ταυτότητες, στο ρόλο των ΜΜΕ, στην πολιτική κουλτούρα και τον ποινικό λαϊκισμό ως βασική αρχή της αντεγκληματικής πολιτικής και σε άλλους παράγοντες. Παράλληλα, διαφορές στάσεων εντοπίζονται μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Ευρώπης, που πολλοί ερευνητές θεωρούν ότι οφείλονται, ειδικά κατά τη δεκαετία του '90, στις πολιτικές αλλαγές που βίωσαν οι χώρες των πρώην σοσιαλιστικών κρατών, οι οποίες συνέβαλλαν σε αυξημένα επίπεδα ανασφάλειας και φόβου μαζί με την αύξουσα έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην εκάστοτε κυβέρνηση, το ίδιο το κράτος και την ποινική δικαιοσύνη.⁸⁰³

Επιπροσθέτως, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι πολίτες των Η.Π.Α. θεωρούνται πιο τιμωρητικοί, συχνά οι προσεγγίσεις στην ερμηνεία της τιμωρητικότητάς τους, μεταξύ άλλων παραγόντων, λαμβάνουν υπόψη τους συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες που συνέβησαν στη χώρα, όπως για παράδειγμα, ό,τι συνέβη στο Νότο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπου η ελίτ και τα ΜΜΕ κατασκεύασαν εικόνες θυμάτων βάσει των οποίων Αφροαμερικανοί άνδρες βίαζαν λευκές γυναίκες ή φτωχοί που θυματοποιούσαν τους πλούσιους.⁸⁰⁴ Ωστόσο, συγκρίνοντας τις Η.Π.Α. με τον Καναδά, παρατηρείται ότι, σε αντίθεση με τις πρώτες, ο Καναδάς έχει καταφέρει να ισορροπήσει την ποινική δικαιοσύνη και να θεωρείται πρωτοπόρος χώρα στην εφαρμογή εναλλακτικών προγραμμάτων, χωρίς παράλληλα να παρατηρούνται ενστάσεις και τιμωρητικές κατά κύριο λόγο αντιδράσεις των πολιτών.⁸⁰⁵

4. Ελληνικές ερευνητικές προσεγγίσεις

Στην Ελλάδα η μοναδική μέχρι τώρα έρευνα αποκλειστικά εστιασμένη στην τιμωρητικότητα του κοινού πραγματοποιήθηκε το 2006 με επιστημονικά υπεύθυνους τους Καθηγητές Χ.Ζαραφώνιτου και Ν.Κουράκη σε τρεις περιοχές της πρωτεύουσας.⁸⁰⁶

⁸⁰³ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J., Smartt, U. (2002) "The evolution of public attitudes to punishment in Western and Eastern Europe", στο Roberts, J.V., Hough, M., ό.π., σ. 93-114.

⁸⁰⁴ Unnever, J.D., Cullen, F.T. (2009) "Empathetic identification and punitiveness", *Theoretical Criminology*, Vol. 13(3):283-312, σ. 303.

⁸⁰⁵ Meyer, J., O'Maley, P. (2005) "Missing the punitive turn? Canadian criminal justice, 'balance' and penal modernism", στο Pratt, J., Brown, D. et al. (eds), ό.π., σ. 201-215.

⁸⁰⁶ Βλ. Ζαραφώνιτου, Χ.Μ., Κουράκης Ν.Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 132-144 και της ΙΔΙΑΣ: (2011β) «Τιμωρητικότητα: ανασφάλεια και κοσμοθεωρία», στον *Τμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη*, ό.π., σ. 1823-1836, (Κουράκης, Ν.) (2008δ) «Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής», *Ποινικός Λόγος*, τεύχ. 5, σ. 1007-1015, (2011γ) "Punitiveness, fear of crime and social views", στο Kury, H., Shea, E. (eds) *Punitivity. International developments*, Vol.2: Insecurity and punitiveness, Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, σ. 269-294.

Η τιμωρητικότητα εκτιμήθηκε μέσα από τη διττή διάκριση που απορρέει από την ερώτηση: *«Ποια θεωρείτε καταλληλότερη ποινή για ένα άνδρα 21 ετών, ο οποίος συνελήφθη για δεύτερη φορά για διάρρηξη κατοικίας και τη δεύτερη αυτή φορά έκλεψε μία συσκευή τηλεόρασης»* η οποία αναφέρεται στη συνδεδεμένη με την κοσμοθεωρία και τις γενικότερες ιδεολογικο-φιλοσοφικές στάσεις των υποκειμένων τιμωρητικότητα και μια άλλη όψη της *«ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η σημαντικότερη σκοπιμότητα της ποινής που επιβάλλουν τα δικαστήρια;»*.

Ως τιμωρητικοί με βάση της απαιτήσεις στην εν λόγω ερώτηση κρίθηκαν όσοι επέλεξαν τη φυλάκιση (31%) σύμφωνα με το πρότυπο της διεθνούς έρευνας θυματοποίησης. Όσον αφορά τη δεύτερη ερώτηση προκύπτει σχετική ισοκατανομή των απαντήσεων, ωστόσο, τιμωρητικότεροι θεωρούνται αυτοί που επέλεξαν ως σκοπό της ποινής *«την τιμωρία του εγκληματία ώστε να πληρώσει για τις πράξεις του»*. Η απάντηση αυτή εκφράζει το ανταποδοτικό-εκδικητικό μοντέλο ποινικής μεταχείρισης.

Αναφορικά με τις στάσεις στη βάση των ατομικών χαρακτηριστικών των δραστών, η εθνική προέλευση, το φύλο και η κοινωνική κατάσταση αποτελούν βασικές διακρίσεις στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών, έτσι ώστε τις τιμωρητικότερες απαντήσεις να συγκεντρώνουν ιεραρχικά ο Αλβανός μετανάστης, η 25χρονη γυναίκα και ο 27χρονος άνεργος. Η πιο ακραία έκφραση τιμωρητικότητας, η υποστήριξη της θανατικής ποινής από το 24,4% του δείγματος, συνδέθηκε κυρίως με τους έγγαμους, με όσους έχουν παιδιά, τους ηλικιωμένους, εκείνους που αυτο-τοποθετούνται στο δεξιό πολιτικό χώρο και τους αποφοίτους δημοτικού.

Αναλυτικότερα *«το σημαντικότερο συμπέρασμα που συνάγεται από τα ερευνητικά αυτά δεδομένα είναι η κατά πλείστον διαφοροποιημένη εικόνα αναφορικά με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις δύο όψεις της τιμωρητικότητας. Παρατηρείται έτσι, ότι η τιμωρητικότητα που εκφράζεται μέσα από την αυστηροποίηση των υπάρχουσών ποινικών κυρώσεων συνδέεται ιδιαίτερα με τη συναρτημένη με την καθημερινή εγκληματικότητα ανασφάλεια [...] Αντίθετα η σχέση μεταξύ τιμωρητικότητας, όπως αντανακλάται στις απόψεις του δείγματος αναφορικά με τη σκοπιμότητα της ποινής, και ανασφάλειας δεν αποδεικνύεται ούτε ισχυρή ούτε στατιστικά σημαντική»*.⁸⁰⁷ Η τιμωρητικότητα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, εκτιμώμενη μέσω της σκοπιμότητας της ποινής,

⁸⁰⁷ Ζαραφώνιτου, Χ.Μ., Κουράκης Ν.Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., σ. 89-90.

συναρτάται με τις γυναίκες, τους αποφοίτους δημοτικού και με όσους χαρακτηρίζουν ως μέτρια την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση καθώς και με άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και όσους δηλώνουν κεντρο-αριστεροί. Εν αντιθέσει, «στους ερωτώμενους που εξέφρασαν την τιμωρητικότητά τους μέσα από την επιλογή της φυλάκισης, τα τελευταία αυτά χαρακτηριστικά διαφοροποιούνται πλήρως, εφόσον πρόκειται, κυρίως, για πολύ νεαρής ηλικίας άτομα, για άτομα που αξιολόγησαν την οικονομική τους κατάσταση ως άνετη και που απέδωσαν στους εαυτούς τους δεξιά πολιτική τοποθέτηση».⁸⁰⁸ Μπορεί, συνεπώς, να υποστηριχθεί «βάσιμα ότι η σύνδεση ανασφάλειας-τιμωρητικότητας νοσηματοδοτείται διαφορετικά, ανάλογα με την πρόσληψη της εγκληματικότητας ως καθημερινής απειλής ή ως ευρύτερου κοινωνικού προβλήματος, ενδεικτικού και της γενικότερης κοινωνικής υποβάθμισης. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση, η τιμωρητικότητα επηρεάζεται ή αποτελεί τμήμα των γενικότερων στάσεων ζωής των πολιτών, ή διαφορετικά της κοσμοθεωρίας τους».⁸⁰⁹

Ως απόρροια των παραπάνω πορισμάτων, προκύπτει ότι η έννοια της τιμωρητικότητας καθ' αυτή είναι αρκετά σύνθετη και δεν συνδέεται μονοσήμαντα με το εγκληματικό φαινόμενο αλλά και με τον κοινωνικο-ιδεολογικό προσανατολισμό του ατόμου.

Ως εκ τούτων, η έρευνα επισημαίνει την ανάγκη χρήσης σύνθετων και συνδυαστικών μεθόδων και ερευνητικών προσεγγίσεων, ποσοτικού και ποιοτικού χαρακτήρα. Ενδεικτική και η ποιοτική μετά-ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων που αφορά τη συσχέτιση προοδευτικών και συντηρητικών κοινωνικών στάσεων με την τιμωρητικότητα και την ανασφάλεια⁸¹⁰ η οποία επιβεβαιώνει μέσα από στατιστικά σημαντικές διαπιστώσεις τη σύνδεση της τιμωρητικότητας με γενικότερους συντηρητικούς προσανατολισμούς σε μια σειρά σημαντικά κοινωνικά ζητήματα.

Τέλος, αναφορά γίνεται στο ρόλο των ΜΜΕ, ως παράγοντα επηρεασμού των τιμωρητικών στάσεων, καθώς και στην αυτο-αξιολόγηση των ατόμων σε σχέση με τους παράγοντες που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικούς για τη διαμόρφωση των απόψεών τους ως προς την επιείκεια ή αυστηρότητα των ποινών.

Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί ότι η έρευνα αυτή ανίχνευσε και έθιξε εγκαίρως τα επίκαιρα ζητήματα της αύξησης της εγκληματικότητας, του ρατσισμού και της

⁸⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 90-91.

⁸⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 91.

⁸¹⁰ Zarafonitou, Ch. (2011γ) "Punitiveness, fear of crime and social views", ό.π..

ξενοφοβίας καθώς και της διαφθοράς, ιδωμένα μέσα από το πρίσμα της σχέσης (αν)ασφάλειας-τιμωρητικότητας, προτού εκείνα αποτελέσουν κυρίαρχα και επιτακτικά, προς διευθέτηση, θέματα της ελληνικής κοινωνίας.

Όσα αναλύονται κι ερμηνεύονται στο βιβλίο για την (αν)ασφάλεια και τιμωρητικότητα θεμελιώνουν επιστημονικά, όπως αναφέρουν και οι συγγραφείς του, το πρόταγμα για μια πιο ορθολογική αντεγκληματική πολιτική που οφείλει να χαράσσεται και να ασκείται πέραν της επέκτασης της ποινικής καταστολής και της συνεχώς αναβαθμιζόμενης επιτήρησης, οι οποίες δικαιολογούνται ανορθόδοξα, παράδοξα και λαϊκιστικά ως «απαιτήσεις» των πολιτών.

Σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν υπό την επιστημονική ευθύνη της Καθηγήτριας Χ.Ζαραφονίτου για το φόβο του εγκλήματος στην περιφέρεια της ελληνικής πρωτεύουσας, διερευνήθηκαν μεταξύ των άλλων και οι στάσεις-απόψεις του δείγματος απέναντι σε ευρύτερα ζητήματα αντεγκληματικής πολιτικής. Από τις απαντήσεις τους καταγράφεται και ο βαθμός τιμωρητικότητάς τους. Έτσι, στην έρευνα που έγινε το 1998 σε πέντε Αθηναϊκές περιοχές για το φόβο του εγκλήματος,⁸¹¹ η απάντηση που συγκέντρωσε τα υψηλότερα ποσοστά στην ερώτηση σχετικά με τα προτεινόμενα μέτρα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας είναι «περισσότερη καταστολή» (57,6%) με την «γενική πρόληψη κοινωνικού χαρακτήρα» να έρχεται δεύτερη αλλά με μεγάλη διαφορά (26,1%). Διαφαίνονται συνεπώς, αυξημένες τιμωρητικές στάσεις, οι οποίες, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ενισχύονται από το φόβο του εγκλήματος. Σε επίπεδο περιοχής, ωστόσο, δεν προκύπτει εντονότερη συσχέτιση μεταξύ τιμωρητικότητας και φόβου του εγκλήματος, επειδή η ιεράρχηση είναι ταυτόσημη σε όλες τις περιοχές. Και οι απαντήσεις τιμωρητικού χαρακτήρα είναι πολλές ακόμα και στις περιοχές με μικρότερα ποσοστά ανασφάλειας.

Μεταγενέστερη έρευνα, το 2004, κατέγραψε το ελληνικό «παράδοξο», δηλαδή, χαμηλά επίπεδα θυματοποίησης (και εν γένει χαμηλές τάσεις εγκληματικότητας συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες) και πολύ υψηλά επίπεδα φόβου του εγκλήματος, το οποίο μπορεί να ερμηνευθεί μέσα από άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες, πέραν του

⁸¹¹ Ζαραφονίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π, σ. 145-151.

εγκλήματος, όπως η έννοια του «ευάλωτου».⁸¹² Η πρόσληψη της κρατικής ανεπάρκειας, το ανικανοποίητο από την αστυνομική αποτελεσματικότητα και η συνολική αποτίμηση της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής των πολιτών. Διατυπώνεται, έτσι, το συμπέρασμα ότι «η ανασφάλεια των Ελλήνων πολιτών... αντανακλά όχι μόνο μια υπαρκτή συλλογική κατάσταση αλλά και ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο», η κατανόηση του οποίου πρέπει να βασίζεται «τόσο στις αντικειμενικές διαστάσεις των προβλημάτων όσο και στην υποκειμενική πρόσληψή τους, κατά τρόπον ώστε να ληφθούν υπ' όψιν οι κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες του πλαισίου μέσα στο οποίο εκδηλώνονται οι συναισθηματικές αυτές αντιδράσεις».⁸¹³

Στη Διεθνή Έρευνα Θυματοποίησης (International Crime Victims Survey-ICVS) 2004-2005⁸¹⁴ συμμετείχε και η Ελλάδα.⁸¹⁵ Με βάση τα στοιχεία της έρευνας αυτής και της 2005 EU ICS, στην Αθήνα 26% υποστήριξε ως κατάλληλη ποινή τη φυλάκιση, ενώ παράλληλα 55% των ερωτώμενων αισθάνεται ανασφαλές να κυκλοφορήσει στο δρόμο το βράδυ και 75% θεωρεί πιθανό έως πολύ πιθανό να πέσει θύμα διάρρηξης κατά τον επόμενο χρόνο.

Ωστόσο, ήδη από το 1983 η επιστημονική ομάδα του ΕΚΚΕ με υπεύθυνο τον Καθηγητή Εγκληματολογίας Η.Δασκαλάκη είχε, μεταξύ άλλων, εκτιμήσει ερευνητικά τη στάση των κοινωνικών μελών έναντι της ποινής του θανάτου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα 60,9% του δείγματος τάχθηκε κατά της διατήρησης της ποινής του θανάτου έναντι 34,4% των δικαστών.⁸¹⁶ Επίσης, 38,2% του δείγματος θεώρησε ότι οι ποινές που επιβάλλουν τα δικαστήρια στα βαρύτερα εγκλήματα είναι επεικειές.⁸¹⁷ Σύμφωνα με τα γενικότερα συμπεράσματα της έρευνας⁸¹⁸ προκύπτει ότι η κοινωνική αντίδραση των μελών διαφοροποιείται από την επίσημη και στο βαθμό που δεν δέχονται τη διατήρηση της

⁸¹² Βλ. Ζαραφονίτου, Χρ. (2010α) «Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό 'παράδοξο'», ό.π., σ. 9-18, Ζαραφονίτου, Ch. (2008β) "Fear of crime and victimisation: the Greek 'experience' ", στο Helmut Kury (ed.) *Fear of crime - punitivity. New developments in theory and research*, ό.π., σ. 159- 172.

⁸¹³ Ζαραφονίτου, Χρ. (2010) «Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό παράδοξο», στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ.Σπινέλλη*, ό.π., σ.125-150.

⁸¹⁴ van Dijk, J., van Kesteren, J., Smit, P., Tilburg University, UNICRI, UNODC, (2007) "Criminal victimization in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS", ό.π., σ. 276-278.

⁸¹⁵ Βλ. Ζαραφονίτου, Ch. (2009) "Criminal victimisation in Greece and the fear of crime: A 'paradox' for interpretation", ό.π..

⁸¹⁶ Δασκαλάκης, Η., Ανδρίτσου, Α., Παπαδοπούλου, Π. κ.ά. (1983) *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σ. 186.

⁸¹⁷ Στο ίδιο, σ. 193.

⁸¹⁸ Στο ίδιο, σ. 244-245.

θανατικής ποινής, θεωρούν ότι οι δικαστικές αποφάσεις είναι επιεικείς. Όμως, η ποικιλία της αντίδρασης τους εξαρτάται από την πλευρά που τοποθετούνται, του θύματος ή του θύτη, και από τα συγκεκριμένα κοινωνικο-δημογραφικά τους χαρακτηριστικά.

Οι αντιλήψεις και οι στάσεις της κοινής γνώμης αναφορικά με τη βαρύτητα των ποινών αποτυπώθηκαν στην έρευνα με επιστημονικό υπεύθυνο τον Καθηγητή Εγκληματολογίας Αντ.Μαγγανά.⁸¹⁹ Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν ποια ποινή πιστεύουν ότι προβλέπει ο νόμος και ποια ποινή θεωρούν οι ίδιοι ως ενδεδειγμένη. Πέραν από την άγνοια νόμου που καταγράφεται σε πολύ υψηλά επίπεδα, αυστηρότητα επιδεικνύεται στα αδικήματα (κυρίως πταίσματα) που θίγουν την προσωπική ζωή, ασφάλεια και άνεση των ανθρώπων (κυκλοφορία, ρύπανση, νοθείες τροφίμων κ.λπ.) καθώς και για ορισμένα σεξουαλικά εγκλήματα. Εν αντιθέσει, ελαστική στάση καταγράφεται απέναντι στα οικονομικά εγκλήματα (εξαίρεση η τοκογλυφία), στο θέμα των ναρκωτικών και στο αδίκημα της παράνομης άμβλωσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ερευνητική προσέγγιση του ανωτέρω καθηγητή από κοινού με τους: Αναπλ. Καθηγητή Γρ.Λάζο και τη Δρ. Κοινωνιολογίας Δ.Σβουρδάκου, η οποία πραγματεύεται, μεταξύ άλλων, τις στάσεις απέναντι στην κοινωνική αντίδραση (π.χ. ποινή, φυλακή) των φυλακισμένων και προσφάτως αποφυλακισμένων, όπως έχουν διαμορφωθεί με βάση τα προσωπικά τους βιώματα, παρέχοντας μια διαφορετική «θέαση» «από τα κάτω» του ζήματος που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη.⁸²⁰

5. Γενικά συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, από τους παράγοντες που εξετάστηκαν διαφαίνεται πως η ειδικότερη συμβολή του καθενός μεμονωμένα είναι σημαντική και παράλληλα αναδικνύεται η αλληλεπίδραση που προκύπτει μέσα από τις σχέσεις που δημιουργούνται μεταξύ των φαινομένων. Επίσης, προβληματισμοί εγείρονται σχετικά με την εμπειρική διερεύνηση της έννοιας της τιμωρητικότητας του κοινού. Η *«μεγαλύτερη δυσχέρεια»* των ερευνών περί τιμωρητικότητας *«είναι η ποικιλομορφία των παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση τιμωρητικών στάσεων, η οποία ίσως μπορεί να αντιμετωπιστεί μέσα από τη διεπιστημονικότητα των προσεγγίσεων»*.⁸²¹ Κεντρικό, ωστόσο, συμπέρασμα είναι πως η τιμωρητικότητα σε σημαντικό βαθμό διαπλέκεται με άλλες στάσεις και αξίες που

⁸¹⁹ Μαγγανάς, Α. (2004) «Αποτίμηση της βαρύτητας των ποινών», στο Μαγγανάς, Α. *Εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 506-513.

⁸²⁰ Μαγγανάς, Α., Λάζος, Γρ., Σβουρδάκου, Δ. (2008) *Η Εγκληματολογία από τα κάτω*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

⁸²¹ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., σ. 144.

βρίσκονται πέραν του εγκλήματος και οι οποίες σχετίζονται, τόσο με το γενικότερο ιδεολογικό προσανατολισμό του ατόμου στην κοινωνία, τις κοινωνικές αξίες που έχει ενστερνιστεί όσο και με τη συγκεκριμένη ιστορική και κοινωνική περίοδο με την οποία οι στάσεις συνδέονται με τους παράγοντες μακροεπιπέδου.

Οι Cullen, T., Fisher, B., Applegate, B.,⁸²² συνοψίζοντας τα συμπεράσματα πολλών δεκαετιών στις Η.Π.Α. και λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα των στάσεων καταλήγουν σε επτά βασικά συμπεράσματα (για το αμερικάνικο κοινό):⁸²³

1. το κοινό είναι τιμωρητικό απέναντι στο έγκλημα, δηλαδή, προτιμά ή τουλάχιστον δέχεται την αυστηρή πολιτική απέναντι στο έγκλημα·
2. η τιμωρητικότητα απέναντι στο έγκλημα δεν είναι άκαμπτη και μονομερής. Οι πολίτες, καλούμενοι να απαντήσουν σε ερωτήσεις πιο πολύπλοκες, οι οποίες δίνουν ένα επαρκές σύνολο πληροφοριών καθώς και τη δυνατότητα επιλογής εναλλακτικών απαντήσεων, τροποποιούν τις τιμωρητικές τους απαντήσεις προς περισσότερο ήπιες επιλογές·
3. η χρησιμότητα μετράει: στους πολίτες θα πρέπει να δοθεί ένας καλός λόγος, προκειμένου να μην είναι τιμωρητικοί. Εάν δηλαδή πεισθούν ότι ένα μοντέλο αντιμετώπισης είναι δίκαιο, προστατεύει την κοινωνία και είναι ωφέλιμο για το δράστη, δεν διστάζουν να το υποστηρίξουν·
4. το βίαιο έγκλημα είναι ο μεγάλος διαχωρισμός μεταξύ τιμωρητικότητας και μη-τιμωρητικότητας. Η κατάταξη των δραστών σε βίαιους και μη-βίαιους αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες καταγραφής υψηλών τιμωρητικών στάσεων·
5. οι πολίτες συνεχίζουν να πιστεύουν ότι η αναμόρφωση και η επανένταξη του δράστη πρέπει να αποτελούν σημαντικούς σκοπούς των φυλακών·
6. υπάρχει δυνατή υποστήριξη των νέων και των ανηλίκων, οι οποίοι έχουν διαπράξει αδικήματα. Οι πολίτες θεωρούν ότι λόγω του νεαρού της ηλικίας τους η αντιμετώπιση χρειάζεται να είναι ηπιότερη αλλά και η παρέμβαση, όσον αφορά την πρόληψη, έγκαιρη·
7. η κεντρική τάση στην κοινή γνώμη είναι να είναι τιμωρητική αλλά και προοδευτική.

⁸²² Cullen, F.T., Fisher, B.S., Applegate, B.K. (2000) "Public opinion about punishment and corrections" ,στο Tonry, M. (ed.) *Crime and Justice: A Review of Research*, Vol. 27, The University of Chicago Press, U.S.A., σ. 1-79.

⁸²³ Στο ίδιο, σ. 57-60.

Ως προς τους παράγοντες που συντελούν στην καταγραφή τιμωρητικότερων τάσεων αναφέρουν ότι εκείνες αυξάνουν όταν:⁸²⁴

1. το αδίκημα περιλαμβάνει βία και ειδικά σεξουαλική βία·
2. το θύμα είναι ιδιαιτέρως ευάλωτο, όπως για παράδειγμα τα παιδιά·
3. η προσοχή των ερωτώμενων επικεντρώνεται στην παράβαση και όχι στο δράστη·
4. στους ερωτώμενους δεν παρέχεται μεγάλη ποικιλία εναλλακτικών απαντήσεων στο έγκλημα.

Λαμβάνοντας υπόψη, επίσης, τα ερευνητικά πορίσματα ευρωπαϊκών ερευνών σταθερές διαπιστώσεις παραμένουν οι εξής:⁸²⁵

1. οι πολίτες αποδίδουν σημαντικό ρόλο στο σχολείο και στην οικογένεια και την απασχόληση σε σχέση με την πρόληψη της εγκληματικότητας των ενηλίκων·
2. η επιβολή ποινής επιτελεί διαφορετικούς σκοπούς και η ιεράρχησή τους, ως προς τη σημασία που αποδίδουν σε αυτούς οι πολίτες, διαφέρει ανάλογα με την υπόθεση και το δράστη·
3. σημαντικό στοιχείο, παρά την ποικιλία των σκοπών της ποινής, αποτελεί η αναλογικότητα κατά την επιβολή της·
4. η αποζημίωση του θύματος συνιστά πάντα ελκυστική επιλογή, η οποία μπορεί ακόμη και να αποδυναμώσει την επιλογή της φυλάκισης·
5. αν και λίγες μελέτες έχουν εξερευνήσει το θέμα των δικαιωμάτων των θυμάτων, μέχρι τώρα αποτελέσματα δείχνουν ότι το κοινό υποστηρίζει σε σημαντικό βαθμό κάθε τάση που τα προωθεί.

⁸²⁴ Roberts, J.V., Hough, M. (2005) *Understanding public attitudes to criminal justice*, ό.π., σ. 151.

⁸²⁵ Στο ίδιο, σ. 149-150.

Μέρος Β΄

Εμπειρική διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού και των στάσεων του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική

Κεφάλαιο 6

Περιγραφή και μεθοδολογία έρευνας

1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας σε τρεις επιλεγθείσες περιοχές της Αθήνας, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα, κατά το διάστημα των μηνών Μαρτίου-Ιουνίου 2009. Η επιλογή πραγματοποιήθηκε αφ' ενός βάσει της αστυνομικής στατιστικής των τελευταίων πέντε ετών, προκειμένου να περιληφθούν περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας και αφ' ετέρου βάσει κοινωνικών και περιβαλλοντικών κριτηρίων.

Η έρευνα διεξήχθη με τη μέθοδο της κατ' οίκον συμπλήρωσης ερωτηματολογίων με δείγμα που προέκυψε από επιφανειακή δειγματοληψία, η οποία στηρίχθηκε στους χάρτες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος. Το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από κλειστές και ανοικτές ερωτήσεις, οι οποίες αφορούσαν επιμέρους ενότητες που σχετίζονταν τόσο με θέματα εγκληματικότητας, θυματοποίησης κ.λπ. όσο και με ευρύτερες στάσεις απέναντι σε άλλα κοινωνικά ζητήματα. Στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων συμμετείχαν τέσσερις φοιτήτριες⁸²⁶ του μαθήματος *Εμπειρική Εγκληματολογία II* με διδάσκουσα την Καθηγήτρια Χρ.Ζαραφονίτου. Η κωδικοποίηση και η κωδικογράφηση του ερωτηματολογίου καθώς και η στατιστική επεξεργασία πραγματοποιήθηκαν στο σύνολό τους από τη γράφουσα, λαμβάνοντας υπόψη τις τεχνικές συμβουλές του Δρ. Στατιστικής και Επιχειρησιακής Έρευνας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών Θανάση Ράπτη. Για την επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο για τις κοινωνικές επιστήμες SPSS 17.0.

⁸²⁶ Αναφέρονται ονομαστικώς στον Πρόλογο.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα παρουσιαστούν αναλυτικά το αντικείμενο και ο σκοπός της έρευνας, τα ερωτήματα και οι βασικές υποθέσεις της καθώς και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε από τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας έως και την επεξεργασία των δεδομένων.

Η έρευνα επιχείρησε, πρώτον, να διερευνήσει την έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού και τους προσδιοριστικούς της παράγοντες σε περιοχές μικρής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αθηνών. Δεύτερον, να μελετήσει τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίζοντας ειδικότερα, μεταξύ άλλων, νεωτερικές -για την Ελλάδα- μορφές, όπως η συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα) και την αποκαταστική δικαιοσύνη.

Βάσει της διεθνούς βιβλιογραφικής επισκόπησης που προηγήθηκε και, λαμβάνοντας υπόψη ότι ειδικά για την Ελλάδα η έννοια της τιμωρητικότητας αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο εγκληματολογικό αντικείμενο μελέτης και έρευνας⁸²⁷ θεωρήθηκε επιστημονικά ενδιαφέρον να διερευνηθεί περαιτέρω η έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού σε σχέση με τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του τόπου και ειδικότερα σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας από τη μια πλευρά, και με έννοιες, όπως αυτές της «ετεροποίησης», της «οντολογικής ανασφάλειας», της θεωρίας της «κοινωνικής απόδοσης» και της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη από την άλλη· οι οποίες θεωρήθηκε ότι συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Παράλληλα, μελετήθηκαν, υπό το πρίσμα της τιμωρητικότητας, οι στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική με εστίαση στη συμμετοχική.

⁸²⁷ Στην ελληνική βιβλιογραφία για την έννοια της τιμωρητικότητας αναφορικά με τις στάσεις του κοινού, όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια έχει διεξαχθεί, το 2006, η έρευνα με επιστημ. υπεύθυνους την Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφονίτου και τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν στο Ζαραφονίτου Χρ., Κουράκη, Ν. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα, αντεγκληματική πολιτική*, ό.π. Επίσης, έχει εκδοθεί βιβλίο που προσεγγίζει θεωρητικά την έννοια της τιμωρητικότητας Ζαραφονίτου, Χρ. (2008α) *Τιμωρητικότητα*, ό.π., καθώς και αρκετά άρθρα της ίδιας συγγραφέως, δημοσιευμένα σε ελληνικά και ξενόγλωσσα επιστημονικά περιοδικά, τα οποία διατρέχουν την παρούσα διατριβή με τη μορφή υποσημειώσεων και παρατίθενται στη βιβλιογραφία.

2. Ερωτήματα και θεωρητικές υποθέσεις

Οι κεντρικοί *προβληματισμοί* της έρευνας μπορούν να διατυπωθούν ως εξής:

- α. Ποιες είναι οι στάσεις των πολιτών απέναντι σε εκείνους που παραβαίνουν το νόμο με πράξεις που αφορούν κυρίως τη «μικρομεσαία» εγκληματικότητα της πόλης σε συγκεκριμένες περιοχές της Αθήνας, όπου καταγράφονται χαμηλές, μεσαίες και υψηλές τάσεις εγκληματικότητας;
- β. Υφίσταται διαφοροποίηση των στάσεων απέναντι στο εγκληματικό ζήτημα ανάλογα με τις τάσεις της εγκληματικότητας της κάθε περιοχής;
- γ. Ποιοι είναι προσδιοριστικοί παράγοντες των τιμωρητικών στάσεων;
- δ. Ποια είναι η σύνδεση της τιμωρητικότητας του κοινού με τις στάσεις απέναντι σε διάφορες μορφές αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική;
- ε. Ποια συμπεράσματα *συνάγονται* αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική;

Βασικά *ερωτήματα* της έρευνας αποτέλεσαν:

1. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ του τύπου κατοικίας, ως μεταβλητή της κοινωνικής δομής, και συγκεκριμένα των περιοχών με διαβάθμιση εγκληματικότητας, με τις τιμωρητικές στάσεις των κατοίκων;
2. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της τιμωρητικότητας του κοινού και των προσδιοριστικών παραγόντων που αναφέρονται από την εργαλειακή και τη συμβολική προσέγγιση;
3. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της θεωρίας της «κοινωνικής απόδοσης» αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης και της τιμωρητικότητας του κοινού;
4. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη και της τιμωρητικότητας του κοινού;
5. Υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ του συντηρητικού προσανατολισμού του ατόμου και της τιμωρητικότητας του κοινού;
6. Ποιοι παράγοντες ασκούν πιο σημαντική επίδραση στην εμφάνιση τιμωρητικών στάσεων σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας;
7. Ποια είναι η σχέση της τιμωρητικότητας του κοινού με τις στάσεις του απέναντι σε νεωτερικές -για την Ελλάδα- μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής;

Βάσει των προαναφερθέντων οι *θεωρητικές υποθέσεις* της έρευνας διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

1. Οι τάσεις εγκληματικότητας μιας περιοχής δεν συναρτώνται μονομερώς με την τιμωρητικότητα των κατοίκων της καθώς δεν συνιστούν από μόνες τους επαρκή προσδιοριστικό παράγοντα αυτής, αλλά συναποτελούν με άλλους παράγοντες το πλαίσιο, όπου διαμορφώνεται η τιμωρητικότητα του κοινού.
2. Η τιμωρητικότητα του κοινού εδράζεται στο πλαίσιο της σχέσης που ορίζεται αφ' ενός από χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως ο συντηρητικός προσανατολισμός, καθώς και από αξιακού και συμβολικού χαρακτήρα στάσεις και πεποιθήσεις, με αποτέλεσμα η επίδραση της συμβολικής θεώρησης, έναντι της εργαλειακής, να καθίσταται σημαντική στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων και, ως εκ τούτου, να μειώνεται η φαινομενικά άμεση, λογική και προφανής σύνδεση της τιμωρητικότητας του κοινού με τις εκφάνσεις, τις διακυμάνσεις και τις επιπτώσεις της εγκληματικότητας.
3. Η τιμωρητικότητα του κοινού τείνει να αποτελεί έναν από τους ανασχετικούς παράγοντες ως προς την αποδοχή των νεωτερικών μορφών της αντεγκληματικής πολιτικής, εφόσον οι τιμωρητικοί, ορμώμενοι, σε σημαντικό βαθμό, από χαρακτηριστικά, όπως ο συντηρητικός προσανατολισμός, ανθίστανται απέναντι σε ό,τι νέο και στις αλλαγές που εν δυνάμει εκείνο μεταφέρει και διατηρούν επιφυλακτικές στάσεις απέναντί του.

Συνεπώς, βάσει των προαναφερθέντων, ερευνήθηκαν οι *υποθέσεις εργασίας* που ακολουθούν:

α. Αναφορικά με τους προσδιοριστικούς της παράγοντες:

1. Οι ερωτώμενοι που κατοικούν σε περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική, εκφράζουν τιμωρητικότερες στάσεις συγκριτικά με εκείνους που κατοικούν σε περιοχές μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας.
2. Ο τόπος κατοικίας επιδρά σε δύο επίπεδα: το πρώτο αφορά τις τιμωρητικές στάσεις και το δεύτερο τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας. Δηλαδή, ο τόπος κατοικίας δεν συναρτάται μόνο με την τιμωρητικότητα αλλά και με σημαντικούς προσδιοριστικούς της παράγοντες.
3. Η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα συναρτάται με την τιμωρητικότητα του κοινού.

4. Η πρόσληψη περί αύξησης της εγκληματικότητας συναρτάται με την τιμωρητικότητα του κοινού.
5. Η θυματοποίηση συναρτάται με την τιμωρητικότητα του κοινού.
6. Οι ερωτώμενοι που δηλώνουν ανασφαλείς είναι πιο τιμωρητικοί έναντι όσων δηλώνουν ασφαλείς.
7. Οι ερωτώμενοι που εκφράζουν υψηλά επίπεδα ετεροποίησης είναι πιο τιμωρητικοί συγκριτικά με εκείνους που εκφράζουν χαμηλότερα επίπεδα.
8. Οι ερωτώμενοι που συμφωνούν ότι ο δράστης και η τιμωρία του συναρτώνται με την προσβολή και την επιβεβαίωση των ηθικών αξιών αντίστοιχα είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που διαφωνούν.
9. Οι ερωτώμενοι που εκφράζουν υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που εκφράζουν χαμηλότερα.
10. Οι ερωτώμενοι που συμφωνούν ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης είναι πιο τιμωρητικοί έναντι όσων διαφωνούν.
11. Οι ερωτώμενοι που συμφωνούν ότι το έγκλημα είναι αποτέλεσμα βιολογικών παραγόντων είναι πιο τιμωρητικοί έναντι όσων διαφωνούν.
12. Οι ερωτώμενοι που απορρίπτουν τη δυνατότητα αλλαγής και αποχής του δράστη από το έγκλημα είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που τις αποδέχονται
13. Οι ερωτώμενοι με υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που εκφράζουν χαμηλότερα επίπεδα.

γ. Αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική:

1. Οι ερωτώμενοι που εκφράζουν υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας διαφωνούν περισσότερο με τη συμβολή των κοινωνικών πολιτικών πρόληψης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.
2. Οι ερωτώμενοι που εκφράζουν υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας διατηρούν πιο επιφυλακτικές στάσεις απέναντι στις νεωτερικές μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής έναντι εκείνων που εκδηλώνουν μετριοπαθείς στάσεις.

3. Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία των (κοινωνικών) επιστημών, ως μια ορθολογική και αποδεικτική πορεία σκέψης και παρατήρησης, η οποία με τη συνδρομή των ελάχιστων κριτηρίων

επιστημονικότητας,⁸²⁸ οδηγεί στη διατύπωση θεωριών και πορισμάτων αλλά και νέων ερωτημάτων, αποτελεί τη βάση αφ' ενός της νομιμοποίησής τους ως επιστήμες και αφ' ετέρου της ένταξής τους στη σφαίρα των πολιτισμικών αγαθών που συμβάλλουν υπό την εποπτεία του ορθού λόγου στην εκ βαθέων αντίληψη, κατανόηση και ερμηνεία του κοινωνικού συνόλου, προκειμένου να προσεγγιστεί με εγκυρότητα και αξιοπιστία η αλήθεια.⁸²⁹

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν παρουσιάζονται αναλυτικά τα στάδια που ακολουθήθηκαν, ώστε να διερευνηθούν τα υπό μελέτη αντικείμενα της έρευνας και να διατυπωθούν τα πορίσματά της.

3.1. Επιλογή περιοχών της έρευνας

Η έρευνα διεξήχθη σε τρεις περιοχές, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα, οι οποίες επελέχθησαν από το σύνολο της Νομαρχίας Αθηνών σύμφωνα με τα ακόλουθα κριτήρια:

α. Τις τάσεις της «κοινής», μικρομεσαίας εγκληματικότητας της πόλης, όπως προέκυψαν από την εξέταση της αστυνομικής στατιστικής για το διάστημα πέντε ετών και συγκεκριμένα για την περίοδο 2003-2008. Μελετήθηκε και αξιολογήθηκε η καταγραφόμενη εγκληματικότητα στα αστυνομικά τμήματα της Γ.Α.Δ.Α. και συγκεκριμένα όσων υπάγονταν στη χωρική αρμοδιότητα της Νομαρχίας Αθηνών για ορισμένα ποινικά αδικήματα κατά τα τελευταία πέντε έτη από το χρόνο διεξαγωγής της έρευνας.

Επιλέχθηκε να ληφθεί υπόψη για την επιλογή των περιοχών, η αστυνομική στατιστική, αντί της δικαστικής, για το λόγο ότι η δεύτερη περιλαμβάνει μέρος της συνολικής εγκληματικότητας για διάφορους λόγους όπως: παραγραφές των αδικημάτων, ανάκληση της έγκλησης, έλλειψη επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, θάνατος του κατηγορούμενου κ.ά. και βέβαια η μεγάλη απόσταση που μεσολαβεί από την διάπραξη του αδικήματος έως την εκδίκαση της υπόθεσης -με τάση να γίνεται όλο και μεγαλύτερη τα τελευταία έτη.⁸³⁰

⁸²⁸ Ζαραφωνίτου, Χρ. (2004α²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 12 και σ. 15.

⁸²⁹ Για τη χρήση της λέξης «αλήθειας» ως «έννοιας πλήρους σχετικότητας» στην επιστημονική έρευνα πρβλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 135 και την υποσημείωση 319.

⁸³⁰ Βλ. Φαρσεδάκης, Ιάκ. (2007β) «Η κατάσταση της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 73-76:74

Από την άλλη πλευρά, τα δεδομένα της αστυνομικής στατιστικής παρουσιάζουν μειονεκτήματα και διακρίνονται από ανακρίβεια, αρκεί να ληφθούν υπόψη τα προβλήματα αναφορικά με το σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας⁸³¹ που εξαρτάται από τη θεατότητα, τη βαρύτητα και το είδος του αδικήματος, το βαθμό και τη συχνότητα καταγγελίας των πολιτών, την ένταση της δραστηριοποίησης της αστυνομίας σε κάποιες περιοχές, τον τρόπο καταγραφής των αδικημάτων.⁸³² Γι' αυτό το λόγο, τα δεδομένα αυτά αντιμετωπίζονται ως ενδεικτικές τάσεις («ενδείκτες»)⁸³³ της εγκληματικότητας στην Πρώτη Νομαρχία Αθηνών και οι ερευνητές οφείλουν να τους προσεγγίζουν κριτικά, κατανοώντας τα προβλήματα που εμπεριέχουν οι επίσημες στατιστικές.

Ωστόσο, παρ' όλες της ατέλειες της αστυνομικής εγκληματικότητας,⁸³⁴ θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι στην Ελλάδα, λόγω της απουσίας ερευνών θυματοποίησης σε σταθερή χρονολογική βάση, αποτελεί μια σταθερή βάση καταγραφής των αδικημάτων στο χρόνο, συνθήκη που παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης των στοιχείων⁸³⁵ και «μας επιτρέπει να διαχειριστούμε την εγκληματικότητα αφού οι γενικές τάσεις επιβεβαιώνονται».⁸³⁶ Επιπροσθέτως οι αστυνομικές στατιστικές θεωρούνται αντιπροσωπευτικότερες της πραγματικότητας, διότι περιλαμβάνουν αφ' ενός τις μηνύσεις των θυμάτων και αφ' ετέρου τα αποτελέσματα της δραστηριότητας των αστυνομικών οργάνων.⁸³⁷ Εξάλλου, διεθνείς έρευνες⁸³⁸ και ευρωπαϊκές στατιστικές⁸³⁹ χρησιμοποιούν την αστυνομική στατιστική, αναφερόμενες στις τάσεις της εγκληματικότητας σε δεδομένο χρόνο και τόπο, η αξία των οποίων έχει αναγνωρισθεί σε πολύ σημαντικό βαθμό.

Αλεξιάδης, Σ. (2004⁴) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 97-102, Σπινέλλη, Κ. (2005²) *Εγκληματολογία.. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 155-158, Καρύδης, Β. (2004) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 15-16.

⁸³¹ Coleman, C. (2002⁵) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham.

⁸³² Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ό.π., σ. 153-154.

⁸³³ Σπινέλλη, Κ. Δ. (2005²) *Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 137-138.

⁸³⁴ Βιδάλη, Σ. (2010) «Μέτρηση του εγκλήματος και αντεγκληματική πολιτική» στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 559-578.

⁸³⁵ Βλ. Καρύδης, Β. (2004)) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, ό.π., σ. 17, Siegel, L.J. (2005) *Criminology. The core*, Thomson-Wadsworth, CA., σ. 33.

⁸³⁶ Πανούσης, Γ. (2007) «Στατική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 8-9, σ. 1010-1018:1016.

⁸³⁷ Ζαραφώνιτου, Χρ. (2004^{α2}) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ό.π., σ. 37.

⁸³⁸ Φαρσεδάκης, Ιάκ. (1998β) «Πενήντα χρόνια εγκληματολογικής στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.10:1038-43.

⁸³⁹ Όπως το *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, το οποίο βρίσκεται ήδη στην 4^η έκδοση που καλύπτει τα έτη 2003-2007, <http://www.europeansourcebook.org/>

Τα αδικήματα που μελετήθηκαν είναι τα εξής: κλοπές/διαρρήξεις, ληστείες, σωματικές βλάβες (απλές), βιασμοί και κατά δεύτερο λόγο ο Ν. περί όπλων και τα ναρκωτικά. Τα δύο τελευταία αδικήματα θεωρούνται περισσότερο «προβληματικά» αναφορικά με το σκοτεινό τους αριθμό. Οι βιασμοί έχουν επίσης υψηλά ποσοστά σκοτεινού αριθμού, ωστόσο, παραμένουν σημαντικοί δείκτες της βίαιης εγκληματικότητας. Οι κλοπές/διαρρήξεις και οι ληστείες έχουν υψηλότερη αναφορά και, ειδικά οι ληστείες τραπεζών, καταγράφονται στο σύνολό τους. Όσον αφορά τις ανθρωποκτονίες επειδή καταγράφονται κυρίως στην Ασφάλεια και όχι στα αστυνομικά τμήματα, εκτός κι αν ο δράστης είναι γνωστός, όσες καταγραφές αφορούσαν τις επιμέρους περιοχές δεν θεωρήθηκαν αντιπροσωπευτικές, εφόσον δεν περιλαμβάνονταν το σύνολο των διαπραχθεισών αδικημάτων και δεν συμπεριλήφθησαν στην ανάλυση.

Τα υπό μελέτη αδικήματα με έμφαση στις κλοπές και τις ληστείες, συνδέονται με την καθημερινότητα των πολιτών στις μεγάλες πόλεις, γίνονται περισσότερο αντιληπτά από το κοινό και προσλαμβάνονται εντονότερα ως πηγές ανησυχίας και φόβου, έναντι άλλων αδικημάτων, όπως το οργανωμένο έγκλημα, τα περιβαλλοντικά εγκλήματα, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου. Επιπλέον, η στατιστική καταγραφή των εγκλημάτων αυτών συνιστά και την πιο προβληματική κατηγορία καταγραφής της εγκληματικότητας σε σχέση με τον σκοτεινό αριθμό.

Βασική ιδιαιτερότητα της αστυνομικής στατιστικής σχετικά με την καταγραφή των αδικημάτων είναι ότι κατά την περίοδο των πέντε ετών υπήρξε διαφοροποίηση των αστυνομικών τμημάτων καθώς είτε καταργήθηκαν κάποια είτε δημιουργήθηκαν νέα, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η σύγκριση των αδικημάτων μεταξύ των αστυνομικών τμημάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, τα αδικήματα που συνυπολογίστηκαν είναι εκείνα των αστυνομικών τμημάτων που είχαν πλήρη στοιχεία και για τα πέντε έτη στο αδίκημα της κλοπής, ακριβώς γιατί το αδίκημα αυτό έχει, αφ' ενός ετήσια καταγραφή σε όλες τις περιοχές και αφ' ετέρου παρουσιάζει τις υψηλότερες τιμές έναντι όλων των άλλων αδικημάτων. Αποτελεί κατά μία έννοια ένα αδίκημα-«δείκτη» της μικρομεσαίας εγκληματικότητας σε κάθε περιοχή. Όπου στο αδίκημα της κλοπής δεν υπήρχε καταγραφή και για τα πέντε έτη, υπήρξε κατά συνέπεια εξαίρεση αυτών των αστυνομικών τμημάτων τόσο στο συγκεκριμένο αδίκημα όσο και στα υπόλοιπα αδικήματα, γιατί αυτό σημαίνει ότι είτε το τμήμα καταργήθηκε κάποια στιγμή είτε ότι δεν λειτουργούσε ακόμη, οπότε και δεν είναι δυνατή η σύγκριση των στοιχείων για όλα

τα έτη με τα υπόλοιπα αστυνομικά τμήματα. Με αυτόν τον τρόπο, καθίσταται δυνατή η σύγκριση των περιληφθεισών στη μελέτη αδικημάτων μεταξύ των αστυνομικών τμημάτων σε ορθότερη βάση.

Κεντρικό σημείο της επιλογής των περιοχών υπήρξε ο εντοπισμός των τάσεων της εγκληματικότητας, ο οποίος προέκυψε κυρίως μέσα από τη διάμεσο,⁸⁴⁰ σε συνδυασμό με το μέσο όρο. Έτσι, οι περιοχές που βρίσκονται γύρω από τη διάμεσο αποτελούν τις περιοχές μεσαίας εγκληματικότητας. Κατά συνέπεια, οι περιοχές που βρίσκονται στα δύο άκρα των παρατηρήσεων αποτελούν τις περιοχές υψηλής και χαμηλής εγκληματικότητας αντίστοιχα.

Η διάμεσος, έναντι του μέσου όρου (ή της μέσης τιμής), ως μέτρο κεντρικής τάσης, εκφράζει καλύτερα τις τάσεις της εγκληματικότητας, επειδή επηρεάζεται λιγότερο από τις ακραίες τιμές, οι οποίες τείνουν να «παρασύρουν» το μέσο όρο. Στην αστυνομική στατιστική παρατηρούνται ακραίες τιμές (πολύ υψηλές ή πολύ χαμηλές σε κάποιες περιοχές) σε όλα τα αδικήματα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, «ο μέσος όρος δεν εκφράζει πλέον την κεντρική τάση των τιμών και γι' αυτό καλύτερα είναι να χρησιμοποιείται η διάμεσος ως ο πλέον αξιόπιστος δείκτης κεντρικής τάσης».⁸⁴¹ Βεβαίως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η διάμεσος επηρεάζεται από το πλήθος των παρατηρήσεων.⁸⁴² Ωστόσο, υπολογίστηκε και ο μέσος όρος, προκειμένου να υπάρχουν προς αξιολόγηση οι τιμές και των δύο μέτρων κεντρικής τάσης. Ο συνδυασμός των δύο μέτρων κεντρικής τάσης φάνηκε ιδιαίτερα χρήσιμος, κυρίως για την επιλογή της περιοχής μεσαίας εγκληματικότητας, όπου η κλίμακα των παρατηρήσεων αυτής της κατηγορίας έχει μεγαλύτερο εύρος σε σχέση με τις ακραίες τιμές των περιοχών υψηλής και χαμηλής εγκληματικότητας, οι οποίες προκύπτουν άμεσα και σχεδόν με πλήρη σύμπτωση για την πλειονότητα των αδικημάτων. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι εκτός από τα ποσοτικά κριτήρια, λήφθηκαν υπόψη και ποιοτικά κριτήρια για την τελική επιλογή των περιοχών, τα οποία θα αναφερθούν στη συνέχεια.

⁸⁴⁰ «Η διάμεσος χωρίζει τις παρατηρήσεις μιας μεταβλητής σε δύο ισοπληθείς ομάδες, όταν οι παρατηρήσεις διαταχθούν σε αύξουσα ή φθίνουσα σειρά. Δηλαδή κατέχει την κεντρική θέση στη διατεταγμένη σειρά. Κάτω από αυτή τη θέση βρίσκεται το 50% των παρατηρήσεων και πάνω από αυτή το άλλο 50%», Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Νικολαΐδου, Κ.Ε. (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 259.

⁸⁴¹ Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006) *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Gutenberg, σ. 110.

⁸⁴² Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Νικολαΐδου, Κ.Ε. (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, ό.π., σ. 259.

β. Τα *κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής*. Η κάθε μία από τις τρεις περιοχές διαφέρει από την άλλη βάσει των κριτηρίων της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και της αστικής περιβαλλοντικής διαμόρφωσης, τα οποία και αναπτύσσονται στη συνέχεια για κάθε μία από τις περιοχές.

3.1.1. Περιοχές υψηλής εγκληματικότητας

Στο αδίκημα της *κλοπής/διάρρηξης* την υψηλότερη καταγραφή στο σύνολο των πέντε ετών παρουσιάζουν οι περιοχές των αστυνομικών τμημάτων Ακροπόλεως (10982), Πατησίων (5603), Συντάγματος (5370), Κυψέλης (5006), Αμαρουσίου (4933), Αγίου Παντελεήμονα. (4733).

Στις *ληστείες* οι πιο υψηλές τάσεις εμφανίζονται κατά τα πέντε τελευταία έτη στα αστυνομικά τμήματα του Αγίου Παντελεήμονα (389), της Πατησίων (359), της Κυψέλης (309), των Πετραλώνων (237).

Στις *σωματικές βλάβες (απλές)* οι υψηλότερες τιμές παρουσιάζονται στην Ομόνοια (185), τον Άγιο Παντελεήμονα (130), την Ακρόπολη (111), την Καλλιθέα (105), τη Νίκαια (96) και την Κυψέλη (90).

Στο αδίκημα που αφορά το *ν. περί όπλων* οι περιφέρειες των αστυνομικών τμημάτων που κατέχουν υψηλή θέση είναι η Ομόνοια (320), η Ακρόπολη (263), ο Άγιος Παντελεήμων (226), η Πατησίων (217), η Καλλιθέα (207).

Όσον αφορά τα *ναρκωτικά* οι υψηλότερες τιμές παρουσιάζονται στην Ομόνοια (2296), την Ακρόπολη (1290), τον Άγιο Παντελεήμονα (509), το Ζεφύρι (477), την Πατησίων (301) και την Κυψέλη (299).

Αναφορικά με το αδίκημα του *βιασμού*, ο Άγιος Παντελεήμονας (21), η Κυψέλη (13), η Καλλιθέα (11) και τα Άνω Λιόσια (10) εμφανίζουν την υψηλότερες τιμές.

Συνεκτιμώντας τα ανωτέρω δεδομένα προκύπτει ότι συνολικά υπάρχει μεγάλη σύμπτωση στις περιοχές με υψηλές τάσεις εγκληματικότητας σε όλα τα αδικήματα. Ωστόσο, ο Άγιος Παντελεήμονας και η Ομόνοια φαίνεται να έχουν εκτός από υψηλές τιμές εγκληματικότητας και ποιοτικώς σοβαρή εγκληματικότητα. Ειδικότερα, ο Άγιος Παντελεήμονας κατέχει στις περιοχές αυτές την πιο υψηλή θέση στις ληστείες και τους βιασμούς και τη δεύτερη υψηλότερη στις σωματικές βλάβες.

Συνεπώς, ο **Άγιος Παντελεήμονας** μπορεί να επιλεγεί ως περιοχή υψηλής εγκληματικότητας για τους εξής λόγους:

1. Περιλαμβάνεται στις υψηλότερες θέσεις των τάσεων της εγκληματικότητας σε όλα τα αδικήματα που έχουν ληφθεί υπόψη.
2. Παρουσιάζει αύξουσα μεταβολή των τάσεων της εγκληματικότητας το 2007 σε σχέση με το 2003 στο ν. περί όπλων (60%), τις σωματικές βλάβες (30%), τις ληστείες (15%).
3. Κατέχει την πρώτη θέση σε ποιοτικά σοβαρή εγκληματικότητα, όπως οι ληστείες και οι βιασμοί.
4. Σε σχέση με την Ομόνοια, που επίσης κατέχει υψηλότερες θέσεις έχει περισσότερες κατοικίες, δηλαδή η εμπορική χρήση της γης είναι χαμηλότερη, με αποτέλεσμα να υπάρχουν περισσότεροι κάτοικοι, που βιώνουν τα προβλήματα της περιοχής και λιγότεροι έμποροι και υπάλληλοι και ως εκ τούτου η έρευνα μπορεί επικεντρωθεί κατά κύριο λόγο στους κατοίκους.
5. Η περιοχή της Ομονοίας είχε επιλεγεί το 2006 ως τόπος διεξαγωγής έρευνας με θέμα το φόβο του εγκλήματος αλλά και την τιμωρητικότητα των πολιτών από την Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου σε συνεργασία και με το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (Καθηγητής Νέστορ Κουράκης). Ως εκ τούτου, η επιλογή μιας άλλης περιοχής, στο ίδιο, ωστόσο, χωροταξικό πλαίσιο μπορεί να συμβάλει στη περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της τιμωρητικότητας και της πιθανής επέκτασης των συμπερασμάτων για την ευρύτερη περιοχή του κέντρου της Αθήνας.
6. Ο Άγιος Παντελεήμονας τα τελευταία χρόνια, συνιστά μια συνεχώς υποβαθμιζόμενη περιοχή με έντονη πληθυσμιακή ανομοιογένεια ως προς την εθνική καταγωγή καθώς όλο και περισσότεροι μετανάστες από φτωχές χώρες επιλέγουν να κατοικήσουν εκεί.

Για τους λόγους αυτούς, προκύπτει ότι η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα συνιστά με βάση ποσοτικά κριτήρια (υψηλή θέση στις τάσεις της εγκληματικότητας και αυξητικές τάσεις αυτής) αλλά και ποιοτικά (ένταση της σοβαρής εγκληματικότητας, πληθυσμιακή ανομοιογένεια, υποβάθμιση περιοχής, παρανομία, εγκατάλειψη) μια πολύ ενδιαφέρουσα και σημαντική περιοχή του κέντρου της Αθήνας για τη διεξαγωγή της έρευνας.

3.1.2. Περιοχές χαμηλής εγκληματικότητας

Αναφορικά με τις περιοχές της χαμηλής εγκληματικότητας δύο περιοχές ξεχωρίζουν στο σύνολο των αδικημάτων, το Ψυχικό και η Φιλοθέη.

Στις *κλοπές* η Εκάλη παρουσιάζει την πιο χαμηλή τιμή ακολουθούν το Ψυχικό (290) και η Φιλοθέη (305) με μικρή διαφορά στις μεταξύ τους τιμές.

Στις *ληστείες*, στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται Ψυχικό (4), Πεντέλη (4), Φιλοθέη (7).

Στις *σωματικές βλάβες*, την τελευταία θέση κατέχει η Φιλοθέη με μηδενική τιμή και ακολουθούν Πεντέλη (1), Παπάγου (2), Πεύκη (4), Χολαργό (4) και Ψυχικό (5).

Στους *βιασμούς*, μηδενική τιμή παρουσιάζουν η Φιλοθέη και το Ψυχικό και από μία (1) αναφορά καταγράφεται στις περιοχές Ν. Φιλαδέλφεια, Βριλήσσια και Ηράκλειο.

Αναφορικά με τα *ναρκωτικά*, η Φιλοθέη (4) και το Ψυχικό (7) κατέχουν τις τελευταίες θέσεις.

Στο *ν. περί όπλων*, τις χαμηλότερες τιμές παρουσιάζουν το Ψυχικό (5) και η Φιλοθέη (7).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το Ψυχικό και η Φιλοθέη προφανώς αφορούν τις περιοχές με τη χαμηλότερες τάσεις εγκληματικότητας.

Επειδή όμως η περιοχή του Ψυχικού έχει αποτελέσει τόπο διεξαγωγής έρευνας σχετικά με την τιμωρητικότητα, όπως προαναφέρθηκε και για την περιοχή της Ομόνοιας με επιστημ. υπεύθ. την Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφώνιτου και τον Καθηγητή Ν. Κουράκη, επιλέγηκε εκείνη της **Φιλοθέης** ως περιοχή χαμηλής εγκληματικότητας.

Η Φιλοθέη βρίσκεται στον αντίποδα του Αγίου Παντελεήμονα, όχι μόνο με ποσοτικά κριτήρια (τάσεις εγκληματικότητας) όσο και με ποιοτικά καθώς συνιστά μια από τις πιο ακριβές περιοχές της Αθήνας με κατοίκους υψηλού κοινωνικο-οικονομικού status και πληθυσμιακή ομοιογένεια ως προς την εθνική τους ταυτότητα. Η χρήση της γης αφορά σχεδόν αποκλειστικά κατοικίες, οι περισσότερες εξ αυτών πολυτελείς και με αρκετούς χώρους πρασίνου (βλ. πάρκο Φιλοθέης).

Ως εκ τούτων ότι η **Φιλοθέη** συνιστά περιοχή χαμηλής εγκληματικότητας, η οποία σε αντιδιαστολή με τον Άγιο Παντελεήμονα που παρουσιάζει υψηλή εγκληματικότητα, διαφέρει και με βάση τα κοινωνικοοικονομικά και οικιστικά χαρακτηριστικά της από εκείνον, καθιστώντας έτσι, από κάθε άποψη, σημαντική τη διαφοροποίησή της για την τελική επιλογή της.

3.1.3. Περιοχές μεσαίας εγκληματικότητας

Στο αδίκημα της *κλοπής* κοντά στη διάμεσο, η οποία έχει τιμή 1698 (υπολογιζόμενη για το σύνολο της πενταετίας) βρίσκονται η περιοχή της Ν. Ερυθραίας (1698) γύρω από τη διάμεσο είναι οι περιοχές του Αγίου Δημητρίου (1704), και του Χαϊδαρίου (1682). Ο μέσος όρος είναι μεταξύ των περιοχών των Εξαρχείων (2114) και του Περιστερίου Β' (2383). Μεταξύ της διαμέσου και του μέσου όρου περιοχές εκτός κέντρου ή εφαπτόμενες αυτού είναι η Αγία Παρασκευή (1736) και η Ηλιούπολη (1883). Η Ν. Φιλαδέλφεια, στην περιφέρεια του κέντρου έχει τιμή για το σύνολο της πενταετίας (1014).

Στο αδίκημα της *ληστείας* η διάμεσος βρίσκεται μεταξύ του Αγίου Δημητρίου (73) και του Αλίμου (76) και ο μέσος όρος μεταξύ Βύρωνος και Εξαρχείων. Μεταξύ της διαμέσου και του μέσου όρου συναντάμε πάλι τη Αγία Παρασκευή (96). Η Ν. Φιλαδέλφεια (67) βρίσκεται λίγο πιο κάτω από τη τιμή της διαμέσου και η Ηλιούπολη λίγο πιο πάνω από το μέσο όρο.

Στο αδίκημα της *σωματικής βλάβης (απλή)* η διάμεσος με τιμή 24,5 είναι στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου (25) και της Πετρούπολης (24) και ο μέσος όρος στη Ν. Σμύρνη (39) και Ν. Φιλαδέλφεια. Η Ηλιούπολη βρίσκεται μεταξύ των δύο μέτρων κεντρικής τάσης. Η Αγία Παρασκευή (14) σημειώνει χαμηλή τιμή στις σωματικές βλάβες

Στο αδίκημα του *βιασμού* η διάμεσος παίρνει την τιμή 2 και ο μέσος όρος την τιμή 4, στις οποίες περιλαμβάνονται αρκετές περιοχές. Η Αγία Παρασκευή έχει την τιμή του μέσου όρου, η Ηλιούπολη (1) λίγο πιο κάτω από τη διάμεσο και η Ν. Φιλαδέλφεια μηδενική τιμή.

Αναφορικά με *τα ναρκωτικά*, στη διάμεσο βρίσκονται Ζωγράφου και Μαρούσι και στο μέσο όρο Ίλιον και Πετράλωνα. Η Ν. Φιλαδέλφεια και η Ηλιούπολη βρίσκονται μεταξύ διαμέσου και μέσου όρου. Ο Άγιος Δημήτριος και η Αγία Παρασκευή λίγο πιο κάτω από την τιμή της διαμέσου.

Για το αδίκημα σχετικά με το *ν. περί όπλων* η διάμεσος βρίσκεται μεταξύ ν. Ερυθραίας και Ν. Σμύρνης και ο μέσος όρος μεταξύ Αλίμου και Εξαρχείων. Η Ν. Φιλαδέλφεια και η Ηλιούπολη μεταξύ μέσου όρου και διαμέσου. Ο Άγιος Δημήτριος και η Αγία Παρασκευή λίγο πιο κάτω από την τιμή της διαμέσου.

Προκύπτει, με βάση και τις προηγούμενες επιλογές, ότι η περιοχή της μεσαίας εγκληματικότητας θα πρέπει να βρίσκεται εκτός κέντρου της Αθήνας και συγκεκριμένα στην περιφέρειά του. Επίσης, σε αντιδιαστολή με τις δύο προηγούμενες επιλεγείσες περιοχές που αφορούν περιοχές χαμηλού και υψηλού αντίστοιχα κοινωνικοοικονομικού επιπέδου η περιοχή μεσαίας εγκληματικότητας θα πρέπει να εκπροσωπεί το μεσοαστικό προφίλ της περιοχής της Αθήνας, προκειμένου εκπροσωπηθούν στο δείγμα διαφοροποιημένες περιοχές της Αθήνας. Όπως εξάλλου ήταν αναμενόμενο, το προφίλ κάθε περιοχής συνήθως φαίνεται να συνδέεται, τουλάχιστον με συγκεκριμένες τάσεις της εγκληματικότητας. Όσο δηλαδή πλησιάζει κανείς στο κέντρο η εγκληματικότητα γίνεται πιο έντονη, όσο πιο υποβαθμισμένη είναι η περιοχή και όσο απομακρύνεται κανείς από το κέντρο το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των κατοίκων αυξάνεται και οι τιμές της εγκληματικότητας μειώνονται.

Ως εκ τούτων, η περιοχή που παρουσιάζει μεσαία εγκληματικότητα σε σχέση με τα αναφερόμενα αδικήματα και η οποία ταυτόχρονα βρίσκεται στην περιφέρεια του κέντρου και διακρίνεται από το μεσοαστικό της προφίλ είναι η **Ηλιούπολη**. Γενικώς, η Ηλιούπολη, συνιστά ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα περιοχής στην περιφέρεια του κέντρου, η οποία διαφέρει από το μεγαλοαστικό προφίλ της Φιλοθέης και το συνεχώς υποβαθμιζόμενο προφίλ του Αγίου Παντελεήμονα, στο κέντρο της Αθήνας.

Συνεπώς, με τις τρεις επιλεγείσες περιοχές, τη Φιλοθέη, τον Άγιο Παντελεήμονα και την Ηλιούπολη, εκτός από το κριτήριο των τάσεων της εγκληματικότητας συνδυάζονται και ποιοτικά κριτήρια που αφορούν την αντιπροσώπευση κοινωνικών και περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών των περιοχών της Αθήνας.

Τέλος, θα πρέπει να λαμβάνεται πάντα υπόψη ότι οι αξιολογήσεις αυτές αφορούν τα συγκεκριμένα αδικήματα, συγκεκριμένο τόπο, τη Νομαρχία Αθηνών, και συγκεκριμένο χρόνο, τα τελευταία πέντε έτη. Επειδή, όμως, οι στατιστικές, αν και καταγράφουν μια κοινωνική πραγματικότητα, δεν παύουν να αποτελούν παράλληλα και κοινωνικά προϊόντα έχουν μονοδιάστατη ποιότητα⁸⁴³ στην τελική επιλογή των περιοχών συνέβαλαν παράλληλα και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά της περιοχής, όπως προκύπτουν μέσα από περιβαλλοντικά και κοινωνικά κριτήρια (δομημένο περιβάλλον

⁸⁴³ Πανούσης, Γ. (2007) «Στατική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», ό.π., σ. 1014 και 1016.

της κάθε περιοχής, ανοικτοί χώροι και χώροι πρασίνου, προφίλ κατοίκων, πληθυσμιακή ομοιογένεια).

Όσον αφορά την έρευνα η Φιλοθέη χαρακτηρίζεται από το υψηλό κοινωνικο-οικονομικό των κατοίκων της, υψηλή κοινωνική και πληθυσμιακή ομοιογένεια ένα σχεδόν άρτια δομημένο περιβάλλον και χαμηλές τάσεις εγκληματικότητας. Στον αντίποδα βρίσκεται η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, η οποία ειδικά κατά την τελευταία δεκαετία, εκτός από την περιβαλλοντική υποβάθμιση, αντιμετωπίζει έντονα κοινωνικά προβλήματα που εστιάζονται στην αθρόα προσέλευση μεταναστών κυρίως από ασιατικές και αφρικανικές χώρες και ως εκ τούτου στην έντονη πληθυσμιακή και πολιτισμική ανομοιογένεια και εν γένει στο χαμηλό οικονομικο-κοινωνικό στάτους των κατοίκων της. Πολλοί από τους παλαιότερους κατοίκους εγκαταλείπουν την περιοχή και αναζητούν κατοικία σε περιοχές με καλύτερη ποιότητα ζωής. Ένα σημαντικό στοιχείο της περιοχής είναι οι υψηλές τάσεις της εγκληματικότητας συγκριτικά με όλες τις άλλες περιοχές της Αθήνας. Από την άλλη πλευρά, η Ηλιούπολη συνιστά μια τυπική μεσο-αστική περιοχή της Αθήνας που χαρακτηρίζεται από μέση εγκληματικότητα.

Οι περιφέρειες των αστυνομικών τμημάτων αποτέλεσαν στην ουσία τα γεωγραφικά όρια των τριών περιοχών όπου διεξήχθη η έρευνα. Αναλυτικότερα:

1. *Φιλοθέη*: Αστυνομικό Τμήμα Φιλοθέης με έδρα των ομώνυμο δήμο. Περιλαμβάνει τη διοικητική περιφέρεια του δήμου Φιλοθέης.
2. *Ηλιούπολη*: Αστυνομική Τμήμα Ηλιούπολης με έδρα των ομώνυμο δήμο. Περιλαμβάνει τη διοικητική περιφέρεια του δήμου Ηλιούπολης.
3. *Άγιος Παντελεήμονας*: Αστυνομικό Τμήμα Αγίου Παντελεήμονα με έδρα το δήμο Αθηναίων. Περιλαμβάνει τμήμα της διοικητικής περιφέρειας του δήμου Αθηναίων, που περικλείεται από τις κατωτέρω οδούς: Από συμβολή Λ. Κηφισού με οδό Λιοσίων, συνεχίζει δεξιά Λιοσίων, Ζορμπά, Ρικάκη, Καπιδάκη, διασχίζει κάθετα τη Λ. Ιωνίας (γραμμές Ο.Σ.Ε.) και συνεχίζει Νικοπόλεως, 28^{ης} Οκτωβρίου, Ιουλιανού, Λιοσίων, Σεπολίων, Δυρραχίου, Λ. Κηφισού και μέχρι τη συμβολή της με τη οδό Λιοσίων.

3.2. Δειγματοληψία

Στην παρούσα έρευνα η μέθοδος συλλογής πρωτογενών στοιχείων που ακολουθήθηκε ήταν η επιφανειακή δειγματοληψία. Για την ολοκλήρωσή της χρησιμοποιήθηκαν οι

χάρτες της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας (ΕΣΥΕ). Η επιφανειακή δειγματοληψία (area sampling) συνιστά βασική μέθοδο λήψης ενός δείγματος από το γενικό πληθυσμό σε διεθνές επίπεδο.⁸⁴⁴ Έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με την αντιπροσωπευτικότητα που παρέχουν συγκεκριμένα είδη δειγματοληψίας, έχουν δείξει ότι η επιφανειακή δειγματοληψία είναι πιο αντιπροσωπευτική από τη δειγματοληψία ποσοστών ή την ποσοστιαία δειγματοληψία (quota sampling).⁸⁴⁵ Σε κάθε περιοχή καταμετρήθηκαν τα οικοδομικά τετράγωνα και διαιρέθηκαν με το σύνολο των ερωτηματολογίων που έπρεπε να συλλεχθούν (σύνολο 100 περίπου ερωτηματολόγια από κάθε περιοχή). Επομένως, γεωγραφική μονάδα της δειγματοληψίας αποτέλεσε το οικοδομικό τετράγωνο. Έτσι κατέστη εφικτή η διασπορά του δείγματος σε όλη την περιοχή, προκειμένου να υπάρξει δείγμα από το σύνολο της ερευνώμενης έκτασης. Η διασπορά των ερωτηματολογίων στο χώρο ήταν ιδιαίτερα σημαντική και αναγκαία, διότι στο εσωτερικό κάθε περιοχής υφίστανται υπο-περιοχές που διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό μεταξύ τους. Αυτό παρατηρήθηκε και στις τρεις περιοχές της έρευνας, τόσο στις πιο αναβαθμισμένες όσο και στις πιο υποβαθμισμένες. Συνεπώς, η λήψη δείγματος από το σύνολο της γεωγραφικής επιφάνειας της περιοχής ήταν απαραίτητη προκειμένου να υπάρξει αντιπροσωπευτικότητα. Παρόμοια μεθοδολογία διακρίνει έρευνες που έχουν γίνει στο εξωτερικό⁸⁴⁶ και στο εσωτερικό.⁸⁴⁷

Στο δείγμα δεν περιλήφθησαν μετανάστες για δύο λόγους. Πρώτον, το ερωτηματολόγιο όσον αφορά τις ερωτήσεις που περιελάμβανε δεν μπορούσε να απευθυνθεί σε μετανάστες, εφόσον συμπεριλαμβάνονταν ερωτήσεις που αναφέρονταν σε στάσεις των Ελλήνων κατοίκων απέναντι σε αλλοδαπούς και, δεύτερον, με την επιλογή μόνο των Ελλήνων εξασφαλιζόταν μεγαλύτερη ομοιογένεια του δείγματος.

Ο χάρτης της κάθε περιοχής αποτέλεσε το *δειγματοληπτικό πλαίσιο*, την πηγή, δηλαδή, από την οποία επιλέχθηκε το δείγμα της έρευνας,⁸⁴⁸ το οικοδομικό τετράγωνο αποτέλεσε

⁸⁴⁴ Ρίτσαρντσον, Σ., Βασιλαϊνας, Α. (1999) *Εισαγωγή στη στατιστική επιστήμη*, Κάκτος, Αθήνα, σ. 243.

⁸⁴⁵ Hocshstim, J., & Smith, D. (1948) "Area sampling or quota control? - three sampling experiments". *Public Opinion Quarterly*, Vol.12 (1):73-80, σ. 79.

⁸⁴⁶ Kury, H., Obergfell-Fuchs, J. (2008β) "Methodological problems in measuring attitudes to punishment (Punitivity)", ό.π., σ. 284.

⁸⁴⁷ Βλ. Ζαραφονίτου, Χ. Μ., Κουράκης, Ν. Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., Ζαραφονίτου, Χρ. (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος*, ό.π. και της ΙΔΙΑΣ: (2000) «Εμπειρική διερεύνηση του φόβου του εγκλήματος σε ένα δήμο της ελληνικής πρωτεύουσας» (Χρ.Ζαραφονίτου και ερευνητική ομάδα φοιτητών), ό.π., σ. 511-519.

⁸⁴⁸ Υφαντόπουλος, Γ., Νικολαΐδου, Κ. (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, ό.π., σ. 52.

τη μονάδα δειγματοληψίας, το νοικοκυριό που κατοικεί στο επιλεγθέν οικοδομικό τετράγωνο αποτέλεσε τη μονάδα παρατήρησης, δηλαδή τη μονάδα του πληθυσμού της οποίας ερευνούμε τα χαρακτηριστικά και τέλος μονάδα ανάλυσης ήταν το άτομο, σύμφωνα με την οποία θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας.⁸⁴⁹ Το ερωτηματολόγιο συμπλήρωνε κατά βάση το μέλος του νοικοκυριού που «άνοιγε την πόρτα». Απαρέγκλιτος κανόνας ήταν ότι μόνο ένα άτομο από κάθε νοικοκυριό μπορούσε να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο. Για να μειωθεί η υποκειμενικότητα της επιλογής του δείγματος από τον ερευνητή ακολουθήθηκε ένα προκαθορισμένο σχέδιο σε κάθε περιοχή. Υπήρξε συγκεκριμένο σημείο εκκίνησης σε κάθε περιοχή και στην επιλογή της κατοικίας ακολουθήθηκε δεξιόστροφος προσανατολισμός επιλογής.

Αναφορικά με τη «μη-ανταπόκριση» του δείγματος είτε λόγω άρνησης είτε λόγω απουσίας των ενοίκων κατά τη διάρκεια της έρευνας, η αντικατάσταση γινόταν, εφόσον είχαν εξαντληθεί οι κατοικίες που ορίζονταν από το επιλεγθέν οικοδομικό τετράγωνο, με την αντικατάστασή του από το αμέσως επόμενο οικοδομικό τετράγωνο. Λόγω έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού και δεδομένου ότι η έρευνα ουσιαστικά διεξήχθη αποκλειστικά από την υποψήφια διδάκτορα, με μόνη βοήθεια αυτή των τεσσάρων φοιτητριών του Τμήματος Κοινωνιολογίας, δεν ήταν δυνατές οι επαναλαμβανόμενες επισκέψεις (call backs) στο ίδιο οικοδομικό τετράγωνο.

3.3. Χρόνος διεξαγωγής της έρευνας

Η περίοδος συλλογής των στοιχείων διήρκεσε από το Μάρτιο έως και τον Ιούνιο 2009. Αυτό το χρονικό διάστημα αποτελεί και την περίοδο αναφοράς της έρευνας. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου διευκόλυνε την έρευνα, διότι συνέπεσε με την άνοιξη και την αλλαγή της ώρας. Έτσι η διάρκεια της μέρας ήταν μεγαλύτερη και διαπιστώθηκε ότι οι κάτοικοι των επιλεγθεισών περιοχών δέχονταν με μεγαλύτερη ευκολία τον ερευνητή. Εν αντιθέσει, ο χειμώνας, λόγω της μικρότερης διάρκειας της μέρας και των χαμηλότερων θερμοκρασιών αναμενόταν ότι θα μείωνε τα επίπεδα θετικής ανταπόκρισης των κατοίκων.

Οι επισκέψεις πραγματοποιήθηκαν πρωινές και απογευματινές ώρες και τις επτά μέρες της εβδομάδας. Ωστόσο, τις πρωινές ώρες πολλοί ένοικοι απουσίαζαν από τα σπίτια

⁸⁴⁹ Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., Παπαχρίστου, Θ. (1995) *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*. Αθήνα-Αντ. Ν. Σάκκουλα, Κομοτηνή, σ. 284-285.

τους, λόγω εργασίας ή άλλων εξωτερικών υποχρεώσεων. Επίσης, οι επισκέψεις κατά τις Κυριακές κατέγραψαν υψηλότερα επίπεδα «ενοχλήσης» στους κατοίκους, δεδομένου ότι η Κυριακή θεωρείται ημέρα που το άτομο αφιερώνει στον εαυτό του ή τα οικεία του πρόσωπα και ως εκ τούτου δεν είναι ευχάριστο να αισθάνεται ότι «ενοχλείται» από αγνώστους στον ιδιωτικό του χώρο. Με βάση αυτές τις εμπειρίες, η έρευνα επικεντρώθηκε περισσότερο στις απογευματινές ώρες της εβδομάδας, πλην της Κυριακής. Το ερωτηματολόγιο συμπληρωνόταν παρουσία του ερευνητή ή με τη βοήθεια αυτού, όπου χρειαζόταν. Σε ορισμένες περιπτώσεις λειτούργησε και ως ερωτηματολόγιο αυτοδιαχείρισης,⁸⁵⁰ δηλ. όταν ο ερωτώμενος δεν μπορούσε να απαντήσει άμεσα, ο ερευνητής έπειτα από συνεννόηση, ερχόταν να το παραλάβει σε χρόνο που θα ήταν βολικός για τον ερωτώμενο. Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται συχνά καθώς είναι πιο ευέλικτη και παρέχει υψηλότερα επίπεδα ανταπόκρισης, ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες όπου η ομάδα των ερευνητών είναι πολύ μικρή και δεν υπάρχει η δυνατότητα συγκέντρωσης επαρκών ερωτηματολογίων μέσα στον προκαθορισμένο χρόνο. Από την άλλη πλευρά, έχει παρατηρηθεί ότι περιορίζονται οι κίνδυνοι επηρεασμού από πλευράς συνεντευκτή, ενώ παράλληλα δύναται να παρασχεθούν τόσο οι απαραίτητες επεξηγήσεις όσο και το πλεονέκτημα της διατήρησης της προσωπικής επαφής μεταξύ συνεντευκτή και ερωτώμενου.

3.4. Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου

Προκειμένου να ελεγχθεί ότι το ερωτηματολόγιο «λειτουργεί σωστά» δόθηκε αρχικά σε 10 άτομα ώστε να εξακριβωθεί εάν είχε γλωσσικά ή συντακτικά λάθη, εάν κάποιες ερωτήσεις δεν ήταν κατανοητές και χρειάζονταν αποσαφήνιση κ.ά.. Μετά από μερικές διορθώσεις το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή. Στην τελική μου μορφή περιελάμβανε σύντομη ενημερωτική επιστολή (βλ. Παράρτημα) όπου αναφερόταν σε γενικές γραμμές το θέμα της έρευνας, ο σκοπός της, η ταυτότητα της υποψήφιας διδάκτωρ και το πανεπιστήμιο που έχει υποβληθεί η πρόταση του διδακτορικού. Η συνοδευτική επιστολή εκτιμήθηκε ότι διευρύνει την εμπιστοσύνη των ερωτωμένων απέναντι στον ερευνητή. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε στα νοικοκυριά των επιλεγέντων οικοδομικών τετραγώνων με τη μέθοδο της κατ' οίκον έρευνας βάσει δομημένου ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα).

⁸⁵⁰ Βλ. Σιάρδος, Γ.Κ. (2005) *Μεθοδολογία κοινωνικής έρευνας*, Ζήτη, Αθήνα, σελ. 165, Javeau, C. (2000) *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*, ό.π., σ. 49-50.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε συνολικά 33 ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου που αναφέρονταν στα κάτωθι:

A. Τιμωρητικότητα του κοινού

I. Εξαρτημένες μεταβλητές εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων:

1. Κλίμακα τιμωρητικότητας.
2. Καταλληλότερη ποινή για συγκεκριμένο αδίκημα και δράστη.
3. Σκοπιμότητα της ποινής.

II. Ανεξάρτητες μεταβλητές:

1. **Θέματα εγκληματικότητας** (τάσεις εγκληματικότητας στον τόπο κατοικίας, εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας, θυματοποίηση, φόβος του εγκλήματος).
2. **Πηγές πληροφόρησης, ΜΜΕ.**
3. **Θεσμική εμπιστοσύνη** απέναντι στους φορείς κοινωνικού ελέγχου.
4. **Δράστης** (παράγοντες εγκληματογένεσης, κοινωνική λύτρωση).
5. **Στάσεις απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα** (ετεροποίηση, οντολογική ανασφάλεια, ηθικές αξίες).
6. **Δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου** (συντηρητικός προσανατολισμ).

B. Στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική

I. Τυπολογίες δραστών/ποινικών αδικημάτων και καταλληλότερη ποινή.

II. Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας.

III. Κοινωνική πρόληψη.

IV. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική:

1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη.
2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ).

Γ. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η κωδικογράφηση (εισαγωγή των στοιχείων στον H/Y) καθώς και η στατιστική επεξεργασία και ανάλυση τους έγινε σύμφωνα με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS 17.0 και πραγματοποιήθηκε στο σύνολό της από την υποψήφια διδάκτορα.

3.5. Περιγραφή περιοχών έρευνας

3.5.1. Σχετικά με την έννοια του τόπου

Ο τόπος που ζει ο κάθε άνθρωπος, είτε μόνος του είτε μαζί με το στενό οικογενειακό ή και ευρύτερό του κοινωνικό κύκλο, επηρεάζει και διαμορφώνει σε σημαντικό βαθμό τον ίδιον, το σύνολο των καθημερινών του δραστηριοτήτων και τον τρόπο με τον οποίο αυτές επιτελούνται. Παράλληλα, η σχέση μεταξύ ανθρώπων και τόπου ή περιβάλλοντος συνιστά ένα συναισθηματικό δεσμό που έχει ονομαστεί από τους κοινωνικούς γεωγράφους «τοποφιλία».⁸⁵¹ Ωστόσο, ο δεσμός μεταξύ ανθρώπων και τόπου διακρίνεται συχνά και από αρνητικά συναισθήματα και τότε παίρνει τα χαρακτηριστικά της «τοποφοβίας».⁸⁵² Ειδικότερα, η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ανθρώπων και τόπου κατοικίας είναι έντονη και προσδίδει στο άτομο μέρος των χαρακτηριστικών της κοινωνικής τους ταυτότητας. Στην περίπτωση, δε, που ο τόπος κατοικίας ταυτίζεται με τον τόπο γέννησης ή με την μακροχρόνια παραμονή στο ίδιο μέρος, η εν λόγω σχέση γίνεται ακόμα περισσότερο έντονη και καθοριστική για το άτομο καθώς περιστρέφεται γύρω από την πρόσληψη του «ανήκειν» σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό και κοινωνικό χώρο. Η αίσθηση του «ανήκειν» συμβάλλει, επίσης, στη δόμηση της ατομικής και συλλογικής μνήμης αναφορικά με τα όσα αφορούν το άτομο. Ωστόσο, στις σύγχρονες κοινωνίες η αίσθηση του «ανήκειν» αναφορικά με την τοπικότητα (locality) υποχωρούν απέναντι στη σταδιακή εξάλειψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και αποκτούν ευρύτερες υπερτοπικές, «παγκοσμιοποιημένες», «φαντασιακές» ή και διαδικτυακές πλέον διαστάσεις. Συνεπώς, η έννοια του «ανήκειν» καθίσταται ιδιαίτερα πολύπλοκη, πολυφωνική, πολυπρόσωπη και πολυστρωματική, εκφράζοντας παράλληλη πίστη και ένταξη σε διαφορετικές κοινωνίες ταυτόχρονα.⁸⁵³ Βεβαίως, δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί ότι η τοπικότητα μπορεί να εκφράζει και εμπειρίες που σχετίζονται με τη μετατόπιση (το να αισθάνεται κάποιος εκτός τόπου), την εκτόπιση (συνδέεται με την αλλοτρίωση) την κατάτμιση (πολλές ταυτότητες).⁸⁵⁴ Συμπερασματικά, το αίσθημα αλλά και η έννοια του «ανήκειν» δεν πρέπει να θεωρούνται δεδομένα και αυτονόητα.

⁸⁵¹ Tuan, Y.-F. (1974) *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, σ. 4 και 93.

⁸⁵² Tuan, Y.-F. (1979) *Landscapes of fear*, Blackwell, Oxford.

⁸⁵³ Lovell, N. (1998) "Introduction", στο N. Lovell (ed.) *Locality and belonging*, Routledge, London, σ. 1-24:5.

⁸⁵⁴ Keith, M., Pile, S. (1993), "Conclusion: towards new radical geographies" στο M. Keith, Pile, S. (eds) *Place and the politics of identities*, Routledge, London, σ. 220-226: 225.

Κάθε περιοχή, εκτός από την ιδιαίτερη γεωγραφική μορφολογία και το κλίμα, αποτελεί ένα σύνολο ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών που διαμορφώνει και δομεί ένα ιδιαίτερο τοπικό συναίσθημα στους κατοίκους της.⁸⁵⁵ Ως εκ τούτου, η επιρροή του τόπου στα άτομα συνεισφέρει στη διαμόρφωση αυτού που αποκαλείται «τοπική ταυτότητα».⁸⁵⁶ Επιπροσθέτως, η έννοια της τοπικής ταυτότητας συνεχώς και δυναμικά συνδιαλέγεται με αυτήν της «διαφοράς» ή διαφορετικότητας με τους άλλους που, είτε κατοικούν κάπου αλλού είτε διαφέρουν από την πλειονότητα όσων κατοικούν «εδώ», δηλαδή στο συγκεκριμένο τόπο. Από την άλλη πλευρά, ο τόπος συνδιαλέγεται δυναμικά με τις έννοιες που σχετίζονται, αφ' ενός, με το χωρικό και κοινωνικό διαχωρισμό των περιοχών κατοικίας μεταξύ τους (και του είδους της κατοικίας κατ' επέκταση) και, αφ' ετέρου, με τις συγκρούσεις, φαντασιακές, πραγματικές ή κατασκευασμένες, μεταξύ των διαφόρων ομάδων που κατοικούν στην ίδια περιοχή· κριτήριο κατάταξης των οποίων αποτελούν η κοινωνική διαστρωμάτωση, η φυλετική ή/και εθνική καταγωγή κ.ά..

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα ο τόπος/περιβάλλον έχει δύο διαστάσεις: την αντικειμενική και την υποκειμενική. Η πρώτη σχετίζεται με τα όσα πράγματι «είναι» στη βάση των κατηγοριοποιήσεων μιας ανάλυσης μακρο-επιπέδου και η δεύτερη αφορά την πρόσληψη των ομάδων ή των ατόμων για τον τόπο κατοικίας τους υπό το πρίσμα των αναλύσεων μικρο ή μεσο-επιπέδου. Έτσι λοιπόν υπάρχει ένας «μοναδικός υποκειμενικός χώρος» για κάθε άτομο που μπορεί να είναι παρόμοιος για ανθρώπους υπό παρόμοιες συνθήκες αλλά τελικά δεν είναι ποτέ ίδιος για τον καθένα.⁸⁵⁷ Γι' αυτό το περιβάλλον κατηγοριοποιείται στο *γεωγραφικό*, που προκύπτει από τις πραγματικές δομές και σχέσεις και το *συμπεριφορικό* που αφορά την πρόσληψη του ατόμου για το γεωγραφικό περιβάλλον.⁸⁵⁸

Για τους λόγους αυτούς, ο τόπος κατοικίας, με βάση τα ιδιαίτερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά που απορρέουν από αυτόν και κυρίως τις τάσεις εγκληματικότητας, αποτέλεσε βασική μεταβλητή της έρευνας για τις τιμωρητικές στάσεις των κατοίκων στις τρεις περιοχές της Αθήνας που περιλήφθησαν στο δείγμα.

⁸⁵⁵ Taylor, I., Evans, K., Frazer, P. (1996), *A tale of two cities: global change, local feeling and everyday life in the North of England. A Study in Manchester and Sheffield*, Routledge, Abingdon, Oxon, σ. 32.

⁸⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 6.

⁸⁵⁷ Brantingham, P., Brantingham, P. (1984) *Patterns in crime*, ό.π., σ. 333.

⁸⁵⁸ Koffka 1935, όπως αναφέρεται στο Brantingham & Brantingham, ό.π., σ. 333.

Εξάλλου, το περιβάλλον και η ανθρώπινη συμπεριφορά τελούν υπό τη διαδικασία της αλληλεξάρτησης και της αλληλεπίδρασης, η οποία μπορεί να κατανοηθεί μέσα από τη γνώση των σχέσεων μεταξύ του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και των ιδιαίτερων κάθε φορά χαρακτηριστικών τους.⁸⁵⁹

Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η προσδιοριστική σημασία του τόπου/περιβάλλοντος ως ανεξάρτητης μεταβλητής ενέχει όρια, καθώς η συμβολή άλλων εξω-περιβαλλοντικών παραγόντων καθίσταται σημαντική για τη διαμόρφωση των στάσεων των κατοίκων μιας περιοχής.

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν διεξοδικότερα οι τρεις περιοχές που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας.

3.5.2. Φιλοθέη

Η Φιλοθέη⁸⁶⁰ είναι βόρειο προάστιο των Αθηνών και προήχθη σε δήμο το 1991. Κατά την απογραφή του 2001 είχε πραγματικό πληθυσμό 7.310 κατοίκους. Θεωρείται από τις πιο προνομιούχες περιοχές των Αθηνών με αρκετά υψηλή αντικειμενική αξία.

Η έκταση που καλύπτει σήμερα η Φιλοθέη αγοράστηκε το 1929 από τον Οικοδομικό Συναιτερισμό των Υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας. Η περιοχή, όμως, ουσιαστικά αναβαθμίστηκε, όταν ένα σημαντικό τμήμα οικοπέδων στο τέλος της δεκαετίας του '40 πουλήθηκε σε δημοσιογράφους (ΕΣΗΕΑ) με απώτερο σκοπό να διαφημίσουν την περιοχή, προκειμένου να αυξηθεί η ζήτηση των οικοπέδων και κατ' επέκταση ο αριθμός των κατοίκων.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η περιοχή εξ αρχής σχεδιάστηκε προσεκτικά. Αναζητήθηκε το καταλληλότερο ρυμοτομικό σχέδιο σύμφωνα με τις τότε ανάγκες και προβλέψεις. Γνωστοί αρχιτέκτονες της περιοχής είχαν υποβάλλει προτάσεις. Οι προτάσεις λήφθηκαν υπόψη με αποτέλεσμα από μια βραχύδη περιοχή η Φιλοθέη να μεταμορφωθεί σε μια υπέροχη κηπούπολη, βασισμένη στα αγγλικά πρότυπα. Μέσα στα δύο πρώτα χρόνια του Συνεταιρισμού φυτεύτηκαν 28.000 δέντρα. Η ανοικοδόμηση κατοικιών δεν ξεκίνησε παρά μόνο αφού έγιναν πρώτα τα κατάλληλα έργα υποδομής. Η περιοχή γενικά

⁸⁵⁹ Ζαραφονίτου, Χρ. (1996) «Εισαγωγή», στο Ζαραφονίτου, Χρ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, ό.π., σ. 11.

⁸⁶⁰ http://el.wikipedia.org/wiki/Φιλοθέη_Αττικής και <http://www.philothai.gr/municipality/index.asp>

χαρακτηρίζεται από χαμηλή και αραιή δόμηση, καλή ρυμοτομία και επάρκεια χώρων πρασίνου, μεταξύ των οποίων και το πάρκο της Φιλοθέης. Επαρκείς είναι επίσης οι κοινόχρηστοι χώροι, όπως πάρκα, πλατείες, παιδικές χαρές κ.ά.. Ο εμπορικός χαρακτήρας της περιοχής είναι περιορισμένος. Διαθέτει τρεις αγορές –την Παλαιά, την Νέα και την Πάνω Αγορά. Ουσιαστικά η Φιλοθέη διακρίνεται από τον καθαρά οικιστικό χαρακτήρα της. Ζητούμενο ήταν ήδη από τον σχεδιασμό της η διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και η ηρεμία και ησυχία των κατοίκων.

Οι κάτοικοι συμμετέχουν στα κοινά μέσα από αθλητικούς, μορφωτικούς, πολιτικούς και επιστημονικούς συλλόγους.

Στην περιοχή υπάρχουν πολλές πρεσβείες και φημισμένα ιδιωτικά σχολεία, μεταξύ των οποίων και το Κολλέγιο Αθηνών. Οι πρεσβείες στην περιοχή καθώς και οι πολυτελείς κατοικίες σημειώνονται προσώπων της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της Ελλάδας, έχουν ως αποτέλεσμα η περιοχή να φρουρείται σε εκτεταμένη έκταση. Όσον αφορά τις κατοικίες, σημαντικός είναι ο ρόλος της ιδιωτικής ασφάλειας που περιλαμβάνει όχι μόνο τις νέες τεχνολογίες (συναγερμοί, κλειδαριές ασφαλείας κ.λπ. αλλά και ιδιωτικούς φρουρούς -σε ορισμένες περιπτώσεις με ειδικό φυλάκιο- στην είσοδο της/-ων κατοικίας/-ων).

Όσον αφορά την εγκληματικότητα, όπως αναφέρεται στον επίσημο δικτυακό τόπο του Δήμου, το αστυνομικό τμήμα της περιοχής αναφέρει ότι η Φιλοθέη αποτελεί από τις πιο ασφαλείς περιοχές της Ν. Αττικής με μηδενική σχεδόν εγκληματικότητα.⁸⁶¹ Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, παρατηρήθηκε ότι σε κάθε επίσκεψη στην περιοχή, τουλάχιστον μία ή δύο φορές αυτοκίνητο της αστυνομίας έκανε περιπολία στην περιοχή. Οι κάτοικοι της Φιλοθέης συγκλονίστηκαν από το έγκλημα που έγινε το Σεπτέμβριο του 2008, όταν βρέθηκε το πτώμα νεαρής γυναίκας στο πάρκο Πικιώνη, την οποία σκότωσε και έθαψε ο σύζυγός της, δηλώνοντας στη συνέχεια την εξαφάνισή της στην αστυνομία.

Ο εξωτερικός παρατηρητής στη Φιλοθέη, λαμβάνοντας υπόψη το γενικότερο πολεοδομικό και οικιστικό τοπίο της περιοχής των Αθηνών, εντυπωσιάζεται από αυτή τη μικρή «όαση» που αποτελεί η περιοχή, μόλις οκτώ χιλιόμετρα από το κέντρο της Αθήνας. Το υψηλό οικονομικό κοινωνικό προφίλ της περιοχής γίνεται αμέσως αντιληπτό από την ποιότητα των κατοικιών και τον αρχιτεκτονικό τους σχεδιασμό, τους μεγάλους

⁸⁶¹ <http://www.philothei.gr/magazine/200312/p29.asp>

κήπους ή ακόμα και τις φροντισμένες πιλοτές, το σχεδιασμό των δρόμων, τις πολλές πλατείες κ.ά.. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμα και οι ταμπέλες στους δρόμους που αναφέρουν τις ονομασίες των δρόμων είναι από μάρμαρο και συνεπώς διαφοροποιούνται από εκείνες των άλλων περιοχών της Αθήνας που είναι κατασκευασμένες από φθηνότερα υλικά.

Η καθημερινότητα, όπως την προσλαμβάνει ο παρατηρητής μετά από μερικές επισκέψεις μπορεί να περιγραφεί ως εξής:⁸⁶² Κατά τη διάρκεια της μέρας στην περιοχή επικρατεί ησυχία, καθώς φαίνεται οι περισσότεροι κάτοικοι να απουσιάζουν από τις κατοικίες τους. Η διαπίστωση αυτή, πέραν της γενικής εικόνας, επιβεβαιώθηκε διότι κατά τη διεξαγωγή της έρευνας το πρωί είτε η ανταπόκριση των κατοίκων ήταν πολύ χαμηλή, καθώς δεν υπήρχε κανείς εντός της οικίας ώστε να απαντήσει είτε απαντούσε κάποιος από το υπηρετικό προσωπικό, ο οποίος ήταν αλλοδαπός, συνήθως αυτό που στην Ελλάδα γενικευμένα αποκαλείται «φιλιπινέζος/α» που γνώριζε ελάχιστα ελληνικά και επαναλάμβανε «η κυρία λείπει, ελάτε μετά». Εν αντιθέσει, το απόγευμα και κυρίως μετά τις έξι, η πόλη αποκτούσε κίνηση, υπήρχε κόσμος που κυκλοφορούσε με το αυτοκίνητο ή πεζός. Ειδικά οι πλατείες γέμιζαν από μικρά παιδιά σε καρότσια με τους γονείς τους ή τα μεγαλύτερα με ποδήλατα. Αρκετοί έκαναν ‘τζόκινγκ’, κυρίως κατά μήκος στο ονομαζόμενο ως «ποταμάκι». Τα παραπάνω φαίνεται να περιγράφουν μια ειδυλλιακή εικόνα που δεν συναντά κανείς στην πλειονότητα των συνοικιών με τους υψηλούς συντελεστές δόμησης, την απουσία ανοικτών και πράσινων χώρων και την έντονη εμπορική κίνηση.

Η Παλαιά Αγορά, στην οποία βρίσκεται το Δημαρχείο, συγκεντρώνει την υψηλότερη κίνηση, καθώς, εκτός από το βιβλιοπωλείο, το ζαχαροπλαστείο, το βίντεο-κλαμπ και ένα μικρό σουπερμάρκετ διαθέτει μεγάλη καφετέρια με κήπο, όπου συγκεντρώνονται κυρίως κάτοικοι της περιοχής. Ειδικά το Σαββατοκύριακο η κίνηση είναι πολύ πιο έντονη.

3.5.3. Ηλιούπολη

Η Ηλιούπολη⁸⁶³ βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα του λεκανοπεδίου Αττικής. Αρχικά συνιστούσε κοινότητα μεγαλοαστών που είχαν κτίσει άνετες εξοχικές κατοικίες με κήπους και ανεμόμυλους. Η περιοχή προήχθη σε Δήμο της Νομαρχίας Αθηνών μόλις το 1964. Ο πρώτος σύγχρονος οικισμός δημιουργήθηκε το 1924 και στην απογραφή του

⁸⁶² Η περιγραφή αναφέρεται στην περίοδο που αφορά την Άνοιξη του έτους 2009.

⁸⁶³ Βλ. <http://www.ilioupoli.gr/Ilioupoli/history.aspx> και <http://el.wikipedia.org/wiki/Ηλιούπολη>

1929 εμφανίζεται με 569 κατοίκους. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2001 είχε 75.904 κατοίκους. Η περιοχή χαρακτηρίζεται γενικά από καλή ρυμοτομία, κυρίως όσον αφορά το κεντρικό και ανατολικό της σχήμα. Διαθέτει πολλές πλατείες και οι δρόμοι εκτείνονται ακτινωτά αυτών.

Η Ηλιούπολη έχει αρκετά σωματεία και συλλόγους, γεγονός που δείχνει ότι η κοινωνική δραστηριοποίηση των πολιτών είναι αναπτυγμένη σε σημαντικό βαθμό. Τα σωματεία και οι σύλλογοι επικεντρώνονται περισσότερο στις μουσικές δραστηριότητες, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη λογοτεχνία και τον αθλητισμό. Διαθέτει κολυμβητήρια, γυμναστήρια, αθλητικά κέντρα και γήπεδα μπάσκετ, ποδοσφαίρου και τέννις. Επίσης η κοινωνική μέριμνα επιτελείται μέσα από το γραφείο κοινωνικής υποστήριξης του Δήμου καθώς και μέσα από την ψυχολογική υποστήριξη και φροντίδα των ηλικιωμένων. Οι συνοικίες της είναι οι: Αγία Μαρίνα, Αγία Μαύρα, Άγιος Κωνσταντίνος, Άνω Ηλιούπολη, Αστυνομικά-Πανόραμα, Κάτω Ηλιούπολη, Κέντρο, Τυπογραφικά, Χαλικιάκι.

Οι ανωτέρω περιοχές ορίζουν έναν εσωτερικό διαχωρισμό της περιοχής. Για παράδειγμα, η περιοχή Πανόραμα θεωρείται η πιο «καλή» περιοχή της Ηλιούπολης, εν αντιθέσει με την Αγία Μαρίνα που χαρακτηρίζεται από παλαιότερες κατοικίες και είναι πιο πυκνοκατοικημένη.

Η Ηλιούπολη χαρακτηρίζεται από υψηλή εμπορική ανάπτυξη με μεγάλη ποικιλία καταστημάτων που καλύπτουν τους τομείς της σίτισης, ένδυσης, εξοπλισμού σπιτιών κ.ά., καθώς και της διασκέδασης (καφετέριες, μπαρ και εστιατορία/ταβέρνες). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η κίνηση στην περιοχή να είναι συνεχής καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας αλλά και της νύχτας, εφόσον πολλά από τα καταστήματα που αφορούν τη νυχτερινή διασκέδαση παραμένουν ανοιχτά ως αργά, ειδικότερα όσα είναι κοντά στην κεντρική πλατεία της περιοχής.

3.5.4. Άγιος Παντελεήμονας

Ο Άγιος Παντελεήμονας⁸⁶⁴ είναι συνοικία του κέντρου της Αθήνας στην περιοχή που είναι χτισμένη η ομώνυμη εκκλησία. Βρίσκεται βόρεια της πλατείας Βικτωρίας, ανάμεσα στα Κάτω Πατήσια και την Κυψέλη, και διασχίζεται από τη λεωφόρο Αχαρνών. Η περιοχή κατά την τελευταία δεκαετία έχει βαθιά μετασχηματιστεί, συγκριτικά με ό,τι

⁸⁶⁴ [http://el.wikipedia.org/wiki/Άγιος_Παντελεήμονας_\(Αθήνα\)](http://el.wikipedia.org/wiki/Άγιος_Παντελεήμονας_(Αθήνα)).

υπήρξε παλαιότερα, δηλαδή, μια αστική περιοχή, σε μια από τις πιο υποβαθμισμένες συνοικίες της Αθήνας.

Το παλαιό αστικό της έως και μεγαλοαστικό της προφίλ μπορεί να το διακρίνει κανείς από τις παλαιότερες πολυκατοικίες, οι περισσότερες από τις οποίες διατηρούν ακόμα την ειδική θέση-γραφείο του θυρωρού, την καλή και προσεγμένη με ακριβιά υλικά κατασκευή που τώρα όμως στην πλειονότητά τους είναι ανεπαρκώς συντηρημένες. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές από τις πολυκατοικίες υπάρχει σε εμφανές σημείο και με ιδιαίτερη γραμματοσειρά η ανακοίνωση ότι απαγορεύεται η είσοδος σε μικροπωλητές κ.λπ.. Επίσης, παρατηρώντας κανείς τα θυροτηλέφωνα των πολυκατοικιών, διαγράφεται ένας άτυπος χωρικός διαχωρισμός των κατοίκων. Σε κάποιες πολυκατοικίες είναι τόσα πολλά τα ξενικά ονόματα και τόσο κακογραμμένα, μισοσβησμένα τα γράμματα ή γραμμένα πρόχειρα πάνω σε κολλημένες ταινίες μόνο μικρά ονόματα τύπου «Ματκο» ή ακόμα και αρχικά «MD». Συνήθως, οι πολυκατοικίες με πολλούς αλλοδαπούς ενοίκους είναι κι εκείνες που φαίνονται πιο εγκαταλελειμμένες και παλιές. Εν αντιθέσει, όταν οι ένοικοι φαίνεται να φέρουν, με βάση όσα αναγράφονται στα θυροτηλέφωνα τους, κυρίως ελληνικά επίθετα, τότε το οίκημα είναι σε πολύ καλύτερη κατάσταση. Διαφαίνεται δηλαδή ένας φαύλος κύκλος αποδιάρθρωσης, σύμφωνα με τον οποίο όσο φεύγουν οι Έλληνες κάτοικοι από μια πολυκατοικία τόσο εκείνη εγκαταλείπεται και κατοικείται από αλλοδαπούς και όσο κατοικείται από αλλοδαπούς τόσο περισσότεροι Έλληνες αποφασίζουν να κατοικήσουν αλλού.

Στην περιοχή, ως αποτέλεσμα της έντονης φυλετικής/εθνικής και κοινωνικής ανομοιογένειας του πληθυσμού, αναπτύσσονται ποικίλες συγκρούσεις που εδράζονται στην εμφάνιση ρατσιστικών στάσεων και κοινωνικών αναπαραστάσεων των γηγενών κατοίκων έναντι των αλλοδαπών και την εμφάνιση βίαιων και εγκληματικών περιστατικών από τους μετανάστες τόσο μεταξύ τους όσο και προς την ευρύτερη κοινότητα.

Η υψηλή εμπορική χρήση της περιοχής διακρίνεται από τη λειτουργία καταστημάτων που εμπορεύονται κυρίως διαφόρων ειδών τρόφιμα από τις χώρες της Ασίας, της Αφρικής και των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ. Παράλληλα, λειτουργούν καταστήματα που πουλούν εμπορεύματα από την Κίνα («κινέζικα»). Το παρεμπόριο, επίσης, ανθίζει και από τους όσους πουλούν συνθετικές τσάντες, πορτοφόλια κ.ά. γύρω

από τους σταθμούς του ηλεκτρικού αλλά και κατά μήκος των κεντρικών οδών. Ειδικά σε ορισμένους δρόμους η παρουσία των αλλοδαπών είναι αρκετά έντονη. Το βράδυ ακόμα και οι κεντρικές λεωφόροι καταλαμβάνονται από αλλοδαπές, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην πορνεία. Χαρακτηριστικά η οδός 3^η Σεπτεμβρίου στο ύψος της περιοχής του Αγίου Παντελεήμονα μετατρέπεται σε «πιάτσα» για νεαρές κοπέλες από την Αφρική που εκπορνεύονται. Παράλληλα, μαζί με εκείνες στην περιοχή συγκεντρώνονται εκτός από τους «προστάτες» τους, ναρκομανείς, επαίτες και άστεγοι. Η αποδιοργάνωση του αστικού βίου το βράδυ που μειώνεται η επαγγελματική κίνηση από τις υπηρεσίες, εταιρίες και τους επαγγελματίες της περιοχής είναι περισσότερο εμφανής, καθώς ο χώρος καταλαμβάνεται, στο πλαίσιο της ευρύτερης κατάτμησης και περιχαράκωσης των κοινωνικών χώρων, αποκλειστικά από τους «παρίες» της πόλης.

Κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, η περιοχή βίωσε μια έντονη περίοδο κοινωνικής σύγκρουσης μεταξύ των κατοίκων της με πιο ακραίο φαινόμενο τον αποκλεισμό πλατείας της περιοχής. Παράλληλα, τα δημοσιεύματα στον τύπο ήταν καθημερινά για τους «αγανακτισμένους» πολίτες καθώς και τα έκτροπα που συνέβαιναν από ακραίες ομάδες εναντίων των αλλοδαπών.

3.5.5. Επιστημάνσεις «επί τόπου»

Η έρευνα επιχειρήθηκε στο μέτρο του δυνατού να εξελίσσεται παράλληλα και στις τρεις περιοχές, ώστε να μην αποτυπωθεί η επίδραση ενδεχομένων δημοσίων συμβάντων της καθημερινότητας/επικαιρότητας μόνο στην μία ή την άλλη περιοχή. Αυτό κατέστη εφικτό, ωστόσο, κάποιες περιοχές είχαν μεγαλύτερη ανταπόκριση και η συλλογή των ερωτηματολογίων προχώρησε ταχύτερα.

Η περιοχή με τον υψηλότερο βαθμό «μη-ανταπόκρισης» ήταν η Φιλοθέη και αυτό γιατί είτε απουσίαζαν από τα σπίτια οι κάτοικοι είτε διότι ενώ ήταν εκεί επικαλούνταν συχνά την έλλειψη χρόνου για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Εν αντιθέσει, στον Άγιο Παντελεήμονα, παρ' όλα τα προβλήματα της περιοχής και της αυξημένης ανασφάλειας των πολιτών, υπήρξαν υψηλότερα επίπεδα ανταπόκρισης. Βέβαια, η υψηλή πυκνότητα του πληθυσμού στην περιοχή αύξανε τις πιθανότητες ανταπόκρισης των κατοίκων στα οικοδομικά τετράγωνα. Υψηλή ήταν, επίσης, η ανταπόκριση στην περιοχή της Ηλιούπολης.

Γενικότερα, οι σχεδόν σε καθημερινή βάση επισκέψεις σε μία από τις τρεις περιοχές συνέβαλλαν στη σταδιακή εξοικείωση του ερευνητή με τον «τόπο» και το περιβάλλον. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να καταγραφούν μερικές σκέψεις που αφορούν τις περιοχές και τις στάσεις των κατοίκων πέραν των όσων απαντήθηκαν στο ερωτηματολόγιο και οι οποίες παρατίθενται στη συνέχεια.

Ο ερευνητής «εισέρχεται» στην περιοχή και μεταφέρει ήδη διαμορφωμένες γνώσεις, εμπειρίες και προ-εικόνες γι' αυτήν. Λαμβάνοντας υπόψη, δε, ότι και ο ίδιος κατοικεί σε ένα συγκεκριμένο τόπο με τον οποίο έχει δομήσει μια ειδική *γεωγραφική* και *συμπεριφορική* σχέση, όπως προαναφέρθηκε, καλείται να δει την περιοχή ταυτόχρονα σαν «ξένη» και σαν «οικεία», χωρίς δηλαδή να αποποιηθεί τις γνώσεις που ήδη διαθέτει για τον κάθε τόπο και οι οποίες μπορούν να φανούν χρήσιμες, και παράλληλα όσο το δυνατό με πιο αντικειμενική ματιά με σκοπό την επιστημονική ολοκλήρωση της έρευνάς του. Σε κάθε περίπτωση αυτή δεν είναι μια εύκολη κατάσταση.

Από τον κάθε τόπο, αναλόγως της κοινωνικής και γεωγραφικής προέλευσης του ερευνητή, τον χωρίζουν ή τον ενώνουν επιμέρους χαρακτηριστικά. Αυτό όμως δεν αφορά την έρευνα, διότι εκείνο που έχει σημασία είναι να μπορέσει να «αντιληφθεί», να «κατανοήσει» και όχι να «θαυμάσει» ή να «υποτιμήσει» εκείνο που βλέπει και αντιμετωπίζει, υπό το πρίσμα των δικών του κοινωνικών αναπαραστάσεων και προσλήψεων. Δεδομένου ότι οι περιοχές διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους αυτό προϋπόθετε μια απαραίτητη και αναγκαία γνωστική διαδικασία και ερευνητική στάση. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αυτή η φάση διέρχεται από τρία στάδια.⁸⁶⁵ Το πρώτο αφορά τη μάθηση, να «μάθει» δηλαδή για την περιοχή και στη συνέχεια να ζήσει την «εμπειρία» της με τρόπο κριτικό και ερμηνευτικό, μεταφράζοντας αυτά που παρατηρεί σε εκείνα που θέλει να μελετήσει. Στη συνέχεια, να κατανοήσει και, τέλος, να συγκρίνει την κάθε περιοχή με την άλλη. Φυσικά, επειδή η έρευνα δεν εστιάζει σε ανάλυση ανθρωπολογικού ή εθνογραφικού τύπου, η εμπάθυνση στα παραπάνω δεν είναι δυνατή πέρα από το επίπεδο που συνδέει την κατανόηση του τόπου με τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας. Ωστόσο, η στάση αυτή δύναται να φανεί χρήσιμη στην καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

⁸⁶⁵ Pritchard-Evans, E.E. (1987) [1951] *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, μτφρ. Παρίση, Α., Καρδαμίτσα, Αθήνα, σ. 84-85.

Είναι δύσκολο, στην αρχή, για τον παρατηρητή, όταν δεν είναι συνηθισμένος στη «ζωή των προαστίων», να διαχωρήσει τη θέασή του και εν γένει τη στάση του, ώστε να μην βλέπει την περιοχή π.χ. της Φιλοθέης απλώς ως «ωραία», αλλά να προσπαθεί να εστιάσει στις ομοιότητες και τις διαφορές σε σχέση με τις άλλες δύο υπό έρευνα περιοχές. Το συναίσθημα αυτό γινόταν ακόμα πιο έντονο, όταν εισχωρούσε ο ερευνητής στο εσωτερικό των σπιτιών, όπου η ποιότητα ζωής του εξωτερικού χώρου ήταν σε πλήρη ισορροπία με αυτή του ιδιωτικού/εσωτερικού χώρου των κατοίκων. Σε αντιδιαστολή, το αντίστοιχο συναίσθημα σε ορισμένες από τις πολυκατοικίες του Αγίου Παντελεήμονα προέτρεπε τον ερευνητή «σε φυγή», λόγω της παντελούς εγκατάλειψης κάποιων οικημάτων, της δυσκολίας επικοινωνίας με τους ενοίκους, ειδικά όταν στο κουδούνι αναγραφόταν ελληνικό επίθετο αλλά ο κάτοικος αποδεικνυόταν τελικά ότι ήταν αλλοδαπός. Επιπρόσθετα, σε κάποιες από τις πολυκατοικίες, υπήρξε έντονο το αίσθημα του φόβου, καθώς εκτός από την εξωτερική παρακμή και εγκατάλειψη, μερικές πολυκατοικίες ήταν μεγάλες και χαοτικές με αποτέλεσμα οι διάδρομοι να οδηγούσαν σε σημεία όπου δεν μπορούσε να δει κανείς την έξοδο, δηλαδή το ασανσέρ ή τις σκάλες ή, ήταν αρκετά σκοτεινά και κακοφωτισμένα. Συνθήκες που προκαλούσαν πρόσθετη ανασφάλεια, διότι ο ερευνητής αισθανόταν ότι δεν μπορεί να ορίσει πιθανή «διαφυγή» του.

Και οι δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις, ακραίες όπως περιγράφονται, ήταν δύσκολες για τον ερευνητή, η κάθε μία για ξεχωριστούς λόγους. Η δυσκολία στην περιοχή της Φιλοθέης αφορούσε το γεγονός ότι, τα σπίτια που χαρακτηρίζονται ως βίλλες ή επαύλεις προκαλούσαν έντονη αμηχανία, γιατί, πριν αποπειραθεί κανείς να χτυπήσει το κουδούνι της πόρτας αισθανόταν ότι η αντιμετώπιση μπορεί να είναι απαξιωτική ή ότι ενοχλεί και παρεμβαίνει στην «τέλεια τάξη της ζωής των άλλων». Στη Φιλοθέη, ο ιδιωτικός χώρος ήταν πράγματι «ιδιωτικός» και δίσταζε πολύ κάποιος πριν χτυπήσει τελικά το κουδούνι. Από την άλλη πλευρά, παρ' όλο που οι κατοικίες ήταν πολυτελείς, μερικές εξ αυτών παρέμεναν αρκετά ανοικτές στο «εξωτερικό εισβολέα». Έτσι ο ερευνητής σε ορισμένες περιπτώσεις βρέθηκε στο εσωτερικό μεγάλων κήπων με ακτινωτά μικρά δρομάκια που δεν ήξερε που να πάει και κανείς δεν φαινόταν να υπάρχει εκεί κοντά. Σε μια ανάλογη περίπτωση έφτασε σχεδόν μέσα στο εσωτερικό του σπιτιού, χωρίς να αντιμετωπίσει κανέναν έλεγχο. Ωστόσο, σε άλλες περιπτώσεις τα εχθρικά γαβγίσματα από τα σκυλιά ή ακόμα και η έντονη απειλητική παρουσία τους, ειδικά λόγω του μεγέθους τους, ήταν ικανά να τρομάξουν τον ερευνητή.

Στον Άγιο Παντελεήμονα η δυσκολία εντοπιζόταν στα πιο υποβαθμισμένα σημεία εκεί όπου υπήρχε η αίσθηση ότι «εδώ κανείς δεν μπορεί να βγάλει άκρη». Τέτοιες περιπτώσεις υπήρξαν όταν κάποιες ένοικοι φώναζαν έντονα και σπανιότερα υβριστικά εναντίον του ερευνητή, απειλώντας τον ότι θα καλέσουν την αστυνομία, ότι δεν επιτρέπονται οι διανομές φυλλαδίων, και άλλα συναφή. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις οι δυσκολίες σχετίζονταν π.χ. με τους αλλοδαπούς κατοίκους που άνοιγαν την πόρτα και επειδή δεν μιλούσαν καλά ελληνικά, υπήρχε μια καθυστέρηση στην συνεννόηση ακόμα και για να εξηγήσει κανείς τους λόγους που δεν μπορούν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο ή ακόμα και για να μπορέσει ο ερευνητής να φύγει πιο γρήγορα, ωστόσο, με ευγένεια. Η κατάσταση αυτή εκείνη τη στιγμή προσλαμβανόταν ως χάσιμο χρόνου και προξενούσε πρόσθετο άγχος στον ερευνητή ως προς διαχείριση της ώρας που μπορούσε να διαθέσει κάθε φορά στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

Η περιοχή της Ηλιούπολης, ήταν η πιο οικεία, η οποία λόγω γεωγραφικής και κοινωνικής εγγύτητας με τον τόπο κατοικίας του ερευνητή και διατηρεί στο σύνολό της ένα πιο ομοιόμορφα κατανομημένο μεσο-αστικό προφίλ. Επειδή όμως η έκτασή της ήταν μεγαλύτερη και τα οικοδομικά τετράγωνα περισσότερα, ο κόπος για τη συλλογή των ερωτηματολογίων ήταν συγκριτικά μεγαλύτερος, γι' αυτό και αρκετές αποστάσεις καλύφθηκαν με τη χρήση αυτοκινήτου, προκειμένου να αξιοποιηθεί καλύτερα ο διαθέσιμος χρόνος.

Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση, δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι και οι τρεις περιοχές χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Στο εσωτερικό και των τριών περιοχών υπήρχαν διαβαθμίσεις τόσο σε οικιστικό επίπεδο όσο και στο κοινωνικο-οικονομικό προφίλ των κατοίκων τους. Αν και στη Φιλοθέη δεν μπορεί να μιλήσει κανείς για υποβάθμιση, ωστόσο, υπάρχουν τμήματα της περιοχής που διακρίνονται από σχετικά υψηλότερη δόμηση, άρα είναι πιο πυκνοκατοικημένα και οι οικίες δεν είναι πολυτελείς ή ιδιαίτερα εντυπωσιακές. Προσεγγίζουν, υπό μια πιο γενική οπτική, κάποιες πολυκατοικίες της Ηλιούπολης και μερικές νεόκτιστες στον Άγιο Παντελεήμονα. Αλλά και στην Ηλιούπολη, ειδικά σε μερικά σημεία της περιοχής, όπως στην Αγία Μαρίνα, η δόμηση είναι υψηλή και οι πολυκατοικίες αρκετά παλιές. Οι γειτονιές αυτές φαίνονται πιο υποβαθμισμένες και διαφέρουν, για παράδειγμα, με την περιοχή Πανόραμα.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι παρ' όλο που η έρευνα διεξήχθη σε περίοδο που το θέμα της εγκληματικότητας ήταν συχνά από τα πρώτα στις ειδήσεις, σε όλες τις περιοχές, στην καθεμία με διαφορετικό τρόπο έκφρασης, υπήρξαν σε σημαντικό βαθμό, σε σημείο μάλιστα που προκαλούσε συχνά έκπληξη, υψηλά επίπεδα ανταπόκρισης και εμπιστοσύνης. Όσον αφορά την εμπιστοσύνη θα λέγαμε ότι εξ ανάγκης ήταν αμφίδρομη. Η εμπιστοσύνη έπρεπε να υπάρξει ταυτόχρονα από τη μεριά του ερευνητή ώστε να εισέλθει σε μια άγνωστη οικία που εκατοικείται από αγνώστους και από την πλευρά του ερωτώμενου που θα επιτρέψει σε έναν άγνωστο, που χτυπάει «ακάλεστος» την πόρτα του, να εισέλθει μέσα στον ιδιωτικό του χώρο και την ιδιωτική του ζωή. Ευτυχώς, οι καλές προσδοκίες και των δύο πλευρών επαληθεύονταν κάθε φορά, χωρίς να υπάρξουν ενοχλητικά συμβάντα ή επιβεβαίωση πιθανών διακινδυνεύσεων που στοιχείωναν κατά πάσα πιθανότητα το φαντασιακό και των δύο συμμετεχόντων στην έρευνα.

Από την πλευρά του ερευνητή, η έκταση της εμπιστοσύνης των κατοίκων αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο «μάθημα» καθώς, χωρίς αυτήν την εμπειρία, θα ήταν δύσκολο να πιστέψει ότι, ενάντια σε όσα συμβαίνουν ή πιθανολογείται ή παρουσιάζεται ότι συμβαίνουν, μπορούν τελικά δύο άγνωστοι να συνεργαστούν στο πλαίσιο των απαιτήσεων της έρευνας. Ειδικά, δε, όταν κατά την έναρξη της έρευνας ο κοινωνικός περίγυρος του ερευνητή που γνώριζε γι' αυτήν, διατύπωνε κατ' επανάληψη τη ρητορική ερώτηση: «Μα καλά ποιος θα σου ανοίξει;», υπονοώντας «κανένας». Βεβαίως, δεν κύλισαν όλα ομαλά, ιδίως εάν θυμηθεί κανείς τις μισάνοιχτες πόρτες, τις πόρτες που έκλεισαν κατάμουτρα, τις πόρτες που δεν άνοιξαν ποτέ ή τη μία χαρακτηριστική περίπτωση κατά την οποία ο ερευνητής επισκέφτηκε μια κατοικία πάνω από τέσσερις φορές σε δύο μέρες προκειμένου να συμπληρωθεί το ερωτηματολόγιο. Συγκεκριμένα, ο ένοικος του σπιτιού ίσως ήθελε να ελέγξει την αλήθεια των λόγων του ερευνητή, κάνοντας σε κάθε μία από τις επαναληπτικές επισκέψεις του ερευνητή αρκετές ερωτήσεις αναφορικά με το πανεπιστήμιο απ' όπου προερχόταν, ερωτήσεις για το θέμα του διδακτορικού, για τα προσωπικά στοιχεία του ερευνητή κ.ά. ενώ στο τέλος ανέφερε «ελάτε αργότερα, θέλω να το σκεφτώ πρώτα». Τελικά, το εν λόγω ερωτηματολόγιο δεν συμπληρώθηκε ποτέ «λόγω (της επικαλούμενης) έλλειψης χρόνου» από τον ένοικο του διαμερίσματος.

Ένα άλλο θέμα που αξίζει να σημειωθεί, καθώς είναι δηλωτικό των ευρύτερων στάσεων των κατοίκων και των τριών περιοχών αφορά τους (πιθανούς) λόγους της ανταπόκρισής τους. Συγκεκριμένα, στην Ηλιούπολη, οι ένοικοι δεν ρωτούσαν λεπτομέρειες για την

προέλευση της έρευνας, θεωρούσαν, σε γενικές γραμμές, ότι αποτελεί «κάποια» από τις έρευνες που γίνονται γενικώς και που πολλοί εξ αυτών την ταύτιζαν με όσες παρουσιάζονται κατά καιρούς στην ελληνική τηλεόραση. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναρωτιώνταν εάν «όλα αυτά βοηθούν κάπου» και από την άλλη πλευρά έβρισκαν αφορμή να αναφερθούν στο πρόβλημα της εγκληματικότητας, το οποίο φαινόταν να τους απασχολεί έντονα. Στον Άγιο Παντελεήμονα υπήρχε περισσότερο ενδιαφέρον, οπότε γίνονταν πρόσθετες ερωτήσεις από τους ερωτώμενους, και διατυπωνόταν εντονότερη αγωνία για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Φαινόταν σαν να προσδοκούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό ότι οι απαντήσεις τους θα εισακουστούν «κάπου» που θα έχει σημασία και ότι «κάτι μπορεί να γίνει». Στη Φιλοθέη, το ενδιαφέρον των κατοίκων εστιαζόταν κυρίως στο επιστημονικό κομμάτι και σχετιζόταν με το εκπαιδευτικό επίπεδο του ερευνητή, συχνά συνοδευόμενο από ευχές για καλή επιτυχία στις σπουδές κτλ.. Θεωρούσαν κυρίως ότι με τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου βοηθούν έναν νέο επιστήμονα και αυτό ήταν πιο σημαντικό από την ίδια την έρευνα ή το ερωτηματολόγιο που καλούνταν να συμπληρώσουν. Ή, τουλάχιστον, αυτό εξέφραζαν. Κάποιοι ανέφεραν συμβάντα από τις δικές τους σπουδές ή εκείνες των παιδιών τους, που τύχαινε σε μερικές περιπτώσεις να είχαν ασχοληθεί με την έρευνα. Ωστόσο, και στις τρεις περιοχές το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και την υψηλότερη τάση για εκφραστικότητα όσον αφορά την εγκληματικότητα ή πέραν του ερωτηματολογίου καθ' εαυτού, έδειξαν στην πλειονότητά τους όσοι ήταν μεγαλύτεροι σε ηλικία.

Από τα προαναφερθέντα φαίνεται πως υπό το πρίσμα μιας μικρο-κοινωνιολογικής ποιοτικής προσέγγισης, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παράλληλα με την ποσοτική έρευνα, να καταγραφεί εξαντλητικά, εφόσον υπάρχει επαρκής ομάδα ερευνητών, αυτή η ατομική αίσθηση της πόλης και της καθημερινότητάς της για τους κατοίκους, πέραν των αφαιρέσεων και ποσοτικοποιήσεων που προκύπτουν από την ποσοτική έρευνα.⁸⁶⁶

⁸⁶⁶ Taylor, I., Evans, K., Frazer, P. (1996) *A tale of two cities: global change, local feeling and everyday life in the North of England*, ό.π., σ. 160.

3.6. Στατιστική επεξεργασία και τεχνικές ανάλυσης

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το πρόγραμμα SPSS 17.0. Οι τεχνικές που εφαρμόστηκαν είναι οι ακόλουθες:

1. **Περιγραφική ανάλυση:** Παρουσιάζονται οι κατανομές συχνοτήτων των ανεξάρτητων και εξαρτημένων μεταβλητών καθώς και τα μέτρα «κεντρικής τάσης» και μεταβλητότητας, όπως ο μέσος όρος, διάμεσος, επικρατούσα τιμή, διακύμανση, τυπική απόκλιση κ.ά..⁸⁶⁷
2. **Διμεταβλητή ανάλυση με πίνακες διπλής εισόδου:** Παρουσιάζεται η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών για την αποτύπωση της σχέσης που τις χαρακτηρίζει. Διερευνάται εάν οι δύο μεταβλητές δεν είναι ανεξάρτητες και σχετίζονται μεταξύ τους ή διαφορετικά εάν η κατανομή των βαθμών ή των τιμών μιας από τις μεταβλητές συνδέεται με κάποιον τρόπο με την κατανομή των τιμών της δεύτερης.⁸⁶⁸ Όσο μεγαλύτερες είναι οι διαφορές των ποσοστών επί τοις εκατό, τόσο ισχυρότερη είναι η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών.⁸⁶⁹ Προκειμένου να εξετασθεί, εάν η σχέση αυτή έχει στατιστική σημασία ή όχι και, ως εκ τούτου δεν οφείλεται στην τύχη, εφαρμόζεται ο έλεγχος χ^2 (chi-square test). Το χ^2 σε έναν πίνακα συνάφειας συνιστά μέτρο του βαθμού συσχέτισης μεταξύ των δύο μεταβλητών. Στην παρούσα ανάλυση λήφθηκε υπόψη η «ασυμπτωματική σημασία (αμφίπλευρη) “Asymp. Sig. (2-sided)”». Για να λειτουργήσει, ωστόσο, με αξιόπιστο τρόπο αυτή η διαδικασία θα πρέπει σε κάθε ένα από τα φαντίνια, οι απαριθμήσεις (counts) να είναι λιγότερες των 5 μόνο έως το 20% επί του συνόλου των απαριθμήσεων στον πίνακα συσχέτισης. Στην περίπτωση που κατά τη διμεταβλητή ανάλυση, η σχέση αυτή παραβιάζεται, τότε εφαρμόζονται διαδικασίες προσωμοιοτικού χαρακτήρα, δηλαδή τα Exact tests και συγκεκριμένα η μέθοδος Monte Carlo.⁸⁷⁰

⁸⁶⁷Robson, C. (2007) [2000] *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για τους κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, μτφρ. Νταλάκου, Β., Βασιλικού, Κ., Gutenberg, Αθήνα, σ. 484-486.

⁸⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 495.

⁸⁶⁹Βλ. Κυριαζή, Ν. (2005) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 179, De Vaus, D. (2008) [2002] *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων. 50 βασικά θέματα*, μτφρ. Δημητριάδου, Ε., Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 306.

⁸⁷⁰ Δαφέρμος, Β. (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σ. 340-358.

Πέραν όμως της στατιστικής σημαντικότητας, η ποσοστιαία διαφορά πέντε (5) μονάδων μεταξύ δύο ή περισσότερων ομάδων αποτελεί έναν ευρέως αποδεκτό κανόνα και ένα επαρκές διάστημα εμπιστοσύνης για τη διμεταβλητή ανάλυση.⁸⁷¹

3. **Ανάλυση διακύμανσης με έναν παράγοντα (One-way Anova):** Αφορά τη σύγκριση περισσότερων από δύο πληθυσμιακών μέσων όρων σε τυχαίο δείγμα και απαιτεί ως προϋποθέσεις οι πληθυσμοί που συγκροτούν το δείγμα να είναι κανονικά κατανομημένοι⁸⁷² και να έχουν ίσες διασπορές. Εάν $p \leq .005$, τότε σημαίνει ότι δεν ισχύει η μηδενική υπόθεση και τουλάχιστον ένα ζευγάρι μέσων τιμών διαφέρει. Ποιο είναι αυτό το ζευγάρι δεν είναι φανερό άμεσα από την Anova αλλά απαιτούνται πολλαπλές συγκρίσεις μεταξύ όλων των ζευγών των μέσων τιμών. Η διαδικασία αυτή των πολλαπλών συγκρίσεων (multiple comparisons) μπορεί να εφαρμοστεί με διάφορα στατιστικά τεστ. Στην προκείμενη διατριβή εφαρμόστηκε ο έλεγχος Bonferroni. Παράλληλα κατασκευάστηκαν διαγράμματα μέσων τιμών για να δοθούν με πιο οπτικό τρόπο οι εκάστοτε διαφοροποιήσεις. Στην περίπτωση όμως που δεν πληρούταν η προϋπόθεση της ισότητας των διασπορών (εάν ο έλεγχος μέσω του Lavene test ήταν $p \leq .005$ (homogeneity of variances)), αντί για τον έλεγχο Bonferroni εφαρμόστηκε η μη παραμετρική μέθοδος KRUSKAL-WALLIS.⁸⁷³
4. **Μερική συσχέτιση:** αφορά τη αναλυτική διερεύνηση του μοντέλου σχετικά με τη σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών όπου στον υπολογισμό της παίρνει(-ουν) μέρος και η (οι) μεταβλητή(-ές) ελέγχου (control variables), η (οι) οποία(-ες) μπορεί να επηρεάζει (-ουν) τη σχέση των δύο βασικών μεταβλητών και με την έννοια αυτή να αλλοιώνουν (προς τα πάνω ή προς τα κάτω) το συντελεστή συσχέτισης.⁸⁷⁴
5. **Πολλαπλή παλινδρόμηση:** Όταν έχουμε περισσότερες από μία ανεξάρτητες μεταβλητές και θέλουμε να εξετάσουμε την επίδραση τους σε μία εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιούμε την πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση. Όταν

⁸⁷¹ Martin, O. (2008) [2007] *Η ανάλυση ποσοτικών δεδομένων*, μτφρ. Αθανασιάδης, Η., Τόπος, Αθήνα, σ. 86.

⁸⁷² Ωστόσο, επισημαίνεται ότι «η παραδοχή της κανονικότητας δεν είναι ένα πολύ μεγάλο ζητούμενο ή ιδιαίτερα καθοριστικό ζητούμενο στην ανάλυση ANOVA», όπως αναφέρεται στο Δαφέρμος, Β. (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, ό.π., σ. 580-581 και υποσ. 2.

⁸⁷³ Στο ίδιο, σ. 595.

⁸⁷⁴ Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006) *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, ό.π., σ. 237 και De Vaus, D. (2008) [2002] *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων*, ό.π., σ. 412-416, Γναρέλλης, Χ. (2006) *Ανάλυση δεδομένων με το SPSS 14.0*, ό.π., σ.534-539.

χρησιμοποιούμε το όρο «γραμμική», εννοούμε «γραμμική» ως προς τις παραμέτρους του μοντέλου (α , β). Άρα η συνάρτηση της ευθείας ελαχίστων τετραγώνων για την περίπτωση της πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης θα είναι της μορφής:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots + b_pX_p + e_i$$

όπου με p συμβολίζουμε το πλήθος των ανεξάρτητων μεταβλητών και ο όρος e_i αναφέρεται στο κατάλοιπο της i -οστής τιμής.

Οι υποθέσεις που πρέπει να ικανοποιούνται είναι οι ίδιες με την απλή γραμμική παλινδρόμηση και θα αναφερθούν ακολούθως. Μια προϋπόθεση η οποία είναι απαραίτητη γενικά σε όλα τα μοντέλα με περισσότερες εκ της μίας ανεξάρτητων μεταβλητών είναι η έλλειψη συγγραμμικότητας.⁸⁷⁵ Η συγγραμμικότητα (Collinearity) είναι ένα σοβαρό πρόβλημα για την πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση. Συγγραμμικότητα θεωρούμε ότι εμφανίζεται όταν μία ανεξάρτητη μεταβλητή συσχετίζεται με μία άλλη ανεξάρτητη, δηλαδή μέσω της μίας ανεξάρτητης μεταβλητής μπορούμε να εκτιμήσουμε/προβλέψουμε τις τιμές κάποιας άλλης ανεξάρτητης μεταβλητής. Φυσικά τότε οι δυο μεταβλητές δεν θα ήταν λογικό να ονομάζονται ανεξάρτητες και γι' αυτό το λόγο είναι πιο δόκιμη η χρήση του όρου «επεξηγηματικές μεταβλητές». Γενικά πάντως τότε μιλάμε για πρόβλημα συγγραμμικότητας. Επομένως η ύπαρξη και των δύο μεταβλητών στο μοντέλο δεν είναι δυνατή αλλά πολύ περισσότερο δεν είναι ορθή τόσο από πλευράς προβλεπτικής ικανότητας του μοντέλου όσο και από πλευράς ερμηνευτικής ικανότητας. Ωστόσο, απόφαση απαλοιφής ή όχι των συσχετιζόμενων ανεξάρτητων μεταβλητών είναι θέμα εκτίμησης του ερευνητή.⁸⁷⁶

Συνηθισμένα μέτρα διάγνωσης της πολυσυγγραμμικότητας συνιστούν οι δείκτες VIF, και Tolerance. Το VIF (Variation Inflation Factor – πληθωριστικός παράγοντας) είναι μέτρο διάγνωσης συγγραμμικότητας. Τιμές ίσες ή μεγαλύτερες από 5 αποτελούν ένδειξη ότι έχουμε πρόβλημα συγγραμμικότητας.⁸⁷⁷ Η τιμή της Tolerance (ανοχή) για μία τιμή φανερώνει το ποσοστό της διακύμανσης της μεταβλητής που εξηγείται από τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου. Πιο συγκεκριμένα ισχύει ότι το ποσοστό αυτό είναι ίσο με $(1 - \text{Tolerance})\%$. Τιμές της

⁸⁷⁵ Δαφέρμος, Β. (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, ό.π., σ. 472.

⁸⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 253.

⁸⁷⁷ De Vaus, D. (2008) *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων*, ό.π., σ. 421.

Tolerance μικρότερες του 0,2 αποτελούν ένδειξη του προβλήματος.⁸⁷⁸ Άλλος τρόπος είναι ο έλεγχος για την ύπαρξη υψηλών τιμών του συντελεστή γραμμικής συσχέτισης, το Added Variable Plot και η παλινδρόμηση ανάμεσα σε ζεύγη ανεξάρτητων μεταβλητών, για τις οποίες υποψιαζόμαστε συγγραμμικότητα. Επιπροσθέτως, το 'Condition Index' αποτελεί ένα ακόμα διαγνωστικό του προβλήματος. Τιμές μεγαλύτερες του 15 φανερώνουν πιθανό πρόβλημα συγγραμμικότητας και τιμές άνω του 30 σοβαρό πρόβλημα συγγραμμικότητας

Οι υποθέσεις της γραμμικής παλινδρόμησης είναι:

- η ομοσκεδαστικότητα των καταλοίπων δηλαδή για όλο το διάστημα της εξαρτημένης μεταβλητής τα κατάλοιπα της παλινδρόμησης να έχουν περίπου ίση διακύμανση,
- η ανεξαρτησία των καταλοίπων, δηλαδή τα κατάλοιπα να μην παρουσιάζουν αυτοσυσχέτιση,
- και η κανονικότητα των καταλοίπων, δηλαδή τα κατάλοιπα να ακολουθούν την κανονική κατανομή.

Συνήθως οι παραπάνω υποθέσεις ελέγχονται με στατιστικά των καταλοίπων ή με οπτικό τρόπο με κάποιο residual plot ή PP Plot.

Για την τελική αποτίμηση του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης εξετάζονται οι συντελεστές Beta, οι οποίοι είναι συγκρίσιμοι μεταξύ τους, και εφόσον δεν υπάρχει πολυγραμμικότητα, τη σχετική βαρύτητα της κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής στην ερμηνεία της εξαρτημένης.⁸⁷⁹ Επίσης, συνυπολογίζεται η τιμή t, η οποία όσο πιο πάνω από το +2 ή -2 είναι τόσο μεγαλύτερη είναι η συνεισφορά της στο παλινδρομικό μοντέλο.⁸⁸⁰ Όσον αφορά το επίπεδο μέτρησης των μεταβλητών, το μοντέλο της κανονικής παλινδρόμησης προϋποθέτει μεταβλητές που είτε μετριοούνται σε επίπεδο διαστήματος είτε είναι διχοτομικές. Για το λόγο αυτό, στην πολυμεταβλητή ανάλυση οι κατηγορικές μετατράπηκαν σε εικονικά δυαδικές (dummy). Αναφορικά με τις ανεξάρτητες τακτικές είναι εφαρμόσιμες στο εν λόγω μοντέλο.⁸⁸¹

Η μέθοδος της πολλαπλής παλινδρόμησης που χρησιμοποιήθηκε για την εισαγωγή των ανεξάρτητων μεταβλητών είναι η ονομαζόμενη *enter*, σύμφωνα με την οποία όλες οι

⁸⁷⁸ Στο ίδιο.

⁸⁷⁹ Γναρδέλλης, Χ. (2006) *Ανάλυση δεδομένων με το SPSS 14.0*, ό.π., σ. 581.

⁸⁸⁰ Δαφέρμος, Β. (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, ό.π., σ. 484.

⁸⁸¹ De Vaus, D. (2008) *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων*, ό.π., σ. 447.

μεταβλητές εισάγονται σε ένα και μοναδικό βήμα. Η εν λόγω μέθοδος είναι η πλέον κατάλληλη, όταν ζητούμενα είναι:⁸⁸² 1. πόση διακύμανση εξηγεί το μοντέλο (R^2), 2. πόση αμιγή επίδραση ασκεί η εξαρτημένη μεταβλητή στην ανεξάρτητη (συντελεστές παλινδρόμησης), 3. τη σχετική σπουδαιότητα της καθεμιάς από τις ανεξάρτητες μεταβλητές όσον αφορά την ποσότητα διακύμανσης στην εξαρτημένη που εξηγεί από μόνη της. Αναλυτικότερα η σημασία των αποτελεσμάτων που παράγει η πολλαπλή παλινδρόμηση είναι η κάτωθι:⁸⁸³

- Η στατιστική R^2 δείχνει την ποσότητα της διακύμανσης στην εξαρτημένη μεταβλητή που εξηγείται από το σύνολο των μεταβλητών X . Η προσαρμοσμένη στατιστική R^2 λαμβάνει υπόψη τον αριθμό των ανεξάρτητων μεταβλητών, έτσι ώστε να μην υπάρχουν πληθωριστικές συνέπειες στην τιμή του R^2 .
- Οι συντελεστές β αντιπροσωπεύουν την επίδραση της κάθε ξεχωριστής ανεξάρτητης μεταβλητής X στην Y εξαρτημένη ανεξάρτητη από την επίδραση των άλλων μεταβλητών X στο μοντέλο. Επειδή οι μονάδες μέτρησης των μεταβλητών X είναι συνήθως διαφορετικές μεταξύ τους και προκειμένου οι συντελεστές β να μπορούν να συγκριθούν ο τυποποιημένος (standarized) συντελεστής b προσαρμόζει αυτές τις διαφορές έτσι ώστε να μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους οι επιδράσεις της κάθε ξεχωριστής μεταβλητής X . Το εύρος τους είναι από 0 έως 1 και μπορούν να είναι είτε θετικοί είτε αρνητικοί. Όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή b τόσο μεγαλύτερη είναι η επίδραση της συγκεκριμένης μεταβλητής X σε σχέση με την επίδραση των άλλων μεταβλητών X που περιλαμβάνονται στο μοντέλο.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά τα ερευνητικά δεδομένα και τα αποτελέσματα της και συγκεκριμένα τα γενικά κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, οι εξαρτημένες μεταβλητές εκτίμησης της τιμωρητικότητας του κοινού, οι προσδιοριστικοί της παράγοντες καθώς και οι στάσεις απέναντι σε επιμέρους μορφές της αντεγκληματικής πολιτικής.

⁸⁸² Στο ίδιο, σ. 437-438.

⁸⁸³ Στο ίδιο, σ. 455-462.

Κεφάλαιο 7

Παρουσίαση και ανάλυση ερευνητικών δεδομένων

1. Εισαγωγικά

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας που διεξήχθη σε τρεις περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα την άνοιξη του έτους 2009. Η έρευνα χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο αναφέρεται την τιμωρητικότητα του κοινού και το δεύτερο στις στάσεις του απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, οι εξαρτημένες μεταβλητές ως δείκτες εκτίμησης της τιμωρητικότητας και οι ανεξάρτητες μεταβλητές που συνιστούν τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού, οι οποίοι είναι: α. γενικοί προσδιοριστικοί παράγοντες, β. εργαλειακοί παράγοντες, γ. συμβολικοί παράγοντες, δ. παράγοντες εγκληματογένεσης (θεωρία της κοινωνικής απόδοσης), ε. κοινωνική «λύτρωση» του δράστη και, στ. συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου. Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών γίνεται υπό το πρίσμα της διμεταβλητής ανάλυσης, χρησιμοποιώντας κάθε φορά, αναλόγως του επιπέδου μέτρησης της κάθε μεταβλητής, τις κατάλληλες στατιστικές τεχνικές. Στη συνέχεια, η επιμέρους συμβολή του κάθε προσδιοριστικού παράγοντα της τιμωρητικότητας του κοινού συνεκτιμάται μέσω των αναλύσεων της πολλαπλής παλινδρόμησης και της μερικής συσχέτισης.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται οι στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα απέναντι σε διαφορετικές τυπολογίες δραστών/εγκλημάτων και καταλληλότερης ποινής από πλευράς κοινού. Κατόπιν, αναλύονται τα πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης του εγκλήματος, όπως προτάθηκαν από το δείγμα, καθώς και οι στάσεις του όσον αφορά την κοινωνική πρόληψη. Τέλος, παρουσιάζονται οι στάσεις ως προς τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα την αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα). Οι εν λόγω στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική προσεγγίζονται ειδικότερα υπό το πρίσμα της τιμωρητικότητας του κοινού, προκειμένου να διερευνηθεί η συμβολή της

στην αποδοχή/απόρριψη νεωτερικών και εναλλακτικών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής.

2. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Σε σύνολο δείγματος

Το δείγμα (Πίνακας 1) αποτελείται από 306 άτομα, ισόποσα κατανεμημένα στις τρεις περιοχές της έρευνας, δηλαδή, τη Φιλοθέη, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα. Από το σύνολο των ερωτωμένων ως προς το **φύλο** 57,8% είναι γυναίκες και 42,2% άνδρες. Όσον αφορά την **ηλικία**, η κατηγορία 16-24 ετών αποτελεί το 12,4% του δείγματος, η κατηγορία 25-34 ετών 18,6% και 35-44 ετών 18%. Μεγαλύτερη συμμετοχή έχουν οι κατηγορίες 45-54 ετών και 55+ με 24,5% και 26,5% αντίστοιχα.

Η πλειονότητα του δείγματος έχει ανώτατο επίπεδο **εκπαίδευσης** (57,5%) και ένα σημαντικό ποσοστό είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης (36,2%). Επίσης, τα περισσότερα άτομα δηλώνουν **παντρεμένα** (55,1%) και **γονείς** (62%).

Ως προς το **επάγγελμά** τους, οι περισσότεροι ερωτώμενοι δηλώνουν ελεύθεροι επαγγελματίες (31,3%) ή μισθωτοί ιδιωτικού τομέα (24,7%) και με ικανοποιητική (41,6%) ή μέτρια (38%) **οικονομική κατάσταση**.

Το 42,3% δηλώνει αριστερό **πολιτικό προσανατολισμό**, το 27,3% δεξιό και το 18,6% κεντρώο, ενώ το 11,8% δηλώνει ότι δεν τοποθετείται «πουθενά».

Χαρακτηριστικό είναι ότι η πλειονότητα του δείγματος (81,2%) **κατοικεί** στην ίδια περιοχή περισσότερο από 10 χρόνια.

Πίνακας 1 : Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά	N	%
ΦΥΛΟ		
γυναίκες	177	57,8
άνδρες	129	42,2
ΗΛΙΚΙΑ		
16-24	38	12,4
25-34	57	18,6
35-44	55	18,0
45-54	75	24,5
55+	81	26,5
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ		
Δημοτικό	19	6,3
Γυμνάσιο/Λύκειο	110	36,2
ΑΕΙ/ΤΕΙ	175	57,5

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
παντρεμένοι	168	55,1
διαζευγμένοι	23	7,5
σε διάσταση	8	2,6
χήροι	9	3,0
ανύπανδροι	93	30,5
συγκατοικούν με το σύντροφό τους	4	1,3
ΠΑΙΔΙΑ		
ναι	188	62,0
όχι	115	38,0
ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ		
μαθητές/φοιτητές	23	7,6
ελεύθεροι επαγγελματίες	95	31,3
μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	75	24,7
μισθωτοί δημοσίου τομέα	36	11,8
εργαζόμενοι με ημερομίσθιο	10	3,3
άνεργοι	7	2,3
οικιακά	25	8,2
συνταξιούχοι	33	10,8
ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ		
αριστερά	118	42,3
κέντρο	52	18,6
δεξιά	76	27,3
πουθενά	33	11,8
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
ανεπαρκής	29	9,6
μέτρια	115	38,0
ικανοποιητική	126	41,6
άνετη	33	10,8
ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ		
λιγότερο από ένα χρόνο	3	1,0
1-5 χρόνια	33	10,9
6-10 χρόνια	21	6,9
περισσότερα από 10 χρόνια	246	81,2

Ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 2) οι σημαντικότερες διαφορές/ομοιότητες που προκύπτουν είναι: Στη Φιλοθέη το **εκπαιδευτικό επίπεδο** καθίσταται υψηλότερο, καθώς οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ αποτελούν το 80,8% του δείγματος, ενώ στον Άγιο Παντελεήμονα οι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ είναι συγκριτικά λιγότεροι (37,5%) και στην Ηλιούπολη οι περισσότεροι κατανέμονται στην ανώτατη (55,4%).

Ως προς την **οικογενειακή κατάσταση**, η πλειονότητα των ερωτωμένων και στις τρεις περιοχές είναι παντρεμένοι και συγκεκριμένα 57,4% στην Ηλιούπολη, 58,6% στη Φιλοθέη και 49,5% στον Άγιο Παντελεήμονα.

Ως προς τη θέση τους στην **απασχόληση**, οι ερωτώμενοι δηλώνουν στη Φιλοθέη σε υψηλότερο ποσοστό ελεύθεροι επαγγελματίες (37,4%) έναντι των άλλων δύο περιοχών. Η μισθωτή εργασία στο δημόσιο τομέα έχει μονοψήφια ποσοστά στη Φιλοθέη (7,1%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (5,8%), ενώ στην Ηλιούπολη το ποσοστό είναι με σημαντική διαφορά υψηλότερο (22,8%).

Ο **πολιτικός προσανατολισμός** των ερωτωμένων στην Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα καταγράφεται κυρίως ως αριστερός (53,3% και 46,5% αντίστοιχα), ενώ στη Φιλοθέη ως δεξιός (43,3%). Ένα ποσοστό από 8-14% και στις τρεις περιοχές δηλώνει με τον όρο «πουθενά» το πολιτικό του στίγμα.

Η πρόσληψη της **οικονομικής κατάστασης** του δείγματος στην Ηλιούπολη κυμαίνεται μεταξύ μέτριας-ικανοποιητικής, κι ενώ στον Άγιο Παντελεήμονα καταγράφονται παρόμοιες απαντήσεις, τα ποσοστά της ανεπαρκούς και μέτριας οικονομικής κατάστασης είναι υψηλότερα. Στη Φιλοθέη, πάνω από το μισό ποσοστό του δείγματος δηλώνει ικανοποιητική οικονομική κατάσταση, ενώ ένα υψηλό ποσοστό (21,4%), υψηλότερο σε σχέση με τις άλλες δύο περιοχές, δηλώνει άνετη οικονομική κατάσταση. Παραπάνω από τα δύο τρίτα του δείγματος σε κάθε περιοχή δηλώνει ότι **διαμένει** στην ίδια περιοχή περισσότερο από 10 χρόνια.

Πίνακας 2 : Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά	Ηλιούπολη		Φιλοθέη		Άγιος Παντελεήμονας		
	ΣΥΝΟΛΟ	N	%	N	%	N	%
ΦΥΛΟ							
γυναίκες		55	54,5	62	62	60	57,1
άνδρες		46	45,5	38	38	45	42,9
ΗΛΙΚΙΑ							
16-24		17	16,8	5	5	16	15,3
25-34		23	22,8	14	14	20	19,0
35-44		22	21,8	18	18	15	14,3
45-54		23	22,8	27	27	25	23,8
55+		16	15,8	36	36	29	27,6
ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ							
Δημοτικό		5	5	0	0	14	13,5
Γυμνάσιο/Λύκειο		40	39,6	19	19,2	51	49,0
ΑΕΙ/ΤΕΙ		56	55,4	80	80,8	39	37,5
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ							

παντρεμένοι	58	57,4	58	58,6	52	49,5
διαζευγμένοι	4	4	15	15,2	4	3,8
σε διάσταση	0	0	2	2	6	5,7
χήροι	0	0	3	3	6	5,7
ανύπανδροι	37	36,6	21	21,2	35	33,4
συγκατοικούν με το σύντροφό τους	2	2	0	0	2	1,9
ΠΑΙΔΙΑ						
ναι	61	60,4	64	65,3	63	60,6
όχι	40	39,6	34	34,7	41	39,4
ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ						
μαθητές/φοιτητές	10	9,9	3	3	10	9,6
ελεύθεροι επαγγελματίες	24	23,8	37	37,4	34	32,7
μισθωτοί ιδιωτικού τομέα	27	26,7	27	27,3	21	20,2
μισθωτοί δημοσίου τομέα	23	22,8	7	7,1	6	5,8
εργαζόμενοι με ημερομίσθιο	2	2	2	2	6	5,8
άνεργοι	2	2	1	1	4	3,8
οικιακά	6	5,9	12	12,1	7	6,7
συνταξιούχοι	7	6,9	10	10,1	16	15,4
ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ						
αριστερά	48	53,3	24	26,7	46	46,5
κέντρο	19	21,2	19	21,1	14	14,1
δεξιά	12	13,3	39	43,3	25	25,3
πουθενά	11	12,2	8	8,9	14	14,1
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ						
ανεπαρκής	9	8,9	3	3,1	17	16,3
μέτρια	47	46,6	15	15,3	53	51,0
ικανοποιητική	38	37,6	59	60,2	29	27,9
άνετη	7	6,9	21	21,4	5	4,8
ΧΡΟΝΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΙΔΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗ						
λιγότερο από ένα χρόνο	1	1	0	0	2	1,9
1-5 χρόνια	7	6,9	17	17,2	9	8,7
6-10 χρόνια	7	6,9	6	6,1	8	7,8
περισσότερα από 10 χρόνια	86	85,2	76	76,7	84	81,6

3. Τιμωρητικότητα του κοινού – μεταβλητές

Η τιμωρητικότητα του κοινού μελετήθηκε μέσα από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών. Στο πλαίσιο της στατιστικής ανάλυσης οι μεταξύ τους σχέσεις εκτιμώνται αφ' ενός με την τεχνική της διμεταβλητής ανάλυσης και αφ' ετέρου με την τεχνική της πολυμεταβλητής και της ανάλυσης μερικής συσχέτισης, προκειμένου να αποσαφηνισθούν οι δεσμοί που τις διέπουν και η στατιστική σημαντικότητά τους.

3.1. Εξαρτημένες μεταβλητές

Η τιμωρητικότητα του κοινού εκτιμήθηκε μέσω τριών εξαρτημένων μεταβλητών. Η πρώτη, η *κλίμακα τιμωρητικότητας*, εκτιμά τις τιμωρητικές στάσεις, χρησιμοποιώντας ένα σύνολο πολυθεματικών δηλώσεων/ερωτήσεων μέσω της πενταβάθμιας κλίμακας μέτρησης στάσεων τύπου Likert. Η δεύτερη, η *δεύτερη, η καταλληλότερη ποινή*, αφορά την κλειστού τύπου ερώτηση περί της καταλληλότερης ποινής απέναντι σε συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα και δράστη και η τρίτη, με τη μορφή ερώτησης πολλαπλών απαντήσεων, αναφέρεται στη *σκοπιμότητα της ποινής*.

3.1.1. Κλίμακα τιμωρητικότητας

Η προσέγγιση της τιμωρητικότητας μέσα από κλίμακες τύπου Likert έχει επιχειρηθεί σε διεθνές επίπεδο. Από τη μελέτη του περιεχομένου των κλιμάκων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση της τιμωρητικότητας προκύπτουν ορισμένα κοινά σημεία αναφοράς που χρησιμοποιούνται συχνά στις σχετικές έρευνες και είναι τα εξής:

1. η αυστηροποίηση των ποινών,
2. η επαναθέσπιση της θανατικής ποινής,
3. η έμφαση στην ποινή φυλάκισης έναντι των εναλλακτικών κυρώσεων,
4. η επέκταση του θεσμού φυλάκισης και του χρόνου διάρκειάς της,
5. η αυστηροποίηση των συνθηκών κράτησης.

Στην παρούσα έρευνα, για τη δόμηση της πολυθεματικής⁸⁸⁴ κλίμακας τιμωρητικότητας χρησιμοποιήθηκαν κυρίως μερικές, ελαφρώς τροποποιημένες, από τις ερωτήσεις/δηλώσεις της κλίμακας από την έρευνα που διενεργήθηκε από τον J. Ray⁸⁸⁵ και οι οποίες θεωρήθηκε ότι μπορούν να φανούν λειτουργικές, λαμβάνοντας υπόψη το συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας και τις γενικές αρχές του νομικού της πολιτισμού. Παράλληλα, στην κλίμακα προστέθηκαν δύο ερωτήσεις/δηλώσεις που αφορούν τη θανατική ποινή και την αυστηρότητα των δικαστικών αποφάσεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως στις έρευνες που αφορούν την τιμωρητικότητα του κοινού. Πλεονέκτημα της πολυθεματικής κλίμακας, έναντι των μεμονωμένων ερωτήσεων, μπορεί να θεωρηθεί ότι, επειδή η έννοια της τιμωρητικότητας είναι γενικότερη από εκείνη που «*μπορεί να προσδιορίσει η απάντηση σε μία και μόνη*

⁸⁸⁴ Με την έννοια ότι «οι μεταβλητές που αναφέρονται σε στάσεις αποτελούνται από σημαντικό αριθμό επιμέρους «θεμάτων» σχετικών με την προς μέτρηση στάση και χαρακτηρίζονται πολυθεματικές», βλ. Σιάρδος, Γ.Κ. (2005) *Μεθοδολογία κοινωνιολογικής έρευνας*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σ. 24.

⁸⁸⁵ Ray, J. (1982) "Prison sentences and public opinion", *The Australian Quarterly*, Vol. 54:435-443.

ερώτηση», ο συνδυασμός απαντήσεων από πολλές ερωτήσεις που «μετρούν» την ίδια έννοια «τοποθετούν τους ερωτώμενους σε μια συνεχή σειρά, συσχετίζοντάς τους με κάποια συγκεκριμένη στάση».⁸⁸⁶ Επιπροσθέτως, η κλίμακα μέτρησης στάσεων δύναται να παρέχει «ένα μέτρο έντασης ή ισχύος της συνολικής στάσης του ερωτώμενου για το υπό έρευνα θέμα».⁸⁸⁷

Η κλίμακα τιμωρητικότητας αποτελείτο αρχικά από οκτώ ερωτήσεις/δηλώσεις που σχετίζονται με τις στάσεις απέναντι στο έγκλημα.⁸⁸⁸ Για κάθε μία από αυτές, ζητήθηκε από τους ερωτωμένους να δηλώσουν τη συμφωνία/ασυμφωνία τους σε μια πενταβάθμια κλίμακα τύπου «συμφωνώ απόλυτα, μάλλον συμφωνώ, ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ, σχεδόν διαφωνώ, διαφωνώ απόλυτα». Στη συνέχεια, αφού αντιστράφηκαν (R) οι ερωτήσεις/δηλώσεις που είχαν διαφορετική κατεύθυνση από τις υπόλοιπες, το δείγμα βαθμολογήθηκε βάσει των απαντήσεών του από το 1 έως το 5 σε κάθε μία από τις ερωτήσεις αυτές (κλίμακα αθροιστικής βαθμολογίας).⁸⁸⁹ Όσοι συγκέντρωσαν την υψηλότερη βαθμολογία θεωρήθηκαν τιμωρητικοί απέναντι στο έγκλημα έναντι των υπολοίπων που εκφράζουν μετριοπαθείς στάσεις.

Η αξιοπιστία της κλίμακας υπολογίστηκε με το τεστ αξιοπιστίας Alpha του Cronbach, το οποίο εκτιμά τη συνέπεια των απαντήσεων απέναντι στην υπό εξέταση έννοια. Όταν η τιμή του Alpha είναι ίση με το 0,7 θεωρείται ένδειξη ενός αξιόπιστου συνόλου μονάδων/ερωτήσεων.⁸⁹⁰ Το Alpha του Cronbach στην κλίμακα τιμωρητικότητας είναι 0,755 αφού πρώτα παραλήφθηκε η ερώτηση/δήλωση «μερικές φορές το να πάρει κανείς το νόμο στα χέρια του είναι προτιμότερο από το να περιμένει την απόφαση του δικαστηρίου», η οποία μείωνε την αξιοπιστία της σε $A=0,751$. Στη συνέχεια, η κλίμακα διχοτομήθηκε, προκειμένου να μπορεί να συμμετάσχει στις διμεταβλητές στατιστικές αναλύσεις του SPSS. Έτσι δομήθηκε νέα «εφεδρική» δίτιμη κλίμακα τιμωρητικότητας με βάση το περιγραφικό μέτρο κεντρικής τάσης του μέσου όρου. Λόγω του ότι η κατανομή της αρχικής κλίμακας είναι συμμετρική, ο μέσος όρος και η διάμεσος συμπίπτουν. Έτσι, όσοι κατετάχθησαν από το μέσο όρο και κάτω ως προς τη βαθμολογία τους στην κλίμακα, θεωρήθηκαν «μετριοπαθείς», ενώ όσοι βρίσκονται από το μέσο όρο

⁸⁸⁶ Ο.π., Μιχαλοπούλου, Κ. (2002) *Κλίμακες μέτρησης στάσεων*, ό.π., σ. 15.

⁸⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 33.

⁸⁸⁸ Ερώτηση με αριθ. 12 του ερωτηματολογίου.

⁸⁸⁹ Σιάρδος, Γ.Κ. (2005) *Μεθοδολογία κοινωνικής έρευνας*, ό.π., σ. 39 & 43.

⁸⁹⁰ De Vaus, D. (2008) *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων*, ό.π., σ. 27.

και πάνω θεωρούνται «τιμωρητικοί».

Η τελική κλίμακα τιμωρητικότητας, που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, αποτελείται από τις εξής ερωτήσεις/δηλώσεις:

κλίμακα τιμωρητικότητας (7 ερωτήσεις/δηλώσεις)

1. Η θανατική ποινή πρέπει να εφαρμοστεί ξανά.
 2. Εάν οι δικαστές έβγαζαν αυστηρότερες αποφάσεις, θα είχαμε λιγότερους εγκληματίες.
 3. Τα ισόβια για τα σοβαρά εγκλήματα πρέπει να σημαίνουν πραγματικά ισόβια, δηλαδή, για όλη τη ζωή.
 4. Αυτό που χρειάζονται οι δράστες είναι καθοδήγηση (εκπαίδευση) και όχι τιμωρία. (R)
 5. Οι συνθήκες στις φυλακές πρέπει να γίνουν πιο ανθρώπινες απ' ό,τι είναι σήμερα. (R)
 6. Εάν η φυλάκιση πρέπει να χρησιμοποιείται, θα πρέπει να γίνεται με μέτρο και ως τελευταία επιλογή. (R)
 7. Κανένας λόγος δεν δικαιολογεί τα βασανιστήρια μέσα στη φυλακή. (R)
-

Οι ανωτέρω δηλώσεις ενσκήπτουν στην έννοια της τιμωρητικότητας από μια πιο αφαιρετική και συνεπώς πιο σφαιρική οπτική που εκτιμά τις τιμωρητικές στάσεις αναφορικά με τα θέματα της σωφρονιστικής και της ποινολογίας. Ένας επιχειρησιακός ορισμός της τιμωρητικότητας του κοινού στην περίπτωση της κλίμακας τιμωρητικότητας μπορεί να διατυπωθεί ως: «ο βαθμός υποστήριξης αφ' ενός αυστηρότερων δικαστικών αποφάσεων, με κλιμάκωση έως και την θανατική ποινή και αφ' ετέρου σκληρότερων συνθηκών κράτησης».

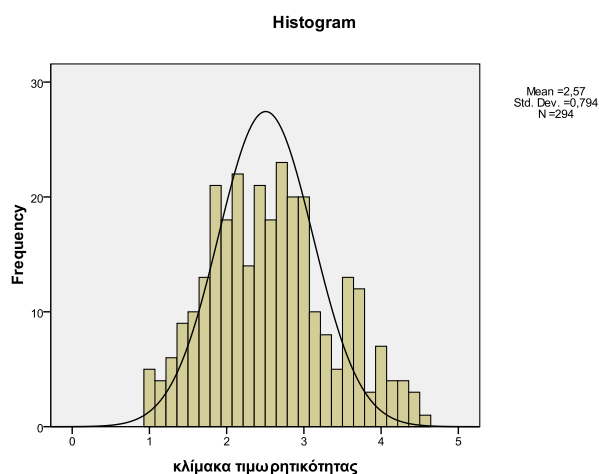
Κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη στατιστική της παρουσίαση (Πίνακας 3 & Γράφημα 1) η κλίμακα τιμωρητικότητας έχει κανονική, συμμετρική κατανομή που αποδεικνύεται αφ' ενός από την πλήρη ταύτιση του μέσου όρου και της διαμέσου (2,57) και αφ' ετέρου από τον έλεγχο Kolmogorov-Smirnov Z με $p > .005$ και συγκεκριμένα $p = .088$.

Πίνακας 3 : Περιγραφικά μέτρα της κλίμακας τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος

κλίμακα τιμωρητικότητας		
N	Valid	294
	Missing	12
Mean		2,57
Median		2,57
Mode		3
Std. Deviation		,794
Variance		,630
Skewness		,287
Std. Error of Skewness		,142
Kurtosis		-,468
Std. Error of Kurtosis		,283
Minimum		1
Maximum		5

Γράφημα 1: Ιστόγραμμα και κανονική κατανομή της κλίμακας τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος

Σύμφωνα με τη δίτιμη κλίμακα τιμωρητικότητας (Πίνακας 4) παρατηρείται το 54,8% του δείγματος να καταγράφεται ως μετριοπαθείς έναντι 45,2% που καταγράφεται ως τιμωρητικό.

Πίνακας 4 : Κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος

κλίμακα τιμωρητικότητας	N	%
μετριοπαθείς	161	54,8
τιμωρητικοί	133	45,2
Σύνολο	294	100,0

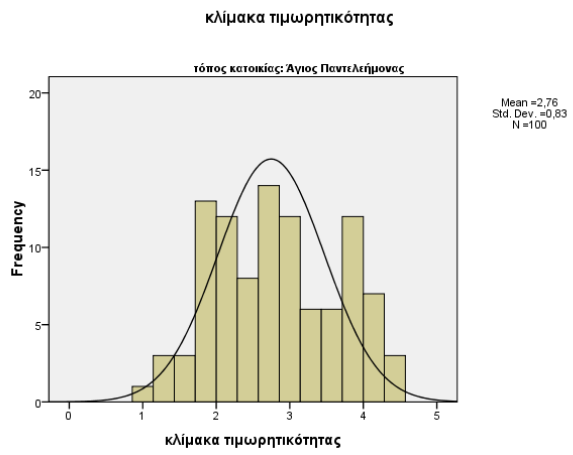
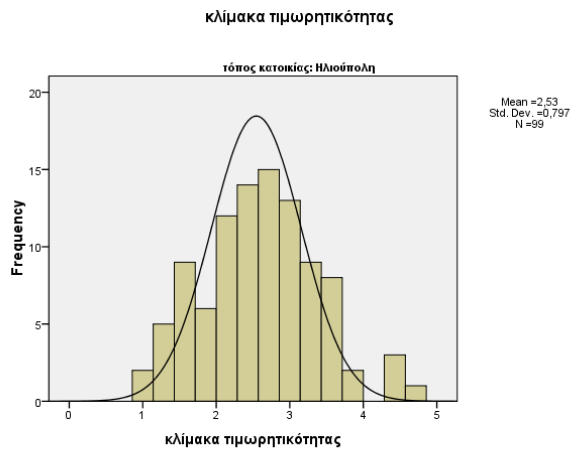
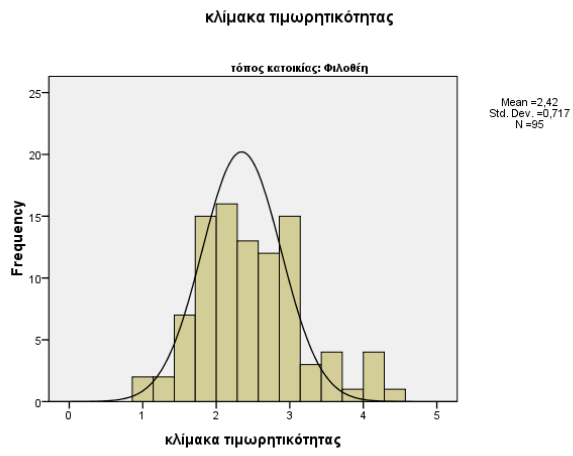
Κλίμακα τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 5 & Γράφημα 2) η κλίμακα τιμωρητικότητας καταγράφει το χαμηλότερο μέσο όρο στη Φιλοθέη (2,42), ακολουθούν η Ηλιούπολη (2,53) και ο Άγιος Παντελεήμονας (2,76). Παρατηρείται, επομένως, ιεράρχιση των τιμωρητικών στάσεων με αύξουσα σειρά από τη Φιλοθέη προς την Ηλιούπολη και από την Ηλιούπολη προς τον Άγιο Παντελεήμονα, η οποία είναι ανάλογη με εκείνη των τάσεων της εγκληματικότητας, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική, στην καθεμία από τις περιοχές της έρευνας.

Πίνακας 5 : Περιγραφικά μέτρα της κλίμακας τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας

Φιλοθέη	N	Valid	95	Ηλιούπολη	N	Valid	99	Άγιος Παντελεήμονας	N	Valid	100
		Missing	5			Missing	2			Missing	5
	Mean		2,42		Mean		2,53		Mean		2,76
	Median		2,29		Median		2,57		Median		2,71
	Mode		2		Mode		3		Mode		^{3a}
	Std. Deviation		0,717		Std. Deviation		0,797		Std. Deviation		0,83
	Variance		0,515		Variance		0,635		Variance		0,688
	Skewness		0,523		Skewness		0,166		Skewness		0,135
	Std. Error of Skewness		0,247		Std. Error of Skewness		0,243		Std. Error of Skewness		0,241
	Kurtosis		0,074		Kurtosis		-0,254		Kurtosis		-0,887
	Std. Error of Kurtosis		0,49		Std. Error of Kurtosis		0,481		Std. Error of Kurtosis		0,478
	Minimum		1		Minimum		1		Minimum		1
	Maximum		4		Maximum		5		Maximum		4
	Sum		230		Sum		251		Sum		276

Γράφημα 2 : Ιστογράμματα και κανονικές κατανομές της κλίμακας τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας

Σύμφωνα με τη δίτιμη κλίμακα τιμωρητικότητας (Πίνακας 6), στη Φιλοθέη παρατηρείται το χαμηλότερο ποσοστό τιμωρητικών (33,7%), ακολουθεί η Ηλιούπολη (48,5%) και ο Άγιος Παντελεήμονας, όπου και καταγράφονται οι περισσότερες τιμωρητικές απαντήσεις (53%).

Πίνακας 6 : Κλίμακα τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα τιμωρητικότητας	περιοχή κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
μετριοπαθείς	63	66,3	51	51,5	47	47,0
τιμωρητικοί	32	33,7	48	48,5	53	53,0
Σύνολο	95	100,0	99	100,0	100	100

3.1.2. Καταλληλότερη ποινή

Η δεύτερη εξαρτημένη μεταβλητή που χρησιμοποιήθηκε θεωρείται, με βάση την αποδοχή και τη χρήση της από τη διεθνή βιβλιογραφία, κλασική πλέον ερώτηση εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων. Χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τη Διεθνή Έρευνα Θυματοποίησης (ICVS)⁸⁹¹ και από τότε έχει κατ' επανάληψη περιληφθεί σε όλες τις επόμενες εκδόσεις της, καθώς και σε άλλες ευρωπαϊκές και διεθνείς έρευνες. Στην ελληνική γλώσσα η ερώτηση αποδίδεται ως εξής: «Ποια ποινή θεωρείτε καταλληλότερη για έναν άντρα 21 ετών, ο οποίος συνελήφθη για δεύτερη φορά για διάρρηξη κατοικίας και τη δεύτερη αυτή φορά έκλεψε μια συσκευή τηλεόρασης». Οι προτεινόμενες απαντήσεις αφορούν τις τιμές: «κοινωνική εργασία, πρόστιμο, ποινή με αναστολή, φυλάκιση, άλλη». Εκείνοι που επιλέγουν την ποινή φυλάκισης θεωρούνται πιο τιμωρητικοί. Η ερώτηση αυτή ακολουθείται από μια ακόμα ερώτηση φίλτρου που αφορά μόνο όσους επέλεξαν τη φυλάκιση, οι οποίοι καλούνται να προσδιορίσουν περαιτέρω τον κατάλληλο χρόνο φυλάκισης για το συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα. Η εν λόγω ερώτηση⁸⁹² έχει χρησιμοποιηθεί στην ελληνική βιβλιογραφία σε έρευνα για την τιμωρητικότητα με επιστημονικά υπεύθυνους την Καθηγήτρια Χρ. Ζαραφώνιτου και τον Καθηγητή Ν. Κουράκη.⁸⁹³

Η δεύτερη αυτή εξαρτημένη μεταβλητή ορίζει την τιμωρητικότητα μέσα από την επιλογή

⁸⁹¹ <http://rechten.uvt.nl/ICVS>

⁸⁹² Ερωτήσεις με αριθμ. 10 & 11 του ερωτηματολογίου.

⁸⁹³ Ζαραφώνιτου, Χ.Μ., Κουράκης Ν.Ε. (2009α) (Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική, ό.π.

συγκεκριμένης ποινής για συγκεκριμένο αδίκημα και υπό αυτή την έννοια είναι πιο εξειδικευμένη από την κλίμακα τιμωρητικότητας και πιο πραγματιστική καθ'εαυτή, εφόσον εστιάζει σε συγκεκριμένο αδίκημα που διαπράχθηκε από νεαρό και υπότροπο δράστη. Ως τιμωρητική απάντηση θεωρείται η επιλογή της φυλάκισης και σε ένα δεύτερο επίπεδο οι απαντήσεις που αφορούν το μεγαλύτερο σε διάρκεια χρόνο φυλάκισης. Ο επιχειρησιακός ορισμός για την τιμωρητικότητα του κοινού, αναφορικά με την εν λόγω εξαρτημένη μεταβλητή, θα μπορούσε να διατυπωθεί ως: «*τιμωρητικός θεωρείται εκείνος που επιλέγει την ποινή της φυλάκισης για τον νεαρό, υπότροπο για το ίδιο αδίκημα, δράστη που διέρρηξε μια κατοικία, υπεξαιρώντας μια τηλεόραση*».

Όσον αφορά τη στατιστική ανάλυση της μεταβλητής η πλειονότητα του δείγματος (Πίνακας 7) επέλεξε ως καταλληλότερη ποινή στην περίπτωση του 21χρονου υπότροπου δράστη την κοινωφελή εργασία (56%). Η δεύτερη συχνότερη απάντηση ήταν η ποινή της φυλάκισης (24,7%).

Πίνακας 7 : Καταλληλότερη ποινή σε σύνολο δείγματος

καταλληλότερη ποινή	N	%
κοινωφελής εργασία	163	56,0
πρόστιμο	18	6,2
ποινή με αναστολή	38	13,1
φυλάκιση	72	24,7
Σύνολο	291	100,0

Από όσους επέλεξαν τη φυλάκιση (Πίνακας 8), η συχνότερη απάντηση (31%) σχετικά με τη διάρκεια εγκλεισμού ήταν ένας χρόνος. Χαρακτηριστικό, όμως, είναι ότι 14,7% αναφέρει ως διάρκεια εγκλεισμού πάνω από 5 χρόνια.

Πίνακας 8 : Διάρκεια εγκλεισμού σε σύνολο δείγματος

διάρκεια εγκλεισμού	N	%
λιγότερο από ένα χρόνο	8	10,7
1 χρόνο	23	31,0
2 χρόνια	12	16,7
3 χρόνια	9	12,3
4 χρόνια	5	6,7
5 χρόνια	6	7,9
πάνω από 5 χρόνια	11	14,7
Σύνολο	73	100,0

Καταλληλότερη ποινή ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 9), μεταξύ όσων επιλέγουν τη φυλάκιση 30,2% κατοικεί στον Άγιο Παντελεήμονα, έναντι 26% στη Φιλοθέη και 18,2% στην Ηλιούπολη.

Πίνακας 9 : Καταλληλότερη ποινή ανά τόπο κατοικίας

καταλληλότερη ποινή	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
κοινωνικής εργασίας	59	61,5	58	58,6	46	47,9
πρόστιμο	3	3,1	7	7,1	8	8,3
ποινή με αναστολή	9	9,4	16	16,2	13	13,5
φυλάκιση	25	26,0	18	18,2	29	30,2
Σύνολο	96	100,0	99	100,0	96	100,0

Σχετικά με τη διάρκεια εγκλεισμού ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 10) η υψηλότερη συχνότητα καταγράφεται και στις τρεις περιοχές στην ποινή φυλάκισης ενός έτους (ίδια συχνότητα καταγράφεται και στη ποινή φυλάκισης δύο ετών στη Φιλοθέη). Η επιλογή της κάθειρξης καταγράφεται υψηλότερη στον Άγιο Παντελεήμονα (24,1%) έναντι των άλλων δύο περιοχών.

Πίνακας 10 : Διάρκεια εγκλεισμού ανά τόπο κατοικίας

διάρκεια εγκλεισμού	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
λιγότερο από ένα χρόνο	3	12,0	4	22,2	1	3,4
1 χρόνο	7	28,0	7	38,9	8	27,6
2 χρόνια	7	28,0	1	5,6	4	13,8
3 χρόνια	0	,0	3	16,7	6	20,7
4 χρόνια	2	8,0	1	5,6	2	6,9
5 χρόνια	3	12,0	2	11,1	1	3,4
πάνω από 5 χρόνια	3	12,0	0	,0	7	24,1
Σύνολο	25	100,0	18	100,0	29	100,0

3.1.3. Σκοπιμότητα της ποινής

Η τρίτη εξαρτημένη μεταβλητή αφορά ερώτηση πολλαπλών απαντήσεων και αναφέρεται σε θέματα της ποινικής φιλοσοφίας σχετικά με τη σκοπιμότητα της ποινής. Ερωτήσεις που συνδέουν τη σκοπιμότητα της ποινής με την τιμωρητικότητα έχουν χρησιμοποιηθεί

σε αρκετές έρευνες.⁸⁹⁴ Εν προκειμένω, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε αυτούσια η ερώτηση της έρευνας που διενεργήθηκε στην Ελλάδα με επιστημονικά υπεύθυνους την Καθηγήτρια Χρ. Ζαραφώνιτου και με τον Καθηγητή Ν. Κουράκη.⁸⁹⁵

Η ερώτηση⁸⁹⁶ διατυπώνεται ως εξής: «*Κατά τη γνώμη σας, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που τα δικαστήρια επιβάλλουν ποινές*». Οι απαντήσεις περιλαμβάνουν, με απλή κατανοητή για το ευρύ κοινό διατύπωση, τις σκοπιμότητες της ποινής, όπως έχουν υποστηριχθεί από την ποινική φιλοσοφία και την εγκληματολογία και είναι, εν προκειμένω, η γενική και ειδική πρόληψη, η ανταπόδοση και η κοινωνική άμυνα και, τέλος, η ικανοποίηση του θύματος. Τιμωρητικοί θεωρούνται όσοι επιλέγουν την ανταπόδοση, δηλαδή, «*την τιμωρία του εγκληματία, ώστε να «πληρώσει» για τις πράξεις του*».⁸⁹⁷ Η εν λόγω μεταβλητή, διανοίγει την έννοια της τιμωρητικότητας, προσδίδοντας της πιο φιλοσοφική βάση, πέραν του συσχετισμού της αφ'ενός με την αυστηροποίηση των ποινών και των συνθηκών κράτησης και αφ'ετέρου με την επιλογή της καταλληλότερης ποινής απέναντι σε συγκεκριμένο αδίκημα. Ο επιχειρησιακός ορισμός της τρίτης εξαρτημένης μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: «*η τιμωρητικότητα συνδέεται με την ανταπόδοση (τιμωρία του δράστη) ως σκοπιμότητα της ποινής*».

Εν γένει, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δύο από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας και συγκεκριμένα η κλίμακα τιμωρητικότητας και η σκοπιμότητα της ποινής εμπεριέχουν δηλώσεις που αφορούν το θέμα της τιμωρίας στο μακροεπίπεδο, ενώ η καταλληλότερη ποινή για συγκεκριμένο δράστη που διέπραξε ορισμένο αδίκημα αφορά το θέμα της τιμωρίας στο μικροεπίπεδο.⁸⁹⁸ Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι παρέχουν τη δυνατότητα πολυεπίπεδης προσέγγισης της τιμωρητικότητας μέσα από τις γενικές και ειδικές όψεις της.

⁸⁹⁴ Ενδεικτικά, Dowler, K. (2003) "Media consumption and public attitudes toward crime and justice: the relationship between fear of crime, punitive attitudes and perceived police effectiveness", *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, Vol. 10(2):109-126 και Oswald, M.E., Hupfeld, J., Klug, S.C., Gabriel, U. (2002) "Lay-perspectives on criminal deviance, goals of punishment and punitivity", *Social Justice Research*, Vol. 15(2):85-98.

⁸⁹⁵ Ζαραφώνιτου, Χ.Μ., Κουράκης Ν.Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π.

⁸⁹⁶ Ερώτηση με αριθ. 7 στο ερωτηματολόγιο.

⁸⁹⁷ Βλ. Ζαραφώνιτου, Χρ. Κουράκης Ν.Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, ό.π., Mathews, R. (2005) "The myth of punitiveness", ό.π.

⁸⁹⁸ Βλ. Oswald, M.E., Hupfeld, et al. (2002) "Lay-perspectives on criminal deviance, goals of punishment and punitivity", ό.π., σ. 97.

Αναφορικά με τη στατιστική ανάλυση σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 11) 31,6% απάντησε ότι ως σκοπιμότητα της ποινής θεωρεί την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα (κοινωνική άμυνα). Η δεύτερη συχνότερη απάντηση είναι η τιμωρία του δράστη (ανταπόδοση-23,1%), η οποία ακολουθείται με μικρή διαφορά από την απάντηση που αφορά τον εκφοβισμό μελλοντικών εγκληματιών (γενική πρόληψη-22,7%). Στη συνέχεια ακολουθούν η βελτίωση-κοινωνική επανένταξη (8,8%), ο εκφοβισμός του εγκληματία (ειδική πρόληψη-7,3%) και, τέλος, η ικανοποίηση του θύματος (αποκαταστατική δικαιοσύνη-6,5%). Ως τιμωρητικότερη, όπως προαναφέρθηκε, θεωρείται η απάντηση που αφορά «την τιμωρία του εγκληματία, ώστε να ‘πληρώσει’ για τις πράξεις του».

Πίνακας 11 : Σκοπιμότητα της ποινής σε σύνολο δείγματος

σκοπιμότητα της ποινής	N	%
εκφοβισμός του εγκληματία	37	7,3%
βελτίωση-κοινωνική επανένταξη του δράστη	45	8,8%
εκφοβισμός μελλοντικών εγκληματιών	116	22,7%
προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα	161	31,6%
τιμωρία του εγκληματία, ώστε να πληρώσει για τις πράξεις του	118	23,1%
ικανοποίηση του θύματος	33	6,5%
Σύνολο	510	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 12), ακολουθείται παρόμοια κατανομή συχνοτήτων, δηλαδή, οι ερωτώμενοι απάντησαν συχνότερα ότι ως σκοπιμότητα της ποινής αναγνωρίζουν την κοινωνική άμυνα και σε δεύτερο επίπεδο την ανταπόδοση. Αναφορικά με την απάντηση που αφορά την τιμωρία του δράστη, στη Φιλοθέη εκφράζονται σε χαμηλότερο βαθμό τιμωρητικές στάσεις (17,2%) έναντι της Ηλιούπολης (26,2%) και του Αγ. Παντελεήμονα (25,7%).

Πίνακας 12 : Σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας

σκοπιμότητα της ποινής	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
εκφοβισμός του εγκληματία	13	8,00%	11	6,70%	13	7,10%
βελτίωση-κοινωνική επανένταξη του δράστη	16	9,70%	14	8,60%	15	8,20%

εκφοβισμός μελλοντικών εγκληματιών	44	27,00%	34	20,70%	38	20,70%
προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα	56	34,40%	49	29,90%	56	30,60%
τιμωρία του εγκληματία, ώστε να 'πληρώσει' για τις πράξεις του	28	17,20%	43	26,20%	47	25,70%
ικανοποίηση του θύματος	6	3,70%	13	7,90%	14	7,70%

Συνοψίζοντας, η πλειονότητα του δείγματος δεν εκφράζει τιμωρητικές στάσεις παρά μόνο στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα όσον αφορά την κλίμακα τιμωρητικότητας. Στο Άγιο Παντελεήμονα, επίσης, η κοινωφελής εργασία που θεωρείται από τις μετριοπαθέστερες απαντήσεις στη μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής, επιλέγεται από το 47,9%, δηλαδή, η πλειονότητα του δείγματος επιλέγει άλλες πιο τιμωρητικές ποινές.

3.2. Ανεξάρτητες μεταβλητές (προσδιοριστικοί παράγοντες)

Στο πλαίσιο της διμεταβλητής ανάλυσης παρουσιάζεται και αναλύεται ξεχωριστά η σχέση των τριών εξαρτημένων μεταβλητών εκτίμησης της τιμωρητικότητας του κοινού, τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας, με τους προσδιοριστικούς παράγοντες (ανεξάρτητες μεταβλητές), οι οποίοι, για λόγους μεθοδολογικούς, σύμφωνα εξάλλου και με τη θεωρητική προσέγγιση που αναπτύχθηκε στο Κεφάλαιο 3, κατατάσσονται ως εξής:

A. Γενικοί προσδιοριστικοί παράγοντες: κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα, αξιολόγηση MME ως έγκυρη πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα, θεσμική εμπιστοσύνη.

B. Εργαλειακοί προσδιοριστικοί παράγοντες: τόπος κατοικίας (περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας), η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, πρόσληψη των τάσεων της εγκληματικότητας, θυματοποίηση, φόβος του εγκλήματος.

Γ. Συμβολικοί προσδιοριστικοί παράγοντες: ετεροποίηση, οντολογική ανασφάλεια, αξίες.

Δ. Θεωρία της κοινωνικής απόδοσης: παράγοντες εγκληματογένεσης.

Ε. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη: πρόσληψη περί δυνατότητας αλλαγής του δράστη και αποχής του από το έγκλημα.

ΣΤ. Δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου: συντηρητικός προσανατολισμός.

3.2.1. Γενικοί προσδιοριστικοί παράγοντες

Στους γενικούς προσδιοριστικούς παράγοντες περιλαμβάνονται: κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα, αξιολόγηση ΜΜΕ ως έγκυρη πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα, θεσμική εμπιστοσύνη.

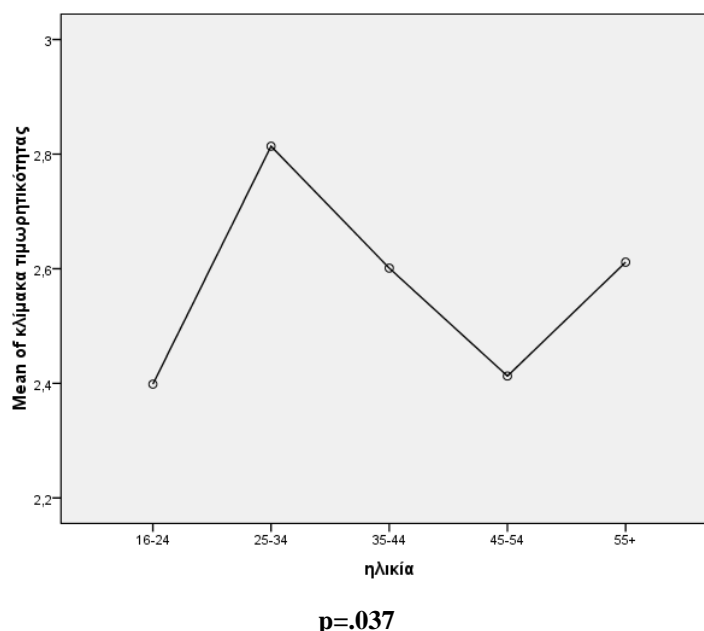
α. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος

Μέσω της ανάλυσης διακύμανσης One-way Anova παρουσιάζονται οι στατιστικώς σημαντικές σχέσεις της κλίμακας τιμωρητικότητας με τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Η σχέση της **ηλικίας** με την κλίμακα τιμωρητικότητας είναι στατιστικώς σημαντική ($p=.037$) μεταξύ των ηλικιακών κατηγοριών 25-34 και 45-54. Από το Γράφημα 3 προκύπτει ότι η ηλικιακή κατηγορία των 25-34 είναι περισσότερο τιμωρητική, σε σχέση με εκείνη της 45-54. Γενικότερα η πιο τιμωρητική ηλικιακή κατηγορία είναι εκείνη των 25-34. Παρατηρείται, δηλαδή, ότι τα νεαρότερα άτομα είναι πιο τιμωρητικά από άτομα μέσης ηλικίας. Εν αντιθέσει, όμως, οι πολύ νέοι (16-24 ετών) δεν καταγράφονται ως τιμωρητικοί.

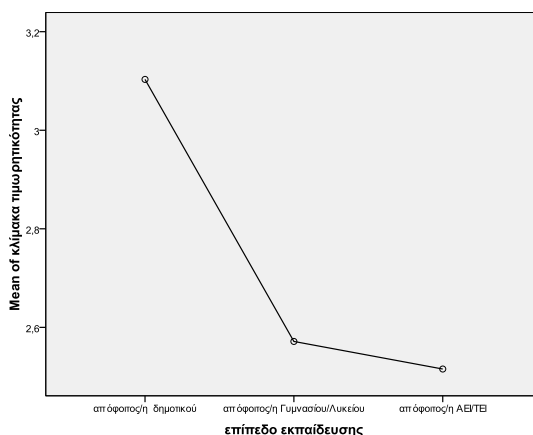
Γράφημα 3 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και ηλικία σε σύνολο δείγματος

Επίσης, η σχέση μεταξύ της κλίμακας τιμωρητικότητας και του **επιπέδου εκπαίδευσης** (Γράφημα 4) καταγράφεται στατιστικώς σημαντική ($p=.011$). Γενικώς, όπως προκύπτει

από το γράφημα, όσο αυξάνεται το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο μειώνονται οι τιμωρητικές στάσεις στην κλίμακα τιμωρητικότητας.

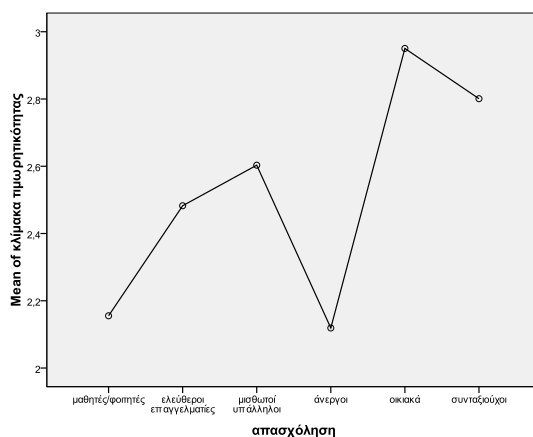
Γράφημα 4 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και επίπεδο εκπαίδευσης σε σύνολο δείγματος

p=.011

Η σχέση της κλίμακας τιμωρητικότητας με τη **θέση στην απασχόληση** (Γράφημα 5) είναι στατιστικώς σημαντική (p=.003): Τα ζεύγη με τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση μεταξύ τους είναι μαθητές-φοιτητές/οικιακή απασχόληση και συνταξιούχοι/μαθητές-φοιτητές. Οι μαθητές/φοιτητές βρίσκονται πολύ χαμηλά στην κλίμακα τιμωρητικότητας ενώ όσοι ασχολούνται με τα οικιακά ή είναι συνταξιούχοι βρίσκονται στις υψηλότερες θέσεις της κλίμακας.

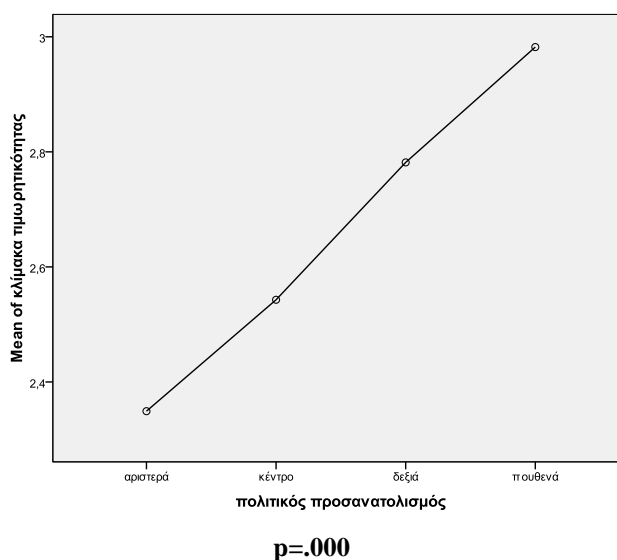
Γράφημα 5 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θέση στην απασχόληση σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τον **πολιτικό προσανατολισμό** (Γράφημα 6), όσο το άτομο αυτοτοποθετείται προς τη δεξιά, καταγράφεται περισσότερο τιμωρητικό στην κλίμακα τιμωρητικότητας. Χαρακτηριστικό, ωστόσο, είναι πως, βάσει των απαντήσεων, μερικοί από τους ερωτώμενους δήλωσαν ότι δεν προσανατολίζονται σε κανέναν πολιτικό χώρο και αυθόρμητα έδωσαν των απάντηση «πουθενά». Εκείνοι παρουσιάζονται ως οι πιο τιμωρητικοί έναντι όλων των υπολοίπων. Η κατά δήλωση πολιτική τοποθέτηση με τη

φράση «πουθενά» μπορούμε να πούμε ότι εμπεριέχει ως ένα βαθμό το συναίσθημα της αγανάκτησης απέναντι στην πολιτική γενικότερα και δεν υποδηλώνει ότι ο ερωτώμενος δεν τοποθετούνταν πολιτικά στο παρελθόν ή ότι δεν θα τοποθετηθεί εκ νέου στο μέλλον. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι κάποιιοι, ενδεχομένως, απλώς δεν θέλησαν να δηλώσουν τον πολιτικό προσανατολισμό τους στη συγκεκριμένη ερώτηση. Ωστόσο, επειδή η παρούσα έρευνα είναι ποσοτικού χαρακτήρα, δεν υπεισήρθε σε περαιτέρω προσδιορισμό και κατέγραψε αυτολεξεί ό,τι αυθόρμητα δήλωσε ο ερωτώμενος. Αξίζει να σημειωθεί, όμως, ότι η εικόνα που διαμόρφωσε ο συνεντευκτής είναι περισσότερο αυτή της αγανάκτησης αναφορικά με τη δήλωση «πουθενά», αλλά απαιτείται περαιτέρω έρευνα, προσανατολισμένη περισσότερο στην τεχνική της συνέντευξης εις βάθος, έναντι αυτής του δομημένου ερωτηματολογίου, για την επιβεβαίωσή της.

Γράφημα 6 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πολιτικός προσανατολισμός σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 13), όσον αφορά το **φύλο**, την **οικογενειακή κατάσταση**, τη **γονεϊκή ιδιότητα**, την **οικονομική κατάσταση** και τη **χρονική διάρκεια παραμονής** στην ίδια περιοχή δεν προέκυψαν στατιστικώς σημαντικές σχέσεις. Ωστόσο, η τάση που διακρίνεται είναι ότι μεταξύ **ανδρών και γυναικών, οικογενειακής κατάστασης** καθώς και όσων **είναι ή όχι γονείς** δεν προκύπτει καμιά διαφοροποίηση αναφορικά με τις τιμωρητικές στάσεις. Ως προς την **οικονομική κατάσταση** διαφοροποίηση προκύπτει μόνο σε εκείνους που δηλώνουν ικανοποιητική ή/και άνετη οικονομική κατάσταση, οι οποίοι και παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα τιμωρητικότητας.

Πίνακας 13 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

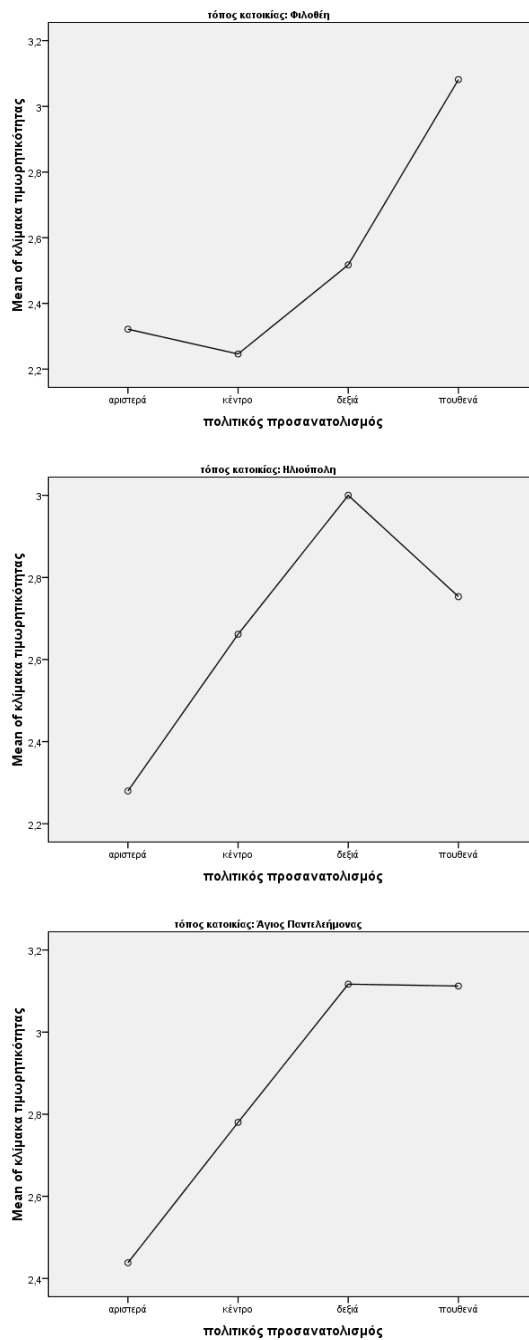
κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		κλίμακα τιμωρητικότητας			
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%
φύλο	γυναίκα	92	54,8%	76	45,2%
	άνδρας	69	54,8%	57	45,2%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένος/συγκατοίκηση	90	55,2%	73	44,8%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	12	54,5%	10	45,5%
	ανύπανδρος	59	54,6%	49	45,4%
παιδιά	ναι	97	54,2%	82	45,8%
	όχι	63	56,3%	49	43,8%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	14	50,0%	14	50,0%
	μέτρια	56	50,9%	54	49,1%
	ικανοποιητική	71	59,2%	49	40,8%
	άνετη	20	60,6%	13	39,4%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	22	61,1%	14	38,9%
	6+ χρόνια	138	53,7%	119	46,3%

Συνοψίζοντας, όσον αφορά τη σχέση της κλίμακας τιμωρητικότητας με τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά οι πιο ισχυρές, στατιστικώς σημαντικές σχέσεις καταγράφονται στην *εκπαίδευση* και τον *πολιτικό προσανατολισμό*, στη *θέση στην απασχόληση* και την *ηλικία*. Δηλαδή, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, ο δεξιός πολιτικός προσανατολισμός και η δήλωση ότι δεν τοποθετείται κανείς πολιτικά συναρτώνται με τις τιμωρητικές στάσεις. Οι τιμωρητικές στάσεις, επίσης, συναρτώνται με εκείνους που ασχολούνται με τα οικιακά ή είναι συνταξιούχοι και με την ηλικιακή κατηγορία 25-34 ετών.

Κλίμακα τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Γράφημα 7), παρατηρείται ότι υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές ως προς τον **πολιτικό προσανατολισμό** και στις τρεις περιοχές, (Φιλοθέη, $p=.049$ – Ηλιούπολη, $p=.009$ – Άγιος Παντελεήμονας, $p=.003$). Οι ισχυρές σημαντικές διαφορές εντοπίζονται στα ζεύγη «αριστερά/δεξιά» (Ηλιούπολη) και «πυθηνά/αριστερά» (Άγιος Παντελεήμονας) και «κέντρο/πυθηνά» (Φιλοθέη). Γενικώς, ανά περιοχή, παρατηρείται παρόμοια τάση, όπως και στο σύνολο του δείγματος, με τους τιμωρητικούς να αυτο-τοποθετούνται είτε δεξιά είτε «πυθηνά».

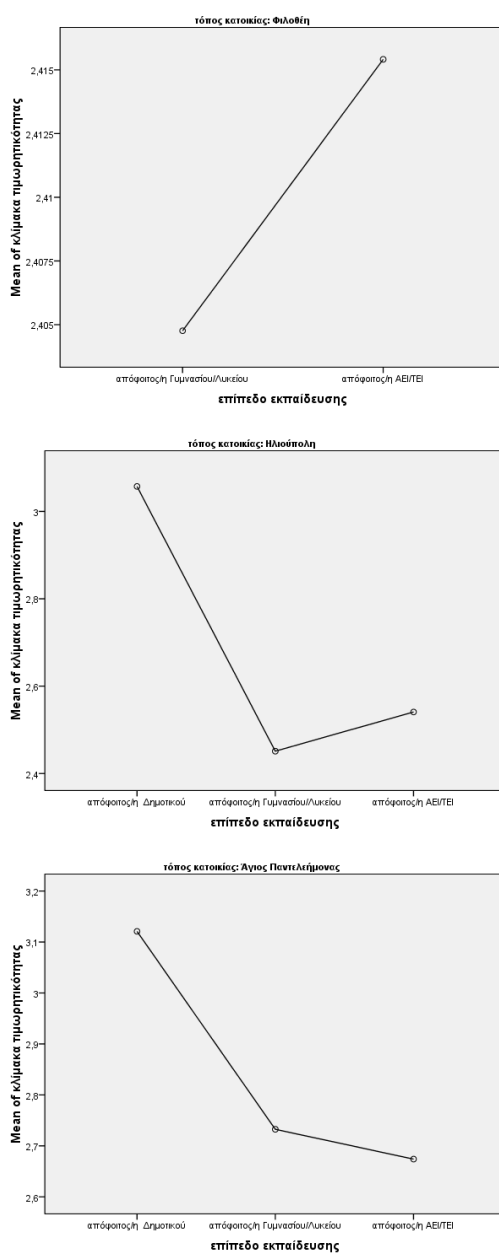
Γράφημα 7 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πολιτικός προσανατολισμός ανά τόπο κατοικίας

(Φιλοθέη, $p=.049$ – Ηλιοπούλη, $p=.009$ – Άγιος Παντελεήμονας, $p=.003$)

Αναφορικά με το **επίπεδο εκπαίδευσης** (Γράφημα 8), η τιμωρητικότητα μειώνεται όσο αυξάνει το επίπεδο εκπαίδευσης, Ανά τόπο κατοικίας η εν λόγω τάση δεν διακρίνεται από στατιστική σημαντικότητα.

Γράφημα 8 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και επίπεδο εκπαίδευσης ανά περιοχή

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 14) και ειδικότερα στη **Φιλοθέη** πιο τιμωρητικές καταγράφονται οι γυναίκες (39%) έναντι των ανδρών (25%), η ηλικιακή κατηγορία 25-34 (57,1%), όσοι ασχολούνται με τα οικιακά και οι μισθωτοί, οι διαζευγμένοι/σε διάσταση/χήροι (35,7%), όσοι δεν έχουν παιδιά (39,4%), οι τοποθετούμενοι πολιτικά στην κατηγορία «πουθενά» (71,4%) και στη δεξιά (37,8%), όσοι προσλαμβάνουν την οικονομική τους κατάσταση ως μέτρια (42,9%). Ως προς τη διάρκεια παραμονής στην ίδια περιοχή δεν προκύπτει διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων.

Στην **Ηλιούπολη** πιο τιμωρητικές καταγράφονται οι γυναίκες (51,9%) έναντι των ανδρών (44,4%), η ηλικιακή κατηγορία των 25-34 (59,1%) που ακολουθείται από την 45-54 (56,5%), οι συνταξιούχοι (85,7%) και όσοι ασχολούνται με τα οικιακά (66,7%), οι διαζευγμένοι/σε διάσταση/χήροι (75%), όσοι έχουν παιδιά (50%), όσοι προσλαμβάνουν την οικονομική τους κατάσταση ως άνετη (57,1%) και όσοι μένουν στην περιοχή 0-5 χρόνια (62,5%).

Στον **Άγιο Παντελεήμονα** πιο τιμωρητικοί καταγράφονται οι άνδρες (62,2%), οι έχοντες ηλικία 55+ (74,1%), όσοι ασχολούνται με τα οικιακά (85,7%) ή είναι συνταξιούχοι (68,8%) οι ανύπανδροι (56,5%), οι γονείς (57,6%), όσοι ασχολούνται με τα οικιακά (85,7%). με ανεπαρκή οικονομική κατάσταση (62,5%) και όσοι διαμένουν στην περιοχή 6+ χρόνια (56,8%).

Πίνακας 14 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά περιοχή κατοικίας

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		περιοχή κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		κλίμακα τιμωρητικότητας											
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
φύλο	γυναίκα	36	61,0%	23	39,0%	26	48,1%	28	51,9%	30	54,5%	25	45,5%
	άνδρας	27	75,0%	9	25,0%	25	55,6%	20	44,4%	17	37,8%	28	62,2%
ηλικία	16-24	3	60,0%	2	40,0%	11	64,7%	6	35,3%	11	68,8%	5	31,3%
	25-34	6	42,9%	8	57,1%	9	40,9%	13	59,1%	8	40,0%	12	60,0%
	35-44	12	70,6%	5	29,4%	11	52,4%	10	47,6%	6	40,0%	9	60,0%
	45-54	19	70,4%	8	29,6%	10	43,5%	13	56,5%	15	68,2%	7	31,8%
	55+	23	71,9%	9	28,1%	10	62,5%	6	37,5%	7	25,9%	20	74,1%
θέση στην απασχόληση	μαθητές/φοιτητές	2	66,7%	1	33,3%	9	90,0%	1	10,0%	7	70,0%	3	30,0%
	ελεύθεροι επαγγελματίες	27	75,0%	9	25,0%	14	60,9%	9	39,1%	15	48,4%	16	51,6%
	μισθωτοί υπάλληλοι	21	61,8%	13	38,2%	23	45,1%	28	54,9%	17	53,1%	15	46,9%
	άνεργοι	1	100,0%	0	,0%	2	100,0%	0	,0%	2	66,7%	1	33,3%
	οικιακά	4	40,0%	6	60,0%	2	33,3%	4	66,7%	1	14,3%	6	85,7%
	συνταξιούχοι	8	80,0%	2	20,0%	1	14,3%	6	85,7%	5	31,3%	11	68,8%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένοι/συγκατοίκηση	36	66,7%	18	33,3%	29	49,2%	30	50,8%	25	50,0%	25	50,0%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	9	64,3%	5	35,7%	1	25,0%	3	75,0%	2	50,0%	2	50,0%

	ανύπανδρος	18	69,2%	8	30,8%	21	58,3%	15	41,7%	20	43,5%	26	56,5%
παιδιά	ναι	42	70,0%	18	30,0%	30	50,0%	30	50,0%	25	42,4%	34	57,6%
	όχι	20	60,6%	13	39,4%	21	53,8%	18	46,2%	22	55,0%	18	45,0%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	3	100,0%	0	,0%	5	55,6%	4	44,4%	6	37,5%	10	62,5%
	μέτρια	8	57,1%	6	42,9%	22	47,8%	24	52,2%	26	52,0%	24	48,0%
	ικανοποιητική	38	69,1%	17	30,9%	21	56,8%	16	43,2%	12	42,9%	16	57,1%
	άνετη	14	66,7%	7	33,3%	3	42,9%	4	57,1%	3	60,0%	2	40,0%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	11	64,7%	6	35,3%	3	37,5%	5	62,5%	8	72,7%	3	27,3%
	6+ χρόνια	52	66,7%	26	33,3%	48	52,7%	43	47,3%	38	43,2%	50	56,8%

Συμπερασματικά παρατηρείται ότι ο *πολιτικός προσανατολισμός*, σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας, συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με την κλίμακα τιμωρητικότητας και αποτελεί ένα σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της τιμωρητικότητας του κοινού.

Καταλληλότερη ποινή και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

Την ποινή της φυλάκισης (Πίνακας 15) επιλέγουν συχνότερα, έναντι των υπολοίπων κατηγοριών:

- 29,5% των **ανδρών** (έναντι 21,3% των γυναικών),
- 34,2% όσων ανήκουν στην **ηλικιακή κατηγορία** 16-24 και το 31,5% όσων είναι μεταξύ 25-34 ετών (έναντι 29,4% (55+), 19,4%(35-44), 15% (45-54),
- 37,5% των **αποφοίτων Δημοτικού** (έναντι 24,8% των αποφοίτων ΑΕΙ και 23,4% των αποφοίτων Γυμνασίου),
- 37,9% των **συνταξιούχων**,
- 30,1% των **ανύπανδρων** και 29,4% όσων δεν είναι **γονείς**,
- 40,6% που τοποθετείται «πουθενά» στην **πολιτική** και το 31,4% που τοποθετείται δεξιά (έναντι 27,5% που τοποθετείται στο κέντρο και 15,2% που τοποθετείται αριστερά),
- 29,1% όσων θεωρούν την **οικονομική κατάστασή** τους μέτρια (έναντι 26,9% (ανεπαρκή), 21,7% (ικανοποιητική), 12,5% (άνετη),
- 29,4% που **κατοικεί** 0-5 έτη στην ίδια περιοχή (έναντι 24% που κατοικεί από έξι έτη και πάνω στην ίδια περιοχή).

Σε σύνολο δείγματος στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ καταλληλότερης ποινής και κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών προκύπτει με τον *πολιτικό προσανατολισμό* ($p=.009$). Συγκεκριμένα, την ποινή της φυλάκισης επιλέγουν συχνότερα όσοι

τοποθετούνται πολιτικά στην κατηγορία «πουθενά» ή «δεξιά» και διαφοροποιούνται σημαντικά από τους αριστερούς, οι οποίοι καταγράφονται ως λιγότερο τιμωρητικοί.

Πίνακας 15 : Καταλληλότερη ποινή (επιλογή φυλάκισης) και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		καταλληλότερη ποινή επιλογή φυλάκισης	
		N	%
φύλο	γυναίκα	36	21,3%
	άνδρας	36	29,5%
ηλικία	16-24	13	34,2%
	25-34	17	31,5%
	35-44	9	17,0%
	45-54	14	19,7%
	55+	19	25,3%
επίπεδο εκπαίδευσης	απόφοιτος/η Δημοτικού	6	37,5%
	απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου	25	23,4%
	απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ	40	24,1%
απασχόληση	μαθητές/φοιτητές	6	26,1%
	ελεύθεροι επαγγελματίες	21	23,3%
	μισθωτοί υπάλληλοι	28	24,1%
	άνεργοι	0	,0%
	οικιακά	5	20,0%
	συνταξιούχοι	11	37,9%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένος/συγκατοίκηση	34	20,6%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	6	27,3%
	ανύπανδρος	31	30,1%
παιδιά	ναι	38	21,1%
	όχι	32	29,4%
πολιτικός προσανατολισμός (p=,009)	αριστερά	17	15,2%
	κέντρο	14	27,5%
	δεξιά	22	31,4%
	πουθενά	13	40,6%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	7	26,9%
	μέτρια	32	29,1%
	ικανοποιητική	26	21,7%
	άνετη	4	12,5%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	10	29,4%
	6+ χρόνια	61	24,0%

Καταλληλότερη ποινή και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας

Την ποινή της φυλάκισης (Πίνακας 16) ανά τόπο κατοικίας επιλέγουν:

- 26,5% των **ανδρών** (έναντι 25,8% των γυναικών) στη Φιλοθέη, 24,4% στην Ηλιούπολη (έναντι 13% των γυναικών) και 37,2% των ανδρών στον Άγιο Παντελεήμονα (έναντι 24,5% των γυναικών),

- 60% της ηλικιακής κατηγορίας 16-24 στη Φιλοθέη, 27,3% της κατηγορίας 25-34 στην Ηλιούπολη και 38,9% στον Άγιο Παντελεήμονα,
- 26% των **αποφοίτων** ΑΕΙ/ΤΕΙ στη Φιλοθέη, 20% και 45% των αποφοίτων Δημοτικού στην Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα αντίστοιχα,
- 33,3% των **διαζευγμένων** στη Φιλοθέη, 25,7% των ανύπανδρων στην Ηλιούπολη και 34,1% της ίδιας κατηγορίας στον Άγιο Παντελεήμονα,
- το υψηλότερο ποσοστό όσων δεν έχουν παιδιά και στις τρεις περιοχές,
- 33% των **μαθητών/φοιτητών** και 30% των **συνταξιούχων** στη Φιλοθέη, 42,9% των συνταξιούχων στην Ηλιούπολη και περίπου 40% των συνταξιούχων, όσων ασχολούνται με τα οικιακά και των μαθητών/φοιτητριών στον Άγιο Παντελεήμονα,
- το υψηλότερο ποσοστό όσων έχουν δεξιό **πολιτικό προσανατολισμό** ή αναφέρουν ότι δεν τοποθετούνται πολιτικά «πουθενά» στη Φιλοθέη και την Ηλιούπολη και όσοι τοποθετούνται στο κέντρο ή «πουθενά» στον Άγιο Παντελεήμονα,
- 42,9% όσων θεωρούν ότι η **οικονομική τους κατάσταση** είναι μέτρια στη Φιλοθέη, 28,6% με άνετη οικονομική κατάσταση στην Ηλιούπολη και το 42,9% με ανεπαρκή οικονομική κατάσταση στον Άγιο Παντελεήμονα,
- 26,6% όσων **κατοικούν 6+ χρόνια** στην Φιλοθέη, 37,5% και 30% όσων κατοικούν 1-5 χρόνια στην Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα αντίστοιχα.

Στατιστικώς σημαντική σχέση ανά τόπο κατοικίας προκύπτει μόνο όσον αφορά τον **πολιτικό προσανατολισμό** στην Ηλιούπολη ($p=0.002$) και στον Άγιο Παντελεήμονα ($p=0.030$).

Πίνακας 16 : Καταλληλότερη ποινή (επιλογή φυλάκισης) και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		περιοχή κατοικίας					
		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		καταλληλότερη ποινή επιλογή φυλάκισης					
		N	%	N	%	N	%
φύλο	γυναίκα	16	25,8%	7	13,0%	13	24,5%
	άνδρας	9	26,5%	11	24,4%	16	37,2%
ηλικία	16-24	3	60,0%	4	23,5%	6	37,5%
	25-34	4	28,6%	6	27,3%	7	38,9%
	35-44	4	23,5%	1	4,8%	4	26,7%
	45-54	7	26,9%	4	17,4%	3	13,6%

	55+	7	20,6%	3	18,8%	9	36,0%
επίπεδο εκπαίδευσης	απόφοιτος/η Δημοτικού	0	,0%	1	20,0%	5	45,5%
	απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου	4	22,2%	7	17,5%	14	28,6%
	απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ	20	26,0%	10	18,5%	10	28,6%
απασχόληση	μαθητές/φοιτητές	1	33,3%	1	10,0%	4	40,0%
	ελεύθεροι επαγγελματίες	9	25,7%	4	17,4%	8	25,0%
	μισθωτοί υπάλληλοι	9	26,5%	10	19,6%	9	29,0%
	άνεργοι	0	,0%	0	,0%	0	,0%
	οικιακά	2	16,7%	0	,0%	3	42,9%
	συνταξιούχοι	3	30,0%	3	42,9%	5	41,7%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένος/συγκατοίκηση	12	21,4%	8	13,3%	14	28,6%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	5	33,3%	1	25,0%	0	,0%
	ανύπανδρος	7	29,2%	9	25,7%	15	34,1%
παιδιά	ναι	15	24,2%	9	14,8%	14	24,6%
	όχι	9	27,3%	9	23,7%	14	36,8%
πολιτικός προσανατολισμός	αριστερά	7	29,2%	3	6,4%	7	17,1%
	κέντρο	2	10,5%	5	26,3%	7	53,8%
	δεξιά	14	40,0%	2	16,7%	6	26,1%
	πουθενά	1	12,5%	6	54,5%	6	46,2%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	1	33,3%	0	,0%	6	42,9%
	μέτρια	6	42,9%	7	14,9%	19	38,8%
	ικανοποιητική	14	25,0%	9	25,0%	3	10,7%
	άνετη	2	9,5%	2	28,6%	0	,0%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	4	25,0%	3	37,5%	3	30,0%
	6+ χρόνια	21	26,6%	15	16,5%	25	29,8%

Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

Η ανταπόδοση (τιμωρία του δράστη) επιλέγεται ως σκοπιμότητα της ποινής σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 17) από τους άνδρες (40,3%) με πολύ μικρή διαφορά από τις γυναίκες (39,8%), την ηλικιακή κατηγορία 25-34 (43,4%), τους αποφοίτους Δημοτικού (64,7%), τους διαζευγμένους (43,5%), εκείνους που δεν έχουν παιδιά (43,2%), τους ελεύθερους επαγγελματίες (42,4%), όσους έχουν αριστερό πολιτικό προσανατολισμό (46,6%), μέτρια οικονομική κατάσταση (48,7%) και κατοικούν στην ίδια περιοχή 6+ χρόνια (42,6%).

Αξίζει να αναφερθεί ότι ως προς τον πολιτικό προσανατολισμό και τη σχέση του με τη σκοπιμότητα της ποινής προκύπτει το αντίθετο εύρημα σε σχέση με τις δύο προηγούμενες εξαρτημένες μεταβλητές. Δηλαδή, όσοι δηλώνουν αριστερό πολιτικό

προσανατολισμό επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη του δράστη, ενώ στις άλλες δύο μεταβλητές, την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή, όσοι προσανατολίζονται δεξιά ή «πουθενά» είναι πιο τιμωρητικοί και η σχέση αυτή διακρίνεται από στατιστική σημαντικότητα.

Πίνακας 17 : Σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) και κοινωνικο-δημογραφικά σε σύνολο δείγματος

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		σκοπιμότητα της ποινής - τιμωρία του δράστη	
		N	%
Φύλο	γυναίκα	68	39,8%
	άνδρας	50	40,3%
ηλικία	16-24	15	39,5%
	25-34	23	43,4%
	35-44	23	41,8%
	45-54	28	38,4%
	55+	29	38,2%
επίπεδο εκπαίδευσης	απόφοιτος/η Δημοτικού	11	64,7%
	απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου	41	38,7%
	απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ	66	38,8%
απασχόληση	μαθητές/φοιτητές	9	39,1%
	ελεύθεροι επαγγελματίες	39	42,4%
	μισθωτοί υπάλληλοι	48	40,7%
	άνεργοι	2	33,3%
	οικιακά	9	39,1%
	συνταξιούχοι	11	34,4%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένος/συγκατοίκηση	66	39,5%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	10	43,5%
	ανύπανδρος	42	40,4%
παιδιά	ναι	70	38,5%
	όχι	48	43,2%
πολιτικός προσανατολισμός	αριστερά	54	46,6%
	κέντρο	15	29,4%
	δεξιά	30	41,1%
	πουθενά	13	40,6%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	8	28,6%
	μέτρια	55	48,7%
	ικανοποιητική	42	34,7%
	άνετη	13	43,3%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	7	20,0%
	6+ χρόνια	110	42,6%

Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας

Η ανταπόδοση ως σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 18) επιλέγεται από περισσότερο:

- από τους **άνδρες** στην Ηλιούπολη (50%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (47,7%) και περισσότερο από τις γυναίκες στην Φιλοθέη (35%),
- την **ηλικιακή κατηγορία 25-34** στη Φιλοθέη (46,2%) και τον Άγιο Παντελεήμονα (52,6%) και από την ηλικιακή κατηγορία 45-54 στην Ηλιούπολη (>50%),
- από τους **αποφοίτους ΑΕΙ/ΤΕΙ** στη Φιλοθέη (31,2%), από τους αποφοίτους Δημοτικού στην Ηλιούπολη και τους αποφοίτους ΑΕΙ/ΤΕΙ και Δημοτικού στον Άγιο Παντελεήμονα (53,8% και 50% αντίστοιχα),
- τους **ανύπανδρους** στη Φιλοθέη (37,5%), τους διαζευγμένους/σε διάσταση/χήρους στην Ηλιούπολη (46,6%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (75%),
- όσους **δεν έχουν παιδιά** στη Φιλοθέη (43,8%), όσους έχουν παιδιά στην Ηλιούπολη (47,5%) και χωρίς διαφοροποίηση στον Άγιο Παντελεήμονα,
- τους **μισθωτούς** στη Φιλοθέη (38,5%), όσους ασχολούνται με τα οικιακά στον Άγιο Παντελεήμονα (57,1%) και χωρίς διαφοροποίηση στις περισσότερες κατηγορίες στη Ηλιούπολη,
- με **πολιτικό προσανατολισμό** δεξιά (37,8%) ή πουθενά στη Φιλοθέη (42,9%), αριστερά (57,4%) στην Ηλιούπολη και κέντρο (61,5%) ή δεξιά (58,3%) στον Άγιο Παντελεήμονα,
- με **άνετη οικονομική κατάσταση** στη Φιλοθέη (42,1%) και τον Άγιο Παντελεήμονα (80%) και μέτρια στην Ηλιούπολη (57,4%),
- σε όσους **κατοικούν** στην ίδια περιοχή 6+ χρόνια και στις τρεις περιοχές.

Πίνακας 18 : Σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		περιοχή κατοικίας					
		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		σκοπιμότητα της ποινής τιμωρία του δράστη					
		N	%	N	%	N	%
φύλο	γυναίκα	21	35,0%	21	39,6%	26	44,8%
	άνδρας	7	19,4%	22	50,0%	21	47,7%
ηλικία	16-24	2	40,0%	7	41,2%	6	37,5%
	25-34	6	46,2%	7	33,3%	10	52,6%

	35-44	7	38,9%	9	40,9%	7	46,7%
	45-54	4	15,4%	12	54,5%	12	48,0%
	55+	9	26,5%	8	53,3%	12	44,4%
επίπεδο εκπαίδευσης	απόφοιτος/η Δημοτικού	0	,0%	5	100,0%	6	50,0%
	απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου	4	22,2%	17	44,7%	20	40,0%
	απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ	24	31,2%	21	38,9%	21	53,8%
απασχόληση	μαθητές/φοιτητές	0	,0%	5	50,0%	4	40,0%
	ελεύθεροι επαγγελματίες	10	27,8%	11	50,0%	18	52,9%
	μισθωτοί υπάλληλοι	13	38,2%	21	41,2%	14	42,4%
	άνεργοι	0	,0%	1	50,0%	1	33,3%
	οικιακά	3	27,3%	2	40,0%	4	57,1%
	συνταξιούχοι	2	20,0%	3	42,9%	6	40,0%
οικογενειακή κατάσταση	παντρεμένος/συγκατοίκηση	15	26,8%	27	46,6%	24	45,3%
	διαζευγμένος/σε διάσταση/χήρος	4	26,7%	3	75,0%	3	75,0%
	ανύπανδρος	9	37,5%	13	37,1%	20	44,4%
παιδιά	ναι	14	22,2%	28	47,5%	28	46,7%
	όχι	14	43,8%	15	39,5%	19	46,3%
πολιτικός προσανατολισμός	αριστερά	8	33,3%	27	57,4%	19	42,2%
	κέντρο	1	5,3%	6	31,6%	8	61,5%
	δεξιά	14	37,8%	2	16,7%	14	58,3%
	πουθενά	3	42,9%	5	45,5%	5	35,7%
οικονομική κατάσταση	ανεπαρκή	1	33,3%	3	33,3%	4	25,0%
	μέτρια	3	21,4%	27	57,4%	25	48,1%
	ικανοποιητική	16	27,6%	12	34,3%	14	50,0%
	άνετη	8	42,1%	1	16,7%	4	80,0%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	3	18,8%	1	12,5%	3	27,3%
	6+ χρόνια	25	31,3%	42	47,2%	43	48,3%

Συμπεράσματα

Σε σχέση με τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, εκείνο που επιβεβαιώνεται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό, και στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποινή) σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας, είναι η σύνδεση της τιμωρητικότητας με τον *πολιτικό προσανατολισμό*. Συγκεκριμένα, περισσότερο τιμωρητικοί καταγράφονται εκείνοι που αυτοτοποθετούνται πολιτικά είτε στη «δεξιά» είτε «πουθενά», έναντι εκείνων που αυτο-τοποθετούνται στην «αριστερά». Σε αντίθεση στην μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής, αν και δεν παρουσιάζεται στατιστική σημαντικότητα, οι τιμωρητικοί (επιλογή τιμωρίας του δράστη) διακρίνονται, σε σύνολο δείγματος, από αριστερό πολιτικό προσανατολισμό και ανά

περιοχή κατοικίας προσανατολίζονται στο κέντρο και τη δεξιά στον Άγιο Παντελεήμονα και «πουθενά» στη Φιλοθέη και την Ηλιούπολη.

β. Πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα

Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε να εξεταστεί ποιες είναι οι βασικές πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα και να διερευνηθεί η σχέση τους με τις τιμωρητικές στάσεις. Η ανάλυση που ακολουθεί προέκυψε βάσει των απαντήσεων που δόθηκαν στην ερώτηση υπ'αρ.7 του ερωτηματολογίου, η οποία διατυπώθηκε ως ακολούθως: «Σε γενικές γραμμές, η εντύπωση (άποψη) που έχετε διαμορφώσει για την κατάσταση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα έχει διαμορφωθεί περισσότερο από: α. προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας; β. συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους; γ. από την τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες; δ. άλλο;

Πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Σύμφωνα με τις απαντήσεις σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 19), βασικό παράγοντα διαμόρφωσης των απόψεων του κοινού για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα αποτελούν τα *MME* (49,8%). Επιβεβαιώνεται, συνεπώς, η κυριαρχία των *MME* στην πληροφόρηση του κοινού και κατ'επέκταση στη διαμόρφωση της «κοινής» γνώμης. Δεύτερος σε συχνότητα παράγοντας διαμόρφωσης των απόψεων του κοινού είναι η απάντηση που αφορά τις «*συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/ συναδέλφους*» (33,1%). Η τρίτη και τελευταία σε συχνότητα απάντηση αφορά τις προσωπικές εμπειρίες του κοινού ή τις εμπειρίες των δικών του (17%), η οποία ακολουθεί με σημαντική ποσοστιαία διαφορά τις προηγούμενες απαντήσεις. Το στοιχείο αυτό μπορεί να ερμηνευτεί και μέσα από τα χαμηλά επίπεδα θυματοποίησης σε σύνολο δείγματος.

Πίνακας 19: Πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

πηγές πληροφόρησης	N	%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	152	49,8
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	101	33,1
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	52	17,0
Σύνολο	305	100,0

Πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοια κατανομή, όσον αφορά τις πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος, προκύπτει και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 20). Ωστόσο, διαφοροποίηση παρουσιάζεται στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου μειώνεται το ποσοστό όσων αναφέρουν ότι αντλούν την πληροφόρησή τους για το έγκλημα από τα ΜΜΕ (37,5%) συγκριτικά με τις περιοχές της Φιλοθέης (59%) και της Ηλιούπολης (53,5%). Ως εκ τούτου, πρώτος σε ποσοστό παράγοντας στην περιοχή αυτή είναι οι «συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους» (39,4%). Υψηλό ποσοστό, επίσης, και υψηλότερο συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές αλλά και σε σχέση με το σύνολο του δείγματος, παρουσιάζει η απάντηση που αφορά τις προσωπικές εμπειρίες που είχαν οι ερωτώμενοι ή οι δικοί τους (23,1%). Τα υψηλά, ποσοστά των δύο αυτών απαντήσεων μπορούν να αξιολογηθούν σε σχέση με τα υψηλότερα επίπεδα θυματοποίησης, καθώς και με τις υψηλές τάσεις εγκληματικότητας που καταγράφονται στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα. Συνεπώς, φαίνεται λογικό στην εν λόγω περιοχή να μειώνεται η επίδραση των ΜΜΕ στη διαμόρφωση απόψεων και να αυξάνονται οι επιδράσεις από τη διαπροσωπική επικοινωνία των ερωτωμένων και την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών σχετικά με την εγκληματικότητα. Αντίθετα στη Φιλοθέη, η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλές τάσεις εγκληματικότητας, μειώνεται αρκετά η επίδραση των διαπροσωπικών σχέσεων ως παράγοντας διαμόρφωσης άποψης και αυξάνεται η επίδραση των ΜΜΕ (59%).

Πίνακας 20 : Πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

πηγές πληροφόρησης	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	59	59,0	54	53,5	39	37,5
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	29	29,0	31	30,7	41	39,4
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	12	12,0	16	15,8	24	23,1
Σύνολο	100	100,0	101	100,0	104	100,0

Η σχέση μεταξύ πηγών πληροφόρησης και περιοχής κατοικίας (Πίνακας 21) καταγράφεται στατιστικώς σημαντική ($p=.028$) και επομένως οι δύο μεταβλητές σχετίζονται μεταξύ τους. Δηλαδή είναι πιο πιθανό το ποσοστό εκείνων που δηλώνουν ως πηγή πληροφόρησης τις άμεσες/έμμεσες εμπειρίες και διαπροσωπικές σχέσεις (46,2% και 40,6% αντίστοιχα) να κατοικεί στον Άγιο Παντελεήμονα, ενώ είναι πιο πιθανό

εκείνοι που δηλώνουν ότι πληροφορούνται από τα ΜΜΕ να μένουν στη Φιλοθέη (38,8%) και στην Ηλιούπολη (35,5%).

Πίνακας 21: Πηγές πληροφόρησης και τόπος κατοικίας

πηγές πληροφόρησης	περιοχή κατοικίας			Σύνολο
	Φιλοθέη	Ηλιούπολη	Άγιος Παντελεήμονας	
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	12	16	24	52
	23,1%	30,8%	46,2%	100,0%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	29	31	41	101
	28,7%	30,7%	40,6%	100,0%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	59	54	39	152
	38,8%	35,5%	25,7%	100,0%

p=.028

Εν κατακλείδι, όταν η εγκληματικότητα στην περιοχή είναι υψηλή και, κατά συνέπεια, η θυματοποίηση των κατοίκων της αυξάνεται, η συμβολή των διαπροσωπικών ανταλλαγών πληροφοριών, καθώς και των άμεσων ή έμμεσων εμπειριών για το έγκλημα στη διαμόρφωση των απόψεων του κοινού είναι κυρίαρχες, με αποτέλεσμα να μειώνεται η συμβολή των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης.

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος, (Πίνακας 22) όταν ως πηγή πληροφόρησης αναφέρονται οι προσωπικές εμπειρίες των ερωτωμένων ή των δικών τους (46,9%), οι τιμωρητικές στάσεις καταγράφονται ελαφρώς υψηλότερες. Ωστόσο, δεν προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ πηγών πληροφόρησης και κλίμακας τιμωρητικότητας και η διαφοροποίηση μεταξύ των απαντήσεων είναι αμελητέα για να ληφθεί υπόψη, και υποδηλώνει την ύπαρξη αδύναμης σχέσης.

Πίνακας 22 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

πηγές πληροφόρησης	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	26	23	49
	53,1%	46,9%	100,0%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	53	44	97
	54,6%	45,4%	100,0%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	81	66	147
	55,1%	44,9%	100,0%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Το μεγαλύτερο ποσοστό όσων έχουν ως βασική πηγή πληροφόρησης τα ΜΜΕ και εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις κατοικούν στον Άγιο Παντελεήμονα (55,6%) και στην Ηλιούπολη (51,9%) (Πίνακας 23). Στη Φιλοθέη, τιμωρητικές στάσεις εκδηλώνουν όσοι πληροφορούνται για την εγκληματικότητα από τις «συζητήσεις με φίλους, συγγενείς, συναδέλφους» (37%) ή από τις προσωπικές εμπειρίες των ερωτωμένων ή των οικείων τους (36,4%). Σε αυτό το σημείο καταγράφεται διαφοροποίηση, διότι στη Φιλοθέη η πρώτη σε συχνότητα πηγή πληροφόρησης είναι τα ΜΜΕ, ενώ υπό το πρίσμα της κλίμακας τιμωρητικότητας φαίνεται η επίδραση των διαπροσωπικών σχέσεων. Ωστόσο, οι ποσοστιαίες διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ομάδων είναι μικρές και γενικώς η σχέση μεταξύ πηγών πληροφόρησης και τιμωρητικών στάσεων ανά τόπο κατοικίας, όπως και στο σύνολο δείγματος, δεν είναι στατιστικώς σημαντική.

Πίνακας 23 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

πηγές πληροφόρησης	κλίμακα τιμωρητικότητας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	7	4	8	7	11	12
	63,6%	36,4%	53,3%	46,7%	47,8%	52,2%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	17	10	17	13	19	21
	63,0%	37,0%	56,7%	43,3%	47,5%	52,5%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	39	18	26	28	16	20
	68,4%	31,6%	48,1%	51,9%	44,4%	55,6%

Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 24) όσοι διαμορφώνουν την άποψή τους για το έγκλημα μέσω άμεσων ή έμμεσων εμπειριών επιλέγουν την ποινή της φυλάκισης σε ποσοστό 34,7%. Ακολουθεί 26% που διαμορφώνει την άποψή του από τα ΜΜΕ και 17,9% του από τις συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι εκείνοι που δηλώνουν ως βασική πηγή πληροφόρησης τις άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες τους επιλέγουν συχνότερα την ποινή της φυλάκισης έναντι των άλλων πηγών.

Πίνακας 24 : Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

πηγές πληροφόρησης	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	32	17	49
	65,3%	34,7%	100,0%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	78	17	95
	82,1%	17,9%	100,0%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	108	38	146
	74,0%	26,0%	100,0%

Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 25), εκείνοι που δηλώνουν ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης των απόψεών τους τις προσωπικές εμπειρίες των ίδιων ή των δικών τους επιλέγουν τη φυλάκιση σε ποσοστό 31,3% στην Ηλιούπολη και 42,9% στον Άγιο Παντελεήμονα. Ενώ, στη Φιλοθέη, όσοι δηλώνουν ως βασική πηγή πληροφόρησης τα ΜΜΕ, επιλέγουν τη φυλάκιση σε ποσοστό 31,6%. Είναι φανερό ότι οι διαπροσωπικές σχέσεις σχετικά με την ενημέρωση για το έγκλημα, υπό το πρίσμα της επιλογής της φυλάκισης ως καταλληλότερης ποινής, φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο, ειδικά στις περιοχές που παρουσιάζουν έντονα κοινωνικά προβλήματα.

Πίνακας 25 : Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

πηγές πληροφόρησης	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	καταλληλότερη ποινή					
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	9	3	11	5	12	9
	75,0%	25,0%	68,8%	31,3%	57,1%	42,9%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	23	4	25	5	30	8
	85,2%	14,8%	83,3%	16,7%	78,9%	21,1%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	39	18	45	8	24	12
	68,4%	31,6%	84,9%	15,1%	66,7%	33,3%

Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Εκείνοι που πληροφορούνται για την εγκληματικότητα μέσω συζητήσεων με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη (44,3%), ενώ τα ΜΜΕ κατέχουν την τελευταία θέση (36,2%) (Πίνακας 26). Παρατηρείται, συνεπώς, σχετική κυριαρχία των άμεσων/έμμεσων εμπειριών και της διαπροσωπικής επικοινωνίας σε όσους επιλέγουν τις τιμωρητικότερες απαντήσεις.

Πίνακας 26 : Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα σε σύνολο δείγματος

πηγές πληροφόρησης	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	28	20	48
	58,3%	41,7%	100,0%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	54	43	97
	55,7%	44,3%	100,0%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	95	54	149
	63,8%	36,2%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Στη Φιλοθέη, όσοι αναφέρουν ως πηγή πληροφόρησης τις «συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους» επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό την τιμωρία του δράστη (32,1%), έναντι όσων επιλέγουν άλλες πηγές πληροφόρησης. Στον Άγιο Παντελεήμονα, όσοι αναφέρουν ως πηγές πληροφόρησης τις «προσωπικές εμπειρίες..» επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό (56,5%) την τιμωρία του δράστη έναντι όσων αναφέρουν άλλες πηγές πληροφόρησης. Στην Ηλιούπολη όσοι αναφέρουν ως πηγή πληροφόρησης τα ΜΜΕ επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό (47,2%) την τιμωρία του δράστη έναντι όσων επιλέγουν άλλες πηγές πληροφόρησης. Παρατηρείται επίσης ότι οι ποσοστιαίες διαφορές μεταξύ των κατηγοριών -ΜΜΕ και συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους στη Φιλοθέη και στην Ηλιούπολη καθώς και μεταξύ των προσωπικών εμπειριών και των συζητήσεων με φίλους.συγγενείς/συναδέλφους στον Άγιο Παντελεήμονα- είναι μικρές ώστε να εξαχθούν κεντρικές τάσεις (Πίνακας 27).

Πίνακας 27 : Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

πηγές πληροφόρησης	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	σκοπιμότητα της ποινής					
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας	8	2	10	5	10	13
	80,0%	20,0%	66,7%	33,3%	43,5%	56,5%
συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους	19	9	16	13	19	21
	67,9%	32,1%	55,2%	44,8%	47,5%	52,5%
τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες	41	17	28	25	26	12
	70,7%	29,3%	52,8%	47,2%	68,4%	31,6%

Συμπεράσματα

1. Σε σύνολο δείγματος τα ΜΜΕ κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο στην πληροφόρηση για την εγκληματικότητα. Ανά τόπο κατοικίας ο κυρίαρχος ρόλος τους διατηρείται στις περιοχές της Φιλοθέης και της Ηλιούπολης αλλά μειώνεται στον Άγιο Παντελεήμονα, όπου την πρώτη θέση κατέχουν οι συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους και κατά δεύτερο λόγο οι προσωπικές εμπειρίες των ερωτωμένων ή των οικείων τους, ίσως λόγω της εκτεταμένης θυματοποίησης και των έντονων προβλημάτων στην περιοχή.
2. Η σχέση μεταξύ πηγών πληροφόρησης και περιοχής κατοικίας καθίσταται στατιστικώς σημαντική. Συγκεκριμένα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η υψηλή

θυματοποίηση και οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας σε μια περιοχή μειώνουν τη συμβολή των ΜΜΕ στην πληροφόρηση για την εγκληματικότητα και αυξάνουν τη συμβολή της διαπροσωπικής επικοινωνίας.

3. Ως προς την επίδραση των πηγών πληροφόρησης στις τιμωρητικές στάσεις σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας δεν προκύπτει στατιστική σημαντικότητα. Ωστόσο, καταγράφεται σε σύνολο δείγματος πως οι τιμωρητικές τάσεις καθίστανται ελαφρώς υψηλότερες, όταν πηγή πληροφόρησης είναι οι συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους ή/και οι άμεσες/έμμεσες εμπειρίες.

Από τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των πηγών πληροφόρησης και των τριών εξαρτημένων μεταβλητών φαίνεται αφ' ενός ότι οι πηγές πληροφόρησης δεν συναρτώνται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με τις τιμωρητικές στάσεις και αφ' ετέρου ότι καταγράφεται μειωμένος ο ρόλος των ΜΜΕ στην τιμωρητικότητα σε σχέση με τη συμβολή της διαπροσωπικής επικοινωνίας και των άμεσων ή έμμεσων εμπειριών. Σε κάθε περίπτωση, όμως, απαιτείται περαιτέρω έρευνα εστιασμένη στα ΜΜΕ, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η επίδρασή τους στις τιμωρητικές στάσεις, εφόσον, αφ' ενός προκύπτει μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων και αφ' ετέρου, αναλόγως της μεταβλητής εκτίμησης των τιμωρητικών στάσεων προκύπτουν διαφοροποιήσεις.

γ. Αξιολόγηση των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα

Η παρούσα ενότητα αναφέρεται στην αξιολόγηση των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης για τις διαστάσεις της εγκληματικότητας στην Ελλάδα και αναλύει τις απαντήσεις που προέκυψαν από την ερώτηση με αρ.8 του ερωτηματολογίου, η οποία διατυπώθηκε ως εξής: «Πιστεύετε ότι τα ΜΜΕ αποτελούν έγκυρη πηγή ως προς τις πληροφορίες που δίνουν για την κατάσταση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα;». Οι απαντήσεις διαβαθμίστηκαν με βάση την πενταβάθμια κλίμακα Likert σε: 1. *απόλυτα έγκυρη*, 2. *μάλλον έγκυρη*, 3. *λίγο έγκυρη*, 4. *καθόλου έγκυρη*.

Αξιολόγηση των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Η πλειονότητα του δείγματος (66,9%) θεωρεί ότι τα ΜΜΕ δεν αποτελούν έγκυρη πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα (Πίνακας 28).

Πίνακας 28 : Αξιολόγηση των ΜΜΕ σε σύνολο δείγματος

αξιολόγηση των ΜΜΕ	N	%
μη έγκυρη	204	66,9
έγκυρη	101	33,1
Σύνολο	305	100,0

ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοια κατανομή παρουσιάζεται στις τρεις περιοχές του δείγματος (Πίνακας 29) με τη μεγάλη πλειονότητα να θεωρεί τα ΜΜΕ ως μη έγκυρη πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα. Στη Φιλοθέη και τον Άγιο Παντελεήμονα 64% και 64,4% του δείγματος αντίστοιχα θεωρεί ότι τα ΜΜΕ δεν αποτελούν έγκυρη πηγή πληροφόρησης. Στην Ηλιούπολη, αυτή η στάση απέναντι στα ΜΜΕ είναι ακόμα πιο ισχυρή σε σύγκριση με τις άλλες δύο περιοχές (72,3%).

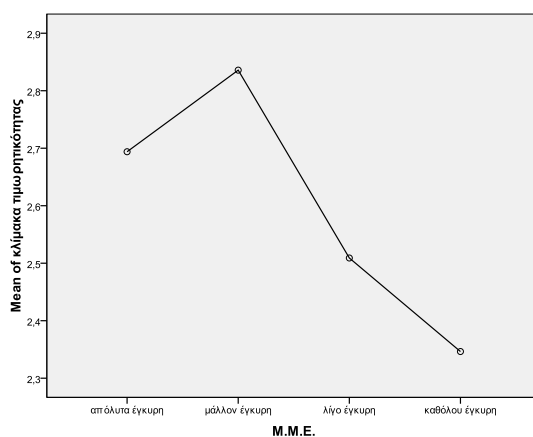
Πίνακας 29 : Αξιολόγηση των ΜΜΕ ανά τόπο κατοικίας

αξιολόγηση των ΜΜΕ	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
μη έγκυρη	64	64,0	73	72,3	67	64,4
έγκυρη	36	36,0	28	27,7	37	35,6
Σύνολο	100	100,0	101	100,0	104	100,0

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών, αυτών της αξιολόγησης των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα και της κλίμακας τιμωρητικότητας, προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση ($p=.001$). Συγκεκριμένα, όσοι θεωρούν ότι η ενημέρωση από τα ΜΜΕ είναι έγκυρη είναι πιο τιμωρητικοί έναντι όσων θεωρούν ότι η ενημέρωση που παρέχουν δεν είναι έγκυρη (Γράφημα 9). Το εύρημα αυτό μπορεί να συνδέεται με τη συχνά επιλεκτική και δραματοποιημένη παρουσίαση του εγκληματικού ζητήματος από τα ΜΜΕ. Ωστόσο, χρειάζεται περαιτέρω ερευνητική διερεύνηση, εστιασμένη στα ΜΜΕ και τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της τιμωρητικότητας του κοινού, ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα παρόμοιων αξιολογήσεων.

Γράφημα 9 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση των MME σε σύνολο δείγματος

p=.001

Η σχέση μεταξύ της αξιολόγησης των MME ως πηγή πληροφόρησης και της κλίμακας τιμωρητικότητας καταγράφεται στατιστικώς σημαντική ($p=.001$) και από τον πίνακα διπλής εισόδου (Πίνακας 30). Συγκεκριμένα, εκείνοι που αξιολογούν ως έγκυρη την πληροφόρηση από τα MME εκδηλώνουν σε ποσοστό 59,6% τιμωρητικές στάσεις έναντι 38,2% που την αξιολογούν ως μη έγκυρη. Η στατιστικώς σημαντική σύνδεση μεταξύ τιμωρητικότητας και θετικής αξιολόγησης των MME επιβεβαιώνεται, όπως θα φανεί στη συνέχεια, και από την ανάλυση της μεταβλητής που αφορά την εμπιστοσύνη απέναντι στα MME (ερώτηση 9.6 στο ερωτηματολόγιο).

Πίνακας 30 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση MME σε σύνολο δείγματος

αξιολόγηση των MME	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριπαθείς	τιμωρητικοί	
μη έγκυρη	123	76	199
	61,8%	38,2%	100,0%
έγκυρη	38	56	94
	40,4%	59,6%	100,0%

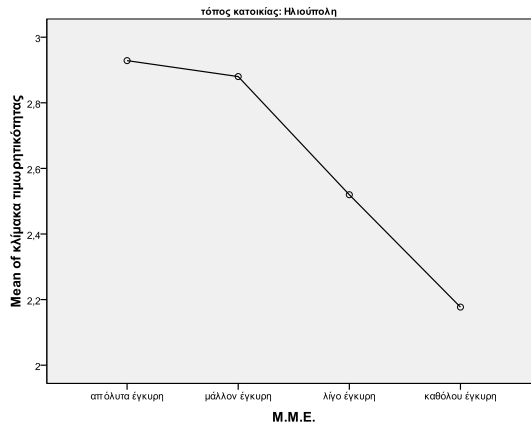
p=.001

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση MME ως πηγή πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Η προαναφερθείσα τάση ανά τόπο κατοικίας καταγράφεται στατιστικώς σημαντική στην Ηλιούπολη ($p=.015$) (Γράφημα 10) και τον Άγιο Παντελεήμονα ($p=.015$) (Γράφημα 11). Δηλαδή, η τιμωρητικότητα συνδέεται με την αξιολόγηση των MME ως έγκυρων πηγών πληροφόρησης για την εγκληματικότητα. Στην περιοχή της Φιλοθέης (Γράφημα 11), δεν

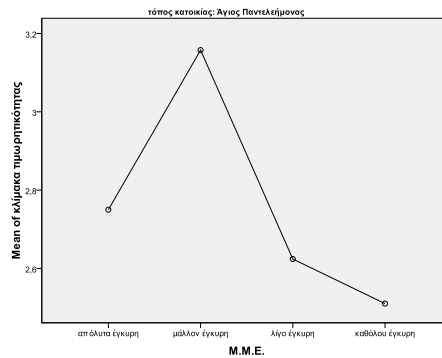
καταγράφεται παρόμοια τάση, καθώς προκύπτει μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων, με εξαίρεση όσους θεωρούν απόλυτα έγκυρη την πληροφόρηση από τα ΜΜΕ, οι οποίοι και βρίσκονται πολύ χαμηλά στην κλίμακα τιμωρητικότητας.

Γράφημα 10 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Ηλιούπολη)

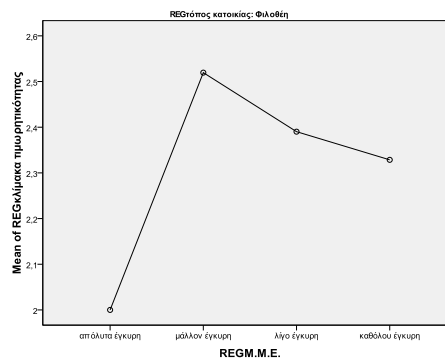
p=.015

Γράφημα 11 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Αγ.Παντελεήμονας)

p=.015

Γράφημα 12 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Φιλοθέη)

Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση MME ως πηγή πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος
 Σε σύνολο δείγματος παρατηρείται ότι όσοι θεωρούν τα MME έγκυρη ποινή επιλέγουν τη φυλάκιση σε υψηλότερο ποσοστό (36,1%) έναντι εκείνων (18,7%) που την αξιολογούν ως μη έγκυρη. Η σχέση καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.001$).

Πίνακας 31: Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση των MME σε σύνολο δείγματος

αξιολόγηση των MME	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
μη έγκυρη	157	36	193
	81,3%	18,7%	100,0%
έγκυρη	62	35	97
	63,9%	36,1%	100,0%

$p=.001$

Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση MME ως πηγή πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας
 Και στις τρεις περιοχές όσοι αξιολογούν τα MME ως έγκυρη πηγή πληροφόρησης επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τη φυλάκιση. Στη Φιλοθέη 42,4% έναντι 17,5%, στην Ηλιούπολη 25% έναντι 15,5% και στον Άγιο Παντελεήμονα 38,9% έναντι 23,7%.

Πίνακας 32 : Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση των MME ανά τόπο κατοικίας

αξιολόγηση των MME	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	καταλληλότερη ποινή					
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
μη έγκυρη	52	11	60	11	45	14
	82,5%	17,5%	84,5%	15,5%	76,3%	23,7%
έγκυρη	19	14	21	7	22	14
	57,6%	42,4%	75,0%	25,0%	61,1%	38,9%

Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των MME ως πηγής πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη σκοπιμότητα της ποινής σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 13) προκύπτει ότι όσοι θεωρούν μη έγκυρη την πληροφόρηση που παρέχεται από τα MME επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη ως σκοπιμότητα της ποινής (42,1%). Το εν λόγω εύρημα έρχεται σε αντίθεση με εκείνα των άλλων δύο εξαρτημένων μεταβλητών, της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής.

Πίνακας 33 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των ΜΜΕ σε σύνολο δείγματος

αξιολόγηση των ΜΜΕ	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
μη έγκυρη	114	83	197
	57,9%	42,1%	100,0%
έγκυρη	62	35	97
	63,9%	36,1%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 34), μόνο στη Φιλοθέη παρατηρείται, με μικρή ποσοστιαία διαφορά, η ομάδα εκείνων που αξιολογούν τα ΜΜΕ ως έγκυρη πηγή πληροφόρησης να επιλέγει συχνότερα την τιμωρία του δράστη (31,4%). Ωστόσο, η ποσοστιαία διαφοροποίηση με εκείνους που αξιολογούν τα ΜΜΕ ως μη έγκυρη πηγή και επιλέγουν την τιμωρία του δράστη είναι μικρή (27,9%). Στις άλλες δύο περιοχές, η τιμωρία του δράστη επιλέγεται από την πλειονότητα εκείνων που αξιολογούν τα ΜΜΕ ως μη έγκυρη πηγή πληροφόρησης (Ηλιούπολη-45,7%, Άγιος Παντελεήμονας-51,5%).

Πίνακας 34 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των ΜΜΕ ανά τόπο κατοικίας

αξιολόγηση των ΜΜΕ	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	σκοπιμότητα της ποινής					
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
μη έγκυρη	44	17	38	32	32	34
	72,1%	27,9%	54,3%	45,7%	48,5%	51,5%
έγκυρη	24	11	16	11	22	13
	68,6%	31,4%	59,3%	40,7%	62,9%	37,1%

Συμπεράσματα

Η εγκυρότητα των ΜΜΕ, αναφορικά με τις πληροφορίες που επικοινωνούν για το έγκλημα, αμφισβητείται από την πλειονότητα του δείγματος. Όμως, οι τιμωρητικοί αξιολογούν θετικότερα τα ΜΜΕ, τα οποία θεωρούν σε υψηλότερο ποσοστό, έναντι των άλλων, ως έγκυρη πηγή. Σε σύνολο δείγματος τόσο για την κλίμακα τιμωρητικότητας όσο και για την καταλληλότερη ποινή η σχέση καταγράφεται στατιστικώς σημαντική. Αντίθετη τάση παρατηρείται στην μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής.

Χαρακτηριστικό είναι ότι, εν γένει, η πληροφόρηση του κοινού και κατ' επέκταση η διαμόρφωση των απόψεών του για το έγκλημα, διαμεσολαβείται σε υψηλό βαθμό από τα ΜΜΕ και, ως εκ τούτου, υπόκειται στις βασικές αρχές που διακρίνουν τη μετάδοση πληροφοριών από αυτά, δηλαδή στην επιλεκτικότητα της πληροφορίας, τη δραματοποίησή της και στη δημιουργία κλίματος εντυπωσιασμού. Παρόλο που τα χαρακτηριστικά αυτά και η συνεισφορά τους στην κοινωνική κατασκευή της εγκληματικότητας είναι ευρέως γνωστά, γι' αυτό και τα ΜΜΕ αποτιμώνται, συνήθως, ως μη έγκυρες πηγές πληροφόρησης, ο ρόλος τους στη δημιουργία γνώμης παραμένει κυρίαρχος. Η συνθήκη αυτή, διακρινόμενη, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, από παραδοξότητα, χρήζει περαιτέρω εμπειρικής διερεύνησης, ώστε να καταστεί δυνατή η διατύπωση έγκυρων και αξιόπιστων πορισμάτων σχετικά με το θέμα. Επιπροσθέτως, λαμβάνοντας υπόψη τη θετικότερη αξιολόγηση των ΜΜΕ από εκείνους που εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποιινή), υποδηλώνεται και επιβεβαιώνεται, στο μέτρο που επιτρέπει η παρούσα έρευνα, η επίδραση των μεροληπτικών παρουσιάσεων των ΜΜΕ, μεταξύ άλλων παραγόντων, στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών.

δ. Θεσμική εμπιστοσύνη

Μέσα από το ερωτηματολόγιο τέθηκε μια σειρά ερωτήσεων που αφορούν τη θεσμική εμπιστοσύνη απέναντι στην αστυνομία, τα δικαστήρια, τις φυλακές καθώς και σε άλλους κοινωνικούς θεσμούς, όπως το ελληνικό κοινοβούλιο, το ελληνικό σχολείο και τα ΜΜΕ. Η ερώτηση που απευθύνθηκε στους ερωτώμενους ήταν: *«Πόσο εμπιστεύεστε τους παρακάτω θεσμούς, έτσι όπως λειτουργούν στην Ελλάδα;»*. Οι απαντήσεις διαβαθμίστηκαν ως εξής: α. *πολύ*, β. *αρκετά*, γ. *λίγο*, *καθόλου*. Στην ανάλυση που ακολούθη οι ανωτέρω κατηγορίες συνενώθηκαν σε δύο: α.ναι, β. όχι.

Θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

Είναι προφανές ότι διαφαίνεται μεγάλη έλλειψη εμπιστοσύνης των ερωτωμένων απέναντι στους κοινωνικούς θεσμούς (Πίνακας 35). Συγκριτικά η μεγαλύτερη έλλειψη εμπιστοσύνης καταγράφεται απέναντι στις φυλακές (91,8%), στα ΜΜΕ (86,7%) και στο ελληνικό κοινοβούλιο (86,5%). Υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης καταγράφονται απέναντι στο ελληνικό σχολείο (33,6%) και στα δικαστήρια (31,9%).

Πίνακας 35: Θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

θεσμική εμπιστοσύνη		N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	65	21,2%
	όχι	241	78,8%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	95	31,9%
	όχι	203	68,1%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	22	8,2%
	όχι	245	91,8%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	40	13,5%
	όχι	256	86,5%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	100	33,6%
	όχι	198	66,4%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	40	13,3%
	όχι	261	86,7%

Θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοια κατανομή παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 36) με τα χαμηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης να εμφανίζονται στις φυλακές και τα ΜΜΕ και τα υψηλότερα στα δικαστήρια και το ελληνικό σχολείο.

Πίνακας 36 : Θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

θεσμική εμπιστοσύνη		τόπος κατοικίας					
		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		N	%	N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	19	19,0%	17	16,8%	29	27,6%
	όχι	81	81,0%	84	83,2%	76	72,4%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	37	37,8%	29	28,7%	29	29,3%
	όχι	61	62,2%	72	71,3%	70	70,7%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	6	7,1%	8	8,6%	8	9,0%
	όχι	79	92,9%	85	91,4%	81	91,0%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	17	17,2%	12	11,9%	11	11,5%
	όχι	82	82,8%	89	88,1%	85	88,5%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	40	40,4%	27	27,0%	33	33,3%
	όχι	59	59,6%	73	73,0%	66	66,7%

εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	12	12,0%	10	10,0%	18	17,8%
	όχι	88	88,0%	90	90,0%	83	82,2%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των επίσημων θεσμών κοινωνικού ελέγχου και της κλίμακας τιμωρητικότητας δεν προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση. Όμως, η τάση που καταγράφεται για την αστυνομία (54,1%) και τις φυλακές (57,9%) είναι οι τιμωρητικοί να δείχνουν περισσότερο εμπιστοσύνη απέναντι στους εν λόγω θεσμούς συγκριτικά με τους μετριοπαθείς. Όσον αφορά την εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ καταγράφεται παρόμοια σχέση με τους τιμωρητικούς να δείχνουν περισσότερη εμπιστοσύνη (61,1%) και η σχέση αυτή καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.047$).

Πίνακας 37 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

θεσμική εμπιστοσύνη		κλίμακα τιμωρητικότητας			
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	28	45,9%	33	54,1%
	όχι	133	57,1%	100	42,9%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	50	54,9%	41	45,1%
	όχι	105	53,8%	90	46,2%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	8	42,1%	11	57,9%
	όχι	133	55,9%	105	44,1%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	19	51,4%	18	48,6%
	όχι	139	56,3%	108	43,7%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	53	55,2%	43	44,8%
	όχι	104	54,7%	86	45,3%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ ($p=.047$)	ναι	14	38,9%	22	61,1%
	όχι	143	56,5%	110	43,5%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας δεν προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των μεταβλητών και εν γένει δεν προκύπτει σημαντική διαφοροποίηση των απαντήσεων αναφορικά με τη θεσμική εμπιστοσύνη υπό το πρίσμα της κλίμακας τιμωρητικότητας. Οι εξαιρέσεις της ανωτέρω διαπίστωσης αναφέρονται αναλυτικότερα στη συνέχεια.

Όσον αφορά την περιοχή της Φιλοθέης (Πίνακας 38) φαίνεται εκείνοι που εκφράζουν υψηλότερα ποσοστά έλλειψης εμπιστοσύνης στους θεσμούς, όπως η αστυνομία (34,6% έναντι 29,4%), το ελληνικό σχολείο (38,2% έναντι 28,2%) και τα ΜΜΕ (34,5% έναντι 27,3%) να εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις. Εξαιρέση αποτελούν η εμπιστοσύνη στις φυλακές (40% έναντι 32%) και το ελληνικό κοινοβούλιο (37,5% έναντι 32,1%).

Πίνακας 38 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Φιλοθέη)

τόπος κατοικίας Φιλοθέη					
θεσμική εμπιστοσύνη		κλίμακα τιμωρητικότητας			
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	12	70,6%	5	29,4%
	όχι	51	65,4%	27	34,6%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	24	64,9%	13	35,1%
	όχι	37	66,1%	19	33,9%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	3	60,0%	2	40,0%
	όχι	51	68,0%	24	32,0%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	10	62,5%	6	37,5%
	όχι	53	67,9%	25	32,1%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	28	71,8%	11	28,2%
	όχι	34	61,8%	21	38,2%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	8	72,7%	3	27,3%
	όχι	55	65,5%	29	34,5%

Στην Ηλιούπολη (Πίνακας 39) εκείνοι που δείχνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη απέναντι στις φυλακές εμφανίζουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις (66,7%), ομοίως στα ΜΜΕ (88,9%) και στο ελληνικό σχολείο (53,8%).

Πίνακας 39 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Ηλιούπολη)

τόπος κατοικίας Ηλιούπολη					
θεσμική εμπιστοσύνη		κλίμακα τιμωρητικότητας			
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	8	47,1%	9	52,9%
	όχι	43	52,4%	39	47,6%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	14	50,0%	14	50,0%
	όχι	37	52,1%	34	47,9%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	2	33,3%	4	66,7%
	όχι	45	52,9%	40	47,1%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	6	54,5%	5	45,5%
	όχι	45	51,1%	43	48,9%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	12	46,2%	14	53,8%
	όχι	39	54,2%	33	45,8%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	1	11,1%	8	88,9%
	όχι	49	55,1%	40	44,9%

Στον Άγιο Παντελεήμονα, (Πίνακας 40) όσοι εμπιστεύονται τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, όπως την αστυνομία και τις φυλακές, εκδηλώνουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις (70,4% και 62,5% αντίστοιχα). Ομοίως, το ελληνικό σχολείο (58,1%), το ελληνικό κοινοβούλιο (70%) και τα ΜΜΕ (68,8%). Παρατηρείται, συνεπώς, ότι όσοι δηλώνουν πλήρη σχεδόν εμπιστοσύνη στο σύνολο των επίσημων θεσμών του κοινωνικού ελέγχου και στους υπόλοιπους θεσμούς είναι τιμωρητικοί.

Πίνακας 40 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Αγ.Παντελεήμονας)

τόπος κατοικίας Αγιος Παντελεήμονας					
Θεσμική εμπιστοσύνη		κλίμακα τιμωρητικότητας			
		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	8	29,6%	19	70,4%
	όχι	39	53,4%	34	46,6%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	12	46,2%	14	53,8%
	όχι	31	45,6%	37	54,4%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	3	37,5%	5	62,5%
	όχι	37	47,4%	41	52,6%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	3	30,0%	7	70,0%
	όχι	41	50,6%	40	49,4%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	13	41,9%	18	58,1%
	όχι	31	49,2%	32	50,8%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	5	31,3%	11	68,8%
	όχι	39	48,8%	41	51,3%

Αν και οι ανωτέρω σχέσεις δεν επιβεβαιώνονται με στατιστικώς σημαντική σημασία ανά τόπο κατοικίας, ωστόσο, η τάση που διαφαίνεται για τις δύο περιοχές, αυτές της Ηλιούπολης και περισσότερο ακόμα του Αγίου Παντελεήμονα, είναι ότι τα επίπεδα της θεσμικής εμπιστοσύνης καθίστανται υψηλότερα για την ομάδα των τιμωρητικών έναντι των μετριοπαθών.

Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 41) και όσον αφορά τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, όσοι εμπιστεύονται σε υψηλότερο ποσοστό την αστυνομία (35,6%), τα δικαστήρια (29,7%) και τις φυλακές (40%) επιλέγουν τη φυλάκιση έναντι όσων δεν δηλώνουν εμπιστοσύνη. Η σχέση δε μεταξύ εμπιστοσύνης στην αστυνομία και επιλογής της φυλάκισης καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.031$). Όμοια σχέση εμφανίζεται μεταξύ εμπιστοσύνης στα ΜΜΕ και επιλογής φυλάκισης ($p=.030$). Όσοι εμπιστεύονται τα ΜΜΕ επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τη φυλάκιση (38,9%) έναντι όσων δεν δηλώνουν εμπιστοσύνη (22,3%).

Πίνακας 41 : Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

θεσμική εμπιστοσύνη		καταλληλότερη ποινή			
		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία (p=.031)	ναι	38	64,4%	21	35,6%
	όχι	181	78,0%	51	22,0%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	64	70,3%	27	29,7%
	όχι	151	78,2%	42	21,8%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	12	60,0%	8	40,0%
	όχι	182	77,1%	54	22,9%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	28	73,7%	10	26,3%
	όχι	187	77,0%	56	23,0%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	71	75,5%	23	24,5%
	όχι	142	75,1%	47	24,9%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ (p=.030)	ναι	22	61,1%	14	38,9%
	όχι	195	77,7%	56	22,3%

Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 42) η μόνη σχέση που χαρακτηρίζεται στατιστικώς σημαντική είναι στην Ηλιούπολη μεταξύ καταλληλότερης ποινής και εμπιστοσύνης στην αστυνομία (p=.001). Δηλαδή όσοι εμπιστεύονται συχνότερα την αστυνομία επιλέγουν τη φυλάκιση (50%), έναντι όσων δεν την εμπιστεύονται (12%). Παρόμοια κατανομή παρατηρείται και στους άλλους δύο επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, τα δικαστήρια (24,1%) και τις φυλακές (37,5%). Ομοίως και στα ΜΜΕ (33,3%).

Εστιάζοντας στην επιλογή της φυλάκισης, παρατηρείται στη Φιλοθέη αναφέρουν συχνότερα εμπιστοσύνη στα δικαστήρια (31,4%), στις φυλακές (75%) και τα ΜΜΕ (50%) όσοι επιλέγουν τη φυλάκιση έναντι όσων δεν δηλώνουν εμπιστοσύνη.

Στον Άγιο Παντελεήμονα, όσοι εμπιστεύονται περισσότερο τους επίσημους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου, την αστυνομία (44%), τα δικαστήρια (33,3%) επιλέγουν τη φυλάκιση –εξάιρεση αποτελούν οι φυλακές. Όσοι εμπιστεύονται το ελληνικό κοινοβούλιο, το ελληνικό σχολείο και τα ΜΜΕ επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση (36,4%, 36,4%, 35,3% αντίστοιχα).

Πίνακας 42 : Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

θεσμική εμπιστοσύνη		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		καταλληλότερη ποινή											
		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	16	88,9%	2	11,1%	8	50,0%	8	50,0%	14	56,0%	11	44,0%
	όχι	55	70,5%	23	29,5%	73	88,0%	10	12,0%	53	74,6%	18	25,4%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	24	68,6%	11	31,4%	22	75,9%	7	24,1%	18	66,7%	9	33,3%
	όχι	46	76,7%	14	23,3%	59	84,3%	11	15,7%	46	73,0%	17	27,0%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	1	25,0%	3	75,0%	5	62,5%	3	37,5%	6	75,0%	2	25,0%
	όχι	59	75,6%	19	24,4%	70	84,3%	13	15,7%	53	70,7%	22	29,3%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	12	75,0%	4	25,0%	9	81,8%	2	18,2%	7	63,6%	4	36,4%
	όχι	59	74,7%	20	25,3%	72	81,8%	16	18,2%	56	73,7%	20	26,3%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	29	74,4%	10	25,6%	21	80,8%	5	19,2%	21	72,4%	8	27,6%
	όχι	42	75,0%	14	25,0%	59	81,9%	13	18,1%	41	67,2%	20	32,8%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	5	50,0%	5	50,0%	6	66,7%	3	33,3%	11	64,7%	6	35,3%
	όχι	66	76,7%	20	23,3%	74	83,1%	15	16,9%	55	72,4%	21	27,6%

Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 43), διαφαίνεται ότι όσοι εμπιστεύονται την αστυνομία επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη (46,9%). Εν αντιθέσει, εκείνοι που εμπιστεύονται λιγότερο τους άλλους θεσμούς επιλέγουν σε υψηλότερο βαθμό την τιμωρία. Η τάση αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα παραπάνω ευρήματα αναφορικά με τις άλλες δύο μεταβλητές μέτρησης της τιμωρητικότητας. Όσον αφορά την εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ η ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέα.

Πίνακας 43 : Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος

θεσμική εμπιστοσύνη		σκοπιμότητα της ποινής			
		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	34	53,1%	30	46,9%
	όχι	143	61,9%	88	38,1%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	59	62,1%	36	37,9%
	όχι	112	58,0%	81	42,0%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	15	68,2%	7	31,8%
	όχι	140	59,1%	97	40,9%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	26	65,0%	14	35,0%
	όχι	145	59,2%	100	40,8%

εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	68	68,7%	31	31,3%
	όχι	106	56,1%	83	43,9%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	24	61,5%	15	38,5%
	όχι	152	60,6%	99	39,4%

Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Στη Φιλοθέη, όσοι εμπιστεύονται τους επίσημους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου όσο και τους υπόλοιπους θεσμούς, εκτός των ΜΜΕ, επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη. Παρόμοια κατανομή παρουσιάζει ο Άγιος Παντελεήμονας όσον αφορά την εμπιστοσύνη στην αστυνομία και τα ΜΜΕ, ενώ ακριβώς αντίθετη κατανομή παρουσιάζουν οι απαντήσεις που αφορούν τους υπόλοιπους θεσμούς. Στην Ηλιούπολη, επίσης, είναι η έλλειψη θεσμικής εμπιστοσύνης που συναρτάται με την επιλογή της τιμωρίας του δράστη, δηλαδή, της πιο τιμωρητικής απάντησης. Με βάση τα ανωτέρω ευρήματα, θεωρούμε ότι δεν μπορούν να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα ανά τόπο κατοικίας ως προς τη συγκεκριμένη εξαρτημένη μεταβλητή (Πίνακας 44).

Πίνακας 44 : Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας

θεσμική εμπιστοσύνη		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		σκοπιμότητα της ποινής											
		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
εμπιστοσύνη στην αστυνομία	ναι	10	55,6%	8	44,4%	11	64,7%	6	35,3%	13	44,8%	16	55,2%
	όχι	58	74,4%	20	25,6%	43	53,8%	37	46,3%	42	57,5%	31	42,5%
εμπιστοσύνη στα δικαστήρια	ναι	21	56,8%	16	43,2%	20	69,0%	9	31,0%	18	62,1%	11	37,9%
	όχι	46	79,3%	12	20,7%	34	50,0%	34	50,0%	32	47,8%	35	52,2%
εμπιστοσύνη στις φυλακές	ναι	4	66,7%	2	33,3%	6	75,0%	2	25,0%	5	62,5%	3	37,5%
	όχι	55	72,4%	21	27,6%	44	53,7%	38	46,3%	41	51,9%	38	48,1%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό κοινοβούλιο	ναι	11	64,7%	6	35,3%	8	66,7%	4	33,3%	7	63,6%	4	36,4%
	όχι	57	73,1%	21	26,9%	46	54,1%	39	45,9%	42	51,2%	40	48,8%
εμπιστοσύνη στο ελληνικό σχολείο	ναι	28	70,0%	12	30,0%	21	77,8%	6	22,2%	19	59,4%	13	40,6%
	όχι	39	70,9%	16	29,1%	33	47,8%	36	52,2%	34	52,3%	31	47,7%
εμπιστοσύνη στα ΜΜΕ	ναι	9	75,0%	3	25,0%	6	60,0%	4	40,0%	9	52,9%	8	47,1%
	όχι	59	70,2%	25	29,8%	48	55,8%	38	44,2%	45	55,6%	36	44,4%

Συμπεράσματα

1. Καταγράφονται ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα θεσμικής εμπιστοσύνης τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας.

2. Η σχέση μεταξύ της θεσμικής εμπιστοσύνης και των τιμωρητικών στάσεων δεν καθίσταται στατιστικώς σημαντική παρά μόνο για την αστυνομία και τα ΜΜΕ στις μεταβλητές της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής σε σύνολο δείγματος. Ωστόσο, η γενική τάση που προκύπτει είναι όσοι καταγράφονται τιμωρητικοί (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποινή) να δηλώνουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη απέναντι στους κοινωνικούς θεσμούς και ειδικότερα στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, καθώς και στα ΜΜΕ. Αυτό επιβεβαιώνεται σε σύνολο δείγματος και στις δύο περιοχές του δείγματος, την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα.
3. Όσον αφορά, όμως, τη σκοπιμότητα της ποινής η ανωτέρω τάση δεν επιβεβαιώνεται. Αντίθετα, φαίνεται ότι σε σύνολο δείγματος, όσοι εκφράζουν μικρότερη εμπιστοσύνη απέναντι στους θεσμούς να επιλέγουν την πιο τιμωρητική απάντηση, δηλαδή, την τιμωρία του δράστη (εξαιρείται η εμπιστοσύνη στην αστυνομία και τα ΜΜΕ στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα). Από την τάση αυτή διαφοροποιείται η περιοχή της Φιλοθέης.

3.2.2. Εργαλειακοί προσδιοριστικοί παράγοντες

α. Τάσεις εγκληματικότητας και τύπος κατοικίας

Κλίμακα τιμωρητικότητας και τύπος κατοικίας

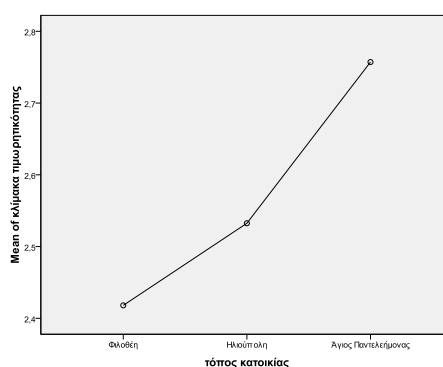
Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ περιοχής κατοικίας και κλίμακας τιμωρητικότητας (Πίνακας 45 & Γράφημα 13) προκύπτει στατιστική σημαντικότητα ($p=.019$). Λαμβάνοντας υπόψη τη στατιστική σημαντικότητα και τα δεδομένα του πίνακα διπλής εισόδου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι πιο πιθανό εκείνοι που διαμένουν στην Ηλιούπολη (48,5%) να είναι πιο τιμωρητικοί συγκριτικά με εκείνους που διαμένουν στην Φιλοθέη (33,7%) και εκείνοι που διαμένουν στον Άγιο Παντελεήμονα (53%) να είναι πιο τιμωρητικοί σε σχέση με όσους διαμένουν στη Φιλοθέη και την Ηλιούπολη. Η ίδια σχέση παρουσιάζεται με πιο οπτικό τρόπο στο γράφημα που προέκυψε από την ανάλυση διακύμανσης One-way Anova ($p=.009$).

Πίνακας 45 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και τόπος κατοικίας

τόπος κατοικίας	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
Φιλοθέη	63	32	95
	66,3%	33,7%	100,0%
Ηλιούπολη	51	48	99
	51,5%	48,5%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	47	53	100
	47,0%	53,0%	100,0%

p=.019

Γράφημα 13 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και τόπος κατοικίας

p=.009

Καταλληλότερη ποινή και τόπος κατοικίας

Ο Άγιος Παντελεήμονας (Πίνακας 46) καταγράφεται η πιο τιμωρητική περιοχή (30,2%). Ακολουθούν η Φιλοθέη (26%) και η Ηλιούπολη (18,2%). Παρατηρείται, συνεπώς, ότι η διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού που εστιάζει στο μικροεπίπεδο, δηλαδή σε συγκεκριμένο αδίκημα και δράστη, παρουσιάζει διαφορετική διαβάθμιση ανά περιοχή. Η Φιλοθέη καθίσταται στην περίπτωση αυτή δεύτερη σε κατάταξη ως προς τις τιμωρητικές στάσεις και η Ηλιούπολη τρίτη. Υπό αυτή τη διάσταση φαίνεται ότι η τιμωρητικότητα εκτιμώμενη μέσω της καταλληλότερης ποινής, δηλαδή στο μικροεπίπεδο του συγκεκριμένου αδικήματος και δράστη, παρουσιάζεται πιο αυξημένη στην Φιλοθέη σε σχέση με την Ηλιούπολη.

Πίνακας 46 : Καταλληλότερη ποινή και τόπος κατοικίας

τόπος κατοικίας	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
Φιλοθέη	71	25	96
	74,0%	26,0%	100,0%
Ηλιούπολη	81	18	99
	81,8%	18,2%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	67	29	96
	69,8%	30,2%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και τόπος κατοικίας

Η σχέση μεταξύ περιοχής κατοικίας (Πίνακας 47) και σκοπιμότητας της ποινής καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=0,30$). Μπορεί συνεπώς να υποστηριχθεί ότι οι δύο μεταβλητές συναρτώνται και πως στον Άγιο Παντελεήμονα (46,1%) και την Ηλιούπολη (44,3%) είναι πιο πιθανό να εκφράζονται τιμωρητικότερες στάσεις έναντι της Φιλοθέης (29,2%). Προκύπτει, επομένως, όμοια κατάταξη μεταξύ των περιοχών ως προς την τιμωρητικότητα του κοινού, όπως ακριβώς και στην κλίμακα τιμωρητικότητας, δηλαδή, με αύξουσα σειρά ως προς τις τιμωρητικές στάσεις από την η Φιλοθέη, προς την Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα.

Αναλύοντας τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές σε σχέση με τον τόπο κατοικίας μπορούν να αναφερθούν τα ακόλουθα: σε επίπεδο «ρητορείας» για το έγκλημα η Φιλοθέη παρουσιάζει στάσεις περισσότερο επηρεασμένες από τις αρχές του ανθρωπισμού, ενώ όταν πρόκειται για συγκεκριμένο αδίκημα (μεταβλητή καταλληλότερης ποινής) και, επομένως, για συγκεκριμένη πιθανότητα θυματοποίησης, η ερώτηση μοιάζει να τίθεται «προσωπικά» στον ερωτώμενο ως πιθανό θύμα, οπότε και καταγράφονται αυστηρότερες στάσεις. Το αντίστροφο ισχύει στην Ηλιούπολη, όπου το έγκλημα στο μακροεπίπεδο κρίνεται πιο αυστηρά αλλά στο μικροεπίπεδο του συγκεκριμένου αδικήματος/δράστη φαίνεται να κατανοείται περισσότερο ως αδίκημα μειωμένης βαρύτητας, τελούμενο από νεαρό δράστη και να κρίνεται επιεικέστερα.

Πίνακας 47 : Σκοπιμότητα της ποινής και τόπος κατοικίας

Τόπος κατοικίας	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα	
Φιλοθέη	28 29,2%	68 70,8%	96 100,0%
Ηλιούπολη	43 44,3%	54 55,7%	97 100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	47 46,1%	55 53,9%	102 100,0%

p=.030

Βάσει των ευρημάτων, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δύο εξαρτημένες μεταβλητές που εστιάζουν σε γενικές και πιο αφαιρετικές ερωτήσεις/δηλώσεις που αφορούν το μακροεπίπεδο της τιμωρητικότητας, όπως η κλίμακα τιμωρητικότητας και η σκοπιμότητα της ποινής, καταγράφουν τη Φιλοθέη ως την περιοχή με τις λιγότερο τιμωρητικές στάσεις. Εν αντιθέσει, όταν η εξαρτημένη μεταβλητή εστιάζει στο μικροεπίπεδο (δράστης/αδίκημα), όπως εκείνη της καταλληλότερης ποινής, η Φιλοθέη παρουσιάζει υψηλότερα επίπεδα τιμωρητικότητας. Ενδεχομένως, στη Φιλοθέη, τόσο το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης όσο και το γενικότερο κοινωνικο-οικονομικό status που τη διακρίνουν, όπως θα δειχθεί και στη συνέχεια, αποτρέπουν στο επίπεδο των γενικών δηλώσεων να εκφραστούν τιμωρητικότερες στάσεις. Ενώ, όταν πρόκειται για ερωτήσεις που αφορούν συγκεκριμένο συμβάν, οι απαντήσεις γίνονται λιγότερο «ανθρωπιστικές» και περισσότερο «πραγματιστικές» και ως εκ τούτου πιο τιμωρητικές.

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση προκύπτει ότι οι τιμωρητικές στάσεις συναρτώνται γενικώς με τον τόπο κατοικίας (περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας) και συγκεκριμένα στις εξαρτημένες μεταβλητές εκτίμησης της τιμωρητικότητας, όπως η κλίμακα τιμωρητικότητας και η σκοπιμότητα της ποινής, με στατιστικώς σημαντική σχέση.

Επιπροσθέτως σε αυτές τις μεταβλητές φαίνεται η τιμωρητικότητα του κοινού να ακολουθεί την αστυνομική στατιστική που χαρακτηρίζει τις περιοχές της Φιλοθέης, της Ηλιούπολης και του Αγίου Παντελεήμονα ως περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής εγκληματικότητας. Κατ' αναλογία, οι εν λόγω περιοχές, με βάση τα αποτελέσματα της ανάλυσης, μπορούν, ως ένα βαθμό, να χαρακτηριστούν ως περιοχές χαμηλής, μεσαίας και υψηλής τιμωρητικότητας του κοινού. Από την ανωτέρω κατάταξη διαφοροποιείται η

μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής, σύμφωνα με την οποία τη μέση τιμωρητική θέση κατέχει η Φιλοθέη και τη χαμηλή η Ηλιούπολη. Παρ' όλα αυτά, επιβεβαιώνεται, κατέχοντας το υψηλότερο ποσοστό στην επιλογή της φυλάκισης, ο Άγιος Παντελεήμονας ως η πιο τιμωρητική περιοχή.

Αν και δεν μπορεί να αποδοθεί στην έννοια του τόπου μεγαλύτερη βαρύτητα έναντι των υπολοίπων προσδιοριστικών παραγόντων της άτυπης τιμωρητικότητας, θα πρέπει, ωστόσο, να ληφθεί υπόψη ότι η μακρόχρονη παραμονή σε περιοχές με υψηλή μικρομεσαία εγκληματικότητα και κατά συνέπεια με άλλα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τους κατοίκους, οι οποίοι τείνουν να εκφράζουν, μεταξύ άλλων, τιμωρητικότερες στάσεις. Υπό το πρίσμα της ανωτέρω ανάλυσης και των συμπερασμάτων που την ακολούθησαν μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο τόπος συνιστά σημαντικό προσδιοριστικό της τιμωρητικότητας παράγοντα και με αυτήν την έννοια επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας πως η πλειονότητα των ερωτωμένων που κατοικεί σε περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική, εκφράζει τιμωρητικότερες στάσεις, συγκριτικά με εκείνους που κατοικούν σε περιοχές μεσαίας και χαμηλής εγκληματικότητας.

Βεβαίως, όπως συνέβη στην παρούσα έρευνα, αλλά και γενικότερα σύμφωνα με τα ισχύοντα στην ευρύτερη κοινωνία, το υψηλό κοινωνικο-οικονομικό προφίλ της περιοχής μαζί με το υψηλό επίπεδο από άποψη ποιότητας ζωής περιβάλλον συνδέονται με χαμηλές τάσεις μικρομεσαίας εγκληματικότητας και το αντίστροφο. Συνεπώς, δεν είναι εύκολο να διαχωριστεί στην ανάλυση, το οικονομικο-κοινωνικό και περιβαλλοντικό προφίλ μιας περιοχής από τις τάσεις εγκληματικότητας ούτε και η εγκληματικότητα από το οικονομικο-κοινωνικό και περιβαλλοντικό προφίλ μιας περιοχής. Μπορεί να ειπωθεί ότι και τα δύο συνιστούν ένα σύνολο που χαρακτηρίζει την κάθε περιοχή και προσδίδει, εν γένει ή μερικώς, συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και στάσεις στην πλειονότητα των κατοίκων της είτε η περιοχή κατοικίας αποτελεί ατομική επιλογή σε κάποιο στάδιο της ζωής του ατόμου είτε τυγχάνει να συνιστά τόπο γέννησής του.

Ειδικότερα, όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο (Κεφ.6), η περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα αντιμετωπίζει εντονότερα προβλήματα έναντι των άλλων δύο αναφορικά με την περιβαλλοντική υποβάθμιση, τις υψηλές τάσεις εγκληματικότητας και τα υψηλά ποσοστά πληθυσμιακής ανομοιογένειας, λόγω της αυξημένης εγκατάστασης

και κίνησης των μεταναστών από άλλες χώρες, κυρίως της Αφρικής και της Ασίας. Η αθρόα εγκατάσταση μεταναστών στην περιοχή έχει προκαλέσει αισθήματα δυσφορίας στους κατοίκους, με αποτέλεσμα πολλοί να εγκαταλείπουν την περιοχή ή να σχεδιάζουν να το πράξουν στο μέλλον. Οι συνθήκες αυτές, έχουν αναβαθμίσει, προφανώς, το εγκληματικό ζήτημα σε μείζον πρόβλημα της περιοχής και έχουν προκαλέσει σημαντική ένταση, μεταξύ άλλων, και των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών.

Εν αντιθέσει, η περιοχή της Φιλοθέης διατηρεί την κοινωνική ομοιογένειά της, χαρακτηρίζεται από το υψηλό κοινωνικο-οικονομικό status των κατοίκων της και χαμηλές τάσεις εγκληματικότητας. Επιπροσθέτως, το δομημένο και φυσικό περιβάλλον διασφαλίζει υψηλού επιπέδου ποιότητας ζωής στους κατοίκους. Ως εκ τούτων, φαίνεται ότι ο συνδυασμός των ανωτέρω παραγόντων συμβάλλει, μεταξύ άλλων παραγόντων, στη διατήρηση μετριοπαθών στάσεων απέναντι στην αντιμετώπιση του εγκλήματος.

Από την άλλη πλευρά, η περιοχή της Ηλιούπολης συνιστά ένα τυπικό σχεδόν δείγμα μεσο-αστικής περιοχής που απολαμβάνει σχετικά ικανοποιητική ποιότητα ζωής και χαρακτηρίζεται από μεσαία εγκληματικότητα. Οι τιμωρητικές στάσεις που καταγράφονται στην περιοχή κατατάσσονται στην παρούσα έρευνα σε ένα μεσαίο επίπεδο, συγκριτικά με εκείνες του Αγίου Παντελεήμονα και της Φιλοθέης.

Επιχειρώντας να εκτιμήσει κανείς την επίδραση του χώρου και όσα συνδέονται αλλά και απορρέουν από αυτόν, στις τιμωρητικές στάσεις των κατοίκων του, καλείται να κατανοήσει και να ερμηνεύσει αυτό που έχει ονομαστεί ως «τοπική δόμηση συναισθήματος» (local structure of feeling)⁸⁹⁹ –δεδομένου δε ότι οι περισσότεροι ερωτώμενοι ζουν πάρα πολλά χρόνια στην ίδια περιοχή το συναίσθημα αυτό γίνεται πιο ισχυρό.

Η διαμόρφωση ευρύτερων κοινωνικών στάσεων συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με αυτή την ιδιαίτερη σχέση με τον τόπο κατοικίας, που μπορεί να συμπίπτει και με τον τόπο γέννησης ή και να αποτελεί ατομική επιλογή που εκφράζει την τάση να ξεφύγει κανείς από όσα τον χαρακτήριζαν κοινωνικά ή από όσα αρνητικά, ως προς την ποιότητα ζωής, υφίστατο στην προηγούμενή του κατοικία.

Αναγνωρίζοντας τις τοπικές διαφορές, αναγνωρίζει κανείς και την «τοπική ταυτότητα» των κατοίκων και αυτή την αίσθηση της «τοποφιλίας» και «τοποφοβίας» που προκύπτει από τον τόπο διαβίωσης. Υπό αυτό το πλαίσιο, οι τιμωρητικές στάσεις των πολιτών δεν

⁸⁹⁹ Taylor, I., Evans, K., & Frazer, P. (1996) *A tale of two cities: global change, local feeling and everyday life in the North of England. A study in Manchester and Sheffield*, ό.π., σ. 32-33.

μένουν ανεπηρέαστες, αντίθετα επηρεάζονται από τον τόπο κατοικίας και τα ιδιαίτερα κοινωνικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του.

Συνεπώς, σε ένα πρώτο επίπεδο, προκύπτει συνάρτηση μεταξύ των τιμωρητικών στάσεων και των τάσεων εγκληματικότητας στην περιοχή. Όμως δεν μπορεί εύκολα να αποκοπεί αυτή η σύνδεση από το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ της περιοχής και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κατοίκων της που προκύπτουν από αυτό, όπως π.χ. το επίπεδο εκπαίδευσής τους, το οποίο συνδέεται επίσης σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με την κλίμακα τιμωρητικότητας. Για παράδειγμα, η υψηλή συγκέντρωση ατόμων σε μια περιοχή, όπως για παράδειγμα η Φιλοθέη, με ανώτατη μόρφωση που συνδέεται συχνά με υψηλού status κοινωνικές θέσεις δεν μπορεί να μη ληφθεί υπόψη ως προς την επίδρασή της στις τιμωρητικές στάσεις. Έτσι σε ένα δεύτερο επίπεδο, θεωρούμε ότι κι άλλοι παράγοντες, πέραν του τόπου και των τάσεων εγκληματικότητας συνδέονται με τις τιμωρητικές στάσεις, οι οποίοι θα παρουσιαστούν στα επόμενα κεφάλαια. Ωστόσο, με βάση τα ερευνητικά αποτελέσματα μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ερευνητική υπόθεση: οι ερωτώμενοι που κατοικούν σε περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα, σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική, εκφράζουν τιμωρητικότερες στάσεις, συγκριτικά με εκείνους που κατοικούν σε περιοχές μεσαίας και χαμηλής εγκληματικότητας.

β. Η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα

Η πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου που αφορά τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα στην Ελλάδα διατυπώθηκε ως εξής: «Ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημαντικότερα προβλήματα σήμερα στη Ελλάδα;», και ακολουθούσαν από έναν κατάλογο με τα συνήθη αναφερόμενα προβλήματα. Επιπροσθέτως στο τέλος υπήρχε η δυνατότητα στη επιλογή «άλλο» ο ερωτώμενος να σημειώσει όποιο πρόβλημα θεωρούσε σημαντικό και δεν είχε συμπεριληφθεί ως επιλογή στον κατάλογο των απαντήσεων.

Συγκεκριμένα, στην επιλογή «άλλο» τα προβλήματα που αναφέρθηκαν είναι τα ακόλουθα (Πίνακας 48):

Πίνακας 48 : Κοινωνικά προβλήματα (επιλογή: «άλλο»)

κοινωνικά προβλήματα (επιλογή: «άλλο»)	N
διαφθορά	4
αναξιοκρατία	2
αναξιοπιστία ανθρώπων και θεών, διαφθορά	1
αναξιόπιστο πολιτικό σύστημα	1

ανομία	1
δημόσια διοίκηση	1
δικαιοσύνη	1
έλλειψη παιδείας	2
έλλειψη πολιτικού και κοινωνικού οράματος	1
εμπνευσμένη ηγεσία	1
απουσίας κοινωνικής πρόνοιας	1
συντηρητισμός	1
υγεία	1
υπογεννητικότητα	1
ωχαδερφισμός του Έλληνα	1
Σύνολο	20

Ανά τόπο κατοικίας, τα προβλήματα που αναφέρθηκαν στην κατηγορία «άλλο» είναι:

1. **Φιλοθέη:** *αναξιοκρατία, αναξιοπιστία ανθρώπων και θεών, διαφθορά, αναξιοπίστο πολιτικό σύστημα, ανομία, δημόσια διοίκηση, διαφθορά, έλλειψη παιδείας, εμπνευσμένη ηγεσία, υπογεννητικότητα.*
2. **Ηλιούπολη:** *διαφθορά στο δημόσιο τομέα, δικαιοσύνη, συντηρητισμός, «ωχαδερφισμός» του Έλληνα.*
3. **Άγιος Παντελεήμονας:** *έλλειψη πολιτικού και κοινωνικού οράματος, κοινωνική πρόνοια, υγεία.*

Κοινωνικά προβλήματα σε σύνολο δείγματος

Τα προβλήματα που καταγράφονται με την υψηλότερη συχνότητα στις πρώτες θέσεις είναι η ανεργία (20%), η εκπαίδευση (17,1%), η εγκληματικότητα (16,7%), η μόλυνση του περιβάλλοντος (12,7%), η οικονομική κρίση (11%). Θα πρέπει να αναφερθεί, ωστόσο, ότι η επιλογή της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα έχει μόνο 1% διαφορά από το δεύτερο σε ποσοστό αναφερόμενο πρόβλημα.

Πίνακας 49 : Κοινωνικά προβλήματα σε σύνολο δείγματος

κοινωνικά προβλήματα	N	%
ανεργία	183	20,1%
μόλυνση περιβάλλοντος	115	12,7%
εκπαίδευση	155	17,1%
εγκληματικότητα	152	16,7%
κοινωνική ασφάλιση	52	5,7%
οικονομική κρίση	100	11,0%
φτώχεια	42	4,6%
ρατσισμός	16	1,8%
μετανάστευση	74	8,1%
άλλο	20	2,2%
Σύνολο	909	100,0%

Κοινωνικά προβλήματα ανά τόπο κατοικίας

Στη Φιλοθέη σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα σειρά είναι η ανεργία (17,4%), η μόλυνση του περιβάλλοντος (14,2%) και η εγκληματικότητα (14,2%). Στην Ηλιούπολη η ανεργία (22,8%), η εκπαίδευση (17,8%) και η εγκληματικότητα (16,1%). Στον Άγιο Παντελεήμονα το πρώτο πρόβλημα είναι η ανεργία (21,4%), ακολουθεί η εγκληματικότητα (20,7%) και η εκπαίδευση (13,3%). Παρατηρείται, συνεπώς, συμφωνία ως προς τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα και στις τρεις περιοχές (Πίνακας 50). Ωστόσο, στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, λόγω της ιδιαιτερότητάς της, η εγκληματικότητα συγκεντρώνει πολύ υψηλά ποσοστά συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές.

Πίνακας 50 : Κοινωνικά προβλήματα ανά τόπο κατοικίας

κοινωνικά προβλήματα	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
μόλυνση περιβάλλοντος	40	14,2%	39	13,1%	36	11,7%
εκπαίδευση	61	21,6%	53	17,8%	41	13,3%
εγκληματικότητα	40	14,2%	48	16,1%	64	20,7%
κοινωνική ασφάλιση	22	7,8%	17	5,7%	13	4,2%
οικονομική κρίση	37	13,1%	33	11,1%	30	9,7%
φτώχεια	10	3,5%	18	6,0%	14	4,5%
ρατσισμός	3	1,1%	8	2,7%	5	1,6%
μετανάστευση	20	7,1%	14	4,7%	40	12,9%
ανεργία	49	17,4%	68	22,8%	66	21,4%
Σύνολο	282	100,0%	298	100,0%	309	100,0%

Αναφορικά με την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα και τη σχέση της με τον τόπο κατοικίας προκύπτει στατιστική σημαντικότητα ($p=.009$). Παρατηρείται ότι, με βάση τη διαβάθμιση των περιοχών ως προς την εγκληματικότητά τους, διαβαθμίζεται αντίστοιχα η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα (Πίνακας 51). Αναλυτικότερα, η πρόσληψη της εγκληματικότητας αυξάνει ως εξής ανά περιοχή: στη Φιλοθέη 40,4% πιστεύει ότι η εγκληματικότητα είναι σημαντικό πρόβλημα, στην Ηλιούπολη το ποσοστό αυξάνεται σε 47,5% και στον Άγιο Παντελεήμονα σε 61,5%. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αν και η κοινωνική σημασία που αποδίδεται στο πρόβλημα της εγκληματικότητας είναι αρκετά υψηλή (>40%), η διαβάθμισή της ανά περιοχή μοιάζει «ορθολογική» από πλευράς ερωτωμένων, καθώς

αντικατοπτρίζει τη διαβάθμιση των τάσεων της εγκληματικότητας στις περιοχές της έρευνας.

Πίνακας 51 : Η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα και τόπος κατοικίας

τόπος κατοικίας	η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα		Σύνολο
	όχι	ναι	
Φιλοθέη	59	40	99
	59,6%	40,4%	100,0%
Ηλιούπολη	53	48	101
	52,5%	47,5%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	40	64	104
	38,5%	61,5%	100,0%

p=.009

Κλίμακα τιμωρητικότητας και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

Διερευνώντας, τη σχέση μεταξύ της πρόσληψης της εγκληματικότητας ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος με τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση με την κλίμακα τιμωρητικότητας ($p=.000$) και με την καταλληλότερη ποινή ($p=.000$). Συγκεκριμένα, από εκείνους που θεωρούν την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα 61,5% είναι τιμωρητικοί (Πίνακας 52).

Πίνακας 52 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
όχι	105	44	149
	70,5%	29,5%	100,0%
ναι	55	88	143
	38,5%	61,5%	100,0%

p=.000

Ανά τόπο κατοικίας παρουσιάζεται όμοια τάση (Γράφημα 14). Η εγκληματικότητα προσλαμβάνεται ως σημαντικό πρόβλημα συχνότερα από τους τιμωρητικούς (38,9% στην Φιλοθέη, 76,6% στην Ηλιούπολη και 63,3% στον Άγιο Παντελεήμονα). Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα (Ηλιούπολη– $p=.000$, Άγιος Παντελεήμονας – $p=.013$).

Γράφημα 14 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη ($p=.000$)		Άγιος Παντελεήμονας ($p=.013$)	
	κλίμακα τιμωρητικότητας					
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
όχι	40	18	40	12	25	14
	69,0%	31,0%	76,9%	23,1%	64,1%	35,9%
ναι	22	14	11	36	22	38
	61,1%	38,9%	23,4%	76,6%	36,7%	63,3%

Καταλληλότερη ποινή και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

Ομοίως, και η σχέση μεταξύ καταλληλότερης ποινής και εγκληματικότητας ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.000$) και συγκεκριμένα από όσους θεωρούν την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα 34,8% επιλέγουν τη φυλάκιση έναντι 15,5% όσων δεν την θεωρούν (Πίνακας 53).

Πίνακας 53 : Καταλληλότερη ποινή και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
όχι	125	23	148
	84,5%	15,5%	100,0%
ναι	92	49	141
	65,2%	34,8%	100,0%

$p=.000$

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 54) παρατηρείται όμοια τάση, η οποία στον Άγιο Παντελεήμονα παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα. Εκείνοι που θεωρούν σε την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τη φυλάκιση στη Φιλοθέη (32,4%), στην Ηλιούπολη (25,5%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (43,9% - $p=.001$).

Πίνακας 54 : Καταλληλότερη ποινή και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας (p=.001)	
	καταλληλότερη ποινή					
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
όχι	45	13	46	6	34	4
	77,6%	22,4%	88,5%	11,5%	89,5%	10,5%
ναι	25	12	35	12	32	25
	67,6%	32,4%	74,5%	25,5%	56,1%	43,9%

Σκοπιμότητα της ποινής και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

Σε αντίθεση με τα ανωτέρω ευρήματα, εκείνοι που δεν θεωρούν την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα επιλέγουν την τιμωρία του δράστη (41,2%) έναντι εκείνων που τη θεωρούν (39,3%). Ωστόσο, η διαφορά είναι μικρή και ως εκ τούτου η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών κρίνεται αδύναμη (Πίνακας 55).

Πίνακας 55 : Σκοπιμότητα της ποινής και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
όχι	87	61	148
	58,8%	41,2%	100,0%
ναι	88	57	145
	60,7%	39,3%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας

Όμοια τάση (Πίνακας 56) παρατηρείται στις περιοχές της Φιλοθέης και της Ηλιούπολης, όπου όσοι αναφέρουν σε μικρότερο ποσοστό την εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα επιλέγουν την τιμωρία του δράστη (23,7% και 34,8% αντίστοιχα). Εξάιρεση αποτελεί ο Άγιος Παντελεήμονας όπου καταγράφεται ακριβώς η αντίθετη τάση με εκείνους που να αναφέρουν συχνότερα την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα να επιλέγουν την τιμωρία του δράστη (52,5%).

Πίνακας 56 : Σκοπιμότητα της ποινής και η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας

η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	σκοπιμότητα της ποινής					
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
όχι	38	19	24	27	25	15
	66,7%	33,3%	47,1%	52,9%	62,5%	37,5%
ναι	29	9	30	16	29	32
	76,3%	23,7%	65,2%	34,8%	47,5%	52,5%

Συμπεράσματα

1. Σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας η εγκληματικότητα αποτελεί το τρίτο (δεύτερο στον Άγιο Παντελεήμονα) σε ιεράρχηση κοινωνικό πρόβλημα.
2. Η σχέση μεταξύ τόπου κατοικίας και θεώρησης της εγκληματικότητας ως σοβαρού κοινωνικού προβλήματος καταγράφεται στατιστικώς σημαντική και παρουσιάζει ανάλογη διαβάθμιση με τις τάσεις της εγκληματικότητας σε κάθε μία από τις τρεις περιοχές.
3. Σε σύνολο δείγματος, από τη διερεύνηση της σχέσης των τιμωρητικών στάσεων με τα κοινωνικά προβλήματα προκύπτει ότι:
 - στην κλίμακα τιμωρητικότητας η εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα επιλέγεται συχνότερα από τους τιμωρητικούς έναντι των μετριοπαθών.
 - η φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή, επίσης, επιλέγεται συχνότερα από εκείνους που θεωρούν την εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα.
 - η ανταπόδοση ως σκοπιμότητα της ποινής, επιλέγεται σπανιότερα από όσους θεωρούν την εγκληματικότητα ως σημαντικό πρόβλημα. Επειδή, όμως, η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέα, η εξαγωγή σαφών συμπερασμάτων δεν είναι δυνατή.
4. Ανά τόπο κατοικίας, από τη διερεύνηση της σχέσης των τιμωρητικών στάσεων με τα κοινωνικά προβλήματα προκύπτει ότι:
 - Όσον αφορά την κλίμακα τιμωρητικότητας, η εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα επιλέγεται συχνότερα από τους τιμωρητικούς, έναντι των μετριοπαθών.
 - Όσοι επιλέγουν τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή, επιλέγουν συχνότερα την εγκληματικότητα ως σημαντικότερο πρόβλημα.

- Όσοι επιλέγουν την ανταπόδοση/τιμωρία του δράστη ως σκοπιμότητα της ποινής, επιλέγουν την εγκληματικότητα σε χαμηλότερο ποσοστό ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα (εξαιρέση αποτελεί ο Άγιος Παντελεήμονας).

Η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα συναρτάται με την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας. Αναφορικά με την τιμωρία του δράστη ως σκοπιμότητα της ποινής δεν προκύπτει σύνδεση με την πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος, εφόσον οι διαφορές μεταξύ των ομάδων είναι είτε αμελητέες είτε καταγράφουν σε κάποιες από τις περιοχές του δείγματος, όπως η Φιλοθέη και η Ηλιούπολη, αντίθετη τάση.

Ωστόσο, δεδομένου ότι στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας και σκοπιμότητα της ποινής), που αφορούν τις τιμωρητικές στάσεις τόσο από γενική όσο και από ειδικότερη σκοπιά, επιβεβαιώνεται, και μάλιστα σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό, η συνάρτηση μεταξύ των μεταβλητών και μπορεί να υποστηριχθεί η υπόθεση ότι η πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα συναρτάται με την τιμωρητικότητα του κοινού.

γ. Πρόσληψη της εγκληματικότητας

Στο ερωτηματολόγιο η ερώτηση που αφορά την πρόσληψη των ερωτωμένων για την εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας τους διατυπώθηκε ως εξής:

«Θεωρείτε ότι η εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας σας τα τελευταία πέντε χρόνια: (κυκλώστε μία μόνο απάντηση): 1. μειώθηκε, 2. αυξήθηκε, 3. ούτε μειώθηκε, ούτε αυξήθηκε (παρέμεινε σταθερή), 4. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ.»

Η ανωτέρω ερώτηση θεωρείται κλασική, αφού χρησιμοποιείται με αυτή τη διατύπωση σε πλείστες έρευνες, όπως αναφέρθηκε στο Κεφ.6.

Πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Χαρακτηριστικό είναι ότι κανένας από τους ερωτώμενους δεν επέλεξε την απάντηση πως η εγκληματικότητα «μειώθηκε» στον τόπο κατοικίας του (Πίνακας 57). Εν αντιθέσει, 69% του δείγματος απάντησε ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε», έναντι 31% που απάντησε ότι «παρέμεινε σταθερή (ούτε αυξήθηκε ούτε μειώθηκε)». Από τις απαντήσεις καθίσταται προφανές ότι η πλειονότητα των ερωτωμένων προσλαμβάνει πως το ζήτημα της εγκληματικότητας βρίσκεται σε ένταση.

Πίνακας 57 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

πρόσληψη εγκληματικότητας	N	%
αυξήθηκε	203	69%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	91	31%
Σύνολο	294	100%

Πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

Και στις τρεις περιοχές (Πίνακας 58) κυρίαρχη πρόσληψη είναι πως η εγκληματικότητα «αυξήθηκε». Η πρόσληψη περί αύξησης είναι εντονότερη στον Άγιο Παντελεήμονα (85,3%) και ακολουθούν η Φιλοθέη (65,6%) και η Ηλιούπολη (55,2%).

Πίνακας 58 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά περιοχή κατοικίας

εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
αυξήθηκε	63	65,6%	53	55,2%	87	85,3%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	33	34,4%	43	44,8%	15	14,7%
Σύνολο	96	100,0%	96	100,0%	102	100,0%

Η σχέση μεταξύ τόπου κατοικίας και πρόσληψης της εγκληματικότητας, καταγράφεται στατιστικώς σημαντική ($p=.000$) (Πίνακας 59). Οι ερωτώμενοι που θεωρούν σε υψηλότερο ποσοστό ότι η εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας τους «αυξήθηκε» είναι πιο πιθανό να κατοικούν στον Άγιο Παντελεήμονα (42,9%) έναντι εκείνων που κατοικούν στη Φιλοθέη (31%) και στην Ηλιούπολη (26,1%). Από την άλλη πλευρά, οι ερωτώμενοι που απαντούν ότι η εγκληματικότητα στην περιοχή τους «παρέμεινε σταθερή» είναι πιο πιθανό να κατοικούν στην Ηλιούπολη (47,3%) έναντι όσων κατοικούν στη Φιλοθέη (36,3%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (16,5%).

Πίνακας 59 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας και τύπος κατοικίας

πρόσληψη της εγκληματικότητας	τύπος κατοικίας			Σύνολο
	Ηλιούπολη	Φιλοθέη	Άγιος Παντελεήμονας	
αυξήθηκε	53	63	87	203
	26,1%	31,0%	42,9%	100,0%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	43	33	15	91
	47,3%	36,3%	16,5%	100,0%

$p=.000$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Από τη διασταύρωση των μεταβλητών της κλίμακας τιμωρητικότητας και της πρόσληψης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση ($p=.033$) (Πίνακας 60). Εκείνοι που πιστεύουν ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε» στον τόπο κατοικίας τους εκφράζουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις (49,7%) έναντι εκείνων που θεωρούν ότι παρέμεινε σταθερή (36,3%).

Πίνακας 60 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

πρόσληψη της εγκληματικότητας	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
αυξήθηκε	97	96	193
	50,30%	49,70%	100,00%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	58	33	91
	63,70%	36,30%	100,00%

$p=.033$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

Στην Ηλιούπολη (55,8%), τον Άγιο Παντελεήμονα (54,2%) και στη Φιλοθέη (37,9%) όσοι έχουν απαντήσει σε υψηλότερο βαθμό ότι η εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας τους «αυξήθηκε», εκφράζουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις έναντι όσων απάντησαν ότι παρέμεινε σταθερή (Πίνακας 61).

Πίνακας 61: Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

πρόσληψη εγκληματικότητας	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
αυξήθηκε	36	22	23	29	38	45
	62,1%	37,9%	44,2%	55,8%	45,8%	54,2%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	24	9	25	18	9	6
	72,7%	27,3%	58,1%	41,9%	60,0%	40,0%

Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Παρατηρείται ότι εκείνοι που πιστεύουν ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε» επιλέγουν σε ποσοστό 26,2% τη φυλάκιση έναντι 21,6% που θεωρούν ότι «ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε» (Πίνακας 62).

Πίνακας 62 : Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

πρόσληψη της εγκληματικότητας	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
αυξήθηκε	141	50	191
	73,8%	26,2%	100,0%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	69	19	88
	78,4%	21,6%	100,0%

Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 63), όπως και σε σύνολο δείγματος, προκύπτει από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών πρόσληψης της εγκληματικότητας και καταλληλότερης ποινής ότι όσοι θεωρούν ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε» επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση, ωστόσο, η σχέση αυτή δεν καταγράφεται στατιστικώς σημαντική. Επίσης, η διαφορά μεταξύ τους, με εξαίρεση την περιοχή της Ηλιούπολης, είναι αμελητέα και επομένως η σχέση κρίνεται αδύναμη.

Πίνακας 63 : Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

πρόσληψη της εγκληματικότητας	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
αυξήθηκε	45	16	41	11	55	23
	73,8%	26,2%	78,8%	21,2%	70,5%	29,5%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	23	8	35	7	11	4
	74,2%	25,8%	83,3%	16,7%	73,3%	26,7%

Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 64) παρατηρείται ότι οι απαντήσεις του δείγματος είναι ισόποσα κατανεμημένες και, κατά συνέπεια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δύο μεταβλητές δεν συνδέονται μεταξύ τους.

Πίνακας 64 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

πρόσληψη της εγκληματικότητας	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
αυξήθηκε	117	79	196
	59,7%	40,3%	100,0%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	53	34	87
	60,9%	39,1%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 65), όπως και σε σύνολο δείγματος, δεν προκύπτει διαφοροποίηση των απαντήσεων μεταξύ της πρόσληψης της εγκληματικότητας στον τόπο κατοικίας και σκοπιμότητας της ποινής.

Πίνακας 65 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

πρόσληψη της εγκληματικότητας	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	σκοπιμότητα της ποινής					
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
αυξήθηκε	44	17	29	22	44	40
	72,1%	27,9%	56,9%	43,1%	52,4%	47,6%
ούτε μειώθηκε ούτε αυξήθηκε	23	8	22	19	8	7
	74,2%	25,8%	53,7%	46,3%	53,3%	46,7%

Συμπεράσματα

1. Η πλειονότητα του δείγματος, συνολικά και ανά τόπο κατοικίας, θεωρεί ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε» και κανείς από τους ερωτώμενους δεν επέλεξε την απάντηση ότι η εγκληματικότητα στο τόπο κατοικίας «μειώθηκε».
2. Στατιστικώς σημαντική καταγράφεται η σχέση μεταξύ τόπου κατοικίας και πρόσληψης της εγκληματικότητας, υπό την έννοια ότι οι ερωτώμενοι στον Άγιο Παντελεήμονα είναι περισσότερο πιθανό να απαντήσουν ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε», συγκριτικά με τους ερωτώμενους στην Ηλιούπολη και τη Φιλοθέη. Γενικώς, υπάρχει μια διαβάθμιση από τη Φιλοθέη προς τον Άγιο Παντελεήμονα που δηλώνει ότι είναι πιο πιθανό οι ερωτώμενοι να θεωρούν πως η εγκληματικότητα «αυξήθηκε» και το αντίστροφο, δηλαδή, από τον Άγιο Παντελεήμονα προς τη Φιλοθέη να θεωρούν ότι η εγκληματικότητα «παρέμεινε σταθερή».
3. Όσον αφορά τις εξαρτημένες μεταβλητές που εκτιμούν τις τιμωρητικές στάσεις και τη σχέση τους με την πρόσληψη της εγκληματικότητας προκύπτει ότι οι τιμωρητικοί, θεωρούν συχνότερα ότι η εγκληματικότητα «αυξήθηκε». Η τάση αυτή αποτυπώνεται στη διασταύρωση της μεταβλητής της πρόσληψης της εγκληματικότητας τόσο με την κλίμακα τιμωρητικότητας (στατιστική σημαντικότητα) όσο και με την καταλληλότερη ποινή (αδύναμη σχέση ανά τόπο κατοικίας). Εξάιρεση αποτελεί η μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής, όπου δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων και, συνεπώς, δεν συναρτάται με αυτήν της πρόσληψης της εγκληματικότητας.

Εν κατακλείδι, μπορεί βάσει των ανωτέρω συμπερασμάτων να υποστηριχθεί πως η υπόθεση της έρευνας ότι η πρόσληψη περί αύξησης της εγκληματικότητας συναρτάται με τις τιμωρητικές τάσεις, δεν επιβεβαιώνεται πλήρως, παρά μόνο για την κλίμακα τιμωρητικότητας -σύνολο δείγματος και τόπος κατοικίας- και την καταλληλότερη ποινή μόνο για το σύνολο του δείγματος.

δ. Θυματοποίηση

Η ερώτηση υπ' αρ. 3 του ερωτηματολογίου αφορά τη θυματοποίηση σε επίπεδο νοικοκυριού κατά την τελευταία πενταετία και συνοδεύεται από ερώτηση φίλτρου μόνο για εκείνους που απάντησαν θετικά, υποδεικνύοντάς τους να αναφέρουν το είδος θυματοποίησης.

Θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

Στο σύνολο του δείγματος 39,4% προκύπτει ότι έχει θυματοποιηθεί σε επίπεδο νοικοκυριού μέσα στα τελευταία πέντε χρόνια (Πίνακας 66).

Πίνακας 66 : Θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

Θυματοποίηση	N	%
ναι	118	39,4%
όχι	182	60,6%
Σύνολο	300	100,0%

Η πλειονότητα των θετικών απαντήσεων ως προς τη θυματοποίηση σε επίπεδο νοικοκυριού αφορά τις κλοπές/διάρρηξεις (68,1%) και ακολουθούν οι ληστείες (14,5%), οι απάτες (12,3%), οι σωματικές βλάβες (3,6%) και τα σεξουαλικά εγκλήματα (1,4%) (Πίνακας 67).

Πίνακας 67 : Είδος θυματοποίησης σε σύνολο δείγματος

Θυματοποίηση	N	%
κλοπή/διάρρηξη	94	68,1%
σωματική βλάβη	5	3,6%
ληστεία	20	14,5%
σεξουαλικό έγκλημα	2	1,4%
απάτη	17	12,3%
Σύνολο	138	100,0%

Θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

Η θυματοποίηση ιεραρχείται όπως οι τάσεις εγκληματικότητας ανά περιοχή. Στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα καταγράφονται τα υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης (51,5%) ακολουθεί η Ηλιούπολη (37%) και κατόπιν η Φιλοθέη (31,3%) (Πίνακας 68).

Πίνακας 68 : Θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

Θυματοποίηση	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
ναι	31	31,3	37	37,0	53	51,5
όχι	68	68,7	63	63,0	50	48,5
Σύνολο	99	100,0	100	100,0	103	100,0

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 69) οι κλοπές/διαρρήξεις (71,1% στη Φιλοθέη και 72,4% στον Άγιο Παντελεήμονα) έχουν τα υψηλότερα ποσοστά αναφοράς, ωστόσο, στην Ηλιούπολη παρατηρείται το χαμηλότερο ποσοστό (59,5%). Οι σωματικές βλάβες είναι συχνότερες στην Φιλοθέη (5,3%) και στην Ηλιούπολη (4,8%) και οι ληστείες καταγράφονται υψηλότερες στην Ηλιούπολη (19%) έναντι του Αγίου Παντελεήμονα (13,8%) και της Φιλοθέης (10,5%). Οι απάτες δεν παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση ανά περιοχή.

Πίνακας 69 : Είδος θυματοποίησης ανά τόπο κατοικίας

είδος θυματοποίησης	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
κλοπή/διάρρηξη	27	71,1	25	59,5	42	72,4
σωματική βλάβη	2	5,3	2	4,8	1	1,7
ληστεία	4	10,5	8	19,0	8	13,8
σεξουαλικό έγκλημα	0	0	1	2,4	1	1,7
απάτη	5	13,2	6	14,3	6	10,3
Σύνολο	38	100,0	42	100,0	58	100,0

Θυματοποίηση και τόπος κατοικίας

Η θυματοποίηση και ο τόπος κατοικίας συναρτώνται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό ($p=.010$) (Πίνακας 70). Χαρακτηριστικό είναι ότι η κατανομή της θυματοποίησης ακολουθεί την αστυνομική στατιστική ανά περιοχή (25,6% στη Φιλοθέη, 30,6% στην

Ηλιούπολη και 43,8% στον Άγιο Παντελεήμονα). Συνεπώς, είναι σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό περισσότερο πιθανό ένα νοικοκυριό να έχει θυματοποιηθεί στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα έναντι της Ηλιούπολης και της Φιλοθέης.

Πίνακας 70 : Θυματοποίηση και τόπος κατοικίας

θυματοποίηση	τόπος κατοικίας			Σύνολο
	Φιλοθέη	Ηλιούπολη	Άγιος Παντελεήμονας	
ναι	31	37	53	121
	25,6%	30,6%	43,8%	100,0%
όχι	68	63	50	181
	37,6%	34,8%	27,6%	100,0%
Σύνολο	99	100	103	302
	32,8%	33,1%	34,1%	100,0%

p=.010

Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

Οι δύο μεταβλητές, κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση, δεν συναρτώνται μεταξύ τους, καθώς δεν προκύπτει διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων και ως εκ τούτου η θυματοποίηση, μέσα από τη συγκεκριμένη σχέση, δεν φαίνεται να επιδρά στις τιμωρητικές στάσεις (Πίνακας 71).

Πίνακας 71 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

θυματοποίηση	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
ναι	62	53	115
	53,9%	46,1%	100,00%
όχι	97	78	175
	55,4%	44,6%	100,00%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοια σχέση καταγράφεται και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 72), βάσει της οποίας δεν προκύπτει ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων, πλην της Φιλοθέης, όπου όσοι δεν έχουν θυματοποιηθεί είναι τιμωρητικοί (34,8% έναντι 28,6%). Μόνο στην περιοχή της Ηλιούπολης επί των θυμάτων 51,4% είναι τιμωρητικοί έναντι 47,6% εκείνων που δεν δηλώνουν θυματοποίηση αλλά η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ τους είναι αμελητέα και υποδηλώνει αδύναμη σχέση μεταξύ των ομάδων.

Πίνακας 72 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα τιμωρητικότητας						
θυματοποίηση	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
ναι	20	8	17	18	25	27
	71,4%	28,6%	48,6%	51,4%	48,1%	51,9%
όχι	43	23	33	30	21	25
	65,2%	34,8%	52,4%	47,6%	45,7%	54,3%

Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

Η επιβεβαίωση της έλλειψης συσχέτισης μεταξύ των τιμωρητικών στάσεων και της θυματοποίησης προκύπτει τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 73). Συγκεκριμένα είναι όσοι έχουν θυματοποιηθεί επιλέγουν σε χαμηλότερο ποσοστό (23,9%) τη φυλάκιση έναντι όσων δεν έχουν θυματοποιηθεί (25,9%) και λόγω της μικρής ποσοστιαίας διαφοράς μεταξύ των ομάδων, η σχέση θεωρείται αδύναμη.

Πίνακας 73 : Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

θυματοποίηση	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
ναι	89	28	117
	76,1%	23,9%	100,0%
όχι	126	44	170
	74,1%	25,9%	100,0%

Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 74), προκύπτει, επίσης, ότι οι δύο μεταβλητές δεν συναρτώνται μεταξύ τους. Εν αντιθέσει, με την κλίμακα τιμωρητικότητας, όσον αφορά την επιλογή της φυλάκισης η τάση που παρατηρείται, με μικρή διαφοροποίηση μεταξύ θυμάτων και μη θυμάτων –και με μεγαλύτερη στην περιοχή της Ηλιούπολης– είναι ότι όσοι δεν έχουν θυματοποιηθεί εμφανίζονται τιμωρητικότεροι έναντι όσων έχουν θυματοποιηθεί. Συγκεκριμένα, στη Φιλοθέη, επί των θυμάτων 25,8% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 26,6% των μη θυμάτων. Στην Ηλιούπολη, επί των θυμάτων 13,5% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 21,3% των μη θυμάτων και στον Άγιο Παντελεήμονα επί των θυμάτων 30,6% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 31,1% των μη θυμάτων. Η μικρή ποσοστιαία διαφορά αφ' ενός στον Άγιο Παντελεήμονα και τη Φιλοθέη καθιστά σαφές

ότι δεν προκύπτει διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων και αφ'ετέρου ότι στην Ηλιούπολη όσοι δεν έχουν θυματοποιηθεί, επιλέγουν συχνότερα την τιμωρητικότερη επιλογή, δηλαδή, τη φυλάκιση.

Πίνακας 74 : Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

θυματοποίηση	καταλληλότερη ποινή					
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
ναι	23	8	32	5	34	15
	74,2%	25,8%	86,5%	13,5%	69,4%	30,6%
όχι	47	17	48	13	31	14
	73,4%	26,6%	78,7%	21,3%	68,9%	31,1%

Σκοπιμότητα της ποινής και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) επιβεβαιώνεται ότι οι τιμωρητικές στάσεις δεν συναρτώνται με τη θυματοποίηση, καθώς επί των θυμάτων 41% επέλεξαν την πιο τιμωρητική απάντηση, δηλαδή την «τιμωρία του εγκληματία, ώστε να πληρώσει για τις πράξεις του» με αμελητέα ποσοστιαία διαφοροποίηση έναντι όσων δεν έχουν θυματοποιηθεί (40,2%) (Πίνακας 75). Παρόμοια σχέση, όπως θα δειχθεί στη συνέχεια, παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας.

Πίνακας 75 : Σκοπιμότητα της ποινής και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος

θυματοποίηση	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
ναι	69	48	117
	59,0%	41,0%	100,0%
όχι	104	70	174
	59,8%	40,2%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας

Και σε επίπεδο περιοχής (Πίνακας 76) δεν διαφαίνεται ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ όσων έχουν ή όχι θυματοποιηθεί σε σχέση με τις τιμωρητικές στάσεις και συγκεκριμένα την επιλογή της ανταπόδοσης ως σκοπιμότητα της ποινής («τιμωρία του εγκληματία, ώστε να «πληρώσει» για τις πράξεις του»). Από όσους έχουν θυματοποιηθεί το 27,6% που μένει στη Φιλοθέη επιλέγει την τιμωρία του δράστη (έναντι 30,3% των μη θυμάτων), στην Ηλιούπολη 44,5% των θυμάτων (έναντι 45% των μη θυμάτων) και στον Άγιο Παντελεήμονα 46,2% των θυμάτων (έναντι 47,9% των μη θυμάτων).

Πίνακας 76 : Σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας

Θυματοποίηση	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα
ναι	8	21	16	20	24	28
	27,6%	72,4%	44,4%	55,6%	46,2%	53,8%
όχι	20	46	27	33	23	25
	30,3%	69,7%	45,0%	55,0%	47,9%	52,1%

Συμπεράσματα

1. Αναφορικά με τη θυματοποίηση φαίνεται ότι 40% περίπου του δείγματος έχει θυματοποιηθεί κατά την τελευταία πενταετία. Ανά τόπο κατοικίας τόσο η Φιλοθέη όσο και η Ηλιούπολη παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα θυματοποίησης συγκριτικά με τον Άγιο Παντελεήμονα, όπου καταγράφονται τα υψηλότερα ποσοστά. Η εν λόγω διαβάθμιση είναι όμοια με αυτή που καταγράφεται από την αστυνομική στατιστική για τις τρεις περιοχές.
2. Ως προς το είδος θυματοποίησης την υψηλότερη καταγραφή παρουσιάζουν οι κλοπές/διαρρήξεις.
3. Η σχέση μεταξύ θυματοποίησης και τόπου κατοικίας καθίσταται στατιστικώς σημαντική. Είναι πιο πιθανό όποιος κατοικεί στη Φιλοθέη να έχει λιγότερες πιθανότητες θυματοποίησης συγκριτικά με την Ηλιούπολη και ακόμα λιγότερες συγκριτικά με τον Άγιο Παντελεήμονα.
4. Από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ θυματοποίησης και των τριών εξαρτημένων μεταβλητών προκύπτει ότι η θυματοποίηση δεν επιδρά στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων, εφόσον είτε μικρή διαφοροποίηση ως προς τις τιμωρητικές στάσεις καταγράφεται μεταξύ θυμάτων και μη θυμάτων είτε διαφαίνεται η τάση τα μη θύματα να δίνουν τιμωρητικότερες απαντήσεις έναντι των θυμάτων.

Με βάση τα ανωτέρω μπορεί να υποστηριχθεί πως η θυματοποίηση δεν συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις και ως εκ τούτου δεν επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας.

ε. Φόβος του εγκλήματος

Ο φόβος του εγκλήματος στην παρούσα έρευνα προσεγγίστηκε μέσα από την κλασική ερώτηση «Πόσο ασφαλής αισθάνεστε, όταν κυκλοφορείτε μόνος/η στην περιοχή του δήμου όπου κατοικείτε, όταν βραδιάζει». Η εμπειρική προσέγγιση του φόβου του εγκλήματος

είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια περίπου. Ως εκ τούτου, σημαντική ανάπτυξη αλλά και έντονος προβληματισμός έχουν προκύψει ως προς τη διερεύνηση και την αποτύπωσή του μέσω διαφόρων ερευνητικών εργαλείων. Η ανωτέρω ερώτηση χρησιμοποιείται από την ICVS σε όλες τις έρευνες που έχει διεξαγάγει μέχρι τώρα, καθώς και σε πλείστες έρευνες, διεθνώς και στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα σχετικές έρευνες έχουν διενεργηθεί με επιστημ. υπεύθ. την Καθηγήτρια Χρ. Ζαραφωνίτου.⁹⁰⁰

Φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 77) προκύπτει ότι 61,8% αισθάνεται ανασφαλής. Το υψηλό ποσοστό θα μπορούσε να ερμηνευτεί αφ'ενός από τα υψηλά ποσοστά ανασφάλειας που καταγράφονται στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπως θα δειχθεί παρακάτω, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο που επηρεάζουν το σύνολο του δείγματος και αφ'ετέρου από την γενικότερη τάση αύξησης της ανασφάλειας στην Ελλάδα κατά τα τελευταία έτη.

Πίνακας 77 : Φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

φόβος του εγκλήματος	N	%
ασφαλείς	116	38,2
ανασφαλείς	188	61,8
Σύνολο	304	100,0

Αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος

Η ερώτηση για το φόβο του εγκλήματος συνοδεύτηκε από την ανοικτή ερώτηση φίλτρου για όσους δήλωσαν (λίγο/πολύ) ανασφαλείς, η οποία διατυπώθηκε ως εξής: «*τι φοβάστε περισσότερο;*».

Οι απαντήσεις που δόθηκαν κατηγοριοποιήθηκαν ως ακολούθως: 1. *ποινικά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας*, 2. *ποινικά αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας*, 3. *βιασμός*, 4. *πολλαπλή θυματοποίηση*, 5. *ποινικά αδικήματα με αλλοδαπούς* και, τέλος, η κατηγορία 6. *άλλο*.

Στη ανωτέρω κατηγοριοποίηση επιχειρήθηκε να μην αλλοιωθούν οι απαντήσεις των ερωτωμένων και να αποδοθεί στο μέγιστο βαθμό το νόημα της απάντησης που κατεγράφη. Γι' αυτό το λόγο διαμορφώθηκε η κατηγορία με την ονομασία «πολλαπλή θυματοποίηση», προκειμένου να καταγραφεί το γεγονός ότι κάποιοι από τους

⁹⁰⁰ Βλ. Ζαραφωνίτου, Χρ. (2002), (2009α), ό.π., καθώς και της ΙΔΙΑΣ στην αναλυτική βιβλιογραφία της διατριβής.

ερωτωμένους φοβούνται την πολλαπλή θυματοποίησή τους, εφόσον ανέφεραν αυθόρμητα περισσότερα από ένα ποινικά αδικήματα. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ένταση του φόβου τους ήταν μεγαλύτερη συγκριτικά με εκείνους που ανέφεραν μόνο ένα ποινικό αδίκημα, διότι δήλωναν ότι φοβούνται μήπως θυματοποιηθούν πολλαπλώς. Επίσης, κάποιοι ερωτώμενοι ανέφεραν ότι φοβούνται τους αλλοδαπούς, χωρίς να αναφέρουν συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα και γι' αυτό οι απαντήσεις τους κατηγοριοποιήθηκαν ξεχωριστά προκειμένου να καταγραφεί, όπως ακριβώς διατυπώθηκε, ο φόβος απέναντι στους αλλοδαπούς. Τέλος, η κατηγορία «άλλο» περιλαμβάνει κάποιες (λίγες) απαντήσεις που δεν μπορούσαν να περιληφθούν σε άλλη κατηγορία -λόγω και της χαμηλής συχνότητάς τους- και οι οποίες είναι, όπως ακριβώς κατεγράφησαν, οι εξής: «αύξηση οπλοφορίας και οπλοχρησίας», «έλλειψη αστυνόμευσης», «μήπως μου συμβεί κάτι», «τα πάντα», «όλα», «τα σκυλιά», «το κάθε απρόοπτο που θα συναντήσω», «τους ναρκομανείς».

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος (Πίνακας 78), την υψηλότερη καταγραφή παρουσιάζουν τα «ποινικά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας» (46,2%), ακολουθούν τα «ποινικά αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας» (24,9%), η «πολλαπλή θυματοποίηση» (14,8%), τα «ποινικά αδικήματα με αλλοδαπούς δράστες» (5,3%), ο βιασμός (2,4%) και η κατηγορία «άλλο» (6,5%).

Πίνακας 78 : Αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος	N	%
ποινικά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας	78	46,2%
ποινικά αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας	42	24,9%
βιασμός	4	2,4%
πολλαπλή θυματοποίηση	25	14,8%
ποινικά αδικήματα με αλλοδαπούς δράστες	9	5,3%
άλλο	11	6,5%
Σύνολο	169	100,0%

Φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

Και στις τρεις περιοχές τα ποσοστά φόβου του εγκλήματος καταγράφονται υψηλά (Πίνακας 79). Συγκεκριμένα ο Άγιος Παντελεήμονας παρουσιάζει την υψηλότερη καταγραφή φόβου (85,4%), ακολουθεί η Ηλιούπολη (55,4%) και η Φιλοθέη (44%). Είναι

προφανές ότι τα ποσοστά φόβου ανά τόπο κατοικίας ακολουθούν αφ' ενός τη διαβάθμιση της αστυνομικής στατιστικής αλλά και της θυματοποίησης, αφ' ετέρου την κατανομή των τιμωρητικών στάσεων στις εν λόγω περιοχές.

Πίνακας 79 : Φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	φόβος του εγκλήματος	N	%
Φιλοθέη	ασφαλείς	56	56,0%
	ανασφαλείς	44	44,0%
Ηλιούπολη	ασφαλείς	45	44,6%
	ανασφαλείς	56	55,4%
Άγιος Παντελεήμονας	ασφαλείς	15	14,6%
	ανασφαλείς	88	85,4%

Η σχέση μεταξύ ανασφάλειας και τόπου κατοικίας (Πίνακας 80) αποδεικνύεται στατιστικώς σημαντική ($p=.000$). Τα υψηλότερα ποσοστά αναφάλειας καταγράφονται με φθίνουσα σειρά στον Άγιο Παντελεήμονα (46,8%), στην Ηλιούπολη (29,8%) και στη Φιλοθέη (23,4%). Η εμπειρική επιβεβαίωση του συμπεράσματος αυτού ήταν αναμενόμενη καθώς, με βάση και τη διεθνή βιβλιογραφία, προκύπτει ότι όσο πιο προβληματικές είναι οι περιοχές από κοινωνικο-οικονομική και περιβαλλοντική άποψη, τόσο η ανασφάλεια καταγράφεται υψηλότερη. Συγκεκριμένα, «οι ενδοαστεακές διαφοροποιήσεις του φόβου του εγκλήματος σχετίζονται άμεσα με τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν οι περιοχές σε κοινωνικο-οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, οι οποίες προσδιορίζουν τις συνθήκες ζωής τους στο εσωτερικό τους».⁹⁰¹ Η διαπίστωση αυτή καταγράφεται από την πλειονότητα των σχετικών ερευνών και αξιολογείται συναρτώμενη με την έννοια του «ευάλωτου» σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο.⁹⁰²

Πίνακας 80 : Φόβος του εγκλήματος και τόπος κατοικίας

φόβος του εγκλήματος	τόπος κατοικίας			Σύνολο
	Φιλοθέη	Ηλιούπολη	Άγιος Παντελεήμονας	
ασφαλείς	56	45	15	116
	48,3%	38,8%	12,9%	100,0%
ανασφαλείς	44	56	88	188
	23,4%	29,8%	46,8%	100,0%

$p=.000$

⁹⁰¹ Ζαραφονίτου, Χ.Μ., Κουράκης, Ν.Ε. (επιστ. επιμ.) & Συνεργάτες (2009α) (Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική, ό.π., σ. 20.

⁹⁰² Στο ίδιο, σ. 21, καθώς και τις εκεί παραπομπές.

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 81) παρατηρείται ότι στη Φιλοθέη οι ερωτώμενοι φοβούνται περισσότερο, συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές, τη θυματοποίησή τους απέναντι στα «ποινικά αδικήματα κατά τις ιδιοκτησίας» (57,5%). Σχετικά με τα «ποινικά αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας» φοβούνται, με μερική διαφορά από την Ηλιούπολη (25%) περισσότερο στον Άγιο Παντελεήμονα (27,2%). Για το βιασμό φοβούνται περισσότερο στην Ηλιούπολη (6,3%), ελάχιστα στον Άγιο Παντελεήμονα (1,2%) και καθόλου στη Φιλοθέη. Όσον αφορά την «πολλαπλή θυματοποίηση» φοβούνται στην Ηλιούπολη (16,7%) και για τα «ποινικά αδικήματα με αλλοδαπούς δράστες» στον Άγιο Παντελεήμονα (9,9%) και καθόλου στη Φιλοθέη.

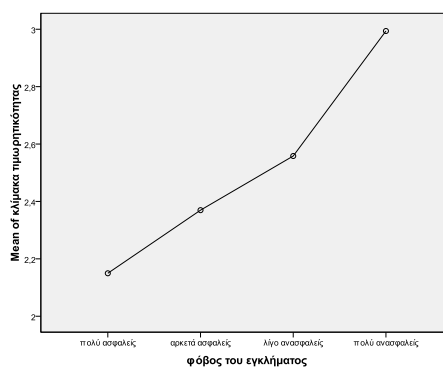
Πίνακας 81 : Αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

αντικείμενο του φόβου	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
ποινικά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας	23	57,5	21	43,7	34	42,0
ποινικά αδικήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας	8	20,0	12	25,0	22	27,2
βιασμός	0	0	3	6,3	1	1,2
πολλαπλή θυματοποίηση	5	12,5	8	16,6	12	14,8
ποινικά αδικήματα με αλλοδαπούς δράστες	0	0	1	2,1	8	9,9
άλλο	4	10,0	3	6,3	4	4,9

Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

Η σχέση μεταξύ τιμωρητικότητας και φόβου του εγκλήματος είναι στατιστικώς σημαντική ($p=.000$). Όπως προκύπτει και από το γράφημα φαίνεται ότι όσο πιο τιμωρητικός είναι κάποιος τόσο πιο ανασφαλής δηλώνει. (Γράφημα 15).

Γράφημα 15 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

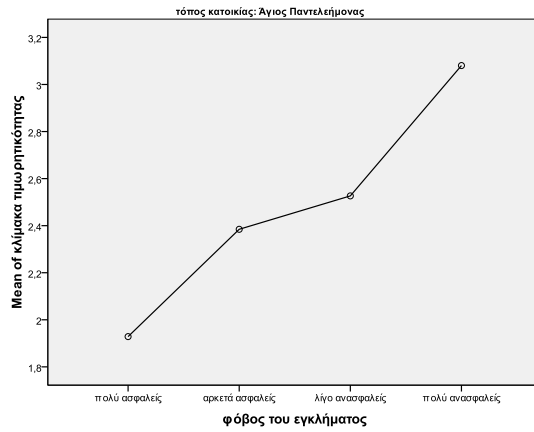

$p=.000$

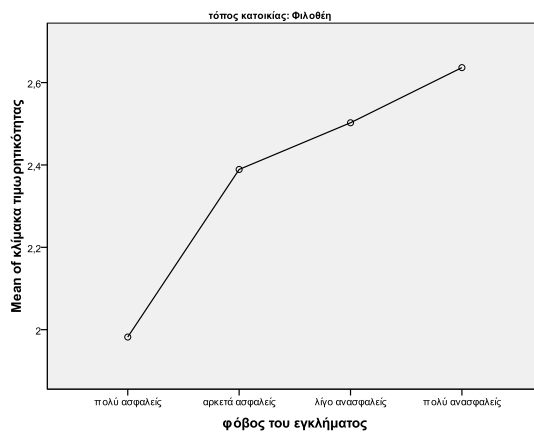
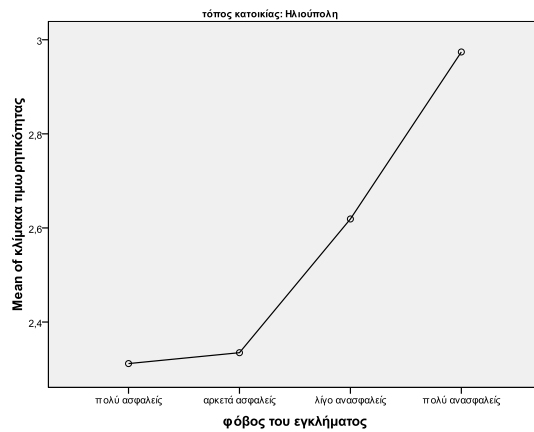
Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως, η ίδια τάση παρατηρείται ανά τόπο κατοικίας με τον Άγιο Παντελεήμονα να παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα ($p=.002$) (Γράφημα 16).

Γράφημα 16 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

$p=.002$

Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

Όσον αφορά τη σχέση της καταλληλότερης ποινής και του φόβου του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 82) παρατηρείται ότι οι ανασφαλείς επιλέγουν σε υψηλότερο βαθμό τη φυλάκιση (27,8%), έναντι όσων αισθάνονται ασφαλείς (20,4%).

Πίνακας 82 : Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

φόβος του εγκλήματος	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
ασφαλείς	90	23	113
	79,6%	20,4%	100,0%
ανασφαλείς	127	49	176
	72,2%	27,8%	100,0%

Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 83) αν και δεν προκύπτει στατιστική σημαντικότητα, επιβεβαιώνεται η γενική τάση που αναφέρθηκε και παραπάνω. Συγκεκριμένα, όσοι αισθάνονται ανασφαλείς στο Άγιο Παντελεήμονα (32,9%) και στη Φιλοθέη (31,7%) επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή έναντι εκείνων που αισθάνονται ασφαλείς (20% έναντι 21,8% αντίστοιχα).. Στην Ηλιούπολη η σχέση αυτή δεν επιβεβαιώνεται, καθώς δεν προκύπτει ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων (17,9% έναντι 18,6%).

Πίνακας 83 : Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

φόβος του εγκλήματος	καταλληλότερη ποινή					
	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση	άλλες ποινές	φυλάκιση
	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
ασφαλείς	43	12	35	8	12	3
	78,2%	21,8%	81,4%	18,6%	80,0%	20,0%
ανασφαλείς	28	13	46	10	53	26
	68,3%	31,7%	82,1%	17,9%	67,1%	32,9%

Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη εξέταση της σχέσης μεταξύ της σκοπιμότητας της ποινής και του φόβου του εγκλήματος, όσοι αισθάνονται ανασφαλείς επιλέγουν σε ποσοστό 42% την απάντηση «τιμωρία του δράστη, ώστε να πληρώσει για τις πράξεις του» έναντι 36,6% όσων αισθάνονται ασφαλείς (Πίνακας 84).

Πίνακας 84 : Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος

φόβος του εγκλήματος	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	
ασφαλείς	71	41	112
	63,4%	36,6%	100,0%
ανασφαλείς	105	76	181
	58,0%	42,0%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

Στον Άγιο Παντελεήμονα, από τους ανασφαλείς το 47,1% επιλέγει την «τιμωρία του δράστη, ώστε να πληρώσει για τις πράξεις του», έναντι 40% όσων αισθάνονται ασφαλείς. Στις άλλες δύο περιοχές δεν παρατηρείται η ίδια σχέση. Συγκεκριμένα στη Φιλοθέη δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ ανασφαλών που επιλέγουν την τιμωρία του δράστη (29,3%) και ασφαλών (29,15%). Στην Ηλιούπολη, επίσης, η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέα (43,6% και 45,2%) (Πίνακας 85).

Πίνακας 85 : Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας

φόβος του εγκλήματος	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	σκοπιμότητα της ποινής					
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
ασφαλείς	39	16	23	19	9	6
	70,9%	29,1%	54,8%	45,2%	60,0%	40,0%
ανασφαλείς	29	12	31	24	45	40
	70,7%	29,3%	56,4%	43,6%	52,9%	47,1%

Συμπεράσματα

1. Τα επίπεδα ανασφάλειας καταγράφονται υψηλά σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας. Ειδικότερα, καταγράφεται σημαντική διαφοροποίηση της ανασφάλειας με τον Άγιο Παντελεήμονα να κατέχει την πρώτη θέση, ακολουθούμενος από την Ηλιούπολη και τη Φιλοθέη. Η διαβάθμιση αυτή ακολουθεί αφ' ενός την αντίστοιχη διαβάθμιση της αστυνομικής στατιστικής και των επιπέδων θυματοποίησης και αφ' ετέρου τη διαβάθμιση των τιμωρητικών στάσεων στις εν λόγω περιοχές.
2. Πρωταρχικό αντικείμενο της ανασφάλειας είναι τα «ποινικά αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας» τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας.

3. Από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ανασφάλειας και τιμωρητικών στάσεων προκύπτουν τα εξής:

- Η ανασφάλεια συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με την κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος με τους τιμωρητικούς να καταγράφονται ανασφαλείς. Ανά τόπο κατοικίας η σχέση αυτή επιβεβαιώνεται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό μόνο στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, ωστόσο, και στις άλλες δύο περιοχές καταγράφεται παρόμοια τάση.
- Η ανασφάλεια συναρτάται, επίσης, με τη μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής και ως εκ τούτου εκείνοι που επιλέγουν τη φυλάκιση αισθάνονται συχνότερα ανασφαλείς. Ανά τόπο κατοικίας καταγράφεται η ίδια σχέση, πλην της περιοχής της Ηλιούπολης όπου παρατηρείται μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων.
- Η ανασφάλεια συναρτάται με την επιλογή της τιμωρίας του δράστη σε σύνολο δείγματος και για την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, εφόσον οι ανασφαλείς επιλέγουν συχνότερα την ανταπόδοση/τιμωρία του δράστη έναντι όσων αισθάνονται ασφαλείς. Για τις άλλες δύο περιοχές η διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων είναι πολύ μικρή.

Γενικότερα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ανασφάλεια συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις σε σύνολο δείγματος. Ωστόσο, προκύπτουν επιμέρους διαφοροποιήσεις σε επίπεδο περιοχής και συγκεκριμένα στην καταλληλότερη ποινή (στην Ηλιούπολη με αμελητέα διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων) και στη σκοπιμότητα της ποινής (στην Ηλιούπολη και τη Φιλοθέη με αμελητέα διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων). Στην περιοχή, όμως, που τα επίπεδα της ανασφάλειας είναι πολύ υψηλά, όπως στον Άγιο Παντελεήμονα, η σχέση καθίσταται πιο ισχυρή και επιβεβαιώνεται μέσα και από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές. Εν γένει, με βάση τα ευρήματα μπορεί να υποστηριχθεί ότι επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας ότι όσοι αισθάνονται υψηλά επίπεδα φόβου του εγκλήματος τείνουν να εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις.

3.2.3. Συμβολικοί παράγοντες

α. «Ετεροποίηση»

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τέσσερις ερωτήσεις/δηλώσεις του ερωτηματολογίου που αφορούν τις στάσεις του δείγματος απέναντι στους «άλλους», οι οποίοι συχνά προσλαμβάνονται ως «διαφορετικοί», «επικίνδυνοι», «εγκληματικοί», «άλλου είδους», «αλλιώς από αυτό που έπρεπε να είναι». Συγκεκριμένα, στην έρευνα η έννοια του «άλλου» αφορά κυρίως την κοινωνική ομάδα των μεταναστών, των χρηστών ναρκωτικών ουσιών και των δραστών/εγκληματιών.

Οι ερωτήσεις/δηλώσεις είναι οι εξής:

- 1. Οι μετανάστες από τις φτωχές χώρες ευθύνονται για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα.*
- 2. Οι μετανάστες από τις φτωχές χώρες δεν είναι πιο επικίνδυνοι από τους Έλληνες πολίτες.*
- 3. Οι δράστες είναι συνήθως «προβληματικά» άτομα, πολύ διαφορετικά από τους υπόλοιπους ανθρώπους.*
- 4. Η επαφή με εξαρτημένους χρήστες ναρκωτικών ουσιών μερικές φορές με φοβίζει.*

Οι απαντήσεις κυμάνθηκαν με βάση την πενταβάθμια κλίμακα Likert από «συμφωνώ απόλυτα» έως και «διαφωνώ απόλυτα». Η εν λόγω κλίμακα, βάσει του περιεχομένου των προτάσεων/δηλώσεων που την αποτελούν, αναφέρεται στην πρόσληψη του άλλου ως ξένου και διαφορετικού και συνοψίζει την εννοιολόγησή της στην έννοια της «ετεροποίησης»⁹⁰³ που συνιστά μετάφραση του αγγλικού όρου *othering/otherness*. Οι απαντήσεις στις ανωτέρω παραδοχές συσχετίστηκαν μεταξύ τους και σύμφωνα με την κλίμακα στο τεστ αξιοπιστίας Alpha του Cronbach πήραν την τιμή $A=.65$.

Μια κλίμακα για να θεωρηθεί αξιόπιστη, να υπάρχει, δηλαδή, ομοιογένεια των στοιχείων που την αποτελούν και λογική μεταξύ τους σύνδεση, αποδεικνύοντας εσωτερική συνοχή, θα πρέπει στο κριτήριο αξιοπιστίας που παίρνει τιμές από το 0 έως το 1, να τοποθετείται από το 7 και πάνω.⁹⁰⁴ Όμως, για την τελική απόφαση εάν μια κλίμακα μπορεί τελικά να θεωρηθεί αξιόπιστη και να περιληφθεί στην ανάλυση συνυπολογίζονται κι άλλοι παράγοντες εκτός του A-Cronbach test. Κατ' αρχάς μικρή απόσταση τη χωρίζει από την τιμή $A=.70$, κυρίως, όμως, κλίμακες με αντίστοιχες τιμές και πολλές φορές κατά πολύ

⁹⁰³ Βλ. Κεφάλαιο 3, εννοιολογική προσέγγιση.

⁹⁰⁴ De Vaus, D. (2008)[2002], ό.π., σ. 162.

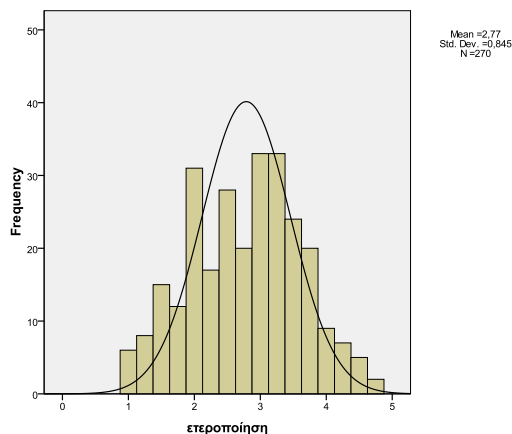
μικρότερες έχουν χρησιμοποιηθεί στη διεθνή βιβλιογραφία.⁹⁰⁵ Γι' αυτούς τους λόγους η κλίμακα ετεροποίησης περιλήφθηκε στην ανάλυση.

Η κλίμακα έχει κανονική κατανομή, όπως φαίνεται από τον πίνακα (μέσος όρος 2,77 και διάμεσος 2,75) και το γράφημα κανονικής κατανομής (Πίνακας 86 & Γράφημα 17).

Πίνακας 86 : Κλίμακα ετεροποίησης - περιγραφικά μέτρα

Statistics		
κλίμακα ετεροποίησης		
N	Valid	270
	Missing	36
Mean		2,77
Median		2,75
Mode		3 ^a
Std. Deviation		,845
Skewness		-,053
Std. Error of Skewness		,148
Kurtosis		-,628
Std. Error of Kurtosis		,295
Minimum		1
Maximum		5

Γράφημα 17 : Κλίμακα ετεροποίησης - ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής

Στη συνέχεια για τη δυνατότητα συμμετοχής της σε πίνακες συχνοτήτων και πίνακες διπλής εισόδου, η κλίμακα διχοτομήθηκε και δημιουργήθηκε μια νέα «κλίμακα ετεροποίησης» με τιμές: 1. «χαμηλή ετεροποίηση», 2. «υψηλή ετεροποίηση».

⁹⁰⁵ Βλ. Grasmick, H.G., McGill, A.L. (1994) "Religion, attribution style and punitiveness toward juvenile offenders", Criminology, ό.π.

Κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 87) οι στάσεις απέναντι στην ετεροποίηση χαρακτηρίζονται από ισοκατανομή. Συγκεκριμένα 50,7% του δείγματος εκφράζει χαμηλή ετεροποίηση και 49,3% εκφράζει υψηλή ετεροποίηση.

Πίνακας 87 : Κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

Κλίμακα ετεροποίησης	N	%
χαμηλή	137	50,7%
υψηλή	133	49,3%
Σύνολο	270	100,0%

Κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 88), η μεγαλύτερη διαφοροποίηση μεταξύ χαμηλής (56%) και υψηλής ετεροποίησης καταγράφεται στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (44%) και ακολουθεί η Ηλιούπολη με 55,9% του δείγματος να εκφράζει χαμηλή ετεροποίηση και 44,1% υψηλή. Στη Φιλοθέη 51,6% εκφράζει χαμηλή ετεροποίηση έναντι του 48,4% που εκφράζει υψηλή. Όπως είναι προφανές μόνο στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα η πλειονότητα του δείγματος εκφράζει υψηλή ετεροποίηση εν συγκρίσει με τις άλλες δύο περιοχές. Η στάση αυτή είναι δικαιολογημένη, λαμβάνοντας υπόψη την έντονη και συνεχώς αύξουσα πληθυσμιακή ανομοιογένεια της περιοχής κατά τα τελευταία έτη καθώς και τα χαμηλά επίπεδα κοινωνικής ένταξης στην ελληνική κοινωνία του αλλοδαπού πληθυσμού.

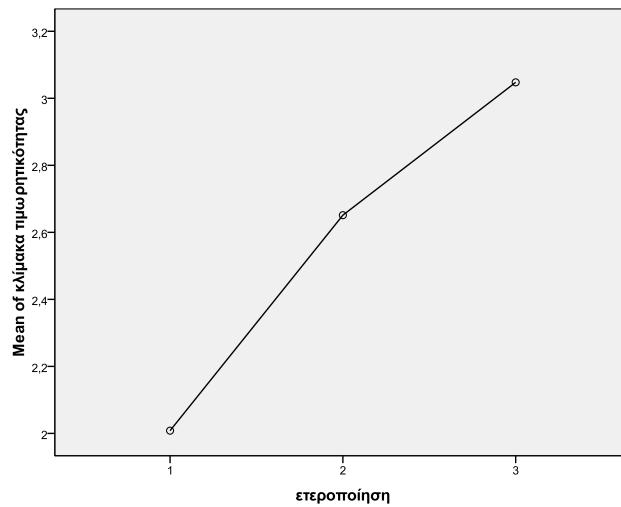
Πίνακας 88 : Κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας - κλίμακα ετεροποίησης	N	%	
Φιλοθέη	χαμηλή	48	51,6%
	υψηλή	45	48,4%
Ηλιούπολη	χαμηλή	52	55,9%
	υψηλή	41	44,1%
Άγιος Παντελεήμονας	χαμηλή	37	44,0%
	υψηλή	47	56,0%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Γράφημα 18) οι μεταβλητές της κλίμακας τιμωρητικότητας και της κλίμακας ετεροποίησης συνδέονται μεταξύ τους και η σχέση είναι στατιστικώς σημαντική ($p=.000$). Παρατηρείται ότι όσο αυξάνουν οι στάσεις ετεροποίησης αυξάνουν και οι τιμωρητικές στάσεις.

Γράφημα 18 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

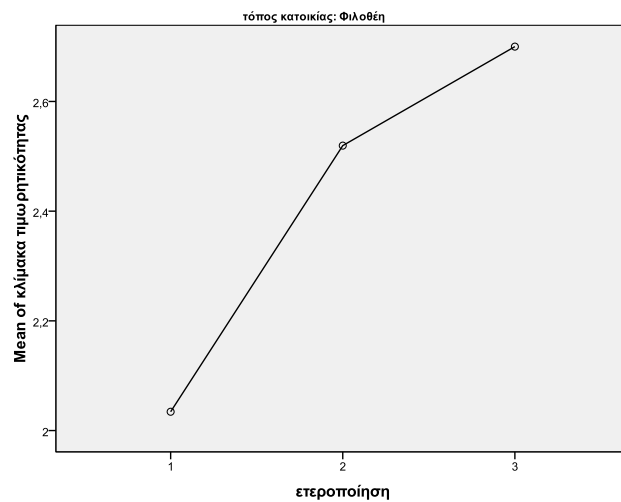

p=.000

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας

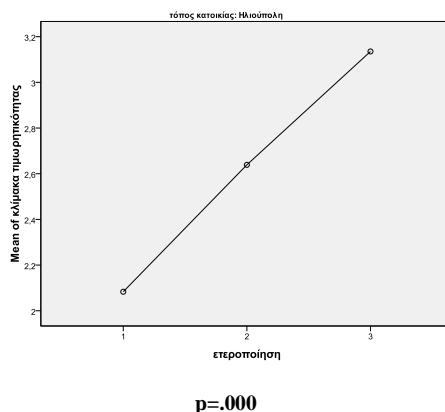
Η ίδια σχέση που παρατηρείται σε σύνολο δείγματος επιβεβαιώνεται και στις τρεις περιοχές κατοικίας και χαρακτηρίζεται από στατιστική σημαντικότητα (Φιλοθέη-p=.004, Ηλιούπολη- p=.000, Άγιος Παντελεήμονας-p=.000) (Γράφημα 19, 20, 21).

Γράφημα 19 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Φιλοθέη)

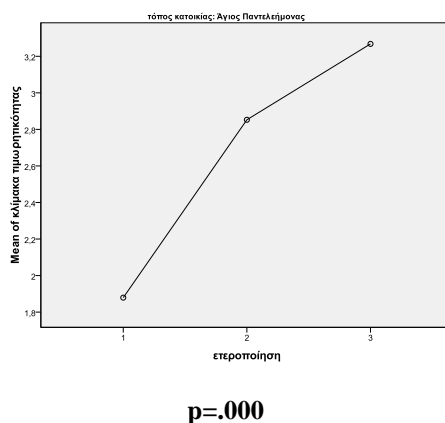

p=.004

Γράφημα 20 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Ηλιούπολη)

Γράφημα 21 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Αγ.Παντελεήμονας)

Συμπερασματικά, τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ κλίμακας τιμωρητικότητας και κλίμακας ετεροποίησης προκύπτει ότι όσοι εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα ετεροποίησης διακρίνονται από τιμωρητικότερες στάσεις.

Καταλληλότερη ποινή και ετεροποίηση σε σύνολο δείγματος

Η σχέση μεταξύ καταλληλότερης ποινής και κλίμακας ετεροποίησης καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.000$). Σε σύνολο δείγματος από όσους εκδηλώνουν υψηλά επίπεδα ετεροποίησης 32,3% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 13,7% εκείνων που εκδηλώνουν χαμηλά επίπεδα. (Πίνακας 89).

Πίνακας 89 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

κλίμακα ετεροποίησης	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
χαμηλή	113	18	131
	86,3%	13,7%	100,0%
υψηλή	86	41	127
	67,7%	32,3%	100,0%

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και ετεροποίηση ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοια σχέση παρατηρείται και στις τρεις περιοχές κατοικίας (Πίνακας 90). Από όσους κατοικούν στη Φιλοθέη και εκφράζουν υψηλή ετεροποίηση 32,6% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 17,4% με χαμηλή ετεροποίηση. Για την Ηλιούπολη τα ποσοστά είναι 25% έναντι 11,8% και για τον Άγιο Παντελεήμονα 38,6% έναντι 11,8%. Η εν λόγω σχέση στον Άγιο Παντελεήμονα καθίσταται στατιστικώς σημαντική (p=.008).

Πίνακας 90 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα ετεροποίησης		καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
		άλλες ποινές	φυλάκιση	
Φιλοθέη	χαμηλή	38	8	46
		82,6%	17,4%	100,0%
	υψηλή	29	14	43
		67,4%	32,6%	100,0%
Ηλιούπολη	χαμηλή	45	6	51
		88,2%	11,8%	100,0%
	υψηλή	30	10	40
		75,0%	25,0%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας (p=.008)	χαμηλή	30	4	34
		88,2%	11,8%	100,0%
	υψηλή	27	17	44
		61,4%	38,6%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με την εξαρτημένη μεταβλητή της σκοπιμότητα της ποινής η σχέση μεταξύ της κλίμακας ετεροποίησης και της τιμωρίας του δράστη, δεν επιβεβαιώνεται, αφού είναι σχετικώς λιγότεροι εκείνοι εκφράζουν υψηλά επίπεδα ετεροποίησης και επιλέγουν τη φυλάκιση (38,9%), έναντι όσων εκφράζουν χαμηλά επίπεδα ετεροποίησης (40,5%). Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων είναι εξαιρετικά μικρή, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα και βάσει του ευρήματος αυτού, θεωρείται ότι οι δύο μεταβλητές δεν συνδέονται μεταξύ τους (Πίνακας 91).

Πίνακας 91 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος

κλίμακα ετεροποίησης	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα	Σύνολο
χαμηλή	53	78	131
	40,5%	59,5%	100,0%
υψηλή	51	80	131
	38,9%	61,1%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και ετεροποίηση ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως, ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 92) δεν θεμελιώνεται η ύπαρξη συνάρτησης μεταξύ της επιλογής της τιμωρίας του δράστη ως σκοπιμότητα της ποινής και της ετεροποίησης. Είτε η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων είναι αμελητέα, όπως στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (43,2% και 43,5%) και της Φιλοθέης (28,3% και 31,8%) ή όσοι εκφράζουν χαμηλή ετεροποίηση επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη, όπως στην Ηλιούπολη (50% έναντι 41,5%).

Συνεπώς, από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ σκοπιμότητας της ποινής (επιλογή φυλάκισης) και της ετεροποίησης δεν προκύπτει σταθερή σχέση και υπό αυτή την έννοια οι δύο μεταβλητές δεν φαίνεται να συνδέονται μεταξύ τους.

Πίνακας 92 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα ετεροποίησης		τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	Σύνολο
Ηλιούπολη	χαμηλή	24	24	48
		50,0%	50,0%	100,0%
	υψηλή	17	24	41
		41,5%	58,5%	100,0%
Φιλοθέη	χαμηλή	13	33	46
		28,3%	71,7%	100,0%
	υψηλή	14	30	44
		31,8%	68,2%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	χαμηλή	16	21	37
		43,2%	56,8%	100,0%
	υψηλή	20	26	46
		43,5%	56,5%	100,0%

Συμπεράσματα

Η σχέση της τόσο της κλίμακας τιμωρητικότητας όσο και της καταλληλότερης ποινής με την κλίμακα ετεροποίησης είναι ισχυρή. Επιβεβαιώνεται τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας. Υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να υποστηριχθεί ότι όσοι εκφράζουν υψηλότερη ετεροποίηση διακρίνονται από τιμωρητικότερες τάσεις. Η ανωτέρω σχέση δεν επιβεβαιώνεται από διασταύρωση της σκοπιμότητας της ποινής (επιλογή τιμωρίας)

με την ετεροποίηση. Όπως προκύπτει από τη στατιστική διερεύνηση οι δύο μεταβλητές δεν φαίνεται να συνδέονται μεταξύ τους, λόγω κυρίως χαμηλής ποσοστιαίας διαφοροποίησης μεταξύ των ομάδων. Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι επιβεβαιώνεται η υπόθεση πως οι ερωτώμενοι με υψηλά ποσοστά στην κλίμακα ετεροποίησης είναι τιμωρητικοί, εφόσον στις δύο από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές επιβεβαιώνεται η εν λόγω σχέση σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας, στην πλειονότητα των περιπτώσεων δε, σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό.

β. «Οντολογική ανασφάλεια»

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, όπως προαναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 3, η βαθύτερη ανασφάλεια που βιώνει ο πολίτης στη σύγχρονη κοινωνία προσεγγίζεται μέσα από τους όρους της διακινδύνευσης, της διάρρηξης της εμπιστοσύνης όχι μόνο απέναντι σε συστήματα αλλά και απέναντι στους άλλους, καθώς και των διαφορετικών επικρατουσών αξιών και των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Επιπροσθέτως, οι προκύπτουσες ανασφάλειες άπτονται και θεμάτων εργασιακών και οικονομικής φύσεως. Οι δηλώσεις/προτάσεις μέσα από τις οποίες τέθηκαν τα ανωτέρω θέματα, υιοθετώντας την πενταβάθμια κλίμακα Likert είναι:

1. Οι κοινωνικοί δεσμοί έχουν κλονιστεί και οι άνθρωποι κοιτούν τη δουλειά τους, αδιαφορώντας για τον άλλον. (*κλονισμός κοινωνικών δεσμών*)
2. Με τόσους διαφορετικούς ανθρώπους γύρω μας είναι δύσκολο να υπάρχουν κοινές αξίες. (*διαφορετικές αξίες*)
3. Καθημερινά, οι κίνδυνοι κάθε είδους είναι τόσο πολλοί που έχω την αίσθηση πως, όσο κι αν προσπαθώ, είναι δύσκολο να ελέγξω το τι συμβαίνει στη ζωή μου. (*διακινδύνευση*)
4. Αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να εμπιστευτώ κανέναν έξω από το στενό κύκλο της οικογένειάς μου. (*εμπιστοσύνη*)
5. Η επαγγελματική μου θέση δεν νομίζω ότι κινδυνεύει μέσα στον επόμενο χρόνο. (*επαγγελματική κατάσταση*)
6. Η οικονομική μου κατάσταση πιστεύω ότι δεν θα χειροτερέψει μέσα στον επόμενο χρόνο. (*οικονομική κατάσταση*)

Από τις ανωτέρω προτάσεις/δηλώσεις εκείνες με αριθ. 2, 3 και 4, που περιλαμβάνουν τις έννοιες της διακινδύνευσης, της εμπιστοσύνης και των διαφορετικών αξιών, βάσει του κριτηρίου αξιοπιστίας Alpha του Cronbach, διαπιστώθηκε ότι είχαν την πιο ισχυρή

σχέση μεταξύ τους και αποτέλεσαν τις μονάδες της νέας κλίμακας που δημιουργήθηκε και η οποία αναφέρεται στην έννοια της «οντολογικής ανασφάλειας» με δείκτη αξιοπιστίας $A=.066$. Ο δείκτης αξιοπιστίας, αν και βρίσκεται στη μέση σχεδόν τις κλίμακας εγκυρότητας και στο όριο όσον αφορά τη λήψη απόφασης περί της αποδοχής του ή όχι, μπορεί σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (βλ. υποσημ. 26) να χρησιμοποιηθεί στα στατιστικά μοντέλα.

Επομένως η τελική κλίμακα της οντολογικής ανασφάλειας περιλαμβάνει τις προτάσεις/δηλώσεις:

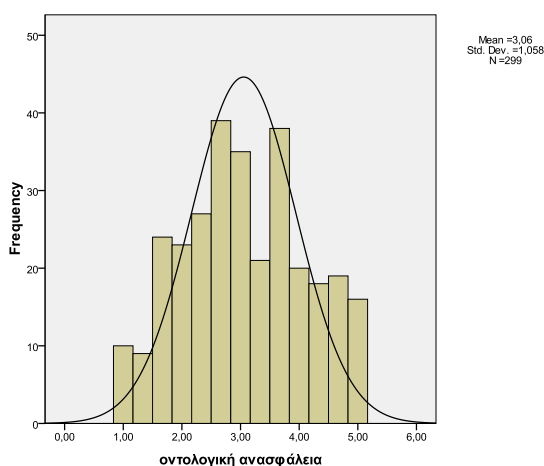
1. Με τόσους διαφορετικούς ανθρώπους γύρω μας είναι δύσκολο να υπάρχουν κοινές αξίες. *(διαφορετικές αξίες)*
2. Καθημερινά, οι κίνδυνοι κάθε είδους είναι τόσο πολλοί που έχω την αίσθηση πως, όσο κι αν προσπαθώ, είναι δύσκολο να ελέγξω το τι συμβαίνει στη ζωή μου. *(διακινδύνευση)*
3. Αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να εμπιστευτώ κανέναν έξω από το στενό κύκλο της οικογένειάς μου. *(εμπιστοσύνη)*

Η κλίμακα έχει κανονική κατανομή, όπως φαίνεται από τον πίνακα (μέσος όρος 3,06 και διάμεσος 3) και το γράφημα κανονικής κατανομής (Πίνακας 93 & Γράφημα 22).

Πίνακας 93 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας – περιγραφικά μέτρα ανάλυσης

N	Valid	299
	Missing	7
Mean		3,0635
Median		3
Mode		2,67
Std. Deviation		1,05835
Skewness		0,045
Std. Error of Skewness		0,141
Kurtosis		-0,822
Std. Error of Kurtosis		0,281
Minimum		1
Maximum		5

Γράφημα 22 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας – ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής

Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 94) παρατηρείται ότι 55,9% του δείγματος παρουσιάζει χαμηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας, έναντι 44,1%.

Πίνακας 94 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

κλίμακα οντολογική ανασφάλειας	N	%
χαμηλή	167	55,9
υψηλή	132	44,1
Σύνολο	299	100,0

Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 95) διαφαίνεται σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των τριών περιοχών. Αναλυτικότερα η πλειονότητα του δείγματος των περιοχών της Φιλοθέης και της Ηλιούπολης παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας, 62,6% και 65% αντίστοιχα. Εν αντιθέσει, στον Άγιο Παντελεήμονα η πλειονότητα του δείγματος παρουσιάζει υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας (60%), σχεδόν τα διπλάσια από τις άλλες δύο περιοχές. Το εύρημα αυτό συνάδει εν γένει με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, η συνεχής περιβαλλοντική υποβάθμιση του Αγίου Παντελεήμονα, η έντονη πολιτισμική ανομοιογένεια και οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας συνεισφέρουν στην επίταση συναισθημάτων φόβου και ανασφάλειας.

Πίνακας 95: Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας - κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας		N	%
Φιλοθέη	χαμηλή	62	62,6
	υψηλή	37	37,4
Ηλιούπολη	χαμηλή	65	65,0
	υψηλή	35	35,0
Άγιος Παντελεήμονας	χαμηλή	40	40,0
	υψηλή	60	60,0

Η σχέση μεταξύ οντολογικής ανασφάλειας και περιοχής κατοικίας χαρακτηρίζεται από στατιστική σημαντικότητα ($p=.000$). Προκύπτει, επίσης, ότι ο τόπος κατοικίας συνδέεται με τη μεταβλητή της οντολογικής ανασφάλειας σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό. Έτσι εκείνοι που εκφράζουν υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας είναι πιο πιθανό να κατοικούν στον Άγιο Παντελεήμονα έναντι της Φιλοθέης και της Ηλιούπολης (Πίνακας 96).

Πίνακας 96 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας και τόπος κατοικίας

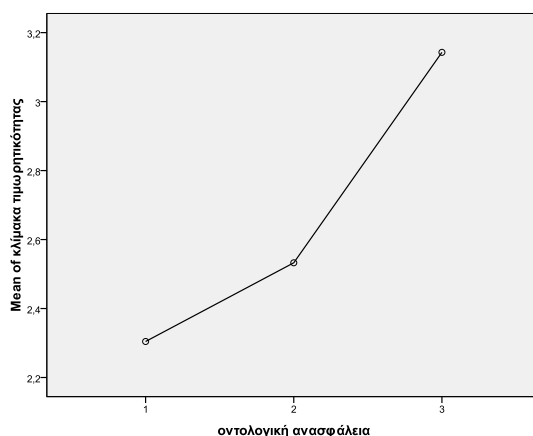
κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας	τόπος κατοικίας			Σύνολο
	Φιλοθέη	Ηλιούπολη	Άγιος Παντελεήμονας	
χαμηλή	62	65	40	167
	37,1%	38,9%	24,0%	100,0%
υψηλή	37	35	60	132
	28,0%	26,5%	45,5%	100,0%

$p=.000$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

Όσον αφορά τις τιμωρητικές στάσεις παρατηρείται ότι όσο αυξάνει η οντολογική ανασφάλεια στους ερωτηθέντες τόσο πιο τιμωρητικές στάσεις εκφράζουν και η σχέση αυτή είναι στατιστικά σημαντική ($p=.000$) (Γράφημα 23).

Γράφημα 23 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

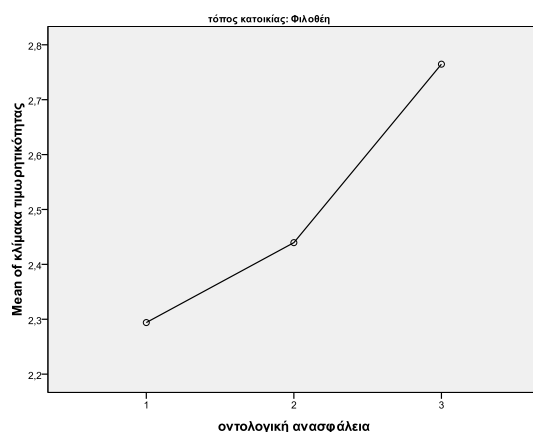

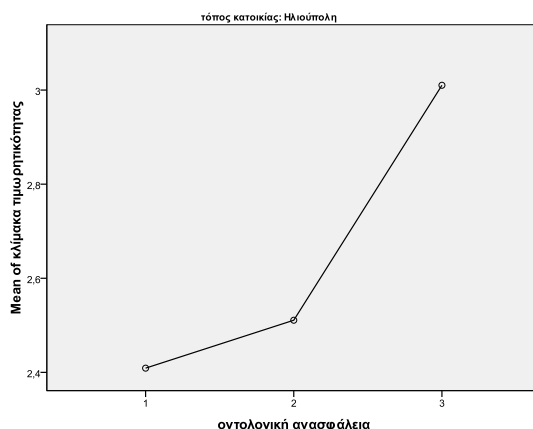
p=.000

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

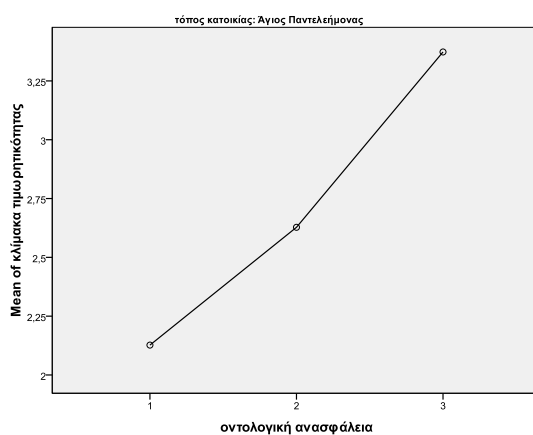
Η εν λόγω σύνδεση μεταξύ οντολογικής ανασφάλειας και κλίμακας τιμωρητικότητας επιβεβαιώνεται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό στις δύο περιοχές του δείγματος (Γράφημα 24), στην Ηλιούπολη, $p=.043$ και στον Άγιο Παντελεήμονα, $p=.000$. Στη Φιλοθέη καταγράφεται παρόμοια τάση, επιβεβαιώνοντας τα προηγούμενα αποτελέσματα, αλλά χωρίς στατιστική σημαντικότητα.

Γράφημα 24: Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

p=.043

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ οντολογικής ανασφάλειας και τιμωρητικών στάσεων μέσα από τη μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής προκύπτει από εκείνους που εκφράζουν υψηλή οντολογική ανασφάλεια 36% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 16,4% εκείνων που εκφράζουν χαμηλή. Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.000$) (Πίνακας 97).

Πίνακας 97 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
χαμηλή	133	26	159
	83,6%	16,4%	100,0%
υψηλή	80	45	125
	64,0%	36,0%	100,0%

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως, ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 98) προκύπτει ότι η οντολογική ανασφάλεια συναρτάται με την καταλληλότερη ποινή τόσο στη Φιλοθέη όσο και στον Άγιο Παντελεήμονα με σχέση στατιστικώς σημαντική ($p=.005$ και $p=.003$ αντίστοιχα). Στη Φιλοθέη όσοι εκφράζουν υψηλή οντολογική ανασφάλεια επιλέγουν συχνότερα την ποινή της φυλάκισης (42,9%) έναντι όσων εκφράζουν χαμηλή (16,7%). Ομοίως, στον Άγιο Παντελεήμονα (43,6% έναντι 13,9%). Ωστόσο, στην Ηλιούπολη, η σύνδεση μεταξύ οντολογικής ανασφάλειας και τιμωρητικών στάσεων δεν επιβεβαιώνεται, καθώς η διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέα (17,5% και 17,1%).

Πίνακας 98 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο	
	άλλες ποινές	φυλάκιση		
Φιλοθέη ($p=.005$)	χαμηλή	50 83,3%	10 16,7%	60 100,0%
	υψηλή	20 57,1%	15 42,9%	35 100,0%
Ηλιούπολη	χαμηλή	52 82,5%	11 17,5%	63 100,0%
	υψηλή	29 82,9%	6 17,1%	35 100,0%
Άγιος Παντελεήμονας ($p=.003$)	χαμηλή	31 86,1%	5 13,9%	36 100,0%
	υψηλή	31 56,4%	24 43,6%	55 100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με την σκοπιμότητα της ποινής και της επιλογής της τιμωρίας του δράστη σε σύνολο δείγματος δεν παρατηρείται καμιά διαφοροποίηση μεταξύ χαμηλής και υψηλής τιμωρητικότητας (40% και για τις δύο ομάδες αντίστοιχα) (Πίνακας 99).

Πίνακας 99 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος

κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	
χαμηλή	64 40,0%	96 60,0%	160 100,0%
	52 40,0%	78 60,0%	130 100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και οντολογικής ανασφάλεια ανά τόπο κατοικίας

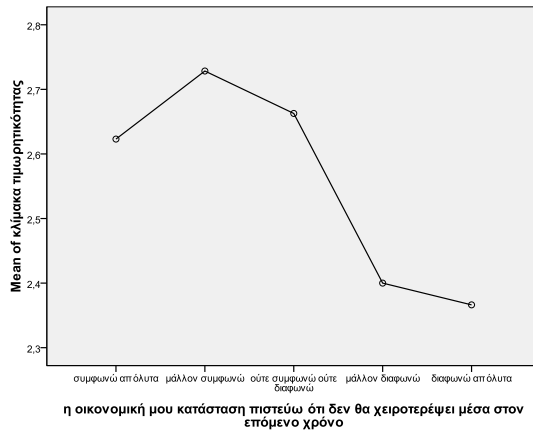
Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 100) δεν προκύπτουν σαφή συμπεράσματα για τη σχέση μεταξύ της σκοπιμότητας της ποινής (τιμωρία του δράστη) και οντολογικής ανασφάλειας, καθόσον τα αποτελέσματα είναι αντιφατικά. Συγκεκριμένα, στον Άγιο Παντελεήμονα, από όσους εκφράζουν υψηλή οντολογική ανασφάλεια 41,4% επιλέγουν την τιμωρία του δράστη έναντι 52,5% όσων εκφράζουν χαμηλή. Όμως, στην Ηλιούπολη, είναι περισσότεροι εκείνοι που εκφράζουν υψηλή οντολογική ανασφάλεια και επιλέγουν την τιμωρία του δράστη (51,4%) έναντι όσων εκφράζουν χαμηλή (41%). Στη Φιλοθέη, από την άλλη πλευρά, η ποσοστιαία διαφοροποίηση είναι μικρή (27% έναντι 30,5%).

Πίνακας 100 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
		τιμωρία του δράστη	άλλη σκοπιμότητα	
Φιλοθέη	χαμηλή	18	41	59
		30,5%	69,5%	100,0%
	υψηλή	10	27	37
		27,0%	73,0%	100,0%
Ηλιούπολη	χαμηλή	25	36	61
		41,0%	59,0%	100,0%
	υψηλή	18	17	35
		51,4%	48,6%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	χαμηλή	21	19	40
		52,5%	47,5%	100,0%
	υψηλή	24	34	58
		41,4%	58,6%	100,0%

Σε σύνολο δείγματος (Γράφημα 25), αναφορικά με τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της μεταβλητής που αφορά την πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης των ερωτηθέντων και της κλίμακας τιμωρητικότητας προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση ($p=.048$) και παρατηρείται ότι η οικονομική ανασφάλεια συναρτάται με τις τιμωρητικές σχέσεις.

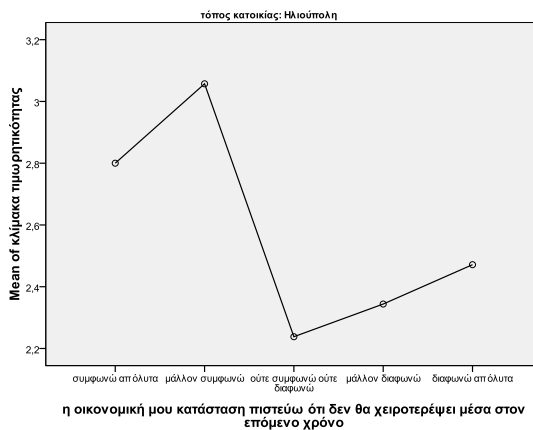
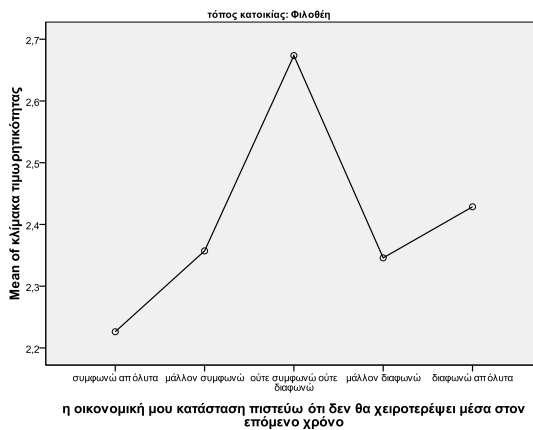
Γράφημα 25 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης σε σύνολο δείγματος

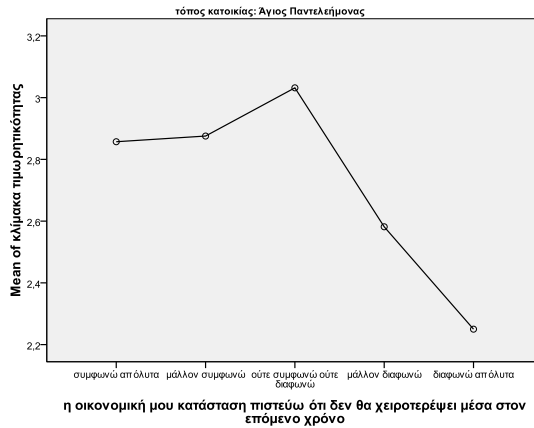
p=.048

Ανά τόπο κατοικίας η σχέση αυτή επιβεβαιώνεται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό στις περιοχές της Ηλιούπολης (p=.003) και του Αγίου Παντελεήμονα (p=.035) (Γράφημα 26).

Γράφημα 26 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης ανά τόπο κατοικίας

p=.003

p=.035

Συμπεράσματα

Η οντολογική ανασφάλεια φαίνεται να συνάδει με τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών του δείγματος και να αυξάνει έντονα στην περιοχή όπου εντοπίζονται τα περισσότερα κοινωνικά προβλήματα, δηλαδή, στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα.

Βάσει των στατιστικών αναλύσεων που προηγήθηκαν είναι φανερό ότι η οντολογική ανασφάλεια συνιστά σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα των τιμωρητικών στάσεων που επιβεβαιώνεται σε σύνολο δείγματος σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό τόσο μέσα από τη μεταβλητή της κλίμακας τιμωρητικότητας όσο και μέσα από αυτήν της καταλληλότερης ποινής. Επιμέρους η εν λόγω σχέση επιβεβαιώνεται στις παραπάνω μεταβλητές σε δύο τουλάχιστον από τις τρεις περιοχές του δείγματος κάθε φορά. Εξαίρεση αποτελεί η συσχέτιση της οντολογικής ανασφάλειας με τη σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) όπου διαφαίνονται είτε αμελητέες διαφορές μεταξύ των ομάδων είτε η γενική τάση επιβεβαιώνεται μόνο για την περιοχή της Ηλιούπολης. Τέλος, αναφορικά με την πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης και της διακινδύνευσής της στο χρόνο, προκύπτει ότι συναρτάται με την κλίμακα τιμωρητικότητας και, μάλιστα, σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό, σε σύνολο δείγματος, καθώς και στις επιμέρους περιοχές της Ηλιούπολης και του Αγίου Παντελεήμονα.

Βάσει των προαναφερθέντων, φαίνεται ότι η θεωρητική προσέγγιση της οντολογικής ανασφάλειας, όπως προσεγγίζεται στο Κεφ. 3, συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις και ως εκ τούτου ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, πέραν του εγκληματικού, αλληλεπιδρούν με αυτό και επηρεάζουν τις στάσεις του κοινού απέναντι στην

αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Υπό αυτή την έννοια, επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας (μέσω της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής) πως οι ερωτώμενοι με υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που εκφράζουν χαμηλότερα.

γ. Ηθικές αξίες και επιβολή τιμωρίας

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζεται η σχέση των δύο ερωτήσεων/δηλώσεων που ακολουθούν με τις τιμωρητικές στάσεις:

1. Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας.
2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας.

Αξίες σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Πίνακας 101) η πλειονότητα συμφωνεί με τη δήλωση που αναφέρει ότι ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας (52%), ενώ η πλειονότητα του δείγματος διαφωνεί με τη δήλωση ότι η τιμωρία του δράστη ενισχύει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας (43,7%). Ποσοστό 20,4% για την πρώτη δήλωση και 22,8% για τη δεύτερη δηλώνει ότι «ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί».

Διαπιστώνεται, επομένως, ότι ο δράστης με την πράξη του διαρρηγνύει την ηθικότητα σε επίπεδο κοινωνίας, ενέχει, δηλαδή, η πράξη του μια κοινωνική σήμανση με ηθική διάσταση. Ωστόσο, η επιβολή τιμωρίας, όπως δηλώνουν οι περισσότεροι ερωτώμενοι, δεν συμβάλλει στην ενίσχυση των ηθικών αξιών, δεν μεταφέρει, με άλλα λόγια, τη συμβολική σημασία της αποκατάστασης της διαταραγμένης ηθικότητας της κοινωνίας. Στο σημείο αυτό, παρατηρείται έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς το συμβολικό νόημα που δύναται να μεταφερθεί μέσω της τιμώρησης και ως εκ τούτου δεν επιτελείται η μία εκ των διαστάσεων των συμβολικών της λειτουργιών.

Πίνακας 101 : Αξίες σε σύνολο δείγματος

αξίες		N	%
1. Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συμφωνώ	158	52,0%
	διαφωνώ	84	27,6%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	62	20,4%
2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συμφωνώ	101	33,4%
	διαφωνώ	132	43,7%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	69	22,8%

Αξίες ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 102) παρατηρούνται τα εξής: και στις τρεις περιοχές, Φιλοθέη (52,5%), Ηλιούπολη (42,6%) και Άγιο Παντελεήμονα (60,6%) το δείγμα συμφωνεί σε σημαντικό βαθμό ότι ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες.

Στη Φιλοθέη (50%) και την Ηλιούπολη (52%) το δείγμα σε σημαντικό βαθμό διαφωνεί ότι η τιμωρία του δράστη συμβάλλει στην ενίσχυση των ηθικών αξιών. Μόνο στον Άγιο Παντελεήμονα οι περισσότεροι ερωτώμενοι (44,1%) συμφωνούν ότι η τιμωρία διαθέτει και μια ηθική/συμβολική λειτουργία, αυτή της ενίσχυσης των ηθικών αξιών της κοινωνίας.

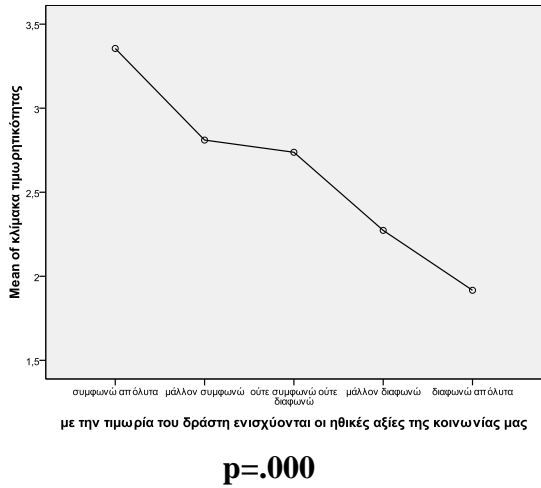
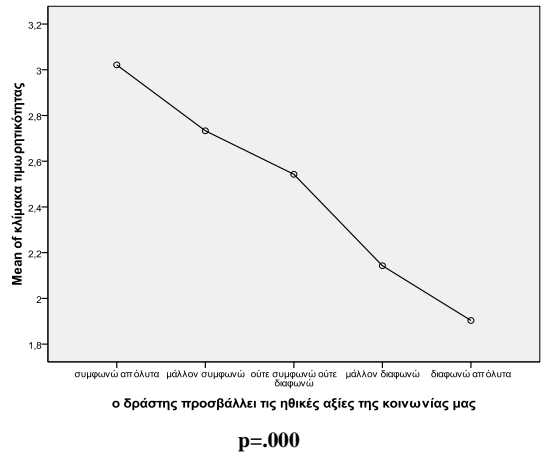
Πίνακας 102 : Αξίες ανά τόπο κατοικίας

αξίες		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		N	%	N	%	N	%
1.Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συμφωνώ	52	52,5%	43	42,6%	63	60,6%
	διαφωνώ	26	26,3%	41	40,6%	17	16,3%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	21	21,2%	17	16,8%	24	23,1%
2.Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συμφωνώ	30	30,0%	26	26,0%	45	44,1%
	διαφωνώ	50	50,0%	52	52,0%	30	29,4%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	20	20,0%	22	22,0%	27	26,5%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Γράφημα 27) παρατηρείται ότι και οι δύο δηλώσεις/προτάσεις συνδέονται με στατιστικώς σημαντική σχέση ($p=.000$) με την κλίμακα τιμωρητικότητας. Συγκεκριμένα εκείνοι που καταγράφονται με τιμωρητικότερες τάσεις τείνουν να συμφωνούν περισσότερο με την διάρρηξη της ηθικότητας που μεταφέρεται τόσο από την παραβατική πράξη του δράστη όσο και με την ενίσχυση της ηθικότητας μέσω της επιβολή τιμωρίας.

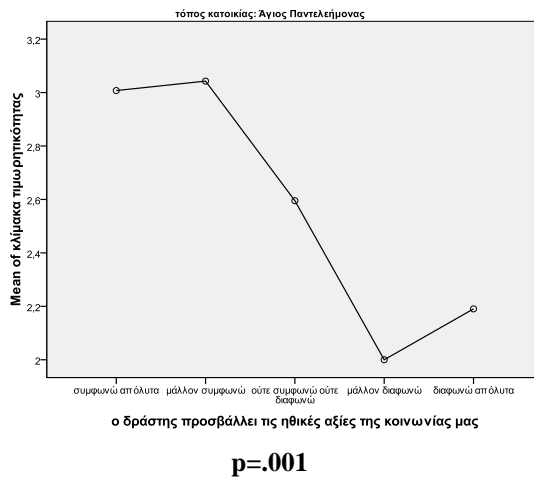
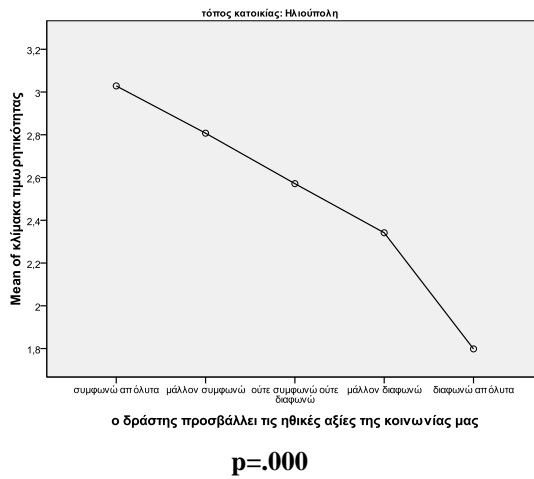
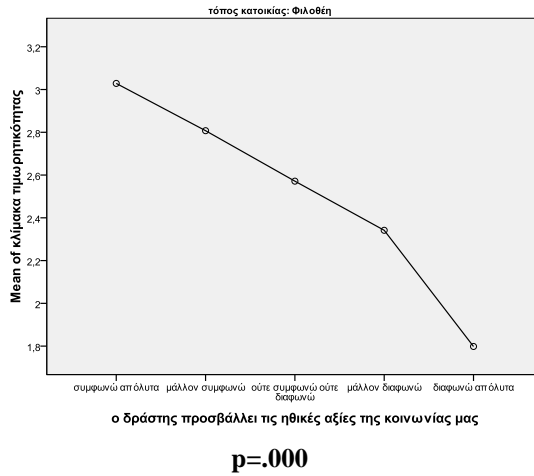
Γράφημα 27 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες σε σύνολο δείγματος

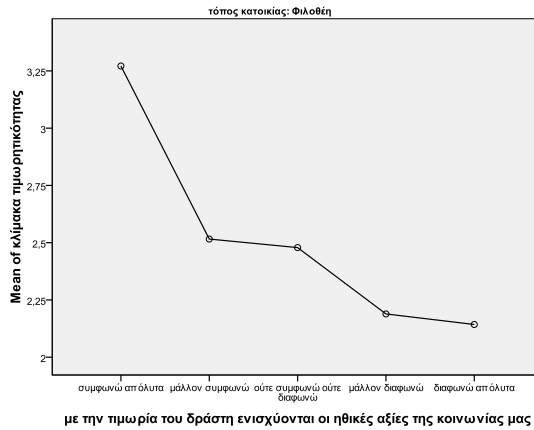

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες ανά τόπο κατοικίας

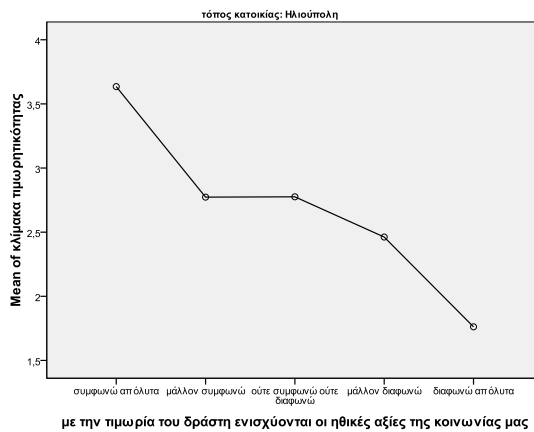
Η στατιστικώς σημαντική σχέση που παρατηρήθηκε σε σύνολο δείγματος μεταξύ των δηλώσεων/προτάσεων περί αξιών και της κλίμακας τιμωρητικότητας επιβεβαιώνεται και για τις τρεις περιοχές κατοικίας (Φιλοθέη, p=.000, Ηλιούπολη, p=.000, Άγιος Παντελεήμονας, p=.001) (Γράφημα 28).

Γράφημα 28 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες ανά τόπο κατοικίας

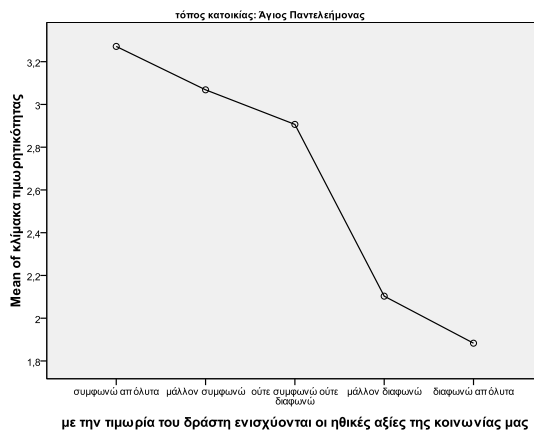

p=.000

p=.000

p=.000

Συμπερασματικά μπορεί να υποστηριχθεί, βάσει και της διαπιστούμενης στατιστικής σημαντικότητας σε όλες τις επιμέρους περιπτώσεις, σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας και για τις δύο δηλώσεις/προτάσεις, ότι η έννοια της ηθικότητας σε κοινωνικό επίπεδο και συγκεκριμένα στο μακροεπίπεδο της κοινωνίας, η οποία υποχωρεί με τη διάπραξη της παραβατικής συμπεριφοράς και ενισχύεται με την επιβολή της τιμώρησης,

συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις, καθώς όσοι διακρίνονται από τιμωρητικότερες στάσεις εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα συμφωνίας με εκείνες. Αυτή η τάση δείχνει τη θεμελίωση μιας πεποίθησης που συνδέει άμεσα την ηθική διάσταση του εγκλήματος και τη συμβολική διάσταση της τιμωρίας με την αυστηροποίηση των στάσεων απέναντι στο δράστη.

Καταλληλότερη ποινή και αξίες σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με την καταλληλότερη ποινή και τη σχέση της με τις δύο προτάσεις/δηλώσεις (Πίνακας 103), διαπιστώνεται ότι όσοι συμφωνούν με αυτές επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση (33,3% και 34,8% αντίστοιχα) έναντι όσων διαφωνούν (13,3% και 18,1% αντίστοιχα) και η σχέση αυτή καθίσταται στατιστικώς σημαντική.

Πίνακας 103 : Καταλληλότερη ποινή και αξίες σε σύνολο δείγματος

αξίες		καταλληλότερη ποινή			
		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%
1.Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας (p=.001)	διαφωνώ	72	86,7%	11	13,3%
	συμφωνώ	100	66,7%	50	33,3%
2.Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας (p=.005)	διαφωνώ	104	81,9%	23	18,1%
	συμφωνώ	60	65,2%	32	34,8%

Καταλληλότερη ποινή και αξίες ανά τόπο κατοικίας

Η ίδια σχέση μεταξύ των μεταβλητών διαπιστώνεται και ανά τόπο κατοικίας. Και στις τρεις περιοχές, Φιλοθέη (34,7%), Ηλιούπολη (27,9%) και Άγιος Παντελεήμονας (36,2%) όσοι συμφωνούν με τις δύο προτάσεις/δηλώσεις περί των ηθικών αξιών επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση. Στη Φιλοθέη και τον Άγιο Παντελεήμονα δε, οι σχέσεις αυτές είναι οριακά στατιστικώς σημαντικές (p=.052 και p=.057 αντίστοιχα). Ομοίως, στη δεύτερη ερώτηση/δήλωση καταγράφεται η ίδια σχέση στις περιοχές της Φιλοθέης και του Αγίου Παντελεήμονα. Από εκείνους που συμφωνούν ότι η τιμωρία ενισχύει την ηθικότητα της κοινωνίας 48,7% επιλέγουν τη φυλάκιση στον Άγιο Παντελεήμονα και 31% στη Φιλοθέη. Στην Ηλιούπολη οι ποσοστιαίες διαφορές είναι μικρές μεταξύ των ομάδων (17,35 και 16,7%) (Πίνακας 104).

Πίνακας 104 : Καταλληλότερη ποινή και αξίες ανά τόπο κατοικίας

αξίες		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		καταλληλότερη ποινή											
		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1.Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	22	84,6%	4	15,4%	37	90,2%	4	9,8%	13	81,3%	3	18,8%
	συμφωνώ	32	65,3%	17	34,7%	31	72,1%	12	27,9%	37	63,8%	21	36,2%
2.Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	36	76,6%	11	23,4%	43	82,7%	9	17,3%	25	89,3%	3	10,7%
	συμφωνώ	20	69,0%	9	31,0%	20	83,3%	4	16,7%	20	51,3%	19	48,7%

Βάσει των προαναφερθεισών αναλύσεων η ισχυρή σχέση μεταξύ των αξιών και της καταλληλότερης ποινής (επιλογή φυλάκισης) επιβεβαιώνεται, όπως διαπιστώθηκε και με την κλίμακα τιμωρητικότητας, με αποτέλεσμα να μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι δύο προτάσεις/δηλώσεις συναρτώνται με τις τιμωρητικές στάσεις.

Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνικές αξίες σε σύνολο δείγματος

Γενικώς, όσοι διαφωνούν με τις ερωτήσεις/δηλώσεις τείνουν να επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία (45% έναντι 37,9% για την πρώτη πρόταση/δήλωση και 40,2% έναντι 38,4% για τη δεύτερη –αμελητέα ποσοστιαία διαφοροποίηση). Δηλαδή παρατηρείται διαφορετική κατανομή των απαντήσεων μεταξύ των ομάδων που συμφωνούν/διαφωνούν με τις προτάσεις/δηλώσεις για τις αξίες σε σχέση τόσο με την κλίμακα τιμωρητικότητας όσο και με την καταλληλότερη ποινή. Ωστόσο, στη δεύτερη πρόταση/δήλωση η διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι μικρή και ως εκ τούτου συμπεραίνουμε ότι οι δύο μεταβλητές δεν διακρίνονται από ισχυρή σχέση μεταξύ τους (Πίνακας 105).

Πίνακας 105 : Σκοπιμότητα ποινής και αξίες σε σύνολο δείγματος

αξίες		σκοπιμότητα της ποινής			
		τιμωρία του εγκληματία		άλλη σκοπιμότητα	
		N	%	N	%
1.Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	36	45,0%	44	55,0%
	συμφωνώ	58	37,9%	95	62,1%
2.Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	51	40,2%	76	59,8%
	συμφωνώ	38	38,4%	61	61,6%

Σκοπιμότητα της ποινής και αξίες ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως ανά περιοχή παρατηρούνται οι ίδιες κατανομές μεταξύ των ομάδων, όπως και στο σύνολο δείγματος με εξαίρεση την περιοχή της Ηλιούπολης για τη δεύτερη δήλωση, όπου 53,8% που συμφωνεί με τη δήλωση ότι η τιμωρία ενισχύει τις ηθικές αξίες επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 46,9% που διαφωνεί (Πίνακας 106). Γενικώς, όμως, μπορεί να υποστηριχθεί, ότι βάσει της διασταύρωσης της σκοπιμότητας της ποινής με τις δύο προτάσεις/δηλώσεις περί των αξιών προκύπτει ότι δεν υπάρχει συνάρτηση με τις τιμωρητικές στάσεις.

Πίνακας 106 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξίες ανά τόπο κατοικίας

αξίες		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		σκοπιμότητα της ποινής											
		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	9	36,0%	16	64,0%	19	50,0%	19	50,0%	8	47,1%	9	52,9%
	συμφωνώ	13	26,0%	37	74,0%	17	39,5%	26	60,5%	28	46,7%	32	53,3%
2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	διαφωνώ	15	30,6%	34	69,4%	23	46,9%	26	53,1%	13	44,8%	16	55,2%
	συμφωνώ	7	24,1%	22	75,9%	14	53,8%	12	46,2%	17	38,6%	27	61,4%

Συμπεράσματα

Η ανάλυση έδειξε ότι υπάρχει στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των μεταβλητών που αναφέρονται στην διασάλευση των ηθικών αξιών από το δράστη και την επιβεβαίωσή τους μέσω της επιβολής της τιμωρίας τόσο με την κλίμακα τιμωρητικότητας όσο και με την καταλληλότερη ποινή, σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας. Δεδομένου ότι η διαπίστωση επιβεβαιώνεται στις δύο από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές (εξαίρεση η περιοχή της Ηλιούπολης με μικρή ποσοστιαία διαφορά) μπορεί να υποστηριχθεί ότι η συμφωνία με την ανωτέρω προσέγγιση περί ηθικών αξιών συναρτάται με τις τιμωρητικότερες στάσεις του δείγματος. Ως εκ τούτου επιβεβαιώνεται η υπόθεση πως οι ερωτώμενοι που συμφωνούν ότι ο δράστης και η τιμωρία του συναρτώνται με την προσβολή και την επιβεβαίωση των ηθικών αξιών της κοινωνίας αντίστοιχα είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που διαφωνούν.

Εν προκειμένω, διαπιστώνεται, όπως προαναφέρθηκε και στο Κεφ. 3 σχετικά με τη θεωρητική προσέγγιση, σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας, επιβεβαίωση της θεωρίας του Durkheim περί τιμωρίας, σύμφωνα με την οποία η παράβαση θίγει τις κυρίαρχες αξίες και η τιμωρία προσπαθεί να τις ενισχύσει (*«αυτό που χαρακτηρίζει το έγκλημα είναι αυτό που εξηγεί την τιμωρία»*). Στην παρούσα μελέτη φαίνεται ότι η εν λόγω στάση απέναντι στο έγκλημα και την τιμωρία συναρτάται με τα υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας και επιβεβαιώνει την υπόθεση εργασίας.

3.2.4. Παράγοντες εγκληματογένεσης (θεωρία της κοινωνικής απόδοσης)

Στην παρούσα μελέτη οι παράγοντες εγκληματογένεσης επικεντρώθηκαν, πρώτον, στη συνθετική προσέγγιση, η οποία αναγνωρίζει το έγκλημα ως αποτέλεσμα τόσο ατομικών όσο και κοινωνικών παραγόντων, δεύτερον, στην ατομοκεντρική προσέγγιση του κλασικισμού, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα θεωρείται αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής και, τρίτον, στις βιολογικές προσεγγίσεις, που αναγνωρίζουν μια εξ αρχής, «παθολογικού» χαρακτήρα ροπή προς την παραβατική συμπεριφορά, ως ίδιον του ατόμου.

Αυτές οι προσεγγίσεις επιχειρήθηκε να διερευνηθούν μέσα από τρεις προτάσεις/δηλώσεις:

1. *Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων.*
2. *Το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον που μεγαλώνει και ζει ο δράστης δεν ευθύνεται.*
3. *Αυτοί που εγκληματούν «το 'χουν στο αίμα τους».*

Για τις απαντήσεις χρησιμοποιήθηκε η πενταβάθμια κλίμακα Likert, η οποία κυμάνθηκε από την κατηγορία «συμφωνώ απόλυτα» έως «διαφωνώ απόλυτα».

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι ανωτέρω προτάσεις/δηλώσεις και χρησιμοποιήθηκαν περίπου, με μικρές διαφοροποιήσεις, λαμβάνοντας υπόψη έρευνες που έχουν διενεργηθεί διεθνώς.⁹⁰⁶

⁹⁰⁶ Ενδεικτικά, βλ. Βλ. Maruna, K., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties" στο Bottoms, A., Rex S. et al. (eds), ό.π., σ. 83-112 και την εκεί βιβλιογραφία.

Παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

Η μεγάλη πλειονότητα του δείγματος (87,5%) αναγνωρίζει τη σημασία τόσο των ατομικών όσο και των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση (Πίνακας 107). Και διαφωνεί σε σημαντικό βαθμό ότι το έγκλημα είναι επιλογή (70,5%). Δηλαδή, διαφωνεί εν μέρει με την απόλυτη πρωτοκαθεδρία της έννοιας της ελεύθερης βούλησης ως προς τη συμβολή της στην εγκληματογένεση. Το δείγμα διαφωνεί, επίσης, σε σημαντικό βαθμό και με τις προσεγγίσεις που στη καθημερινή λαϊκή γλώσσα διατυπώνονται ως «το 'χουν στο αίμα τους» (65,5%). Ωστόσο, στην ερώτηση αυτή, αξίζει να αναφερθεί ότι ένα σημαντικό ποσοστό (21,9%) δήλωσε ότι «ούτε συμφωνεί/ούτε διαφωνεί» ποσοστό που είναι μεγαλύτερο από εκείνο που συμφωνεί (12,9%). Προκύπτει, συνεπώς, ότι το δείγμα στην πλειονότητά του προσεγγίζει συνθετικά τους παράγοντες εγκληματογένεσης και απορρίπτει σε μεγάλο βαθμό τις μονομερείς προσεγγίσεις είτε του κλασικισμού είτε των βιολογικών προσεγγίσεων.

Πίνακας 107 : Παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

παράγοντες εγκληματογένεσης		N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	265	87,5%
	διαφωνώ	18	5,9%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	20	6,6%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή- το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται	συμφωνώ	64	21,2%
	διαφωνώ	213	70,5%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	25	8,3%
3. Αυτοί που εγκληματούν «το 'χουν στο αίμα τους»	συμφωνώ	39	12,9%
	διαφωνώ	197	65,2%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	66	21,9%

Παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

Σύμφωνα με τον Πίνακα 108 σε κάθε μία από τις τρεις περιοχές καταγράφονται υψηλά επίπεδα συμφωνίας με την πρώτη δήλωση (87,9% στη Φιλοθέη, 89% στην Ηλιούπολη και 85,6% στον Άγιο Παντελεήμονα).

Στη δεύτερη δήλωση που εκφράζει έντονη υπευθυνοποίηση του δράστη τα επίπεδα διαφωνίας είναι πολύ υψηλά, ωστόσο η διαφωνία μειώνεται στον Άγιο Παντελεήμονα (58,3%) συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές (Φιλοθέη-76,5% και Ηλιούπολη-77,2%).

Ομοίως, στην τρίτη δήλωση η διαφωνία μειώνεται στον Άγιο Παντελεήμονα (54,4%) έναντι της Φιλοθέης (69,4%) και της Ηλιούπολης (72,3%).

Πίνακας 108 : Παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

παράγοντες εγκληματογένεσης		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		N	%	N	%	N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	87	87,9%	89	89,0%	89	85,6%
	διαφωνώ	7	7,1%	3	3,0%	8	7,7%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	5	5,1%	8	8,0%	7	6,7%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται	συμφωνώ	18	18,4%	17	16,8%	29	28,2%
	διαφωνώ	75	76,5%	78	77,2%	60	58,3%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	5	5,1%	6	5,9%	14	13,6%
3. Αυτοί που εγκληματούν "το 'χουν στο αίμα τους"	συμφωνώ	9	9,2%	11	10,9%	19	18,4%
	διαφωνώ	68	69,4%	73	72,3%	56	54,4%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	21	21,4%	17	16,8%	28	27,2%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

Ειδικότερα, ως προς τις τιμωρητικές στάσεις και τη συνάρτησή τους με τους συνθετικούς παράγοντες εγκληματογένεσης (ατομικοί και κοινωνικοί) στο σύνολο του δείγματος δεν προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση, καθώς βάσει της κατανομής των απαντήσεων, έναντι όσων συμφωνούν ή διαφωνούν, δεν μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η τιμωρητικότητα συσχετίζεται με τη συνθετική απάντηση (ατομικών και κοινωνικών) παραγόντων εγκληματογένεσης.

Εν γένει μπορούμε να υποθέσουμε ότι ακριβώς επειδή η απάντηση είναι συνθετική και ισορροπεί τη βαρύτητα της απόδοσης αιτιών σε δύο βασικούς παράγοντες εγκληματογένεσης (ατομικούς ή κοινωνικούς) είναι λογικό, και εν μέρει προφανές, να μη συναρτάται με την τιμωρητικότητα, διότι οι τιμωρητικοί τείνουν να αποδίδουν περισσότερη βαρύτητα στην ατομική ευθύνη του δράστη είτε ως αποτέλεσμα επιλογής (ελεύθερης βούλησης) είτε ως αποτέλεσμα δομικών χαρακτηριστικών του ατόμου

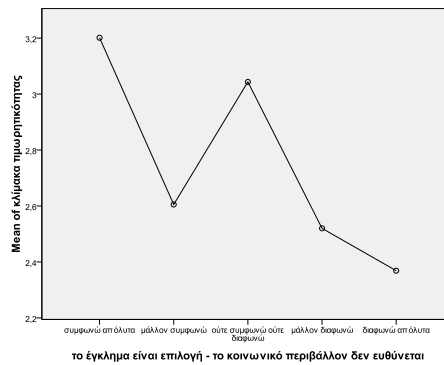
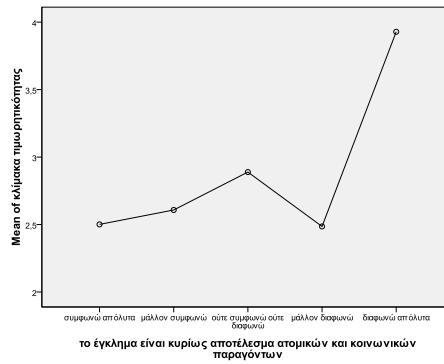
(βιολογικοί, γενετικοί παράγοντες) και κατά συνέπεια θεωρείται σχεδόν αναπόφευκτο το άτομο να δράσει παραβατικά.

Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η ερώτηση αυτή, δεδομένου ότι είχε και το υψηλότερο ποσοστό συμφωνίας έναντι των άλλων δύο, ουσιαστικά δεν «λειτούργησε», δεν στάθηκε επαρκής να εκτιμήσει και να καταδείξει τις στάσεις του κοινού, είτε λόγω διατύπωσης είτε λόγω περιεχομένου. Η διατύπωσή της, γεγονός που έγινε αντιληπτό εκ των υστέρων, προκάλεσε υψηλή συμφωνία του δείγματος, γιατί σε αυτή συμπεριλαμβάνονται περισσότερες από μία στάσεις, δηλαδή και οι τιμωρητικές και οι λιγότερο τιμωρητικές με αποτέλεσμα να συμφωνήσουν μαζί της σχεδόν «όλοι». Τα ανωτέρω συμπεράσματα επιβεβαιώνονται και μέσα από την ανάλυση των άλλων δύο ερωτήσεων/δηλώσεων που ενέχουν πιο «καθαρές» έννοιες ως προς τις στάσεις που επιθυμούν να καταγράψουν και είναι χαρακτηριστικό ότι είναι εκείνες που τόσο σε σύνολο δείγματος παρουσιάζουν χαμηλότερο βαθμό συμφωνίας όσο και σε συνάρτηση με την περιοχή καταγράφονται στατιστικώς σημαντικές. Συγκεκριμένα, οι δύο επόμενες παραδοχές που αφορούν τη συμφωνία ότι το έγκλημα συνάδει με την έννοια της ελεύθερης βούλησης ως ατομική επιλογή του ατόμου και, δεύτερον, ότι αποτελεί απόρροια δομικών χαρακτηριστικών του ατόμου (βιολογικοί, γενετικοί παράγοντες) συναρτώνται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με τις τιμωρητικές στάσεις.

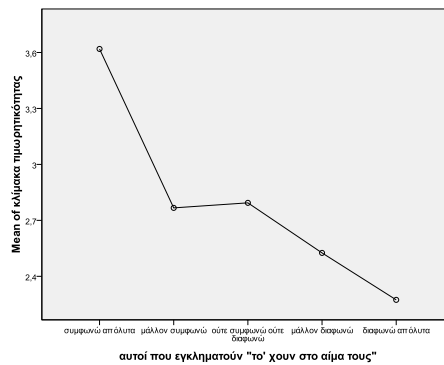
Όσον αφορά την πρώτη δήλωση (Γράφημα 29) (συνθετικοί-ατομικοί και κοινωνικοί παράγοντες) φαίνεται ότι μόνο όσοι διαφωνούν απόλυτα εκφράζουν υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας.

Από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της δεύτερης δήλωσης (το έγκλημα είναι επιλογή) και της κλίμακας τιμωρητικότητας προκύπτει ότι η σχέση είναι στατιστικώς σημαντική ($p=.000$) (Γράφημα 29). Στατιστικώς σημαντική σχέση προκύπτει και από τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της τρίτης δήλωσης («το 'χουν στο αίμα τους») και της κλίμακας τιμωρητικότητας ($p=.000$). Συνεπώς, όπως φαίνεται και στα γραφήματα, η συμφωνία με την ελεύθερη επιλογή και την αναγνώριση των βιολογικών παραγόντων (ως ιδιοσυστασίας του ατόμου) στην εγκληματογένεση συναρτώνται με τις τιμωρητικές στάσεις.

Γράφημα 29 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

p=.000

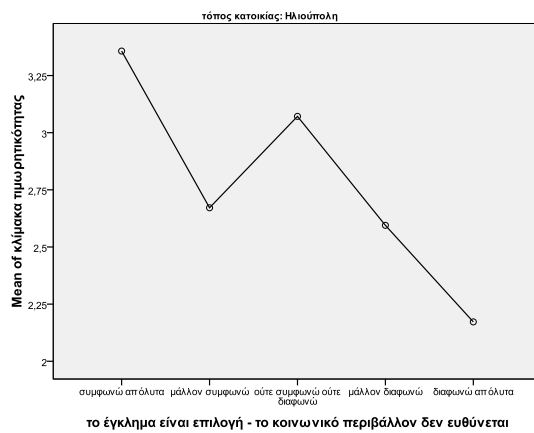
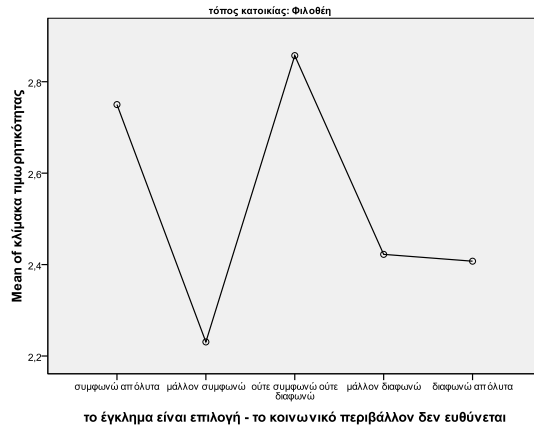
p=.000

Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

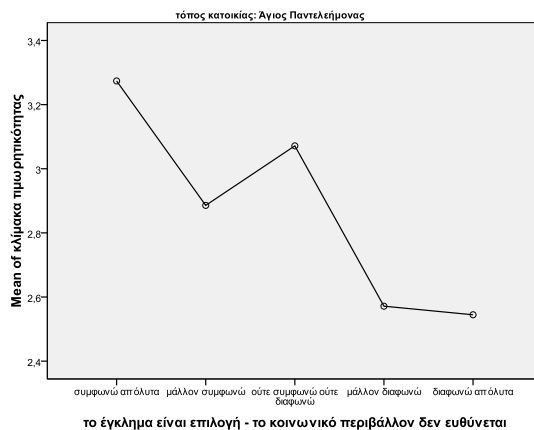
Συγκρίνοντας τους παράγοντες εγκληματογένεσης με την κλίμακα τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας παρατηρείται ότι, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, δεν προκύπτουν σαφή συμπεράσματα ως προς την πρώτη ερώτηση/δήλωση. Αναφορικά με τη δεύτερη ερώτηση/δήλωση «*το έγκλημα είναι επιλογή*» (Γράφημα 30) προκύπτει ότι στις περιοχές της Ηλιούπολης και του Αγίου Παντελεήμονα συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό

βαθμό με την τιμωρητικότητα ($p=.001$ και $p=.032$ αντίστοιχα). Δηλαδή, όσοι είναι πιο τιμωρητικοί είναι περισσότερο πιθανό να συμφωνήσουν με την ερώτηση/δήλωση.

Γράφημα 30 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης («το έγκλημα είναι επιλογή» ανά τόπο κατοικίας

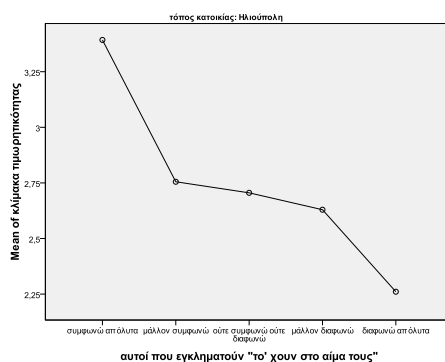
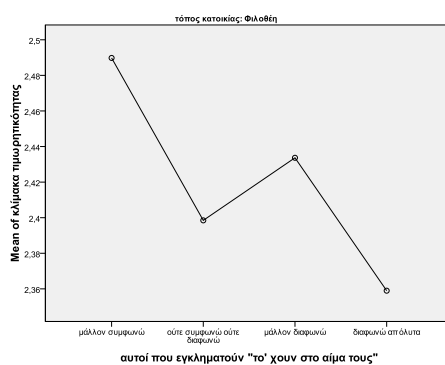
$p=.001$

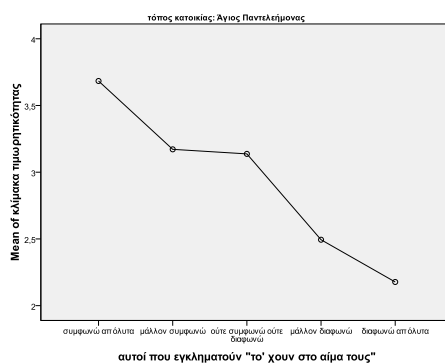
$p=.032$

Η τρίτη δήλωση/ερώτηση «όσοι εγκληματούν το 'χουν στο αίμα τους» συναρτάται με την τιμωρητικότητα σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό στις περιοχές της Ηλιούπολης ($p=.022$) και της Φιλοθέης ($p=.000$). Δηλαδή, οι πιο τιμωρητικοί είναι περισσότερο πιθανό να συμφωνήσουν με την ερώτηση/δήλωση (Γράφημα 31).

Γράφημα 31 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης («το 'χουν στο αίμα τους») ανά τόπο κατοικίας

p=.022

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος η σχέση μεταξύ καταλληλότερης ποινής και παραγόντων εγκληματογένεσης προκύπτει στατιστικώς σημαντική για τις δύο τελευταίες ερωτήσεις/δηλώσεις του Πίνακα 109 που εστιάζουν στην ελεύθερη βούληση και τους βιολογικούς παράγοντες, επιβεβαιώνοντας όσα έχουν προαναφερθεί. Δηλαδή, απ' όσους

συμφωνούν με την πρόταση «το έγκλημα είναι επιλογή...» 33,3% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 20,2% όσων διαφωνούν. Ομοίως, απ' όσους συμφωνούν με την πρόταση «*αυτοί που εγκληματούν το 'χουν στο αίμα τους*» 39,5% επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 19,3% όσων διαφωνούν.

Όσον αφορά την πρώτη πρόταση (συνθετική προσέγγιση) λόγω της μικρής διαφοροποίησης μεταξύ των ομάδων δεν προκύπτουν σαφή συμπεράσματα.

Πίνακας 109 : Καταλληλότερη ποινή και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

παράγοντες εγκληματογένεσης		καταλληλότερη ποινή			
		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	191	75,2%	63	24,8%
	διαφωνώ	12	75,0%	4	25,0%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή (p=.034)	συμφωνώ	40	66,7%	20	33,3%
	διαφωνώ	162	79,8%	41	20,2%
3. Αυτοί που εγκληματούν «το 'χουν στο αίμα τους» (p=.007)	συμφωνώ	23	60,5%	15	39,5%
	διαφωνώ	151	80,7%	36	19,3%

Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της δεύτερης δήλωσης (το έγκλημα είναι επιλογή) και της καταλληλότερης ποινής φανερώνει ότι η σχέση είναι στατιστικώς σημαντική για την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (p=.036). Γενικότερα, όμως επιβεβαιώνεται η τάση να συμφωνούν περισσότερο με τη συμβολή της ελεύθερης βούλησης και των βιολογικών παραγόντων στην εγκληματογένεση όσοι εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις, έναντι όσων διαφωνούν. Συγκεκριμένα, εκείνοι που συμφωνούν με την πρόταση «*το έγκλημα είναι επιλογή*» επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση στη Φιλοθέη (31,3%), στην Ηλιούπολη (23,5%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (40,7%) έναντι όσων διαφωνούν. Ομοίως και για την πρόταση «*όσοι εγκληματούν το 'χουν στο αίμα τους*» (Πίνακας 110).

Πίνακας 110 : Καταλληλότερη ποινή και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

παράγοντες εγκληματογένεσης		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		καταλληλότερη ποινή											
		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	62	73,8%	22	26,2%	72	82,8%	15	17,2%	57	68,7%	26	31,3%
	διαφωνώ	6	85,7%	1	14,3%	2	66,7%	1	33,3%	4	66,7%	2	33,3%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή	συμφωνώ	11	68,8%	5	31,3%	13	76,5%	4	23,5%	16	59,3%	11	40,7%
	διαφωνώ	55	74,3%	19	25,7%	64	84,2%	12	15,8%	43	81,1%	10	18,9%
3. Αυτοί που εγκληματούν « το 'χουν στο αίμα' τους»	συμφωνώ	5	55,6%	4	44,4%	7	63,6%	4	36,4%	11	61,1%	7	38,9%
	διαφωνώ	50	75,8%	16	24,2%	60	84,5%	11	15,5%	41	82,0%	9	18,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τη σκοπιμότητα της ποινής όσοι διαφωνούν με τη συνθετική πρόταση/δήλωση σχετικά με την εγκληματογένεση, επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη (44,4%) έναντι όσων συμφωνούν (38,9%).

Σχετικά με τις άλλες δύο προτάσεις/δηλώσεις προκύπτουν αμφίθυμες στάσεις, καθώς είναι μεγαλύτερο το ποσοστό εκείνων που επιλέγουν την τιμωρία του δράστη και διαφωνούν με τη συμβολή της ελεύθερης επιλογής (40,6%) έναντι εκείνων που συμφωνούν (34,4%). Αυτή η κατανομή είναι αντίθετη από τις προηγούμενες που παρατηρήθηκαν σε σύνολο δείγματος και ανά περιοχή τόσο για την κλίμακα τιμωρητικότητας όσο και για την καταλληλότερη ποινή. Για την τρίτη πρόταση/δήλωση που αναφέρεται στους βιολογικούς παράγοντες της εγκληματογένεσης, προκύπτει απ' όσους συμφωνούν με τη πρόταση/δήλωση «...το 'χουν στο αίμα τους» 50% επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 37,8% όσων διαφωνούν (Πίνακας 111).

Πίνακας 111 : Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος

παράγοντες εγκληματογένεσης		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	157	61,1%	100	38,9%
	διαφωνώ	10	55,6%	8	44,4%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή	συμφωνώ	40	65,6%	21	34,4%
	διαφωνώ	123	59,4%	84	40,6%
3. Αυτοί που εγκληματούν 'το 'χουν στο αίμα' τους	συμφωνώ	19	50,0%	19	50,0%
	διαφωνώ	120	62,2%	73	37,8%

Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 112), όσοι επιλέγουν την τιμωρία του δράστη διαφωνούν περισσότερο με την πρώτη ερώτηση/δήλωση περί της συμβολής τόσο των ατομικών όσο και των κοινωνικών παραγόντων εγκληματογένεσης στην Ηλιούπολη (66,7%) και τον Άγιο Παντελεήμονα (50%). Στη Φιλοθέη όμως δεν προκύπτει διαφοροποίηση μεταξύ των δύο ομάδων συμφωνίας/διαφωνίας (29,4% και 28,6% αντίστοιχα).

Στη Φιλοθέη αναφορικά με τη δεύτερη ερώτηση/δήλωση απ' όσους συμφωνούν ότι «το έγκλημα είναι επιλογή» 38,9% επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 26% όσων διαφωνούν, ενώ η αντίθετη τάση παρατηρείται στις άλλες δύο περιοχές, στην Ηλιούπολη (41,2% έναντι 45,9%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (26,9% έναντι 51,7%). Δηλαδή, εκείνοι που συμφωνούν ότι «το έγκλημα είναι επιλογή» επιλέγουν σε χαμηλότερο ποσοστό την τιμωρία του δράστη.

Σχετικά με την τρίτη ερώτηση/δήλωση («το 'χουν στο αίμα τους») η πλειονότητα που επέλεξε την τιμωρία του δράστη συμφωνεί μαζί της έναντι εκείνων που διαφωνούν και στις τρεις περιοχές.

Πίνακας 112 : Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας

παράγοντες εγκληματογένεσης		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων	συμφωνώ	60	70,6%	25	29,4%	49	57,6%	36	42,4%	48	55,2%	39	44,8%
	διαφωνώ	5	71,4%	2	28,6%	1	33,3%	2	66,7%	4	50,0%	4	50,0%
2. Το έγκλημα είναι επιλογή	συμφωνώ	11	61,1%	7	38,9%	10	58,8%	7	41,2%	19	73,1%	7	26,9%
	διαφωνώ	54	74,0%	19	26,0%	40	54,1%	34	45,9%	29	48,3%	31	51,7%
3. Αυτοί που εγκληματούν 'το 'χουν στο αίμα' τους	συμφωνώ	6	66,7%	3	33,3%	6	54,5%	5	45,5%	7	38,9%	11	61,1%
	διαφωνώ	48	71,6%	19	28,4%	40	56,3%	31	43,7%	32	58,2%	23	41,8%

Συμπεράσματα

1. Το δείγμα συνολικά αναγνωρίζει στην πλειονότητά του τη σημασία τόσο των ατομικών όσο και των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση. Ως εκ τούτου, διαφωνεί σε υψηλό βαθμό με μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις που θεωρούν ότι το έγκλημα μπορεί να είναι είτε ατομική επιλογή είτε αποτέλεσμα βιολογικών παραγόντων.
2. Ανά τόπο κατοικίας παρατηρείται παρόμοια κατανομή των απαντήσεων με εξαίρεση τον Άγιο Παντελεήμονα όπου αυξάνονται τα ποσοστά συμφωνίας με τις μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις που από τη μια υπευθυνοποιούν το δράστη

(ελεύθερη βούληση) και από την άλλη εστιάζουν σε αναπόδραστους παράγοντες εγκληματογένεσης, όπως, για παράδειγμα, οι βιολογικοί. Η σχέση του καθενός από τους δύο παράγοντες (ελεύθερη βούληση και βιολογικοί παράγοντες) με τον τόπο κατοικίας είναι στατιστικώς σημαντική και επομένως είναι πιο πιθανό, όσο «κατευθύνεται» κανείς από τη Φιλοθέη προς τον Άγιο Παντελεήμονα να αυξάνει η πιθανότητα συμφωνίας με τις μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις εγκληματογένεσης.

3. Αναφορικά με την κλίμακα τιμωρητικότητας προκύπτει ότι η συμφωνία τόσο με μεταβλητή της ελεύθερης επιλογής όσο και με εκείνη της επίδρασης των βιολογικών παραγόντων στην εγκληματογένεση συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με την κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας.
4. Όμοια σχέση παρατηρείται και με την εξαρτημένη μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής, σύμφωνα με την οποία εκείνοι που επιλέγουν τη φυλάκιση τείνουν να συμφωνούν περισσότερο με τις μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας (στατιστικώς σημαντική σχέση στον Άγιο Παντελεήμονα).
5. Αναφορικά με τη σκοπιμότητα της ποινής, παρατηρείται ότι όσοι επιλέγουν την τιμωρία του δράστη διαφωνούν περισσότερο με τη συνθετική προσέγγιση της εγκληματογένεσης αλλά οι στάσεις τους απέναντι στις μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις διαφοροποιούνται. Μόνο η σχέση μεταξύ τιμωρητικών στάσεων και της μεταβλητής που αναφέρεται στους βιολογικούς παράγοντες εγκληματογένεσης («*το έχουν στο αίμα τους*») επιβεβαιώνεται τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η σύνδεση των μονοπαραγοντικών προσεγγίσεων είναι ιδιαίτερα ισχυρή τόσο στην κλίμακα τιμωρητικότητας όσο και στην καταλληλότερη ποινή, μπορεί να υποστηριχθεί ότι όσοι εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις θεωρούν πως οι μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις που εστιάζουν στην ελεύθερη βούληση ή/και τους βιολογικούς παράγοντες συμβάλλουν στην εγκληματογένεση και εν προκειμένω επιβεβαιώνεται, η υπόθεση της έρευνας ότι οι ερωτώμενοι που υπευθυνοποιούν ατομοκεντρικούς παράγοντες για την εγκληματογένεση, είτε από την άποψη της ελεύθερης επιλογής είτε από την άποψη της παθολογικής «φύσης» του ατόμου, εκφράζουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις. Συνεπώς, βάσει όσων προαναφέρθηκαν επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας.

3.2.5. Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη

Η διερεύνηση της σχέσης της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη και της τιμωρητικότητας του κοινού επιχειρήθηκε μέσα από δύο ερωτήσεις/δηλώσεις:

1. *Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια.* (αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη).
2. *Κάποιοι από τους δράστες έχουν τόσο συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα.* (απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη).

Οι απαντήσεις σύμφωνα με την πενταβάθμια κλίμακα Likert κυμάνθηκαν από συμφωνώ απόλυτα έως και διαφωνώ απόλυτα. Οι ανωτέρω ερωτήσεις/δηλώσεις χρησιμοποιήθηκαν πρωτίστως σε έρευνα στο Κέιμπριτζ του Ηνωμένου Βασιλείου⁹⁰⁷ και στη συνέχεια και σε άλλες έρευνες⁹⁰⁸ που επιχειρήσαν να διερευνήσουν τη σχέση τους με τις τιμωρητικές στάσεις.

Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

Η πρόταση/δήλωση που αφορά την αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη («οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια») σε σύνολο δείγματος παρουσιάζει υψηλή συμφωνία (80,1%). Αυτή η συμφωνία μειώνεται στην αμέσως επόμενη πρόταση που αφορά την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη («κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα») (52,3%). Αρκετοί, ωστόσο, τόσο στη μία όσο και στην άλλη πρόταση/δήλωση είναι εκείνοι επιλέγουν την απάντηση «ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ» (13,6% και 15,9% αντίστοιχα) (Πίνακας 113).

⁹⁰⁷ Maruna, K., King, A. (2004α) "Public opinion and community penalties", ό.π.

⁹⁰⁸ Bottoms, A., Wilson, A. (2004) "Attitudes to punishment in two high-crime communities", στο Bottoms, A., Rex, S., Robinson G. (eds), ό.π.

Πίνακας 113 : Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

κοινωνική «λύτρωση» του δράστη		N	%
1.Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	συμφωνώ	242	80,1%
	διαφωνώ	19	6,3%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	41	13,6%
2.Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα	συμφωνώ	158	52,3%
	διαφωνώ	96	31,8%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	48	15,9%

Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 114), το δείγμα αποδέχεται στην πλειονότητά του την κοινωνική λύτρωση του δράστη περισσότερο στην Ηλιούπολη (81%), ακολουθούν ο Άγιος Παντελεήμονας (80,6%) και η Φιλοθέη (78,8%).

Αναφορικά με τη δεύτερη πρόταση που αφορά την απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη συμφωνούν περισσότερο στον Άγιο Παντελεήμονα (58,3%), ακολουθούν η Φιλοθέη (56,1%) και η Ηλιούπολη (42,6%).

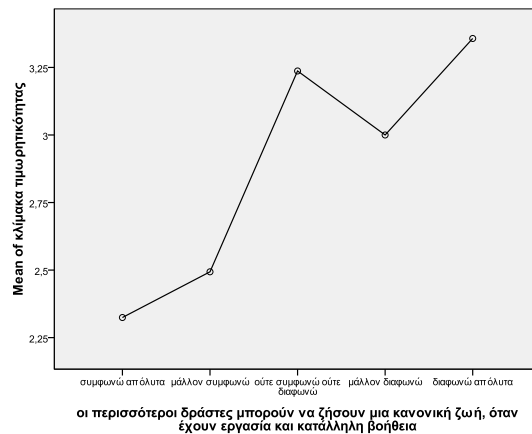
Πίνακας 114 : Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

κοινωνική «λύτρωση» του δράστη		τόπος κατοικίας					
		Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
		N	%	N	%	N	%
1.Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	συμφωνώ	78	78,8%	81	81,0%	83	80,6%
	διαφωνώ	7	7,1%	3	3,0%	9	8,7%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	14	14,1%	16	16,0%	11	10,7%
2.Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα	συμφωνώ	55	56,1%	43	42,6%	60	58,3%
	διαφωνώ	34	34,7%	36	35,6%	26	25,2%
	ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	9	9,2%	22	21,8%	17	16,5%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

Βάσει της ανάλυσης διασποράς One-way Anova για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της κλίμακας τιμωρητικότητας και της αποδοχής της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη («οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή...») παρατηρείται ότι η συμφωνία του δείγματος με την εν λόγω αποδοχή συνδέεται με τη τιμωρητικότητα ($p=.000$) (Γράφημα 32).

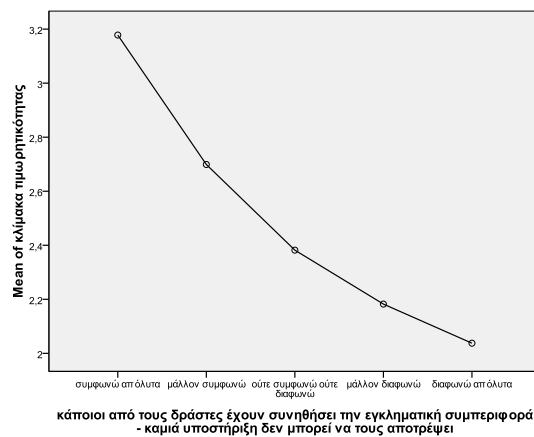
Γράφημα 32 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη σε σύνολο δείγματος

p=.000

Αντιστρόφως, η συμφωνία του δείγματος με την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη («...καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει») συνδέεται με υψηλή τιμωρητικότητα ενώ η διαφωνία με την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» συνδέεται με χαμηλή τιμωρητικότητα (p=.000) (Γράφημα 33).

Γράφημα 33 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη σε σύνολο δείγματος

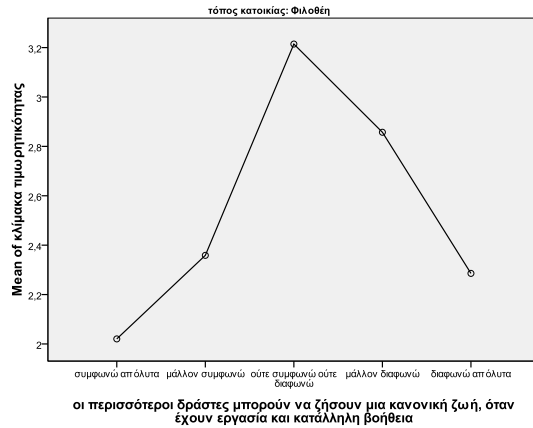
p=.000

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

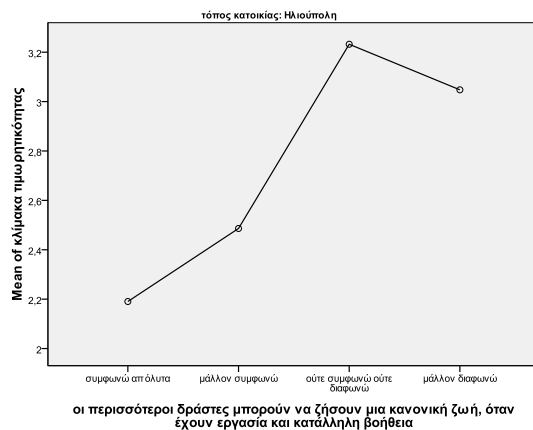
Ανά τόπο κατοικίας, παρατηρείται ότι η στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των τριών μεταβλητών, αυτών της κλίμακας τιμωρητικότητας και της αποδοχής/απόρριψης της κοινωνικής λύτρωσης που διαπιστώθηκε για το σύνολο του δείγματος επιβεβαιώνεται και για τις τρεις περιοχές σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό, Φιλοθέη (p=.000), Ηλιούπολη (p=.000) και Άγιος Παντελεήμονας (p=.023) (Γράφημα 34). Γενικότερα, όσοι

συμφωνούν με την αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη χαρακτηρίζονται από χαμηλή τιμωρητικότητα, ενώ αντίθετα όσοι διαφωνούν χαρακτηρίζονται από υψηλή.

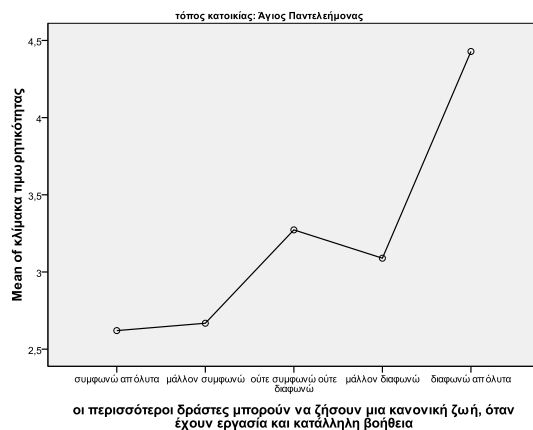
Γράφημα 34 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» ανά τόπο κατοικίας

p=.000

p=.000

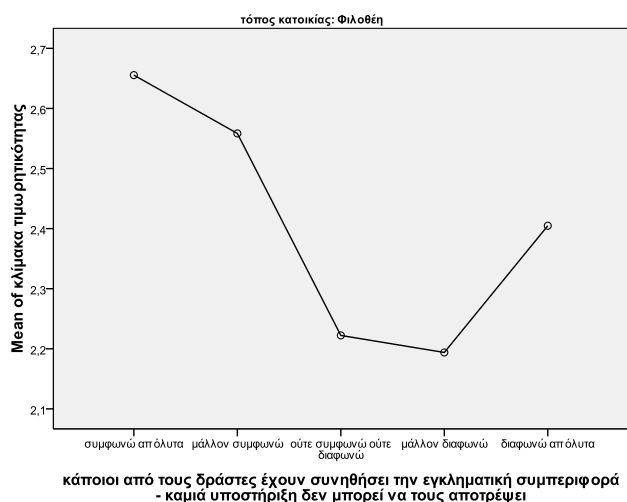

p=.023

Σχετικά με την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη («κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμία υποστήριξη δεν

μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα») και της κλίμακας τιμωρητικότητας προκύπτει συνάρτηση των δύο μεταβλητών σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό στις περιοχές της Ηλιούπολης ($p=.000$) και του Αγίου Παντελεήμονα ($p=.000$). Επίσης, αν και όχι στατιστικώς σημαντική, στη Φιλοθέη καταγράφεται παρόμοια τάση, δηλαδή, τα υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας να συνδέονται με την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη και το αντίστροφο (Γράφημα 35 & 36 και Πίνακας 115).

Γράφημα 35 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη (Φιλοθέη)

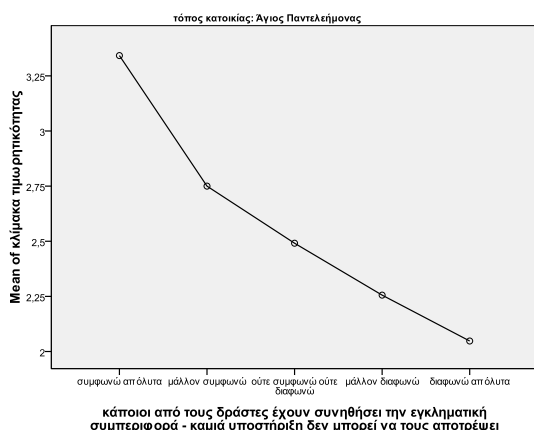
Πίνακας 115 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη (Ηλιούπολη)

		Ranks		
τόπος κατοικίας		κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει	N	Mean Rank
Ηλιούπολη	κλίμακα τιμωρητικότητας	συμφωνώ απόλυτα	15	77,07
		μάλλον συμφωνώ	27	62,69
		ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	21	43,88
		μάλλον διαφωνώ	29	34,81
		διαφωνώ απόλυτα	7	24,36
		Σύνολο	99	

$p=.000$ ⁹⁰⁹

⁹⁰⁹ Το Kruskal-Wallis συνιστά το αντίστοιχο τεστ του παραμετρικού κριτηρίου One-way Anova και επιλέγεται στην περίπτωση που δεν πληρούται η παραδοχή της ομοιογένειας του One-way Anova, Δαφέρμος, Β. (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σ. 594. Το κριτήριο Kruskal-Wallis υπολογίζει τον Μέσο Κατάταξης για κάθε ομάδα, Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2006) *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Ανάλυση δεδομένων με τη χρήση του SPSS 13*, Gutenberg, Αθήνα, σ. 222. Από εδώ και στο εξής όπου δεν ικανοποιείται η παραδοχή της ομοιογένειας, αντί της One-way Anova, θα εφαρμόζεται το κριτήριο Kruskal-Wallis.

Γράφημα 36 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη (Αγ.Παντελεήμονας)

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

Όσον αφορά τη μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής και της σχέσης της με την κοινωνική «λύτρωση» του δράστη προκύπτει σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό ότι, στην πρώτη ερώτηση/δήλωση, όσοι αποδέχονται την κοινωνική «λύτρωση» του δράστη επιλέγουν σε μικρότερο ποσοστό τη φυλάκιση (21,1% έναντι 44,4%) ενώ, στη δεύτερη ερώτηση/δήλωση, όσοι απορρίπτουν την κοινωνική «λύτρωση» του δράστη επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τη φυλάκιση (36,2% έναντι 9,9%) (Πίνακας 116).

Πίνακας 116 : Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

κοινωνική λύτρωση του δράστη		καταλληλότερη ποινή			
		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%
1. Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια (p=.037)	συμφωνώ	183	78,9%	49	21,1%
	διαφωνώ	10	55,6%	8	44,4%
2. Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα (p=.000)	συμφωνώ	97	63,8%	55	36,2%
	διαφωνώ	82	90,1%	9	9,9%

Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως, διερευνώντας τη σχέση μεταξύ καταλληλότερης ποινής και κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη προκύπτει η ίδια με την προαναφερθείσα σχέση. Όσοι δεν αποδέχονται ότι ο δράστης μπορεί να «λυτρωθεί» απέναντι στην κοινωνία και να «αλλάξει» επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση. Αυτή η τάση διαπιστώνεται και στις τρεις περιοχές του δείγματος (με μικρή ποσοστιαία διαφορά στον Άγιο Παντελεήμονα) και είναι στατιστικώς σημαντική για τη Φιλοθέη ($p=.043$) (Πίνακας 117).

Επίσης, στη δεύτερη ερώτηση/δήλωση, για την απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη, όσοι συμφωνούν ότι οι δράστες έχουν συνηθίσει στην παράνομη δράση και καμιά υποστηρικτική συμβολή δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα, επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση. Η ανωτέρω σύνδεση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική για την Ηλιούπολη ($p=.001$) και τον Άγιο Παντελεήμονα ($p=.003$). Στη Φιλοθέη, αν και εμφανίζεται όμοια τάση, δεν χαρακτηρίζεται από στατιστική σημαντικότητα.

Πίνακας 117 : Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

κοινωνική λύτρωση του δράστη		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		καταλληλότερη ποινή											
		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση		άλλες ποινές		φυλάκιση	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1.Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	συμφωνώ	62	80,5%	15	19,5%	67	84,8%	12	15,2%	54	71,1%	22	28,9%
	διαφωνώ	3	42,9%	4	57,1%	1	33,3%	2	66,7%	6	75,0%	2	25,0%
2.Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα	συμφωνώ	36	65,5%	19	34,5%	29	69,0%	13	31,0%	32	58,2%	23	41,8%
	διαφωνώ	26	81,3%	6	18,8%	34	97,1%	1	2,9%	22	91,7%	2	8,3%

Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

Απ' όσους διαφωνούν ότι ο δράστης μπορεί να «αλλάξει» και να ζήσει, με την κατάλληλη υποστήριξη, απέχοντας από την τέλεση παραβατικών πράξεων, 58,8% επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 36,6% όσων συμφωνούν. Από την άλλη πλευρά, απ' όσους συμφωνούν ότι οι δράστες έχουν πλέον συνηθίσει στην παραβατική συμπεριφορά και καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από αυτήν 39,3% επιλέγουν την τιμωρία του δράστη έναντι 42,1% όσων διαφωνούν. Η διαφορά, όμως, μεταξύ των δύο ομάδων είναι πολύ μικρή και επομένως η σχέση αξιολογείται ως αδύναμη (Πίνακας 118).

Πίνακας 118 : Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος

κοινωνική λύτρωση του δράστη		σκοπιμότητα της ποινής			
		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%
1. Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	συμφωνώ	150	63,8%	85	36,2%
	διαφωνώ	7	41,2%	10	58,8%
2. Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα	συμφωνώ	91	60,7%	59	39,3%
	διαφωνώ	55	57,9%	40	42,1%

Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

Στη Φιλοθέη, όσον αφορά την πρώτη ερώτηση/δήλωση απ' όσους αποδέχονται την κοινωνική λύτρωση του δράστη, 25% επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 16,7% όσων διαφωνούν. Αναφορικά με τη δεύτερη ερώτηση/δήλωση δεν προκύπτει σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων (28,8% έναντι 26,5%).

Στις άλλες δύο περιοχές επιβεβαιώνεται η συνάρτηση μεταξύ των μεταβλητών της σκοπιμότητας της ποινής και της απόρριψης της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη. Συγκεκριμένα, στην Ηλιούπολη απ' όσους απορρίπτουν την πρόταση ότι οι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή 66,7% επιλέγει την τιμωρία του δράστη, έναντι 42,3% όσων την αποδέχονται. Ομοίως, στον Άγιο Παντελεήμονα, απ' όσους απορρίπτουν την ανωτέρω πρόταση 87,5% επιλέγει την τιμωρία του δράστη έναντι 40,7% όσων την αποδέχονται.

Όσον αφορά τη δεύτερη πρόταση που αναφέρεται στην έξη των δραστών στις παραβατικές πράξεις, στην Ηλιούπολη, απ' όσους συμφωνούν 36,6% επιλέγει την τιμωρία έναντι 60% όσων διαφωνούν. Αντιθέτως, στον Άγιο Παντελεήμονα, απ' όσους συμφωνούν ότι οι δράστες έχουν συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά 50,9% των ερωτωμένων επιλέγει τη φυλάκιση έναντι 38,5% όσων διαφωνούν. Παρατηρείται, συνεπώς, ότι η δεύτερη ερώτηση/δήλωση ανά τόπο κατοικίας δεν συναρτάται με την επιλογή της τιμωρίας του δράστη για τις περιοχές της Ηλιούπολης και της Φιλοθέης (Πίνακας 119).

Πίνακας 119 : Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας

κοινωνική «λύτρωση» του δράστη		τόπος κατοικίας											
		Φιλοθέη				Ηλιούπολη				Άγιος Παντελεήμονας			
		σκοπιμότητα της ποινής											
		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη		άλλη σκοπιμότητα		τιμωρία του δράστη	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	συμφωνώ	57	75,0%	19	25,0%	45	57,7%	33	42,3%	48	59,3%	33	40,7%
	διαφωνώ	5	83,3%	1	16,7%	1	33,3%	2	66,7%	1	12,5%	7	87,5%
2. Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα	συμφωνώ	37	71,2%	15	28,8%	26	63,4%	15	36,6%	28	49,1%	29	50,9%
	διαφωνώ	25	73,5%	9	26,5%	14	40,0%	21	60,0%	16	61,5%	10	38,5%

Συμπεράσματα

1. Η πλειονότητα του δείγματος, τόσο συνολικά όσο και ανά τόπο κατοικίας, συμφωνεί με τη δυνατότητα της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη και ως εκ τούτου με τη δυνατότητά του, υπό προϋποθέσεις, να αλλάξει και να απέχει από το έγκλημα. Όμως, αυτή η συμφωνία μειώνεται στην πρόταση/δήλωση που αναφέρεται στην κοινωνική συμπεριφορά του δράστη ως έξη πλέον, την οποία καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να περιορίσει. Υπό αυτό το πρίσμα παρατηρείται ότι το δείγμα, αναγνωρίζει τη

δυνατότητα αλλαγής του δράστη, εφόσον δεχθεί προνοιακή υποστήριξη. Ωστόσο, στη δεύτερη ερώτηση, όταν η παραβατική δράση παρουσιάζεται ως έξη, μειώνεται το ποσοστό εκείνων που συμφωνούν με τη δυνατότητα της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη, ακόμα και μέσω της προνοιακής υποστήριξης. Σε γενικές γραμμές και λαμβάνοντας υπόψη τα ποσοστά εκείνων που απάντησαν «ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ», μπορεί να υποστηριχθεί ότι το δείγμα τρέφει εν μέρει αμφίθυμα συναισθήματα απέναντι στις πραγματικές δυνατότητες της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη. Παρόλα αυτά, η τάση που καταγράφεται είναι οι στάσεις να εμφανίζονται περισσότερο ως μετριοπαθείς και αισιόδοξες απέναντι στη δυνατότητα αλλαγής του δράστη.

2. Όσοι διαφωνούν με τη δυνατότητα της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις στην κλίμακα τιμωρητικότητας, στην επιλογή της φυλάκισης (καταλληλότερη ποινή), στην επιλογή της τιμωρίας (σκοπιμότητα της ποινής) και στην πλειονότητα των περιπτώσεων η σχέση αυτή χαρακτηρίζεται από στατιστική σημαντικότητα. Εξάιρεση αποτελεί η μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής που δεν επιβεβαιώνει αυτή τη σχέση στη δεύτερη ερώτηση/δήλωση (μικρή ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων) σε σύνολο δείγματος και στις περιοχές της Φιλοθέης και Ηλιούπολης.

Συνοψίζοντας, με βάση τα προαναφερθέντα, η σχέση μεταξύ των τιμωρητικών στάσεων και της απόρριψης της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη καθίσταται ισχυρή και σημαντική, εφόσον επιβεβαιώνεται, σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας σε δύο από τις εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας, καταλληλότερη ποινή). Υπό αυτή την έννοια επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας ότι εκείνοι που απορρίπτουν τη δυνατότητα της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη εκφράζουν πιο τιμωρητικές στάσεις.

3.2.6. Δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου

α. Συντηρητικός προσανατολισμός

Ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου, βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας, έχει συνδεθεί με τις τιμωρητικές στάσεις. Στην παρούσα έρευνα η έννοια του συντηρητικού προσανατολισμού συνίσταται στις κατωτέρω προτάσεις/δηλώσεις, οι οποίες

απαντήθηκαν μέσω της πενταβάθμιας κλίμακας Likert που κυμάνθηκε μεταξύ συμφωνώ απόλυτα/διαφωνώ απόλυτα.⁹¹⁰ (βλ. Πίνακα 120 & Γράφημα 37).

1. Η υπακοή και ο σεβασμός στην εξουσία είναι οι πιο σημαντικές αρετές που πρέπει να μάθουν τα παιδιά.
2. Η σωματική τιμωρία (ζύλο) έχει θετικά αποτελέσματα στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.
3. Η τέχνη δεν πρέπει να λογοκρίνεται ποτέ.
4. Το σχολείο δεν πρέπει να είναι πολύ αυστηρό, ώστε να μαθαίνει τα παιδιά να κρίνουν και να αμφισβητούν.

Προκειμένου να εξετασθεί η αξιοπιστία της κλίμακας χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο αξιοπιστίας A-Cronbach, το οποίο έδωσε την τιμή A=.62. Για τη συγκεκριμένη κλίμακα, που τοποθετείται κάτω της τιμής 7 αλλά άνω της τιμής 6, λαμβάνονται υπόψη για τη περίληψή της στην ανάλυση τα εξής: Πρώτον, στη διεθνή βιβλιογραφία συμβαίνει συχνά να χρησιμοποιούνται κλίμακες με τιμές του A-test που κυμαίνονται μεταξύ του .50 και .65, δεύτερον, οι μονάδες της παρούσας κλίμακας μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστες, εφόσον έχουν χρησιμοποιηθεί πολλές φορές στη βιβλιογραφία και συνιστούν πλέον «κλασικές» προσεγγίσεις των εννοιών του συντηρητισμού/αυταρχισμού στην κοινωνική έρευνα. Συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί πρώτη φορά από τους Robinson & Shaver.⁹¹¹ Επίσης, έχει χρησιμοποιηθεί από τους Tyler, T. & Boeckmann, R.⁹¹² σε έρευνα που αφορά τις τιμωρητικές στάσεις των πολιτών και ειδικότερα την υποστήριξη της νομοθεσίας των «τριών χτυπημάτων».

Η κλίμακες αυτές είναι επηρεασμένες από την F-scale που είχε κατασκευάσει ο Adorno και οι συνεργάτες του⁹¹³ σχετικά με την αυταρχική προσωπικότητα και εμπεριέχουν κάποιες από τις ερωτήσεις της κλίμακας αυτής. Εξάλλου, όταν χρησιμοποιούνται ήδη κατασκευασμένες και δοκιμασμένες κλίμακες, ο ερευνητής δεν υποχρεούται να εμπλακεί αφ' ενός στη διαδικασία της εξ' αρχής κατασκευής τους και αφ' ετέρου, αυτό που μας

⁹¹⁰ Επιπροσθέτως, θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο συντηρητικός προσανατολισμός συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με τον πολιτικό προσανατολισμό τόσο σε σύνολο δείγματος (p=.000) όσο και ανά τόπο κατοικίας (Φιλοθέη- p=.008, Ηλιούπολη-p=.003, Άγιος Παντελεήμονας – p=.001). Συγκεκριμένα, όσοι τοποθετούνται πολιτικά δεξιά ή πουθενά εκφράζουν υψηλό συντηρητικό προσανατολισμό έναντι όσων τοποθετούνται αριστερά ή κέντρο.

⁹¹¹ Robinson, P., Shaver, P. (1973) *Measures of social psychological attitudes*. Ann Arbor, MI: Survey Research Center, Institute for Social Research.

⁹¹² Tyler, T.R., Boeckmann, R.G. (1997) "Three strikes and you are out, but why? The psychology for punishing rule breakers", ό.π.

⁹¹³ Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N. (1950) *The authoritarian personality*, ό.π.

ενδιαφέρει εδώ, στον έλεγχο της αξιοπιστίας τους.⁹¹⁴ Τρίτον, το κάθε στοιχείο της κλίμακας συσχετίζεται με το άλλο με τιμές >3· τιμή που φανερώνει την σημαντική συσχέτιση των προτάσεων/δηλώσεων μεταξύ τους. Βάσει των προαναφερθέντων, ο ερευνητής θεωρεί ότι η εν λόγω κλίμακα εμπίπτει σε ένα αποδεκτό εύρος και γι' αυτό παραμένει στην ανάλυση.

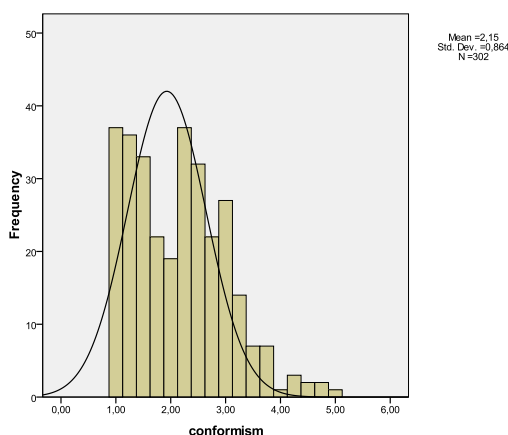
Για τις ανάγκες της στατιστικής ανάλυσης με πίνακες διπλής εισόδου, η κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού, διχοτομήθηκε με τιμές 1. *χαμηλός συντηρητισμός*, 2. *υψηλός συντηρητισμός*.

Πίνακας 120 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού – περιγραφικά μέτρα ανάλυσης

συντηρητικός προσανατολισμός		
N	Valid	302
	Missing	4
Mean		2,1498
Median		2,2500
Mode		1,00 ^a
Std. Deviation		,86393
Skewness		,585
Std. Error of Skewness		,140
Kurtosis		-,047
Std. Error of Kurtosis		,280
Minimum		1,00
Maximum		5,00
Percentiles	50	2,2500

⁹¹⁴ Μιχαλοπούλου, Κ. (2002³), ό.π., σ. 66.

Γράφημα 37 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού – ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής

Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

Όπως είναι προφανές από τον πίνακα η πλειονότητα του δείγματος εκφράζει χαμηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού (39,1%) (Πίνακας 121).

Πίνακας 121 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού	N	%
χαμηλός	184	60,9
υψηλός	118	39,1
Σύνολο	302	100,0

Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

Χαμηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού εκφράζονται από την πλειονότητα του δείγματος στη Φιλοθέη (38,4%) και την Ηλιούπολη (30,3%). Στο Άγιο Παντελεήμονα το δείγμα τείνει να είναι περίπου μοιρασμένο στη μέση με το 51,9% να εκφράζει χαμηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού (Πίνακας 122).

Πίνακας 122 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού	N	%	
Φιλοθέη	χαμηλός	61	61,6
	υψηλός	38	38,4
Ηλιούπολη	χαμηλός	69	69,7
	υψηλός	30	30,3
Άγιος Παντελεήμονας	χαμηλός	54	51,9
	υψηλός	50	48,1

Η σχέση μεταξύ συντηρητικού προσανατολισμού και περιοχής κατοικίας καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.034$) (Πίνακας 123).

Πίνακας 123 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού και τόπος κατοικίας

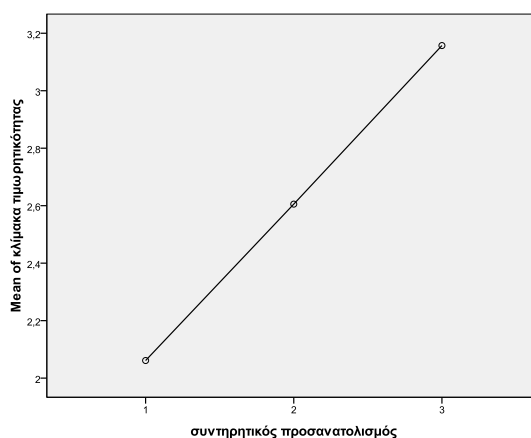
κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού		τόπος κατοικίας			Σύνολο
		Φιλοθέη	Ηλιούπολη	Άγιος Παντελεήμονας	
συντηρητικός προσανατολισμός	χαμηλός	61	69	54	184
		33,2%	37,5%	29,3%	100,0%
	υψηλός	38	30	50	118
		32,2%	25,4%	42,4%	100,0%

$p=.034$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος (Γράφημα 38) παρατηρείται ότι όσοι είναι περισσότερο συντηρητικοί εκδηλώνουν τιμωρητικότερες στάσεις και η σχέση αυτή είναι στατιστικώς σημαντική ($p=.000$).

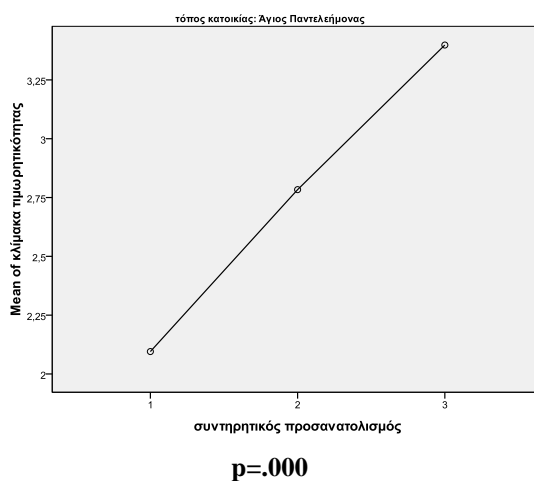
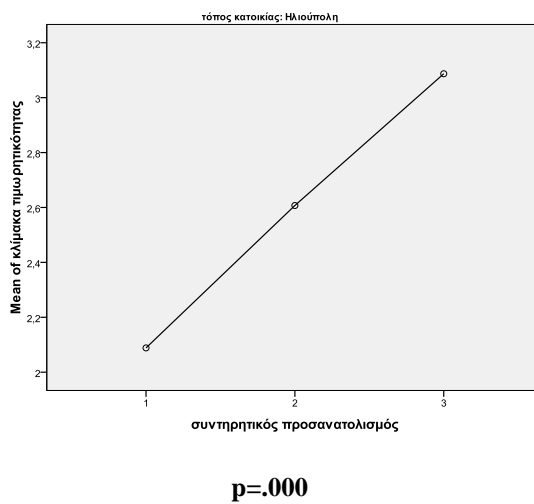
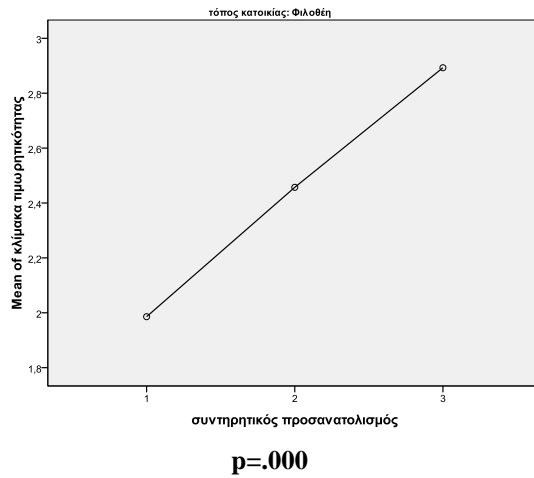
Γράφημα 38 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

$p=.000$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας
 Η σύνδεση μεταξύ κλίμακας τιμωρητικότητας και συντηρητικού προσανατολισμού με τους πιο συντηρητικούς να καταγράφονται ως τιμωρητικοί επιβεβαιώνεται και στις τρεις περιοχές του δείγματος. Η εν λόγω συνάρτηση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι στατιστικώς σημαντική σε όλες τις περιοχές ($p=.000$) (Γράφημα 39).

Γράφημα 39 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος
Ομοίως, από τη στατιστική διερεύνηση της σύνδεσης μεταξύ καταλληλότερης ποινής και του συντηρητικού προσανατολισμού προκύπτει στατιστικώς σημαντική σχέση ($p=.000$)

(Πίνακας 124). Εκείνοι που εκφράζουν υψηλό συντηρητικό προσανατολισμό επιλέγουν συχνότερα την ποινή της φυλάκισης (42,9%).

Πίνακας 124 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού	καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
	άλλες ποινές	φυλάκιση	
χαμηλός	151	24	175
	86,3%	13,7%	100,0%
υψηλός	64	48	112
	57,1%	42,9%	100,0%

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

Ομοίως, και στις τρεις περιοχές κατοικίας αφ' ενός επιβεβαιώνεται η σχέση και αφ' ετέρου καθίσταται στατιστικώς σημαντική (Φιλοθέη - $p=.030$, Ηλιούπολη - $p=.000$, Άγιος Παντελεήμονας - $p=.000$) (Πίνακας 125).

Πίνακας 125 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού		καταλληλότερη ποινή		Σύνολο
		άλλες ποινές	φυλάκιση	
Φιλοθέη (p=.030)	χαμηλός	48	11	59
		81,4%	18,6%	100,0%
	υψηλός	22	14	36
		61,1%	38,9%	100,0%
Ηλιούπολη (p=.000)	χαμηλός	61	6	67
		91,0%	9,0%	100,0%
	υψηλός	18	12	30
		60,0%	40,0%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας (p=.000)	χαμηλός	42	7	49
		85,7%	14,3%	100,0%
	υψηλός	24	22	46
		52,2%	47,8%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

Η σύνδεση μεταξύ σκοπιμότητας της ποινής (επιλογή τιμωρίας του δράστη) και συντηρητικού προσανατολισμού φαίνεται πως δεν επιβεβαιώνεται, εφόσον όσοι εκφράζουν υψηλό συντηρητικό προσανατολισμό επιλέγουν σε χαμηλότερο ποσοστό την τιμωρία του δράστη (36,8%) έναντι όσων εκφράζουν χαμηλό συντηρητικό

προσανατολισμό (41,2%). Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ των ομάδων δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική και ως εκ τούτου δεν προκύπτει ισχυρή σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών (Πίνακας 126).

Πίνακας 126 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δειγματος

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού	σκοπιμότητα της ποινής		Σύνολο
	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα	
χαμηλός	73	104	177
	41,2%	58,8%	100,0%
υψηλός	42	72	114
	36,8%	63,2%	100,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

Παρόμοιες τάσεις καταγράφονται και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 127). Ο συντηρητικός προσανατολισμός δεν συναρτάται με την επιλογή της τιμωρίας του δράστη ως σκοπιμότητα της ποινής, διότι εκείνοι με χαμηλό συντηρητικό προσανατολισμό επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη στην Ηλιούπολη (47,7%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (49,1%) έναντι εκείνων με υψηλό συντηρητικό προσανατολισμό (33,3% και 41,7% αντίστοιχα).

Από την τάση αυτή διαφοροποιείται η περιοχή της Φιλοθέης όπου παρουσιάζεται η αντίστροφη σχέση, δηλαδή, όσοι παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα συντηρητισμού να επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία (33,3%) συγκριτικά με τους εκείνους που παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα (27,1%).

Πίνακας 127 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμων	
	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του εγκληματία	άλλη σκοπιμότητα
χαμηλός	16	43	31	34	26	27
	27,1%	72,9%	47,7%	52,3%	49,1%	50,9%
υψηλός	12	24	10	20	20	28
	33,3%	66,7%	33,3%	66,7%	41,7%	58,3%

Συμπεράσματα

Η έννοια του συντηρητικού προσανατολισμού φαίνεται να συνδέεται στενά με τις τιμωρητικές στάσεις και επιβεβαιώνεται με στατιστικώς σημαντική σχέση και στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές, αυτές της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής, τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας. Όσον αφορά την μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής η προαναφερθείσα σχέση δεν επιβεβαιώνεται καθώς σε σύνολο δείγματος προκύπτει μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων και ανά τόπο κατοικίας αντιφατικά αποτελέσματα.

Μπορεί να υποστηριχθεί, συνεπώς, ότι επιβεβαιώνεται η υπόθεση της έρευνας πως οι ερωτώμενοι με υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού είναι πιο τιμωρητικοί έναντι εκείνων που εκφράζουν χαμηλότερα επίπεδα σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό.

3.2.7. Αναλυτική διερεύνηση της τιμωρητικότητας του κοινού

α. Αποτίμηση εξαρτημένων μεταβλητών

Λαμβάνοντας υπόψη εν γένει το σύνολο των προαναφερθέντων αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τη διμεταβλητή ανάλυση προκύπτει ότι οι δύο εξαρτημένες μεταβλητές, συγκεκριμένα η κλίμακα τιμωρητικότητας και η μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής, οδηγούν σε κοινές εν γένει διαπιστώσεις ως προς τη συμβολή των προσδιοριστικών παραγόντων με την τιμωρητικότητα του κοινού. Αναφορικά με την τρίτη εξαρτημένη μεταβλητή, δηλαδή, τη σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη), παρατηρείται μερική διαφοροποίηση ως προς τα αποτελέσματα, έναντι των άλλων δύο εξαρτημένων μεταβλητών. Η εν λόγω διαφοροποίηση αφορά είτε τη μικρή ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των ομάδων (τιμωρητικών και μη), οπότε και η σχέση της σκοπιμότητας της ποινής με τους υπό εξέταση προσδιοριστικούς παράγοντες κρίνεται ως αδύναμη είτε από τη συσχέτιση των προσδιοριστικών παραγόντων με την μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής αποτυπώνονται αντίθετες τάσεις από τις δεσπόζουσες, όπως προκύπτουν και επιβεβαιώνονται στην πλειονότητά τους σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με τις άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές σε σύνολο δείγματος ή και ανά τόπο κατοικίας.

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της περαιτέρω αποσαφήνισης των εν λόγω ευρημάτων που σχετίζονται με τη μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής και συγκεκριμένα την επιλογή της τιμωρίας του δράστη, λήφθηκαν υπόψη, πρώτον, τα κοινωνικο-δημογραφικά

χαρακτηριστικά του δείγματος και, δεύτερον, το σύνολο των απαντήσεων ως προς τους σκοπούς της ποινής.

Από τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά εκείνων που εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις μεταξύ των τριών εξαρτημένων μεταβλητών προκύπτει σε γενικές γραμμές ταύτιση με μόνη εξαίρεση τον πολιτικό προσανατολισμό του ατόμου. Δηλαδή, ενώ στις εξαρτημένες μεταβλητές της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής οι τιμωρητικότερες απαντήσεις δίδονται από όσους προσανατολίζονται πολιτικά στη «δεξιά» ή «πουθενά», στην εξαρτημένη μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής (τιμωρία του δράστη) δίδονται από όσους προσανατολίζονται πρωτίστως στην «αριστερά» (46,1%) και κατά δεύτερο λόγο στη «δεξιά» (41,1%). Είναι πιθανό αυτή η ποιοτική διαφοροποίηση να επιδρά στις συσχετίσεις με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας, τα ευρήματα των οποίων διαφέρουν από εκείνα που προκύπτουν, βάσει της εκτίμησης της τιμωρητικότητας μέσω των εξαρτημένων μεταβλητών της καταλληλότερης ποινής και της κλίμακας τιμωρητικότητας, όπως για παράδειγμα, η θετική συσχέτιση του συντηρητικού προσανατολισμού του ατόμου ή της επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών μέσω της τιμωρίας με την τιμωρητικότητα του κοινού.

Μελετώντας το σύνολο των απαντήσεων που δόθηκαν σχετικά με τους σκοπούς της ποινής στο πλαίσιο της διμεταβλητής ανάλυσης με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού στατιστικώς σημαντικές σχέσεις προκύπτουν μεταξύ της επιλογής του σκοπού της ποινής που αφορά την «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» και των μεταβλητών:

1. «το έγκλημα είναι επιλογή» (68,3% συμφωνούν, 51,2% διαφωνούν, $p=.019$),
2. «οντολογική ανασφάλεια» (61,2% με υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας έναντι 50% με χαμηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας, $p=.056$),
3. «ετεροποίηση» (62,3% με υψηλά επίπεδα ετεροποίησης έναντι 46,6% με χαμηλά επίπεδα ετεροποίησης, $p=.007$),
4. «συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου» (63,2% με υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού έναντι 49,4% με χαμηλά επίπεδα, $p=.022$),
5. «ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας» (63,8% συμφωνεί έναντι 36,3% που διαφωνεί, $p=.000$),
6. «με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας» (63,3% συμφωνεί έναντι 45,7% διαφωνεί, $p=.010$).

Παρατηρείται, έτσι ότι η απάντηση «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» συναρτάται με πολλούς από τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού, όπως εκτιμήθηκε μέσα από την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή. Επίσης, από τη διασταύρωση της μεταβλητής της κλίμακας τιμωρητικότητας με τις επιμέρους σκοπιμότητες της ποινής (εκφοβισμός του εγκληματία, προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα, βελτίωση κοινωνική επανένταξη του δράστη, εκφοβισμός μελλοντικών εγκληματιών, τιμωρία του εγκληματία, ικανοποίηση του θύματος) στατιστικώς σημαντική σχέση προκύπτει μόνο με την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα και συγκεκριμένα: 62,2% των τιμωρητικών επιλέγει την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα έναντι 47,1% των μετριοπαθών ($p=.011$). Επιπροσθέτως, 63,8% εκείνων που επέλεξαν την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα επιλέγουν τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή έναντι 52,4% που επέλεξε άλλες σκοπιμότητες της ποινής. Παράλληλα, διερευνώντας τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά όσων επέλεξαν την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα ως σκοπιμότητα της ποινής προκύπτει ότι η πλειονότητά τους προσανατολίζεται στη «δεξιά» ή «πουθενά», όπως ακριβώς και στις άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποινή).

Ως εκ τούτου φαίνεται να υπάρχει κάποια ταύτιση στάσεων μεταξύ εκείνων που επιλέγουν την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα ως σκοπιμότητα της ποινής με εκείνους που είναι πιο τιμωρητικοί στην κλίμακα τιμωρητικότητας καθώς και με όσους επιλέγουν τη φυλάκιση στην μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής. Τα ανωτέρω ευρήματα μπορεί να υποδηλώνουν ότι η απάντηση «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» ως σκοπιμότητα της ποινής ενδέχεται να περιέχει μέρος του δείγματος που χαρακτηρίζεται από τιμωρητικές στάσεις, πολύ περισσότερο δε αφού η σκοπιμότητα της ποινής συνιστά ερώτηση πολλαπλών απαντήσεων, με αποτέλεσμα κάποιοι από τους τιμωρητικούς να επέλεξαν, μεταξύ άλλων, την προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα και όχι, σε ορισμένες περιπτώσεις, παράλληλα και την τιμωρία του δράστη.

Ωστόσο, για την εν λόγω σχέση μεταξύ τιμωρητικότητας του κοινού και σκοπών της ποινής προκύπτει ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα, προκειμένου να αποτυπωθούν με εγκυρότητα και αξιοπιστία σαφή συμπεράσματα, εφόσον ενδέχεται τελικά είτε η ερώτηση να μην έγινε κατανοητή από το δείγμα είτε μην κατάφερε, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, να διαχωρίσει τις αμιγώς τιμωρητικές απαντήσεις του. Καταληκτικά,

η συνέπεια ως προς τις απαντήσεις του δείγματος και της σχέσης τους με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού που αποτυπώνονται στην παρούσα έρευνα στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές γενικότερου και ειδικότερου περιεχομένου και συγκεκριμένα στην κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή, επιτρέπουν, δυνάμει και της στατιστικής σημαντικότητάς τους, τη διατύπωση συμπερασμάτων που στηρίζονται στις κεντρικές τάσεις που παρατηρούνται από την ανάλυσή τους ως δεσπόμενα.

β. Ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης

Για την ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης, μέσω της οποίας επιχειρήθηκε να διερευνηθεί περαιτέρω ο βαθμός επίδρασης ανεξάρτητων μεταβλητών στην υπό εξέταση έννοια της τιμωρητικότητας του κοινού, χρησιμοποιήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή της κλίμακας τιμωρητικότητας για τους εξής λόγους: πρώτον, η κλίμακα τιμωρητικότητας, λόγω του επιπέδου μέτρησής της, μπορεί να συμμετάσχει στο μοντέλο μαζί με τις ανεξάρτητες μεταβλητές, πληρώνοντας όλες τις στατιστικές προϋποθέσεις και ως εκ τούτου δεν είναι απαραίτητος ο μετασχηματισμός τους ή/και η συγχώνευση κατηγοριών στις μεταβλητές· τεχνικές, δηλαδή, που συνιστούν επέμβαση πάνω στον αρχικό τρόπο με τον οποίο συλλέχθηκαν τα δεδομένα. Οι άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές, η μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής και της σκοπιμότητας της ποινής, δεν διαθέτουν τα εν λόγω χαρακτηριστικά. Δεύτερον, η κλίμακα τιμωρητικότητας συνιστά πολυθεματική κλίμακα (περιλαμβάνει παραπάνω από μία δηλώσεις για την εκτίμηση των στάσεων) και, με αυτή την έννοια, προσεγγίζει την τιμωρητικότητα, αποδίδοντάς της σημαντικό μέρος του εννοιολογικού της βάθους. Επιπροσθέτως, η εν λόγω κλίμακα προκύπτει ότι συναρτάται τόσο με εργαλειακές όσο και με συμβολικές θεωρητικές προσεγγίσεις, δίνοντας τη δυνατότητα να αποσαφηνιστεί, σε ένα δεύτερο επίπεδο, ο βαθμός επίδρασης των επιμέρους θεωρητικών προσεγγίσεων. Τρίτον, η μεταβλητή της καταλληλότερης τιμής, πέραν της τροποποίησης που απαιτείτο, προκειμένου να ενταχθεί σε ένα μοντέλο παλινδρόμησης, δεν είναι πολυθεματική, αλλά αφορά απαντήσεις σε μία μόνο συγκεκριμένη περίπτωση αδικήματος. Τέταρτον, η μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής, σύμφωνα και με την ανάλυση που προηγήθηκε, φαίνεται να μην συναρτάται με ορισμένες από τις ανεξάρτητες μεταβλητές που εκτιμούν την επίδραση τόσο της εργαλειακής όσο και της συμβολικής προσέγγισης στην τιμωρητικότητα. Γι' αυτό, διερευνώντας περαιτέρω τις υπόλοιπες απαντήσεις του δείγματος, πλην της πιο τιμωρητικής (τιμωρία του δράστη), προκύπτει πως η επιλογή της απάντησης «προστασία

της κοινωνίας από το έγκλημα» ως σκοπιμότητα της ποινής, ενδέχεται να περιλαμβάνει μέρος του δείγματος με τιμωρητικές στάσεις, καθώς διαπιστώθηκε στατιστικώς σημαντική σχέση με τις ανεξάρτητες μεταβλητές που αφορούν τη θεωρητική προσέγγιση αλλά και με την κλίμακα τιμωρητικότητας και ως εκ τούτου υπάρχει επιφύλαξη ως προς τη χρήση της μεταβλητής για τη σκοπιμότητα της ποινής σε μοντέλο παλινδρόμησης. Για όλους τους ανωτέρω λόγους, η επιλογή της μεταβλητής που αφορά την κλίμακα τιμωρητικότητας κρίθηκε ως η καταλληλότερη για την περαιτέρω διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων στην τιμωρητικότητα του κοινού.

Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης (μέθοδος enter) και πληρώντας τις προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν στο Κεφάλαιο 6 σχετικά με την εν λόγω στατιστική ανάλυση, προκύπτει ότι το υπόδειγμα με εξαρτημένη μεταβλητή την κλίμακα τιμωρητικότητας, σε σύνολο δείγματος, και εισηγμένες, με βάση τη θεωρητική προσέγγιση τις μεταβλητές: τόπος κατοικίας, θυματοποίηση, εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας, φόβος του εγκλήματος, θεωρία της κοινωνικής απόδοσης (ελεύθερη βούληση και βιολογικοί παράγοντες), κοινωνική λύτρωση του δράστη, ετεροποίηση, αξίες (προσβολή τους μέσω του εγκλήματος και αποκατάστασής τους μέσω της τιμωρίας), οντολογική ανασφάλεια, συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου, δίδει τα εξής αποτελέσματα:⁹¹⁵

Στον Πίνακα 128 των αποτελεσμάτων λαμβάνεται υπόψη ο διορθωμένος συντελεστής πολλαπλής συσχέτισης ($R^2_{adj}=.492$) μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών και της εξαρτημένης μεταβλητής του υποδείγματος. Από την τιμή του συγκεκριμένου συντελεστή προκύπτει ότι περίπου 50% της μεταβλητότητας της κλίμακας τιμωρητικότητας ερμηνεύεται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές που έχουν εισαχθεί στο υπόδειγμα (Πίνακας 128).

⁹¹⁵ Η παρουσίαση της ανάλυσης της παλινδρόμησης έγινε με βάση όσα αναφέρονται στο Γναρδέλλης, Χ. (2006), ό.π., σ. 577-581.

Πίνακας 128 : Περίληψη υποδείγματος - συντελεστής πολλαπλής συσχέτισης

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,721 ^a	,520	,492	,559

a. Predictors: (Constant), εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας, οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια, τόπος κατοικίας, το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται, θυματοποίηση, ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει, φόβος του εγκλήματος, συντηρητικός προσανατολισμός, αυτοί που εγκληματούν "το' χουν στο αίμα τους", οντολογική ανασφάλεια, με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, ετεροποίηση

b. Dependent Variable: κλίμακα τιμωρητικότητας

Στον Πίνακα 129 γίνεται η ανάλυση διασποράς της παλινδρόμησης και, μέσω αυτής, η συνολική αξιολόγηση του υποδείγματος. Με βάση τη στατιστική σημαντικότητα (sig.) η πιθανότητα να ισχύει η μηδενική υπόθεση είναι πολύ μικρή και συνεπώς μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές συνδυασμένες γραμμικά (με τη μορφή της εξίσωσης παλινδρόμησης που θα προκύψει από τον επόμενο πίνακα) συμβάλλουν σημαντικά στην ερμηνεία της κλίμακας τιμωρητικότητας (τιμωρητικότητα του κοινού).

Πίνακας 129 : Ανάλυση διασποράς της παλινδρόμησης

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	77,810	13	5,985	19,130	,000 ^a
	Residual	71,961	230	,313		
	Total	149,771	243			

a. Predictors: (Constant), εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας, οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια, τόπος κατοικίας, το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται, θυματοποίηση, ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει, φόβος του εγκλήματος, συντηρητικός προσανατολισμός, αυτοί που εγκληματούν "το' χουν στο αίμα τους", οντολογική ανασφάλεια, με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, ετεροποίηση

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	77,810	13	5,985	19,130	,000 ^a
	Residual	71,961	230	,313		
	Total	149,771	243			

a. Predictors: (Constant), εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας, οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια, τόπος κατοικίας, το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται, θυματοποίηση, ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, κάποιιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει, φόβος του εγκλήματος, συντηρητικός προσανατολισμός, αυτοί που εγκληματούν "το' χουν στο αίμα τους", οντολογική ανασφάλεια, με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας, ετεροποίηση

b. Dependent Variable: κλίμακα τιμωρητικότητας

Στις στήλες του Πίνακα 130 με τις ονομασίες t και Sig. γίνεται ο έλεγχος της σημαντικότητας των συντελεστών του υποδείγματος. Από τις πιθανότητες των ελέγχων αποδεικνύεται ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές με στατιστική σημαντικότητα που συμβάλλουν περισσότερο από τις υπόλοιπες στην ερμηνεία της τιμωρητικότητας, με βάση τις τιμές των τυποποιημένων συντελεστών Beta του υποδείγματος με φθίνουσα σειρά είναι:

1. Ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου ($\beta=.286$)/sig.=.000,
2. Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια ($\beta=.174$)/sig.=.001,
3. κάποιιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει ($\beta=-.154$)/sig.=.005,
4. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας ($\beta=.146$)/sig.=.032.

Πίνακας 130 : Συντελεστές παλινδρόμησης του υποδείγματος

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
(Constant)	2,213	,457		4,848	,000		
αυτοί που εγκληματούν "το' χουν στο αίμα τους"	-,016	,043	-,022	-,380	,704	,604	1,655
ετεροποίηση	,049	,064	,053	,777	,438	,448	2,230
θυματοποίηση	-,074	,077	-,046	-,967	,334	,912	1,097
εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας	,001	,002	,012	,251	,802	,932	1,073
κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά - καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει	-,099	,035	-,154	- 2,846	,005	,717	1,394
με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	-,092	,043	-,146	- 2,162	,032	,458	2,183
ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	-,069	,039	-,115	- 1,765	,079	,494	2,025
οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια	,165	,048	,174	3,437	,001	,812	1,231
οντολογική ανασφάλεια	,047	,045	,061	1,030	,304	,592	1,689
συντηρητικός προσανατολισμός	,272	,054	,286	5,023	,000	,645	1,552
το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον δεν ευθύνεται	-,014	,034	-,022	-,417	,677	,770	1,299
τόπος κατοικίας	,052	,050	,053	1,040	,299	,811	1,234
φόβος του εγκλήματος	,016	,049	,018	,330	,742	,687	1,456

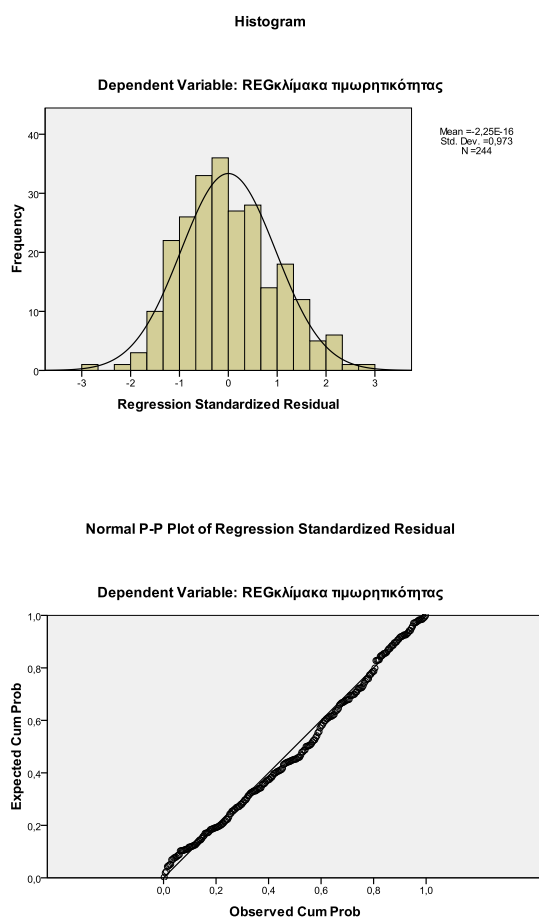
Με άλλα λόγια, η τιμωρητικότητα του κοινού, με βάση την εκτίμησή της μέσω της κλίμακας τιμωρητικότητας, εμφανίζεται να συνδέεται με δομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου και συγκεκριμένα το συντηρητικό προσανατολισμό, τη συμβολική διάσταση της τιμωρίας και τέλος με την απόδοση μόνιμης και αρνητικής ταυτότητας στο δράστη ('αδυνατότητα' κοινωνικής λύτρωσης του δράστη).

Διαγραμματικός έλεγχος των προϋποθέσεων του υποδείγματος

Ο έλεγχος των τριών προϋποθέσεων του υποδείγματος της παλινδρόμησης (γραμμικότητα, κανονικότητα των υπολοίπων και η σταθερότητα των διακυμάνσεων (ομοσκεδαστικότητα) μπορεί να ελεγχθεί διαγραμματικά με τη βοήθεια των δειγματικών δεδομένων.⁹¹⁶

Στο Γράφημα 40 εμφανίζεται ικανοποιητική κανονικότητα με μικρές μόνο εξαιρέσεις εκτροπών στο ιστόγραμμα, ωστόσο η κατανομή κρίνεται κανονική.

Γράφημα 40 : Κανονικότητα των τυποποιημένων υπολοίπων

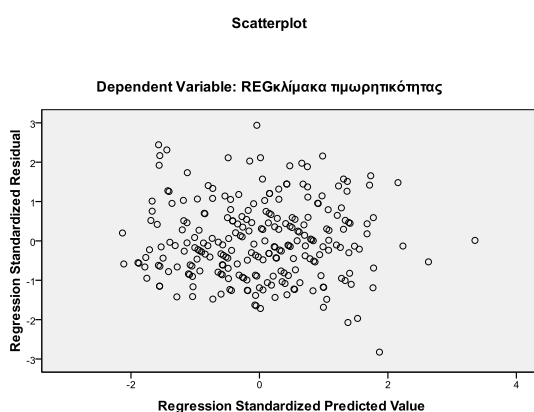

Ο έλεγχος της γραμμικότητας πραγματοποιείται μέσα από το διάγραμμα της διασποράς των υπολοίπων έναντι των εκτιμώμενων τιμών. Στο διάγραμμα του σχήματος, οι τιμές των υπολοίπων, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, βρίσκονται στο διάστημα $[-2,2]$ και μάλιστα κατανεμημένες ομοιόμορφα σε όλο το εύρος των τυποποιημένων εκτιμώμενων τιμών της τιμωρητικότητας. Εφόσον η διασπορά των υπολοίπων στο διάγραμμα είναι

⁹¹⁶Βλ. Γναρδέλλης, Χ. (2006) για την ανάλυση των διαγραμμάτων, ό.π., σ. 596-603.

ομοιόμορφη, η απαίτηση της ομοσκεδαστικότητας ικανοποιείται. Επίσης, το γεγονός ότι δεν εμφανίζεται καμιάς μορφής σχέση μεταξύ των υπολοίπων και των εκτιμώμενων τιμών –π.χ. οι τιμές των υπολοίπων δεν μεταβάλλονται γραμμικά με τις εκτιμώμενες τιμές ή δεν υπάρχει μια μη γραμμική σχέση μεταξύ των υπολοίπων και των εκτιμώμενων τιμών– αυτό σημαίνει ότι η σχέση της εξαρτημένης μεταβλητής με τις ανεξάρτητες είναι γραμμικού τύπου (Γράφημα 41).

Γράφημα 41 : Διασπορά των υπολοίπων της παλινδρόμησης των εκτιμώμενων τιμών

Λαμβάνοντας υπόψη τον ανωτέρω έλεγχο το παρουσιασθέν υπόδειγμα θεωρείται αξιόπιστο.

Χαρακτηριστικό δε, αλλά και επιβεβαιωτικό των προαναφερθέντων είναι ότι εξετάζοντας τις μεταβλητές ανά τόπο κατοικίας προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα:

Συγκεκριμένα στη *Φιλοθέη* από την πολλαπλή παλινδρόμηση προέκυψε ότι:

1. $R^2_{adj}=.313$, δηλαδή, το υπόδειγμα εξηγεί το 31% της μεταβλητότητας της τιμωρητικότητας του κοινού.
2. Οι συντελεστές beta με φθίνουσα ερμηνευτική σημασία είναι:
 - 2.1. Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια ($\beta=.277/sig.=.007$),
 - 2.2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας ($\beta=-.255/sig.=.010$),
 - 2.3. Συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου ($\beta=.232/sig.=.026$).

Στην *Ηλιούπολη* με βάση την πολλαπλή παλινδρόμηση προέκυψε:

1. $R^2_{adj} = .525$, δηλαδή, το υπόδειγμα εξηγεί το 52% της μεταβλητότητας της τιμωρητικότητας του κοινού.
2. Οι συντελεστές beta με φθίνουσα ερμηνευτική σημασία είναι:
 - 2.1. Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει ($\beta = -.360/sig. = .000$),
 - 2.2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται και οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας ($\beta = -.278/sig. = .004$),
 - 2.3. Συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου ($\beta = .209/sig. = .035$).

Τέλος, στην περιοχή του *Αγίου Παντελεήμονα* τα αποτελέσματα της πολλαπλής παλινδρόμησης είναι:

1. $R^2_{adj} = .535$, δηλαδή, το υπόδειγμα εξηγεί το 53% της μεταβλητότητας της τιμωρητικότητας του κοινού.
2. Οι συντελεστές beta με φθίνουσα ερμηνευτική σημασία είναι:
 - 2.1. Ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου ($\beta = .382/sig. = .000$),
 - 2.2. Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας ($\beta = -.288/sig. = .000$),
 - 2.3. Κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει ($\beta = -.208/sig. = .013$).

Σύμφωνα με τις αναλύσεις που προηγήθηκαν μπορεί να υποστηριχθεί ότι επιβεβαιώνονται οι θεωρητικές υποθέσεις τις έρευνας πως οι τάσεις εγκληματικότητας μιας περιοχής δεν συναρτώνται μονομερώς με την τιμωρητικότητα των κατοίκων της και δεν αποτελούν *επαρκή* προσδιοριστικό παράγοντα αυτής. Εν αντιθέσει, η τιμωρητικότητα προκύπτει από μια πιο σύνθετη προσέγγιση που συνενώνει διαφορετικού τύπου χαρακτηριστικά, τα οποία συνδέονται αφ'ενός με δομικά χαρακτηριστικά, όπως ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου και αφ'ετέρου με αξιολογικές και συμβολικές προσεγγίσεις, όπως η απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη και της συμβολικής διάστασης που αποδίδεται στην τιμωρία και τη συμβολή της στην ενίσχυση των αξιών. Υπό αυτό το πρίσμα η συμβολική προσέγγιση καθίσταται σημαντική στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων. Επιπροσθέτως, η σημαντική επίδραση που ασκεί ο συντηρητικός προσανατολισμός στους υπόλοιπους παράγοντες της παλινδρόμησης αναδύεται μέσα από την ανάλυση μερικής συσχέτισης, όπου, όπως

παρουσιάζεται στη συνέχεια, εάν ο συντηρητικός συντηρητισμός «ελεγχθεί», η συμβολή των υπολοίπων παραγόντων (ως ανεξάρτητες μεταβλητές) μειώνεται σημαντικά.

γ. Ανάλυση μερικής συσχέτισης

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μερικής συσχέτισης (Πίνακα 131) προκύπτει ότι ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου φαίνεται να έχει ιδιαίτερη επίδραση στην τιμωρητικότητα του κοινού, όπως ακριβώς προέκυψε και από την πολλαπλή παλινδρόμηση, αλλά παρεμβαίνει (παρεμβαίνουσα μεταβλητή), ως ένα βαθμό, σε κάθε έναν από τους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας. Η επίδραση των άλλων μεταβλητών, αν και εξακολουθεί να υπάρχει, μειώνεται σημαντικά, εφόσον προκύπτει μειωμένη ως προς τη συμβολή της στην εξήγηση της τιμωρητικότητας, συγκριτικά με εκείνη του συντηρητικού προσανατολισμού. Το εύρημα αυτό ενισχύεται αλλά και επιβεβαιώνεται περαιτέρω ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 132).

Πίνακας 131 : Επίδραση του συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος

Control variables		κλίμακα τιμωρητικότητας	κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά	οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή,	με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συντηρητικός προσανατολισμός	
none	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,470	,340	-,540	,569
		Significance (2-tailed)	.	,000	,000	,000	,000
		df	0	282	282	282	282
συντηρητικός προσανατολισμός	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,333	,202	-,362	
		Significance (2-tailed)	.	,000	,001	,000	
		df	0	281	281	281	

Πίνακας 132 : Επίδραση του συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας

(α)

Control variables (Φιλοθέη)			κλίμακα τιμωρητικότητας	κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά	οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή,	με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συντηρητικός προσανατολισμός
none	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,230	,444	-,412	,456
		Significance (2-tailed)	.	,027	,000	,000	,000
		df	0	90	90	90	90
συντηρητικός προσανατολισμός	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,177	,304	-,293	
		Significance (2-tailed)	.	,093	,003	,005	
		df	0	89	89	89	

(β)

Control variables (Ηλιούπολη)			κλίμακα τιμωρητικότητας	κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά	οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή,	με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συντηρητικός προσανατολισμός
none	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,593	,373	-,596	,582
		Significance (2-tailed)	.	,000	,000	,000	,000
		df	0	93	93	93	93
συντηρητικός προσανατολισμός	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,472	,206	-,357	
		Significance (2-tailed)	.	,000	,046	,000	
		df	0	92	92	92	

(γ)

Control variables (Άγιος Παντελεήμονας)			κλίμακα τιμωρητικότητας	κάποιοι από τους δράστες έχουν συνηθίσει την εγκληματική συμπεριφορά	οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή	με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας	συντηρητικός προσανατολισμός
none	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,533	,281	-,559	,692
		Significance (2-tailed)	.	,000	,005	,000	,000
		df	0	95	95	95	95
συντηρητικός προσανατολισμός	κλίμακα τιμωρητικότητας	Correlation	1,000	-,315	,204	-,397	
		Significance (2-tailed)	.	,002	,047	,000	
		df	0	94	94	94	

4. Στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική

Το δεύτερο μέρος της παρουσίασης και ανάλυσης των ερευνητικών δεδομένων επιχειρεί να διερευνήσει αφ' ενός τις στάσεις του κοινού απέναντι στη αντεγκληματική πολιτική και αφ' ετέρου ως προς τη σχέση τους με την τιμωρητικότητα.

4.1. Τυπολογίες δραστών/ποινικών αδικημάτων και καταλληλότερη ποινή

Στην ερώτηση με αριθ. 13 του ερωτηματολογίου, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να επιλέξουν την καταλληλότερη ποινή ανά διαφορετική περίπτωση δράστη απέναντι σε μια σειρά από ποινικά αδικήματα. Οι προτεινόμενες ποινές περιλάμβαναν, εκτός από την επιλογή «καμιά ποινή» και «άλλη ποινή», «το πρόστιμο», την «κοινωνική εργασία», την «ποινή με αναστολή», τη «φυλάκιση» και το «θεραπευτικό πρόγραμμα». Τα ποινικά αδικήματα που περιλήφθησαν στην ερώτηση είναι η διάρρηξη κατοικίας, ο βιασμός, η ληστεία τραπέζης, η επίθεση στο δρόμο (Γραφήματα 42-45). Οι υποτιθέμενοι δράστες, σε κάθε ένα από τα προαναφερθέντα αδικήματα, αφορούσαν τις περιπτώσεις του ανηλικού, του Έλληνα και του (Αλβανού) μετανάστη, του υπότροπου, του εξαρτημένου από ναρκωτικές ουσίες και του ανέργου.

Μελετώντας τα γραφήματα *ανά αδικήμα*, παρατηρείται εν γένει ότι η «φυλάκιση» συγκεντρώνει τα υψηλότερα ποσοστά επιλογής. Στο αδικήμα του βιασμού παρατηρείται συμφωνία, καθώς η πλειονότητα του δείγματος επιλέγει κυρίως τη φυλάκιση για το

σύνολο των δραστών. Δεύτερη επιλογή συνιστά το «θεραπευτικό πρόγραμμα» και οι υπόλοιπες ποινές έχουν σχεδόν μηδενικά ποσοστά. Διαφοροποίηση στις απαντήσεις προκύπτει στο αδίκημα της διάρρηξης όπου οι απαντήσεις επιμερίζονται μεταξύ «φυλάκισης», «ποινής με αναστολή» και «κοινωφελούς εργασίας». Η επιλογή «καμιά ποινή» έχει οριακά ποσοστά, τα οποία, όμως, αγγίζουν από 4% για τον υπότροπο έως και το 8% για τον άνεργο, για το ποινικό αδίκημα της ληστείας. Παρόλο που η ληστεία συνιστά αδίκημα που μπορεί να συμπεριλάβει έντονη βία, φαίνεται ότι στους πολίτες βαρύνουν περισσότερο οι αρνητικές τους στάσεις απέναντι στις τράπεζες, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνονται οι άλλες συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από την τέλεση του εν λόγω ποινικού αδικήματος.

Ως προς την *καταλληλότερη ποινή/κύρωση* τα συμπεράσματα είναι τα εξής: Σε όλα τα ποινικά αδικήματα το «θεραπευτικό πρόγραμμα» εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά στον εξαρτημένο και τον 15χρονο δράστη.

Το «πρόστιμο» στο αδίκημα του βιασμού έχει μηδενικό ποσοστό. Στα αδικήματα της ληστείας και της επίθεσης κυμαίνεται μεταξύ 1%-3%. Μεγαλύτερα ποσοστά παρουσιάζει στα αδικήματα της διάρρηξης και κυρίως στον Έλληνα (7,9%) και τον Αλβανό (7,5%) δράστη.

Η επιλογή της τιμής «καμιά ποινή» εν γένει εμφανίζει μηδενικά ποσοστά. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση του ανέργου στο αδίκημα της διάρρηξης που παρουσιάζει την υψηλότερη τιμή (8,4%) και στο αδίκημα της ληστείας, στο οποίο η εν λόγω επιλογή εμφανίζει για όλες τις τυπολογίες δραστών υψηλότερα ποσοστά συγκριτικά με τα υπόλοιπα αδικήματα.

Η «κοινωφελής εργασία» παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά στο αδίκημα της διάρρηξης και ειδικά στην περίπτωση του 15χρονου (49,6%). Σε όλα τα αδικήματα, όσον αφορά την «κοινωφελή εργασία», η περίπτωση του 15χρονου εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά, ακολουθούμενη από εκείνη του ανέργου.

Η επιλογή της «ποινής με αναστολή» παρουσιάζει τα χαμηλότερα ποσοστά στο αδίκημα του βιασμού, με εξαίρεση τον 15χρονο δράστη (9,2%). Τα υψηλότερα ποσοστά παρουσιάζονται στο αδίκημα της διάρρηξης για τον Έλληνα, τον άνεργο και με μικρή διαφορά τον Αλβανό δράστη.

Σχετικά με την επιλογή της «φυλάκισης» η μεγαλύτερη συμφωνία του δείγματος εμφανίζεται, πρώτον, στο αδίκημα του βιασμού και, δεύτερον, στα αδικήματα της επίθεσης και της ληστείας.

Ως προς τους *δράστες* προκύπτουν τα κάτωθι συμπεράσματα: Μεταξύ *Αλβανού* και *Έλληνα*, ενώ το δείγμα είναι πιο αυστηρό απέναντι στον Αλβανό δράστη, η διαφορά δεν είναι μεγαλύτερη από 2%, με εξαίρεση το αδίκημα της διάρρηξης (διαφορά 6%) και το αδίκημα της επίθεσης (διαφορά 3%) στην επιλογή της φυλάκισης. Σε σύνολο απαντήσεων ο *υπότροπος* συγκεντρώνει σε όλα τα αδικήματα τις πιο αυστηρές στάσεις. Πιο επιεικής σε όλα τα αδικήματα το δείγμα είναι απέναντι στον *ανήλικο* και τον *εξαρτημένο*. Όσον αφορά τον *άνεργο* σταθερά, σε όλα τα αδικήματα, καταλαμβάνει την τρίτη σε αυστηρότητα θέση μετά τον *υπότροπο*, τον Αλβανό και τον Έλληνα δράστη.

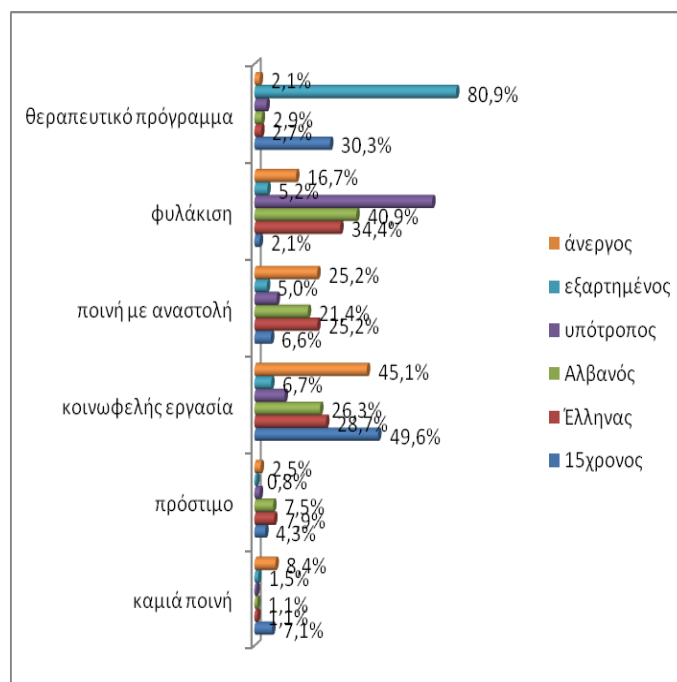
Γενικότερα, μελετώντας τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρείται μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα σταθερή σχέση στην επιλογή της φυλάκισης και της κοινωφελούς εργασίας: Όσον αφορά την επιλογή της φυλάκισης, σε όλα ανεξαιρέτως τα αδικήματα οι στάσεις του κοινού απέναντι στους δράστες κατατάσσονται με φθίνουσα ως προς την αυστηρότητά τους σειρά ως εξής: *υπότροπος*, *Αλβανός*, *Έλληνας*, *άνεργος*, *εξαρτημένος*, *15χρονος*. Ακριβώς η αντίστροφη σειρά παρατηρείται για την επιλογή της κοινωφελούς εργασίας με μόνη διαφοροποίηση τη θέση του *άνεργου*, ο οποίος παρεμβάλλεται πριν τον *εξαρτημένο*. Δηλαδή, για την κοινωφελή εργασία η σειρά επιλογής διαμορφώνεται για όλα ανεξαιρέτως τα αδικήματα με φθίνουσα ως προς την επιεικεία τους σειρά ως εξής: *15χρονος*, *άνεργος*, *εξαρτημένος*, *Έλληνας*, *Αλβανός*, *υπότροπος*.

Τα ανωτέρω συμπεράσματα ενέχουν διαστάσεις που αφορούν την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και ειδικότερα:

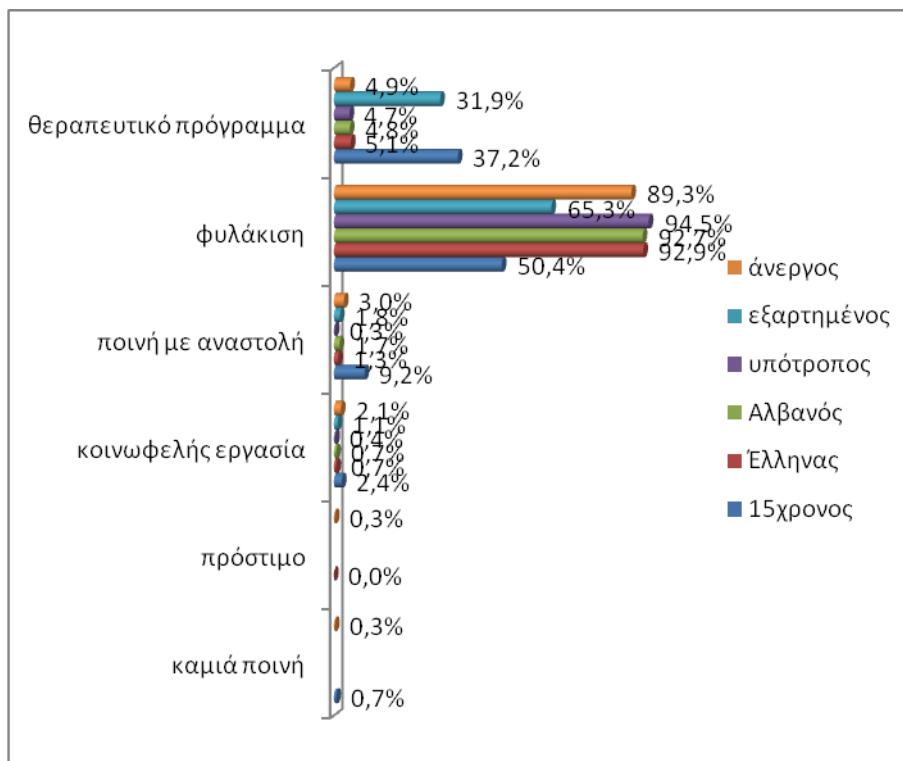
1. Διαφαίνεται ότι οι στάσεις απέναντι στους ανηλικούς και τους εξαρτημένους είναι επιεικέστερες. Επίσης, το κοινό εναποθέτει ένα μέρος της αποτελεσματικότητας της αντιμετώπισης των εν λόγω κατηγοριών στα θεραπευτικά προγράμματα.
2. Η κοινωφελής εργασία φαίνεται ότι, με διακυμάνσεις ανάλογα τη βαρύτητα του ποινικού αδικήματος, όπως για παράδειγμα, με εξαίρεση την περίπτωση του βιασμού, είναι εν γένει αποδεκτή και ως εκ τούτου η πολιτεία οφείλει να λάβει υπόψη της τις στάσεις αυτές, προκειμένου να επεκτείνει, και με την κατάλληλη ενημέρωση και πληροφόρηση, να καταστήσει το θεσμό ενεργό, ουσιαστικό τμήμα της αντεγκληματικής πολιτικής.
3. Το πρόστιμο δεν φαίνεται στις προσλήψεις του κοινού να επιτελεί σημαντική λειτουργία ως προς την αντιμετώπιση των εν λόγω αδικημάτων, εφόσον η συγκεκριμένη επιλογή παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε όλα τα αδικήματα ανεξαιρέτως. Αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν σκεφτεί κανείς ότι ένα μεγάλο τμήμα των επιβαλλόμενων ποινών είναι ή μετατρέπονται σε επιβολή προστίμου.

4. Η επιλογή της φυλάκισης, ως προς το επίπεδο κατάταξης εξαντλεί την αυστηρότητα της, όπως ήταν αναμενόμενο στον υπότροπο δράστη αλλά πέραν αυτού δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την εθνική καταγωγή του δράστη, συγκριτικά με τους Έλληνες. Η έλλειψη σημαντικής ποσοστιαίας διαφοροποίησης μεταξύ των δύο ομάδων (Έλληνας δράστης-Αλβανός δράστης) μπορεί να σχετίζεται με το γεγονός ότι εάν στο κοινό δοθούν συγκεκριμένες περιπτώσεις αδικημάτων και όχι γενικότερες τοποθετήσεις απέναντι σε θέματα ετερότητας, μειώνονται οι διαφοροποιήσεις τους ως προς την τιμωρητικότητα, εφόσον πρωτεύον χαρακτηριστικό καθίσταται στην περίπτωση αυτή το είδος του αδικήματος και όχι τα χαρακτηριστικά του δράστη και η τάση του δείγματος να δείξει ότι αντιμετωπίζει ισότιμα και με δικαιοσύνη όλους. Λαμβάνοντας, όμως, υπόψη την κυρίαρχη πρόσληψη σχετικά με τη υψηλή συμμετοχή των Αλβανών στο ποινικό αδίκημα της διάρρηξης καθώς και τη συχνότητα της τέλεσής του έναντι των υπολοίπων και ως εκ τούτου τα υψηλά επίπεδα θυματοποίησης του πληθυσμού στο εν λόγω αδίκημα, τότε η διαφοροποίηση των στάσεων που παρατηρείται στο αδίκημα της διάρρηξης φαίνεται «δικαιολογημένη». Ωστόσο, απαιτείται εστιασμένη έρευνα σε περισσότερες εθνικές κατηγορίες και κατηγορίες αδικημάτων, καθώς και παροχή περισσότερων πληροφοριών σχετικά με το πλαίσιο τέλεσης της πράξης, ώστε να προκύψουν βάσιμα συμπεράσματα.

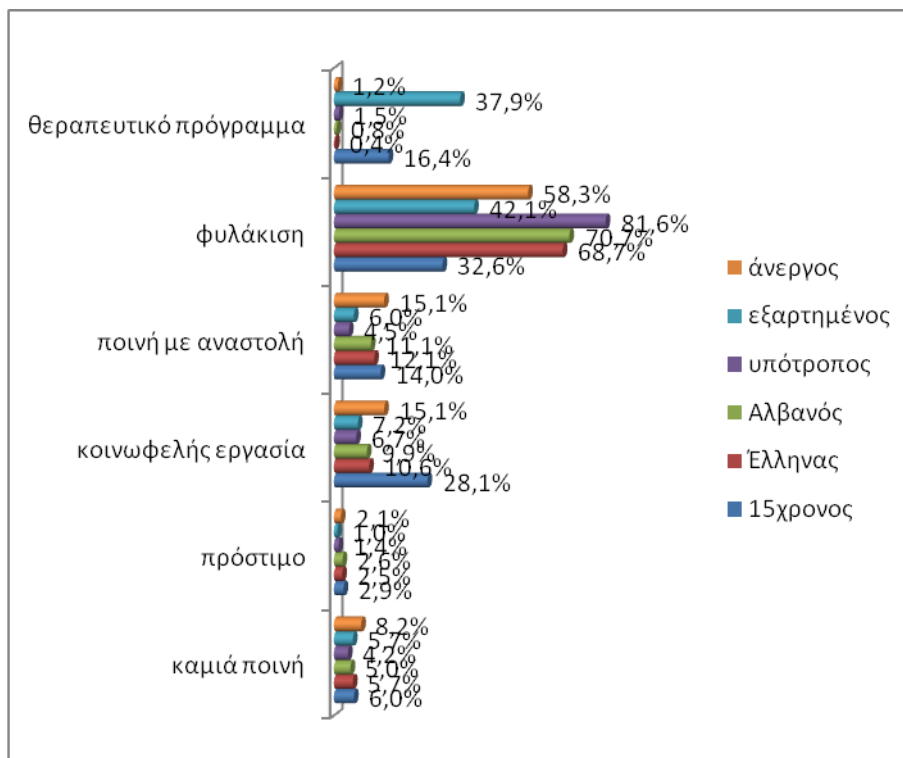
Γράφημα 42 : Διάρρηξη οικίας

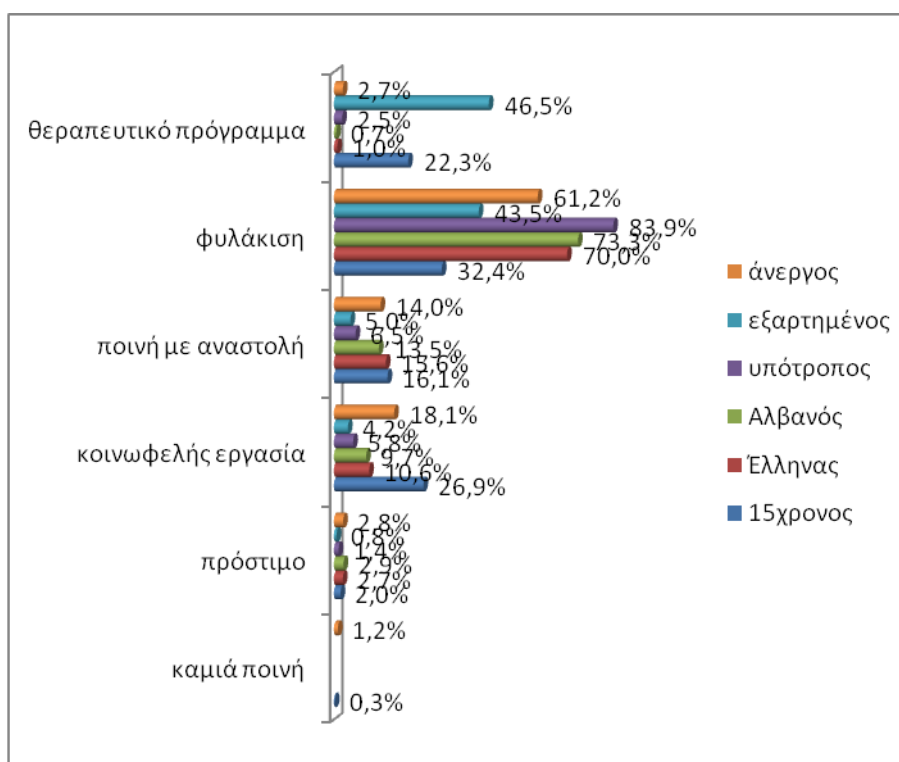
Γράφημα 43 : Βιασμός

Γράφημα 44 : Δηστεία σε τράπεζα

Γράφημα 45 : Επίθεση στο δρόμο

4.2. Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας

Η ερώτηση υπ' αριθ.23 στο ερωτηματολόγιο «σε ποια μέτρα πιστεύετε ότι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα σήμερα;» ήταν ανοικτού τύπου και οι ερωτώμενοι καλούνταν να απαντήσουν, διατυπώνοντας μια απλή φράση/λέξη.

Οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν κωδικοποιήθηκαν με τρόπο ώστε να αποδοθεί το νοηματικό περιεχόμενο της κάθε απάντησης ως ενότητα και να μη διασπαστούν οι επιμέρους αναφορές σε ειδικότερες κατηγοριοποιήσεις. Ο προβληματισμός αυτός προέκυψε εκ των υστέρων, αφού συγκεντρώθηκαν οι απαντήσεις και διαπιστώθηκε ότι τμήμα εξ αυτών συμπεριελάμβαναν σε μια φράση συνδυαστικές προσεγγίσεις στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Για παράδειγμα, οι ερωτώμενοι ανέφεραν ως πρωτεύοντα μέτρα σε μία φράση και την αστυνομία και την παιδεία. Οι απαντήσεις αυτές εντάχθηκαν στην κωδικοποίηση με τίτλο: «συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης», προκειμένου να μη χαθεί η πληροφορία ότι κάποιοι από τους ερωτώμενους διατυπώνουν και αναγνωρίζουν τη συνεισφορά και των δύο κατευθύνσεων στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι, όσον αφορά

τις συνδυαστικές απαντήσεις, στην πλειονότητα των περιπτώσεων πρωτίστως αναφέρονταν τα κατασταλτικά μέτρα από τους ερωτώμενους και δευτερευόντως τα μέτρα κοινωνικού χαρακτήρα.

Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη, τόσο την έντονη παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα όσο και το λόγο (discourse) περί αυτών στο δημόσιο και τον ιδιωτικό βίο της χώρας, οι απαντήσεις που αναφέρονταν στη μεταναστευτική πολιτική και στον κοινωνικό έλεγχο της μετανάστευσης αποτέλεσαν ξεχωριστή κατηγορία.

Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Στα πρωτεύοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας η συχνότερη αναφορά στο σύνολο του δείγματος (Πίνακας 133) παρουσιάζεται στην επιλογή της «κοινωνικής αντιμετώπισης» (39,2%), ακολουθεί η «αστυνομική αντιμετώπιση» (26,7%) και ο «συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης» (19,8%). Ο «έλεγχος της μετανάστευσης-αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών» (9,3%) μαζί με την «αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη» (5%) αποτελούν τις τελευταίες στη σειρά επιλογές στο σύνολο του δείγματος. Αξιοσημείωτο είναι ότι καταγράφονται πολύ χαμηλά επίπεδα αναφοράς στην ποινική δικαιοσύνη ως μετόχου στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας έναντι των υψηλών ποσοστών που αφορούν την κοινωνική πρόληψη και την αστυνομία.

Πίνακας 133 : Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	N	%
αστυνομική αντιμετώπιση	69	26,7
αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη	13	5,0
κοινωνική αντιμετώπιση	101	39,2
συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης	51	19,8
έλεγχος της μετανάστευσης και αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών	24	9,3
Σύνολο	258	100,0

Αναφορικά με τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά (Πίνακας 134) 30% των γυναικών επιλέγουν την «αστυνομική αντιμετώπιση», έναντι 22% των ανδρών, ενώ το 22,2% των ανδρών επιλέγει το «συνδυασμό κατασταλτικών/κοινωνικών μέτρων» έναντι 18% των γυναικών. Επίσης, οι άνδρες επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό (7,4%) την «αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη» έναντι των γυναικών (3,3%). Όσον αφορά

την «κοινωνική αντιμετώπιση», που αποτελεί και στα δύο φύλα την πρώτη επιλογή, καταγράφεται ισοκατανομή.

Η σχέση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και των μέτρων αντιμετώπισης της εγκληματικότητας καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.001$). Οι απόφοιτοι Δημοτικού επιλέγουν κυρίως «αστυνομικά μέτρα» (50%) και τον «έλεγχο της μετανάστευσης» (31,3%). Οι απόφοιτοι Γυμνασίου/Λυκείου και οι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ επιλέγουν κυρίως την «κοινωνική αντιμετώπιση» σε παρόμοιο ποσοστό (42,6% και 39,5% αντίστοιχα). Ωστόσο, διαφοροποιούνται μεταξύ τους ως προς τις επιλογές τους στο συνδυασμό κοινωνικών/κατασταλτικών μέτρων και στον έλεγχο της μετανάστευσης. Συγκεκριμένα οι απόφοιτοι ΤΕΙ/ΑΕΙ επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό τα συνδυαστικά μέτρα (26,5%) έναντι των αποφοίτων Γυμνασίου/Λυκείου (12,8%) και σε μικρότερο ποσοστό τον έλεγχο της μετανάστευσης (4,8%) έναντι των αποφοίτων Γυμνασίου/Λυκείου (12,8%).

Στατιστικώς σημαντική προκύπτει, επίσης, η σχέση μεταξύ πολιτικού προσανατολισμού και μέτρων αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ($p=.013$). Όσοι τοποθετούνται «δεξιά» ή «πουθενά» επιλέγουν σε υψηλότερο ποσοστό, έναντι όσων τοποθετούνται «αριστερά» ή στο «κέντρο», τα «αστυνομικά μέτρα», την «αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη», το συνδυασμό «κατασταλτικών/κοινωνικών μέτρων και τον έλεγχο της μετανάστευσης». Εν αντιθέσει, όσοι τοποθετούνται «αριστερά» επιλέγουν στην πλειονότητά τους (49,5%) την «κοινωνική πρόληψη».

Πίνακας 134 : Προτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		προτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας									
		αστυνομία		δικαστήρια		κοινωνική πρόληψη		κατασταλτικά/κοινωνικά μέτρα		έλεγχος μετανάστευσης	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
φύλο	γυναίκα	45	30,0%	5	3,3%	59	39,3%	27	18,0%	14	9,3%
	άνδρας	24	22,2%	8	7,4%	42	38,9%	24	22,2%	10	9,3%
ηλικία	16-24	7	21,2%	1	3,0%	16	48,5%	6	18,2%	3	9,1%
	25-34	16	32,0%	4	8,0%	12	24,0%	12	24,0%	6	12,0%
	35-44	10	25,0%	3	7,5%	18	45,0%	7	17,5%	2	5,0%
	45-54	16	25,0%	1	1,6%	26	40,6%	16	25,0%	5	7,8%
	55+	20	28,2%	4	5,6%	29	40,8%	10	14,1%	8	11,3%
επίπεδο εκπαίδευσης ($p=.001$)	απόφοιτοι Δημοτικού	8	50,0%	0	,0%	3	18,8%	0	,0%	5	31,3%
	απόφοιτοι Γυμνασίου/Λυκείου	25	26,6%	5	5,3%	40	42,6%	12	12,8%	12	12,8%

	απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ	35	23,8%	8	5,4%	58	39,5%	39	26,5%	7	4,8%
πολιτικός προσανατολισμός (p=.013)	αριστερά	22	22,2%	4	4,0%	49	49,5%	20	20,2%	4	4,0%
	κέντρο	10	22,2%	1	2,2%	19	42,2%	11	24,4%	4	8,9%
	δεξιά	21	33,3%	5	7,9%	14	22,2%	10	15,9%	13	20,6%
	πουθενά	10	33,3%	3	10,0%	10	33,3%	4	13,3%	3	10,0%

Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

Σύμφωνα με τον Πίνακα 135, στη Φιλοθέη πρώτη ιεραρχείται η «κοινωνική αντιμετώπιση» (35,7%), η οποία ακολουθείται από την «αστυνομική αντιμετώπιση» (27,4%) και το «συνδυασμό της κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης» (25%).

Στην Ηλιούπολη πρώτη ιεραρχείται η «κοινωνική αντιμετώπιση» (53,7%), την οποία ακολουθούν ο «συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης» (19,5%) και η «αστυνομική αντιμετώπιση» (15,9%).

Ο Άγιος Παντελεήμονας διαφέρει από τις δύο άλλες περιοχές εφόσον η «αστυνομική αντιμετώπιση» ιεραρχείται πρώτη (35,9%) και ακολουθούν η «κοινωνική αντιμετώπιση» (29,3%) και ο «έλεγχος της μετανάστευσης/αυστηροποίηση κοινωνικού ελέγχου...» και με μικρή ποσοστιαία διαφορά ο «συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης» (15,2%).

Χαρακτηριστικό είναι ότι και στις τρεις περιοχές η «αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη» έχει χαμηλή αναφορά, συγκεκριμένα 4,9% στην Ηλιούπολη, 7,1% στη Φιλοθέη και 3,3% στον Άγιο Παντελεήμονα. Διαφαίνεται ότι όσο πιο έντονα είναι τα προβλήματα μιας περιοχής τόσο η αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη κρίνεται ανεπαρκής, εφόσον τα τοπικά προβλήματα απαιτούν αμεσότερες και αποτελεσματικότερες λύσεις.

Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη και τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των περιοχών, σημαντικό είναι ότι ενώ ο «έλεγχος της μετανάστευσης-αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών» παρουσιάζει χαμηλά ποσοστά στην Ηλιούπολη (6,1%) και τη Φιλοθέη (4,8%) ενώ στον Άγιο Παντελεήμονα παρουσιάζει διψήφιο και σημαντικά υψηλότερο ποσοστό (16,3%).

Πίνακας 135 : Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
αστυνομική αντιμετώπιση	23	27,4	13	15,9	33	35,9
αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη	6	7,1	4	4,9	3	3,3
κοινωνική αντιμετώπιση	30	35,7	44	53,7	27	29,3
συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης	21	25,0	16	19,5	14	15,2
έλεγχος της μετανάστευσης και αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών	4	4,8	5	6,1	15	16,3

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

Αναφορικά με τους πιο τιμωρητικούς στο σύνολο του δείγματος (Πίνακας 136), όπως είναι αναμενόμενο και προφανές, επιλέγουν συχνότερα κατασταλτικού τύπου μέτρα αντιμετώπισης. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος αναφορικά με την κλίμακα τιμωρητικότητας, ώστε να αποτυπωθούν οι σχετικές στάσεις. Η αναλυτική παρουσίαση των άλλων δύο εξαρτημένων μεταβλητών δεν κρίθηκε απαραίτητη δεδομένου ότι από οι εν λόγω διασταυρώσεις χαρακτηρίζονται σε σημαντικό βαθμό από προφανή συμπεράσματα και ως εκ τούτου δεν κρίθηκε σκόπιμο η παρουσίασή τους να απασχολήσει περαιτέρω την παρούσα μελέτη.

Αναλυτικότερα, οι υψηλότερες καταγραφές εμφανίζονται στην «αστυνομική αντιμετώπιση» (71,2%) και την «αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη» (63,6%) αντίστοιχα, ενώ στους λιγότερο τιμωρητικούς στην «κοινωνική αντιμετώπιση» (64,6%) και στο «συνδυασμό κοινωνικής και κατασταλτικής αντιμετώπισης» (72,5%). Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=0.000$) σε σύνολο δείγματος.

Πίνακας 136 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος

πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
αστυνομική αντιμετώπιση	19	47	66
	28,8%	71,2%	100,0%
αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη	4	7	11
	36,4%	63,6%	100,0%

κοινωνική αντιμετώπιση	64	35	99
	64,6%	35,4%	100,0%
συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης	37	14	51
	72,5%	27,5%	100,0%
έλεγχος της μετανάστευσης και αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών	10	13	23
	43,5%	56,5%	100,0%

p=.000

Ομοίως, και ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 137) παρατηρείται η ίδια τάση μεταξύ της κλίμακας τιμωρητικότητας και των μέτρων αντιμετώπισης. Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική και στις τρεις περιοχές της έρευνας (Φιλοθέη-p=.059, Ηλιούπολη-p=.001, Άγιος Παντελεήμονας-p=.022) με όσους επιλέγουν αυστηρότερα μέτρα να εκδηλώνουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις.

Πίνακας 137 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας

μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας	τόπος κατοικίας											
	Φιλοθέη (p=.059)				Ηλιούπολη (p=.001)				Άγιος Παντελεήμονας (p=.022)			
	κλίμακα τιμωρητικότητας											
	μετριοπαθείς		τιμωρητικοί		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί		μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
αστυνομική αντιμετώπιση	9	40,9%	13	59,1%	2	15,4%	11	84,6%	8	25,8%	23	74,2%
αντιμετώπιση από την ποινική δικαιοσύνη	4	80,0%	1	20,0%	0	,0%	3	100,0%	0	,0%	3	100,0%
κοινωνική αντιμετώπιση	20	69,0%	9	31,0%	28	65,1%	15	34,9%	16	59,3%	11	40,7%
συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης	17	81,0%	4	19,0%	11	68,8%	5	31,3%	9	64,3%	5	35,7%
έλεγχος της μετανάστευσης και αυστηροποίηση του κοινωνικού ελέγχου των μεταναστών	3	75,0%	1	25,0%	1	20,0%	4	80,0%	6	42,9%	8	57,1%

Συμπεράσματα

Σε σύνολο δείγματος παρατηρούνται ήπιες στάσεις απέναντι στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, εφόσον πρώτη σε συχνότητα απαντήσεων καθίσταται η «κοινωνική πρόληψη». Ακολουθεί στη δεύτερη θέση η «αστυνομική αντιμετώπιση» και ο «συνδυασμός κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης».

Ανά τόπο κατοικίας παρουσιάζονται παρόμοιες κατατάξεις με αναμενόμενη εξαίρεση την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου πρώτη επιλογή είναι η «αστυνομική αντιμετώπιση» καθώς ο «έλεγχος της μετανάστευσης» στην τρίτη θέση.

Με βάση τα ανωτέρω προκύπτουν δύο σημεία που χρήζουν προσοχής: πρώτον, ότι το δείγμα δεν καταγράφεται ως αυστηρό και τιμωρητικό απέναντι στο έγκλημα και πως δηλώνει ότι έχει συνειδητοποιήσει τη συμβολή των μέτρων κοινωνικής πρόληψης στην ομαλοποίηση της κοινωνικής ζωής. Δεύτερον, παρά την έλλειψη θεσμικής εμπιστοσύνης που καταγράφεται απέναντι στην αστυνομία, ο ρόλος της στην αντιμετώπιση του εγκλήματος στην πρόσληψη του κοινού παραμένει κυρίαρχος. Γι' αυτό το λόγο, η αποδοχή του ρόλου της από την κοινωνία θα πρέπει να συνάδει με τον εκσυγχρονισμό της και την αναδιοργάνωσή της.

Παρατηρείται, επίσης, ότι οι προτάσεις για τα πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας απηχούν ευρύτερες στάσεις, όπως ο πολιτικός προσανατολισμός του αλλά και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης.

4.3. Κοινωνική πρόληψη

Η ερώτηση που επιχειρεί να διερευνήσει τις στάσεις του δείγματος απέναντι στην κοινωνική πρόληψη είναι η ακόλουθη: «Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θα εγκληματούσαν, εάν η πολιτεία είχε φροντίσει εγκαίρως να τους παράσχει κατάλληλη εκπαίδευση, εργασία, κατοικία, ασφάλιση και περίθαλψη». Οι ερωτώμενοι καλούνταν να δηλώσουν μέσα από μια πενταβάθμια κλίμακα τύπου Likert εάν διαφωνούν/διαφωνούν με αυτή την ερώτηση/δήλωση.

Κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος

Η πλειονότητα του δείγματος (Πίνακας 138) σε πολύ υψηλό ποσοστό (85,9%) εκφράζει τη συμφωνία της αναφορικά με τη θετική συμβολή της κοινωνικής πρόληψης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας. Μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό (5,9%) διαφωνεί και ένα ελαφρώς μεγαλύτερο ποσοστό (8,2%) δηλώνει ότι ούτε συμφωνεί/ούτε διαφωνεί.

Πίνακας 138 : Κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος

κοινωνική πρόληψη	N	%
συμφωνώ	261	85,9
διαφωνώ	18	5,9
ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	25	8,2
Σύνολο	304	100,0

Κοινωνική πρόληψη ανά τόπο κατοικίας

Συγκρίνοντας της περιοχές μεταξύ τους παρατηρείται ότι δεν υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις ως προς τις δοθείσες απαντήσεις (Πίνακας 139). Ωστόσο, έχει ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς ότι διαφαίνεται μια τάση μεγαλύτερης αποδοχής της κοινωνικής πρόληψης στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (87,5%), παρόλο που στην περιοχή αυτή καταγράφονται τιμωρητικότερες στάσεις, ωστόσο, η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των περιοχών είναι πολύ μικρή. Από την άλλη πλευρά, στην περιοχή της Φιλοθέης, όπου οι στάσεις καταγράφονται λιγότερο τιμωρητικές, τα ποσοστά διαφωνίας με την κοινωνική πρόληψη είναι, συγκριτικά, τα πιο υψηλά (7,1%). Σε γενικές γραμμές μπορεί να υποστηριχθεί ότι κατ' αρχήν η κοινωνική πρόληψη είναι αποδεκτή από την πλειονότητα του δείγματος.

Πίνακας 139 : Κοινωνική πρόληψη ανά τόπο κατοικίας

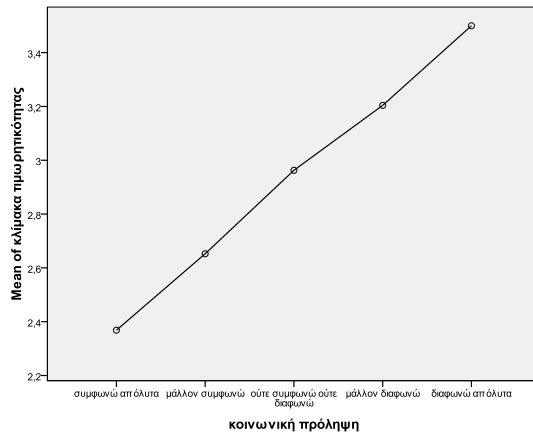
κοινωνική πρόληψη	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
συμφωνώ	84	84,8	86	85,2	91	87,5
διαφωνώ	7	7,1	6	5,9	5	4,8
ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ	8	8,1	9	8,9	8	7,7
Σύνολο	99	100,0	101	100,0	104	100,0

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος

Όπως προαναφέρθηκε και στη μεταβλητή που αφορά τα πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, οι στάσεις των πιο τιμωρητικών διακρίνονται από προφάνεια ως προς τις απαντήσεις σχετικά με την κοινωνική πρόληψη και γι' αυτό παρουσιάζονται μόνο οι απαντήσεις σχετικά με την κλίμακα τιμωρητικότητας.

Σε σύνολο δείγματος (Γράφημα 46) η σχέση μεταξύ της μεταβλητής που αναφέρεται στην κοινωνική πρόληψη και τη μεταβλητή της τιμωρητικότητας είναι στατιστικώς σημαντική ($p=0.000$). Δηλαδή, είναι πιο πιθανό εκείνοι που συμφωνούν με τις βασικές αρχές της κοινωνικής πρόληψης να καταγράφονται στο χαμηλό επίπεδο της κλίμακας τιμωρητικότητας και το αντίστροφο, δηλαδή όσοι διαφωνούν με τις βασικές αρχές της κοινωνικής πρόληψης να χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας.

Γράφημα 46 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος

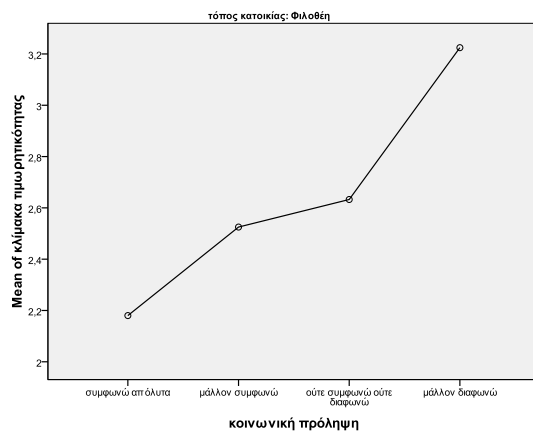

p=.000

Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη ανά τόπο κατοικίας

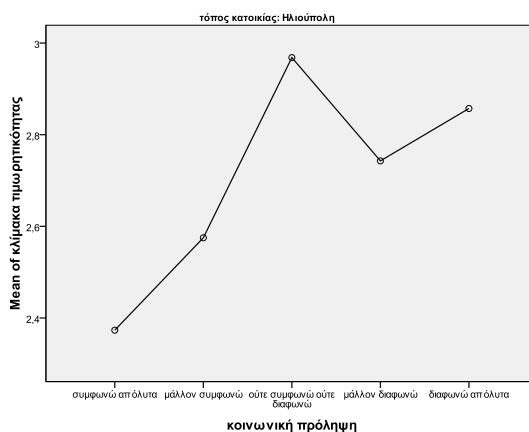
Επίσης, και ανά τόπο κατοικίας (Γραφήματα 47,48,49) προκύπτουν στατιστικώς σημαντικές σχέσεις στη Φιλοθέη (p=.001) και στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (p=.001). Εν αντιθέσει, στην Ηλιούπολη δεν προκύπτει στατιστική σημαντικότητα, ωστόσο, η κατανομή των απαντήσεων είναι παρόμοια, με τους πιο τιμωρητικούς να διαφωνούν σε υψηλότερο βαθμό με τη θετική συμβολή της κοινωνικής πρόληψης και τους λιγότερο τιμωρητικούς να συμφωνούν.

Γράφημα 47 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Φιλοθέη)

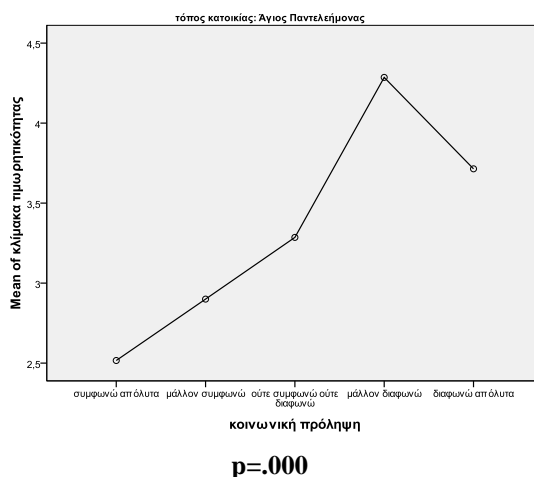

p=.001

Γράφημα 48 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Ηλιούπολη)

Γράφημα 49 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Αγ.Παντελεήμονας)

Συμπεράσματα

Από την εξέταση της μεταβλητής που αφορά, πρώτον, τις στάσεις απέναντι στην κοινωνική πρόληψη γενικά και, δεύτερον, τη συνάρτησή της με τις τιμωρητικές στάσεις ειδικότερα, προκύπτουν τα κάτωθι συμπεράσματα:

1. Το δείγμα, στην μεγάλη του πλειονότητα εκφράζει υψηλό βαθμό συμφωνίας με την κοινωνική πρόληψη, θεωρώντας ότι μπορεί να συμβάλει στη μείωση της εγκληματικότητας. Αναγνωρίζεται έτσι, αφ' ενός, ο ρόλος μιας πιο ανθρωπιστικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και, αφ' ετέρου, η συμβολή των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση. Παράλληλα, αναγνωρίζεται η σημασία του προνοιακού κράτους και της παρέμβασής του στην αντιμετώπιση προβληματικών κοινωνικών ζητημάτων.

2. Όσον αφορά τις τιμωρητικές στάσεις του δείγματος και τη συσχέτισή τους με την κοινωνική πρόληψη, όπως εξάλλου ήταν αναμενόμενο, προκύπτει ότι αυτή είναι στατιστικώς σημαντική. Δηλαδή, οι πιο τιμωρητικοί είναι πιο πιθανό να διαφωνήσουν με τη συμβολή της κοινωνικής πρόληψης στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.
3. Ανά τόπο κατοικίας η ανωτέρω σχέση επιβεβαιώνεται και στις τρεις περιοχές και μάλιστα σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό για τις περιοχές της Φιλοθέης και του Αγίου Παντελεήμονα.

Συνεπώς, η απόρριψη των βασικών αρχών της κοινωνικής πρόληψης συναρτάται με την τιμωρητικότητα. Συγκεκριμένα, όσο πιο τιμωρητικό είναι το άτομο τόσο πιο πιθανό είναι να διαφωνεί με τις αρχές της κοινωνικής πρόληψης. Γενικότερα, καταγράφονται σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας σημαντικά επίπεδα συμφωνίας επί των αρχών της κοινωνικής πρόληψης.

4.4. Συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική

4.4.1. Αποκαταστατική δικαιοσύνη

Η διερεύνηση των στάσεων απέναντι στο νέο -για την Ελλάδα- θεσμό της διαμεσολάβησης εντάσσεται μέσα στο γενικό πλαίσιο των πρακτικών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και επιχειρήθηκε στην παρούσα έρευνα μέσω δύο ερωτήσεων που διατυπώθηκαν ως εξής:

1. *Πρόσφατα, στην Ελλάδα ψηφίστηκε ένας νόμος για τους ανήλικους, σύμφωνα με τον οποίο ο ανήλικος δράστης και το θύμα μπορούν να συναντηθούν μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και να δοθεί η ευκαιρία στο δράστη να πει στο θύμα τους λόγους για τους οποίους διέπραξε το αδίκημα, πώς νοιώθει μετά από αυτό και στη συνέχεια να ζητήσει συγγνώμη και να αποζημιώσει το θύμα για τη βλάβη που έπαθε (π.χ. να καθαρίσει το γκράφιτι, να πληρώσει για το αντικείμενο που έκλεψε, κ.λπ.). Με αυτό τον τρόπο, ο ανήλικος δράστης και το θύμα λύνουν με εξώδικο τρόπο τις συνέπειες της πράξης και στον ανήλικο δεν θα επιβληθεί ποινή από το δικαστήριο. Εάν ήσασταν στη θέση του θύματος, θα δεχόσασταν αυτή τη λύση;*
2. *Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ο νόμος αυτός να επεκταθεί για παρόμοια μικρής βαρύτητας αδικήματα και στους ενήλικους (άνω των 18 ετών);*

Στην πλειονότητά τους οι ερωτώμενοι εξέφρασαν θετικές στάσεις απέναντι στο θεσμό, ιδιαίτερα ως προς τους ανηλίκους. Γεγονός που καταδεικνύει ότι μπορεί να υπάρξει, μέσω των κατάλληλων προϋποθέσεων, δυναμική εξέλιξη του στο μέλλον και προοπτικές εμπέδωσής του, πέραν των κλασικών κυρωτικών μέτρων που κυριαρχούν στην αντιμετώπιση του εγκλήματος, τουλάχιστον για τα ήσσονος βαρύτητας ποινικά αδικήματα.

Αποκαταστατική δικαιοσύνη σε σύνολο δείγματος

Όσον αφορά την ερώτηση σχετικά με την πιθανή αποδοχή/απόρριψη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην περίπτωση των ανηλίκων, η πλειονότητα του δείγματος παρουσιάζει σχεδόν καθολική αποδοχή (91,6%) (Πίνακας 140).

Πίνακας 140 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	N	%
ναι	250	91,6
όχι	23	8,4
Σύνολο	273	100,0

Ομοίως, ως προς τους ενήλικους η πλειονότητα του δείγματος εκφράζει την αποδοχή της απέναντι στον εν λόγω θεσμό (54,7%). Ωστόσο, σε αυτή την περίπτωση, η αποδοχή είναι μειωμένη συγκριτικά με τους ανηλίκους (Πίνακας 141).

Πίνακας 141 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική (ενήλικοι)	N	%
όχι	121	45,3
ναι	146	54,7
Σύνολο	267	100,0

Προκύπτει, συνεπώς, ότι η ηλικία του δράστη είναι η παράμετρος εκείνη που επηρεάζει σημαντικά τις στάσεις απέναντι στην ποινική δικαιοσύνη, καθώς η πλειονότητα των ερωτωμένων επιδεικνύει μεγαλύτερη επιείκεια απέναντι στους ανήλικους παραβάτες, εφόσον το νεαρό της ηλικίας συμβάλλει ως γνώμονας, προσανατολίζοντας το κοινό σε λιγότερο τιμωρητικές αντιδράσεις, δεδομένου ότι η όποια παραβατικότητα δεν

προσλαμβάνεται ακόμα ως έξη, ενώ παράλληλα συνυπάρχουν αυξημένες προσδοκίες για τη μελλοντική της παύση.

Αποκαταστατική δικαιοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Το πιο σημαντικό στοιχείο που καταγράφεται, περιγράφοντας τις συχνότητες των απαντήσεων για την πιθανή αποδοχή/απόρριψη της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην περίπτωση των ανηλίκων είναι ότι, συγκρίνοντας τις περιοχές μεταξύ τους, η απόρριψη στον Άγιο Παντελεήμονα είναι αρκετά υψηλότερη (12,9%) συγκριτικά με τη Φιλοθέη (7%) και την Ηλιούπολη (4,5%) (Πίνακας 142). Επειδή η συγκεκριμένη ερώτηση αφορά τους ανηλίκους είναι χαρακτηριστικό ότι το υψηλό ποσοστό απόρριψης του θεσμού συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές δεν είναι ανεξάρτητο της έντασης των τιμωρητικών στάσεων στην εν λόγω περιοχή.

Πίνακας 142 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
ναι	84	92,3	85	95,5	81	87,1
όχι	7	7,7	4	4,5	12	12,9
Σύνολο	91	100,0	89	100,0	93	100,0

Στους ενήλικους, συγκρίνοντας τις περιοχές μεταξύ τους ως προς την απόρριψη της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, παρατηρείται μείωση της διαφοροποίησης μεταξύ των περιοχών. Συγκεκριμένα η υψηλότερη απόρριψη παρουσιάζεται στη Φιλοθέη (47,7%) ακολουθεί ο Άγιος Παντελεήμονας (46,1%) και η Ηλιούπολη (42,2%). Παρόλα αυτά, η πλειονότητα του δείγματος σε κάθε μία από τις περιοχές της έρευνας αποδέχεται την εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και στην περίπτωση των ενήλικων (Πίνακας 143).

Πίνακας 143 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
όχι	42	47,7	38	42,2	41	46,1
ναι	46	52,3	52	57,8	48	53,9
Σύνολο	88	100,0	90	100,0	89	100,0

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη σε σύνολο δείγματος

Παρόλη την καθολική σχεδόν αποδοχή της εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στην περίπτωση των ανηλίκων από τη διασταύρωσή της με την κλίμακα τιμωρητικότητας προκύπτει ότι οι δύο μεταβλητές συνδέονται μεταξύ τους σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό ($p=.000$) (Πίνακας 144). Συγκεκριμένα όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις σε ποσοστό 95,5% έναντι 42,3% όσων την αποδέχονται. Η σχέση καταγράφεται ως στατιστικώς σημαντική ($p=.000$).

Πίνακας 144 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
ναι	139	102	241
	57,7%	42,3%	100,0%
όχι	1	21	22
	4,5%	95,5%	100,0%

$p=.000$

Ομοίως, στην περίπτωση των ενηλίκων, όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις σε ποσοστό 72,2% έναντι 25,5% όσων την απορρίπτουν ($p=.000$)- (Πίνακας 145).

Πίνακας 145 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
όχι	32	83	115
	27,8%	72,2%	100,0%
ναι	105	36	141
	74,5%	25,5%	100,0%

$p=.000$

Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Αναλύοντας τις μεταβλητές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (ανήλικοι-ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας παρατηρείται παρόμοια σχέση. Δηλαδή όσοι αποδέχονται το θεσμό της

αποκαταστατικής δικαιοσύνης εκφράζουν σε υψηλότερα ποσοστά τιμωρητικές στάσεις έναντι όσων την απορρίπτουν. Ειδικότερα δε, στις περιοχές της Φιλοθέης και του Αγίου Παντελεήμονα η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική ($p=.017$, $p=.000$ αντιστοίχως) (Πίνακας 146).

Πίνακας 146 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	κλίμακα τιμωρητικότητας					
	Φιλοθέη ($p=.017$)		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας ($p=.000$)	
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
ναι	56	25	42	41	41	36
	69,1%	30,9%	50,6%	49,4%	53,2%	46,8%
όχι	1	5	0	4	0	12
	16,7%	83,3%	,0%	100,0%	,0%	100,0%

Ομοίως, η σχέση μεταξύ της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (για ενηλίκους) και της κλίμακας τιμωρητικότητας χαρακτηρίζεται ως στατιστικώς σημαντική και για τις τρεις περιοχές κατοικίας ($p=.000$) (Πίνακας 147).

Πίνακας 147 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	κλίμακα τιμωρητικότητας					
	Φιλοθέη ($p=.000$)		Ηλιούπολη ($p=.000$)		Άγιος Παντελεήμονας ($p=.000$)	
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί
όχι	15	23	6	31	11	29
	39,5%	60,5%	16,2%	83,8%	27,5%	72,5%
ναι	38	7	36	15	31	14
	84,4%	15,6%	70,6%	29,4%	68,9%	31,1%

Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη σε σύνολο δείγματος

Τα ανωτέρω ευρήματα επιβεβαιώνονται και μέσω της μεταβλητής για την καταλληλότερη ποινή, αφού σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό ($p=.000$) όσοι απορρίπτουν το θεσμό της αποκαταστατικής δικαιοσύνης επιλέγουν τη φυλάκιση σε ποσοστό 68,2% (Πίνακας 148).

Πίνακας 148 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική (ανήλικοι)	καταλληλότερη ποινή	
	άλλες ποινές	φυλάκιση
ναι	196	47
	80,7%	19,3%
όχι	7	15
	31,8%	68,2%

p=.000

Ομοίως, για την περίπτωση των ενηλίκων όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν σε ποσοστό 40,5% τη φυλάκιση έναντι 12,2% όσων την αποδέχονται. Η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών καθίσταται στατιστικώς σημαντική (p=.000) (Πίνακας 149).

Πίνακας 149 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	καταλληλότερη ποινή	
	άλλες ποινές	φυλάκιση
όχι	69	47
	59,5%	40,5%
ναι	122	17
	87,8%	12,2%

p=.000

Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη ανά τόπο κατοικίας

Επιπροσθέτως, ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 150) και σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό για την κάθε περιοχή ξεχωριστά όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη στην περίπτωση των ανηλίκων, επιλέγουν συχνότερα τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή (Φιλοθέη-71,4%, Ηλιούπολη, 75%, Άγιος Παντελεήμονας-63,6%).

Πίνακας 150 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	καταλληλότερη ποινή	
		άλλες ποινές	φυλάκιση
Φιλοθέη (p=.008)	ναι	67	17
		79,8%	20,2%
	όχι	2	5
		28,6%	71,4%
Ηλιούπολη (p=.010)	ναι	74	10
		88,1%	11,9%
	όχι	1	3
		25,0%	75,0%

Άγιος Παντελεήμονας (p=.020)	ναι	55	20
		73,3%	26,7%
	όχι	4	7
		36,4%	63,6%

Επίσης, στην περίπτωση των ενηλίκων η απόρριψη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι πολύ υψηλή για όσους επιλέγουν τη φυλάκιση ως καταλληλότερη ποινή (Φιλοθέη-40%, Ηλιούπολη-34,2%, Άγ. Παντελεήμονας-47,2%) (Πίνακας 151). Η εν λόγω σχέση διακρίνεται από στατιστική σημαντικότητα και για τις τρεις περιοχές του δείγματος.

Πίνακας 151 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	καταλληλότερη ποινή	
		άλλες ποινές	φυλάκιση
Φιλοθέη (p=.014)	όχι	24	16
		60,0%	40,0%
	ναι	39	7
		84,8%	15,2%
Ηλιούπολη (p=.003)	όχι	25	13
		65,8%	34,2%
	ναι	46	4
		92,0%	8,0%
Άγιος Παντελεήμονας (p=.001)	όχι	20	18
		52,6%	47,4%
	ναι	37	6
		86,0%	14,0%

Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη σε σύνολο δείγματος

Όσον αφορά την σκοπιμότητα της ποινής και συγκεκριμένα την επιλογή της τιμωρίας του δράστη παρατηρείται ότι όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν σε ποσοστό 42,9% την τιμωρία του δράστη για την περίπτωση των ανηλίκων, έναντι 40,6% όσων την αποδέχονται. Ωστόσο, η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέα και ως εκ τούτου η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών δεν είναι ισχυρή (Πίνακας 152).

Πίνακας 152 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	σκοπιμότητα της ποινής	
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
ναι	145	99
	59,4%	40,6%
όχι	12	9
	57,1%	42,9%

Ομοίως, παρόμοια κατανομή παρατηρείται και στην περίπτωση των ενηλίκων. Στην περίπτωση των ενηλίκων όσοι αποδέχονται την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν σε ποσοστό 38% την τιμωρία του δράστη έναντι 41,9% όσων την απορρίπτουν και προφανώς, λόγω της μικρής ποσοστιαίας διαφοράς, η σχέση δεν κρίνεται ισχυρή (Πίνακας 153).

Πίνακας 153 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος

αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	σκοπιμότητα της ποινής	
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
όχι	68	49
	58,1%	41,9%
ναι	88	54
	62,0%	38,0%

Ανά τόπο κατοικίας, με εξαίρεση την περιοχή της Φιλοθέης (29,3% έναντι 16,7%) εκείνοι που απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη για την περίπτωση των ανηλίκων επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη έναντι όσων την αποδέχονται. Συγκεκριμένα, στην Ηλιούπολη 66,7% έναντι 47% και στον Άγιο Παντελεήμονα 50% έναντι 45,6% του δείγματος που απορρίπτει την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγει την τιμωρία του δράστη (Πίνακας 154).

Πίνακας 154 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι)	σκοπιμότητα της ποινής	
		άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
Φιλοθέη	ναι	58	24
		70,7%	29,3%
	όχι	5	1
		83,3%	16,7%
Ηλιούπολη	ναι	44	39
		53,0%	47,0%
	όχι	1	2
		33,3%	66,7%
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	43	36
		54,4%	45,6%
	όχι	6	6
		50,0%	50,0%

Στην περίπτωση των ενηλίκων, με εξαίρεση την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (51,1% έναντι 39%), εκείνοι που απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν συχνότερα την τιμωρία του δράστη. Συγκεκριμένα, στην Ηλιούπολη όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν σε ποσοστό 50% την τιμωρία του δράστη έναντι 40% όσων την αποδέχονται και στη Φιλοθέη όσοι απορρίπτουν την αποκαταστατική δικαιοσύνη επιλέγουν σε ποσοστό 37,5% την τιμωρία του δράστη έναντι 22,2% όσων την αποδέχονται. (Πίνακας 155).

Πίνακας 155 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι)	σκοπιμότητα της ποινής	
		άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
Φιλοθέη	όχι	25	15
		62,5%	37,5%
	ναι	35	10
		77,8%	22,2%
Ηλιούπολη	όχι	18	18
		50,0%	50,0%
	ναι	30	20
		60,0%	40,0%
Άγιος Παντελεήμονας	όχι	25	16
		61,0%	39,0%
	ναι	23	24
		48,9%	51,1%

Συμπεράσματα

1. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη, αν και παντελώς άγνωστη στο ευρύ κοινό και σχεδόν μη εφαρμόσιμη στην πράξη ακόμα στην Ελλάδα, τυγχάνει ευρείας αποδοχής στο δείγμα της έρευνας. Ειδικότερα, όσον αφορά τους ανηλίκους η αποδοχή είναι σχεδόν πλήρης (91,6%) και για τους ενηλίκους ξεπερνά τα δύο τρίτα των ερωτωμένων. Αυτό το εύρημα εν δυνάμει συνιστά μια πολύ σημαντική βάση που καταδεικνύει τις δυνατότητες αποδοχής του εν λόγω θεσμού, τόσο για το θύμα όσο και για το δράστη. Ως μορφή συμμετοχικής δικαιοσύνης και βάσει της κατ' αρχήν αποδοχής της από πλευράς κοινού αφήνει ανοικτή την πιθανή αξιοποίησή της από τις εξω-ποινικές διαδικασίες, υπαγορεύοντας πλέον την πλήρη ανάπτυξή της, όπως συμβαίνει, εξάλλου, σε πολλές χώρες διεθνώς. Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι η αποδοχή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης διατηρεί τα υψηλά επίπεδα αποδοχής της από πλευράς

κοινού και ανά τόπο κατοικίας, ακόμα και στον Άγιο Παντελεήμονα, όπου καταγράφονται περισσότερο τιμωρητικές στάσεις.

2. Ως προς τη σχέση της με την τιμωρητικότητα του κοινού, η αποκαταστατική δικαιοσύνη για τους ανηλίκους και τους ενηλίκους συναρτάται σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό με την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή, τόσο σε σύνολο δείγματος όσο και ανά τόπο κατοικίας με τους πιο τιμωρητικούς να επιλέγουν συχνότερα την απόρριψή της έναντι εκείνων που χαρακτηρίζονται ως μετριοπαθείς για τις μεταβλητές της κλίμακας τιμωρητικότητας και της καταλληλότερης ποινής. Η μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής και συγκεκριμένα η επιλογή της τιμωρίας του δράστη, παρουσιάζει σε κάποιες από τις περιοχές διαφορετικές κατανομές. Επιπροσθέτως, σε σύνολο δείγματος οι ποσοστιαίες διαφορές μεταξύ των ομάδων δεν είναι σημαντικές, ώστε να υποστηριχθεί ότι συνδέονται σημαντικά μεταξύ τους. Συνεπώς, όπως σχολιάστηκε και στο τέλος της ενότητας σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού, η εν λόγω μεταβλητή προκύπτει ότι στην παρούσα έρευνα πιθανόν είτε το περιεχόμενό της να μην έγινε κατανοητό από το δείγμα είτε να μην στάθηκε επαρκής στην εκτίμηση των τιμωρητικών στάσεων.

4.4.2. Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠΑ)

Στο δείγμα τέθηκαν τέσσερις ερωτήσεις σχετικά με το θέμα με αριθμ. στο ερωτηματολόγιο 19-22. Η πρώτη ερώτηση αναφερόταν στη γνώση σχετικά με το θεσμό από πλευράς κοινού, δεδομένου δε ότι στην μία εκ των περιοχών, στην Ηλιούπολη, είχε συσταθεί ΤοΣΠΠΑ και ήταν ενεργό κατά την περίοδο της έρευνας. Η δεύτερη ερώτηση, ανεξάρτητα από τη γνώση σχετικά με τον εν λόγω θεσμό, αναφερόταν στη εθελοντική συμμετοχή του κοινού, εάν, δηλαδή, το δείγμα προτίθετο να συμμετάσχει ή όχι. Ακολουθούσαν δύο ερωτήσεις φίλτρου σχετικά με τους λόγους της εθελοντικής συμμετοχής/μη συμμετοχής του κοινού στα ΤοΣΠΠΑ, αναλόγως με το εάν οι ερωτώμενοι απάντησαν θετικά ή αρνητικά στην προηγούμενη ερώτηση.

Συνοψίζοντας, οι ερωτήσεις, βάσει των προαναφερθέντων ήταν:

- i. Ποιο είναι το επίπεδο γνώσης για τη σύσταση και λειτουργία των ΤοΣΠΠΑ στο δείγμα,*
- ii. ποιες είναι οι στάσεις σχετικά με την εθελοντική συμμετοχή του κοινού στα ΤοΣΠΠΑ,*
- iii. ποιοι είναι οι λόγοι που αναφέρουν οι ερωτώμενοι αναφορικά με την εθελοντική συμμετοχή/μη συμμετοχή τους στα ΤοΣΠΠΑ,*

- iv. *εάν οι τιμωρητικές στάσεις συνδέονται με τις στάσεις του κοινού απέναντι στα ΤοΣΠΠα.*

Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος καταγράφεται μεγάλο έλλειμμα γνώσης από πλευράς κοινού για το θεσμό των ΤοΣΠΠα (83,7%): διαπίστωση που αναδεικνύει από την πλευρά της πολιτείας την έλλειψη επικοινωνιακής διάχυσης του εν λόγω θεσμού στο ευρύ κοινό και ως εκ τούτου την αδυναμία θεμελίωσης ενός ικανού, λειτουργικού, αποτελεσματικού και καινοτόμου μέτρου αντιμετώπισης της παραβατικότητας, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα (Πίνακας 156).

Πίνακας 156 : Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα	N	%
ναι	48	16,3
όχι	246	83,7
Σύνολο	294	100,0

Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

Έλλειμμα γνώσης από πλευράς κοινού παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας. Μια μικρή διαφοροποίηση καταγράφεται στην Ηλιούπολη, η οποία παρουσιάζει τη χαμηλότερη έλλειψη γνώσης για το θεσμό (76,5%) έναντι των άλλων δύο περιοχών, αυτών της Φιλοθέης (89,4%) και του Αγίου Παντελεήμονα (85,3%). Η διαφοροποίηση αυτή προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι η περιοχή της Ηλιούπολης είναι η μόνη ανάμεσα στις άλλες δύο του δείγματος όπου λειτουργούσε, τουλάχιστον κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, το ΤοΣΣΠα. Παρόλα αυτά, όμως, η έλλειψη πληροφόρησης για τον θεσμό στην περιοχή παραμένει εξαιρετικά μεγάλη και καταδεικνύει την έκταση του προβλήματος, εφόσον ακόμα και η πληροφορία για τη σύσταση των ΤοΣΠΠα στην περιοχή όπου έχουν συσταθεί δεν κατάφερε να «φτάσει» στους δημότες (Πίνακας 157).

Πίνακας 157 : Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα		N	%
Φιλοθέη	ναι	10	10,6
	όχι	84	89,4
Ηλιούπολη	ναι	23	23,5
	όχι	75	76,5
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	15	14,7
	όχι	87	85,3

Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ σε σύνολο δείγματος

Παρόλη την έλλειψη γνώσης για τα ΤοΣΠΠΑ, το δείγμα στην πλειονότητά του εκφράζει θετικές στάσεις απέναντι στην προοπτική της εθελοντικής του συμμετοχής σε αυτά (67,2%) (Πίνακας 158). Θα πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη ότι σε ανάλογες ερωτήσεις παρόμοιου περιεχομένου το κοινό τείνει να υπερ-αναφέρει πως προτίθεται να συμμετάσχει ή να δηλώνει ότι προτίθεται να πράξει κάτι που θεωρείται «καλό» για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Πίνακας 158 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ σε σύνολο δείγματος

πρόθεση συμμετοχή στα ΤοΣΠΠΑ	N	%
ναι	176	67,2
όχι	86	32,8
Σύνολο	262	100,0

Ως προς τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά (Πίνακας 159) και τη θετική στάση του κοινού απέναντι στη συμμετοχή στα ΤοΣΠΠΑ προκύπτουν στατιστικώς σημαντικές σχέσεις με το φύλο και την ηλικία. Οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να απαντήσουν θετικά (75%) καθώς και τα άτομα νεαρότερης ηλικίας. Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, δεν προκύπτουν σημαντικές ποσοστιαίες διαφοροποιήσεις μεταξύ των ομάδων. Όσον αφορά τον πολιτικό προσανατολισμό προκύπτει ότι εκείνοι που δηλώνουν ότι προσανατολίζονται στην «αριστερά» προτίθενται σε υψηλότερο ποσοστό να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠΑ (74,7%). Δεύτεροι σε κατάταξη έρχονται εκείνοι που προσανατολίζονται στο «κέντρο» (68,1%) ενώ τα ποσοστά της πρόθεσης συμμετοχής μειώνονται αρκετά σε εκείνους που δηλώνουν ότι δεν ανήκουν πουθενά (61,5%) και σε όσους προσανατολίζονται στο «δεξιά» (56,1%).

Πίνακας 159 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά		πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠΑ			
		ναι		όχι	
		N	%	N	%
φύλο ($p=.001$)	γυναίκα	117	75,0%	39	25,0%
	άνδρας	59	55,7%	47	44,3%
ηλικία ($p=.035$)	16-24	23	76,7%	7	23,3%
	25-34	40	80,0%	10	20,0%
	35-44	30	60,0%	20	40,0%

	45-54	45	70,3%	19	29,7%
	55+	38	55,9%	30	44,1%
επίπεδο εκπαίδευσης	απόφοιτος/η Δημοτικού	10	71,4%	4	28,6%
	απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου	65	67,7%	31	32,3%
	απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ	100	66,2%	51	33,8%
κάτοικος στην ίδια περιοχή	0-5 χρόνια	19	67,9%	9	32,1%
	6-10 χρόνια	13	68,4%	6	31,6%
	περισσότερο από 10 χρόνια	142	67,6%	68	32,4%
πολιτικός προσανατολισμός	αριστερά	74	74,7%	25	25,3%
	κέντρο	32	68,1%	15	31,9%
	δεξιά	37	56,1%	29	43,9%
	πουθενά	16	61,5%	10	38,5%

Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 160), επίσης, η πλειονότητα του δείγματος απαντά ότι θα συμμετείχε εθελοντικά στο θεσμό. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι στάσεις απέναντι στην εθελοντική συμμετοχή του κοινού αυξάνονται όσο η περιοχή χαρακτηρίζεται από έντονα προβλήματα. Συγκεκριμένα στη Φιλοθέη καταγράφονται τα χαμηλότερα ποσοστά εθελοντικής συμμετοχής (62,4%) τα οποία αυξάνουν ελαφρώς στην περιοχή της Ηλιούπολης (65,1%) και φτάνουν σε πολύ υψηλά επίπεδα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα (73,6%). Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι η αυξημένη πρόθεση συμμετοχής στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα αποτελεί έναν *εκφραστικό* τρόπο που δηλώνει ότι «κάτι πρέπει να κάνουμε/γίνει στην περιοχή».

Πίνακας 160 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα		N	%
Φιλοθέη	ναι	53	62,4
	όχι	32	37,6
	Σύνολο	85	100,0
Ηλιούπολη	ναι	56	65,1
	όχι	30	34,9
	Σύνολο	86	100,0
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	67	73,6
	όχι	24	26,4
	Σύνολο	91	100,0

Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής/μη συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

Τα υψηλότερα ποσοστά των λόγων συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα συγκεντρώνονται σε ό,τι συνιστά την κοινωνική προσφορά του ατόμου απέναντι στην κοινωνία (37,7% και

31,2%) (Πίνακας 161). Στη συνέχεια ακολουθεί η απάντηση που αφορά τη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην περιοχή (25,4%) – τρίτη στη σειρά κατανομής- και, τέλος, με χαμηλό ποσοστό, η απάντηση που σχετίζεται με την αίσθηση ασφάλειας στην περιοχή (5,8%).

Πίνακας 161 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	N	%
γιατί θέλω να βοηθήσω τα άτομα αυτά	81	31,2%
γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου	15	5,8%
γιατί θέλω να συμμετέχω στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας	66	25,4%
γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο χρήσιμος στο κοινωνικό σύνολο	98	37,7%
Σύνολο	260	100,0%

Ο κυρίαρχος λόγος της μη συμμετοχής εστιάζεται στη «διαδεδομένη» στάση που αφορά άλλα ζητήματα της προσωπικής διαχείρισης του βίου, δηλαδή, την «έλλειψη ελεύθερου χρόνου» (36,7%). Ακολουθεί η απάντηση που συνδέει τα ΤοΣΠΠα με τις δράσεις της αστυνομίας (25,5%), υπονοώντας ενδεχομένως ότι το κοινό δεν έχει κανένα λόγο συμμετοχής σε θεσμούς τέτοιου είδους, όπως ακριβώς και με την επόμενη σε συχνότητα απάντηση που θεωρεί ότι το «θέμα της εγκληματικότητας αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς» (13,3%). Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί σε αυτήν την τελευταία απάντηση, γιατί η σημαντική διάσταση της συμμετοχής του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική είναι ακριβώς ότι εκείνη δεν συνιστά θέμα μόνο της αστυνομίας ή της πολιτείας αλλά αντίθετα αφορά όλους. Υπό αυτή την έννοια η υπευθυνοποίηση του κοινού, οπωσδήποτε ισορροπημένη, οφείλει να περιληφθεί στην ‘agenda’ της αντεγκληματικής πολιτικής. Στην επόμενη απάντηση εκφράζονται φόβοι του κοινού μήπως γίνει στόχος εγκληματιών (12,2%), απάντηση που αποτελεί μια πολύ σημαντική παράμετρο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη από όσους χαράσσουν την αντεγκληματική πολιτική και συγκεκριμένα τη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική, δεδομένου του φόβου θυματοποίησης που εκφράζει. Οι υπόλοιπες απαντήσεις, με οριακές συχνότητες, εκφράζουν το ψυχολογικό βάρος που πιστεύει ότι θα αισθανθεί κάποιος, αντικειμενικά προβλήματα, όπως η προχωρημένη ηλικία και, βέβαια, η διάσταση της σύνδεσης του θεσμού με την έννοια του «ρουφιάνου», εκείνου, δηλαδή, που «παρέχει» πληροφορίες για άλλους στην αστυνομία· στάση η οποία εδράζεται, μεταξύ άλλων, και στην

πρόσφατη ιστορία της χώρας καθώς και στη μερική αποτυχία της αστυνομίας να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των πολιτών (Πίνακας 162).

Πίνακας 162 : Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	N	%
γιατί δεν έχω ελεύθερο χρόνο	36	36,7%
γιατί δεν θα έκανα κάτι τέτοιο εθελοντικά χωρίς πληρωμή	4	4,1%
γιατί φοβάμαι μήπως γίνω στόχος εγκληματιών	12	12,2%
γιατί αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας	25	25,5%
γιατί το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς	13	13,3%
γιατί δεν θα το άντεχα για ψυχολογικούς λόγους	3	3,1%
γιατί δεν θέλω να γίνω "ρουφιάνος" της αστυνομίας	3	3,1%
λόγω προχωρημένης ηλικίας	2	2,0%
Σύνολο	98	100,0%

Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής/μη συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

Ανά τόπο κατοικίας (Πίνακας 163), με διαφοροποιήσεις ως προς τα ποσοστά, η κατάταξη των απαντήσεων παραμένει όμοια με εκείνη σε σύνολο δείγματος. Αυτό που κυρίως θα πρέπει να αναφερθεί είναι ότι στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα οι λόγοι που άπτονται της μείωσης της εγκληματικότητας στην περιοχή (28,7%) και της αίσθησης ασφάλειας στη γειτονιά (9,9%) συγκεντρώνουν υψηλότερα ποσοστά συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές.

Πίνακας 163 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
γιατί θέλω να βοηθήσω τα άτομα αυτά	26	32,9%	26	32,5%	29	28,7%
γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου	3	3,8%	2	2,5%	10	9,9%
γιατί θέλω να συμμετέχω στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας	18	22,8%	19	23,8%	29	28,7%
γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο χρήσιμος στο κοινωνικό σύνολο	32	40,5%	33	41,3%	33	32,7%
Σύνολο	79	100,0%	80	100,0%	101	100,0%

Ο κυρίαρχος λόγος της μη συμμετοχής του κοινού στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας εστιάζεται, όπως και στο σύνολο δείγματος, στην έλλειψη ελεύθερου χρόνου (Πίνακας 164). Χαρακτηριστικό είναι ότι στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα μειώνεται το

ποσοστό, συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές, που αναφέρει ότι αυτό είναι «δουλειά της αστυνομίας» (18,5% έναντι 27,8% στη Φιλοθέη και 28,6% στην Ηλιούπολη. Επιπροσθέτως, η απάντηση «το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς» έχει μηδενικά ποσοστά στον Άγ. Παντελεήμονα. Φαίνεται, συνεπώς, πως οι κάτοικοι επιζητούν μια πιο συνθετική προσέγγιση στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας της περιοχής.

Πίνακας 164 : Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	τόπος κατοικίας					
	Φιλοθέη		Ηλιούπολη		Άγιος Παντελεήμονας	
	N	%	N	%	N	%
δεν έχω ελεύθερο χρόνο	18	50,0%	7	20,0%	11	40,7%
δεν θα έκανα κάτι τέτοιο εθελοντικά χωρίς πληρωμή	1	2,8%	2	5,7%	1	3,7%
φοβάμαι μήπως γίνω στόχος εγκληματιών	2	5,6%	7	20,0%	3	11,1%
αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας	10	27,8%	10	28,6%	5	18,5%
το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς	5	13,9%	3	8,6%	0	0,0%
δεν θα το άντεχα για ψυχολογικούς λόγους	0	,0%	3	8,6%	0	,0%
δεν θέλω να γίνω "ρουφιάνος" της αστυνομίας	0	,0%	2	5,7%	1	3,7%
λόγω προχωρημένης ηλικίας	0	,0%	1	2,9%	1	3,7%
Σύνολο	36	100,0%	35	100,0%	27	100,0%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

Σε σύνολο δείγματος προκύπτει ότι απ' όσους δηλώνουν απροθυμία συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα 50% εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις έναντι 41,9% όσων δηλώνουν προθυμία συμμετοχής (Πίνακας 165).

Πίνακας 165 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
	μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
ναι	100	72	172
	58,1%	41,9%	100,0%
όχι	40	40	80
	50,0%	50,0%	100,0%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και απροθυμία συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας
 Ανά τόπο κατοικίας η τάση που καταγράφεται στην Ηλιούπολη (58,2%) και στον Άγιο Παντελεήμονα (52,3%) είναι όσοι προτίθενται σε υψηλότερο ποσοστό να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠα, εκδηλώνουν συχνότερα μετριοπαθείς στάσεις, όπως, εξάλλου, και σε σύνολο δείγματος. Μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων παρατηρείται στη Φιλοθέη (Πίνακας 166).

Πίνακας 166 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα		κλίμακα τιμωρητικότητας		Σύνολο
		μετριοπαθείς	τιμωρητικοί	
Φιλοθέη	ναι	34	18	52
		65,4%	34,6%	100,0%
	όχι	19	9	28
		67,9%	32,1%	100,0%
Ηλιούπολη	ναι	32	23	55
		58,2%	41,8%	100,0%
	όχι	12	17	29
		41,4%	58,6%	100,0%
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	34	31	65
		52,3%	47,7%	100,0%
	όχι	9	14	23
		39,1%	60,9%	100,0%

Κλίμακα τιμωρητικότητας και λόγοι πρόθεσης συμμετοχής/μη συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα

Σύμφωνα με τον Πίνακα 167 προκύπτει ότι οι πιο συχνοί λόγοι συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα που δίνουν οι τιμωρητικοί του δείγματος είναι εκείνοι που αφορούν, πρώτον, την μείωση της εγκληματικότητας (64,1%) και, δεύτερον, την ασφάλεια σε επίπεδο γειτονιάς (57,1%). Οι μετριοπαθείς ως συχνότερο λόγο δίνουν τη επιθυμία παροχής βοήθειας στον άλλον (70,5%) και την αίσθηση της χρησιμότητας απέναντι στο κοινωνικό σύνολο (57,7%). Η σχέση επίσης μεταξύ των δύο μεταβλητών χαρακτηρίζεται από στατιστική σημαντικότητα ($p=.000$). Το εύρημα αυτό μπορεί να φανεί χρήσιμο στη χάραξη και άσκηση της αντεγκληματικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η πολιτική της ενημέρωσης του κοινού θα πρέπει να περιλαμβάνει λόγους που άπτονται τόσο της εμπέδωσης της ασφάλειας και της αντιμετώπισης της εγκληματικότητας όσο και την ανθρωπιστική διάσταση της κοινωνικής ωφέλειας και χρησιμότητας. Με άλλα λόγια, τα χαρακτηριστικά της συμμετοχής του κοινού στα ΤοΣΠΠα αποτελούνται από λόγους που αναφέρονται τόσο στο κοινωνικό κεφάλαιο όσο και στην αντεγκληματική πολιτική. Αυτό είναι άλλωστε και το καίριο νόημα/μήνυμα της συμμετοχής του κοινού σε θεσμούς αυτού του είδους.

Πίνακας 167 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	κλίμακα τιμωρητικότητας			
	μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
	N	%	N	%
γιατί θέλω να βοηθήσω τα άτομα αυτά	55	70,5%	23	29,5%
γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου	6	42,9%	8	57,1%
γιατί θέλω να συμμετάσχω στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην περιοχή μου	23	35,9%	41	64,1%
γιατί θα αισθάνομαι πιο χρήσιμος στο κοινωνικό σύνολο	56	57,7%	41	42,3%

p=.000

Όσον αφορά τους λόγους απροθυμίας συμμετοχής (Πίνακας 168), οι πιο μετριοπαθείς, εκτός από την έλλειψη ελεύθερου χρόνου (58,8%), δίνουν παράλληλα ως συχνότερο λόγο μη συμμετοχής το γεγονός ότι θεωρούν πως τέτοιες δράσεις είναι αποκλειστικά θέμα της πολιτείας (58,3%). Εν αντιθέσει, ο πιο συχνός λόγος για τους τιμωρητικούς είναι ο φόβος θυματοποίησης (75%). Αυτή η διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον, διότι μπορεί να εξηγεί ως ένα βαθμό τα χαμηλά επίπεδα πρόθεσης συμμετοχής των τιμωρητικών στα ΤοΣΠΠα. Η ανασφάλεια επίσης που προκύπτει από το φόβο θυματοποίησης συνδέεται, επίσης, από την άλλη πλευρά, με την τιμωρητικότητα. Επιπροσθέτως, οι τιμωρητικοί, αναφέροντας σε υψηλότερο βαθμό ως λόγο ότι «αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας» (60,95) έναντι των μετριοπαθών (39,1%), υποδηλώνουν ότι η αντιμετώπιση του εγκλήματος είναι θέμα ελέγχου και επιτήρησης και όχι και της συμμετοχής του κοινού.

Πίνακας 168 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	κλίμακα τιμωρητικότητας			
	μετριοπαθείς		τιμωρητικοί	
	N	%	N	%
γιατί δεν έχω ελεύθερο χρόνο	20	58,8%	14	41,2%
γιατί δεν θα έκανα κάτι τέτοιο εθελοντικά χωρίς πληρωμή	2	50,0%	2	50,0%
γιατί φοβάμαι μήπως γίνω στόχος εγκληματιών	3	25,0%	9	75,0%
γιατί αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας	9	39,1%	14	60,9%
γιατί το θέμα αφορά μόνο την πολιτεία και τους ειδικούς	7	58,3%	5	41,7%

Καταλληλότερη ποινή και συμμετοχή στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

Η απροθυμία συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα είναι υψηλότερη (32,9%) σε όσους επέλεξαν τη φυλάκιση έναντι εκείνων που εκφράζουν πρόθεση συμμετοχής (22,9%) (Πίνακας 169).

Πίνακας 169 : Καταλληλότερη ποινή και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	καταλληλότερη ποινή	
	άλλες ποινές	φυλάκιση
ναι	131	39
	77,1%	22,9%
όχι	55	27
	67,1%	32,9%

Ανά τόπο κατοικίας παρουσιάζεται παρόμοια τάση. Όσοι καταγράφονται απρόθυμοι να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠα επιλέγουν σε υψηλότερο βαθμό τη φυλάκιση (Πίνακας 170).

Πίνακας 170 : Καταλληλότερη ποινή και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	καταλληλότερη ποινή	
		άλλες ποινές	φυλάκιση
Φιλοθέη	ναι	40	13
		75,5%	24,5%
	όχι	21	10
		67,7%	32,3%
Ηλιούπολη	ναι	46	9
		83,6%	16,4%
	όχι	20	9
		69,0%	31,0%
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	45	17
		72,6%	27,4%
	όχι	14	8
		63,6%	36,4%

Όσον αφορά τη σκοπιμότητα της ποινής και συγκεκριμένα την επιλογή της τιμωρίας του δράστη, προκύπτει ότι από εκείνους που προτίθενται να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠα 41,1% επέλεξαν την τιμωρία του δράστη έναντι εκείνων που δηλώνουν απρόθυμοι 37% (Πίνακας 171). Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ των ομάδων δεν είναι σημαντική και γι' αυτό η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών δεν αξιολογείται ως ισχυρή.

Πίνακας 171 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος

πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	σκοπιμότητα της ποινής	
	άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
ναι	103 58,9%	72 41,1%
όχι	51 63,0%	30 37,0%

Ομοίως, παρόμοια τάση παρατηρείται και ανά τόπο κατοικίας όπου η ποσοστιαία διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι πολύ μικρή (Πίνακας 172). Εξαιρέση αποτελεί η περιοχή της Φιλοθέης όπου 32,1% εκείνων που δηλώνουν πρόθυμοι να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠα επιλέγουν την τιμωρία του δράστη, έναντι 23,3% όσων δηλώνουν απρόθυμοι.

Πίνακας 172 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας

τόπος κατοικίας	πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα	σκοπιμότητα της ποινής	
		άλλη σκοπιμότητα	τιμωρία του δράστη
Φιλοθέη	ναι	36 67,9%	17 32,1%
	όχι	23 76,7%	7 23,3%
Ηλιούπολη	ναι	31 56,4%	24 43,6%
	όχι	16 57,1%	12 42,9%
Άγιος Παντελεήμονας	ναι	36 53,7%	31 46,3%
	όχι	12 52,2%	11 47,8%

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, παρατηρούνται υψηλά επίπεδα έλλειψης γνώσης για το θεσμό των ΤοΣΠΠα σε αντίθεση με το υψηλό ποσοστό του δείγματος που προτίθεται να συμμετάσχει. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η άγνοια του κοινού για το θεσμό των ΤοΣΠΠα συνιστά σημαντική διάσταση της ανάλυσης των δεδομένων. Από την άγνοια του κοινού προκύπτει ότι είναι θέμα πολιτικής η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του μαζί με την εύρεση αποτελεσματικών και αποδοτικών

επιχειρημάτων, προκειμένου να προωθηθεί η συμμετοχή του. Τα επιχειρήματα θα πρέπει να εστιάζουν όχι μόνο στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας αλλά και σε ευρύτερες κοινωνικές απόψεις που αναφέρονται στην κοινωνική ωφέλεια που προκύπτει από τη συμμετοχή του κοινού.

Δεύτερον, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τόσο οι μετριοπαθείς όσο και οι τιμωρητικοί, αν και σε μικρότερο βαθμό οι δεύτεροι, επιθυμούν, σε γενικές γραμμές, να συμμετάσχουν στα ΤοΣΠΠα, για διαφορετικούς, όμως, λόγους. Οι μετριοπαθείς εστιάζουν περισσότερο στην ανθρωπιστική διάσταση της συμμετοχής τους, ενώ οι τιμωρητικοί σε θέματα που αφορούν την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και την εμπέδωση της ασφάλειας. Οι λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στους τιμωρητικούς επικεντρώνονται στο φόβο θυματοποίησης καθώς και ότι ζητήματα αυτού του είδους αφορούν την αστυνομία. Από την άλλη πλευρά, οι μετριοπαθείς, εκτός από την έλλειψη ελεύθερου χρόνου, αναφέρουν ότι το θέμα αφορά την πολιτεία και τους ειδικούς.

Τρίτον, η πρόθεση συμμετοχής από πλευράς κοινού καταγράφεται υψηλότερη όταν τα κοινωνικά προβλήματα εντείνονται, όπως για παράδειγμα στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, όπου συγκριτικά με τις άλλες δύο περιοχές, οι κάτοικοι εκφράζουν μεγαλύτερη επιθυμία συμμετοχής στο πλαίσιο μιας *εκφραστικής* (expressive) στάσης που απαιτεί την αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιοχής από το σύνολο της κοινωνίας. Αυτή η διάσταση παρουσιάζει ενδιαφέρον, διότι αποτελεί δυνατότητα για τη χάραξη και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής, εφόσον μπορεί να αξιοποιηθεί το σύνολο της κοινωνίας για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.

Τέλος, θα πρέπει να γίνει κατανοητό στο κοινό πως η πρόληψη του εγκλήματος δεν είναι μόνο θέμα του κράτους και των επίσημων θεσμών κοινωνικού ελέγχου αλλά και θέμα του συνόλου της κοινωνίας. Καθίσταται, συνεπώς, απαραίτητο από όσους ασκούν αντεγκληματική πολιτική να διαχειρισθούν με προσοχή απαντήσεις του κοινού που υποστηρίζουν ότι οι αντεγκληματικές δράσεις «είναι θέμα της πολιτείας/αστυνομίας». Οι εν λόγω στάσεις, εξάλλου, διακρίνονται εν γένει από χαμηλά επίπεδα συμμετοχής στη δημόσια ζωή και υψηλές προσδοκίες ανάληψης δράσεων αποκλειστικά από τους θεσμούς και τους δημόσιους λειτουργούς. Το κοινωνικό κεφάλαιο και η κοινωνία των πολιτών απουσιάζουν από την ελληνική κοινωνική ζωή. Η αλλαγή ή ο μετασχηματισμός αυτής της κατάστασης οπωσδήποτε απαιτεί μακροπρόθεσμους σχεδιασμούς και

σταθερότητα στη χάραξη και άσκηση νεωτερικών δράσεων. Και αυτά τα δύο, όμως, χαρακτηριστικά εκλείπουν από την ελληνική πολιτεία, εφόσον επιλέγονται συχνότερα καιροσκοπικού χαρακτήρα «λύσεις» εντυπωσιασμού, χαρακτηριζόμενες από έλλειψη συνέχειας.

5. Γενικά συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, τα συμπεράσματα που προκύπτουν αφορούν: **α.** τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές εκτίμησης της τιμωρητικότητας, **β.** τον τόπο κατοικίας με τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του και κυρίως με τη διαβάθμιση των τάσεων της εγκληματικότητας σε κάθε περιοχή της έρευνας, **γ.** την τιμωρητικότητα του κοινού, βάσει των προσδιοριστικών της παραγόντων, στο πλαίσιο της διμεταβλητής ανάλυσης, της πολλαπλής παλινδρόμησης και της ανάλυσης μερικής συσχέτισης και **δ.** τις στάσεις του κοινού απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική και ειδικότερα τη συμμετοχική.

Αναλυτικότερα:

α. Ως προς τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές εκτίμησης της τιμωρητικότητας:

Από το σύνολο των προαναφερθέντων αποτελεσμάτων, τόσο αναφορικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού όσο και με τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, στο επίπεδο της διμεταβλητής ανάλυσης, προκύπτει ότι οι δύο από τις τρεις εξαρτημένες μεταβλητές και συγκεκριμένα η κλίμακα τιμωρητικότητας και η μεταβλητή της καταλληλότερης ποινής οδηγούν σε κοινές εν γένει διαπιστώσεις και συμπεράσματα, αποτυπώνοντας τις κυρίαρχες τάσεις που προκύπτουν από την επεξεργασία των δεδομένων. Η τρίτη ανεξάρτητη μεταβλητή που αφορά τη σκοπιμότητα της ποινής, υπό το πρίσμα της επιλογής της τιμωρίας του δράστη, διαφοροποιείται από τις άλλες δύο, εφόσον είτε μεταξύ των διαφορετικών ομάδων δεν παρουσιάζονται σημαντικές ποσοστιαίες διαφοροποιήσεις και συνεπώς η σχέση της με τις ανεξάρτητες μεταβλητές καθίσταται αδύναμη είτε, σε ορισμένες περιπτώσεις, καταγράφονται αντίθετες από τις κυρίαρχες τάσεις, οι οποίες, ωστόσο, δεν παρουσιάζουν συνέπεια σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας.

Βάσει περαιτέρω διερεύνησης των εν λόγω διαπιστώσεων, μελετώντας τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά όσων καταγράφονται ως τιμωρητικοί (επιλογή της απάντησης «τιμωρία του δράστη») και λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη το σύνολο των απαντήσεων αναφορικά με τους σκοπούς της ποινής, προκύπτουν τα εξής: Ως προς τα

κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά όσοι χαρακτηρίζονται τιμωρητικοί (επιλογή τιμωρίας του δράστη) δηλώνουν αριστερό πολιτικό προσανατολισμό, εν αντιθέσει με τις άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποινή) όπου οι τιμωρητικοί δηλώνουν δεξιό προσανατολισμό ή ότι πολιτικά δεν τοποθετούνται «πουθενά». Ενδέχεται, συνεπώς, το ανωτέρω εύρημα, δηλαδή, ο διαφορετικός πολιτικός προσανατολισμός, να συμβάλει στη διαφοροποίηση που παρατηρείται στο πλαίσιο της διμεταβλητής ανάλυσης στην εξαρτημένη μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής.

Από την άλλη πλευρά, οι απαντήσεις του δείγματος ως προς τους σκοπούς της ποινής έδειξαν ότι η επιλογή της «προστασίας της κοινωνίας από το έγκλημα» συναρτάται με τους βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού, όπως ακριβώς συναρτώνται οι τιμωρητικές απαντήσεις στις άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές (κλίμακα τιμωρητικότητας και καταλληλότερη ποινή). Είναι πιθανό, συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι η μεταβλητή της σκοπιμότητας της ποινής συνιστά ερώτηση πολλαπλών επιλογών, κάποιοι από τους τιμωρητικούς να επέλεξαν, μεταξύ άλλων, την απάντηση «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» αλλά όχι και την απάντηση «τιμωρία του δράστη».

Γενικότερα, προκύπτει ότι για την σχέση μεταξύ τιμωρητικότητας του κοινού και σκοπών της ποινής χρειάζεται περαιτέρω έρευνα, προκειμένου να αποτυπωθούν με εγκυρότητα και αξιοπιστία σαφή συμπεράσματα, καθόσον ενδέχεται τελικά είτε η συγκεκριμένη ερώτηση να μην έγινε κατανοητή από το δείγμα είτε να στάθηκε ανεπαρκής, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, να επισημάνει και να διαχωρίσει τις αμιγώς τιμωρητικές απαντήσεις του. Καταληκτικά, η συνέπεια ως προς τις απαντήσεις του δείγματος και της σχέσης τους με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού που αποτυπώνονται στην παρούσα έρευνα στις δύο εξαρτημένες μεταβλητές, γενικότερου (κλίμακα τιμωρητικότητας) και ειδικότερου (καταλληλότερη ποινή) περιεχομένου επιτρέπουν τη διατύπωση συμπερασμάτων που στηρίζονται στις κεντρικές τάσεις που παρατηρούνται από την ανάλυσή τους ως δεσπόζοντα και επιβεβαιωτικά των υποθέσεών της.

β. Ως προς τον τόπο κατοικίας:

1. Ο τόπος κατοικίας συναρτάται με τις πηγές πληροφόρησης. Στον Άγιο Παντελεήμονα, όπου η θυματοποίηση και οι τάσεις εγκληματικότητας είναι υψηλότερες, η ενημέρωση προκύπτει είτε μέσω των άμεσων/έμμεσων εμπειριών είτε μέσω των διαπροσωπικών σχέσεων. Εν αντιθέσει, στις άλλες δύο περιοχές, όπου επικρατούν λιγότερα και μικρότερης έντασης κοινωνικο-περιβαλλοντικά προβλήματα, καθώς και χαμηλότερα επίπεδα θυματοποίησης κυρίαρχος προκύπτει ο ρόλος των ΜΜΕ ως πηγή πληροφόρησης για την εγκληματικότητα.
2. Ο τόπος κατοικίας συναρτάται με την πρόσληψη της εγκληματικότητας ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος. Η πρόσληψη αυτή διαβαθμίζεται ακριβώς όπως διαβαθμίζονται, με αύξουσα σειρά από τη Φιλοθέη προς τον Άγιο Παντελεήμονα, οι τάσεις της εγκληματικότητας σύμφωνα με την αστυνομική στατιστική. Υπό την έννοια αυτή, η προκείμενη πρόσληψη φαίνεται «λογική», δεδομένου ότι αντικατοπτρίζει ως ένα βαθμό τις «αντικειμενικές» τάσεις της εγκληματικότητας. Εν γένει στο δείγμα εντοπίζονται υψηλά επίπεδα κοινωνικής σήμανσης ως προς την εγκληματικότητα ως κοινωνικό πρόβλημα.
3. Ο τόπος κατοικίας συναρτάται, επίσης, με την πρόσληψη περί των τάσεων της εγκληματικότητας. Εν προκειμένω, οι ερωτώμενοι στον Άγιο Παντελεήμονα θεωρούν ότι η εγκληματικότητα αυξήθηκε σε υψηλότερο ποσοστό έναντι των ερωτωμένων στις υπόλοιπες περιοχές, όπως η Ηλιούπολη και η Φιλοθέη.
4. Τα επίπεδα θυματοποίησης συναρτώνται με τις τάσεις της εγκληματικότητας στον τόπο κατοικίας, κατατάσσοντας πρώτη την περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα, δεύτερη την Ηλιούπολη και τρίτη τη Φιλοθέη. Ως εκ τούτου, επιβεβαιώνεται μεθοδολογικά και μέσω της κατά δήλωση θυματοποίησης, η επιλογή των περιοχών της έρευνας με βάση τη διαβάθμισή τους ως προς τις τάσεις της εγκληματικότητας, όπως καταγράφονται από την αστυνομική στατιστική.
5. Ο φόβος του εγκλήματος συναρτάται με τον τόπο κατοικίας και ακολουθεί τη διαβάθμιση αφ' ενός των τάσεων της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης και αφ' ετέρου τη διαβάθμιση των τιμωρητικών στάσεων –φαίνεται σαν να ασκεί μια «διαβαθμισμένη» επίδραση σε αυτές. Ως εκ τούτου οι ανασφαλείς είναι

περισσότεροι στον Άγιο Παντελεήμονα και λιγότεροι στην Ηλιούπολη και στη Φιλοθέη.

6. Η οντολογική ανασφάλεια συναρτάται με τον τόπο κατοικίας και συγκεκριμένα όσοι κατοικούν στην περιοχή με έντονα κοινωνικά προβλήματα είναι πιο πιθανό να βιώνουν υψηλά επίπεδα οντολογικής ανασφάλειας έναντι όσων κατοικούν σε περιοχές π.χ. μεσαίας ή χαμηλής εγκληματικότητας, όπως η Ηλιούπολη και η Φιλοθέη αντίστοιχα.
7. Ο τόπος κατοικίας συναρτάται με το συντηρητικό προσανατολισμό του ατόμου και, βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας, προκύπτει ότι εκείνοι που κατοικούν στη Φιλοθέη είναι λιγότερο συντηρητικοί από εκείνους που κατοικούν στην Ηλιούπολη και τον Άγιο Παντελεήμονα. Ακολουθώντας, εκείνοι που κατοικούν στην Ηλιούπολη είναι λιγότερο συντηρητικοί από εκείνους που κατοικούν στον Άγιο Παντελεήμονα, ο οποίος συνιστά την περιοχή με τους περισσότερο συντηρητικά προσανατολισμένους κατοίκους.

Σε γενικές γραμμές μπορεί να υποστηριχθεί ότι η επίδραση του τόπου με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και, εν προκειμένω, ειδικότερα τις τάσεις της εγκληματικότητας, αποτελεί σημαντική κοινωνική συνιστώσα για την εκδήλωση των κοινωνικών στάσεων και υπό αυτή την έννοια ο επιθετικός προσδιορισμός πριν από τη λέξη 'στάσεις' υποδηλώνει ότι εκείνες είναι πράγματι όχι μόνο 'κοινωνικές' αλλά, επιπροσθέτως, και 'περιβαλλοντικές'. Συνιστούν μέρος μιας *επιδρούσας κοινωνικής γεωγραφίας* στο άτομο και συμβάλλουν στην τοπική δόμηση των στάσεων. Μπορεί κανείς, συνεπώς, να υποστηρίξει ότι και ο τόπος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, στο μακροεπίπεδο, πέραν από τις οποιεσδήποτε άλλες συνεισφέρουσες συνιστώσες, επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική συμπεριφορά και τις κοινωνικές στάσεις. Λαμβάνοντας δε υπόψη τους κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες και τις τάσεις της εγκληματικότητας ειδικότερα, τα άτομα υπόκεινται, σε σημαντικό βαθμό, στις επιδράσεις του περιβάλλοντος κατοικίας τους.

Συνεπώς, ο τόπος κατοικίας φαίνεται να επιδρά σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο που, όπως θα συνοψισθεί ακολούθως, σχετίζεται με τις τιμωρητικές στάσεις καθ' εαυτές και σε ένα δεύτερο με παράγοντες που τις διαμορφώνουν.

β. Ως προς την τιμωρητικότητα του κοινού:

Σε γενικές γραμμές, σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας προκύπτει ότι το δείγμα δεν χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας.

I. Διμεταβλητή ανάλυση

1. Διαπιστώνεται ότι η ένταση πολλαπλών κοινωνικών προβλημάτων στον τόπο κατοικίας συμβάλλει στην επίταση των τιμωρητικών στάσεων των κατοίκων της. Ειδικότερα, οι τιμωρητικές στάσεις φαίνεται να ακολουθούν τη διαβάθμιση της εγκληματικότητας στον τόπο κατοικίας με τον Άγιο Παντελεήμονα να καταγράφεται ως η περιοχή με υψηλότερες τάσεις εγκληματικότητας και τα υψηλότερα επίπεδα τιμωρητικών στάσεων. Ειδικότερα, όσον αφορά την εκτίμηση της τιμωρητικότητας στο μακροεπίπεδο (κλίμακα τιμωρητικότητας, σκοπιμότητα της ποινής) το εύρημα επιβεβαιώνεται πλήρως. Συγκεκριμένα, η κατάταξη των περιοχών κατά φθίνουσα σειρά είναι τόσο για τις τάσεις της εγκληματικότητας όσο και για τις τιμωρητικές στάσεις η εξής: Άγιος Παντελεήμονας, Ηλιούπολη, Φιλοθέη. Ωστόσο, μέσα από την εκτίμηση της τιμωρητικότητας στο μικροεπίπεδο (καταλληλότερη ποινή), αν και επιβεβαιώνεται η διαφοροποίηση των τιμωρητικών στάσεων ανά περιοχή, δεν ακολουθείται όμοια ιεράρχηση των τιμωρητικών στάσεων με τις τάσεις της εγκληματικότητας ανά περιοχή. Αναλυτικότερα, η κατάταξη, εν προκειμένω, κατά φθίνουσα σειρά είναι: Άγιος Παντελεήμονας, Φιλοθέη, Ηλιούπολη.
2. Ως προς τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά συνάρτηση προκύπτει με τον πολιτικό προσανατολισμό. Εκείνοι που εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις τοποθετούνται είτε δεξιά είτε «πουθενά» (*όπως δήλωσαν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι αυτολεξεί*).
3. Τα ΜΜΕ κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο ως πηγή πληροφόρησης για το έγκλημα. Ωστόσο, υπό το πρίσμα των τιμωρητικών στάσεων διακρίνεται -αν και οι ποσοστιαίες διαφοροποιήσεις μεταξύ των ομάδων είναι αμελητέες- η τάση οι τιμωρητικοί να δηλώνουν συχνότερα ως πηγή πληροφόρησης είτε τις άμεσες/έμεσες εμπειρίες των οικείων τους είτε τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Χρειάζεται, ωστόσο, περαιτέρω έρευνα εστιασμένη στις πηγές πληροφόρησης προκειμένου να αναδειχθούν με σαφήνεια οι κυρίαρχες τάσεις. Από την άλλη πλευρά, ενώ τα ΜΜΕ κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο, η εγκυρότητά τους αίρεται

στην πλειονότητα του δείγματος ως προς την ενημέρωση που παρέχουν σχετικά με την εγκληματικότητα. Ωστόσο, όσοι πιστεύουν ότι η πληροφόρηση από τα ΜΜΕ είναι έγκυρη εκδηλώνουν συχνότερα τιμωρητικές στάσεις και αυτό επιβεβαιώνεται και από την ερώτηση που αναφέρεται στην εμπιστοσύνη απέναντι στα ΜΜΕ, στην οποία οι τιμωρητικοί εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης έναντι των μετριοπαθών. Η θετική στάση των τιμωρητικών απέναντι στα ΜΜΕ εν μέρει υποδηλώνει την έκταση της επίδρασης των μεροληπτικών και επιλεκτικών παρουσιάσεων στη διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων.

4. Τα επίπεδα θεσμικής εμπιστοσύνης καταγράφονται ιδιαίτερα χαμηλά. Υπό το πρίσμα των τιμωρητικών στάσεων και συγκεκριμένα στις δύο μεταβλητές, την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή, καταγράφεται η τάση όσοι εκφράζουν υψηλότερα επίπεδα θεσμικής εμπιστοσύνης να εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις. Σημαντικό είναι ότι η τάση αυτή αφορά τους επίσημους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου και ειδικότερα την αστυνομία.
5. Η εγκληματικότητα κατατάσσεται στις πρώτες θέσεις των κοινωνικών προβλημάτων και συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις, εφόσον οι πιο τιμωρητικοί επιλέγουν συχνότερα την εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα.
6. Η πλειονότητα του δείγματος θεωρεί ότι η εγκληματικότητα αυξήθηκε στον τόπο κατοικίας και υπό το πρίσμα των τιμωρητικών στάσεων καταγράφεται ότι εκείνοι που θεωρούν πως η εγκληματικότητα αυξήθηκε είναι τιμωρητικοί. Επειδή, όμως, η διαπίστωση αυτή αφορά κυρίως την κλίμακα τιμωρητικότητας, η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών κρίνεται σχετικώς αδύναμη.
7. Η πλειονότητα του δείγματος αναφέρει ότι δεν έχει θυματοποιηθεί. Η θυματοποίηση προκύπτει να μην επιδρά στις τιμωρητικές στάσεις, αφού είτε μικρή διαφοροποίηση καταγράφεται μεταξύ θυμάτων και μη θυμάτων ως προς τις τιμωρητικές στάσεις είτε διαφαίνεται η τάση τα μη θύματα να δίνουν τιμωρητικότερες απαντήσεις έναντι των θυμάτων.
8. Ο φόβος του εγκλήματος καταγράφεται σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας αρκετά υψηλός. Σε σχέση με τις τιμωρητικές στάσεις διαφαίνεται η

τάση όσοι δηλώνουν υψηλότερα επίπεδα ανασφάλειας να εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις.

9. Η ετεροποίηση ως στάση που αντιμετωπίζει τον Άλλο (μετανάστης, δράστης, εξαρτημένος) ως «ξένο», «διαφορετικό» ή/και επικίνδυνο συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις.
10. Η οντολογική ανασφάλεια συναρτάται με τις τιμωρητικές στάσεις ως γενικευμένη ανασφάλεια απέναντι σε διαφορετικές αξίες, ως αίσθηση διακινδύνευσης απέναντι στη διαχείριση της καθημερινότητας καθώς και ως διάρρηξη της εμπιστοσύνης απέναντι στους άλλους. Η σχέση αυτή επιβεβαιώνεται για την κλίμακα τιμωρητικότητας και την καταλληλότερη ποινή (εξαίρεση η περιοχή της Ηλιούπολης όπου δεν προκύπτει σημαντική ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων ως προς την καταλληλότερη ποινή). Επίσης, οι τιμωρητικές στάσεις συναρτώνται με την ανασφάλεια που προκύπτει όσον αφορά τη διατήρηση του οικονομικού status.
11. Όσοι πιστεύουν ότι η παράβαση προσβάλλει τις κυρίαρχες αξίες και πως μέσω της τιμωρίας, η οποία ανάγεται σε σύμβολο, εκείνες ενισχύονται, εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις (εξαίρεση η περιοχή της Ηλιούπολης όπου δεν προκύπτει σημαντική ποσοστιαία διαφοροποίηση μεταξύ των ομάδων για την ερώτηση που αφορά την τιμωρία ως προς την καταλληλότερη ποινή).
12. Το δείγμα της έρευνας δεν αποδέχεται, στην πλειονότητά του, τη συμβολή των μονοπαραγοντικών προσεγγίσεων στην εγκληματογένεση. Ωστόσο, η απόδοση της εγκληματογένεσης σε μονοπαραγοντικές προσεγγίσεις που αφορούν είτε τον κλασικισμό (ελεύθερη βούληση) είτε τις βιολογικού χαρακτήρα προσεγγίσεις συναρτώνται με τις τιμωρητικές στάσεις.
13. Η πλειονότητα του δείγματος αποδέχεται ότι ο δράστης μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να «λυτρωθεί», να «αλλάξει» και να απέχει από το έγκλημα. Υπό το πρίσμα της τιμωρητικότητας, όμως, προκύπτει ότι όσοι συμφωνούν πως ο δράστης δεν μπορεί να «λυτρωθεί» απέναντι στην κοινωνία, δηλαδή, ότι δεν πρόκειται να «αλλάξει», έστω κι αν βοηθηθεί κοινωνικά, εκδηλώνουν τιμωρητικές στάσεις.

14. Η πλειονότητα του δείγματος δεν εκφράζει υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού. Όσον αφορά την τιμωρητικότητα του κοινού όσοι χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα συντηρητικού προσανατολισμού εκφράζουν τιμωρητικές στάσεις.

Συνοψίζοντας, αναφορικά με τη θεωρητική προσέγγιση προκύπτει ότι η τιμωρητικότητα του κοινού συνδέεται με εργαλειακούς και συμβολικούς παράγοντες. Οι εργαλειακοί αφορούν τον τόπο κατοικίας που διακρίνεται από έντονα κοινωνικο-περιβαλλοντικά προβλήματα και υψηλές τάσεις εγκληματικότητας, την πρόσληψη του εγκλήματος ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος, την πρόσληψη περί αύξησης της εγκληματικότητας. Οι συμβολικοί αφορούν το δίπτυχο έγκλημα-τιμωρία, σύμφωνα με το οποίο το έγκλημα διαρρηγνύει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας και η τιμωρία τις επιβεβαιώνει, τις στάσεις ετεροποίησης που δομούν τους «άλλους» (μετανάστες, δράστες εξαρτημένους) ως σύμβολα υψηλής επικινδυνότητας, τη γενικευμένη οντολογική ανασφάλεια που προκύπτει από τη διαφοροποίηση των υπαρχουσών αξιών, την έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στους άλλους, καθώς και από την πρόσληψη υψηλής διακινδύνευσης σχετικά με την διαχείριση της καθημερινότητας, συμπεριλαμβανομένου και του οικονομικού status του ατόμου. Οι τιμωρητικές στάσεις συναρτώνται, επίσης, με τον φόβο του εγκλήματος. Με την τιμωρητικότητα του κοινού συναρτώνται οι στάσεις που αφορούν την κλασικιστική προσέγγιση και τις θετικιστικές βιολογικές προσεγγίσεις, καθώς και με την απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη ως δυνατότητα αλλαγής και αποχής του από το έγκλημα. Τέλος, με τις τιμωρητικές στάσεις σχετίζεται ο συντηρητικός προσανατολισμός ως ένα από τα δομικά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, καθίσταται προφανές ότι η τιμωρητικότητα του κοινού συναρτάται τόσο με την εργαλειακή όσο και με τη συμβολική θεώρηση και υπό αυτή την έννοια συνιστά στάση που προκύπτει όχι μόνο από ενδο-εγκληματικούς παράγοντες αλλά και πέραν αυτών μέσω μιας έντονης συμβολοποίησης τόσο του εγκλήματος όσο και της τιμωρίας με την ηθικότητα της κοινωνίας, των σχέσεων των μελών της με την ετερότητα και τις βαθιές ανησυχίες για τη διαχείριση των ζητημάτων της καθημερινότητας στο πλαίσιο διάρρηξης της εμπιστοσύνης και επίτασης της διακινδύνευσης. Επιπροσθέτως, στην τιμωρητικότητα συνεισφέρει ένας εγγενής, κατά μια έννοια, και κοινωνικού χαρακτήρα συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου.

Αποδεικνύεται, συνεπώς, ότι στο πλαίσιο της εργαλειακής θεώρησης συνδέονται οι έννοιες της «εργαλειακής αλήθειας» και του «ινστρουμενταλισμού» (J.Dewey) με την τιμωρητικότητα. Δηλαδή, ότι η τιμωρία συνιστά το αποτελεσματικό εργαλείο/μέσο για την αντιμετώπιση των υψηλών τάσεων της εγκληματικότητας και των ζητημάτων που απορρέουν από αυτήν. Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο της συμβολικής θεώρησης, σύμφωνα με την οποία η τιμωρία ανάγεται σε σύμβολο στο οποίο μεταφέρονται επιμέρους νοήματα, ιδιαίτερης κοινωνικής σήμανσης, όπως η επιβεβαίωση των αξιών, η οποία εδράζεται περισσότερο στην προσέγγιση του Durkheim και συνοψίζεται στη φράση πως «αυτό που χαρακτηρίζει το έγκλημα είναι αυτό που εξηγεί την τιμωρία»,⁹¹⁷ δηλαδή, ότι στους θεσμούς αντανakλώνται οι επικρατούσες αξίες της κοινωνίας, η προσβολή των οποίων παραβιάζει τη συλλογική συνείδηση και την ηθικότητα της κοινωνίας, προκαλώντας τις αντίστοιχες αντιδράσεις. Παράλληλα, οι δράστες, μαζί με άλλες πληθυσμιακές ομάδες εγείρουν έντονες στάσεις ετεροποίησης, όπως έχει ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα διατυπωθεί από τον G.Mead και πολύ πιο πρόσφατα από τους Z.Bauman, J.Young, L.Wacquant. Τέλος, μέσα από την προσέγγιση των A.Giddens και J.Young και την έννοια της οντολογικής ανασφάλειας, η οποία συνδέει τον κίνδυνο ως υποκειμενική αίσθηση της απώλειας του ελέγχου και επεκτείνοντάς την στο επίπεδο της εγκληματικότητας, η τιμωρία φαίνεται να συμβολοποιείται ως ένας πραγματικός αλλά και φαντασιακός όρος επανάκτησης του ελέγχου. Επιπροσθέτως, η τιμωρητικότητα συνδέεται με άλλες συνισταμένες του εγκληματικού φαινομένου, όπως η θεωρία κοινωνικής απόδοσης (αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης) που πρωτοδιατυπώθηκε από F.Heider αλλά και με την απόρριψη της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη που ερευνήθηκε προσφάτως από τον S.Maruna.

II. Πολλαπλή παλινδρόμηση και μερική συσχέτιση

Στο πλαίσιο της αναλυτικής διερεύνησης, βάσει της θεωρητικής προσέγγισης, και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πολλαπλής παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή την κλίμακα τιμωρητικότητας, προκύπτει ότι η τιμωρητικότητα του κοινού συνιστά, σε σημαντικό βαθμό, όψη ενός ευρύτερου συντηρητικού προσανατολισμού του ατόμου, η οποία ακολουθείται, επιπροσθέτως, από άλλα δύο θέματα: α. την πεποίθηση ότι ο δράστης δεν δύναται να «λυτρωθεί» κοινωνικά παρόλη τη βοήθεια και υποστήριξη που μπορεί να λάβει και, επομένως, παραμένει εσαεί επικίνδυνος, στιγματισμένος και

⁹¹⁷ Durkheim, E. (1984) [1893] *The division of labor in society*, ό.π., σ. 44.

κοινωνικά «αλύτρωτος», β. τη συμβολοποιημένη σχέση μεταξύ εγκλήματος-τιμωρίας, μέσα στην οποία υπαισέρχεται η ηθική, της οποίας η διασάλευση που προκύπτει από το έγκλημα, αποκαθίσταται μέσω της τιμωρίας.

Ανεξάρτητα από τις επιμέρους κοινωνικο-οικονομικές ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής, η επίδραση των ανωτέρω παραγόντων στις τιμωρητικές στάσεις διαφαίνεται και ανά τόπο κατοικίας. Υπό αυτό το πλαίσιο, οι τιμωρητικές στάσεις αν και συνδέονται, όπως αναφέρθηκε με τον τόπο κατοικίας και κατ' επέκταση με τις τάσεις της εγκληματικότητας, δεν εξαρτώνται καθοριστικά από αυτόν και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του.

Η σημαντική συμβολή του συντηρητισμού επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα που προέκυψαν μέσα από την ανάλυση μερικής συσχέτισης, σύμφωνα με τα οποία εάν ο συντηρητισμός λογιστεί ως μεταβλητή ελέγχου (control variable), σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας, η επίδραση των υπολοίπων μεταβλητών του μοντέλου (κοινωνική λύτρωση του δράστη, ενίσχυση των αξιών της κοινωνίας μέσω της επιβολής της τιμωρίας), αν και εξακολουθεί να υπάρχει, μειώνεται σημαντικά ως προς τη συμβολή της στην εξήγηση της τιμωρητικότητας, συγκριτικά με εκείνη του συντηρητικού προσανατολισμού.

γ. Ως προς τις στάσεις απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική:

- 1.** Ως προς τις στάσεις απέναντι στην τυπολογία ποινικών αδικημάτων/δραστών και καταλληλότερης ποινής προκύπτει ότι:
 - ι)** Η φυλάκιση εν γένει επιλέγεται συχνότερα σε σχέση με τις υπόλοιπες ποινές/κυρώσεις για το βιασμό, τη ληστεία και την επίθεση. Διαφοροποίηση προκύπτει στη διάρρηξη, διότι παράλληλα με τη φυλάκιση, επιλέγονται η κοινωφελής εργασία και η ποινή με αναστολή σε σημαντικό ποσοστό και οι δύο. Η κοινωφελής εργασία φαίνεται, αν και πολύ περιορισμένη ως προς την πρακτική εφαρμογή της, να είναι αποδεκτή σε υψηλά ποσοστά στο δείγμα της έρευνας, ειδικότερα δε για τη διάρρηξη. Χαμηλά επίπεδα επιλογής παρουσιάζονται όσον αφορά το πρόστιμο απέναντι σε όλα τα αδικήματα, ενώ, από την άλλη πλευρά, συνιστά την πλέον διαδεδομένη, σε σχέση με τη συχνότητα επιβολής της, ποινή στην Ελλάδα.

- ii) Τα υψηλότερα ποσοστά επιείκειας παρουσιάζονται στον ανήλικο και εξαρτημένο δράστη και τα χαμηλότερα, όπως θα ήταν αναμενόμενο, για τον υπότροπο δράστη. Από την άλλη πλευρά, πλην του αδικήματος της διάρρηξης και συγκεκριμένα όσον αφορά την ποινή της φυλάκισης, το δείγμα δεν φαίνεται να μεροληπτεί, στο πλαίσιο των συγκεκριμένων ποινικών αδικημάτων, απέναντι στον Αλβανό δράστη έναντι του Έλληνα.
2. Γενικότερα, παρατηρούνται μετριοπαθείς στάσεις όσον αφορά την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα που εστιάζουν στην κοινωνική πρόληψη καθώς και στο συνδυασμό μέτρων κατασταλτικής και κοινωνικής αντιμετώπισης. Επιπροσθέτως, στην πλειονότητά του το δείγμα της έρευνας διακρίνεται από θετικές στάσεις απέναντι σε μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας.
3. Η τιμωρητικότητα του κοινού συμβάλλει στην εμφάνιση επιφυλακτικών στάσεων απέναντι σε νεωτερικές για την Ελλάδα μορφές συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής. Οι τιμωρητικές στάσεις συναρτώνται με την απόρριψη της αποκαταστατικής δικαιοσύνης ως εναλλακτική δυνατότητα αποκατάστασης της βλάβης. Επιπροσθέτως, συμβάλλουν στη μειωμένη πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα, κυρίως, όπως αναφέρεται κατά δήλωση, λόγω του φόβου θυματοποίησης και της άποψης που υποστηρίζει ότι η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας αφορά την αστυνομία και όχι τους πολίτες.

Η συνόψιση των κύριων αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης θα μπορούσε να διατυπωθεί ως ακολούθως:

1. Ο τόπος κατοικίας ως μεταβλητή της κοινωνικής δομής με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από **α.** την αναλυτική διερεύνηση του μοντέλου και τους σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού (συντηρητικός προσανατολισμός, τιμωρία ως σύμβολο επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών και αδυνατότητα της κοινωνικής λύτρωσης του δράστη), **β.** τη διμεταβλητή ανάλυση, κατά την οποία φάνηκε ότι επιδρά τόσο στην τιμωρητικότητα όσο και στους παράγοντες που τη διαμορφώνουν, αναδεικνύουν, στο μέτρο του δυνατού, τη σύζευξη του ειδικού με το γενικό, τη διασύνδεση μικρο και μακρο-επιπέδου.

2. Το δείγμα στην πλειονότητά του διακρίνεται από μετριοπάθεια και αναγνωρίζει την παράλληλη συμβολή τόσο της κοινωνικής πρόληψης όσο και των κατασταλτικών μέτρων για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας.
3. Οι τιμωρητικές στάσεις επιτείνονται όταν παρουσιάζεται υψηλή ένταση των κοινωνικών προβλημάτων της περιοχής, όπως οι υψηλές τάσεις εγκληματικότητας, η έντονη πληθυσμιακή ομοιογένεια και η περιβαλλοντική υποβάθμιση που καταγράφονται στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα.
4. Η τιμωρητικότητα του κοινού προσδιορίζεται από πλήθος παραγόντων που άπτονται του εγκληματικού ζητήματος, αφ'ενός και παραγόντων πέραν αυτού (εξω-εγκληματικοί), αφ'ετέρου.
5. Όσον αφορά τη θεωρητική τεκμηρίωση και στο πλαίσιο αναλυτικής διερεύνησης του μοντέλου ανάλυσης, βάσει της εξαρτημένης μεταβλητής της κλίμακας τιμωρητικότητας, αναδεικνύεται η ιδιαίτερη συμβολή της συμβολικής θεώρησης μέσω της συνάρτησης της τιμωρητικότητας με στάσεις που αναγάγουν την επιβολή τιμώρησης σε σύμβολο επιβεβαίωσης των ηθικών αξιών της κοινωνίας καθώς και της απόδοσης στο δράστη μόνιμης αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας που καθιστά αδύνατη την κοινωνική «λύτρωσή» του. Τα ανωτέρω ευρήματα, λαμβάνοντας υπόψη τη σημαντική συμβολή του συντηρητικού προσανατολισμού του ατόμου στις τιμωρητικές στάσεις μπορούν να αξιολογηθούν και ως επιμέρους όψεις/εκφάνσεις του υπό το πρίσμα της συνάρτησής τους με την τιμωρητικότητα.
6. Επιπροσθέτως, η τιμωρητικότητα του κοινού που πηγάζει από το συντηρητικό του προσανατολισμό, ως ίδιον της προσωπικότητας, και όχι από την ένταση και τις εκφάνσεις του εγκλήματος, είναι λιγότερο ευμετάβλητη και υποκείμενη σε αλλαγές. Κατά συνέπεια, η πληρέστερη πληροφόρηση του κοινού ή/και η καλύτερη γνώση για τα θέματα σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο, θα έχουν μικρότερης έντασης και διάρκειας επίδραση στο μετασχηματισμό των τιμωρητικών στάσεων, διότι πίσω από αυτές υφέρπει ένα στιβαρό υπόβαθρο, αυτό του συντηρητικού προσανατολισμού, που τις στηρίζει και τις διατηρεί.
7. Η τιμωρητικότητα του κοινού αποτελεί, εν δυνάμει, ένα από τα προσκόμματα της αποδοχής και εν μέρει της εφαρμογής της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής (αποκατασταστική δικαιοσύνη και Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της

Παραβατικότητας), εφόσον οι τιμωρητικοί διατηρούν επιφυλακτικότερες στάσεις λόγω του αυξημένου φόβου θυματοποίησης ή/και διότι πιστεύουν σε σημαντικό βαθμό ότι η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας αφορά κυρίως την αστυνομία και όχι παράλληλα τη συμμετοχή του πολίτη ως μετόχου της αντεγκληματικής πολιτικής.

8. Το αίτημα αυστηροποίησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος από μερίδα των πολιτών, βάσει της θεωρητικής τεκμηρίωσης που προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας, εδράζεται σε σημαντικό βαθμό σε προκαταλήψεις/στερεότυπα και συντηρητικές τάσεις και λιγότερο με το έγκλημα καθ'εαυτό. Συνεπώς, η «ικανοποίηση» του αιτήματος εκείνο που «ικανοποιεί» τελικά, και ενδεχομένως αναπαράγει, είναι κυρίως τα προαναφερθέντα, δηλαδή, οι προκαταλήψεις/στερεότυπα και οι συμβολοποιημένες προβολές του ατόμου και όχι το ζήτημα προς διευθέτηση, δηλαδή, την ουσιαστική και ορθολογική αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος. Υπό αυτή την έννοια, το εν λόγω συμπέρασμα δεν σχετίζεται αποκλειστικά και μόνο με την αντεγκληματική πολιτική αλλά και με την άσκηση πολιτικής εν γένει, ικανής να προάγει, μακριά από προκαταλήψεις, τις δυνατότητες διαμόρφωσης υπεύθυνων και δημοκρατικών πολιτών.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι κάθε γενικόλογη και γενικεύουσα αναφορά σε ένα κατά βάση και εκ προοιμίου 'τιμωρητικό' κοινό είτε από τα ΜΜΕ είτε από τους πολιτικούς λειτουργούς είναι υπερβολική και αναπόδεικτη. Κατ'ουσίαν συνιστά κοινωνική κατασκευή που, αναπαράγει τις συνέπειές της τόσο μέσα από έναν επεκτεινόμενο λαϊκισμό όσο και μέσα από τη χρησιμοποίησή της ως πολιτειακό άλλοθι για την αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής και τη διεύρυνση του ελέγχου του συνόλου των πολιτών. Για όλους τους ανωτέρω λόγους, οι παράγοντες που συνθέτουν τελικά την πολιτειακή βούληση, η οποία καθίσταται πρωτεύουσα και καταλυτική για τη διαμόρφωση και τη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών, ενέχουν ιδιαίτερη σημασία και ισχύ για τη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής.

Μεταξύ αυτών, η Επιστήμη της Εγκληματολογίας και όσοι τη θεραπεύουν μπορούν να συμβάλουν, μέσω των ειδικών επιστημονικών γνώσεων που προκύπτουν από τη θεωρία, την έρευνα καθώς και των προτάσεων που απορρέουν από εκείνες, στην αναβάθμιση του πλαισίου και του περιεχομένου του δημόσιου διαλόγου για το εγκληματικό φαινόμενο.

Επίλογος

Η τιμωρητικότητα διακρίνεται σε δύο μορφές: την επίσημη και την άτυπη. Η πρώτη αφορά τις απαντήσεις που δίνει η πολιτεία στο έγκλημα μέσω των επίσημων θεσμών κοινωνικού ελέγχου και η δεύτερη τις στάσεις του κοινού απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο. Στην παρούσα μελέτη, εξετάσθηκε η δεύτερη μορφή της τιμωρητικότητας, η οποία, θεωρείται εξίσου σημαντική με την πρώτη, καθώς και οι δύο αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, συμβάλλοντας στον προσδιορισμό των όρων της κοινωνικής συνύπαρξης στο πλαίσιο εκείνου που ορίζεται αλλά και προσλαμβάνεται ως νόμιμο και παράνομο σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Οι πολίτες θεωρούνται, ήδη από πολύ νωρίς στην ευρωπαϊκή ιστορία, και συγκεκριμένα από την εποχή της Αρχαίας Ελλάδας, μέτοχοι στη διαχείριση των κοινωνικών ζητημάτων και δη του εγκληματικού. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να παραβλεφθεί η αξία της αποτύπωσης και κατανόησης των στάσεών τους αλλά και της συμμετοχής τους στην αντεγκληματική πολιτική.

Η μελέτη επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων διαμόρφωσης της τιμωρητικότητας σε περιοχές με διαβάθμιση εγκληματικότητας στην Αθήνα και την όσο το δυνατόν πληρέστερη ταξινόμησή τους με βάση τα χαρακτηριστικά τους. Λόγω, όμως της κοινωνικής σημασίας της έννοιας, η εν λόγω θεματική διερευνήθηκε περαιτέρω σε σχέση με την αντεγκληματική πολιτική και ειδικότερα μορφών της συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας (ΤοΣΠΠα).

Η *τιμωρητικότητα του κοινού* υποδηλώνει την υπέρβαση του κανόνα και επικεντρώνεται, κυρίως για μια μεγάλη κατηγορία εγκλημάτων στην απαίτηση για συνεχή αύξηση και αυστηροποίηση των μέτρων αναφορικά με την αντιμετώπιση του εγκλήματος, ακυρώνοντας τη σπουδαιότητα της αναγκαίας, κατάλληλης και ελάχιστης ποινής που αποτελεί κατάκτηση του νομικού μας πολιτισμού στο πλαίσιο της οριοθέτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η *εκτίμηση της τιμωρητικότητας του κοινού* επιχειρήθηκε μέσα από τρεις εξαρτημένες μεταβλητές που αποτυπώνουν τις γενικές και ειδικές όψεις της. Συγκεκριμένα, οι δύο εκ των τριών εξαρτημένων μεταβλητών, η κλίμακα τιμωρητικότητας και η καταλληλότερη ποινή, παρουσιάζουν κοινές τάσεις ως προς τους προσδιοριστικούς παράγοντες των

τιμωρητικών στάσεων και σχέσεις ως προς τις στάσεις του δείγματος απέναντι στην αντεγκληματική πολιτική, ενώ η τρίτη εξαρτημένη μεταβλητή, που αφορά τη σκοπιμότητα της ποινής, διαφοροποιείται από τις άλλες δύο. Βάσει περαιτέρω διερεύνησης φάνηκε, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, ότι στην εν λόγω μεταβλητή είτε προκύπτει συσχέτιση της τιμωρητικότητας με την απάντηση «προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα» αντί της «τιμωρίας του δράστη» είτε/και διαπιστώνεται αδύναμη σχέση με τους υπό εξέταση προσδιοριστικούς παράγοντες, λόγω της μικρής ποσοστιαίας διαφοράς μεταξύ των ομάδων (τιμωρητικών και μη). Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι άλλες δύο εξαρτημένες μεταβλητές, η κλίμακα τιμωρητικότητας και η καταλληλότερη ποινή, διακρίνονται από συνέπεια ως προς τα αποτελέσματά τους και από στατιστική σημαντικότητα στην πλειονότητα των αναλύσεων, καθώς και ότι συμπεριλαμβάνουν γενικές και ειδικές όψεις της τιμωρητικότητας στο περιεχόμενο των ερωτήσεών τους, συνάγεται πως τα απορρέοντα εξ αυτών συμπεράσματα είναι και δεσπόζοντα στο πλαίσιο της έρευνας που διεξήχθη και επιβεβαιωτικά των υποθέσεών της.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η τιμωρητικότητα του κοινού συνιστά φαινόμενο το οποίο διαμορφώνουν πολλοί παράγοντες, όχι κατ'ανάγκη σχετιζόμενοι αποκλειστικώς με το εγκληματικό φαινόμενο. Οι τιμωρητικές στάσεις, δηλαδή, εδράζονται τόσο σε παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα όσο και πέραν αυτού. Προσδιορίζονται αφ'ενός από εργαλειακούς παράγοντες (εργαλειακή θεώρηση) που συναρτώνται, με τρόπο άμεσο και προφανή, με όρους του ίδιου του εγκληματικού ζητήματος και αφ'ετέρου από συμβολικούς παράγοντες (συμβολική θεώρηση) που (προ)εκτείνουν το έγκλημα έξω από τις συνισταμένες του, συνδέοντάς το με ευρύτερα κοινωνικά θέματα («ετερότητα», «οντολογική ανασφάλεια», επιβεβαίωση των ηθικών αξιών μέσω της τιμωρίας). Επιπροσθέτως, σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες συνιστούν οι προσλήψεις του κοινού σχετικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης (θεωρία της «κοινωνικής απόδοσης») και την κοινωνική ταυτότητα του δράστη (κοινωνική «λύτρωση» του δράστη) αλλά και ο συντηρητικός προσανατολισμός του ατόμου.

Μέσα από τη διερεύνηση του μοντέλου ανάλυσης, βάσει της κλίμακας της τιμωρητικότητας, και εξετάζοντας, στο πλαίσιο της θεωρητικής προσέγγισης και των συλλεχθέντων δεδομένων, ποιοι από τους παράγοντες ασκούν σημαντική επίδραση στη

διαμόρφωση των τιμωρητικών στάσεων, προέκυψε ένα σύνολο παραγόντων που συστήνουν την ακόλουθη «εικόνα» της τιμωρητικότητας, η οποία επιβεβαιώνεται σε σύνολο δείγματος και ανά τόπο κατοικίας: Η τιμωρητικότητα εδράζεται σε σημαντικό βαθμό σε αξιολογικού χαρακτήρα πεποιθήσεις που αφορούν την πρόσληψη για τον δράστη, ως ατόμου με έξη, που δεν «αλλάζει», σε συμβολικού χαρακτήρα πεποιθήσεις που υποδηλώνουν ότι δια της τιμωρίας ενισχύονται οι προσβληθείσες από το δράστη αξίες, αναγνωρίζοντας ηθική βάση στο δίπτυχο έγκλημα-τιμωρία και σε χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως ο συντηρητικός προσανατολισμός του. Ο τελευταίος δε ασκεί σημαντική επίδραση στους άλλους δύο παράγοντες, οι οποίοι συνιστούν τελικά επιμέρους όψεις του. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι όσοι, λόγω του συντηρητικού τους προσανατολισμού, χαρακτηρίζονται από τιμωρητικές τάσεις, εμμένουν περισσότερο στη διατήρηση των ηθικών αξιών, η οποία πραγματώνεται (και) μέσω της τιμωρίας και διακατέχονται από την πεποίθηση ότι ο δράστης «δεν αλλάζει» και ως εκ τούτου παραμένει αμετάκλητα στιγματισμένος και κοινωνικά «αλύτρωτος» ή ανεξιλέωτος.

Υπό το ανωτέρω πρίσμα, καθίσταται εμφανές ο συντηρητικός προσανατολισμός εκτείνεται πέραν των όσων συντελούνται μέσα στο εγκληματικό φαινόμενο. Γι' αυτό, η τιμωρητικότητα αυτού του είδους μπορεί να θεωρηθεί δομικό χαρακτηριστικό του ατόμου, εφόσον συνιστά τη βάση μιας ευρύτερης τοποθέτησής του στον κόσμο και, επομένως, πιο στιβαρό και, ως ένα βαθμό, δύσκολα μεταβαλλόμενο και μη συναρτώμενο από τις διακυμάνσεις του εγκληματικού ζητήματος, ποιοτικές και ποσοτικές, στο χώρο και το χρόνο. Βάσει των ανωτέρω, η συνάρτηση της τιμωρητικότητας με παράγοντες που σχετίζονται με το έγκλημα, στο πλαίσιο μιας άμεσης και προφανούς συνάρτησης με την εργαλειακή θεωρητική προσέγγιση, καθίσταται ασθενέστερη έναντι της συμβολικής θεωρητικής προσέγγισης.

Επίσης, η τιμωρητικότητα του κοινού που πηγάζει κυρίως από το συντηρητικό του προσανατολισμό, ως ίδιον της προσωπικότητας, και όχι από την ένταση και τις εκφάνσεις του εγκλήματος, είναι λιγότερο ευμετάβλητη και υποκείμενη σε αλλαγές και, κατά συνέπεια, η πληρέστερη πληροφόρηση του κοινού ή/και η καλύτερη γνώση για τα θέματα σχετικά με το εγκληματικό φαινόμενο, θα έχουν μικρότερης έντασης και διάρκειας επίδραση στο μετασχηματισμό των τιμωρητικών στάσεων, διότι πίσω από αυτές υφέρπει ένα στιβαρό υπόβαθρο, αυτό του συντηρητικού προσανατολισμού, που τις στηρίζει και τις διατηρεί.

Αναφορικά με την αντεγκληματική πολιτική, η τιμωρητικότητα του κοινού συναρτάται με την απόρριψη νεωτερικών μέτρων μειωμένου στιγματισμού και κατά μία έννοια επιεικέστερου χαρακτήρα, όπως η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Επιπροσθέτως, οι τιμωρητικές στάσεις συμβάλλουν στη μείωση της πρόθεσης συμμετοχής στα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας, κυρίως λόγω του φόβου θυματοποίησης ή της άποψης που πρεσβεύει ότι αντιμετώπιση της εγκληματικότητας είναι ζήτημα που αφορά αποκλειστικά τους επίσημους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου, όπως την αστυνομία και όχι τους πολίτες.

Η «ικανοποίηση» του αιτήματος των πολιτών για αυστηροποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, λαμβάνοντας υπόψη και τα ανωτέρω συμπεράσματα σχετικά με τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας, εκείνο που «ικανοποιεί» τελικά, και ενδεχομένως αναπαράγει, είναι κυρίως οι προκαταλήψεις/στερεότυπα και οι συμβολοποιημένες προβολές του ατόμου και όχι το ζήτημα προς διευθέτηση, δηλαδή, την ουσιαστική και ορθολογική αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος, εφόσον, σύμφωνα με τα ερευνητικά ευρήματα, τα «τιμωρητικά» αιτήματα των πολιτών εδράζονται, σε σημαντικό βαθμό, σε θέματα που άπτονται με στερεοτυπικές και ηθικού προσανατολισμού στάσεις και όχι με το έγκλημα καθ'εαυτό. Υπό αυτή την έννοια, το εν λόγω συμπέρασμα δεν σχετίζεται αποκλειστικά και μόνο με την αντεγκληματική πολιτική αλλά και με την άσκηση πολιτικής εν γένει, ικανής να προάγει, μακριά από προκαταλήψεις, τις δυνατότητες διαμόρφωσης υπεύθυνων και δημοκρατικών πολιτών.

Η εμπειρική διερεύνηση του θέματος έδειξε, επίσης, την επίδραση του τόπου και συγκεκριμένα του τόπου κατοικίας που στην παρούσα έρευνα διακρίνεται από τη διαβάθμιση της εγκληματικότητας και τα ιδιαίτερα κοινωνικο-οικονομικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του, ο οποίος συμβάλλει καθοριστικά στη διαμόρφωση στάσεων όχι μόνο απέναντι στο εγκληματικό φαινόμενο και μίας του έκφανσης, αυτή της τιμωρητικότητας του κοινού, αλλά και σε προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας. Συνεπώς, ο τόπος φαίνεται να επιδρά σε δύο επίπεδα. Σε ένα πρώτο που σχετίζεται με τις τιμωρητικές στάσεις καθ'εαυτές και σε ένα δεύτερο που σχετίζεται με τους παράγοντες που τις διαμορφώνουν. Λαμβάνοντας δε υπόψη και τα ευρήματα της αναλυτικής διερεύνησης του μοντέλου που αφορά τους προσδιοριστικούς παράγοντες της τιμωρητικότητας του κοινού (συντηρητικός προσανατολισμός και πεποιθήσεις/αξίες σχετικά με τον δράστη και την τιμωρία), μπορεί να υποστηριχθεί ότι, παρά τους

επιμέρους θεωρητικούς και εμπειρικούς περιορισμούς, αναφαίνεται, ως ένα βαθμό, η σύνθεση του ειδικού με το γενικό, η διασύνδεση μικρο και μακρο-επιπέδου. Πέραν όμως των τιμωρητικών στάσεων των πολιτών και της σχέσης τους με την αντεγκληματική πολιτική, σημαντικό είναι να διαμορφωθεί το πλαίσιο της ισόρροπης υπευθυνοποίησής τους, εφόσον το έγκλημα εν δυνάμει μπορεί να προσβάλλει όλους, αφορά όλους είτε ως θύματα είτε ως δράστες, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, και πάνω απ' όλα ως πολίτες.

Ωστόσο, αξίζει να τονισθεί πως βασική διαπίστωση που προκύπτει από τις γενικές συχνότητες του δείγματος της έρευνας είναι η ύπαρξη μετριοπαθών στάσεων των ερωτωμένων απέναντι στην αντιμετώπιση του εγκλήματος καθώς και ανθρωπιστικών πεποιθήσεων στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόληψης και της επεικούς αντιμετώπισης, παράλληλα με τη διατύπωση υψηλών επιπέδων αποδοχής εναλλακτικών μορφών στο πλαίσιο της αποκατάστασης της βλάβης που προκλήθηκε στο θύμα (αποκαταστατική δικαιοσύνη) και πρόθεσης συμμετοχής σε νεωτερικά προγράμματα αντιμετώπισης του εγκλήματος, όπως τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας. Παρόλα αυτά, εμπράκτως, οι ανωτέρω στάσεις δεν επιβεβαιώνονται καθώς και οι δύο θεσμοί δεν φαίνεται να έχουν λειτουργήσει επαρκώς. Η διαπίστωση αυτή συνιστά, ως ένα βαθμό, εκδήλωση της έλλειψης του κοινωνικού κεφαλαίου στην Ελλάδα αλλά και αποτύπωση της θεσμικής ανεπάρκειας ως προς την ουσιαστική στήριξη και εφαρμογή νεωτερικών μορφών αντεγκληματικής πολιτικής. Οι όποιες, κατά δήλωση, θετικές στάσεις απέναντι στη συμμετοχική αντεγκληματική πολιτική δεν φαίνεται να είναι ικανές να υπερκεράσουν τα ανωτέρω προσκόμματα και ο πολίτης να θεωρήσει κατ' ουσίαν εαυτόν ως (συμ)μέτοχο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Εν κατακλείδι, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία πολλά από τα προαναφερθέντα μέτρα παραμένουν από τη μια πλευρά ανεφάρμοστα και ανενεργά, τόσο για λόγους που αφορούν την κοινωνική δομή όσο και την κοινωνική δράση και από την άλλη κυριαρχεί/κατασκευάζεται η εικασία, θεσμική ή μη, πως η αυστηροποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής εκτός από κοινωνική αναγκαιότητα είναι και κοινωνικό ζητούμενο. Μέτοχος στην αναθεώρηση της προαναφερθείσας τάσης καθίσταται, μέσω θεωρητικών και ερευνητικών προσεγγίσεων, στη βάση των οποίων διατυπώνει τις επιστημονικές της προτάσεις, η Επιστήμη της Εγκληματολογίας.

Βιβλιογραφία

- Aberle, D.F., Cohen, K. et al.** (1950) "Functional prerequisites of a society", *Ethics*, Vol. 60(2):100-111.
- Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ.** (2008) *Η απονομή της δικαιοσύνης στην αρχαία Ελλάδα: 5ος και 4ος π.Χ. αιώνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N.** (1950) *The authoritarian personality. Studies in prejudice*, Norton Library, New York.
- Agnew, J.** (2002) "Democracy and human rights", στο Johnston, R.J., Taylor, P. (eds) *Geographies of global change*, Blackwell, London.
- Ajzen, I.** (1988) *Attitudes, personality and behavior*, Open University Press, Milton Keynes.
- Αλεξιάδης, Σ.** (1973) *Το φαινόμενο της εγκληματικότητας: προβλήματα και προοπτικά*, Δημοσιεύματα Εταιρίας Προστασίας Αποφυλακισομένων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης, Σ.** (1994) «Η αντεγκληματική πολιτική, προσεγγίσεις και προβληματισμοί», στο Κουράκης Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Αλεξιάδης, Σ.** (2004⁴) *Εγκληματολογία*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης, Σ.** (2006⁵) *Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Altemayer, B.** (2006) *The authoritarians*, University of Manitoba, <http://members.shaw.ca/jeanaltmeyer/drbob/TheAuthoritarians.pdf>, σ. 1-261.
- Αναγνωστάκη, Μ.** (1994) «Η διαδικασία επιβολής ποινής ως στάδιο της αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Ancel, M.** (1995) [1954] *Η νέα κοινωνική άμυνα*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αντωνοπούλου, Μ.** (1991) *Θεωρία και ιδεολογία στη σκέψη των κλασικών της Κοινωνιολογίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

- Applegate, B.K., Cullen, F.T., Vander Ven, T.** (2000) “Forgiveness and fundamentalism: reconsidering the relationship between correctional attitudes and religion”, *Criminology*, Vol. 38(3):719-754.
- Applegate, B.K., Cullen, F.T., Fisher, B.S.** (2002) “Public views toward crime and correctional policies: is there a gender gap?”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 30(2):89-100.
- Αριστοτέλης**, *Ηθικά Νικομάχεια, Βιβλίον Πέμπτον*, μτφρ. Δανέζης, Α., Άπαντα Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα, 1975.
- Αρτινοπούλου, Β.** (1996) «Θυματολογία-σύγχρονες προσεγγίσεις», στο Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αρτινοπούλου, Β.** (2000) «Νέες μορφές θυματοποίησης στο κατώφλι του 21ου αιώνα», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π., Τσαμπαρλή, Δ. κ.ά. (επιμ.) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.
- Αρτινοπούλου, Β.** (2010) *Επανορθωτική δικαιοσύνη: η πρόκληση των σύγχρονων δικαικών συστημάτων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Αρτινοπούλου, Β.** (2011) «Οι «γκρίζες ζώνες» της αποκαταστατικής δικαιοσύνης», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, τόμ.Ι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 755-774.
- Baron, F., Hartnagel, T.** (1996) “Lock’em up: attitudes toward punishing juvenile offenders”, *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 38, http://www.accessmylibrary.com:80/coms2/summary_0286-9382804_ITM.
- Bauman, Z.** (2002) [1997] *Η μετανεωτερικότητα και τα δεινά της*, μτφρ. Μπαμπασάκης, Γ.-Ι., Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα.
- Bauman, Z.** (2005) [2004] *Σπαταλημένες ζωές: οι απόβλητοι της νεωτερικότητας*, μτφρ. Καρασαρίνης, Μ., Εκδόσεις Κατάρτι, Αθήνα.
- Baumer, E.P., Messner, S., Rosenfeld, R.** (2003) “Explaining spatial variation in support for capital punishment: a multi-level analysis”, *American Journal of Sociology*, Vol. 108:844-875.
- Bazemore, G. Schiff, M.** (2001) *Restorative community justice: repairing harm and transforming communities*, Elsevier, Cincinnati.

- Beccaria, C.** (1988) [1764] *Περί αδικημάτων και ποινών*, μτφρ. Κοραής, Α., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Beck., U.** (1992) *Risk society: towards a new modernity*, Sage, London.
- Bedau, H. A., Erin, K.** (2010) “Punishment”, στο Zalta, N.E. (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*,
<http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/punishment/>
- Berger, P., Luckman, T.** (2003) [1966] *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, μτφρ. Αθανασίου, Κ., Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα.
- Bilz, K., Darley, J.** (2004) “What’s wrong with harmless theories of punishment”, *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 79:1215-1252.
- Blad, J.** (2003) “Against penal populism”, εισήγηση στο *Building a Global Alliance for Restorative Justice and Family Government*, The Fourth International Conference on Conferencing Circles and Other Restorative Practices, 28-30 August 2003, Veldhoren, Netherlands, International Institute for Restorative Justice, www.iirp.org/library/n/03_blad.html
- Blumstein, A., Cohen, J.** (1980) “Sentencing of convicted offenders: an analysis of the public's view”, *Law and Society Review*, Vol. 14(2):223-261.
- Bondeson, U.** (2005) “Levels of punitiveness in Scandinavia: description and explanation”, στο Pratt, J., Brown, D., Brown, M. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Bottomley, K.** (2002) «Έγκλημα και ποινική δικαιοσύνη στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα: αυστηροί με το έγκλημα – αυστηροί με τα αίτια του εγκλήματος;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 6, σ. 640-646.
- Bottoms, A.** (1995) “The philosophy and politics of punishment and sentencing”, στο Clarkson, C., Morgan, R. (eds) *The politics of sentencing reform*, Clarendon Press, Oxford.
- Bottoms, A., Wiles, P.** (2002) “Environmental Criminology”, στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds) *Oxford handbook of Criminology*, Oxford University Press, New York, σ. 620-656.
- Bottoms, A., Wilson, A.** (2004) “Attitudes to punishment in two high-crime communities”, στο Bottoms, A., Rex, S., Robinson G. (eds) *Alternatives to prison: options for an insecure society*, Willan Publishing, Cullompton-Devon.
- Bowden, B.** (2006) “Civil society, the state, and the limits to global society”, *Global Society*, Vol. 20(2):175-178.

- Brannigan, A.** (2007) “Restorative justice in post-genocidal Rwanda: from community to citizenship as a basis for social justice”, στο Brannigan A., Pavlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life: essays in honour of W.G. Carson*, Cavendish, Routledge.
- Brantingham, P., Brantingham, P.** (1984) *Patterns in crime*, Macmillan, New York.
- Brenner, N.** (1994), “Foucault’s new functionalism”, *Theory and Society*, Vol. 23(5):679-709.
- Brown, E.** (2006) “The dog that did not bark: punitive social views and the ‘professional middle class’ ”, *Punishment and Society*, Vol. 8(3):287-312.
- Carroll, J.S.** (1978) “Causal theories of crime and their effect upon expert parole decisions”, *Law and Human Behavior*, Vol. 2(4):377-388.
- Casey, S., Mohr, P.** (2005) “Law-and-order politics, public-opinion polls and the media”, *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol. 12(1):141-151.
- Καστοριάδης, Κ.** (1978) [1975] *Η φανταστική θέσμιση της κοινωνίας*, μτφρ. Χαλκιάς, Σ., Σπαντιδάκη, Γ., Σπαντιδάκης, Κ., Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα.
- Cavender, G.** (2004) “Media and crime policy. A reconsideration of David Garland’s the culture of control”, *Punishment and Society*, Vol. 6(3):335-348.
- Χάιδου, Α.** (1996) *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χάιδου, Α.** (2002) *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Chevigny, P.** (2003) “The populism of fear”, *Punishment and Society*, Vol. 5(1):77-96.
- Chiricos, T., Welch, K., Gertz, M.** (2004) “Racial typification of crime and support for punitive measures”, *Criminology*, Vol. 42(2):359-389.
- Χρυσόχόου, Ξ.** (2008) *Κοινωνικές αναπαραστάσεις, πανεπιστημιακές σημειώσεις*, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.
- Clarke, D.** (1982) “Justifications of punishment”, *Contemporary Crises*, Vol.6:25-57.
- Cochran, J.C., Piquero, A.R.** (2011) “Exploring sources of punitiveness among German citizens”, *Crime & Delinquency*, Vol. 20(1):1-28.
- Cohen, S.** (1994) “Social control and the politics of reconstruction”, στο Nelken, D. (ed.) *The futures of Criminology*, Sage, London.
- Coleman, C.** (2002) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham.
- Corlett, A.** (2006) *Responsibility and punishment*, Springer, Netherlands.

- Cotterrell, R.** (1991) “The Durkheimian tradition in the sociology of law”, *Law & Society Review*, Vol. 25(4):923-946.
- Council of Europe** (2006) European Committee on Crime Problems (CDPC), *Draft recommendation on assistance to crime victims*, Council of Europe, Strasbourg, 10-04-2006, www.coe.int/tcj
- Κουράκης, Ν.** (1994) «Βάσεις και τάσεις της συγχρόνου αντεγκληματικής πολιτικής», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κουράκης, Ν.** (2005) «Η συμμετοχή των πολιτών στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας», 2/2005, www.poinikologos.gr/arxeio/05t2e.html
- Κουράκης, Ν.** (2006α) «Ποινικές διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες: ένα κρίσιμο πρόβλημα αντεγκληματικής πολιτικής», (πρώτη δημοσίευση: *Ποινικός Λόγος*, 2001, σ. 2175-2179), www.niotho-asfalis.gr/na/meletes9.pdf, σ. 1-10.
- Κουράκης, Ν.** (2006β) «Το θεσμικό πλαίσιο του δικαίου ανηλίκων (Ελλάδα και Ευρώπη)», <http://www.niotho-asfalis.gr/na/meletes16.pdf>, σ. 1-125.
- Κουράκης, Ν.** (2008⁴) *Θεωρίες της ποινής. Μια εισαγωγή*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κουράκης, Ν.** (2009⁵) *Ποινική καταστολή: μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Craib, I.** (2000) [1992] *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία: από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, μτφρ. Τζιαντζή, Μ., Λέκκας, Π., Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Cressey, D.** (1955) “Hypothesis in the sociology of punishment”, *Sociology and Social Research*, Vol. 39:394-400, στο Melossi, D. (ed.) (1998) *The Sociology of punishment*, Ashgate, Hunts, σ. 97-103.
- Cullen, F.T., Clark, G.A. et al.** (1985) “Attribution, salience and attitudes toward criminal sanctioning”, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 12(3):305-331.
- Cullen, F.T., Fisher, B.S., Applegate, B.K.** (2000) “Public opinion about punishment and corrections”, στο Tonry, M. (ed.) *Crime and Justice: a review of research*, Vol. 27, The University of Chicago Press, Chicago, σ. 1-79.
- Cusson, M.** (2002) [1998] *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, μτφρ. Δασκαλάκη-Σαγκουνίδου, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δαφέρμος, Β.** (2005) *Κοινωνική στατιστική με το SPSS*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη.

- Dahlberg, L.** (2005) “The Habermasian public sphere: taking difference seriously?”, *Theory and Society*, Vol. 34(2):111-136.
- Δασκαλάκης, Η.** (1973) *Η λειτουργία της ποινής: υπό το φως των δεδομένων της Εγκληματολογίας*, Αθήνα.
- Δασκαλάκης, Η., Ανδρίτσου, Α., Παπαδοπούλου, Π. κ.ά.** (1983) *Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα.
- Δασκαλάκης, Η.** (1985α) *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Δασκαλάκης, Η.** (1985β) *Μεταχείριση εγκληματία*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- De Vaus, D.** (2008) [2002] *Ανάλυση κοινωνικών δεδομένων. 50 βασικά θέματα*, μτφρ. Δημητριάδου, Ε., Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Delius, C., Gatzemeier, M. et al.** (2000) *The story of Philosophy: from antiquity to the present*, Koneman, Cologne.
- Delmas-Marty, M.** (1991) [1983] *Πρότυπα και τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφονίτου, Χρ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δεμερτζής, Ν., Λίποβατς, Θ.** (2006) *Φθόνος και μνησικακία: τα πάθη της ψυχής και η κλειστή κοινωνία*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Demker, M., Towns, A., Otterstrom, G.D., Sembring, J.** (2008) “Fear and punishment in Sweden: exploring penal attitudes”, *Punishment and Society*, Vol. 10(3):319-33.
- Derrida, J.** (2001) [1997] *On cosmopolitanism and forgiveness*, Routledge, Oxon.
- Δημητράκος, Δ.** (1964) *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, τόμ. 14, Εκδόσεις Χ. Τεγόπουλος – Β. Ασημακόπουλος, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Χ.** (1990) *Abolitionism*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Δημόπουλος, Χ.** (2006) *Εισαγωγή στη Θυματολογία*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Χ.** (2008) *Εισηγήσεις Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Dowler, K.** (2003) “Media consumption and public attitudes toward crime and justice: the relationship between fear of crime, punitive attitudes and perceived police effectiveness”, *Journal of Criminal Justice and Popular Crime*, Vol. 10(2):109-126.
- Duff, R.A., Garland, D.** (1998) “Introduction: thinking about punishment”, στο Duff, R.A., Garland, D. (eds) *A reader on punishment*, Oxford University Press, New York.
- Duff, R.A.** (2005) “Punishment”, στο LaFollette, H. (ed.) *The Oxford handbook of Practical Ethics*, Oxford University Press, Oxford.

- Durham III, A.M.** (1989) “Judgements of appropriate punishment: the effect of question type”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 17(2):75-85.
- Durham, III, A.M.** (1993) “Public opinion regarding sentences for crime: does it exist?”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 21(1):1-11.
- Durkheim, E.** (1998) [1917] «Συλλογικές αναπαραστάσεις και αντιληπτικές κατηγορίες», μτφρ. Ανθογαλίδου, Θ., στο *Virtual School, The sciences of Educations Online*, τόμ. 1, τεύχ. 1,
<http://web.auth.gr/virtualschool/1.1/TheoryResearch/DurkheimRepresentations.htm>
 1
- Durkheim, E.** (1984) [1893] *The division of labor in society*, The Free Press, New York
- Durkheim, E.** (2005) [1899-1900] *Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη*, μτφρ. Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Η., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Durkheim, E.** (2000) [1894] *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, μτφρ. Μουσούρου, Α.Μ., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Dzur, A.W., Mirchandani, R.** (2007) “Punishment and democracy: the role of public deliberation”, *Punishment & Society*, Vol. 9(2):151-175.
- Elias, N.** (1997) [1939] *Η διαδικασία του πολιτισμού: μια ιστορία της κοινωνικής συμπεριφοράς στη Δύση, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες*, μτφρ. Λουπασάκης, Θ., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό** (2003) Πάπυρος-Larousse, Αθήνα.
- European Crime and Safety Survey (EU ICS)**,
<http://www.europeansafetyobservatory.eu/>
- European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics**,
<http://www.europeansourcebook.org/>
- Farrall, S., Gray, E. and Jackson, J.** (2007) “Theorising the fear of crime: the cultural and social significance of insecurities about crime”, Working Paper No. 5, ESRC Grant RES-000-23-1108.
- Farrell, R.A. Swigert, V.L.** (1978) “Prior offense record as a self-fulfilling prophecy”, *Law & Society Review*, Vol. 12(3):437-453.
- Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., Mailley, J.** (2011) “The crime drop and the security hypothesis”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 48 (2):147-175.
- Farrell, G., Tilley, N., Tseloni, A., Mailley, J.** (2010) “Explaining and sustaining the crime drop in industrialised countries”, *Crime Prevention and Community Safety: An International Journal*, Vol. 12: 24-41.

- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1984) *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1986) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη: απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1994) «Η 'ποινή' του θανάτου», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1996) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1997) «Η λήψη αποφάσεων στην ποινική δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου: η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπεύθ. έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1998α) «Η αντιμετώπιση του εγκληματικού ζητήματος», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.3, σ.236-238.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (1998β) «Πενήντα χρόνια εγκληματολογικής στατιστικής των Ηνωμένων Εθνών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 10, σ. 1038-43.
- Farsedakis, J.** (2003) "For the advancement of Criminology. Prerequisites and demands", στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 357-366.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (2007α) «Κρίση αξιών και Εγκληματολογία: η οπτική των δικαιωμάτων του ανθρώπου», στον *Τιμητικό τόμο για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, Μελέτες Ποινικού Δικαίου-Εγκληματολογίας-Ιστορίας του εγκλήματος*, Τόμ.ΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ. 1207-1224.
- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (2007β) «Η κατάσταση της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», στο Γεωργούλας, Στρ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 73-76.

- Φαρσεδάκης, Ιάκ.** (2010) «Το αλφάβητο της Εγκληματολογίας», στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αυτ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Fattah, E.A.** (2008) “The future of Criminology as a social science and academic discipline”, *Annales Internationales de Criminologie*, Vol.46:137-161.
- Feinberg, J.** (1988) “The expressive function of punishment”, στο Duff, R.A., Garland, D (eds) *A reader on punishment*, Oxford University Press, New York.
- Ferrell, J., Hayward, K., Young, J.** (2008) *Cultural Criminology: an invitation*, Sage, London.
- Flanagan, T.J.** (1987) “Change and influence in popular Criminology: public attributions of crime causations”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 15(3):231-243.
- Flanagan, T.J.** (1996) “Public opinion and public policy in criminal justice: the role of media”, στο Flanagan, T.J., Longmire, D. (eds) *Americans view crime and justice: a national public opinion survey*, Sage, California.
- Fletcher, G.** (1999) “Punishment and responsibility”, στο Patterson, D. (ed.) *A companion to Philosophy of law and legal theory*, Blackwell, Cornwall.
- Fontaine, S.** (1978) “The civilizing process revisited: interview with Norbert Elias”, *Theory and Society*, Vol. 5(2):243-25.
- Φουστέρης, Ε.** (1996) «Περιβάλλον και εγκληματογένεση: η οικολογική προσέγγιση της εγκληματικότητας από τη Σχολή του Σικάγο», στο Ζαραφονίτου, Χρ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, Τετράδια Εγκληματολογίας 1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 77-83.
- Φωτόπουλος, Ν.** (2010) «Από τον μονοδιάστατο άνθρωπο στην αποικιοποίηση του βιοκόσμου: Χέρμπερτ Μαρκούζε και Γιούργκεν Χάμπερμας απέναντι στη νεωτερικότητα», στο Κονιόρδος, Σ.Μ. (επιμ.) *Κοινωνική σκέψη και νεωτερικότητα*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σ. 325-346.
- Foucault, M.** (1989) [1975] *Επιτήρηση και τιμωρία: η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Χατζηδήμου, Κ., Ράλλη, Ι., Εκδόσεις Ράππα, Αθήνα.
- Fromm, E.** (2001) [1941] *Fear of freedom*, Routledge, London.
- Frost, N.** (2008) “The mismeasure of punishment”, *Punishment and Society*, Vol. 10(3):277-300.
- Garland, D.** (1990α) *Punishment and modern society: a study in social theory*, Clarendon Press, Oxford.
- Garland, D.** (1990β) “Frameworks of inquiry in the sociology of punishment”, *British Journal of Sociology*, Vol. 41(1):1-15.

- Garland, D.** (1991) “Sociological perspectives on punishment”, *Crime and Justice*, Vol. 14:115-165.
- Garland, D.** (1996) “The limits of the sovereign state”, *British Journal of Criminology*, Vol. 36(4):445-471.
- Garland, D.** (2000) “The culture of high crime societies”, *British Journal of Criminology*, Vol. 40(3):347-375.
- Garland, D.** (2001) *The culture of control: crime and social order in contemporary society*, Oxford University Press, Oxford.
- Garland, D.** (2006) “Concepts of culture in the sociology of punishment”, *Theoretical Criminology*, Vol. 10(4):419-447.
- Garland, D.** (2007) “Rethinking the symbolic–instrumental distinction. Meanings and motives in American capital punishment”, στο Branningan, A. Pavlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life: essays in honour of W.G. Carson*, Routledge, Cavendish, σ. 108-130.
- Gaubatz, K.** (1994) *Crime in public mind*, University of Michigan Press, Michigan.
- Geib, G.** (2007) [1835] *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας ως τον ερχομό του βασιλιά Όθωνα του Α΄*, μτφρ. Πανταζόπουλος, Ν.Ι., Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα.
- Gerber, M., Jackson, J.** (2011) “Authority and punishment: the ideological basis of punitive sentiment”, *Social Science Research Network*, <http://ssrn.com/abstract=1800481>, σ. 1-17.
- Ghassemi, G.** (2009) “Criminal punishment in Islamic societies: empirical study of attitudes to criminal sentencing in Iran”, *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol. 15(1-2):159-180.
- Gibbs, J.** (1995) “The notion of control and Criminology’s policy implications”, στο Barlow, H. (ed.) *Crime and public policy: putting theory to work*, Westview Press, Oxford.
- Giddens, A.** (1991) *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*, Polity Press, Cambridge.
- Giddens, A.** (2001) [1990] *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, μτφρ. Μερτίκας, Γ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Gillespie, M. McLaughlin, E.** (2003) “Media and the shaping of public knowledge and attitudes towards crime and punishment”, *Rethinking Crime & Punishment*, <http://www.rethinking.org.uk/latest/pdf/briefing4.pdf>, σ. 1-4.

- Γκιούλη, Β.** (2003) *Φιλοσοφία της ποινής*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Γιοβάνογλου, Σ.** (2007) «Συνδιαλλαγή ανήλικου δράστη-θύματος: ένα ανεκμετάλλευτο μέτρο αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο ποινικό δίκαιο των ανηλίκων», στο Γεωργούλας, Σ. (επιμ.) *Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα σήμερα. Τιμητικός τόμος για τον Στέργιο Αλεξιάδη*, Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα, σ. 407-417.
- Γναρδέλλης, Χ.** (2006) *Ανάλυση δεδομένων με το SPSS 14.0*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Goffman, I.** (2001) [1963] *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*, μτφρ. Μακρυνιώτη, Δ., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Grasmick, H.G., Cochran, J.K., Bursik, R.J., Kimpel, M.** (1993) “Religion, punitive justice and support for the death penalty”, *Justice Quarterly*, Vol. 10(2):289-314.
- Grasmick, H.G., McGill, A.L.** (1994) “Religion, attribution style and punitiveness toward juvenile offenders”, *Criminology*, Vol. 32(1):23-46.
- Habermas, J.** (1991) [1962] *The structural transformation of public sphere*, μτφρ. Burger T., MIT Press, Massachusetts.
- Halas, E.** (2002) “Symbolism and social phenomena: toward the integration of past and current theoretical approaches”, *European Journal of Social Theory*, Vol. 5(3):351-366.
- Hamilton, K., Harvey, R.** (2005) “The role of statistics and public opinion in the implementation of international juvenile statistics standards”, HEUNI Paper No. 21, <http://www.unicef.org/tdad/roleofstatspublicopinion1%282%29.pdf>, σ. 1-37.
- Handberg, R., Uncovis, C.** (1985) “Public opinion, the death penalty and the crime rate”, *Free Inquiry in Creative Sociology*, Vol. 13:36-57.
- Harcourt, B.E.** (2006) “Embracing chance: post-modern meditations to punishment”, *Public Law and Legal Theory Working Paper No. 143*, The Law School, The University of Chicago, <http://www.law.uchicago.edu/Lawcon/index.html>
- Hart, H.L.A.** (2008) *Punishment and responsibility: essays in the Philosophy of law*, Oxford University Press, New York.
- Hartnagel, T.F., Templeton, L.** (2008) “Perceptions, emotions and experience of crime: effects on attitudes toward punishment in a Canadian survey”, στο Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity: new developments in theory and research*, Crime and Policy, Vol. 3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum.

- Hauser, G.A.** (2007) “Vernacular discourse and the epistemic dimension of public opinion”, *Communication Theory*, Vol. 17(4):333-339.
- Hawkins, D.L.** (1981) “Causal attribution and punishment for crime”, *Deviant Behavior*, Vol. 2(3):207-230.
- Hegel, G.** (2004) [1820] *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου ή φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, μτφρ. Γιακουμής, Σ., Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα.
- Herzog, S.** (2008) “An attitudinal explanation of biases in the criminal justice system: an empirical testing of defensive attribution theory”, *Crime and Delinquency*, Vol. 54(3):457-481.
- Heywood, A.** (2006) [1994] *Εισαγωγή στην πολιτική*, μτφρ. Καράμπελας, Γ., Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Hocshstim, J., Smith, D.** (1948) “Area sampling or quota control? Three sampling experiments”, *Public Opinion Quarterly*, Vol. 12(1):73-80.
- Hoffman, L.H., Glynn, C., Huge, M., Sietman, R.B., Thomson, T.** (2007) “The role of communication in public opinion processes: understanding the impacts of intrapersonal, media and social filters”, *International Journal of Public Opinion*, Vol. 19(3):287-312.
- Hogan, M.G., Chiricos, T., Gerz, M.** (2005) “Economic insecurity, blaming and punitive attitudes”, *Justice Quarterly*, Vol. 22(3):392-412.
- Houchon, G.** (1988) «Το θύμα, συντελεστής προόδου στην Εγκληματολογία», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1, σ. 10-31.
- Hough, M.** (2006) “Crime, public attitudes to crime and political responses to crime”, *Renewal*, Vol. 14(3):23-29,
http://www.accessmylibrary.com:80/coms2/summary_0286-32149983_ITM
- Howarth, C.** (2006) “How social representations of attitudes have informed attitude theories: the consensual and the reified”, *Theory and Psychology*, Vol. 16(5):691-714.
- Hudson, B.** (1996) *Understanding justice: an introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory*, Open University Press, Buckingham.
- Hughes, G.** (2007) “The politics of community safety and the problem of the ‘stranger’”, στο Brannigan, A., Pavlich, G. (eds) *Governance and regulation in social life: essays in honour of W.G. Carson*, Routledge, Cavendish.
- Hulsman, L., Bernat de Celis, J.** (1997) [1982] *Άστοχες ποινές: το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Νικολόπουλος, Γ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Huntington, S.P.** (1957) “Conservatism as an ideology”, *The American Political Science Review*, Vol.51(2):454-473.
- Hutchinson, S.** (2006) “Countering catastrophic criminology”, *Punishment and Society*, Vol. 8(4):452-456.
- International Association for Public Participation** (2007) IAP2 Core Values, <http://www.iap2.org>
- Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Νικολαΐδου, Κ.Ε.** (2008) *Η στατιστική στην κοινωνική έρευνα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Jackson, J.** (2004) “Experience and expression: social and cultural significance in the fear of crime”, *British Journal of Criminology*, Vol. 44(6):946-966.
- Jang, I.F., Ball, J.B., Walsh, A.** (2008) “Predicting public opinion toward juvenile offender”, *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 19(3):285-300.
- Jary, D., Jary, J.** (χ.η.) *Λεξικό όρων Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Ναθαναήλ, Π., Εκδόσεις Ι.Φλώρος, Αθήνα.
- Javeau, C.** (2000) [1996] *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο. Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, μτφρ. Τζαννόνε-Τζώρτζη, Κ., Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Jenkins, R.** (2007) [2004] *Κοινωνική ταυτότητα*, μτφρ. Γεωργοπούλου, Κ., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Johnstone, G.** (2000) “Penal policy making: elitist, populist or participatory?”, *Punishment & Society*, Vol. 2(2):161-180.
- Κακκαλής, Π.** (1997) «Ελληνική Σωφρονιστική Νομοθεσία και Πράξη από την άποψη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο Τσήτσουρα, Α. (υπεύθ. έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή.
- Καλογερόπουλος, Δ.** (2005) *Συνειδητοποιήσεις σε σχέση με τη διαχείριση του εγκληματικού ζητήματος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Καλογερόπουλος, Δ.** (2011) «Η οριοθέτηση της Εγκληματολογίας», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1923-1982.
- Kant, I.** (1984) [1785] *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών*, μτφρ. Τζαβάρας, Γ., Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα.
- Kant, I.** (1996) [1797] *The metaphysics of morals*, μτφρ. Gregor, M., Cambridge University Press, Glasgow.

- Καρκατσούλης, Π.** (2000) «Κοινότητα–κοινοτισμός–κοινωνία–κοινωνική θεωρία: από την αυτονομία στην αυτο-αναφορά», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ. 4, http://www2.media.uoa.gr/sas/issues/4_issue/karkats.html
- Καρύδης, Β.** (1996) *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Καρύδης, Β.** (2004) *Η αθέατη εγκληματικότητα. Εθνική θυματολογική έρευνα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Katz, D.** (1960) “The functional approach to the study of attitudes”, *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24(2):163-204.
- Keith, M., Pile, S.** (1993) “Conclusion: towards new radical geographies”, στο Keith, M., Pile, S. (eds) *Place and the politics of identities*, Routledge, London, σ. 220-226.
- Kelley, J., Braithwaite, J.** (1990) “Public opinion and the death penalty in Australia”, *Justice Quarterly*, Vol. 7(3):529-563.
- Kiekolt, K.J.** (1988) “Recent developments in attitude and social structure”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 14:381-403.
- King, A.** (2008) “Keeping a safe distance: individualism and the less punitive public”, *British Journal of Criminology*, Vol. 48:190-208.
- King, P. J.** (2005) [2004] *100 Φιλόσοφοι. Η ζωή και το έργο των μεγαλύτερων στοχαστών του κόσμου*, μτφρ. Κατσικερός, Α., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- King, R.D., Wheelock, D.** (2007) “Group threat and social control: race, perceptions of minorities and the desire to punish”, *Social Forces*, Vol. 85(3):1255-1281.
- Κυριαζή, Ν.** (2005) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κοκκινάκη, Φ.** (2006) *Κοινωνική ψυχολογία: εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Κοτζιάς, Ν.** (1999) «Η κοινωνική θέση του κοινοτισμού και η αντιπαράθεσή του με το νεοφιλελευθερισμό», στο Ετζιόνι, Α. [1996] *Η κοινωνία της υπευθυνότητας: κοινωνικότητα και ατομισμός*, μτφρ. Γανιάρη, Κ., Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- Κουρτέσης, Ι.Π.** (2007) «Το Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας στην Ηλιούπολη», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 69-75.
- Κρανιδιώτη, Μ.Π.** (2007) *Η ολοκλήρωση, μέθοδος ανάπτυξης θεωρίας στην Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα

- Kuhn, A.** (1993) “Attitudes to punishment” στο Alvazzi del Frate, A., Zvekic, U., van Dijk, J.J.M. (eds) *Understanding crime: experiences of crime and crime control*, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI), http://www.unicri.it/wwk/publications/books/series/understanding/18_ATTITUDE_S_TOWARDS_PUNISHMENT.pdf , σ. 271-292.
- Kuhnrich, B., Kania, H.** (2005) *Attitudes towards punishment in the European Union: results from the 2005 European Crime Survey with focus on German*, ECSS Project: Research Report MPI [30-12-2005], Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law, Freiburg/Germany, σ. 1-71.
- Kury, H., Ferdinand, T.N.** (1999) “Public opinion and punitivity”, *International Journal of Law and Psychiatry*, Vol. 22(3):373-392.
- Kury, H., Oberfell-Fuchs, J., Smartt, U.** (2002) “The evolution of public attitudes to punishment in Western and Eastern Europe”, στο Roberts, J.V., Hough, M. (eds) *Changing attitudes to punishment: public opinion, crime and justice*, Willan, Cullompton, Devon.
- Kury, H., Smartt, U.** (2003α) “Attitudes to punishment: international comparisons”, στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Α΄, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 721-745.
- Kury, H. Ferdinand, T.N. Oberfell-Fuchs, J.** (2003β) “Does severe punishment mean less criminality?”, *International Criminal Justice Review*, Vol. 13(1):110-147.
- Kury, H., Ferdinand, T.N.** (2008α) “Punitivity: an introduction”, στο Kury, H., Ferdinand, T.N. (eds) *International perspectives on punitivity, crime and crime policy*, Vol. 4, Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, Bochum, σ. 1-12.
- Kury, H., Oberfell-Fuchs, J.** (2008β) “Methodological problems in measuring attitudes to punishment (punitivity)”, στο Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity new developments in theory and research*, Crime and Policy, Vol. 3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum.
- Kutateladze, B., Crossman, A.M.** (2009) “An exploratory analysis of gender differences in punitiveness in two countries”, *International Criminal Justice Review*, Vol. 19(3):322-343.
- Lacombe, D.** (2008) “Consumed with sex: the treatment of sex offenders in risk society”, *British Journal of Criminology*, Vol. 48(1):55-64.

- Lallement, M.** (2004) [2000] *Ιστορία των κοινωνιολογικών θεωριών*, μτφρ. Λυκούδης Μ., Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι., Παπαχρίστου, Θ.** (1995) *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Λαμπροπούλου, Έ.** (1994) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ.** (1999) *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Έ.** (2003α) «Κοινοτισμός και κοινοτική πρόληψη: το «νέο» παράδειγμα στην αντεγκληματική πολιτική», στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyillant, Αθήνα – Βρυξέλλες.
- Λαμπροπούλου, Έ.** (2003β) «Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τεύχ.10, σ.155-176.
- Langworthy, R.H., Whitehead, J.T.** (1986) “Liberalism and fear as explanations of punitiveness”, *Criminology*, Vol. 24(3):575-591.
- Larfee, G.** (2002) “Too much democracy or too much crime? Lessons from California’s Three Strikes Law”, *Law and Social Inquiry*, Vol. 27(4):875-902.
- Λάζος, Γ.** (2007) *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Leverentz, A.** (2011) “Neighborhood context of attitudes toward crime and reentry”, *Punishment and Society*, Vol. 13(1):64-92.
- Loader, I. Spa`rks, R.** (2010) *Public Criminology?*, Routledge, Oxon.
- Lovell, N.** (1998) “Introduction”, στο Lovell, N. (ed.) *Locality and belonging*, Routledge, London.
- Μαγκάκης, Γ.Α.** (1979) *Ποινικό δίκαιο: διάγραμμα γενικού μέρους*, τεύχ. Α΄, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Μαγγανάς, Α.** (2000) «Η επανορθωτική δικαιοσύνη (restorative justice) ως μέσον επίτευξης της κοινωνικής ειρήνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 2, σ. 553-561.
- Μαγγανάς, Α.** (2002) «Διεθνές Συμπόσιο Θυματολογίας: προβλήματα και προοπτικές», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.2, σ.1310-1317.
- Μαγγανάς, Α.** (2004) *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Μαγγανάς, Α.** (2007) *Ιδιαίτερα ζητήματα ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Μαγγανάς, Α., Λάζος, Γρ., Σβουρδάκου, Α.** (2008) *Η Εγκληματολογία από τα κάτω*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Magee, B.** (2005) [2000] *Η περιπέτεια της Φιλοσοφίας*, μτφρ. Μπουρλάκης, Π., Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα.
- Maguire, M.** (ed.) (2003) *Understanding crime data: haunted by the dark figure*, Open University Press, Buckingham.
- Makkai, T., Braithwaite, J.** (1994) “Reintegrative shaming and compliance with regulatory standards”, *Criminology*, Vol.32(3):361-385.
- Martin, O.** (2008) *Η ανάλυση ποσοτικών δεδομένων*, μτφρ. Αθανασιάδης, Η., Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.
- Maruna, S.** (2001) *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives*, APA, Washington.
- Maruna, K., King, A.** (2004α) “Public opinion and community penalties”, στο Bottoms, A., Rex S. et al. (eds) *Alternatives to prison: options for un insecure society*, Willan Publishing, Devon, σ. 83-112.
- Maruna, S.** (2004β) “Desistance from crime and explanatory style”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 20(2):184-200.
- Maruna, S., Matravers, A., King, A.** (2004γ) “Disowning our shadow: a psychoanalytic approach to understanding punitive public attitudes”, *Deviant Behavior*, Vol. 25(3):277-299.
- Maruna, S., Porter, L., Carvalho, I.** (2004δ) “The Liverpool Desistance Study and Probation Practice: opening the dialogue”, *Probation Journal*, Vol. 51(3):221-232.
- Maruna, S.** (2006) “The state of redemption” Cambridge University Public Opinion Project, www.shaddmaruna.info/pdf/Sheffieldredeemability.ppt
- Maruna, S.** (2009) “Once a criminal, always a criminal? ‘Redeemability’ and the psychology of punitive public attitudes”, *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 15(1-2):7-24.
- Maruna, S., van Marle, F.** (2010) “Ontological insecurity and terror management. Linking to free-floating anxieties”, *Punishment and Society*, Vol.12(1): 7-26.
- Mascini, P. Houtman, D.** (2006) “Rehabilitation and repression: reassessing the ideological embeddedness”, *British Journal of Criminology*, Vol. 46(5):822-846.

- Mathiesen, T.** (2003) “Contemporary policy – a study in moral panics”, *22nd Criminological Research Conference (PC-CRC)*, European Committee on Crime Problems (CDPC), 24-26 Νοεμβρίου, Strasbourg, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/crime_policy/conferences/PC-CRC\(2003\)8E-TMathiesen.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/crime_policy/conferences/PC-CRC(2003)8E-TMathiesen.pdf), σ. 1-11.
- Matthews, R.** (2005) “The myth of punitiveness”, *Theoretical Criminology*, Vol. 9 (2):175-201.
- Mattinson, J., Mirrlees-Black, C.** (2000) *Attitudes to crime and criminal justice: findings from the 1998 British Crime Survey*, Home Office Research Study 200, Home Office, London, σ. 1-122.
- Mauer, M.** (2003) “Comparative international rates of incarceration: an examination of causes and trends”, paper presented to the U.S. Commission on Civil Rights, http://www.sentencingproject.org/doc/publications/inc_comparative_intl.pdf, σ. 1-17.
- Μαυρής, Μ.** (2003) «Η ιστορική διάσταση της αντεγκληματικής πολιτικής. Μια προσέγγιση στο πλαίσιο της εγκληματολογικής ιστοριογραφίας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική III. Δεκατέσσερις νεότερες εργασίες με θεωρητικούς προβληματισμούς και ζητήματα πρακτικής εφαρμογής*, Ποινικά 61, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- McConville, S.** (2003) “The necessity of chance” στο McConville, S. (ed.) *The use of punishment*, Willan Publishing, Devon.
- McCorkle, R.C.** (1993) “Research note: punish or rehabilitate? Public attitudes toward six common crimes”, *Crime and Delinquency*, Vol. 39(2):240-252.
- McLaughlin, E., Muncie, J.** (eds) (2005) *The Sage dictionary of Criminology*, Sage, London.
- Mead, G.H.** (1918) “The psychology of punitive justice”, *American Journal of Sociology*, Vol. 23:577-602.
- Mead, G.H.** (1967) [1934] *Mind, self and society*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Merton, R.K.** (1995) “The Thomas theorem and the Matthew effect”, *Social Forces*, Vol. 74(2):379-422.
- Meyer, J., O’Maley, P.** (2005) “Missing the punitive turn? Canadian criminal justice, ‘balance’ and penal modernism”, στο Pratt, J., Brown, D. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.

- Meyhew, P., Kesteren, J.V.** (2002) “Cross-national attitudes to punishment”, στο Roberts, J.V., Hough, M. (eds) *Changing attitudes to punishment: public opinion, crime and justice*, Willan Publishing, Devon.
- Mills, C.W.** (1985) [1959] *Κοινωνιολογική φαντασία*, μτφρ. Μακρυνικόλα, Ν., Τσακνιάς, Σ., Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Mouffe, C.** (2004) *Το δημοκρατικό παράδοξο*, μτφρ. Κιουπκιολής, Α., Πόλις, Αθήνα.
- Μιχαλοπούλου, Κ.** (2002) *Κλίμακες μετρήσεως στάσεων*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Μουζέλης, Ν.** (1997) *Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία: η έννοια της ιεραρχίας από τη μικρο στη μακρο-κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ.** (2002) *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα.
- Μπαντάουη, Χ.** (2003) «Ο κώδικας του Χαμουραμί», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 12-17.
- Murtagh, K.** (2005) “Punishment”, *The Internet encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/punishme/>
- Nelken, D.** (2005) “When a society is non-punitive? The Italian case”, στο Pratt, J., Brown, D., Brown, M. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Newburn, T., Jones, T.** (2007) “Symbolizing crime control: reflections on zero tolerance”, *Theoretical Criminology*, Vol. 11(2):221-243.
- Νικολόπουλος, Γ.** (1997) «Η προοπτική του ποινικού καταργητισμού στο έργο του Louk Hulsman: θεωρητική θεμελίωση και κοινωνική στρατηγική», στο Hulsman, L., Bernat de Celis, J. [1982] *Άστοχες ποινές. Το ποινικό σύστημα υπό αμφισβήτηση*, μτφρ. Γ.Νικολόπουλος, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ.** (2005α) «Κατασκευάζοντας έναν ευρωπαϊκό χώρο ‘ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης’: το ‘Πρόγραμμα της Χάγης’ και τα διακυβεύματα μίας υπερκρατικής βαθμίδας κοινωνικού ελέγχου», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 3, σ. 323-332.
- Νικολόπουλος, Γ.** (2005β) *Εισαγωγικές σημειώσεις για την αντεγκληματική πολιτική και τα δικαιώματα του ανθρώπου*, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ.** (2008) *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής. Το «πρόγραμμα» της Χάγης και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

- Νόβα-Καλτσούνη, Χ.** (2006) *Μεθοδολογία εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Nozick, R.** (1983) *Philosophical explanations*, Harvard University Press, Harvard.
- Ο'Donnell, I.** (2004) "Interpreting penal change: a research note", *Criminal Justice*, Vol. 4(2):199-206.
- Oswald, M., Hupfeld, J., Klug, S.C., Gabriel, U.** (2002) "Lay-perspectives on criminal deviance, goals of punishment and punitivity", *Social Justice Research*, Vol. 15(2):85-98.
- Πανούσης, Ι.** (2007) «Στατική ή εκ-στατική εγκληματικότητα;», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 8-10, σ. 1010-1018.
- Πανούσης, Ι.** (2008) *Καθ' υπερβολήν: χρήσεις και καταχρήσεις. Νόμοι, αριθμοί & εικόνες κατασκευής φόβων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Παπαχρίστου, Θ.** (1999) *Κοινωνιολογία του δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Ραπαδοπούλου, Ρ.** (2006) "Victim-offender mediation for minors in Greece", *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*, March 2006, Vol. 7 (1):1-3.
- Παπαστάμου, Σ.** (1989) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Παπαθεοδώρου, Θ.** (1999) «Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας: ένα όργανο συμμετοχικής αντεγκληματικής πολιτικής», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.6, σ. 602-607.
- Παπαθεοδώρου, Θ.** (2002) *Δημόσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Payne, B., Gainey, R.R., Triplett, R., Danner, M.** (2004) "What drives punitive beliefs? Demographics characteristics and justifications of sentencing", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 32(3):195-206.
- Pfeiffer, C., Windzio, M., Kleiman, M.** (2005) "Media use and its impact on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", *European Journal of Criminology*, Vol. 2(3):259-285.
- Pfeiffer, C., Kleimann, M.** (2007) "Media, evil and society: media use and its impact on crime perception, sentencing attitudes and crime policy", στο Aromaa, K. (ed.) *Penal policy, justice reform and social exclusion*, Plenary presentations held at the Fifth Annual Conference of the European Society of Criminology, 31 August-3

- September 2005, Krakow, Poland, HEUNI, Pub. Series No. 48, <http://www.heuni.fi/uploads/ynja0887ytz.pdf>, σ. 45-69.
- Πιτσάκης, Κ.** (2003) «Η νομική παράδοση στο δυτικό μεσαίωνα», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003.
- Pratt, J.** (2000) “The return of the wheelbarrow men or the arrival of postmodern penality?” *British Journal of Criminology*, Vol. 40(1):127-145.
- Pratt, J.** (2002) *Punishment and civilization: penal tolerance and intolerance in modern society*, Sage, London.
- Pratt, J., Brown, D., Brown, M. Hallsworth, S., Morrison, W.** (eds) (2005) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Pratt, J.** (2007) *Penal populism*, Routledge, Oxon.
- Price, V.** (1996) [1992] *Κοινή γνώμη*, μτφρ. Μπούμπαρης, Ν., Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Primoratz, I.** (1989) “Punishment as language”, *Philosophy*, Vol. 64(248):187-205.
- Pritchard-Evans, E.E.** (1987) [1951] *Κοινωνική Ανθρωπολογία*, μτφρ. Παρίση, Α., Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Qi, S., Oberwittler, D.** (2009) “On the road to the rule of law: crime, control and public opinion in China”, *European Journal of Criminal Policy and Research*, Vol. 15(1-2):137-157.
- Rankin, J.** (1979) “Changing attitudes toward capital punishment”, *Social Forces*, Vol. 58:194-211.
- Rawls, J.** (1955) “Two concepts of rules”, *Philosophical Review*, Vol. 64:3-32.
- Ray, J.** (1973) “Conservatism, authoritarianism and related variables: a review of empirical study”, στο Wilson, G.D. *The psychology of conservatism*, Academic Press, London.
- Ray, J.** (1982) “Prison sentences and public opinion”, *The Australian Quarterly*, Vol. 54:435-443.
- Ray, J.** (1985) “The punitive personality”, *The Journal of Social Psychology*, Vol. 125(3):329-333.
- Redekop, P.** (2005) “Culture of peace and cultures of punishment”, Menno Simmons College, http://io.uwinnipeg.ca/~msc/downloads/MsC-research_redekop1.pdf, σ. 1-17.
- Richardson, S., Βασιλείνας, Α.** (1999) *Εισαγωγή στη στατιστική επιστήμη*, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

- Ricoeur, P.** (2010) "Being a stranger", *Theory, Culture, Society*, Vol. 27(5):37-48.
- Roberts, J.V., Hough, M.** (eds) (2002) *Changing attitudes to punishment: public opinion, crime and justice*, Willan, Cullompton, Devon.
- Roberts, J.V.** (2001) "Fear of crime and attitudes to criminal justice in Canada: a review of recent trends", Public Works and Government Services, Canada, http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/fearofcrime_e.asp, σ. 1-36.
- Roberts, J.V., Tufts, J.** (2002) "Sentencing juveniles offenders: comparing public preferences and judicial practice", *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 13:46-64.
- Roberts, J.V., Stalans, L., Indermaur, D., Hough, M.** (2003) *Penal populism and public opinion: lessons from five countries*, Oxford University Press, New York.
- Roberts, J.V., Hough, M.** (2005) *Understanding public attitudes to criminal justice*, Open University Press, Berkshire.
- Roberts, J.V., Stalans, L.** (1999) *Public opinion, crime and criminal justice*, Westview Press Inc., London.
- Roberts, L.D., Indermaur, D.** (2007) "Predicting punitive attitudes in Australia", *Psychiatry, Psychology and Law*, Vol. 17(1):1-13.
- Robinson, P., Shaver, P.** (1973) *Measures of social psychological attitudes*, Ann Arbor, MI: Survey Research Center, Institute for Social Research.
- Robinson, W.T.** (1950) "Ecological correlations and the behavior of individuals", *American Sociological Review*, Vol.15:351-357.
- Robson, C.** (2007) [1993] *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για τους κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, μτφρ. Νταλάκου, Β., Βασιλικού, Κ., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Rusche, G., Kirchheimer, O.** (2008) [1939] *Punishment and social structure*, Transaction Publishers, New Brunswick.
- Ryan, M.** (2004) "Red tops, populists and the irresistible rise of public voice", *Journal for Crime, Conflict and the Media*, Vol. 1(3):1-14.
- Ryan, M.** (2005) "Engaging with punitive attitudes towards crime and punishment. Some strategic lessons from England and Wales", στο Pratt, J., Brown D. et al. (eds) *The new punitiveness: trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, Devon.
- Secretet, P., Johnson, B.** (1989) "Racial differences toward crime control", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 17(5):361-375.

- Selke, W.L., Anderson, S.A.** (1992) “A model for ranking the punitiveness of the States”, *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 8(2):217-232
- Sellin, T., Wolfgang, M.E.** (1964) *The measurement of delinquency*, Wiley, USA.
- Serrano-Maillo, A., Kury, H.** (2008) “Insecurity feelings and punitivity: relationship in a national sample of adolescents and young adults in Spain”, στο Kury, H. (ed.) *Fear of crime – punitivity: new developments in theory and research*, crime and crime policy, Vol. 3, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum, σ. 321-348.
- Σιάρδος, Γ.Κ.** (2005) *Μεθοδολογία κοινωνιολογικής έρευνας*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη.
- Siegel, L.J.** (2005) *Criminology: the core*, Thomson-Wadsworth, CA.
- Sims, B., Johnston, E.** (2004) “Examining public opinion about crime and justice: a statewide study”, *Criminal Justice Policy Review*, Vol. 15(3):270-293.
- Simmel, G.** (2004) «Παρέκβαση για τον ξένο» στο Simmel, G. *Περιπλάνηση στη νεωτερικότητα: κοινωνιολογικά, φιλοσοφικά και αισθητικά κείμενα*, μτφρ. Σαγκριώτης, Γ., Σταθάτου, Ο., Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Simmons, A. J.** (1995) “Lock and the right to punish”, στο Simmons, A.J., Cohen, M. et al. (eds) *Punishment*, Princeton University Press, New Jersey.
- Simon, J.** (2008) “Policy transfer and criminal justice: exploring US influence over British crime control policy”, *British Journal of Criminology*, Vol. 48(1):251-254.
- Smolik, J.** (2008) “The influence of the concept of authoritarian personality today”, *Zima*, σ. 1-15:12.
- Snacken, S.** (2010) “Resisting punitiveness in Europe?”, *Theoretical Criminology*, Vol. 14(3):273-292.
- Σπινέλλης Δ.** (1997) «Προστασία του θύματος και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπεύθ. έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 173-194.
- Σπινέλλης, Κ. Δ.** (2005²) *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Sprott, J.B., Doob, A.N.** (1997) “Fear, victimization and attitudes to sentencing, the courts and the police”, *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 39(3):275-291.
- Sprott, J.** (1999) “Are members of the public tough on crime? The dimensions of public “punitiveness”, *Journal of Criminal Justice*, Vol. 27(5):467-474.
- Stack, S., Cao, L., Adamzyck, A.** (2007) “Crime volume and law and order culture”, *Justice Quarterly*, Vol. 24(2):291-308.

- Stalans, L.** (2002) “Measuring attitudes to sentencing”, στο Roberts, J.V., Hough, M. (eds) *Changing attitudes to punishment: public opinion, crime and justice*, Willan Publishing, Cullompton, Devon.
- Strauss, L.** (1988) *Φυσικό δίκαιο και ιστορία*, μτφρ. Ροζάνης Σ., Λυκιαρδόπουλος, Γ., Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα.
- Sutton, M., Tseloni, A.** (2011) “Area crime and fear of crime levels: has analysis of British Crime Survey diluted crime concentration and homogenized risk?”, Zarafonitou Ch. (guest ed.) Fear of crime: a comparative approach in the European context, special issue, *Criminology*, October 2011, σ. 32-39.
- Τάτσης, Ν. Χ.** (1997) *Κοινωνιολογία: ιστορική εισαγωγή και θεωρητικές θεμελιώσεις*, τόμ. Α΄, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα.
- Τάτσης, Ν.Χ., Θανοπούλου, Μ.** (επιμ.) (2009) *Η κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγο: οι απαρχές μιας ερευνητικής παράδοσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Taylor, I., Evans, K., Frazer, P.** (1996) *A tale of two cities: global change, local feeling and everyday life in the North of England. A study in Manchester and Sheffield*, Routledge, Abingdon, Oxon.
- Theodorson, G.A.** (1983) [1976] *Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών*, μτφρ. Τσαούσης, Δ.Γ., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Θεοδωρίδης, Χ.** (2004) [1933] *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα.
- Thomas, W.I.** (1966) *On social organization and social personality: selected papers*, University of Chicago Press, Chicago.
- Timasheff, N.S., Theodorson, G.A.,** (1983) *Ιστορία κοινωνιολογικών θεωριών*, μτφρ. Τσαούσης, Δ.Γ., Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Tonry, M., Farrington, D.** (eds) (1995) “Strategic approaches to crime prevention”, στο Tonry, M., Farrington, D. *Building a safer society. Strategic approaches to crime*, University of Chicago, Chicago.
- Tonry, M.** (2007) “Determinants of penal policies”, στο Tonry, M. (ed.) *Crime, punishment, and politics in comparative perspective*, *Crime and Justice: a review of research*, Vol. 36:1-48, University of Chicago, Chicago.
- Τρωϊανός, Σ., Βελισσαροπούλου-Καρακώστα, Ι.** (1993) *Ιστορία δικαίου: από την αρχαία στη νεώτερη Ελλάδα*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Τσαούσης, Δ.** (1987) *Χρηστικό λεξικό Κοινωνιολογίας*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

- Tseloni, A., Mailley, J., Farrell, G., Tilley, N.** (2010) "Exploring the international decline in crime rates", *European Journal of Criminology*, Vol. 7(5):375-394.
- Τσίγκανου, Ι.** (2009) «Πρόλογος» στο Βουρουξή, Χ., Σαρρής, Ν., Φραγκίσκου, Α. (επιμ.) *Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα, σ. 17-29.
- Τσίρος, Ν.** (2005) *Κοινωνιολογικοί αναστοχασμοί για το Πολιτικό και το Δίκαιο: η συστηματική θεωρία του Niklas Luhmann*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Τσήτσουρα, Α.** (1988) «Η συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τεύχ. 1, σ. 32-44.
- Τσήτσουρα, Α.** (1994) «Σχέσεις μεταξύ αντεγκληματικής πολιτικής και εγκληματολογικής έρευνας», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Αντεγκληματική πολιτική. Εικοσιέξι μελέτες για τα θεωρητικά της ζητήματα και τις αστοχίες κατά την εφαρμογή της*, Ποινικά 42, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, σ. 63-72.
- Τσήτσουρα, Α.** (2003) *Η πρόληψη της εγκληματικότητας*, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.
- Τσήτσουρα, Α.** (2007) «Το νομοθετικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική», στο Κουράκης, Ν. (επιμ.) *Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Παραβατικότητας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 121-129.
- Τσουκαλάς, Κ.** (2010) *Η επινόηση της ετερότητας. «Ταυτότητες» και «διαφορές» στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- Tuan, Y.-F.** (1974) *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Tuan, Y.-F.** (1979) *Landscapes of fear*, Blackwell, Oxford.
- Tyler, T., Weber, R.** (1982) "Support for the death penalty: instrumental response to crime or symbolic attitude?", *Law and Society Review*, Vol. 17(1):21-46.
- Tyler, T., Boeckmann, R.** (1997) "Three strikes and you're out, but why?", *Law and Society Review*, Vol. 31(2):237-266.
- Tyler, T.** (2005) "Introduction: legitimating ideologies", *Social Justice Research*, Vol. 18 (3): 211-215.
- Τζάμτζη, Ι.** (2003), «Ρωμαϊκό δίκαιο», στο «Η ιστορία του δικαίου», μέρος πρώτο, Ιστορικά, Εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 2 Μαΐου 2003, σ. 18-23.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)**, <http://www.unodc.org/unodc/en/crime-congress/crime-congresses-previous.html>

- Unnever, J.D., Cullen, F.T., Applegate, K.** (2005) “Turning the other cheek: reassessing the impact of religion on punitive ideology”, *Justice Quarterly*, Vol. 22(3):304-339.
- Unnever, J.D., Cullen, F.T.** (2009) “Empathetic identification and punitiveness”, *Theoretical Criminology*, Vol. 13(3):283-312.
- Unnever, J.D., Cullen, F.T.** (2010) “The social sources of Americans’ punitiveness: a test of three competing models”, *Criminology*, Vol. 48(1):99-129.
- Valier, C.** (2000) “Looking daggers: a psychoanalytic reading of the scene of punishment”, *Law and Society Review*, Vol. 31 (2):237-65.
- van Dijk, J., van Kesteren, J, Smit, P.** (2007) *Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. The Hague, Ministry of Justice, WODC, <http://english.wodc.nl/onderzoeksdatabase/icvs-2005-survey.aspx?cp=45&cs=6796>, σ. 1-292.
- van Kesteren, J.N., Mayhew, P., Nieuwebeerta, P.** (2001) *Criminal victimization in seventeen industrialised countries: key-findings from the 2000 International Crime Victims Survey*, The Hague, Ministry of Justice, WODC, http://www.unicri.it/wwd/analysis/icvs/pdf_files/key2000i/pdf/11-icvs-h5.pdf, σ. 1-224.
- Βιδάλη, Σ.** (2010) «Μέτρηση του εγκλήματος και αντεγκληματική πολιτική», στον *Τμητικό τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Vidmar, N., Miller, D.** (1980) “Sociopsychological processes underlying attitudes toward legal punishment”, *Law & Society Review*, Vol. 14(3):565-602.
- von Hirsch, A.** (1992) “Proportionality in the philosophy of punishment”, *Crime and Justice*, Vol. 16:55-98.
- von Hirsch, A.** (2007) “Penal theories”, στο Tonry, M. (ed.) *Crime, punishment and politics in comparative perspective*, University of Chicago Press, Chicago.
- Wacquant, L.** (2001) “Deadly symbiosis”, στο Garland. D. (ed.) *Mass imprisonment: social causes and consequences*, Sage, London, σ.82-120.
- Wacquant, L.** (2005) “Social insecurity and the punitive upsurge”, *Radical Philosophy Review*, Vol. 11(1):9-27.
- Wacquant, L.** (2006) *Punishing the poor: the new government of social insecurity*, Duke University Press, Durham, NC.

- Wacquant, L.** (2009) “The body, the ghetto and the penal state”, *Qualitative Sociology*, Vol.32(1):101-129, προδημοσίευση, <http://issc.berkeley.edu/media/documents/pdf/bodyghettopenal.pdf>, σ.1-29.
- Walker, N., Hough, M.** (eds) (1988) *Public attitudes to sentencing: surveys from five countries*, Gower, Aldelshot.
- Walmsley, R.** (2011) *World Prison Population List* (9th edition), International Centre for Prison Studies (ICPS), <http://www.idcr.org.uk/wp-content/uploads/2010/09/WPPL-9-22.pdf>, σ.1-6.
- Walsh, C.** (2002) “Curfews: no more hanging around”, *Youth Justice*, Vol. 2(2):70-81.
- Walzer, M.** (1998) [1997] *Περί ανεκτικότητας. Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, μτφρ. Μανδελάκη, Κ., Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- Warr, M., Stafford, M.** (1984) “Public goals of punishment and support for the death penalty”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 21(2):95-111.
- Weber, M.** (1997) *Βασικές έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφρ. Κυπραίος, Μ., Εκδόσεις Κένταυρος, Αθήνα.
- Weiner, B.** (2008) “The history of attribution theory and research”, *Social Psychology*, Vol. 39(3):151-156.
- Welch, K.** (2004) *Punitive attitudes and the racial typification of crime*, PhD, Florida State University, <http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-05252004-005153/unrestricted/KAWDissertation.pdf>, σ. 1-156.
- Welsh, M.** (1997) “A critical interpretation of correctional bootcamps as normalising institutions: discipline, punishment and the military model”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, Vol. 13(2):184-205.
- Wikström, P-O H., Sampson, R.J.** (eds) (2006) *The explanation of crime: context, mechanisms and development*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wortley, R., Mazerolle, L.** (eds) (2008) *Environmental Criminology and crime analysis*, Willan Publishing, Devon.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α.** (1984) *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας: εισαγωγικά, το έγκλημα, η Εγκληματολογία*, τόμ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α.** (1997) «Στερητική της ελευθερίας ποινή και ανθρώπινα δικαιώματα», στο Τσήτσουρα, Α. (υπεύθ. έκδ.) *Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή.
- Young, D.** (1983) “Utilitarian or retributivist?” *Journal of Criminal Justice*, Vol. 11: 317-326.

- Young, J.** (1999) *The exclusive society: social exclusion, crime and difference in late modernity*, Sage, London.
- Young, J.** (2007) *The vertigo of late modernity*, Sage, London.
- Young, J.** (2003) “Merton with energy, Katz with structure: the Sociology of vindictiveness and the Criminology of transgression”, *Theoretical Criminology*, Vol. 7(3):389-414.
- Young, J.** (χ.η.) “From inclusive to exclusive society: nightmares in the European dream”, <http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/inclexcl.htm>
- Young, R.L.** (1991) “Race, conceptions of crime and justice and support for the death penalty”, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 54(1):67-75.
- Zakrisson, I.** (2005) “Construction of a short version of the Right-Wing Authoritarianism (RWA) scale”, *Personality and Individual Differences*, Vol. 39(5):863-872.
- Zarafonitou, Ch.** (1989α) *Criminalité violente en contexte urbain. A Athènes, produit d'urbanisation rapide*, Thèse de doctorat, Université Paris II.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (1989β) «Τα εγκλήματα βίας στο κατ' εξοχήν αστικοποιημένο περιβάλλον της Αθήνας», *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Μάρτιος 1989, σ.144-147.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (1991) «Οι (ανα)παραστάσεις του κοινού για το εγκληματικό φαινόμενο», στο *Αφιέρωμα στη μνήμη Ηλίας Δασκαλάκη*, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σ. 201-217.
- Zarafonitou, Ch.** (1994) «La violence en milieu urbain. Athènes: un cas concret», *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*, no 1, σ. 29-44.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (1996) «Εισαγωγή», στο Ζαραφονίτου, Χ. (επιμ.) *Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά*, Τετράδια Εγκληματολογίας 1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 11-23.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2000) «Φόβος του εγκλήματος: ερευνητικά πορίσματα και σύγχρονοι προβληματισμοί», στο Δασκαλάκη, Η., Παπαδοπούλου, Π. κ.ά. (επιμ.) *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21ου αιώνα*, *Αφιέρωμα στον Ηλία Δασκαλάκη*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα, σ. 511-519.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2001) «Ο φόβος του εγκλήματος. Ενδοαστιακή κατανομή της εγκληματικότητας και κοινωνικές αναπαραστάσεις του φαινομένου στο εσωτερικό της ελληνικής πρωτεύουσας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ. 2, σ. 186-196.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2002) *Ο φόβος του εγκλήματος, Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό*

της Αθήνας. Μελέτες Ευρωπαϊκής Νομικής Επιστήμης, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή (ελληνικά-αγγλικά).

Zarafonitou, Xp. (2003α) *Πρόληψη της εγκληματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Οι σύγχρονες τάσεις της εγκληματολογικής έρευνας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Zarafonitou, Ch. (2003β) “ ‘New’ tendencies in prevention policy in Greece: Local Crime Prevention Councils and the partnership model”, στο Μαγγανάς, Α. (επιμ.) *Τιμητικός τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Δικαιώματα του ανθρώπου, έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική*, τόμ. Β΄, Νομική Βιβλιοθήκη-Bruyland, Αθήνα, σ. 1563-1573.

Zarafonitou, Xp. (2004α²) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Zarafonitou, Xp. (επιστ. υπευθ.) (2004β) *Ανασφάλεια, φόβος του εγκλήματος και στάσεις των κατοίκων της Αθήνας για το εγκληματικό φαινόμενο*, αδημοσίευτη έρευνα, Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα.

Zarafonitou, Xp. (2004γ) «Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου: Ποινικοποίηση των «αντικοινωνικοτήτων» και της «αταξίας», *Ποινικός Λόγος*, τεύχ. 4, σ. 2050-2051.

Zarafonitou, Xp. (2006α) «Ο ρόλος των κοινωνικών αντιλήψεων στη διαμόρφωση πολιτικών για την αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προβλημάτων», *Εξαρτήσεις*, τεύχ.10, σ. 79-90.

Zarafonitou, Xp. (2006β) «Εγκληματολογικές προσεγγίσεις του φόβου του εγκλήματος και της (αν)ασφάλειας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχ.8-9, σ. 1031-1039.

Zarafonitou, Xp. (2007α) «Όψεις και διαστάσεις του κοινωνικού φαινομένου της ανασφάλειας», στο Ζαραφονίτου, Χ. (επιμ.) *(Αν)ασφάλεια, αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 35-58.

Zarafonitou, Xp. (2007β) «Φόβος του εγκλήματος, (αν)ασφάλεια και απόψεις των μεταναστών για την αντεγκληματική πολιτική», στο Κοντιάδης, Ξ., Παπαθεοδώρου, Θ. (επιμ.) *Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σ. 229-251.

Zarafonitou, Xp. (2008α) *Τιμωρητικότητα: σύγχρονες τάσεις, διαστάσεις και εγκληματολογικοί προβληματισμοί*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Zarafonitou, Ch. (2008β) “Fear of crime and victimisation: the Greek ‘experience’ ”, στο Kury, H. (ed.) *Fear of crime - Punitivity. New developments in theory and research*, Universitatsverlag, Dr.N.Brockmeyer, Bochum, σ. 159-172.

- Zαραφονίτου, Χ.** (2008γ) «Κοινωνικές αντιλήψεις για την ποινική δικαιοσύνη και τιμωρητικότητα», στο *Ποινικές επιστήμες, θεωρία και πράξη. Προσφορά τιμής στην Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα*, Εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 1215-1230.
- Zαραφονίτου, Χρ., Κουράκης, Ν.** (2008δ) «Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και οι τάσεις αυστηροποίησης της ποινικής καταστολής», *Ποινικός Λόγος*, τεύχ. 5, σ. 1007-1015.
- Zarafonitou, Ch., Tseloni, A.** (2008ε) “Fear of crime and victimisation: a multivariate multilevel analysis of competing measurements”, *European Journal of Criminology*, Vol. 5(4):387-409.
- Zαραφονίτου, Χ.Μ., Κουράκης, Ν.Ε.** (επιστ. επιμ.) & **Συνεργάτες** (2009α) *(Αν)ασφάλεια, τιμωρητικότητα και αντεγκληματική πολιτική*, Εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, τόμ. 18, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2009α) «Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό ‘παράδοξο’», *Ποινική & Εγκληματολογία*, τεύχ. 1, σ. 9-18.
- Zarafonitou, Ch.** (2009γ) “Criminal victimisation in Greece and the fear of crime: A ‘paradox’ for interpretation”, *International Review of Victimology*, Vol. 16(3):277-300.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2010) «Ο φόβος του εγκλήματος: ένα ελληνικό παράδοξο», στον *Τιμητικό τόμο Καλλιόπης Δ.Σπινέλλη*, Εκδόσεις Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, σ. 125-150.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2011α) «Από την ανταποδοτική στην αποκαταστατική δικαιοσύνη: τιμωρητικότητα ή άμβλυνση των συγκρούσεων;», στο Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (διεύθ. έκδ.) *Η Εγκληματολογία απέναντι της σύγχρονης προκλήσεις. Επετειακό συνέδριο για τα τριάντα χρόνια δράσης της Ελληνικής Εταιρείας Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 115-129.
- Zαραφονίτου, Χρ.** (2011β) «Τιμωρητικότητα: ανασφάλεια και κοσμοθεωρία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, Η σύγχρονη εγκληματικότητα, η αντιμετώπισή της και η Επιστήμη της Εγκληματολογίας*, Τόμ.ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, σ. 1823-1836.
- Zarafonitou, Ch.** (2011γ) “Punitiveness, fear of crime and social views”, στο Kury, H., Shea, E. (eds) *Punitivity. International developments*. Vol. 2: Insecurity and punitiveness. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer, σ. 269-294.

- Zarafonitou, Ch.** (2011δ) “Fear of crime in contemporary Greece: research evidence”, στο Zarafonitou Ch. (guest ed.) *Fear of crime: a comparative approach in the European context*, special issue, *Criminology*, October 2011, σ. 50-63.
- Zedner, L.** (2002) “Victims”, στο Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds) (2002) *Oxford handbook of Criminology*, Oxford University Press, New York.
- Zimring, F., Hawkins, E., Kamin, S.** (2001) *Punishment and democracy: three strikes and you’re out in California*, Oxford University Press, New York.
- Zimring, F.** (2008) “Public sentiment, political action and governmental crime policy – on the origins and significance of mixed feelings”, *Criminology and Public Policy*, Vol. 7(3):467-471.

~ . ~

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α. Συνοδευτική επιστολή του ερωτηματολογίου

Πάντειο
Πανεπιστήμιο
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Αξιότιμοι/ες Κύριοι/ες,

Στο πλαίσιο του Τομέα Εγκληματολογίας, στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, εκπονείται από την υπογράφουσα διδακτορική διατριβή με θέμα τις στάσεις των πολιτών απέναντι στο έγκλημα.

Θεωρούμε ότι η έρευνα έχει κοινωνικό ενδιαφέρον και τα αποτελέσματά της μπορούν να φανούν χρήσιμα.

Οι πληροφορίες που θα συλλεγούν με το ερωτηματολόγιο που σας επισυνάπτουμε είναι ανώνυμες και δεν έχουν καμιά σχέση με οποιοδήποτε είδους αξιολόγησής σας ή κάποιο εμπορικό σκοπό παρά μόνο με τη διατριβή που εκπονείται.

Γι' αυτό μην γράψετε το όνομά σας ή άλλα στοιχεία, όπως την ακριβή σας διεύθυνση ή τον αριθμό του τηλεφώνου σας.

Παρακαλούμε, αφού διαβάσετε το ερωτηματολόγιο, απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις με τον τρόπο που σας υποδεικνύεται.

Το συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο θα το παραδώσετε στον ερευνητή κατόπιν συνεννοήσεως μαζί του.

Η έρευνα που διεξάγεται είναι συνδεδεμένη με τη συμμετοχή σας και εξαρτάται από αυτή για την πραγματοποίησή σας.

Πιστεύοντας στην ανταπόκρισή σας, ευχαριστούμε πολύ για το χρόνο που μας διαθέσατε.

Με τιμή,

Αναστασία Χαλκιά
Κοινωνιολόγος – ΜΔΕ Εγκληματολογίας
Υποψ. Διδάκτωρ Παντείου Πανεπιστημίου

B. Ερωτηματολόγιο της έρευνας

1. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημαντικότερα προβλήματα σήμερα στη Ελλάδα;
(Σημειώστε τις 3 σημαντικότερες απαντήσεις κατά σειρά προτεραιότητας και κατά αύξοντα αριθμό, δηλαδή 1,2,3)

1. ανεργία
2. μόλυνση περιβάλλοντος
3. εκπαίδευση
4. εγκληματικότητα
5. κοινωνική ασφάλιση
6. οικονομική κρίση
7. φτώχεια
8. ρατσισμός
9. μετανάστευση
10. άλλο (αναφέρετε ποιο).....
11. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

2. Θεωρείτε ότι η εγκληματικότητα στον τόπο κατοικίας σας τα τελευταία πέντε χρόνια:
(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. μειώθηκε
2. αυξήθηκε
3. ούτε μειώθηκε, ούτε αυξήθηκε (παρέμεινε σταθερή)
4. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

3. Κατά την τελευταία πενταετία, εσείς ο ίδιος ή όσοι κατοικούν στο ίδιο σπίτι με σας γίνατε θύμα ενός ή περισσότερων αδικημάτων; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ναι
2. όχι
3. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

4. Εάν στην προηγούμενη ερώτηση **απαντήσατε ναι**, αναφέρετε σε ποιο ή ποια από τα παρακάτω εγκλήματα:

1. κλοπή/διάρρηξη
2. σωματική βλάβη
3. ληστεία (κλοπή με χρήση βίας ή με απειλή εναντίον σας)
4. σεξουαλικό έγκλημα (βιασμός, απόπειρα βιασμού, σεξουαλική κακοποίηση)
5. απάτη
6. άλλο (αναφέρετε ποιο).....
7. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

5. Πόσο ασφαλής αισθάνεστε όταν κυκλοφορείτε μόνος/η στην περιοχή του δήμου όπου κατοικείτε, όταν βραδιάζει; *(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)*

1. πολύ ασφαλής
2. αρκετά ασφαλής
3. λίγο ανασφαλής
4. πολύ ανασφαλής
5. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

6. (Μόνο όσοι απάντησαν στην τελευταία ερώτηση ότι αισθάνονται **λίγο ή πολύ ανασφαλείς**). Τι φοβάστε περισσότερο; *(μια απλή φράση)*

.....

7. Σε γενικές γραμμές, η εντύπωση (άποψη) που έχετε σχηματίσει για την κατάσταση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα έχει διαμορφωθεί περισσότερο από:

(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. προσωπικές εμπειρίες που είχατε εσείς ή οι δικοί σας;
2. συζητήσεις με φίλους/συγγενείς/συναδέλφους;
3. από την τηλεόραση/ραδιόφωνο/εφημερίδες;
4. άλλο (αναφέρετε ποιο).....
5. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

8. Πιστεύετε ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν έγκυρη πηγή ως προς τις πληροφορίες που δίνουν για την κατάσταση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα;

(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. απόλυτα έγκυρη
2. μάλλον έγκυρη
3. λίγο έγκυρη
4. καθόλου έγκυρη
5. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

9. Πόσο εμπιστεύεστε τους παρακάτω θεσμούς, έτσι όπως λειτουργούν στην Ελλάδα; *(κυκλώστε μία μόνο απάντηση σε κάθε μία από τις 6 κατηγορίες)*

1. Αστυνομία
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
2. Δικαστήρια
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
3. Φυλακές
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
4. Ελληνικό Κοινοβούλιο
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
5. Ελληνικό Σχολείο
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ
6. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
A) πολύ B) αρκετά Γ) λίγο Δ) καθόλου E) δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

10. Ποια ποινή θεωρείτε καταλληλότερη για έναν άντρα 21 ετών, ο οποίος συνελήφθη για δεύτερη φορά για διάρρηξη κατοικίας και τη δεύτερη αυτή φορά έκλεψε μια συσκευή τηλεόρασης; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. κοινωφελής εργασία
2. πρόστιμο
3. ποινή με αναστολή
4. φυλάκιση
5. άλλη (αναφέρετε ποια).....
6. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

11. Εάν επιλέξατε στην προηγούμενη ερώτηση τη φυλάκιση, αναφέρετε χρόνο.
(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. λιγότερο από ένα χρόνο
2. 1 χρόνο
3. 2 χρόνια
4. 3 χρόνια
5. 4 χρόνια
6. 5 χρόνια
7. πάνω από 5 χρόνια
8. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

12. Σημειώστε X στο αντίστοιχο τετράγωνο που εκφράζει την άποψή σας:

	Συμφωνώ απόλυτα	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Η θανατική ποινή πρέπει να εφαρμοστεί ξανά					
Εάν οι δικαστές έβγαζαν αυστηρότερες αποφάσεις, θα είχαμε λιγότερους εγκληματίες					
Τα ισόβια για τα σοβαρά εγκλήματα πρέπει να σημαίνουν πραγματικά ισόβια, δηλαδή για όλη τη ζωή					
Αυτό που χρειάζονται οι δράστες είναι καθοδήγηση (εκπαίδευση) και όχι τιμωρία					
Οι συνθήκες στις φυλακές πρέπει να γίνουν πιο ανθρώπινες απ' ό,τι είναι σήμερα					
Εάν η φυλάκιση πρέπει να χρησιμοποιείται, θα πρέπει να γίνεται με μέτρο και ως τελευταία επιλογή					
Κανένας λόγος δεν δικαιολογεί τα βασανιστήρια μέσα στη φυλακή					
Μερικές φορές το να πάρει κανείς το νόμο στα χέρια του είναι προτιμότερο από το να περιμένει την απόφαση του δικαστηρίου					

13. Ποια από τις παρακάτω υπ' αρ. 1-7 ποινές θεωρείτε καταλληλότερη στις περιπτώσεις που ακολουθούν:

(Επιλέξτε από την αρίθμηση 1-7 και σημειώστε τον αριθμό που εκφράζει την άποψή σας σε κάθε μία από τις περιπτώσεις μέσα στο αντίστοιχο τετράγωνο)

1. καμιά ποινή
2. πρόστιμο
4. κοινωφελής εργασία
5. ποινή με αναστολή
6. φυλάκιση
7. θεραπευτικό πρόγραμμα
8. άλλη ποινή

	15χρονος δράστης	30χρονος Έλληνας δράστης	30χρονος Αλβανός δράστης	Δράστης καταδικασμένος για παρόμοιο αδίκημα στο παρελθόν	Εξαρτημένος χρήστης ναρκωτικών ουσιών	Άνεργος 30χρονος δράστης
Διάρρηξη σε σπίτι και αφαίρεση χρημάτων συνολικής αξίας 400 ευρώ						
Βιασμός νέας γυναίκας						
Ληστεία σε τράπεζα και αφαίρεση μεγάλου ποσού, χωρίς θύματα						
Επίθεση στο δρόμο με χρήση βίας και ελαφρύς τραυματισμός του θύματος προκειμένου να του πάρουν χρήματα						

14. Πρόσφατα, στην Ελλάδα ψηφίστηκε ένας νόμος για τους ανήλικους, σύμφωνα με τον οποίο ο ανήλικος δράστης και το θύμα μπορούν να συναντηθούν μέσω της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων και να δοθεί η ευκαιρία στο δράστη να πει στο θύμα τους λόγους για τους οποίους διέπραξε το αδίκημα, πώς νοιώθει μετά από αυτό και στη συνέχεια να ζητήσει συγγνώμη και να αποζημιώσει το θύμα για τη βλάβη που έπαθε (π.χ. να καθαρίσει το γκράφιτι, να πληρώσει για το αντικείμενο που έκλεψε, κ.λπ.). Με αυτό τον τρόπο, ο ανήλικος δράστης και το θύμα λύνουν με εξώδικο τρόπο τις συνέπειες της πράξης και στον ανήλικο δεν θα επιβληθεί ποινή από το δικαστήριο. Εάν ήσασταν στη θέση του θύματος, θα δεχόσασταν αυτή τη λύση;

(κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ναι
2. όχι
3. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

15. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε ο νόμος αυτός να επεκταθεί για παρόμοια μικρής βαρύτητας αδικήματα και στους ενήλικους (άνω των 18 ετών); (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. διαφωνώ απόλυτα
2. μάλλον διαφωνώ
3. ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. μάλλον συμφωνώ
5. συμφωνώ απόλυτα

16. Σημειώστε **X** στο αντίστοιχο τετράγωνο που εκφράζει την άποψή σας:

	Συμφωνώ απόλυτα	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Το έγκλημα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών και κοινωνικών παραγόντων					
Το έγκλημα είναι επιλογή - το κοινωνικό περιβάλλον που μεγαλώνει και ζει ο δράστης δεν ευθύνεται					
Αυτοί που εγκληματούν «το έχουν στο αίμα τους»					
Οι περισσότεροι δράστες μπορούν να ζήσουν μια κανονική ζωή, όταν έχουν εργασία και κατάλληλη βοήθεια					
Κάποιοι από τους δράστες έχουν τόσο συνηθίσει στην εγκληματική συμπεριφορά που καμιά υποστήριξη δεν μπορεί να τους αποτρέψει από το έγκλημα					
Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν θα εγκληματούσαν, εάν η πολιτεία είχε φροντίσει εγκαίρως να τους παράσχει κατάλληλη εκπαίδευση, εργασία, κατοικία, ασφάλιση και περίθαλψη.					

17. Κατά τη γνώμη σας, ποιος είναι ο σημαντικότερος λόγος που τα δικαστήρια επιβάλλουν ποινές; (κυκλώστε μέχρι δύο απαντήσεις)

1. εκφοβισμός του εγκληματία
2. βελτίωση-κοινωνική επανένταξη του δράστη
3. εκφοβισμός μελλοντικών εγκληματιών
4. προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα
5. τιμωρία του εγκληματία, ώστε να «πληρώσει» για τις πράξεις του
6. ικανοποίηση του θύματος
7. άλλος (αναφέρετε ποιος).....
8. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

18. Σημειώστε X στο αντίστοιχο τετράγωνο που εκφράζει την άποψή σας

	Συμφωνώ απόλυτα	Μάλλον συμφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Μάλλον διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Οι μετανάστες από τις φτωχές χώρες ευθύνονται για την εγκληματικότητα στην Ελλάδα					
Οι μετανάστες από τις φτωχές χώρες δεν είναι πιο επικίνδυνοι από τους έλληνες πολίτες					
Οι δράστες είναι συνήθως «προβληματικά» άτομα, πολύ διαφορετικά από τους υπόλοιπους ανθρώπους					
Η επαφή με εξαρτημένους χρήστες ναρκωτικών ουσιών μερικές φορές με φοβίζει					
Ο δράστης προσβάλλει τις ηθικές αξίες της κοινωνίας μας					
Με την τιμωρία του δράστη ενισχύονται οι ηθικές αξίες της κοινωνίας μας					
Οι κοινωνικοί δεσμοί έχουν κλονιστεί και οι άνθρωποι κοιτούν τη δουλειά τους, αδιαφορώντας για τον άλλον					
Με τόσους διαφορετικούς ανθρώπους γύρω μας είναι δύσκολο να υπάρχουν κοινές αξίες					
Καθημερινά, οι κίνδυνοι κάθε είδους είναι τόσοι πολλοί που έχω την αίσθηση πως, όσο κι αν προσπαθώ, είναι δύσκολο να ελέγξω το τι συμβαίνει στη ζωή μου					
Αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να εμπιστευτώ κανέναν έξω από το στενό κύκλο της οικογένειάς μου					
Η επαγγελματική μου θέση δεν νομίζω ότι κινδυνεύει μέσα στον επόμενο χρόνο					
Η οικονομική μου κατάσταση πιστεύω ότι δεν θα χειροτερέψει μέσα στον επόμενο χρόνο					
Η υπακοή και ο σεβασμός στην εξουσία είναι οι πιο σημαντικές αρετές που πρέπει να μάθουν τα παιδιά					
Η σωματική τιμωρία (ξύλο) έχει θετικά αποτελέσματα στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών					
Η τέχνη δεν πρέπει να λογοκρίνεται ποτέ					
Το σχολείο δεν πρέπει να είναι πολύ αυστηρό ώστε να μαθαίνει τα παιδιά να κρίνουν και να αμφισβητούν					

19. Σε πολλούς δήμους υπάρχει ένας θεσμός που ονομάζεται «Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας» στον οποίο συμμετέχουν διάφορες ειδικότητες, όπως κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχολόγοι, αστυνομικοί αλλά και κάτοικοι του δήμου με στόχο την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην περιοχή. Γνωρίζετε την ύπαρξή τους; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ναι
2. όχι
3. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ)

20. Ανεξάρτητα από το αν υπάρχει ή όχι στο δήμο σας ο θεσμός αυτός, θα συμμετείχατε εθελοντικά στο Τοπικό Συμβούλιο Πρόληψης της Παραβατικότητας, το οποίο έχει για παράδειγμα δράσεις, όπως στήριξη αποφυλακισμένων και εξαρτημένων από ναρκωτικές ουσίες, στήριξη κακοποιημένων παιδιών και γυναικών, περιπολίες πολιτών σε σχολεία, στη γειτονιά κ.λπ.; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ναι
2. όχι
3. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

21. Εάν απαντήσατε ναι, γιατί θα συμμετείχατε; (κυκλώστε έως δύο απαντήσεις)

1. γιατί θέλω να βοηθήσω τα άτομα αυτά
2. γιατί έτσι θα αισθάνομαι πιο ασφαλής στη γειτονιά μου
3. γιατί θέλω να συμμετάσχω στη μείωση/αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην περιοχή μου
4. γιατί θα αισθανόμουν πιο χρήσιμος/η στο κοινωνικό σύνολο
5. άλλο (αναφέρετε ποιο).....
6. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

22. Εάν απαντήσατε όχι, γιατί δεν θα συμμετείχατε; (κυκλώστε έως δύο απαντήσεις)

1. γιατί δεν έχω ελεύθερο χρόνο
2. γιατί δεν θα έκανα κάτι τέτοιο εθελοντικά, χωρίς χρηματική αμοιβή
3. γιατί φοβάμαι μήπως γίνω στόχος εγκληματιών
4. γιατί αυτή είναι δουλειά της αστυνομίας
5. άλλο (αναφέρετε ποιο).....
6. δεν γνωρίζω/δεν απαντώ

23. Σε ποια μέτρα πιστεύετε ότι πρέπει να δοθεί προτεραιότητα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα σήμερα; (γράψτε μια λέξη ή μια απλή φράση)

.....

24. Φύλο: (κυκλώστε)

1. γυναίκα
2. άντρας

25. Ηλικία:.....

29. Πόσο καιρό κατοικείτε στην περιοχή αυτή;

.....

26. Επίπεδο εκπαίδευσής σας: (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. απόφοιτος/η Δημοτικού
2. απόφοιτος/η Γυμνασίου/Λυκείου
3. απόφοιτος/η ΑΕΙ/ΤΕΙ
4. καμιά σχολική μόρφωση

27. Οικογενειακή κατάσταση: (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. παντρεμένος/η
2. διαζευμένος/η
3. σε διάσταση
4. χήρος/α
5. ανύπανδρος/η
6. συγκατοικείτε με το/η σύντροφό σας

28. Έχετε παιδιά; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ναι
2. όχι

30. Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες ταιριάζει η θέση σας στην απασχόληση; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. μαθητής/τρια ή φοιτητής/τρια
2. ελεύθερος/η επαγγελματίας
3. μισθωτός/ή ιδιωτικού τομέα
4. μισθωτός/η δημόσιου τομέα
5. εργαζόμενος/η με ημερομίσθιο
5. άνεργος/η
6. οικιακά
7. συνταξιούχος

31. Στην πολιτική μιλάνε συχνά για «δεξιά», «κέντρο» και «αριστερά». Πού θα τοποθετούσατε εσείς τον εαυτό σας; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. αριστερά
2. κεντροαριστερά
3. κέντρο
4. κεντροδεξιά
5. δεξιά
6. άλλο (αναφέρετε ποιο).....

32. Πώς κρίνετε την οικονομική σας κατάσταση; (κυκλώστε μία μόνο απάντηση)

1. ανεπαρκή
2. μέτρια
3. ικανοποιητική
4. άνετη

33. Σημειώστε μόνο το δρόμο κατοικίας σας,

χωρίς τον αριθμό

Γ. Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 :	Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος	245
Πίνακας 2 :	Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας.....	247
Πίνακας 3 :	Περιγραφικά μέτρα της κλίμακας τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος	252
Πίνακας 4 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος.....	252
Πίνακας 5 :	Περιγραφικά μέτρα της κλίμακας τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας	253
Πίνακας 6 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας	255
Πίνακας 7 :	Καταλληλότερη ποινή σε σύνολο δείγματος	256
Πίνακας 8 :	Διάρκεια εγκλεισμού σε σύνολο δείγματος	256
Πίνακας 9 :	Καταλληλότερη ποινή ανά τόπο κατοικίας.....	257
Πίνακας 10 :	Διάρκεια εγκλεισμού ανά τόπο κατοικίας.....	257
Πίνακας 11 :	Σκοπιμότητα της ποινής σε σύνολο δείγματος	259
Πίνακας 12 :	Σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας.....	259
Πίνακας 13 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος.....	264
Πίνακας 14 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά περιοχή κατοικίας	267
Πίνακας 15 :	Καταλληλότερη ποινή (επιλογή φυλάκισης) και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος.....	269
Πίνακας 16 :	Καταλληλότερη ποινή (επιλογή φυλάκισης) και κοινωνικο-δημογραφικά ανά περιοχή κατοικίας.....	270
Πίνακας 17 :	Σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) και κοινωνικο-δημογραφικά σε σύνολο δείγματος	272
Πίνακας 18 :	Σκοπιμότητα της ποινής (τιμωρία του δράστη) και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά ανά τόπο κατοικίας	273
Πίνακας 19 :	Πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος	275
Πίνακας 20 :	Πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας	276
Πίνακας 21 :	Πηγές πληροφόρησης και τόπος κατοικίας.....	277
Πίνακας 22 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος.....	277
Πίνακας 23 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας	278
Πίνακας 24 :	Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης σε σύνολο δείγματος.....	278
Πίνακας 25 :	Καταλληλότερη ποινή και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας	279
Πίνακας 26 :	Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης για την εγκληματικότητα σε σύνολο δείγματος.....	279
Πίνακας 27 :	Σκοπιμότητα της ποινής και πηγές πληροφόρησης ανά τόπο κατοικίας	280
Πίνακας 28 :	Αξιολόγηση των MME σε σύνολο δείγματος.....	282
Πίνακας 29 :	Αξιολόγηση των MME ανά τόπο κατοικίας	282
Πίνακας 30 :	Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση MME σε σύνολο δείγματος.....	283
Πίνακας 31 :	Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση των MME σε σύνολο δείγματος.....	285

Πίνακας 32 : Καταλληλότερη ποινή και αξιολόγηση των ΜΜΕ ανά τόπο κατοικίας	285
Πίνακας 33 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των ΜΜΕ σε σύνολο δείγματος.....	286
Πίνακας 34 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξιολόγηση των ΜΜΕ ανά τόπο κατοικίας	286
Πίνακας 35: Θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος.....	288
Πίνακας 36 : Θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας.....	288
Πίνακας 37 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος.....	289
Πίνακας 38 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Φιλοθέη)	290
Πίνακας 39 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Ηλιούπολη).....	290
Πίνακας 40 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θεσμική εμπιστοσύνη (Αγ.Παντελεήμονας).....	291
Πίνακας 41 : Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος.....	292
Πίνακας 42 : Καταλληλότερη ποινή και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας	293
Πίνακας 43 : Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη σε σύνολο δείγματος.....	293
Πίνακας 44 : Σκοπιμότητα της ποινής και θεσμική εμπιστοσύνη ανά τόπο κατοικίας	294
Πίνακας 45 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και τόπος κατοικίας	296
Πίνακας 46 : Καταλληλότερη ποινή και τόπος κατοικίας.....	297
Πίνακας 47 : Σκοπιμότητα της ποινής και τόπος κατοικίας	298
Πίνακας 48 : Κοινωνικά προβλήματα (επιλογή: «άλλο»)	301
Πίνακας 49 : Κοινωνικά προβλήματα σε σύνολο δείγματος.....	302
Πίνακας 50 : Κοινωνικά προβλήματα ανά τόπο κατοικίας	303
Πίνακας 51 : Η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα και τόπος κατοικίας	304
Πίνακας 52 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος.....	304
Πίνακας 53 : Καταλληλότερη ποινή και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος.....	305
Πίνακας 54 : Καταλληλότερη ποινή και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας	306
Πίνακας 55 : Σκοπιμότητα της ποινής και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα σε σύνολο δείγματος.....	306
Πίνακας 56 : Σκοπιμότητα της ποινής και η εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας	307
Πίνακας 57 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος.....	309
Πίνακας 58 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά περιοχή κατοικίας	309
Πίνακας 59 : Πρόσληψη της εγκληματικότητας και τόπος κατοικίας.....	309
Πίνακας 60 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος.....	310
Πίνακας 61: Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας	310
Πίνακας 62 : Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος.....	311

Πίνακας 63 : Καταλληλότερη ποινή και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας	311
Πίνακας 64 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος.....	311
Πίνακας 65 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόσληψη της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας	312
Πίνακας 66 : Θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος	313
Πίνακας 67 : Είδος θυματοποίησης σε σύνολο δείγματος.....	313
Πίνακας 68 : Θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας.....	314
Πίνακας 69 : Είδος θυματοποίησης ανά τόπο κατοικίας.....	314
Πίνακας 70 : Θυματοποίηση και τόπος κατοικίας.....	315
Πίνακας 71 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος	315
Πίνακας 72 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας.....	316
Πίνακας 73 : Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος.....	316
Πίνακας 74 : Καταλληλότερη ποινή και θυματοποίηση ανά τόπο κατοικίας	317
Πίνακας 75 : Σκοπιμότητα της ποινής και θυματοποίηση σε σύνολο δείγματος	317
Πίνακας 76 : Σκοπιμότητα της ποινής ανά τόπο κατοικίας.....	318
Πίνακας 77 : Φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος	319
Πίνακας 78 : Αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος.....	320
Πίνακας 79 : Φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας.....	321
Πίνακας 80 : Φόβος του εγκλήματος και τόπος κατοικίας.....	321
Πίνακας 81 : Αντικείμενο του φόβου του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας	322
Πίνακας 82 : Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος.....	324
Πίνακας 83 : Καταλληλότερη ποινή και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας	324
Πίνακας 84 : Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος.....	325
Πίνακας 85 : Σκοπιμότητα της ποινής και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας	325
Πίνακας 86 : Κλίμακα ετεροποίησης - περιγραφικά μέτρα.....	328
Πίνακας 87 : Κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος	329
Πίνακας 88 : Κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας	329
Πίνακας 89 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος.....	332
Πίνακας 90 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας	332
Πίνακας 91 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος.....	333
Πίνακας 92 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα ετεροποίησης ανά τόπο κατοικίας	333
Πίνακας 93 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας – περιγραφικά μέτρα ανάλυσης	335
Πίνακας 94 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος	336
Πίνακας 95: Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας.....	337
Πίνακας 96 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας και τόπος κατοικίας.....	337
Πίνακας 97 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος.....	339
Πίνακας 98 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας	340

Πίνακας 99 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος.....	340
Πίνακας 100 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας	341
Πίνακας 101 : Αξίες σε σύνολο δείγματος	344
Πίνακας 102 : Αξίες ανά τόπο κατοικίας.....	345
Πίνακας 103 : Καταλληλότερη ποινή και αξίες σε σύνολο δείγματος.....	349
Πίνακας 104 : Καταλληλότερη ποινή και αξίες ανά τόπο κατοικίας	350
Πίνακας 105 : Σκοπιμότητα ποινής και αξίες σε σύνολο δείγματος	350
Πίνακας 106 : Σκοπιμότητα της ποινής και αξίες ανά τόπο κατοικίας	351
Πίνακας 107 : Παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος.....	353
Πίνακας 108 : Παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας	354
Πίνακας 109 : Καταλληλότερη ποινή και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος	359
Πίνακας 110 : Καταλληλότερη ποινή και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας.....	360
Πίνακας 111 : Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος	360
Πίνακας 112 : Σκοπιμότητα της ποινής και παράγοντες εγκληματογένεσης ανά τόπο κατοικίας.....	361
Πίνακας 113 : Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος.....	364
Πίνακας 114 : Κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας	364
Πίνακας 115 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρω`σης» του δράστη (Ηλιούπολη).....	367
Πίνακας 116 : Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος	368
Πίνακας 117 : Καταλληλότερη ποινή και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας.....	369
Πίνακας 118 : Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη σε σύνολο δείγματος	370
Πίνακας 119 : Σκοπιμότητα της ποινής και κοινωνική «λύτρωση» του δράστη ανά τόπο κατοικίας.....	371
Πίνακας 120 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού – περιγραφικά μέτρα ανάλυσης.....	374
Πίνακας 121 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος.....	375
Πίνακας 122 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας.....	375
Πίνακας 123 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού και τόπος κατοικίας	376
Πίνακας 124 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος	378
Πίνακας 125 : Καταλληλότερη ποινή και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας.....	378
Πίνακας 126 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος	379
Πίνακας 127 : Σκοπιμότητα της ποινής και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας.....	379
Πίνακας 128 : Περίληψη υποδείγματος - συντελεστής πολλαπλής συσχέτισης	385
Πίνακας 129 : Ανάλυση διασποράς της παλινδρόμησης.....	385
Πίνακας 130 : Συντελεστές παλινδρόμησης του υποδείγματος	387
Πίνακας 131 : Επίδραση του συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος	391

Πίνακας 132 : Επίδραση του συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας.....	392
Πίνακας 133 : Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος	399
Πίνακας 134 : Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά σε σύνολο δείγματος	400
Πίνακας 135 : Πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας.....	402
Πίνακας 136 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας σε σύνολο δείγματος.....	402
Πίνακας 137 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρωτεύοντα μέτρα αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ανά τόπο κατοικίας	403
Πίνακας 138 : Κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος	404
Πίνακας 139 : Κοινωνική πρόληψη ανά τόπο κατοικίας.....	405
Πίνακας 140 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	409
Πίνακας 141 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος	409
Πίνακας 142 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	410
Πίνακας 143 : Αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας.....	410
Πίνακας 144 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	411
Πίνακας 145 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος	411
Πίνακας 146 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	412
Πίνακας 147 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	412
Πίνακας 148 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	413
Πίνακας 149 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	413
Πίνακας 150 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	413
Πίνακας 151 : Καταλληλότερη ποινή και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	414
Πίνακας 152 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	414
Πίνακας 153 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) σε σύνολο δείγματος.....	415
Πίνακας 154 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ανήλικοι) ανά τόπο κατοικίας.....	415
Πίνακας 155 : Σκοπιμότητα της ποινής και αποκαταστατική δικαιοσύνη (ενήλικοι) ανά τόπο κατοικίας	416
Πίνακας 156 : Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος	418
Πίνακας 157 : Γνώση για το θεσμό των ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας.....	418
Πίνακας 158 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος.....	419
Πίνακας 159 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά	419
Πίνακας 160 : Πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας	420
Πίνακας 161 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος	421
Πίνακας 162 : Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος.....	422

Πίνακας 163 : Λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας.....	422
Πίνακας 164 : Λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας	423
Πίνακας 165 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος	423
Πίνακας 166 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας.....	424
Πίνακας 167 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και λόγοι πρόθεσης συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος.....	425
Πίνακας 168 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και λόγοι απροθυμίας συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος.....	425
Πίνακας 169 : Καταλληλότερη ποινή και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος	426
Πίνακας 170 : Καταλληλότερη ποινή και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας.....	426
Πίνακας 171 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα σε σύνολο δείγματος	427
Πίνακας 172 : Σκοπιμότητα της ποινής και πρόθεση συμμετοχής στα ΤοΣΠΠα ανά τόπο κατοικίας.....	427

Δ. Κατάλογος Γραφημάτων

Γράφημα 1: Ιστόγραμμα και κανονική κατανομή της κλίμακας τιμωρητικότητας σε σύνολο δείγματος.....	252
Γράφημα 2 : Ιστογράμματα και κανονικές κατανομές της κλίμακας τιμωρητικότητας ανά τόπο κατοικίας	254
Γράφημα 3 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και ηλικία σε σύνολο δείγματος.....	261
Γράφημα 4 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και επίπεδο εκπαίδευσης σε σύνολο δείγματος.....	262
Γράφημα 5 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και θέση στην απασχόληση σε σύνολο δείγματος.....	262
Γράφημα 6 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πολιτικός προσανατολισμός σε σύνολο δείγματος.....	263
Γράφημα 7 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πολιτικός προσανατολισμός ανά τόπο κατοικίας	265
Γράφημα 8 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και επίπεδο εκπαίδευσης ανά περιοχή	266
Γράφημα 9 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση των ΜΜΕ σε σύνολο δείγματος.....	283
Γράφημα 10 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Ηλιούπολη).....	284
Γράφημα 11 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Αγ.Παντελεήμονας)	284
Γράφημα 12 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξιολόγηση ΜΜΕ (Φιλοθέη).....	284
Γράφημα 13 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και τόπος κατοικίας.....	296
Γράφημα 14 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και εγκληματικότητα ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα ανά τόπο κατοικίας	305
Γράφημα 15 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος σε σύνολο δείγματος	322
Γράφημα 16 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και φόβος του εγκλήματος ανά τόπο κατοικίας.....	323

Γράφημα 17 : Κλίμακα ετεροποίησης - ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής	328
Γράφημα 18 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης σε σύνολο δείγματος	330
Γράφημα 19 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Φιλοθέη)	330
Γράφημα 20 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Ηλιούπολη).....	331
Γράφημα 21 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα ετεροποίησης (Αγ.Παντελεήμονας)	331
Γράφημα 22 : Κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας – ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής	336
Γράφημα 23 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας σε σύνολο δείγματος	338
Γράφημα 24: Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα οντολογικής ανασφάλειας ανά τόπο κατοικίας.....	338
Γράφημα 25 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης σε σύνολο δείγματος.....	342
Γράφημα 26 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και πρόσληψη της οικονομικής κατάστασης ανά τόπο κατοικίας	342
Γράφημα 27 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες σε σύνολο δείγματος.....	346
Γράφημα 28 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αξίες ανά τόπο κατοικίας	347
Γράφημα 29 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης σε σύνολο δείγματος	356
Γράφημα 30 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης («το έγκλημα είναι επιλογή») ανά τόπο κατοικίας	357
Γράφημα 31 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και παράγοντες εγκληματογένεσης («το ‘χουν στο αίμα τους») ανά τόπο κατοικίας	358
Γράφημα 32 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη.....	365
Γράφημα 33 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη σε σύνολο δείγματος.....	365
Γράφημα 34 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και αποδοχή της κοινωνικής «λύτρωσης» ανά τόπο κατοικίας.....	366
Γράφημα 35 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη (Φιλοθέη)	367
Γράφημα 36 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και απόρριψη της κοινωνικής «λύτρωσης» του δράστη (Αγ.Παντελεήμονας).....	368
Γράφημα 37 : Κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού – ιστόγραμμα και καμπύλη κανονικής κατανομής.....	375
Γράφημα 38 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού σε σύνολο δείγματος	376
Γράφημα 39 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κλίμακα συντηρητικού προσανατολισμού ανά τόπο κατοικίας.....	377
Γράφημα 40 : Κανονικότητα των τυποποιημένων υπολοίπων	388
Γράφημα 41 : Διασπορά των υπολοίπων της παλινδρόμησης των εκτιμώμενων τιμών	389
Γράφημα 42 : Διάρρηξη οικίας.....	396
Γράφημα 43 : Βιασμός.....	397
Γράφημα 44 : Ληστεία σε τράπεζα.....	397
Γράφημα 45 : Επίθεση στο δρόμο	398

Γράφημα 46 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη σε σύνολο δείγματος	406
Γράφημα 47 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Φιλοθέη).....	406
Γράφημα 48 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Ηλιούπολη)	407
Γράφημα 49 : Κλίμακα τιμωρητικότητας και κοινωνική πρόληψη (Αγ.Παντελεήμονας)	407